

ଦ୍ରୁତାମୟ ପତ୍ରିକା

ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର

ଫାଦୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା

ସଂକଳକ

ସଂପାଦନା

ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର
ତରୁଣ କୁମାର ସାହୁ

ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ
ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ତାୟ

ଓଡ଼ିଶା ବୁକ ଏସୋରିୟମ୍

କଟକ - ୭୫୩ ୦୦୨

ଫତୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା
(ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକୀ ସ୍ମାରକୀ)

ସଂକଳକ
ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର, କଟକ

ସଂପାଦନା
ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର
ତରୁଣ କୁମାର ସାହୁ
ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ
ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଚାନ୍ଦ

ପ୍ରକାଶକାଳ : ୯ ଡିସେମ୍ବର, ୨୦୧୫

ପ୍ରକାଶକ
ଶିବାଶିଷ କର
ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଏମ୍ପୋରିୟମ୍
କଟକ - ୭୫୩୦୦୨
ଫୋନ୍ : ୦୬୭୧-୨୩୬୮୦୨୦/ ୨୩୩୪୪୭୪

FATURANANDA
PARIKRAMA

ଅକ୍ଷରସଜ୍ଞା :
ଆନନ୍ଦ ଗ୍ରାଫିକ୍ସ
ମିଶ୍ରଗଳି, ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳା, କଟକ - ୯

Compiler :
Hasya Vikasha Kendra, Cuttack

ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଚିତ୍ର :
ବିଜୟ କୁମାର ପ୍ରଧାନ

Editors :
Raghunath Mohapatra
Tarun Kumar Sahoo
Bijayananda Singh
Gobind Chandra Chand

ମୁଦ୍ରଣ :
ଅକ୍ଷତ୍ରା ଇଣ୍ଡେସନ୍
ସୂତାହାଟ, କଟକ - ୧

Publisher
Sri Shibashis Kar
ORISSA BOOK EMPORIUM
Cuttack - 753 002

Price : **Rs. 200.00**
ISBN - 81-8421-08-07

First Edition :
9th December, 2015

ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର କର୍ମକର୍ତ୍ତା

ସଭାପତି

ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ (୧୯୮୫-୧୯୯୦)
ଜଷ୍ଟିସ୍ ହରିହର ମହାପାତ୍ର (୧୯୯୦-୧୯୯୪)
ହୃଦୟାନନ୍ଦ ନାୟକ (୧୦.୦୪.୧୯୯୪ - ୩୦.୧୧.୧୯୯୪)
ଜଷ୍ଟିସ୍ ଯୁଗଳ କିଶୋର ମହାନ୍ତି (୧୯୯୪ - ୧୯୯୮)
ହୃଦାନନ୍ଦ ରାୟ (୧୯୯୮-୨୦୧୫)
ଅନାଦି ସାହୁ (୨୦୧୫- ଅଦ୍ୟାବଧି)

ସଂପାଦକ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର (ଫତୁରାନନ୍ଦ) (୧୯୮୫-୧୯୯୦)
ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ (୧୯୯୦ରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି)

କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ

ହୃଦୟାନନ୍ଦ ନାୟକ (୧୯୮୫-୧୯୯୪)
ଗିରିଜାନନ୍ଦ ନାୟକ (୧୯୯୪ ରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି)

ଆକାବନ ସଦସ୍ୟ

କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ (୧୯୮୫-୧୯୯୦)
ଜଷ୍ଟିସ୍ ହରିହର ମହାପାତ୍ର (୧୯୮୫-୧୯୯୪)
ହୃଦୟାନନ୍ଦ ନାୟକ (୧୯୮୫-୧୯୯୪)
ଫତୁରାନନ୍ଦ (୧୯୮୫-୧୯୯୫)
ବାବୁଲାଲ ଦୋଷୀ (ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୯୮୫- ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୧୯୮୫)
ବନବିହାରୀ ପଣ୍ଡା (୧୯୮୫-)
ବିପିନ୍ ବିହାରୀ ମିଶ୍ର (୧୯୮୫-)
ଅନାଦି ସାହୁ (୧୯୮୫-)
ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ (୧୯୯୦-)
ଜଷ୍ଟିସ୍ ଯୁଗଳ କିଶୋର ମହାନ୍ତି (୧୯୯୪-୧୯୯୮)
ଗିରିଜାନନ୍ଦ ନାୟକ (୧୯୯୪-)
ହୃଦାନନ୍ଦ ରାୟ (୧୯୯୮-୨୦୧୫)
ମାଧବଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ (୧୯୯୮-)
ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର (୨୦୧୫)

ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ
'କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର' ପ୍ରାପ୍ତ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟାବୃନ୍ଦ

କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର (୧୯୯୨)
ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ (୧୯୯୩)
ପଙ୍କଜିନୀ ଦାଶ (୧୯୯୪)
ମାଧବଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ (୧୯୯୫)
ବୃନ୍ଦାବନ ପାତ୍ର (୧୯୯୬)
ବଟବିହାରୀ ଦାସ (୧୯୯୭)
ମୋହନ ଦାସ ରତିକାନ୍ତ ରାଓ (୧୯୯୮)
ଚୌଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ମିଶ୍ର (୧୯୯୯)
ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ (୨୦୦୦)
ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି (୨୦୦୧)
ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମହାପାତ୍ର (୨୦୦୨)
ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ (୨୦୦୩)
ଭିକାରୀ ରଥ (୨୦୦୪)
ହରିହର ମିଶ୍ର (୨୦୦୪ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା)
ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର (୨୦୦୫)
ସ୍ୱରୂପ ନାୟକ (୨୦୦୬)
ମଧୁସୂଦନ ଦାସ (୨୦୦୭)
ଦୁର୍ଗାପ୍ରସନ୍ନ ପଣ୍ଡା (୨୦୦୮)
ରାଧା ମିଶ୍ର (୨୦୦୯)
ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ (୨୦୧୦)
ନିଶ୍ଚଳାନନ୍ଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀ (୨୦୧୧)
ମନୋଜ ଦାସ (୨୦୧୨)
ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଶତପଥୀ (୨୦୧୫)

(୨୦୧୩ ଓ ୨୦୧୪ ମସିହାରେ 'କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର' ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ନାହିଁ ।)

ଅଗ୍ରଲେଖ

ଅବର୍ତ୍ତମାନରେ ବର୍ତ୍ତମାନ

ହାସ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ଫରୁରାନନ୍ଦ(୧୯୧୫-୨୦୧୫)ଙ୍କ ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ କରୁଛି ଏ ଜାତି । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଇତିହାସରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟାୟ ସଂଯୁକ୍ତ କରିଥିବା ଏହି ଯଶସ୍ୱୀ ସ୍ତମ୍ଭ ଦୁଃଖ ଦୈନ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାଧିର ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ସୁଖର ସନ୍ଧାନ ଦେବା, ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମହନୀୟ ଉପଲବ୍ଧି । କଟକ ସହରରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇ ସାରା ଜୀବନ ଏହି ସହରକୁ ନିଜର ଏକାନ୍ତ ନିଜର କରିଥିବା ଫରୁରାନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆର ସାରସ୍ୱତ ଦିଗ୍‌ବଳୟରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତମ ନକ୍ଷତ୍ର । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏକ ଲେଖକୀୟ ଆଦର୍ଶ ନେଇ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିଲେ ସେ । ସେ ଆଦର୍ଶଟି ହେଉଛି- “ଆଜିର ସମାଜ କ୍ଲିଷ୍ଟ ଓ ଦୁଃଖ ଜଞ୍ଜାଳମୟ । ପାଠକ ସେଥିରୁ ଗ୍ରାହୀ ପାଇବା ପାଇଁ ବେଳେ ବେଳେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କରେ । ତେଣୁ ଗନ୍ଧରେ ଅତି ବେଶି ଦୁଃଖ ଦୈନ୍ୟର ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣନାୟ ନୁହେଁ । ଅନ୍ତତଃ ଏହାହିଁ ମୋର ମତ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ହାସ୍ୟରସକୁ ମୋର ଆଧ୍ୟେୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ଆସିଛି ।” (ଭଲ ଗନ୍ଧର ସଂଜ୍ଞା- ସମ୍ବାଦ, ୮ ଅକ୍ଟୋବର ୧୯୮୮)

ଫରୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ହାସ୍ୟରସକୁ ମୂଳଭିତ୍ତି କରିଛି । ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣରେ ହେଉ ବା ବିଷୟବସ୍ତୁ ବର୍ଣ୍ଣନା/ଉପସ୍ଥାପନା; ସବୁଠାରେ ବିମଳ ହସର ଛିଟା ପାଠକକୁ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରେ । ପାଠକ କିଛି ସମୟ ଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟର ମଣିଷ ପାଲଟି ଯାଏ । ଦର୍ଶନର ଆସ୍ତରଣକୁ ଖୋଲି ଖୋଲି ବିଷୟକୁ ବୁଝିବାର ବୋଝ ସେ ପାଠକକୁ ଦେଇନାହାଁନ୍ତି କି ନୈରାଶ୍ୟର ସ୍ୱରକୁ ନିଜ ସୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରିନାହାଁନ୍ତି । ସମାଜରେ ଦେଖାଦେଇଥିବା ଅଧୋଗତି ଯେ ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ରୂପାୟିତ ନହୋଇଛି ତାହା ନୁହେଁ, ସେଥିରେ ହାସ୍ୟର ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳରେଖାଟିଏ ମଧ୍ୟ ଦୀପ୍ତିମନ୍ତ କରି ଉଠିଛି । ସାଧାରଣ

ଜୀବନର ସ୍ବର, ସାରସ୍ବତ ପରିମଣ୍ଡଳରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଲକ୍ଷଣବିଲକ୍ଷଣକୁ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି; ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିସମଗ୍ର ତାହାକୁ ନେଇ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଛି ।

କାବ୍ୟକବିତା, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ, ନାଟକଠାରୁ ରମ୍ୟରଚନା, ଆଦୁକାବନାଠାରୁ ଅନୁବାଦ ସାହିତ୍ୟ ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ସର୍ବତ୍ର ହାସ୍ୟ ରସ ପରିପ୍ରକାଶ । ଫରୁରାନନ୍ଦ ହିଁ ପ୍ରଥମ ସ୍ତରୀୟ, ଯିଏ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତିଟି ବିଭାଗରେ ହାସ୍ୟରସର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତ ସେ ହାସ୍ୟ ସମ୍ରାଟ୍ । ବିରାଟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ଅସାଧାରଣ । କବିତା ସଂକଳନ ‘ନିଲଠା କବି’ (୧୯୫୫), କାବ୍ୟ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ (୧୯୮୭), ଉପନ୍ୟାସ ‘ନାଟକା ଚିତ୍ରକର’ (୧୯୫୩), ନାଟକ ‘କଳିକତି ଚେକ’ (୧୯୮୪), ରମ୍ୟରଚନା ‘ଫମାଲୋଚନା’ (୧୯୮୭), ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ ‘ହେରେସା’ (୧୯୮୯), ଜୀବନୀ ପୁସ୍ତକ ‘ଓଡ଼ିଶାର ସିନ୍ ବୋଲର’ (୧୯୯୪) ସବୁଠି ତାଙ୍କ ସୃଜନ ଶକ୍ତିର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିପ୍ରକାଶ । ଜଣେ ମୌଳିକ ଚିନ୍ତକ ଭାବେ ପ୍ରତିଟି ଘଟଣାର ସୂକ୍ଷ୍ମ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରୁଥିଲେ, ହେଲେ ପାଠକ ପାଇଁ ଏହାକୁ ରୁଚିସଂପନ୍ନ କରି ପରିବେଷଣ କରୁଥିଲେ— ଏହା ତାଙ୍କର କୃତିର ବିଶେଷତ୍ବ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କେତେ ଅବଗାହୀ, ତାହା ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟିସମ୍ଭାରର ବିଷୟବସ୍ତୁ ହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦିଏ । କେବଳ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରୟୋଗ ନୁହେଁ, ହାସ୍ୟ ରସର ବିଶେଷତ୍ବକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା ପାଇଁ ‘ହସ’ ପତ୍ରିକା ସଂପାଦନା, ‘କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର’ ପ୍ରଚଳନ, ‘ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଭିମୁଖେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲେ ସେ । କେତେଜଣଙ୍କ ନିକଟରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଏପରି ନିଷ୍ଠା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଫରୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ଏକ ବିସ୍ମୟକର ଜୀବନ । ସେହି ଜୀବନରେ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ଭାବନାର ଆଶାର କିରଣ ଝଳି ଉଠିଥିଲା, ତାହା କିନ୍ତୁ ସଫଳ ହୋଇପାରିନଥିଲା । ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ସେ ଆସିଥିଲେ ଲାଭକ୍ଷତିର ହିସାବ ନେଇ । ଏଥିରୁ ବି ବଞ୍ଚିବାର ରାହା ମିଳିବ ଏ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ । ସେ ହିସାବ ବି ଓଲଟପାଲଟ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସାହିତ୍ୟ ରଚନାଠାରୁ ପତ୍ରିକା ସଂପାଦନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଯେତେବେଳେ ସେ ତଲ୍ଲାନ କରିଦେଇଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଲାଭକ୍ଷତିର ହିସାବ ଆଉ ନଥିଲା । ବନ୍ଧୁର ପଥର ଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ସେ ଅନେକଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ।

ହୃଦୟର ଆବେଗରେ ଅନେକଙ୍କୁ ନିଜର କୁଟୁମ୍ବର ଜଣେ ସଦସ୍ୟ ଭାବେ ବିଚାର କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟକୁ ଆପଣାର କରିବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକୃତରେ ଜୀବନର ସବୁକିଛି ବୋଲି ଆଜି ତାଙ୍କ ଅବର୍ତ୍ତମାନର ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧି ପରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ବିଭିନ୍ନ ସାରସ୍ୱତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମଗତବାର୍ଷିକ ସମାରୋହ ଅତି ଆଗ୍ରହର ସହ ପାଳନ କରିବା ଏହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ନମୁନା । କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀଠାରୁ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅନେକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାଳନ କରୁଛନ୍ତି ଜନ୍ମଗତବାର୍ଷିକ ସମାରୋହ । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ରଚନା, ତାଙ୍କ କାର୍ତ୍ତୁନ, ତାଙ୍କ ଲିଖିତ ଚିଠି ଆଦି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଉଛି । ‘ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ’ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବେ ସାହିତ୍ୟକୁ ରୁଚିମନ୍ତ କରିଥିବା ଜଣେ ନିଷ୍ପାପର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହା ଭିନ୍ନ କ’ଣ ଆଉ ହୋଇଥାନ୍ତା ଯଥାର୍ଥ ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି । ଅନେକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ହାତଗଢ଼ା ଅନୁଷ୍ଠାନ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହ ସ୍ମରଣ କରୁଛି । ହାସ୍ୟରସର ବିଭବ ଓ ବୈଭବକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା ପାଇଁ ସାରା ଜୀବନ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରୟାସ କରିଆସିଛନ୍ତି । ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ତାଙ୍କ ବିଭୂତିକୁ ସାହିତ୍ୟସେବୀ ଓ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପରିଚିତ କରାଇବାର ଯେଉଁ ଉଦ୍ୟମ କରୁଛି, ତାହା କେବଳ ଗଙ୍ଗାଜଳରେ ଗଙ୍ଗାଦେବୀଙ୍କ ପୂଜା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକୀ ଅବସରରେ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସ୍ମାରକୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା’ ସେହି ମହାନ୍ ଶତଶିକ୍ଷାଙ୍କ ଜୀବନ ଓ ସାଧନା ସଂପର୍କରେ ଆଲୋକପାତ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଜୀବନର ମହତର ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଯିଏ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଅନେକଙ୍କ ଭିତରେ ନିଜକୁ ଏକ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଚାଲିଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଅବର୍ତ୍ତମାନରେ ସିଏ ଅନେକରେ ଅନନ୍ୟ ବୋଲି ବାରବାର ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହେଉଛି ।

ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିର କୁଶଳୀ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସହସ୍ରବାର ପ୍ରଣାମ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକୀ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ସବୁଠୁ ବେଶୀ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ତତ୍କାଳୀନ ସଭାପତି ହୃଦାନନ୍ଦ ରାୟ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷାରେ ପ୍ରଫେସର ରାୟଙ୍କ ଆନ୍ତରିକତା ଅକ୍ଷନ୍ନାୟ । ଦୁଃଖର କଥା, ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକୀ ଉତ୍ସବ ପାଳନ ବେଳକୁ ହୃଦାନନ୍ଦ ରାୟ ଆମ

ଗହଣରେ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମିୟମାଣ କରିଛି । ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତରର ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ କରୁଛୁ ।

ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ଅନାଦି ସାହୁ, କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ, ଆଡ଼ଭୋକେଟ ଗିରିଜାନନ୍ଦ ନାୟକ, ଡଃ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର, ବିଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟ ଲେଖକ ମାଧବଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ, ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ପାତବାସ ରାଉତରାୟ, ଯୁବ ଶିଳ୍ପୋଦ୍ୟୋଗୀ ଶୁଭାଶିଷ କର, ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ବିଜୟ କୁମାର ପ୍ରଧାନ, ଗବେଷକ ଶିଶିର ବେହେରା ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଏଠାରେ ସ୍ମରଣୀୟ । ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଏମ୍ପୋରିୟମ୍‌ର ସ୍ୱଦ୍ୱାଧିକାରୀ ଶିବାଶିଷ କର ‘ଫର୍ତୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା’ର ପ୍ରକାଶନ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ଆମକୁ କୃତଜ୍ଞ କରାଇଛନ୍ତି । ଆନନ୍ଦ ଗ୍ରାଫିକ୍‌ସର ରୂପକ ମିଶ୍ର ଡିଟିପି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଦରାନ୍ୱିତ କରିଥିବାରୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜ୍ଞାପନ କରୁଛୁ । ‘ଫର୍ତୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା’ଟି ଫର୍ତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ମୂଲ୍ୟାୟନରେ ସହାୟକ ହେବ ବୋଲି ଆମର ବିଶ୍ୱାସ ।

ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକୀ ଅବସରରେ ଫର୍ତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ।

କଟକ

୯ ଡିସେମ୍ବର, ୨୦୧୫

ସଂପାଦନା ମଣ୍ଡଳୀ

ସୂଚୀ

ଜୀବନାୟନ

ଆନନ୍ଦ - ନିର୍ମଳ ଆନନ୍ଦ - ଫତୁରାନନ୍ଦ	ଅନାଦି ସାହୁ	୧୧
ସାନନୀ	ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର	୧୩
ଫୁଟାଡ଼ଜାର କୁଶଳୀ ନାଉରିଆ	ଶ୍ରୀଚରଣ ମହାନ୍ତି	୩୪

ସମୀକ୍ଷାୟନ

ହାସ୍ୟରସର ନାଟ୍ତିନକ୍ଷତ୍ର	ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସ୍ୱାଇଁ	୪୧
ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓ ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର	ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ	୫୦
ବ୍ୟଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ ଫତୁରାନନ୍ଦ	ମାଧବଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ	୫୭
ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟରସର ଉତ୍ସ	ନିର୍ଘ୍ନାନନ୍ଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀ	୫୮
ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ	ସବିତା ପ୍ରଧାନ	୭୧
ସମାଜ ଓ ଜୀବନର ରୂପକାର ଫତୁରାନନ୍ଦ	ଶିଶିର ବେହେରା	୭୮
ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ : ଫତୁରାନନ୍ଦ	ରବିରଞ୍ଜନ ସାହୁ	୮୮
‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ : ଏକ ବିହଙ୍ଗାବଲୋକନ	ଶାନ୍ତି ମହାପାତ୍ର (ବଳ)	୯୦
‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ରେ ଚରିତ୍ର ବିନ୍ୟାସ	ରବିନାରାୟଣ ମହାରଣା	୯୪
ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରୟାସରେ ସମ୍ଭାବନାର ସ୍ୱାକ୍ଷର	ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ରାୟ	୧୧୪
ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ	ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଖୁଣ୍ଟିଆ	୧୧୯
‘ଅଟଳିବାଜ୍’ରେ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜର ଚିତ୍ର	ମନୋଜ ପଟ୍ଟନାୟକ	୧୨୫
ହାସ୍ୟ ଓ କରୁଣ୍ୟର ମିଶ୍ରରାଗ :		
‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ’	ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ସାମଲ	୧୨୯
ଓଡ଼ିଆ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ସାହିତ୍ୟରେ		
‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ’ର ସ୍ଥାନ	ଲାବଣ୍ୟ ନାୟକ	୧୪୪

ଗୋଟିଏବର୍ଷ ଦୁନିଆର ରୂପଚିତ୍ର
 ପତୁରାନନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଗାଳି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ
 ହାସ୍ୟସମ୍ରାଟ ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିବୈଚିତ୍ର୍ୟ

ସରୋଜିନୀ ମିଶ୍ର (ପଣ୍ଡା) ୧୫୩
 ଅଜୟ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ ୧୫୮
 ସୁରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ମହାରଣା ୧୬୬

ସ୍ମୃତି ସଞ୍ଚୟନ

ପତୁରାନନ୍ଦଜୀ.....ଆଜି ଏତିକି..... ଧନ୍ୟବାଦ !!
 ଜୀବନର ଶେଷଦୃଶ୍ୟ - ଜଣେ ଦେବଦୂତର ଆବିର୍ଭାବ
 ହାତୀ ବଞ୍ଚୁଥିଲେ ଲକ୍ଷେ - ମଲେ ବି ଲକ୍ଷେ
 ପତୁରାନନ୍ଦ: ଅସାଧାରଣ ସାଧାରଣ
 ପୁନଶ୍ଚ ହସାଅ ଆଉ ରସାଅ ଏଥର
 ପ୍ରେମ ଓ ପ୍ରେରଣାର ଉଷ୍ମ ପତୁରାନନ୍ଦ
 ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ 'ପତୁରାନନ୍ଦ'
 ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଜାଣିଲି କେମିତି
 ସବୁ ପତୁରାନନ୍ଦ
 ରାମ ମଉସାଙ୍କ ଛତିଆ
 ପୁରୀତଟାର ସମର୍ଥ ନାଉରୀ
 ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା
 ରାଉରକେଲାରେ ପତୁରାନନ୍ଦ

ଭଗବାନ ନାୟକ ବର୍ମା ୧୯୨
 ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର ୧୯୩
 ପୀତବାସ ରାଉତରାୟ ୧୯୬
 ହୁସେନ୍ ରବି ଗାନ୍ଧି ୨୦୦
 ଅପୂର୍ବ ରଞ୍ଜନ ରାୟ ୨୦୬
 ରମାକାନ୍ତ ସିଂହ ୨୨୧
 ପ୍ରଭାକର ସ୍ୱାଇଁ ୨୨୮
 ଶିଶିର ମହାପାତ୍ର ୨୩୨
 ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ପୃଷ୍ଟି ୨୩୭
 ନରେନ୍ଦ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ୨୪୧
 ହୃଷୀକେଶ ପଣ୍ଡା ୨୪୫
 ଶ୍ରୀଚରଣ ମହାନ୍ତି ୨୫୫
 ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ ୨୬୧

ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ମୃତିସ୍ମୃତି ପତ୍ର ୨୬୭
 ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ୨୬୯
 ପଟୋ ଦୁଇଟି... ୨୭୦

ଆନନ୍ଦ - ନିର୍ମଳ ଆନନ୍ଦ - ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଅନାଦି ସାହୁ

ନିଷ୍ପେକ ଚକ୍ଷୁ, ଅବଶ ଶରୀର ତଥାପି ଓଠ ଉପରେ ଖୁଲି ଖୁଲି ହସ। ସେ ହସର ପ୍ରଭାବରେ ଶ୍ରୋତା ସଂକ୍ରମିତ। କଥା ଶୁଣିଲେ ବିମୋହିତ। ଲେଖା ପଢ଼ିଲେ ମନରେ ଭାବାନ୍ତର। ଆରେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ମଣିଷ ମନର କଥାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ଥୋଇଦେଲେ ପାଠକ ଆଗରେ।

ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଭିତରେ ଗତି କରିଥିବା ପ୍ରବାଦ ପୁରୁଷଟି, ମଣିଷର ଭାବଧାରା ସହ, ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜର ଗୁଲି ଚଳଣ ସହ ଓତଃପ୍ରୋତ ଜଡ଼ିତ। ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ - ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ଜନକ ଫତୁରାନନ୍ଦ। ତାଙ୍କର ଲେଖାଟିଏ ପଢ଼ିଲେ ଶେଷ ନହେବାଯାଏ କେହି ଥୟ ଧରେ ନାହିଁ। ପଢ଼ିସାରି ପାଠକ ଭାବେ କାହାକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଏ ଲେଖା। ଭାବେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ସାହିତ୍ୟିକ, ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ଅଥବା ଆଇନଜୀବୀ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେସିତ। ପାଠକ ଭାବେ - ଆରେ ମୁଁ ତ ସେ ଲୋକକୁ ଜାଣେ। ତାଙ୍କ ଗୁଣଗୁଡ଼ାକ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନଥିଲି।

ମନର ଆବେଗକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସରେ । ସେତକ ଅବଚେତନ ମନର ବ୍ୟଥା ବାକି ସବୁ କୁତୁକକୁ।

ତାଙ୍କ କଥା ଭିତରେ କଥିତ ଭାଷାର ବହୁତ ପ୍ରଭେଦ। ଗପଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ିଲେ ମନେହେବ ସବୁ ଶୁଣିଛି କିନ୍ତୁ ପରଖୁ ନାହିଁ। ତାଙ୍କ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ସେ ପ୍ରକାର ଅନବଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି। ଫତୁରାନନ୍ଦ ଲେଖୁଥିଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଲେଖିବାପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିଲେ। ବ୍ୟଙ୍ଗ ଲେଖା ପାଇଁ ମୋତେ ଉତ୍ସାହ ଦେଇଥିଲେ। ଗୋଏ ଗୋଟିଏ ପଦକୁ ଯୋଖି ଦେବା ଲାଗି କହୁଥିଲେ। ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଛି ଯେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାୟୋଜିତ ପଦ ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଆହୁରି ରସାଣିତ କରୁଥିଲା।

‘ଇସ୍ତାଦକବି’ ଗାଈ ଉପରେ ରଚନା ଲେଖି ଆଧୁନିକ କବି, ଭାବୁକ ଓ ସମାଲୋଚକଙ୍କୁ ଉଲଗ୍ନ କରିଦେଇଛନ୍ତି। ଉଲଗ୍ନ କରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଅସୁୟା ନାହିଁ। ସମୟେ

ସମୟେ ସେହି ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଅସହାୟତା ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି । ଲେଖକ ସବୁବେଳେ ନକରାତ୍ମକ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସେ ଲେଖା ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଆଧାରିତ ହେଉନା କାହିଁକି । ବରଂ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ତାହା ସମାଜକୁ ଦେବ ନୀତିଶିକ୍ଷା ଅବାଚରୁ ବାଟକୁ ଯିବାର ପଥ ।

କେତେକ ‘ପଦ’ର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଜାଣିବା ଲାଗି ‘ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ’କୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା ମୁଁ ଦେଖୁଛି । ଭାଷାକୋଷ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମୁଁ ତାକୁ କହିଛି ଆପଣଙ୍କୁ କ’ଣ ଅଜଣା ଏ ବୟସରେ ଭାଷାକୋଷ ଦେଖୁଛନ୍ତି ।

ସେ କହନ୍ତି -ପଦଟାର ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବହାର କବିତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ଜାଣିବା ନିହାତି ମରକାର । ଆଜିକାଲିକା ଲେଖକ ପଦର ଉପଯୁକ୍ତ ତତ୍ତ୍ୱ ନଜାଣି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ ଗୁରୁ ଗୁଣ୍ଡଳ ଦୋଷ ହେଇ ଯାଇଛି । ଗୁରୁ କଲେ ସିନା ଠିକଣା ବାଟ ମିଳିବ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗୁରୁଥିଲେ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ।

ସେ ଲେଖୁଥିଲେ -

ଯାହାତ ଦେଇଛ

ତାହାତ ନେଇଛ

ଆଉ କିସ ପୁଣି ଘେନି ଯିବ ହେ ।

ଅଭିମାନ କରିଥିଲେ କାନ୍ତକବି ଭଗବାନଙ୍କ ଉପରେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅଭିମାନ କରି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସର୍ବନିୟନ୍ତ୍ରାଙ୍କର ବିରୋଧାଭାସ ଅହେତୁକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସ୍ନେହକୁ କଟାକ୍ଷ କରିଛନ୍ତି । କଟାକ୍ଷ କରିଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମା ରଖୁଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ଯାହା କିଛି ସ୍ୱଳ୍ପ ପୁଣି ପୈତୃକ ଘର ଜାଗା ସବୁ ଦେଇଛନ୍ତି ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରକୁ । ଜୀବନର ବେଳବୁଡ଼ା ସମୟରେ ସେ ଆହୁରି କର୍ମଠ ହୋଇଛନ୍ତି ପୁଣି । ଲୋକେ ହସନ୍ତୁ ଲୋକଙ୍କର ଦୁଃଖ ଲାଘବ ହେଉ, ଏହା ଥିଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖାର ମହତ୍ତ୍ୱ । ତାହାହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ତାଙ୍କ ଶତବାର୍ଷିକୀ ବେଳେ ମନେହୁଏ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ମନେହୁଏ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରରୁ ରୂପାନ୍ତରିତ ‘ଡଗର’ର ଜୀବନ୍ୟାସର ମୂଳପିଣ୍ଡ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆହୁରି ଅନେକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଲେଖକ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ରୁଚିମତ କରୁଛନ୍ତି ।

ସାନନା

ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର

ଗୋଟିଏ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବଡ଼ ଏକାନ୍ତବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରର ପରିବେଶ, ପରିସ୍ଥିତି ଓ ସମସ୍ୟାବଳୀ ନଗରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିବାର ଠାରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେଠାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦସ୍ୟକୁ ନିଜର ଜଞ୍ଜା, ରୁଚି, ଭାବପ୍ରବଣତା ବା ବିଚାରଧାରାକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ସମୁଦ୍ରର ଜଞ୍ଜା ସହ ନିଜର ଜଞ୍ଜାକୁ ମିଶାଇ ଦେବାକୁ ସେ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସେ ବାଧ୍ୟତା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଆନନ୍ଦ ଥାଏ । ନିଜର ରୁଚି ବା ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଅନ୍ୟପାଇଁ ତ୍ୟାଗ କରିବାର ଆନନ୍ଦ ସାଙ୍ଗକୁ ଅନ୍ୟର ସ୍ନେହ ସହାନୁଭୂତି, ଭକ୍ତି ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାକୁ ଆକଣ୍ଠ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଓ ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖକୁ ନିଜର ଦୁଃଖ ରୂପେ ଅନୁଭବ କରିବାର ମାନସିକତା ବାସ୍ତବିକ ଏ ଧରଣର ପରିବାରରେ ଏପରି ଏକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରେ ଯାହାର ଏକ ମଧୁମୟ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ଛାପ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଦସ୍ୟର ହୃଦୟରେ ରହିଯାଏ । ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ କୃଷିଭିତ୍ତିକ ଜୀବନଧାରା ମଧ୍ୟରେ ଏ ଧରଣର ପରିବାରର ସ୍ଥିତି ଓ ସଂଚାଳନ ହୁଏତ କେତେକ ପରିମାଣରେ ସ୍ୱାଭାବିକ; କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ସଂଘର୍ଷମୟ, ବ୍ୟକ୍ତିକୈନ୍ଦ୍ରିକ ନଗର ଜୀବନରେ ଏପରି ଏକ ପରିବାର ସମ୍ଭାଳି ରଖିବା ଏକ ଦୁରୁହ ବ୍ୟାପାର । ମୋର ଶ୍ରେଣୀବାଚସ୍ଥାରେ କଟକ ନଗରରେ, ଏପରି ଯେଉଁ ମୁଷିମେୟ ପରିବାର ଥିଲେ ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳା ମିଶ୍ରଗଳିରେ ଆମ ପରିବାର ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ।

ତାଳିଶି ସତ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ବିଶିଷ୍ଟ ଆମର ସେହି ପରିବାରର ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ କେଜେବାପା ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର । ତାଙ୍କର ତିନିପୁଅ- ବିଦ୍ୟାଧର, ଯଦୁନାଥ ଓ ପଦ୍ମନାଭ । ମୋର ପିତା ଥିଲେ ହରେକୃଷ୍ଣଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ପଦ୍ମନାଭ; କିନ୍ତୁ ସେ ତିନିଭାଇଙ୍କର ସମସ୍ତ ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ସହୋଦର ସହୋଦରୀ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ଆମର ସବୁ ଭାଉଭଉଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସାନ ଦଦେଇଙ୍କ ବଡ଼ପୁଅ ହୃଷୀକେଶ ଥିଲେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଓ ବଡ଼ ଦଦେଇ ବିଦ୍ୟାଧରଙ୍କ ପୁଅ ରାମଚନ୍ଦ୍ର (ଆଜିର ଫତୁରାନନ୍ଦ) ଥିଲେ ତାଙ୍କ ତଳକୁ । ତେଣୁ

ଆମେ ପରିବାରର ସମସ୍ତ ଭାଇଭଉଣୀ ହୃଷୀକେଶଙ୍କୁ ବଡ଼ନନା ଓ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସାନନନା ବୋଲି ଡାକୁଥିଲୁ । ଭାଷାତାତ୍ତ୍ୱିକ ନିୟମ ଅନୁଯାୟୀ ଏହି ‘ସାନନନା’ ଶବ୍ଦଟି କ୍ରମେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତରୂପେ ହୋଇ ‘ସାନା’ରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଗଲା ।

ସାନନନା ଥିଲେ ମୋଠାରୁ ସତର ବର୍ଷ ବଡ଼ । ମୋ ଭଳି ଜଣେ ମୋଟାବୁଦ୍ଧିଆ ପିଲା ୬/୭ବର୍ଷ ହେବା ଯାଏ ଜାଣି ନଥିଲା ଯେ ସାନନନା ବୋଲି ଜଣେ ଆମ ଘରେ କିଏ ଓ ସେ କ’ଣ କରନ୍ତି । ଅଳ୍ପ କିଛି ବୁଦ୍ଧି ସୁରିଲା ବେଳକୁ ଜାଣିଲି ସେ କଟକର ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ନ୍ତି ଓ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ହଷ୍ଟେଲରେ ରହନ୍ତି । ଏତିକି ମନେ ଅଛି ମଝିରେ ମଝିରେ ଜଣେ ସୁସ୍ଥ ସୌମ୍ୟ ଗୌରାଙ୍ଗ ସୁଗୋଲ ମୁଖମଣ୍ଡଳର ଯୁବକ ଧୋତି, ସାର୍ତ୍ତ, ଚଢ଼ଉଯୋତା ଓ ଆଖିରେ କଳା ଚଷମା ପିନ୍ଧି ସାଇକେଲ ଚଢ଼ି ଆମ ଘରକୁ ଆସନ୍ତି । ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳାର ସେହି ନାଲି ମାଟି ବିଛା ରାସ୍ତା ଧାରରେ ଥିବା ଆମ ସାହିର ଏକମାତ୍ର ଅଭିଜାତ ଘରକୁ । ସେତେବେଳେ ଆମ ଘରେ କିଛି ଚାଷିଳ୍ୟ ଖେଳିଯାଏ ଯେ ସାନନନା ଆସିଲେ । ସେତେବେଳେକୁ ବଡ଼ ଦଦେଇ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ମରିଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ସାନନନାଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ସହୋଦରା ଭଉଣୀ ଛତିଆ ଗ୍ରାମରେ ବିବାହ ହୋଇ ଚାଲିଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ସାନନନା କେବଳ ଦେଠେଇଙ୍କର ନୟନ ପିତୁଳି ନଥିଲେ ସମଗ୍ର ପରିବାରର ବହୁ ଆଶା ଭରସାର ସ୍ଥଳ ଥିଲେ । କଟକ ନଗରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଥିବା ଆମର କବିରାଜ ପରିବାରରୁ ସେ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିକିତ୍ସକ ହୋଇ ବାହାରିବେ, ଏ ବିଷୟରେ ଆମ ଘରର ସବୁ ବୟସ୍କ ସଭ୍ୟ ସ୍ଥିରନିଶ୍ଚିତ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ମୋର ବୁଢ଼ାବାପା(ଜେଜେ) ଓ ବାପା ତାଙ୍କର ଡାକ୍ତରୀ ପାଠପଢ଼ା ଓ ହଷ୍ଟେଲ ଖର୍ଚ୍ଚ ଦେବାପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ ଦ୍ୱିଧା କରୁନଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଦରର ପାତ୍ର- ଗେଲବସରର ରାମ ।

ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ଚାରିବର୍ଷର ପାଠକୁ ଆଠ ବର୍ଷରେ ସେ ଯେ ଶେଷ କଲେ ତାହାର ଅନେକ କାରଣ ଅଛି, ଯାହାକୁ କି ମୋ ଆଗରେ ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ ସେ ନିର୍ବିକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ।

ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କର ଇଚ୍ଛାକ୍ରମେ ସେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଡାକ୍ତରୀ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଆଦୌ ନଥିଲା । ପାଠକମାନଙ୍କର ଜିଜ୍ଞାସା ପୂରଣ ପାଇଁ ମୁଁ ସାନନନାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିବା କଥା ଉଦ୍ଧାର କରି ଏତିକି ଏଠି କହିପାରେ ସେ ୧୯୩୦ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜିଏଟରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ ପାସ କରି କଲେଜରେ ବିଜ୍ଞାନ ପଢ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛା

କରିଥିଲେ । ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନ; ବିଶେଷକରି ଯନ୍ତ୍ରବିଦ୍ୟା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅସୀମ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ଡାକ୍ତରୀ ଯନ୍ତ୍ରପାତିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆମ ଘରର ଅନେକ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ଉପକରଣ ସେ ଅବସର ସମୟରେ ସଜାଡୁ ଥିଲେ । ସାଧାରଣ ବାଇସାଇକେଲ୍ ଠାରୁ ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯାନ୍ତ୍ରିକ କୌଶଳ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଜାଣିବାରେ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ । ଏରୋନଟିକ୍ସ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବହିଟିଏ ପାଇଲେ ସେ ମନଧ୍ୟାନ ଦେଇ ପଢ଼ିବସନ୍ତି । ଥରେ କେବେ ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ବସିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ କହୁଥିଲେ “ମତେ ଯଦି ସୁଯୋଗ ମିଳେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଉଡ଼ାଜାହାଜର ସବୁ ଅଂଶ ଯୋଡ଼ିଦେଇ ତାକୁ ଚଳନକ୍ଷମ କରି ଦେଇପାରିବି ।”

ତାଙ୍କର ଆଦ୍ୟ ତରୁଣ ବୟସରେ ତାଙ୍କ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା କିପରି ଥିଲା, ତାହା ମୁଁ କହିପାରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ସୌମ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ଶରୀରର ଥିଲେ ଓ କଳାପ୍ରାଣ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମେଡ଼ିକାଲ ସହପାଠୀ ତତ୍କୃର ପୁଲିନ୍ ବିହାରୀ ରାୟଙ୍କ ଠାରୁ ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଯେ, ବାର୍ଷିକ ନାଟକ ଉତ୍ସବରେ ଶିବଙ୍କ ତପସ୍ୟା ଓ ତାଣ୍ଡବନୃତ୍ୟ ଅଭିନୟରେ ସେ କିପରି ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ତମକ୍ରୁତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଆଉ ଥରେ ଏକ ନର୍ତ୍ତକୀର ଅଭିନୟ, ବେଶସଜ୍ଜା ଓ ନୃତ୍ୟ କୌଶଳରେ ଏତେ ବାସ୍ତବତା ଫୁଟାଇ ପାରିଥିଲେ ଯେ, ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରିନ୍ସପାଲ୍ ମେଡ଼ିକାଲ ଛାତ୍ରମାନେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ ନିୟମ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ କରି ବାହାରୁ କୌଣସି ଝିଅକୁ ଆଣି ନଚାଉ ଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରଥମେ କ୍ରେଧାନ୍ୱିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ପରେ ତାଙ୍କର ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତି ଦୂର ହୋଇଥିଲା । ଏହିଭଳି ଅଭିନୟ ଓ ନୃତ୍ୟ କରି ସେ ପାଇଥିବା କେତେକ ପୁରସ୍କାର, ମେଡାଲ ମୋ ଦେଠେଇ ତା ଆଲମାରିରେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାଇତି ରଖୁଥିବାର ମୁଁ ଦେଖିଛି । ସାନନନାଙ୍କର ଆଉ ଏକ ପାରଦର୍ଶିତା ଥିଲା ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର । ମେଡ଼ିକାଲ ଛାତ୍ର ଜୀବନର କେତେକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ସ୍କୁଲ ପତ୍ରିକାରେ ଓ ଭାରତୀୟ ମେଡ଼ିକାଲ ଜର୍ଣ୍ଣାଲରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ସେଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ରୋଗୀ, ଚିକ୍ତିତ୍ସା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ । ମେଡ଼ିକାଲ ପାଠ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଶେଷ ଆକର୍ଷଣ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ଥି, ଶରୀର ଓ ପ୍ରସୂତି ବିଦ୍ୟା, ଯେଉଁଥିରେ ଅଧିକ ଚିତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକ ପଡୁଥିଲା ସେ ସେସବୁରେ କୃତିତ୍ୱ ହାସଲ କରି ପରୀକ୍ଷାମାନଙ୍କର ପ୍ରଶଂସାଭାଜନ ହୋଇପାରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ବହୁ ସାମାଜିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ବୟେରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା କୁକୁମ୍ଭ, ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା, ଡଗର ଓ ମୋ ସମ୍ପାଦନାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ‘ହସ’ ରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତିର ଏକ ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବରେ ତାଙ୍କ

ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ରାବଳୀର ଏକକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଥରେ ଆୟୋଜିତ ହୋଇଥିଲା । ରାଉରକେଲା ନଗରବାସୀଙ୍କ ତରଫରୁ ତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଉତ୍ସବ ଉପଲକ୍ଷେ ପ୍ରକାଶିତ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅଭିନୟନ ଗ୍ରନ୍ଥ’ରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ପୁରସ୍କାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ମହାସମର ବେଳେ ଦେଶବିଦେଶର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିବା ଯୁଦ୍ଧସମ୍ବାଦ ଓ ଚିତ୍ରାବଳିକୁ ସେ ଯତ୍ନର ସହ ଦେଖୁଥିଲେ । ପ୍ୟାରେଡ୍ ମାର୍ଚ୍ଚ, ସମରାଭ୍ୟାସର ଚିତ୍ର ଦେଖିଲେ ଅତି ଉତ୍ତୁଲ୍ଲିତ ହେଉଥିଲେ । ପିଣ୍ଡଳଟିଏ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଯେକୌଣସି ଯୁଦ୍ଧାସ୍ତ୍ରଟିଏ ହାତରେ ପାଇଲେ ତାହାକୁ ରଙ୍ଗ ପରି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରୁଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ “ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ବୋଧହୁଏ ମୁଁ ସୈନିକଟିଏ ଥିଲି ଏବଂ ଏ ଜନ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ସୈନିକଟିଏ ହେବାପାଇଁ ମୋର ବହୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଏକୋଇରବଳା ବିଶିକେଶନକୁ ସେ ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।”

କୋଉ ପୁରାକାଳରୁ କଟକର ଆମ ବାସସ୍ଥଳ ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳା ବନ୍ଧି ରାମଲାଲା ଲୋକନୃତ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଥିଲା । ବହୁତ ପିଲାଦିନର କଥା ମୋର ମନେ ପଡୁଛି ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ । ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁରେ ଘରକୁ ଆସିଥିବାବେଳେ ସାନନା ଆମ ଘରର ଭିତରପଟ ଖଞ୍ଜାର ଖୋଲା ଅଗଣାରେ ଚନ୍ଦ୍ରପକ୍ଷ ରାତିରେ ରାମଲାଲା ସୁରରେ ସୁର ଧରି ବିଶି ଖୁଣ୍ଟିଆଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ରାମୟଣରୁ ଗୀତ ସବୁ ଗାଉଥିବେ— ‘ଶରଦଋତୁରେ ରାମ ବୁଲନ୍ତି ବନରେ’ ଇତ୍ୟାଦି । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କିଛି କିଛି ଅଭ୍ୟାସ ଥିଲା । ବେଳେବେଳେ ଦେଖିଛି ଆମ ଦୋ ମହଲାର କୌଣସି ନିକାଞ୍ଚନ ଜାଗାରେ ବେହେଲାରେ ସୁରସାଧନା କରୁଥିବାର । ରୁଗ୍‌ଶାବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କ ବାଁ ହାତର ବିଶି ଓ କାଣି ଆଙ୍ଗୁଠି ବଙ୍କା ହୋଇଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇ ଅଭ୍ୟାସ ସେ ବଜାୟ ରଖୁଥିଲେ । ତେବେ ଏଇସବୁ ସଂଗୀତ ସାଧନା ପାଇଁ କୌଣସି ଗୁରୁଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିବା କଥା ମୁଁ ଜାଣେନି ।

ଏଇ ସବୁ ଅଣପାଠ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସାଙ୍ଗକୁ ସାନନା ଭଲ କରି ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପରିବାରର ଆପାତତଃ କୌଣସି ଦାୟିତ୍ଵ ନାହିଁ । ଜୀବନ ସାରା ସେ କେବେହେଲେ ପରିବାରର କୌଣସି ସମସ୍ୟାରେ ମୁଣ୍ଡ ଭର୍ତ୍ତି କରିନାହାନ୍ତି । ମେଡିକାଲ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହି ସମଧର୍ମୀ କେତେକ ବନ୍ଧୁ ଓ ସହପାଠୀଙ୍କ ମେଳରେ ସେ ଅତି ହାଲୁକା ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ, ଯାହାକୁ

ଆମେ ‘ଫୁଲାରାଜିଆ’ ବୋଲି କହିପାରିବା । ଏହି ସମୟର କେତେକ ଯୁବସୁଲଭ ଚପଳତା ବା ଦୁଷ୍ଟାମୀର କଥା ସେ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ “ମୋ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ”ରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଏହିପରି ତାଙ୍କର କେତେକ ଛୋଟଛୋଟ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ହୁଏତ ସେତେବେଳେ ଆମର ନୈଷ୍ଠିକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ପରିବାରର ଗୁରୁଜନଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଆସୁନଥିଲା କିମ୍ବା ଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସହି ନିଆଯାଉଥିଲା । ମୁଁ ଶୁଣିଛି ମେଡ଼ିକାଲ ହତା ବାହାରେ ଥିବା ଦୋକାନମାନଙ୍କରେ ସିଗାରେଟ ଜଳଖିଆ ଇତ୍ୟାଦିର ବାକିଖାତା ଟିକିଏ ଅଧିକ ଓଜନିଆ ହୋଇଯାଉଥିଲେ ଦେଠେଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ଲୁଚାଇ ତାହା ପରିଶୋଧ କରି ଦେଉଥିଲା ।

ଏପରି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଦୀର୍ଘ ଆଠବର୍ଷରେ ୧୯୩୮ରେ ତାଙ୍କର ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରୁ ପାଶ କରିବାରେ କିଛି ବିଚିତ୍ରତା ନଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ତିଳେମାତ୍ର ଦୁଃଖିତ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତା’ପରେ ଯାହା ହେଲା ତାହା କେବଳ ଦୁଃଖ ନୁହେଁ, ଦୁର୍ବିପାକ ଆଣିଦେଲା । ଶେଷ ବର୍ଷରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ଦେହରେ କୁଷ୍ଠ ବ୍ୟାଧିର ଉପସର୍ଗ ଦେଖାଦେଲା । ପରୀକ୍ଷା ଦେଇସାରି ହଷେଲ ଛାଡ଼ି ଘରକୁ ଆସିବାବେଳକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଣାପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା ଯେ ସେ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ । ପରିବାରର ଯେଉଁ ମୁରବାମାନେ ତାଙ୍କଠାରୁ ବହୁତ କିଛି ଆଶା କରୁଥିଲେ, ଏ ଘଟଣା ପରେ ସେମାନଙ୍କ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା କ’ଣ ହୋଇଥିବ ତାହା ଜାଣିପାରିବାର ବୟସ ମୋର ହୋଇ ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ କିଛିଟା ଆମେ ପିଲାମାନେ ଅନୁଭବ କରିପାରୁଥିଲୁ । ସର୍ବଦା ହାସ୍ୟ ମୁଖର ଓ ଥଙ୍ଗା ତାମସା କରୁଥିବା ଲୋକଟିର ମୁହଁ ଗମ୍ଭୀର ହୋଇଗଲା । ସେ ନିଜକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ରଖିଲେ । ବିଶେଷ କରି ଆମେ ପିଲାମାନେ କେହି ଭୁଲ୍‌ରେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚାଲିଗଲେ ସେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଆମକୁ ଦୂରକୁ ଘଉଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ । ଆମେ ସଂତ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଳାଇଯାଉଥିଲୁ ।

ହଷେଲରେ ବା ବାହାର ଜୀବନରେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଯାହା ଆଉନା କାହିଁକି ଘର ଭିତରେ ସେ ଥିଲେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଲଗା ମଣିଷ । ପରିବାରର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ବ୍ୟକ୍ତିପାଇଁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ କରୁଣାର ନିର୍ଝର ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା । ବିଶେଷ କରି ଏତେ ବଡ଼ ପରିବାରକୁ ଏକାଠି ବାନ୍ଧି ରଖିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର କକେଇ ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ବାପାଙ୍କ ତ୍ୟାଗ ଦ୍ଵାରା ସେ ଗଭୀର ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୪୩ରେ ଜେଜେବାପା ହରେକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ

ମୋର ଦୁଇ ଦେହେଇ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ମୋ ବାପା ଥିଲେ ପରିବାରର କର୍ତ୍ତା ଓ ଏକମାତ୍ର ପରିପୋଷଣକାରୀ । ନିଜ ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ ସେ ଏତେ ମର୍ମାହତ ହୋଇନଥିଲେ; କିନ୍ତୁ କଳେକଙ୍କ ଅକାଳରେ ଅକସ୍ମାତ ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଯିବା ସମୟରେ ସେ ନିଜକୁ ଅତି ଅସହାୟ ମଣି ଉଚ୍ଚସ୍ଵରରେ କାନ୍ଦୁଥିବା ମୁଁ ଦେଖୁଛି । ଜନକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଜନନୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସେ ଥିଲେ ଅଧିକ ଆସକ୍ତ । ଦେଠେଇଙ୍କ ସମସ୍ତ ଇଚ୍ଛାକୁ ସେ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପୂରଣ କରୁଥିଲେ । ଜନନୀଙ୍କର କେବଳ ଗୋଟିଏ ଇଚ୍ଛା ସେ ପୂରଣ କରିପାରିନଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ତାହା ହେଉଛି ନିଜର ବିବାହ । ସେ ରୋଗାକ୍ରନ୍ତ ହେବାର ସଂବାଦ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ଆମ ପରିବାରରେ ବଂଧୁ ବାନ୍ଧିବା ଓ ତାଙ୍କ ଭଳି ଏକ ଜୋର୍ ଲାଭ କରିବା ଲୋଭରେ କେତେକ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିଥିଲା । ଦେଠେଇଙ୍କର ବୋହୂ ମୁହଁ ଦେଖିବାର ଆନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛାକୁ ସେ ରୋକଠୋକ ପ୍ରତ୍ୟାଖାନ କରିଦେଇଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଭାବରେ ସେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ କୁଷ୍ଠବ୍ୟାଧି ସାଧାରଣତଃ ସଂକ୍ରାମକ ନୁହେଁ କି ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ସମାଜରେ ଜଣେ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଧାରଣା ଥିଲା ଅନ୍ୟପ୍ରକାର । ତା ଛଡ଼ା ସେ ଭଲ କରି ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଜୀବନସାରା ବେକାର ଉପାର୍ଜନହୀନ ଭାବେ ବଂଚିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେଥିରେ ସେ କୌଣସି ଏକ ନିରାହା ବାଳିକାର ଜୀବନକୁ ସଂତପ୍ତ ହେବାକୁ ଦେବେ କାହିଁକି ? ତେବେ ନିଜର ଅବିବାହିତ ବା ଓଥରା ପଣିଆ ବିଷୟରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ କେତେ ହସକୌତୁକ କରିବା ଶୁଣିଛି ।

ସମୟ ଗଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ କଥା ଦେହସୁହା ହୋଇଗଲା । ଗୋଟାଏ କର୍ମଠ ସଦାଚଞ୍ଚଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଗୋଟିଏ କୋଠରିରେ ନୀରବ ହୋଇ ବସିରହି କେବଳ ନିଜର ସୁନେଲି ଅତୀତର ସ୍ମୃତି ଅଣ୍ଟାଳି ହେଉଥିଲେ; ଯେପରିକି କବି ରାଧାନାଥଙ୍କ ଭାଷାରେ—

“ତୃଷ୍ଣାତୁର ରୋଗୀ ଗୃହେ ଯଥା ବସି
ସ୍ମରେ କମଳିନୀ-ହରିତ-ସରସୀ” ।

କିନ୍ତୁ ଏଇ ସମୟରେ ସେ ଦେଶ ବିଦେଶରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ଡାକ୍ତରୀ ପତ୍ରିକାଗୁଡ଼ିକରୁ କୁଷ୍ଠ ସଂପର୍କୀୟ ଲେଖାମାନ ପଢୁଥିଲେ ଓ ନିଜର କିଛି କିଛି ଚିକିତ୍ସା ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୁଷ୍ଠ ଏକ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧି ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଲା ଆମେରିକାରେ

ସଦ୍ୟ ଆବିଷ୍କୃତ ଏକ ଔଷଧ ବିଷୟ । ଏହା ସମ୍ଭବତଃ ୧୯୪୬ ମସିହାର କଥା । ସେତେବେଳକୁ ସେ ଔଷଧ ଭାରତକୁ ଆସିନଥାଏ । ସେ ସିଧାସଳଖ ଆମେରିକାରୁ ସେ ଔଷଧ ମଗାଇଲେ ଏବଂ କିଛିଦିନ ପରେ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ । ମନେପଡୁଛି କୃଷକ୍ୟାୟର ସେହି ଆଦ୍ୟ ମହୌଷଧର ନାମ ଥିଲା— ଡି.ଏ.ଡି.ପି.ଏସ (ଡାଇ ଆମିନୋ ଡାଇ ଫେନିଲ ସଲଫୋନ) । ତାହା ସେବନର ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସୁଫଳ ମିଳିଲା । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାଙ୍କ ଦେହରୁ କୃଷକ୍ୟାୟର ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ଦୂର ହୋଇଗଲା । କେବଳ ଗୋଡ଼ ଓ ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠି ଯେତିକି ବଙ୍କା ହୋଇଥିଲା ସେତିକି ବଙ୍କା ହୋଇ ରହିଲା । ତାଙ୍କର ଏହି ଆରୋଗ୍ୟ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଚଳରୁ ରୋଗ ଉପଶମର ପରାମର୍ଶ ପାଇଁ ଲୋକେ ଆସିଲେ । ସେ କେବଳ ଉପଦେଶ ଦେଉନଥିଲେ ଔଷଧ କିପରି ମିଳିବ ତାହାର ପରାମର୍ଶ ମଧ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ । ଏସବୁ ଯେ କେବଳ ଥିଲା ବିନା ପାରିଶ୍ରମିକରେ ତାହା ନୁହେଁ; କୌଣସି କୌଣସି ଅତି ଦରିଦ୍ର ରୋଗୀକୁ ନିଜର କିଛି ଔଷଧ ମାଗଣାରେ ମଧ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ । ସେଇଦିନଠାରୁ ଡାକ୍ତର ଭାବରେ ନିଜ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରେସନ୍ ନମ୍ବର ବ୍ୟବହାର କରି ସେ ରୋଗୀକୁ ଯେତେ ନିଦାନ ପତ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେତେ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦେଇଛନ୍ତି ସବୁ ବିନାମୂଲ୍ୟରେ ।

ସାନନନାଙ୍କ ଶରୀର ରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇଗଲା ନିଶ୍ଚୟ; କିନ୍ତୁ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ମୂଲ୍ୟ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଅନେକ ଦିନ ଧରି ସେ ଔଷଧ ଖାଇଲେ । ସେହି ଔଷଧର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା (Toxicity) ଫଳରୁ ହେଉ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଜ୍ଞାତ କାରଣରୁ (ଯାହାକୁ କି କୌଣସି ଡାକ୍ତର ମଧ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ) ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁର ଜ୍ୟୋତି କ୍ରମେ କ୍ରମେ କମିବାକୁ ଲାଗିଲା । ରୋଗମୁକ୍ତ ହୋଇଗଲାକୁ ସେ ଆମ ସଙ୍ଗରେ ବସବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୁଁ ମୋର ବଡ଼ଭାଇ କୃଷ୍ଣଭାଇନା ଓ ସେ ଦୋମହଲାର ଗୋଟିଏ କୋଠରୀରେ ରହୁଥିଲୁ । ସୁସ୍ଥ ହେବାରୁ ଚକ୍ଷୁଶକ୍ତିର ସ୍ୱଚ୍ଛତା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ପୁଣି ନିଜର ସୌଖିନ କାରବାର ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ; ଯଥା— ବିଭିନ୍ନ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ସଜାଡ଼ିବା, ସାଇକେଲ ଖୋଲାଖୋଲି କରି ରଙ୍ଗ ଦେବା, ଏପରିକି ବାହାରର କେତେକ ଚିହ୍ନାକଣା ଲୋକଙ୍କ ସାଇକେଲକୁ ମଧ୍ୟ ଆଣି ରଙ୍ଗ ଦେଇ ସଜ କରିଦେବାରେ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ । ସେଥିପାଇଁ ସବୁ ଉପକରଣ ସେ କିଣି ସଜାଇ ରଖୁଥିଲେ । ଏସବୁ କାମରେ ସେ ଆମକୁ ଖଟାଉଥିଲେ । ରଙ୍ଗ ହେବାକୁ ଥିବା ଜିନିଷ ଓ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଘଷିମାଜି ସଫା କରିବା, ପୋଛି ଶୁଖାଇବା, ଉପରୁ ତଳ ମହଲାରୁ ବୁହାବୋହି

କରିବା । ଆମ ପାଇଁ ଏସବୁ ବେଳେ ବେଳେ ବିରକ୍ତିକର ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କର କଥାକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ସେତେବେଳେ ଆମ ପରିବାରରେ ସମ୍ଭବ ନଥିଲା ।

ଥରେ ସେ କାହାଠାରୁ ଗୁଡ଼ାଏ ମଣିଷ ହାଡ଼ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆଣିଲେ । ଗୁଡ଼ାଏ ତାର ଓ ଛୋଟଛୋଟ ସ୍ତ୍ରୀ କିଣା ହେଲା । ପାଉଡ଼ର ଦିଆଯାଇ ହାଡ଼ ସବୁ ଖରାରେ ଶୁଖାହେଲା । ବିଶ୍ୱକର୍ମା ବନ୍ଦ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଦାରୁମୂର୍ତ୍ତି କଳାପରି ନିବୁଜ ଘର ଭିତରେ ଠୁକଠୁକ୍ କରି, ନିଜ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଧରି ସେ କାମରେ ଲାଗିଗଲେ ଓ କେତେଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ମଣିଷର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ କଙ୍କାଳର ମୂର୍ତ୍ତି ଠିଆ କରି ଦେଲେ । ସେ କଙ୍କାଳର ହାତ, ଗୋଡ଼ର ଆଖୁ, କହୁଣୀ ଓ ଆଙ୍ଗୁଠି ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ତ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ଚଳନଶୀଳ ଥିଲା । ସମ୍ଭବତଃ ସେ କଙ୍କାଳଟିକୁ କୌଣସି ଏକ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ ଦାନ କରିଦେଇଥିଲେ ।

ମୁଁ ମ୍ୟାଟ୍ରିକ୍ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମୋ ବିଜ୍ଞାନ ଖାତାରେ ମଣିଷର ପରିପାକ ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରଭୃତି ଶରୀରତତ୍ତ୍ୱର କେତୋଟି ସୁନ୍ଦର ରଙ୍ଗୀନ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଦେଇଥିଲେ, ଯାହାକୁ ଦେଖାଇ ମୋର ଶ୍ରେଣୀ ସହପାଠୀ ଓ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ମୁଁ ଚମକୃତ କରିଥିଲି ।

ହଷ୍ଟେଲ ଜୀବନରେ ସେ ଯେଉଁ ବନ୍ଧୁବନ୍ଧୁଲତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ ତାହା ଆମ ଘର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସାରିତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ସହପାଠୀମାନେ ସରକାରୀ ଚାକିରି ବା ସ୍ୱାଧୀନ ତାନ୍ତ୍ରୀ ବ୍ୟବସାୟ କରି ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ କଟକ ଆସିଲେ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଆମ ଘରକୁ ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ କିଛିଦିନ ରହୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ହେଉଛନ୍ତି— ରାଧାରଂଜନ ମିତ୍ର, ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର (କାଳିଆ ରାମ ନାମରେ ଅଭିହିତ) କିଶୋରୀ ମୋହନ ଦାସ ଇତ୍ୟାଦି । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱଭାବର ଲୋକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାନନନାଙ୍କ ସହ କିପରି ଏତେ ଘନିଷ୍ଠ ହୋଇପାରିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ ।

କିଶୋରୀ ବାବୁ ଥିଲେ ଜଣେ କବି ଓ ରୋମାଞ୍ଟିକ୍ ଧରଣର ଲୋକ । ସେତେବେଳେ ନର୍ସମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସତ୍ୟସମାଜରେ ଅତି ବିମୁଖତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆଦର୍ଶର ପଥ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଜଣେ କୃଷକାୟା ନର୍ସଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଭଦ୍ର ଓ ବିନୟୀ । ରବି ଘୋଷ ଥିଲେ ଜଣେ ସାଧୁ ପ୍ରକୃତିର ବ୍ୟକ୍ତି; କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତିରେ ଓତଃପ୍ରୋତ ଜଡ଼ିତ । ପ୍ରାକ୍ ସ୍ୱାଧୀନତା କାଳରେ ସେ

ବଂଶଲାର ସନ୍ତାନବାଦୀମାନଙ୍କ ସହ ସଂପର୍କ ରଖୁଥିଲେ ଓ ଓଡ଼ିଶାରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ବୋଲି ସାନନନାଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଛି । ରାଣୀହାଟରେ ‘ସେଲି ଫର୍ମାସା’ ନାମକ ଔଷଧ ଦୋକାନ କରିଥିବା କାଳୀପଦ ଦାସ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ସହପାଠୀ, ଯାହାଙ୍କ ଦୋକାନୀକୁ ଔଷଧ ଆଣିବାପାଇଁ ସେ ଅନେକବାର ମୋତେ ପଠାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଘନିଷ୍ଠ ବଂଧୁଙ୍କୁ ମୁଁ ଚିହ୍ନେ ସେ ହେଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ ।

ସାନନନାଙ୍କର ଜଣେ ହାଇସ୍କୁଲ ସହପାଠୀ ହେଉଛନ୍ତି ବାଞ୍ଛାନିଧି ହୋତା । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଂଧୁବନ୍ଧୁ । ତାଙ୍କର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବାର (ତାଙ୍କର ଦୁଇ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ପୁତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ହୋତା ଓ ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ହୋତା) ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ମୁଗ୍ଧ ସମର୍ପକ । ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ଭଳି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ଓ ଦେଖାହେଲେ ପଚାରୁଥିଲେ- “ରାମବାବୁଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ପାଇଁ କିଛି କରୁଛନା ନାହିଁ ।” ମେଡିକାଲ ଜୀବନରେ ଆଉଜଣେ ସହାପାଠୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ସେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବାରମ୍ବାର ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନାମ ବଳବନ୍ତ କାଉର । ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ପ୍ରଶାସକୀୟ ଅଫିସରଙ୍କ ସେ ଭଗିନୀ । ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ବଂଧୁତା କେତେ ଘନିଷ୍ଠ ଥିଲା ତାହା ମୁଁ କଳନା କରି ନାହିଁ, କାରଣ- ତାହା କରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅନୁଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ସମବୟସ୍କ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନାରୀ ସଂପର୍କରେ ସେ ଆସିନାହାନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । ନିଜ ଲେଖା ମଧ୍ୟରେ ସେ ନାରୀ ବା ପ୍ରେମ ଚିତ୍ର ବହୁତ କମ୍ ଦେଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁଠି ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଖୁବ୍ ସଂଯତ ଓ ସଂକ୍ରମର ସହ ।

ନିଷ୍ପର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନକୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ଉପଯୋଗ କରିବାପାଇଁ ସାନନନା ଲେଖନୀ ଧରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲା । ପାଠକ ତାଙ୍କ ଲେଖାପଢ଼ି ମୁହଁମୋଡ଼ି ବିଦ୍ରୁପ କରିବେ ନାହିଁ ତ ? ତାଙ୍କର ଏ ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ କେତେକ ଘଟଣାରେ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଗଲା । ଘରେ ବସି ରହିବା ଦିନଠାରୁ ସେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ରଚନା ‘ନାକ୍ତା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସର ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଧୀରେ ସୁସ୍ଥେ ବହୁଦିନ ଧରି ଲେଖା ଚାଲିଥିଲା । ଲେଖା ସରିଲା ପରେ ଏହାର ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ବହୁ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ସହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରି ନିରାଶ ହେଲେ । ଶେଷକୁ କଲେଜ ଛକ ନିକଟରେ ନୂତନ ଭାବରେ ସ୍ଥାପିତ ‘ଭାରତୀ ବିହାର’ ନାମକ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥାର ସୁଶିକ୍ଷିତ ପରିଚାଳକ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ପତି

ଦେଖିବା ପାଇଁ ରଖିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ ରେଭେନ୍ସାରେ ଆଇ.ଏ. ପଢୁଥିଲି । ପ୍ରକାଶକ ମହାଶୟଙ୍କୁ ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ସାକ୍ଷାତ କରୁଥାଏ । ଦିନେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ସେ ମୋତେ ଫେରାଇଦେଲେ । ସେଥିରେ ଇଂରାଜୀ ମନ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା— ‘Why such a poor attempt’ ଅର୍ଥାତ୍ ଏପରି ଏକ ଦୁର୍ବଳ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କାହିଁକି ? ଏପରି ସବୁ ମନ୍ତବ୍ୟପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ସାନ୍ନା ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜ ନାଁ ନଦେଇ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମରେ ଲେଖିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମ ସେ କୋଉଠୁ ପାଇଲେ ସେ ସଂପର୍କରେ ଅବଶ୍ୟ ସେ ନିଜ ଜୀବନର ଏକ ଘଟଣାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଏଇ ନାମକୁ ସାହିତ୍ୟିକ ନାମ ରୂପେ ବାଛିବାର କାରଣ ଏଇ ଆଶଙ୍କା । ସେ କହୁଥିଲେ, “ମୋ ଲେଖା ଯଦି ନିନ୍ଦା ଓ ବିଦ୍ରୁପର ଶିକାର ହୋଇଥାନ୍ତା ତେବେ ତାହା ଭୋଗିଥାନ୍ତା ଫତୁରାନନ୍ଦ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରର ସେଥିରେ କିଛି କ୍ଷତି ହୋଇନଥାନ୍ତା ।” ପରେ ଜାଣିଲି ଏହା ଏକ ପାରସିକ ଶବ୍ଦ, ଯାହାର ଅର୍ଥ ‘ଯାହାର କିଛି ନାହିଁ’ । କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଚମ୍ପୂ ଗୀତରେ—

ଫତୁରିଖୋର ଆଖରକୁ ହେବାର ଏହା ଏକା ତହୁଁ ଫଳ

ହସ୍ତହସ୍ତ ଫତୁଆ ନୋହୁ ତୁ ବୋଲେ ଜଗଦେବ ହରିଚନ୍ଦନ ଏ ଗୀତେ ।

— କିଶୋର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦ ଚମ୍ପୂ (‘ଫ’ ଗୀତ)

ତେବେ ସାହିତ୍ୟରାଜ୍ୟକୁ ଧସେଇ ପଶିବାର ସୁଯୋଗ ତାଙ୍କୁ ମିଳିଲା ଯେଉଁଦିନ ଭଦ୍ରକରୁ ପ୍ରକାଶିତ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସ୍ଥାପିତ ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାରେ ତାଙ୍କର ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ ଶୀର୍ଷକ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବିତା କୁମାନୁୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହା ୧୯୪୬/୪୭ ମସିହାର କଥା । ଡଗର ପରି ତତ୍କାଳୀନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜନପ୍ରିୟ ପତ୍ରିକାରେ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରି ତାଙ୍କର ଆଦୁବିଶ୍ଵାସ ବଢ଼ିଲା । ସେ କିଛି ଗୁରୁ ଗମ୍ଭୀର ବିଷୟର ଗନ୍ଧ ଲେଖିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ; କିନ୍ତୁ ପରେ ପରେ କେବଳ ହାସ୍ୟରସ ରଚନାରେ ମନୋନିବେଶ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୈବର ବିଦ୍ରୁମନା ଯେ ସେ ଯେତିକି ଯେତିକି ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପଶିଲେ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଶକ୍ତି ସେତିକି ସେତିକି ହ୍ରାସ ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । କାଗଜ ଉପରେ ଆଖି ମାଡ଼ି ଲେଖିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ସେ ଅନ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଲେ । ମୁଁ ଓ ମୋ ସାନ ଭଉଣୀ ପ୍ରେମଲତା ତାଙ୍କ ଡାକୁଥିବା ଲେଖାକୁ ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଗଣେଶ ପରି କାଗଜରେ ରୂପ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲୁ ।

ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା କ୍ଷାପ୍ତର ହେବା ପାଇଁ ଆଉ ଏକ ଘଟଣା ଘଟିଲା । ୧୯୪୯ ଶେଷ ଭାଗକୁ ‘ଡଗର’ର ସଂପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ଡଗରର ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥାକୁ କଟକ ଉଠାଇ ଆଣିଲେ ଏବଂ ତାହା ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଲା ପିଠାପୁରରେ ଥିବା ଆମ ପରିବାରର ଏକ କୋଠା ଘରେ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କରୁ ସାନନାନଙ୍କର ଅତି ଘନିଷ୍ଠ ବଂଧୁ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ସାନନନା ଡଗରର ପରିଚାଳନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣରେ ସହଯୋଗ ଦେଲେ । ଡଗର ପ୍ରତି ସାନନନାଙ୍କ ଆନ୍ତରିକତା ଜାଣିପାରି ବାପା ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଠାରୁ ନାମ ମାତ୍ର ଭଡ଼ା ନେଉଥିଲେ । କ୍ରମେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଡଗର ସହ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇଗଲି ଓ ଅବସର ପାଇବା ମାତ୍ରେ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲି ସାନନନାଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ । ୧୯୫୧ ସାଲ ଫେବୃୟାରୀ ମାସରେ ବାପାଙ୍କର ମାତ୍ର ୫୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବିୟୋଗ ଆମ ପରିବାର ପ୍ରତି ଥିଲା ଏକ ଦୁର୍ବିପାକ । ଜେଜେବାପା ୧୯୪୩ ସାଲରେ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ବାପା ଥିଲେ ଏତେବଡ଼ ଏକ କୁଟୁମ୍ବର ପ୍ରଧାନ ଧାରକ ଶକ୍ତି । ପଲସ୍ତରା ଛାଡ଼ିଗଲେ କାନ୍ଥରୁ ଇଟା ଭୁଷୁଡ଼ିଗଲା ପରି ପରିବାର ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଏହାର ଅଳ୍ପ କେତେବର୍ଷ ପରେ ୧୯୫୬ ଫେବୃୟାରୀରେ ମୋର ସହୋଦର ବଡ଼ଭାଇ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜରେ ଶେଷ ବର୍ଷରେ ପଢୁଥିବାବେଳେ ରକ୍ତକର୍ଚ୍ଚ ରୋଗରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ସେ ବିବାହ କରିଥିଲେ ଓ ଗୋଟିଏ ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନର ଜନକ ଥିଲେ । ଘରର ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ତିକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ଏ ଧରଣର ପରିବେଶ ସାନନନାଙ୍କ ପାଇଁ ବଡ଼ ମାନସିକ ଧକ୍କା ଥିଲା । ଘର ସହ ସଂପର୍କ କ୍ରମେ କମାଇ ଦେଇ ସେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ଠାରେ ରହିଲେ । ସାନନନାଙ୍କର ଘରେ ଏକମାତ୍ର ଆକର୍ଷଣ ରହିଲା ଦେଠେଇ ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କର ବୋଉ । ପ୍ରାୟ ସେହି ସମୟରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ରାଜନୀତିରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଆଉ ଡଗର ସଂପାଦନାରେ ମନଦେଇ ନପାରିବାରୁ ସାନନନାଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରେସ ପରିଚାଳନା ଓ ଡଗର ସଂପାଦନାର ଅଧିକାଂଶ ଦାୟିତ୍ୱ ପଡ଼ିଲା । ୧୯୫୧ରେ କିଛିମାସ ପାଇଁ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ କଟକ ଆସି ଡଗରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସାନନନାଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କ ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଏତେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା ଯେ କାନ୍ତକବି ତାଙ୍କୁ ନିଜ ପୁତ୍ର ପରି ସ୍ନେହ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସାନନନାଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ଓ ସନ୍ନିବିଧି ଅନୁରୋଧ ଫଳରେ କାନ୍ତକବି ଅଧା ଛାଡ଼ିଦେଇ ଥିବା ‘କଣାମାମୁ’ ଉପନ୍ୟାସର ଲେଖା ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଡଗର ପ୍ରେସ୍ କଟକର ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଥିତଯଶା ସାହିତ୍ୟିକ ଡଗରକୁ ଆସୁଥିଲେ । ସାନନନାଙ୍କ ପ୍ରଗାଢ଼ ଉଦ୍ୟମ ଓ ଐକାନ୍ତିକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଡଗରର ବିପୁଳକାୟ ସ୍ୱଦୃଶ୍ୟ ବିଶେଷାଙ୍କମାନ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା ଏବଂ ଡଗରର ହାସ୍ୟରସ ବିଭାଗରେ ନୂଆ ନୂଆ ମୌଳିକ ବିଷୟମାନ ସଂଯୋଜିତ ହେଲା । ଏହି ବିଷୟର ଲେଖକ ଥିଲେ ସେ ନିଜେ । ସେହି ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ହେଲା, ବ୍ୟାଙ୍ଗ୍ୟାନୁକରଣ, ଅନର୍ଥୀକରଣ, ପାଗଳାପଂଜି, ଗୋଜ ଭାଗବତ, ସାହି ମହାଭାରତ ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ସମୟରେ ଡଗର ଓ ସାହିତ୍ୟ ଏ ଦୁଇଟା ନିଶା ତାଙ୍କୁ ଏପରି ଘାରିଯାଇଥିଲା ଯେ ପ୍ରେସର ଆର୍ଥିକ ଅସୁବିଧା ଓ ବିଶେଷାଙ୍କ ଆଦିର ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ କେତେଥର ସେ ନିଜର ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ବିକ୍ରୟ ଲାଭ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ଲଗେଇ ଦେଉଥିଲେ ।

୧୯୭୪ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଦେଠେଇର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି କଲେଜରେ ଥିଲି । ଛୁଟି ନେଇ ଆସି ଦେଖେ ଯେ ଆମ ଘର ବୋଲି ଯାହା କିଛି ଅବଶେଷ ଥିଲା ତା ଉପରଦେଇ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଘୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଛି । ଦେଠେଇର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସାନନନାଙ୍କର ଘର ସହ ଯାହା କିଛି ସଂପର୍କ ଥିଲା, ତାହା ଛିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେ ଆଉ ଘରକୁ ନଆସି ନିଜର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରହଣି ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରେସକୁ ଉଠାଇନେଲେ । ଏସବୁ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଗଲା କିପରି ମୋତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ । ଅବଶ୍ୟ ଭକ୍ତ କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ ମୁଁ ଆଉ ଘରକୁ ‘ବୈକୁଣ୍ଠ ସମାନ’ ବୋଲି କୋର ଦେଇ କହି ପାରୁନି । ସେଠି ପାରମ୍ପରିକ ସ୍ନେହ, ମମତା, ସହାନୁଭୂତି ନିଷ୍ପନ୍ନ ଥିଲା । ହୁଏତ କାହାପାଖରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଏବଂ କେଉଁଠି ଅପ୍ରକାଶ୍ୟ । ତେବେ ଏସବୁ କିପରି ନଷ୍ଟ ହେଲା ତାର କାରଣ ଭାବିଲା ବେଳକୁ ଚାଣକ୍ୟ ଶ୍ଳୋକର ବାଣୀ ମନେପଡ଼େ—

ଏକେନାପି କୁବୁକ୍ଷେଣ କୋଟରସ୍ତେନ ବହିନା

ଦାହ୍ୟତେ ତତ୍ ବନମ୍ ସର୍ବମ୍ କୁପୁତ୍ରେଣ କୁଳଂ ଯଥା ।

ସେଇ ଘୂର୍ଣ୍ଣରେ ମୋର ସହୋଦର ଭାଇମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଣେ ତେଣେ ଛିଟିକି ପଡ଼ିଲେ । ସେତିକିବେଳେ ମୋର ରେଭେନ୍ସା କଲେଜକୁ ବଦଳି ହେଲା; କିନ୍ତୁ ମୁଁ କଟକ ନଗରରେ ପ୍ରାୟ ଗୃହଶୂନ୍ୟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲି । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ପିଲାମାନେ ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜରେ ପଢୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟୟ ସମ୍ଭାଳି ଘରଭଡ଼ା ନେଇ ରହିବା ମୋ ସମ୍ଭାର ବାହାରେ ଥିଲା । ଡଗର ପ୍ରେସର

ପଛପଟେ ଧାଡ଼ିଏ ଝାଟିମାଟି କାରୁ, ଚାଳଛପର କୁଡ଼ିଆ ଘର ଥିଲା, ଯେଉଁଠି ସମୟେ ସମୟେ ପ୍ରେସର କର୍ମଚାରୀମାନେ ରହୁଥିଲେ । ଆମ ବଡ଼ ପରିବାର ଭାଗ ଭାଗ ହୋଇଯିବା ପରେ ପ୍ରେସର ଘର ସାନନନାଙ୍କ ଭାଗରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ମୁଁ ଦିନେ ସାନନନାଙ୍କୁ ସେଇ କୁଡ଼ିଆଘରେ ରହିବାର କଥା କହିଲି । ସେଥିରେ ତାଙ୍କର ଦ୍ଵିଧା କରିବାର ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଯେ ମୁଁ ପିଲାପିଲିକି ଧରି ସେଠି ରହିପାରିବି କିପରି ? କିନ୍ତୁ ମୋତେ ସେଇଠି ହିଁ ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଅରମା ଶୋଭିତ, ସାପ, ବୁରୁହା ଅଧ୍ୟୁଷିତ, ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଭୂମି ବେଷିତ ସେଇ ଝାଟିମାଟି ଘରକୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପକ୍କାକାରୁ ଓ ଚଟାଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରି ୧୯୮୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲି । ସେତେବେଳକୁ ସାନନନାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁଶକ୍ତି ଆହୁରି ଖରାପ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଆଖି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକାମୀ ହୋଇଗଲା ଓ ତାହା ଚକ୍ଷୁରେ ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଦୃଶ୍ୟଶକ୍ତି ଥିଲା, ଯେଉଁଥିରେ ସେ ଲେନ୍ଦୁ ଭଳି ମୋଟା ଚଷମାଟିଏ ପିନ୍ଧି ଅନ୍ଧାର ଘରେ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ଟେବୁଲ ଲ୍ୟାମ୍ପ ତଳେ ଆଖି ମାଡ଼ିମାଡ଼ି ଲେଖାଲେଖି କରୁଥିଲେ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଧାଡ଼ି ବେଳେବେଳେ ବଙ୍କାଟଙ୍କା ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଲେଖିବା ଓ ପଢ଼ିବା ଦାୟିତ୍ଵ ପୁଣି ମୋତେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଡଗରର ସଂପାଦନା ଓ ପ୍ରେସ ପରିଚାଳନାରେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ କିଛି ପରିମାଣରେ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରେସର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ସାନନନା ଓ ମୋ ପରିବାର ପରସ୍ପର ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲୁ ।

କେବେ ତାଙ୍କରା ବିଦ୍ୟାର ଉପଯୋଗ କରିନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କରା ପାଠ ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଅତୁଆରେ ପକାଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ଶରୀର ଅତି ସୁସ୍ଥ ସବଳ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଅତି ବୟସ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଙ୍ଗ ଅଚଳ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବ୍ୟାୟାମ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ସ୍ଵାସ୍ଥ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଖୁବ୍ ସନ୍ଦିହାନ ହୋଇ ପଡୁଥିଲେ । ସାମାନ୍ୟ କିଛି ଦୁର୍ବଳତା, ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁଭବ କଲେ ସେ ଆଶଂକା କରୁଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ବହୁମୂତ୍ର ବା ହୃଦରୋଗ ବା ସେହିପରି କିଛି ଭୟଙ୍କର ବ୍ୟାଧି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ତାଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧବିସ୍ମୃତ ତାଙ୍କରା ବିଦ୍ୟାର ପ୍ରୟୋଗ କରି କଳ୍ପନା କରି ନେଉଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଆସନ୍ନ ହୋଇଗଲାଣି । ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ତାଙ୍କୁ ନେଇ ମେଡିକାଲ ବା କୌଣସି ତାଙ୍କର ପାଖକୁ ନେଇଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ସବୁକିଛି ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା ପରେ ଯେତେବେଳେ ଜଣାପଡ଼େ ଯେ ତାଙ୍କର ଶରୀରରେ କିଛି ଅସୁସ୍ଥତା ନାହିଁ

ସେ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରି କହନ୍ତି - ଆଜିକାଲି ତାନ୍ତ୍ରମାନେ ରୋଗ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଥରେ ତାଙ୍କ ଛାତିରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଭାତୁଡ଼ି ଭଳି ମାଂସଖଣ୍ଡ ସାମାନ୍ୟ ଦରଜ ହେବାରୁ ସେ କହିନା କରି ନେଲେ ଯେ ସେ କର୍କଟ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଗଲେଣି । କ୍ୟାନ୍ସର ହସପିଟାଲ ନେଇଯିବା ପାଇଁ ମୋତେ ଆଦେଶ ହେଲା । ସେଠି ସେ ତାଙ୍କର ତାନ୍ତ୍ର ବନ୍ଧୁ ମହେଶ୍ୱର ସାହୁଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପ୍ରାୟ ୧ ସପ୍ତାହ ରହିବା ପରେ ସେ ଭାତୁଡ଼ିଟି ଅପରେସନ ହେଲା । ରୋଗ ଆରୋଗ୍ୟ ହେଲା ବୋଲି ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇ ସେ ଫେରିଲେ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ୭୫ ବର୍ଷ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ଚିକିତ୍ସା ହୋଇପାରିଲେ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଫେରି ଆସିବ । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ସେ ତାନ୍ତ୍ର ମହେନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓ ନିଜ ସହପାଠୀ ବନ୍ଧୁ ତାନ୍ତ୍ର ଜ୍ଞାନରଂଜନ ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଖି ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର କରାଇଥିଲେ । ସେଥିରେ ବିଶେଷ କିଛି ଫଳ ନମିଳିବାରୁ ଥରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆକ୍ଷରେ ଥିବା ସୋମପେଟାସ୍ଥିତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଆଖି ହସପିଟାଲ ନେଇଥିଲି । ସେମାନେ କିଛି ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଦେଇଥିଲେ । ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଉପକାର ନମିଳିବାରୁ ସେ ଥରେ ହାଇଦ୍ରାବାଦସ୍ଥିତ ଭାରତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସରୋଜିନୀ ନାଜଡୁ ଆଖି ତାନ୍ତ୍ରଖାନାକୁ ଗଲେ । ସେତେବେଳେ ଆକ୍ଷ ସରକାରଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସଚିବ ଥିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ହାସ୍ୟରସ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ଲୁଥର, ଯାହାଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଗନ୍ଧ ସଂକଳନର ଅନୁବାଦ ମୁଁ ଓଡ଼ିଆରେ କରିଚି, ସେ ସାନନନାଙ୍କର ଜଣେ ବଂଧୁ ଓ ପ୍ରଶଂସକ । ସେ ତାନ୍ତ୍ରଖାନାରେ ରହିବାର ସବୁ ବନ୍ଧୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ; କିନ୍ତୁ ସେଠାର ଓଡ଼ିଆ ତାନ୍ତ୍ର ଶତପଥିଙ୍କ ଉପରେ ଅନେକ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରି ସେ ଫେରି ଆସିଲେ । ଦାନ୍ତ ଚିକିତ୍ସାପାଇଁ ତାନ୍ତ୍ର ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ (ତାଙ୍କର ମେଡିକାଲ ସହପାଠୀ) ଓ ରାଣୀହାଟ ଛକର ତରୁଣ ତାନ୍ତ୍ର ପ୍ରଶାନ୍ତ ନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖକୁ ଅନେକ ବାର ସେ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଯାଇଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ଏସବୁ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କର ମାସିକ ସରକାରୀ କଳାକାର ପେନ୍ସନ ବ୍ୟତୀତ ବେଳେବେଳେ ସଂସ୍କୃତି ବିଭାଗର କିଛି ଗ୍ରାଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ପାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ମୁଗୁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସୁପାରିଶ କ୍ରମେ ।

ସାନନନାଙ୍କ ଶେଷ ଦଶବର୍ଷର ଜୀବନରେ ଦୁଇଟି ସାର୍ଥକ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ଓ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ । ଏ ଦୁଇଟି ଗ୍ରନ୍ଥ ସେ ଅଧିକାଂଶତଃ ଅବସରବେଳେ ମୋତେ ଡାକିଛନ୍ତି, ମୁଁ ଲେଖୁଚି । ସେତେବେଳେ ସେ ତାଙ୍କର ତାନ୍ତ୍ରୀ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରୟୋଗ କରି

କହିଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ମସ୍ତିଷ୍କର ଚିସୁ ମାନ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଥିବାରୁ ସ୍ମୃତି ବିଭ୍ରମ ଘଟୁଛି । ତାକୁ ତାକୁ ବେଳେବେଳେ ସେ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଖୁଅ ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି । ମୋତେ ମନେ ପକାଇ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ସାରଳା ମହାଭାରତରେ ବ୍ୟବହୃତ ପ୍ରାଚୀନ ଶବ୍ଦାବଳୀ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେଥିରେ ସଂଯୋଜିତ କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ କରି ବହୁତ ଦିନ ଲେଖାହେବା ପରେ ଏହା ୧୯୮୫ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଏବଂ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା କ୍ରମେ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ କପିଟିଏ ଝଙ୍କଡ଼ ଯାଇ ସେଠାରେ ସାରଳାଦେବୀଙ୍କଠାରେ ସମର୍ପଣ କଲି । ଦେବୀଙ୍କଠାରେ ତାଙ୍କର ଏହି ଭକ୍ତି ତଦ୍ଗତ ସମର୍ପଣ ସଂପର୍କରେ ସେ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ଶେଷରେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

ସେହିଠାବେ ସାରଳାଙ୍କ ପାଦେ ପ୍ରଣମିଲି
ମହାଭାରତ ଏକଇ ରଚିବି ମନାସିଲି
ଆବର ଚିତ୍ତିଲି ତୋହର ପାଦେ ସମର୍ପିବି
ସୁଦୟା କରିବୁ ମାତ ଯେସନେ ଲେଖିବି
ଚୂହେ ଫେରିଣ ମୁହିଁ ରଚନା ଆରସିଲି
ତଗର ପତ୍ରିକାରେ ତାହା ମୁଦ୍ରଣ କରାଇଲି
କ୍ରମେ ଚକ୍ଷୁହୀନ ମୁହିଁ ହୋଇଣ ପଡ଼ିଲି
ଲେଖନ ନିମନ୍ତେ ମୁହିଁ ସମର୍ଥ ନୋହିଲି
ସାରଳା ସୁଦୟା କଲେକ କଣ୍ଠେ ବସି ମୋର
ତାକନ୍ତେ ଲେଖିଲା ଅନୁଜ ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର
ପାଣ୍ଡୁଲିପି ସଂଶୋଧନ ସେହୁ ବି କରିଲା
ସାରଳାଙ୍କ ସୁଦୟାରୁ ସମାପ୍ତ ହୋଇଲା ।
ତୋ ପାଦରେ ମାତ ଏବେ କରୁଛି ସମର୍ପଣ
ମୁହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦାନହୀନ ଜନ ।”

ବହୁବର୍ଷ ଧରି ତାଙ୍କ ପାଖେ ପାଖେ ରହି ତାଙ୍କର କାଳଜୟୀ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ କିଛି କିଛି ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିଛି ବୋଲି ମୋର ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଆସେ । ସେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ମୁଖବନ୍ଧରେ ମୋ ଉପରେ ତାଙ୍କ ଶୁଭେଚ୍ଛାର ଅମୃତମୟ ହସ୍ତର ସ୍ପର୍ଶ ଦେଇଯାଇଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି ।

“ଗଛ ରଚନା କାଳରେ ମୋର ସାନଭାଇ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରର ଅବଦାନ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ମୁଁ ଲେଖିଯାଏ କିନ୍ତୁ ପଢ଼ିପାରେ ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମ ସେହି ଲେଖାର ସଂଶୋଧନ ଏବଂ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟର ପରିମାର୍ଜନା କରି ସେଗୁଡ଼ିକର ଲାବଣ୍ୟକୁ ଅଧିକତର ସୁନ୍ଦର କରିଥାଏ । ଏଥିଲାଗି ତାକୁ ଅନ୍ତରର ସ୍ନେହାଶୀର୍ବାଦ ଦେଉଛି ।

(ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ- ଫ୍ରେଣ୍ଡସ ପବ୍ଲିଶର୍ସ ୧ମ ମୁଦ୍ରଣ ୧୯୮୩)

୧୯୮୫ରେ ରାଉରକେଲାଠାରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ଥାନିତ ଲେଖାରେ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରର ନିଭୃତରେ ମୋ ପ୍ରତି ଥିବା ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ସେଥିରେ ପ୍ରକାଶିତ ବାଞ୍ଛାନିଧି ହୋତାଙ୍କ ଏକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ସେ କହିଛନ୍ତି— “ସାନ ଭାଇ ଶ୍ୟାମ ଓ ତା ପିଲେ ମୋ କଥା ବୁଝୁଛନ୍ତି, ମୋର ଚଳି ଯାଉଛି ।”

ମୋର ଛାତ୍ର ଜୀବନ କାଳରେ ମୁଁ ମୋର ସହପାଠୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ମୁରାରିମୋହନ ଓ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଭାକୁ ଯାଉ । ସେଠାରୁ ଫେରି ଘଟଣାସବୁ ସାନନନାଙ୍କ ଆଗରେ ଟିକିନିଖି ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁ । ସେଥିରୁ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ସ୍ୱକୀୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସେ ସାହିତ୍ୟଭିତ୍ତିକ ଗଛ ସବୁ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ଯଥା— ସାହିତ୍ୟଚାଷ, ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟସଂସଦ, ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ, ସାହିତ୍ୟ ବଛାବଛି ଇତ୍ୟାଦି । ଆଗରୁ କହିଛି ଏବଂ ସାନନନା ନିଜେ ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି ଯେ ଆଦ୍ୟ ଜୀବନରେ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଆଦୌ ନଥିଲା । ମାଟ୍ରିକ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ସ୍କୁଲ ଲାଇବ୍ରେରୀରୁ ଆଣି ପଢ଼ିଥିବା କେତେକ ବହିରୁ ଫକୀର ମୋହନ ପ୍ରଭୃତି ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ନାମ ସେ ଜାଣିଥିଲେ । ଘରେ ହେଉଥିବା ପୁରାଣପାଠରୁ ସାରଳାଦାସ, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣିଥିଲେ । ମୁଁ ଓଡ଼ିଆରେ ଏମ,ଏ. ପଢ଼ିଲି ଏବଂ ସେ ମଧ୍ୟ ତଗର ସଂପାଦନା ସହ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ଗଭୀର ଜିଜ୍ଞାସା ପ୍ରବୃତ୍ତି ବଳରେ ସେ ଆଉ କିଛି ପଢ଼ି ପାରୁନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁ କଥା ଶୁଣି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ କୃତି ଓ ଜୀବନୀ ବିଷୟରେ ଅନେକ ବିଷୟ ଜାଣିଲେ ଏବଂ ତାହାରି ଆଶ୍ରୟରେ ଲେଖିଲେ କବି ଲଢ଼େଇ, ଫମାଲୋଚନା ଇତ୍ୟାଦି ଲେଖା ।

ସାହିତ୍ୟ ପରି ରାଜନୀତି ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧା ନଥିଲା । ତାଙ୍କତା ଭାରତୀୟ ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ଭୋଟ ରାଜନୀତିର ଉଷ୍ମତା ଆରମ୍ଭ ହେବାବେଳକୁ ସେ ପ୍ରାୟ ଚକ୍ଷୁହୀନ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତେବେ ରାଜନୀତିକ କ୍ରିୟାକଳାପକୁ ସେ ବ୍ୟାଙ୍ଗାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ହିଁ ଦେଖୁଥିଲେ । ଏ ସଂପର୍କରେ ଦୁଇଜଣ ପୂର୍ବସୂରୀ ତାଙ୍କର ଗୁରୁ ଥିଲେ । ସେମାନେ ହେଲେ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ଓ ନିଆଁଖୁଣ୍ଟାର ସଂପାଦକ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର । ତାଙ୍କିରି ଜୀବନରେ ମୁଁ ନିର୍ବାଚନ ବେଳେ ପ୍ରିଜାରଡିଙ୍ଗ୍ ଅଫିସର ରୂପେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥଳରୁ ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲି ସେଥିରୁ ଏବଂ ସମ୍ପାଦକପତ୍ରରୁ ବିବରଣୀ ସଂଗ୍ରହ କରି ସେ ଯେଉଁ ଗନ୍ଧ ସବୁ ଲେଖୁଥିଲେ ତାହା ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଛି ଅଭିନବ ରାଜନୀତିକ ଗନ୍ଧ ସଂକଳନ ‘ଭୋଟ୍’ରେ । କଟକର କାନ୍ଥ ପାଚେରିମାନଙ୍କରେ ବିରୋଧୀ, ବିଶେଷକରି ବାମପନ୍ଥୀ ଦଳମାନେ ଶାସକଦଳକୁ ନିନ୍ଦିତ କରିବାକୁ ଯାଇ ଯେଉଁ ବିଶେଷଣମାନ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାନ୍ତି ସେଗୁଡ଼ିକ ଥରେ ଚିପିଆଣି ତାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲା ତାକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସେ ଗପଟିଏ ଲେଖୁଥିଲେ ‘ଗାଳିମାଳିକା’ ।

ସାଧନନାଙ୍କ ଜୀବନର ଏହି ଶେଷ ୧୦ ବର୍ଷ ଏକ ଅଶାନ୍ତ ବାତାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଅନେକ ପାଠକଙ୍କ ଧାରଣା ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଘୋର ଆର୍ଥିକ ଦୁଃସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ କାଳ କାଟୁଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ବଡ଼ ଦେହେଇଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ଥିବାରୁ ପରିବାରର ସଂପତ୍ତି ବଞ୍ଚନ ସମୟରେ ସେ ସମଗ୍ର ପରିବାରର ଏକତୃତୀୟାଂଶ ଭୂସମ୍ପତ୍ତିର ମାଲିକ ହୋଇଥିଲେ । ମଫସଲ ଅଂଚଳରେ ଥିବା ପ୍ରାୟ ୧୫ ଏକର ତାଷ ଜମି ସହରରେ ପ୍ରାୟ ୩୦ ଏକର ଜମି ତାଙ୍କ ଭାଗରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆଜିର ସହରାଞ୍ଚଳ ଜମି ମୂଲ୍ୟରେ ତାହା କେତେ ହେବ, ତାହା ଅନୁମାନର ବିଷୟ । ନିଜର ମାନସିକତା ଓ ଶାରୀରିକ ଅକ୍ଷମତା ହେତୁ ସେ ଏହି ବିପୁଳ ସମ୍ପତ୍ତିର କୌଣସି ଉପଯୋଗ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଅଳ୍ପ କିଛି ସଂପତ୍ତି ସେ ବିକ୍ରୟ କରିପାରିଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ କିଛି ସେ ତଗର ପାଇଁ ବ୍ୟୟ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଆଉ କିଛି (ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଲକ୍ଷଟଙ୍କା) ସେ ନିଜ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ‘ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’କୁ ଦାନ କରିଯାଇଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଅନ୍ଧତ୍ଵ ଓ ଶାରୀରିକ ଅକ୍ଷମତାରେ ସୁଯୋଗ ନେଇ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ କେତେକ କୌଶଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ଵାର୍ଥସାଧନ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତି । ସେମାନେ କଥାର ମାୟାକାଳରେ ନିଜ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର

ବିଶ୍ୱାସ ଜଗାଇ ତାଙ୍କଠାରୁ ଆର୍ଥିକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାର ସୁଯୋଗ ହାସଲ କରନ୍ତି ଏବଂ ପରେ ପ୍ରତାରଣା କରନ୍ତି । ଥରେ ପ୍ରତାରିତ ହୋଇଥିବା ଜାଣିବା ପରେ ସେ ନିଜକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ କହନ୍ତି— “ଅନ୍ଧ ଥରେ ସିନା ବାଡ଼ି ହଜାଏ । ଏଥରକ ମୁଁ ସାବଧାନ ।” ଏପରି ବାରମ୍ବାର ପ୍ରତାରିତ ହୋଇ ଓ ସେହିପରି ଆତ୍ମସାନ୍ତ୍ୱନା ବାଣୀ ଶୁଣି ଶୁଣି ମୁଁ ଦିନେ କହିଥିଲି— “ସାନନନା ! ଅନ୍ଧ ଯେତେ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ହଜାଇଲାଣି ସେଥିରେ ଗୋଟାଏ ବାଉଁଶ ବଣ ଲୋପ ହୋଇଗଲାଣି ।” ସେ ନିର୍ବିକାରର ହସଟିଏ ହସିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ କ୍ରମେ ଥରକୁ ଥର ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହାନୁକୂଳ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ନିକଟତମ ବନ୍ଧୁ ଓ ଶୁଭେଚ୍ଛୁମାନଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ତୁଟାଇଦେଲେ । ଏହା ତାଙ୍କ ମାନସିକ ଭାରସାମ୍ୟକୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ଦୋହଲାଇ ଦେଲା । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ତରୁଣ ସମାଜ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆସକ୍ତି ଥିଲା । ଗାଁ ଗହଳରୁ ଆସୁଥିବା ଅନେକ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ସେ ସେମାନଙ୍କ ଉଚ୍ଚତର ଶିକ୍ଷାର ପଥ ସୁଗମ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୃତଜ୍ଞତାର ସହ ତାଙ୍କର ଏହି ସାହାଯ୍ୟକୁ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି, ସୋମନେ ହେଲେ— ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ମୋହନଲାଲ ସାହୁ, ଅଧ୍ୟାପକ ରମାକାନ୍ତ ସିଂହ, ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ, ଧ୍ରୁବଚରଣ ବାରିକ ଇତ୍ୟାଦି ଅନେକ । ବିଜୟାନନ୍ଦ, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟକୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରି ନିଜର ଡକ୍ଟରେଟ୍ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସେ କାମରେ ମୁଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲି । ସାନନନାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ରେ ସଂପୃକ୍ତ ରହି ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷାର ଉଦ୍ୟମ କରୁଛନ୍ତି ।

ଜୀବନର ଶେଷ ଭାଗରେ ସାନନନାଙ୍କ ମାନସିକ ଅବସାଦର ଅନ୍ୟ ଏକ ବଡ଼ କାରଣ ଥିଲା ତଗରର ବିଦାୟ । ଦୀର୍ଘ ୩୮ ବର୍ଷ କାଳ ସେ ତଗର ପତ୍ରିକାର ପ୍ରକାଶନ ଓ ସଂପାଦନରେ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟିକ ମହଲରେ ତଗର ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକାଙ୍କ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ତେବେ ବୟସାଧିକ୍ୟ ହେବାରୁ ଓ ଚକ୍ଷୁଶକ୍ତି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହରାଇବାରୁ ସେ ବାରମ୍ବାର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରେସ୍ ନେଇଯିବାପାଇଁ; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କାରଣ ଯୋଗୁଁ ସେ ନେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । କିଛି ଅନିୟମିତ ଭାବରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୋ ସାହାଯ୍ୟରେ ସାନନନା ତଗର ପ୍ରକାଶନ ତାଲୁ ରଖିଲେ । ତଗରର ଯେତେ ବିଶେଷାଙ୍କ ସେ ଛାପିଥିଲେ ତା ମଧ୍ୟରେ ସବୁଠାରୁ ସୁଦୃଶ୍ୟ, ଉପାଦେୟ ଓ

ଅମୂଲ୍ୟ ଥିଲା ୧୯୬୨ ର ‘ରକତ ଜୟନ୍ତୀ’ ବିଶେଷାଙ୍କ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁ ତଗରକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ତା ମଧ୍ୟରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳିବା ସମୟ ଅର୍ଥାତ୍ ୫୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ତ୍ତ ହେବା ସମୟ ଚାଲି ଆସିଲା । ୧୯୮୭ ଜୁନରେ ତାହା ପାଳିତ ହେବା କଥା । ସାନନନାଙ୍କୁ ପୁଣି ନିଶା ଧରିଲା । ଲେଖକମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଲେଖା ପାଇଁ ଚିଠି ପଠାଗଲା । ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବାପାଇଁ ମୋତେ ଆଦେଶ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ଯଦିଓ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁ ମୁଖ୍ୟ ସଂପାଦକ ଥାଆନ୍ତି, ମୁଁ ତଗରର ସଂପଦନା ଦାୟିତ୍ୱ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ବୋଧହୁଏ ୧୯୮୭ର ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ହେବ । ଦିନେ ସକାଳେ ହଠାତ୍ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁ ଏକ ଟ୍ରକ ଭଡ଼ା କରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଏବଂ ପ୍ରେସ୍ ନେଇଯିବା ପାଇଁ କହିଲେ । ସାନନନା ହତଭୟ ହୋଇଗଲେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରେସ୍ ଖୋଲାଖୋଲି ବୁହାବୁହି କରିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ । ପ୍ରେସ୍ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଚାଲିଗଲା । ପ୍ରାୟ ୫ ବର୍ଷର ବ୍ୟବଧାନରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ସାତ୍ତମ୍ଭର ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶ ପାଇ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ଜୀବନରେ ଶେଷଥର ପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ କାମ କରି ଦେଖାଇ ଦେବାର ଆଶା ତୁଟିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରବଳ ନିଃସଙ୍ଗତା ସାନନନାଙ୍କୁ ଘାରିଗଲା । ଦୈନନ୍ଦିନ ଚାଲିଥିବା କୋଳାହଳ ହଠାତ୍ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ସାହିତ୍ୟିକ ବଂଧୁମାନଙ୍କ ଗତାୟତ ଆଉ ବିଶେଷ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ କର୍ମହୀନ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କ ମାନସିକ ସ୍ଥିତିରେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଲା । ଶୁଣିବା ଶକ୍ତି କମିଗଲା, ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ କ୍ଷୀଣ ହୋଇଗଲା । ଏପରି ଅବସାଦଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଦିନେ ଦିନେ ସେ ଦୁଃଖରେ କହନ୍ତି ଏ ଜୀବନରେ ବହୁତ କିଛି କରିବାର କଷ୍ଟନା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୋର ରୋଗ ଓ ଆଖି ସବୁ ସାରିଦେଲା । ସେତେବେଳେ ମୁଁ କହେ-ତୁମେ ଯଦି ସୁସ୍ଥ ଓ ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ ହୋଇଥାନ୍ତ ତେବେ ବଡ଼ ତାଲ୍ଲରଚିଏ ହୋଇଥାନ୍ତ । ଚାକିରି ଜୀବନ ଭିତରେ କିଛି ସମ୍ମାନ ପାଇଥାନ୍ତ, ବହୁ ସଂପତ୍ତି ଅର୍ଜନ କରିଥାନ୍ତ । କଟକ ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ କୋଠାମାନ କରି ପରିବାର ପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତ; କିନ୍ତୁ ଆଜିର ଓଡ଼ିଶାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଯେଉଁ ଆସନ ତାହା ତ ପାଇ ନଥାନ୍ତ । ସେ ତୁମ୍ଭ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଏହା ମୋର ଅଳାକ ସାନ୍ନ୍ଦନା ବାଣୀ କି ବାସ୍ତବତା ତାହା କହି ପାରିବିନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ଯଥାଶୀଘ୍ର ସମ୍ଭବ ତାଙ୍କ ବାକୀ ଥିବା ଆଡ଼କାବନା

ଲେଖା ସାରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ହଜିଯାଉଥିବା କେତେକ ସ୍ୱତିକୁ ସାଉଁଟି ଏକାଠି କରିବାପାଇଁ ସେ ମୋର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡୁଥିଲେ । ୧୯୮୯ରେ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏହାପରେ ସେ ଆଉ ବିଶେଷ କିଛି ଲେଖାଲେଖି କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଅନ୍ତିମ ଜୀବନର ଅନ୍ତିମ ଧକ୍କା ଥିଲା ତିନି ଜଣ ଅତି ଘନିଷ୍ଠ ବଂଧୁଙ୍କ ବିୟୋଗ । ଏ ତିନିଜଣ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ପୂର୍ବ ଦୁଇବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟବଧାନ ମଧ୍ୟରେ ଚାଲିଗଲେ । ପ୍ରଥମେ ଗଲେ ଚାଟାର୍ଡ୍ ଏକାଡ଼େମୀ ହୃଦୟାନନ୍ଦ ନାୟକ । ସେ ଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ଜଣେ ମହାନ ପୃଷ୍ଠପୋଷାକ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି ଯାକ ସାହିତ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ଓ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ର ଥିଲେ ସେ ସଭାପତି ଓ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ସ୍ୱରୂପ । କଟକର ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହ ସେ ସଂପୃକ୍ତ ଥାଇ ପ୍ରତିଭାବାନ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ କଳାକାରମାନଙ୍କୁ ଅକାତରରେ ଓ ଅଯାଚିତ ଭାବରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଧନର ଏପରି ଉପଯୋଗ ଆଜିର ଓଡ଼ିଶାରେ କୃତ୍ରିତ ଦେଖାଯାଏ । ୮୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କର ହଠାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ସାନନନାଙ୍କର ପ୍ରାୟ ମାନସିକ ସ୍ଥବିରାବସ୍ଥା ଆସିଯାଇଥିଲା । ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭାବ ଶୁଣି ଦେଇ ସେ କିଛି ସମୟ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ବସିଗଲେ । ଗଭୀର ଚିନ୍ତାରେ ନିମଗ୍ନ ରହିଲେ, ଯେପରିକି କ’ଣ ସେ ହରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାର ସଠିକ୍ କଳନା କରି ନପାରି ଧରି ହେଉଛନ୍ତି ।

ଡଃ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ଥିଲେ ତାଙ୍କର ସହପାଠୀ ଓ ତାଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବାର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ ଶେଷ କେତେ ବର୍ଷରେ ଦୁଇ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ବସି ରହି ଅତୀତର ମଧୁର ସ୍ମୃତି ଚାରଣ କରି ଜରାବସ୍ଥାରେ ଯତକିଞ୍ଚିତ୍ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ଭାବ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ହିଁ ସାନନନାଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଅବଶ୍ୟ ସେ କୌଣସି ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନଥିଲେ । ତେବେ ମୁଁ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲି ମଣିଷ ବହୁଜୀବୀ ହେବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛାକରେ କାହିଁକି ? —କ’ଣ ଏହିପରି ନିଃସଙ୍ଗ ଶାଖାହୀନ ଶୁଷ୍କଦୁର୍ଗତିଏ ହୋଇ ରହିବାପାଇଁ ?

ତା’ପରେ ଆସିଲା ସେଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ଯୋଉଟା ଅବଶ୍ୟ ଆସିବାର ଥିଲା । ୧୯୯୫ ନଭେମ୍ବର ୬ ତାରିଖ । ଜୀବନସାରା ସଂଗ୍ରାମ କରିଥିବା ଜଣେ

ସଂଗ୍ରାମୀର ଅନ୍ତିମ ଯାତ୍ରାର ବେଳ । ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାକୁ ସେ ନିଜ ଆତ୍ମ ଜୀବନରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅନୁଭବ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ନିଜର ଜୀବନକୁ ଆକୁଳ ପାରାବାରରେ ଗୋଟିଏ ଦଦରା ନୌକାରେ ଯାତ୍ରା ରୂପେ ମନେ କରି ଆତ୍ମଜୀବନରେ ଶେଷ ପୃଷ୍ଠାରେ କହିଛନ୍ତି- “ଶେଷରେ ଦେଖିଲି ମୋ ଡଙ୍ଗାଟା ଫୁଟା । ପ୍ରାଣପଣେ ଗୋଟାଏ ହାତରେ ମଙ୍ଗ ଧରି ଆଉ ହାତରେ ପାଣି କାଢ଼ିଲି । ମନରେ ଆଶା ହୋଇଥିଲା ଡଙ୍ଗାଟା କୁଳରେ ଲାଗିଯିବ । ଆଉ ଅଳ୍ପ ବାଟ ବାକି, ମନ ପାପ ଛୁଇଁଲା । ଡଙ୍ଗାରେ ଏତେ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ପାଣି ପଶିଲା ଯେ, ଆଶା ଭରସା କୁଆଡ଼େ ଉଠେଇଗଲା । କୁଳରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିଯିବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ଜାଣିପାରୁଛି । ଏବେ ପାଣିକଡ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଇ ମଙ୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ିଲି । ଦୁଇହାତ ଟେକି ମୋର ଇଷ୍ଟଦେବ ଓ ମୋର ପ୍ରିୟ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ଜଣାଉଛି ।”

ସକାଳ ପ୍ରାୟ ୭ଟା ବେଳେ ମୋର ପୁଅ ଆସି ଖବର ଦେଲା ଯେ, ଦଦେଇଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଖୁବ୍ ଖରାପ । ଯେକୌଣସି ସମୟରେ ଏପରି ଏକ ଦାରୁଣ ସମ୍ଭାବନା ମୋ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷିତ ଥିଲା । ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ କିନ୍ତୁ ଅତି ବିଚଳିତ ହୋଇ ମୋ ସହ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରେସ୍‌କୁ ଧାଇଁଲେ । ଦୀର୍ଘ ୧୨ ବର୍ଷ କାଳ ସେ ସାନନନାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ରୁଚିକୁ ଜାଣି ସେବା କରିଥିଲେ । ପରିବାର ଓ ବନ୍ଧୁଜନଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତରରେ ସେ କହୁଥିଲେ- “ସେ ତ ମୋର ଦେହଶୁର ନୁହନ୍ତି, ଗୋଟାଏ ଅନ୍ଧ ପୁଅ ।” ପ୍ରେସ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚି ମୁଁ ତାଙ୍କର ଅଗ୍ରଣାଳାଙ୍କୁ ଡକାଇ ପଠାଇଲି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମତେ କିଛିଦିନ ତଳେ ଜଣେ ତାଙ୍କର ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅଗ୍ରଣାଳା ଆସି ପରୀକ୍ଷା କରି ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ସବୁ ଶେଷ ହୋଇଯାଇଛି । ଅଳ୍ପ କିଛି ସମୟର ବ୍ୟବଧାନରେ କୁଚୁମ୍ଭ, ପରିବାର, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ, ସାହିତ୍ୟିକ, ପାଠକ, ସାମ୍ବାଦିକ ଓ ପିଠାପୁର ବସ୍ତିବାସୀ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଜମିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ସାନନନା ଆଉ ଜାଣିଲେ ନାହିଁ କିଏ କିଏ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ କ’ଣ କ’ଣ କହିଲେ, ସମ୍ଭାବ୍ୟତାରେ କ’ଣ କ’ଣ ଲେଖିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଜୀବନରୁ ଯେଉଁମାନେ ଲାଭବାନ ହେଉଥିଲେ, ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରୁ ସେମାନେ କିପରି ଫାଇଦା ଉଠାଇଲେ ।

ପୁଟାତଙ୍ଗାର କୁଶଳୀ ନାଉରିଆ

ଶ୍ରୀଚରଣ ମହାନ୍ତି

ଘାଟ ପାରିହେବା ପାଇଁ ତଙ୍ଗାଟିଏ ଲୋଡ଼ା । ପୁଣି ସେ ଘାଟର ନାଉରି ଯଦି ମନପୁଲାଣିଆ ଗାତ ଗାଈ ପଝାରିମାନଙ୍କୁ ପାର ଉତ୍ତାର କରେ, ତେବେ ତାର ରଜାଢ଼ଙ୍କ ଅଲଗା ପଝାରି ନାଆରେ ବସିଲା ବେଳେ ଆଉ ପାରିର ଆନନ୍ଦମୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ମନେ ପକାଏ । ଅଥବା ବିଷାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣାକୁ ମନେ ପକାଇ ଶିହରି ଉଠେ । କିନ୍ତୁ ନାଉରି ବାପୁଡ଼ା ନିତିଦିନିଆ କାମରେ ଲାଗିଯାଏ । ସେ ଗାଈ ଚାଲିଥାଏ ‘ବୃତ୍ତି ଏ ମୋ ପୋଷେ କୁରୁମ୍’ । ମାତ୍ର ସାଗରବୁକୁରେ ନଉକା ବାହିବା ଅଲଗା କଥା । ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ତଙ୍ଗା ଓ ଦଳେ ସାଥୀ ଦରକାର । ତଥାପି ମନରେ ଆଶଙ୍କା ଥାଏ, କାଲେ କ’ଣ ହେବ କି ? ସେଥିପାଇଁ ନାଉରିଆ ତାର ସାଥୀ ସଙ୍ଗାତ ଲୋଡ଼େ । ଦିଅଁ ଦେବତା ମନାସୁଥାଏ । ଏ ଲୌକିକ ସାଗର ଭଳି ସଂସାର ସାଗର ପାରି ହେବାକୁ ସକଳେ ସହାୟତା ପାଇଁ ଜନ-ନାବଟିଏ ଲୋଡ଼ନ୍ତି । ମାତ୍ର ଯେତେବେଳେ ସଂସାର ସାଗର ଯାତ୍ରାର ନଉକାଟି ଫଟା ପଡ଼େ ଓ ସେ ସାଥୀହୀନ ହୋଇ ଏକୁଟିଆ ଯାତ୍ରା କରେ, ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ବଡ଼ ରୋମାଞ୍ଚକର ।

ବାଟୋଇଟି ପ୍ରଥମେ ତଙ୍ଗାରେ ବସିଲା ବେଳେ ନାନା ଢଙ୍ଗରେ ସଜାହୋଇଥିଲା ତଙ୍ଗାଟି । ଯାତ୍ରା ଥିଲେ ଅନେକ । ମାଝି ମଙ୍ଗୁଆଳ ବି କମ୍ ନଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅଧାବାଟରେ, ଯାତ୍ରା କରୁଥିବା ତଙ୍ଗାରେ ସାମାନ୍ୟ ଫାଟ ଦେଖାଗଲା । ମାଝି ମଙ୍ଗୁଆଳମାନେ ପ୍ରାଣ ଭୟରେ ଓହ୍ଲାଇଗଲେ । ସହଯାତ୍ରୀମାନେ ସୁବିଧା ଦେଖି ବିଦାୟ ନେଲେ । ବିଚାରୀ ଯାତ୍ରାଟି କାହାକୁ ନ ଚାହିଁ ଏକଲା ତଙ୍ଗାଟିରେ ବସିଲା ଆଉ ନିଜେ ସାଜିଲା ନାଉରିଆ । ତଙ୍ଗାରୁ ପାଣି ଓଝାଳିଲା ଆଉ ଗାଈ ଚାଲିଲା ଜୀବନର ସଙ୍ଗାତ । ବେପରୁଆ ହସଟିଏ ହସିଦେଲା ନାଉରିଆ । ତଙ୍ଗାରେ ଆହୁଲା ନାହିଁ, ମଙ୍ଗୁଆଳ ନାହିଁ, ଅଝାଲଟି ଫଟା, ତଙ୍ଗାଟି ପୁଟା । ତଥାପି ସେ ବସିଛି । ମଝିରେ ମଝିରେ

ସେତୁଅରେ ପାଣି ଓଝାଳି ଓଝାଳି ଚାଲିଛି । ତଙ୍ଗାର ଫାଟରେ ଲଗାଇ ଦେଇଛି ଗୋଇଠି । ଜୀବନ ସାଗରର ସୁଲୁସୁଲିଆ ପବନରେ ତଙ୍ଗା ବହିଚାଲିଛି ବଡ଼ ଉତ୍ତାଣିଆ ଭାବରେ । ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀତ ଗାଇଲା ବେଳେ ପାଦ ଫାଙ୍କରେ ପାଣି ଟୋପିଏ ଟୋପିଏ ପଶିଆସୁଥିଲା ସିନା, ମାତ୍ର ଫୁଟା ତଙ୍ଗାଟି ବୁଡ଼ିବା ଆଗରୁ ଆସି ଶେଷ ବନ୍ଦର ଧରି ପାରିଥିଲା । ଉପରୁ ହୋ ହୋ କରୁଥିବା ଡରୁଆ ଲୋକଗୁଡ଼ାକ ଖାଲି ବଳବଳ ହୋଇ ଅନାଇ ରହୁଥିଲେ, ମାତ୍ର ସେ କୁଶଳୀ ନାଉରିଆ ତଙ୍ଗାକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ନେଇ କୁଳରେ ଲଗାଇ ଦେଲା ।

ନାଉରିଆଟି ଯେତେ ବନ୍ଦର ଦେଇ ଯାଇଛି, ସବୁଠି ବଖାଣିଛି ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି । ଫୁଟା ତଙ୍ଗାର ଏକାକୀ ନାଉରିଆର ଜୀବନର ସାଗର ହସର କୁଆରରେ ଭରା । ଜୀବନ ତରୀ ବାହିଲାବେଳେ କେତେ ବଡ଼ ଝଞ୍ଜା ଆସିଛି, ଅଶାନ୍ତ ସାଗର ତଙ୍ଗାକୁ ଉଠାଇଛି ପକାଇଛି, ହେଲେ ଏକାକୀ ନାଉରିଆ ଭାବରେ ବସିଥିବା ପଞ୍ଜାରିଟି ସବୁକୁ ଅନାୟାସରେ ଫୁଟକାରରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଛି । ଜୀବନ ବିକଳରେ ସଂସାରୀ ଲୋକମାନେ ଯେତେବେଳେ ଆକୁଳ ନୟନରେ ସେ ଫୁଟାତଙ୍ଗାର ନାଉରିକୁ ଅନାଇ ଶିହରି ଉଠିଛନ୍ତି, ମୁରୁକୁନ୍ଦିଆ ହସଟିଏ ହସି, ନାନା ଅଟିଲ କରି କରି ଏଡ଼େବଡ଼ ମୋଟା କାଚର ଚଷମାରେ ଅନାଇ ଦେଇ ଆଗକୁ ଆଗକୁ ମାଡ଼ି ଚାଲିଛି ସେ । ଦେଖଣାହାରିଏ ଭାବିଛନ୍ତି, ଆଉ ବନ୍ଦର ଧରିବା ଆଗରୁ ତଙ୍ଗାଟି ନିଶ୍ଚୟ ବୁଡ଼ିଯିବ । ହେଲେ ଜୀବନରେ ଅଶିଟି ବନ୍ଦରକୁ ଛୁଇଁ ଛୁଇଁ ଗଲା ପରେ ଫୁଟା ତଙ୍ଗାଟିରେ ପାଣି ପଶି ନାଆଟି ଟଳମଳ ହେଲା । ତଥାପି ସେହି କ୍ରମରେ ଆଉ ଦୁଇ ତିନୋଟି ବନ୍ଦର ଅତିକ୍ରମ କରି ଆସି କୁଳ ଛୁଇଁଲା । ଏହି ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ୪୦ ଖଣ୍ଡ ଅନୁଭୂତିର ଗ୍ରନ୍ଥ ସିଏ ଲେଖିଦେଇଗଲା । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ସରୁଆ ସୁତାରେ ବନ୍ଧା ଲମ୍ବମାନ ଶାଣିତ ଖଡ଼ଗ, ଆଉ ସାଗର ବକ୍ଷରେ ଭାସମାନ ଫୁଟାତଙ୍ଗା । ଶଙ୍କା ନାହିଁ, ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଏହିପରି ଫୁଟାତଙ୍ଗାରେ ବସି ଜୀବନସାଗରରେ ଯାତ୍ରା କରୁଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ହସ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତର ମଉଡ଼ମଣି, ରସସାଗର ଫତୁରାନନ୍ଦ ।

କଟକ ଝାଞ୍ଜରାମଙ୍ଗାଲାର ବିଖ୍ୟାତ ମିଶ୍ର ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ । ସୁଗୋଲ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ । ଗୋରା ତକତକ ରଙ୍ଗ । ଅର୍ଥ ପ୍ରାରୁର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭ, ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାରୁର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନର ଗତି, ଆଉ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରାରୁର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନର ପରିସମାପ୍ତି ।

ଯେଉଁମାନେ କହନ୍ତି ଜୀବନସାରା ସେ ଦୁଃଖପାଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଆତ୍ମାର ପରିଚୟ ପାଇନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଦେଖିପାରିନାହାନ୍ତି । ସେ ନୀଳକଣ୍ଠ ପରି ହଳାହଳ ବିଷ ପାନ କରି ସଂସାରକୁ ରକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି, ଆଉ ନିଜେ ସକଳ କ୍ଳେଶକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଛନ୍ତି । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ବିତରଣ କରି କରି ସେ ଫତୁର (ନିଃସ୍ୱ) ପାଲଟି ଯାଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । (ଅବଶ୍ୟ ସେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମ ଧାରଣ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଅନ୍ୟ କାହାଣୀଟିଏ ଅଛି) ଯେ ଦାତା ସେ ଦାନର ମହତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିଛି । “ଧନ୍ୟ ସେ ଦାତା ଜାଣେ ଯାତକ ମନ” । ସେ କଥା ଜାଣିଥିଲେ ରାଜା ହରିଷ୍ଚନ୍ଦ୍ର, ସେ କଥା ଜାଣିଥିଲେ ଅଙ୍ଗରାଜ କର୍ଣ୍ଣ । ବଳିରାଜା ପାତାଳରେ ପଶିଥିଲେ, ମାତ୍ର ସେ ସ୍ୱାଦଟି ଚାଖିଥିବାରୁ ସେ ଶୁକ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ସତର୍କ ସଙ୍କେତ ଶୁଣିଲେନି । ବରଂ ଶୁକ୍ରଗୁରୁ ବାଧା ଉପୁଜାଇଥିବାରୁ କଣା ହୋଇଗଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଉ ନାହିଁ, କେବଳ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦେବୀରେ ଆନନ୍ଦ ପାଉଥିଲେ ସେଇକଥା କୁହାଯାଉଛି ।

ସେ କେତେକ ଚାରା ଗଛକୁ ପାଣି ଦେଇ ଦେଇ ଦୁମରେ ପରିଣତ କରିଛନ୍ତି । ଅଭାବ ରୂପକ ପାଣିରେ ଭାସିଯାଉଥିବା ଅସହାୟ ଶାବକମାନଙ୍କୁ ସେ କେବଳ ଟେକି ଆଣିନାହାନ୍ତି, ବରା ତିଆରି କରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । କେତେ ଅଭାବୀ ଲୋକ କେତେ ପ୍ରବଞ୍ଚକ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସମୟ ଉଣ୍ଡି ଆସି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ହାତ ପଡ଼ାଇଛନ୍ତି । କେହି ଖାଲି ହାତରେ ଫେରିନି । ଦାତା ବି ଠିକ୍ ଭାବରେ ହିସାବ ରଖେନା କେତେ ଦେଲା, କାହାକୁ ଦେଲା ? ଏ ଦାନ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଭଣ୍ଡାର ଯେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା, ଏପରି ନୁହେଁ, ଯାହା ଆସେ ତାହାକୁ ଅନେଇଥିବା ଲୋକେ ଝାମ୍ପ ମାରି ନେଇଯାଆନ୍ତି । ସରଳ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଆଗପଛ ଭାବିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନେକ ଘଟଣା ମୁଁ ଆଖିରେ ବି ଦେଖିଛି ।

ଈଶ୍ବରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଭିନ୍ନ ଥିଲା, ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ କବିରାଜି ଚିକିତ୍ସାରେ ବେଶ୍ ପାରଙ୍ଗମ ପରିବାରର ସେ ଥିଲେ ସନ୍ତାନ । ଘରର ମୁରବି ପାରମ୍ପରିକ ଆୟୁର୍ବେଦରୁ ତାଙ୍କ ପରିବାରରେ ଜଣେ ଆଧୁନିକ ଏଲୋପାଥିକ୍ ଚିକିତ୍ସାରେ ଡାକ୍ତର କରିବା ଅଭିଳାଷରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢ଼ାଇଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେତେବେଳେ ବ୍ୟୟବହୁଳ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢୁଥିଲେ । ବିଜ୍ଞାନ ଉପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗଛ, ଉପନ୍ୟାସ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା ଯେପରି ଅଳସୁଆର ସମୟ ଅପଚୟ କରିବାର ଏକ ମାଧ୍ୟମ ମାତ୍ର । ଏହି ଧାରଣାରେ

ଦୃଢ଼ ମନୋବଳ ରଖୁଥିବା ଶୁଖିଲା କାଠଖଣ୍ଡେ ଯେ ଫଳଫୁଲଭରା ରସରସିଆ ସାହିତ୍ୟ କାନନରେ ପରିଣତ ହେବ ଏ କଥା କିଏ ଜାଣିଥିଲା ? ରାମ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଡାକ୍ତର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ରସସାଗର ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଯାହାବି କୁହାଯାଉ, ରସ ସୃଜନ ବା ରସ ପରିବେଷଣ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆକସ୍ମିକ ଘଟଣା ନୁହେଁ । ସେ ଆରମ୍ଭରୁ ଅରସିକ ନଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏକ ଶକ୍ତ ଘୋଡ଼ଣି ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକରଣ ତଥା ସ୍ରଷ୍ଟା ଜୀବନକୁ ଚାପି ଦେଇଥିଲା । ବେଳେବେଳେ ସେ ସୃଜନ କଲା ପିଚିକି ପଡ଼ି ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ସୁନ୍ଦର କାର୍ଟୁନ୍ ରୂପରେ ଅଥବା କେତେବେଳେ ସାଙ୍ଗସାଥୀଙ୍କ ସହିତ ହେରେଷାମି କରି କରୁଥିଲା । ତାଙ୍କର ପ୍ରାକ୍ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ପଢ଼ାସାଥୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ଡାକ୍ତର ପୁଲିନ୍ ବିହାରୀ ରାୟ, ପ୍ରଫେସର ସ୍ୱର୍ଗତ ଡାକ୍ତର ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି, ସ୍ୱର୍ଗତ ଡାକ୍ତର ଅଲେଖ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ନାନା କଥା ଶୁଣି ନୋଟ କରି ରଖୁଥିଲି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହନ୍ତି ଜୟି ତାଙ୍କୁ ଲେଖକ କଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ ପ୍ରଫେସର ଡାକ୍ତର ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ହିଁ ତାଙ୍କ ସ୍ରଷ୍ଟା ମନର ଘୋଡ଼ଣିକୁ ଖୋଲି ଦେଇଥିଲେ । ତା ପରେ ତାଙ୍କ ମନମାଠିଆରେ ହାବୁକା ହାବୁକା ପାଣି ପଣି ତାଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ଧାରା ପିଚିକି ପଡ଼ିଲା । ଆଉ ଧୀରେ ଧୀରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଡ୍ରାଗନ୍ ଡ୍ରାଗନ୍ ଲେଖାରେ ସାହିତ୍ୟ ଗୋଦାମକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ମାତ୍ର ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ନଥିଲେ । ଚିକିତ୍ସା ପରେ ସେ ବ୍ୟାଧିମୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାରେ ଦଦରା ଡଙ୍ଗାରେ ବସିଥିବା ଆଉ କେତେଜଣଙ୍କୁ ବି ସେ ଦେଖୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ରଷ୍ଟା ଜୀବନର ଅନ୍ୟତମ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ସମଦଶାପନ୍ନ ଥିଲେ । ଜୀବନ ଓ ଜଞ୍ଜାଳ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ଥିଲା, ତଥାପି କାନ୍ତକବି ସକଳ ଯାତନା ଭିତରେ ବି ସ୍ରଷ୍ଟା ଜୀବନକୁ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ କରି ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନଉକାଟି ବି ଦଦରା ଥିଲା । ‘ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀତ’ରେ କାନ୍ତକବି ଗାଇଛନ୍ତି—

‘ଭଙ୍ଗା ମୋର ଡଙ୍ଗା ଖଣ୍ଡିକ ଯାଉଛି ଭାସି

କେଉଁ ଅଜଣା ରାଇଜେ କିସ ମନାସି ।

ରତରତ ହେଉଛି ବେଳ, ଦରିଆରେ ନମିଲେ କୁଳ,

ମିଶିଯିବ ନିଶି ଅନ୍ଧାରେ ମନ ଉଦାସୀ ।

ଅସରନ୍ତି ତେଉକୁ ତେଉ ଆସୁଛି ମାଡ଼ି,
 ଦଦରା ଏ ନାଆ ଖଣ୍ଡିକ ଯିବକି ବୁଡ଼ି
 କେହି ସାହା କୁଆଡ଼େ ନାହିଁ, ଏକୁଟିଆ ଯାଉଛି ବାହି,
 ତରାଟିଏ ଆକାଶ କୋଣେ ଚାହିଁଛି ଆସି ।
 (କାନ୍ଥକବି ସାହିତ୍ୟ ମାଳା— ୨ୟ ଖଣ୍ଡ, ପୃ-୧୧୬୨)

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ରଷ୍ଟା ଜୀବନର ଗୁରୁ କାନ୍ଥକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ଥଙ୍କ ଜୀବନସଙ୍ଗୀତର ଏହି କବିତାରୁ ସେ ନିଜ ଆତ୍ମଜୀବନକୁ ନାମିତ କରିଛନ୍ତି ‘ମୋ ଫୁଟାତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ ଭାବରେ । ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବା ଫୁଟାତଙ୍ଗାର ଅନେକ ପଟ୍ଟାରିକୁ ସେ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସକଳ ମୁହଁରେ ଆନନ୍ଦ ଦେଇ ଅନ୍ତିମ ଅବସ୍ଥାରେ ନିରାନନ୍ଦରେ ସଜିଥିବା ଗଣକବି ବୈଷ୍ଣବ ପାଣିକୁ ସେ ତଗର ପ୍ରେସରେ ହିଁ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଜୀବନର ସୁନେଲି ଆଲୋଖ୍ୟ ଆକୁଥିବା ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ବିମ୍ବାଧର ବର୍ମାଙ୍କୁ, କ୍ଲାନ୍ତ, ପରାହତ, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଜର୍ଜରିତ ପ୍ରାଣକୃଷ୍ଣ ସାମଲଙ୍କୁ ବି ସେ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସବୁ ଦୁଃଖକୁ ତଉଲି ତଉଲି ସେ କେବେ ନିଜକୁ ଦୁଃଖୀ କରି ନଥିଲେ । ନିଜ ଭିତରେ ଜମାଟ ବାନ୍ଧିଥିବା ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ସେ ଅନ୍ତରସ୍ଥ କରିଥିଲେ । ନିଜ ଭିତର ଦୁଃଖକୁ ସେ କେବେହେଲେ ଅନ୍ୟକୁ ଦେଖାଇ ସହାନୁଭୂତି ପାଇବାର ସୁଯୋଗ ବି ଦେଇ ନଥିଲେ, ବରଂ ସକଳ ଦୁଃଖକୁ ସେ ସୁଖରେ ରୂପାନ୍ତରିତ କରି ଦେଉଥିଲେ । ନହେଲେ ସବୁ କଥାରେ ଏତେ ହସ ଆସିଥାନ୍ତା କେଉଁଠୁ ? କାହିଁକି ସେ କଟକ ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତିରେ ପଶିଥା’ନ୍ତେ ? କାହିଁକି ସେ ବର୍ଷରେ ଥରେ ରସରାଜମାନଙ୍କୁ ଭେଟୁଥାନ୍ତେ ? କାହିଁକି ରାଉରକେଲାରେ ଆସି ‘ଆନନ୍ଦବଟ’ ରୋପଣ କରିଥାନ୍ତେ ଓ ଆନନ୍ଦବଟ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ସରସଟୁଙ୍ଗା ନିର୍ମାଣ ହେଉ ବୋଲି ଇଚ୍ଛା ପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତେ ? ଜୀବନର ଅନ୍ତିମ ଅବସ୍ଥାରେ ଅବା କାହିଁକି ସ୍ଥାୟୀ ଜମାପାଣ୍ଡି ଦେଇ କଟକରେ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତେ ? ଜୀବନର ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ତଥା ଜୀବନ ସର୍ବାଧିକ ସମୟ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଭରା ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକା ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥାଆନ୍ତେ ? ଏ ସବୁ ଭିତରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ସତ୍ତାର ଅପୁରନ୍ତ ରୂପ ପ୍ରତିଫଳିତ । ସେ ସାଂସାରିକ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସରସତା ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ହୁଗୁଳା କରିଥିଲେ ବି, ସେ କେବେହେଲେ ଗାଈନାହାନ୍ତି—

‘ଚିର ହାହାକାର ଏ ଛାଉ ଜୀବନ / ଜୀବନ ନୁହଇଁ ଜୀବନ୍ତ ମରଣ’

ଏଣୁ ଯେଉଁମାନେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆକାବନ ଦୁଃଖଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ କାଳ ବିତାଉଥିଲେ ବୋଲି ଲେଖାମାନ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ସମ୍ପର୍କରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସମ୍ପର୍କ ୧୯୭୨ ମସିହାରୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଶେଷ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ୧୯୭୨ ରୁ ୧୯୭୪ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତଗର ପ୍ରେସ୍ ଆସି ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବା, ବହି ଦୋକାନରୁ ବହି କିଣିବା ଓ ଅନେକ ସମୟ କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ଏ ସମୟରେ କେବଳ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ବ୍ୟତୀତ ବିଶେଷ କିଛି ପଚାରି ପାରି ନଥିଲି ।

୧୯୭୫ ରୁ ୧୯୭୭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଯେତେ ସମୟ କଟକରେ ଆସି ବନ୍ଧୁଘରେ ରହିଛି, ସର୍ବାଧିକ ସମୟ କଟାଇଛି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖରେ । ତଗର ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବା, ପୁରୁଣା ତଗର ରଖିବା, ତାଙ୍କ ସାଥରେ ରିକ୍ବରେ ବସି ପଣ୍ଡିତ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଦାସ, ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର, ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ଡାକ୍ତର ପୁଲିନ୍ ବିହାରୀ ରାୟ, ପ୍ରଫେସର୍ ଡାକ୍ତର ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ଓ ଡାକ୍ତର ଅଲେଖ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପାଖକୁ ଅନେକ ଥର ଯାଇଛି । ଏ ସବୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତଃ ଅଲେଖ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କ୍ଲିନିକ୍‌କୁ, ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘରକୁ ଚାଲିଚାଲି ଯାଉ ଓ ଆସୁ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ମୋ କାନ୍ଧରେ ହାତ ପକାଇ ଚାଲନ୍ତି । ୧୯୭୮ ରୁ ୧୯୮୦ ମଧ୍ୟରେ ତଗର ପ୍ରେସ୍ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଅତି ନିକଟତର ହେଲା । ଏହି ସମୟରେ ଏମ୍.ଫିଲ୍ ପରୀକ୍ଷାର ଏକ ପତ୍ର ଭାବରେ ସମଗ୍ର ‘ତଗର’ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ର ସହିତ ବିକ୍‌ଲିଓଗ୍ରାଫି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାମ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ରହିଲି । ଏହି ସମୟରେ ମୋର ବିବାହ ହେଲା ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦାୟିତ୍ବ ବଢ଼ିଗଲା ବୋଲି ସେ ନିଜେ ଅନୁଭବ କଲେ । କାରଣ ହେଲା ପ୍ରଫେସର୍ ଡାକ୍ତର ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମାମୁ ଓ ଡାକ୍ତର ଅଲେଖ ମହାନ୍ତି ମୋ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମଉସା । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତଗର ମୋ ବିବାହରେ ଆଠ ପୃଷ୍ଠାର ଉପହାର ପତ୍ର ଛପାଇ ବାଣ୍ଟିଲା । ସେଥିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦୁଇ ପୃଷ୍ଠାର ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତା ପରେ ସମ୍ପର୍କ ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭାବ ବଢ଼ିଲା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନର ଶେଷ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଜନିତ ଅସୁବିଧା ଯୋଗୁ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ରହି ଯାହାକିଛି କଷ୍ଟ ପାଇଲେ ମାତ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦ

କେବେ ଚିରଦୁଃଖୀ ନ ଥିଲେ । ଭଗବାନ ସତ୍ୟସାଜବାବାଙ୍କ ଆଶ୍ରିତ ହୋଇ ଜୀବନର ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ସେ ଈଶ୍ବରଙ୍କର ଅନୁଦାନ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ । ସେ କଷ୍ଟକୁ ଭଗବାନଙ୍କ ରଣ ପରିଶୋଧ ଭାବରେ ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ନାନା ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଆସିଛି । ଆତ୍ମୀୟସ୍ବଜନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ, ବ୍ୟାଧି, ସମ୍ପତ୍ତି ହସ୍ତାନ୍ତର, ସାହିତ୍ୟିକ ସ୍ବାକୃତି ଅଭାବ ଇତ୍ୟାଦି । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅସଲ ଦୁଃଖ ସେ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତା ପରେ ଆଉ ସେ ଅବସ୍ଥା ନାହିଁ । ୧୯୮୫ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ତିନି ତାରିଖରେ ରାଉରକେଲାର ସିଡିକ୍ ସେଣ୍ଟରଠାରେ ରାତି ଆଠଟା ବେଳେ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ର ନାଟ୍ୟରୂପ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଉଥିଲା । ସମ୍ମୁଖରେ ବସିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଖିରୁ ବହିଚାଲିଥିଲା ଧାର ଧାର ଅଶ୍ରୁ । ସେ ଅଶ୍ରୁ କ’ଣ ଆନନ୍ଦର ? ନା ଆତ୍ମବେଦନାର ?

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆଜି ସ୍ବର୍ଗରେ । ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ, ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ, ସାହିତ୍ୟ ବଛାବଛି ପରେ ପରେ ସେ ଅନେକ ଫସଲ ଅମଳ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ଯେତିକି ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ତାକୁ ଓଲଟପାଲଟ କରି ଦେଖିଲେ ଯୁଗ ବିତିଯିବ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାରେ ବସିଥିଲେ ସତ, ନିଜର କୁଶଳତାରୁ ସେ ଶେଷ ବନ୍ଦର ଧରି ପାରିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନୁଭୂତିସକଳ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ସଫଳ ନାବିକର ସମ୍ମାନ ଦେଲା । ସେ ହେଲେ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କୁଶଳୀ ନାଉରିଆ ।

ହାସ୍ୟରସର ନାଟିନକ୍ଷତ୍ର

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସ୍ବାଇଁ

ଆଦ୍ରାହାମ୍ ଲିଜନ କହିଥିଲେ, “ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଭୟଙ୍କର ମାନସିକ ଚାପର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ଚାଲିଛି, ହସ୍ତ ନଥିଲେ ମୁଁ କେଉଁ କାଳରୁ ମରି ସାରନ୍ତିଣି ।” ଠିକ୍ ସମାନ କଥା ପ୍ରତିଧ୍ବନିତ ହୋଇଛି ନିଏଡ଼ସେଙ୍କ ଉକ୍ତିରେ । ତାଙ୍କର ଉକ୍ତି ଥିଲା, “ଏ ସଂସାରରେ ମଣିଷର ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଏତେ ଦୁଃସହ ଯେ ହସ ଉଦ୍‌ଭାବନ ନ କରି ତାର ଚାରା ନଥିଲା ।”

ବାସ୍ତବରେ ମଣିଷ ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସ ହୁଏତ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ସାର୍ବଜନୀନ ଏବଂ ସର୍ବବ୍ୟାପୀ । ସେଥିପାଇଁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂପ୍ରଦାୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିରେ ଏହା ସ୍ବାକୃତି ପାଇଛି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜ ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ଅଧିକାର କରି ନେଇଛି ମହତ୍‌ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ । ପୁଣି ସବୁ ସଂସ୍କୃତିରେ ଏହା ଏତେ ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଯେ ଏହାକୁ ମଣିଷ ପ୍ରଜାତିର ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଏପରିକି କୁହାଯାଇଥାଏ ଯେ ଜୀବଜଗତରେ ମଣିଷ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ହସକୁରା ପ୍ରାଣୀ । ପ୍ରାୟତଃ ଏପରି କୌଣସି ସଂସ୍କୃତି ନାହିଁ, ଯେଉଁ ସଂସ୍କୃତି ହାସ୍ୟରସ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଜ୍ଞ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୁସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ରସଟିକୁ ଉପଭୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁଠାରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଠାରେ ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ବେକ କରି ପାରନ୍ତିନି, ସେମାନଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିବାରେ କୌଣସି ଅକ୍ଷମତା ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନଥାଏ ।

ଜନ୍ମଲଗ୍ନ

କେବେ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲା ହାସ୍ୟରସ ? ମାନବ ଜୀବନ ସହ ଓତପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଥିବାରୁ ମାନବ ଜାତିର ଜନ୍ମକାଳରୁ ଏହା ଜନ୍ମ ନେଇଛି ବୋଲି ବିଶ୍ବାସ କରାଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ମାନବ ଜାତିର ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ? ମଣିଷର ପୂର୍ବଜ ବାନର ଗୋଷ୍ଠୀରେ ଏହାର କ’ଣ କୌଣସି ଆଭାସ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ନଥିଲା ? ବିବର୍ତ୍ତନ ଧାରାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଣୀ ପାଇଁ ଆହାର ଓ ମୈଥିୁନ ଉପଭୋଗ୍ୟ ତଥା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ବିବେଚିତ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁଠାରେ ଆହାର ଓ ମୈଥିୁନକୁ ଉପଭୋଗ

କରିବାର ଅକ୍ଷମ, ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରଜନନ ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରାୟତଃ ଉଣା । ମାତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନଉଠେ, ହାସ୍ୟରସ ଜନ୍ମନେଲା କାହିଁକି ? ଜନ୍ମନେଲା କେବେଠାରୁ ?

ଭାନ୍ ହୁଏଙ୍କ ମତରେ ବାନର ଜାତୀୟ କେତେକ ଉଚ୍ଚତର ପ୍ରାଣୀ ଓଠ ଦୁଇଟିକୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ଯେଉଁ ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି, ତାହା ସେମାନଙ୍କର ମୁରୁକି ହସ; ଆରାମରେ ପାଟି ମେଲା କରି ରଖିବାଟା ସେମାନଙ୍କର ହସ । ମନ ଖୁସିଥିଲେ ଓ ଖେଳାଖେଳିରେ ମଜ୍ଜି ରହିଥିଲେ, ସେମାନେ ଏହି ପ୍ରକାର ମୁଖଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥାନ୍ତି । ସିମ୍ପାଞ୍ଜି, ଗରିଲା, ଓରାଂଡଟାଂମାନଙ୍କୁ କୁତୁକିତ କଲେ ମଣିଷଙ୍କ ଭଳି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି ହସିବା ସଦୃଶ ଆଚରଣ । ୧୪୦ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ପୂର୍ବଜଙ୍କ ଠାରୁ ମଣିଷ ଓ ଓରାଂଡଟାଂ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେହି ପୂର୍ବଜଙ୍କ ଠାରେ ରସିକତା ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କେହି କେହି ମତପୋଷଣ କରିଥାନ୍ତି । ସିମ୍ପାଞ୍ଜି ଛୁଆମାନେ ମଧ୍ୟ ମଜାରେ ପରସ୍ପର ଉପରକୁ ଧୁଲି ଫିଙ୍ଗାଫିଙ୍ଗି ଓ ବାଡ଼ିରେ ମିଛିମିଛିକା ବାଢ଼େଇଥାଆନ୍ତି । ଏହାକୁ ସେମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରସିକତା ପ୍ରଦର୍ଶନ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ ।

ପୁନଶ୍ଚ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ, ମଣିଷମାନଙ୍କ ଠାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ହାସ୍ୟରସ ଜିନ୍ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥାଏ କି ? ମଣିଷଠାରେ ରସିକତା ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଦାୟୀ କୌଣସି ଜିନ୍‌କୁ ଏଯାବତ୍ ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଇ ପାରିନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କେତେକ ଅନୁଧ୍ୟାନରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି ଯେ ଏହି ସାମର୍ଥ୍ୟରେ ଜିନ୍ କିଛି ନା କିଛି ଭୂମିକା ରହିଅଛି । ଯାଆଁଳା ସହୋଦର ପ୍ରାୟତଃ ସମାନ ପ୍ରକାରର ହାସ୍ୟରସ ପସନ୍ଦ କରିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କଠାରେ ହସିବାର ଶକ୍ତି, ରଙ୍ଗ, ସହଜ ପରିପ୍ରକାଶ, ଅନୁଭବ ଓ ରସିକତାର ସ୍ଵାଦ ଆସ୍ଵାଦନରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଥିବାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି । ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରତି ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବି ବାରି ହେଉଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ । ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷମାନେ ନିଜ ନିଜ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ମଧୁର ବାର୍ତ୍ତାଳାପ କଲାବେଳେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ନାରୀମାନେ ୧୨୬ ପ୍ରତିଶତ ଅଧିକ ହସିଥାନ୍ତି ବୋଲି ଏକ ଅନୁଧ୍ୟାନରୁ ପ୍ରକାଶ । ତେଣୁ ଥଙ୍ଗା ତାମସା କରିବାର ଲିଙ୍ଗୀୟ ଗୁଣସୂତ୍ର ବା ‘ସେକ୍ସ କ୍ରୋମୋକୋମ୍’ ହୁଏତ କୌଣସି ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବ । ସେହିପରି ଜନ୍ମାନ୍ଧ ଓ ଜନ୍ମବଧୂର ପିଲାମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ହସକଉତୁକ ବୁଝି ନ ପାରିଲେ କି ଶିଶୁ ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଚାହିଁ ହାସ୍ୟରସ ସମ୍ବନ୍ଧିତ କେତେକ ଆଚରଣ ଦେଖାଇଥାନ୍ତି ।

ନୃତଦ୍ଵିତମାନେ ଯେତେବେଳେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଅତି ପୁରାତନ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଗୁଡ଼ିକ (ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆନ୍ ଆବୋରି ଜିନ୍) ସହ ଯୋଗସୂତ୍ର ସ୍ଥାପନ

କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲେ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ କଥୋପକଥନ । ଅଷ୍ଟେଲିଆର ସେହି ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ଅନ୍ତତଃ ୩୫,୦୦୦ ବର୍ଷ ଧରି ବାହାର ଦୁନିଆ ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ରଖି ନଥିଲେ ଏବଂ ସୀମିତ ରହିଆସିଥିଲେ ନିଜର ସେହି ସୀମିତ ଅଞ୍ଚଳରେ ତଥା ସେହି ସୀମିତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ । ସେମାନଙ୍କ ଜିନ୍ ସହ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବାହାର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଜିନ୍ର ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥିଲା । ତେଣୁ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଯେ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିବା ହାସ୍ୟରସ ପାଇଁ ଜିନ୍ର ହୁଏତ କୌଣସି ଭୂମିକା ଥାଇପାରେ ।

ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ

ହାସ୍ୟରସରେ ରହିଛି କେତେକ ବିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଉପଯୋଗିତା । ପୁଣି ଏହା ଏପରି ଏକ ଜଟିଳ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଯେ ଏହାର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ତୋଷଜନକ ତତ୍ତ୍ୱ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସମ୍ଭବତଃ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଥମ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରୁନାହିଁ । ପୁରୁଷ ଥିଲେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଗ୍ରୀକ୍ ଦାର୍ଶନିକ ଏବଂ ଆରିଷ୍ଟୋଟଲ୍‌ଙ୍କର ଗୁରୁ । ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସରେ ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକତା ବର୍ଣ୍ଣନା ଥିବା ପୁସ୍ତକ । ଗ୍ରୀକ୍ ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହସେଇ ପାରୁଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବିଦୂଷକ । ଏପରିକି ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀକ୍ ଦାର୍ଶନିକ ଡେମୋକ୍ରିଟ୍‌ଙ୍କୁ ‘ପରିହାସକାରୀ ଦାର୍ଶନିକ’ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଖୁବ୍ ରହସିଆ; ପୁଣି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମୂର୍ଖତାକୁ ଦେଖି ଚାହିଟାପରା କରିବା ଥିଲା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଚାରିତ୍ରିକ ସ୍ୱଭାବ । ଗ୍ରୀକ୍ ଦାର୍ଶନିକ ଆରିଷ୍ଟୋଟଲ୍ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସର ସାମାଜିକ ପ୍ରଭାବ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି କିଛି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିଲେ । ଏପରିକି ‘ରସିକତା’ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଏକ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲା । ମାତ୍ର ହାସ୍ୟରସର ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ୱ ଏତେ ଜଟିଳ ଯେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଉପସ୍ଥାପନାଗୁଡ଼ିକ ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହାତୀର ଶରୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ଉପାଖ୍ୟାନଟି ସହ ତୁଳନୀୟ ।

ଆମ ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନଅଟି ସ୍ଥାୟୀ ଭାବର ବର୍ଣ୍ଣନା ରହିଛି । ଏହା ନବରସ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ଏହି ନଅଟି ରସ ହେଲା— ଆଦି, କରୁଣ, ରୌଦ୍ର, ହାସ୍ୟ, ବୀର, ଭୟାନକ, ବୀଭତ୍ସ, ଅଭୂତ ଓ ଶାନ୍ତ ।

କେହି କେହି ମତ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ହାସ୍ୟରସରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥାଏ ସ୍ଥାନ, କାଳ, ପାତ୍ରର ବିବେଚନା ନଥିବା ଅନେକ ଅସଙ୍ଗତ ଅବଧାରଣା ।

ପ୍ରାକୃତିକ ମତରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଯୌନାକାଂକ୍ଷା କିମ୍ବା ଆକ୍ରମଣାତ୍ମକ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱଭାବରୁ ଜାତ ମାନସିକ ତାପକୁ ହାସ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସ ଏକ ବିଲିଷ୍ଟ ମାଧ୍ୟମ । କାରଣ

ଏପରି ସ୍ଥିତି ମନ ଭିତରେ ଉପୁଜି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଏତେ କଲବଲ କରିପକାଏ ଯେ ହସି ଓ ହସେଇ ସେମାନେ ଏହି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଉପଶମ କରିଥାନ୍ତି ।

ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜକୁ ଉକ୍ତୁଷ୍ଟ ଓ ଅନ୍ୟକୁ ନିକୃଷ୍ଟ ବୋଲି ବିଚାରିଲେ ତଥାକଥୂତ ସେହି ନିକୃଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଟିକୁ ଚାହିଁଚାପରା ଓ ଅଙ୍ଗାତାମସା କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଲୁହ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ଆରିଷୋଟଲ୍ କହିଥିଲେ ଯେ ମଣିଷର ହସକୌତୁକରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଥାଏ ତା'ର ଚାରିତ୍ରିକ ଦୁର୍ବଳତା ଏବଂ ଅଶାଳୀନତା । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ନିଜକୁ ଅଧିକ ଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ବୋଲି ଭାବିନେଇ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ପରିହାସ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଏ ।

ହୋବ୍‌ସେସଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ହେଲା— ମହତ୍ ଚରିତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କାହାରିକୁ ନ୍ୟୁନ ମନେ କରି ନଥାନ୍ତି । ବରଂ ଯିଏ ପ୍ରକୃତରେ ନିକୃଷ୍ଟ, ସେ ନିଜକୁ ଉକ୍ତୁଷ୍ଟ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ, କୌତୁକ ଓ ହାସ୍ୟରସକୁ ମାଧ୍ୟମ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ ।

ତେବେ ହାସ୍ୟରସରେ କେତୋଟି ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଚରିତାର୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି— ନିଜର ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ପ୍ରଦର୍ଶନ, କ୍ରୋଧର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପରିପ୍ରକାଶ, ଯୌନତା ଅନୁଭବର ଇଚ୍ଛିତ ପ୍ରଦାନ, ଲଜାଜନକ ପରିସ୍ଥିତିରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇ ନେଇ ନିଜର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଦୂରୀକରଣ ତଥା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ କରାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଆଡ଼କୁ ଆକର୍ଷିତ କରାଇବାର ମାନସିକତା ଇତ୍ୟାଦି ।

ପୁଣି ପ୍ରାୟତଃ ସମସ୍ତ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ହାସ୍ୟରସ ପରିପ୍ରକାଶର ପଦ୍ଧତିରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ । ଏହି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି ବୋଲି ହିଁ ପରିବେଷିତ ଯେକୌଣସି ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଉକ୍ତିଙ୍କ ଉପସ୍ଥାପନାକୁ ସମସ୍ତେ ବୁଝିପାରିଥାନ୍ତି ଓ ତାହା ଉପଭୋଗ କରି ପାରିଥାନ୍ତି ।

ପାରମ୍ପରିକ ସମାଜରେ ହାସ୍ୟରସ

ଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତିରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାରେ କାହାପାଇଁ ବିଶେଷ ଅସୁବିଧା ହୋଇ ନଥାଏ । ତେବେ ସାକ୍ଷରତା ପୂର୍ବର ସମାଜରେ ହାସ୍ୟରସ ଅଧିକ ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ଯୌଥ ପରିବାରଗୁଡ଼ିକରେ । କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବାର ଏବଂ ଏକକ ପରିବାରଗୁଡ଼ିକରେ ଏହାର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ଉଣା । ତେବେ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରହିଥିଲା ନାରୀ ପୁରୁଷଙ୍କ ଏକତ୍ର ସଂପୃକ୍ତି; ଯେପରିକି ଅଙ୍ଗା-ନାତୁଣୀ, ଆଇ-ନାତି, ଦିଅର-ଭାଉଜ, ଶାଳୀ-ଭିଶୋଇ ଇତ୍ୟାଦି । ଏମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅଙ୍ଗାମଙ୍ଗା, ଚାହିଁଚାପରା ଓ ହସକୌତୁକକୁ ସାମାଜିକ ସ୍ବାକୃତି ମିଳିଥିଲା । ତେବେ ଦିଅର-ଭାଉଜ, ଶାଳୀ-

ଭିଶୋଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ରଙ୍ଗରସରେ ସାଧାରଣତଃ ରହିଥିଲା ଯୌନତାର ଏକ ଅନ୍ତଃସ୍ୱର । ଏହି ଚଳଣି ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ଜାଣି ରହିଛି ।

ସମାଜ ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସ ଖୁବ୍ ଅନୁକୂଳ ବିବେଚିତ ହେଉଥିବାରୁ ହିଁ ପୃଥିବୀର କେତେକ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଏବେ ବି ରହି ଆସିଛନ୍ତି ସମାଜସ୍ୱାକୃତ ରହସିଆ ଲୋକ । ସମାଜରେ ଏମାନଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗାମଙ୍ଗା କରିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି । ବିଶେଷ କରି ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିବାଦ ଉତ୍ପତ୍ତିଲେ ଏହି ରହସିଆ ଲୋକମାନେ ହସକୌତୁକର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରି ଦେଇଥାନ୍ତି । ରାଜଦରବାରଗୁଡ଼ିକରେ ବିଦୁଷକଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇଥିବା ତ ଜଣାଶୁଣା କଥା । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଆକବରଙ୍କ ଦରବାରରେ ବାରବାର ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଧାନ ପାରିଷଦ ଓ ହାସ୍ୟରସ ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜ ବିଜ୍ଞତାର ପ୍ରମାଣ ଦେବାରେ ଜଣେ କିଂବଦନ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ସେହିପରି କୃଷ୍ଣନଗରର ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଭାରେ ସୁରସିକ ଓ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍କଳ୍ପିତ ବିଦୁଷକ ଥିଲେ ଗୋପାଳ ଭାଷ୍ଟ । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ତେନାଲିରାମଙ୍କ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଉପସ୍ଥାପନା ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଲୋକପ୍ରିୟତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ହାସ୍ୟରସ ଓ ମସ୍ତିଷ୍କ

ହାସ୍ୟରସରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ମସ୍ତିଷ୍କ । ହସେଇବା ଓ ହସିବା— ଏହି ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ଏବଂ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ ମସ୍ତିଷ୍କ ଦ୍ୱାରା । ହସକୌତୁକ ଓ ଏହାର ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଏବଂ ଶାରୀରିକ ପ୍ରଭାବ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଅନୁଧ୍ୟାନକୁ ବିଜ୍ଞାନର ଭାଷାରେ ‘ଜେଲୋଗୋଲୋଜି’ ବୋଲି କହନ୍ତି ।

ଶିଶୁଟି ଚାରିମାସ ବୟସର ହୋଇଥିଲେ ହସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ । କେହି କେହି ଦାବି କରୁଛନ୍ତି ଯେ ୧୭ ଦିନର ଶିଶୁମାନେ ମଧ୍ୟ ହସିଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ଦିନମାନ ଭିତରେ ୩୦୦ ରୁ ୪୦୦ ଥର ହସୁଥିବା ବେଳେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ସୁସ୍ଥ ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି ଦିନମାନ ଭିତରେ ହସିଥାଏ ଜମା ୧୫ ରୁ ୨୦ ଥର । ତେବେ ୭-୮ ବର୍ଷର ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିଲାମାନେ ହାସ୍ୟରସର ରହସ୍ୟକୁ ବିଶେଷ ବୁଝିପାରି ନଥାନ୍ତି ।

ଆମ ମସ୍ତିଷ୍କ ହେଉଛି ଦୁଇ ଫାଳିଆ । ବାମ ଫାଳଟିକୁ ବାମ ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ଡାହାଣ ଫାଳଟିକୁ ଡାହାଣ ମସ୍ତିଷ୍କ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଉଭୟେ ପରସ୍ପର ସହ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଯୁକ୍ତ ଦ୍ୱାରା ସଂଯୁକ୍ତ । ହାସ୍ୟରସରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି ଉଭୟ ପଟର ମସ୍ତିଷ୍କ । ତେବେ ଡାହାଣ ମସ୍ତିଷ୍କର ସମ୍ମୁଖ ଅଞ୍ଚଳ ଏଥିରେ ମୁଖ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ ନିର୍ବାହ କରିଥାଏ । ଅବଶ୍ୟ

ମସ୍ତିଷ୍କରେ କୌଣସି ସୁନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ସ୍ବାୟମ୍ଭବ ନାହିଁ । ତଥାପି ମସ୍ତିଷ୍କର ହାଇପୋଥାଲାମସ୍, ହିପୋକାମ୍ପସ୍, ଆମିଗ୍ଡାଲା ଇତ୍ୟାଦି ଅଞ୍ଚଳ ହାସ୍ୟରସର ସୃଷ୍ଟି ଓ ଅନୁଭବ ସହ ସମ୍ପୃକ୍ତ । ମସ୍ତିଷ୍କର କର୍ଟେକ୍ସ ବା ବାହ୍ୟ ଅଂଶ ହିଁ ହାସ୍ୟରସକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ତଥା ସମନ୍ୱିତ କରିଥାଏ । ସେଥିପାଇଁ ମସ୍ତିଷ୍କ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ହାସ୍ୟରସ ଅନୁଭବ କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ହ୍ରାସ ପାଇଯାଏ । ତେବେ ହାସ୍ୟରସର ଅନୁଭବ ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ମୃତି କ୍ଷମତା, ଆବେଗ ପରିପ୍ରକାଶର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଏବଂ ଭାଷା ବ୍ୟବହାରରେ ଦକ୍ଷତା ଉପରେ ବହୁଳାଂଶରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ।

ଇସ୍ରାଏଲର ହାଇଫାଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ହାଇଫା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ସାଇମୋନ୍ ସାମେ-ସୁରି ଓ ତାଙ୍କର ସହକର୍ମୀମାନେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରତି ମସ୍ତିଷ୍କରେ କ୍ରିୟାଶୀଳ ହୋଇଥାଏ ତ୍ରିପର୍ଯ୍ୟାୟବିଶିଷ୍ଟ ଏକ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ପ୍ରଥମେ, ବାମ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଥିବା ଭାଷାକେନ୍ଦ୍ର ହାସ୍ୟ ପରିହାସରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥକୁ ଅନୁଶୀଳନ କରାଯାଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ତାହାଶ ମସ୍ତିଷ୍କର ସମ୍ମୁଖ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଶ୍ଳେଷିତ ହୋଇଥାଏ ହାସ୍ୟ ପରିବେଷଣକାରୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ସାମାଜିକ ତଥା ଆବେଗିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଏଥିରେ ରହିଥିବା ଅସଙ୍ଗତ । ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପରିସ୍ଥିତିରେ ସାମାଜିକ ଓ ଆବେଗିକ ଦିଗର ବିଚାର କରି ପୁନର୍ବାର ତାହାଶ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇଥାଏ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଜଣେ ଜଣଙ୍କ ସହ ହସକୌତୁକ କଲେ ସେମାନେ ଏହାକୁ ବେଶ୍ ଉପଭୋଗ କରିଥାନ୍ତି, ଏଥିପ୍ରତି ଅନୁକୂଳ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ହସକୌତୁକରେ ନିଜେ ସାମିଲ ହୋଇଯାଇ ଏହାକୁ ଆହୁରି ରସବତ୍ କରି ଦିଅନ୍ତି । ଅପରପକ୍ଷରେ, କେତେକ ହାସ୍ୟକୌତୁକ ପ୍ରତି ପ୍ରତିକୂଳ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ପ୍ରକାଶ କରି ପ୍ରକଟ କରିଥାନ୍ତି ତାହା ରୋଷ ।

ଭାଷାର ଭୂମିକା

ହାସ୍ୟରସର ପରିବେଷଣରେ ଭାଷାର ଭୂମିକା ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କିନ୍ତୁ ଭାଷା ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଦେଖିଲେ, କେବେ ହାସ୍ୟରସର ବିକାଶ ଘଟିଥିଲଣ, ତାହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଅଦ୍ୟାବଧି ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିନି । କିନ୍ତୁ ଏହା ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଭାଷାର ବିକାଶ ସଂଘଟିତ ହେବା ପରେ ହିଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ତଥା ହାସ୍ୟରସର ଉଦ୍ଭବ । ଭାଷା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ସମ୍ଭବତଃ ୨୦-୪୦ ଲକ୍ଷ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ । ମସ୍ତିଷ୍କର ଆକାରରେ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିବାରୁ ଅନୁଭବ ଓ ବୋଧଶକ୍ତି ଉନ୍ନତ ହୋଇ ସୁଗମ କରିଦେଲା ଭାଷାର ବିକାଶକୁ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ସ୍ମୃତି, ଅତୀତର ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ସ୍ମୃତି,

ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ପର୍କର ଜଟିଳ ଅନୁଧ୍ୟାନ ଏବଂ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନରେ ନିହିତ ଗଭୀର ଚିନ୍ତାଭାବନା ଇତ୍ୟାଦି ମଣ୍ଡିଷ୍ଟରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ ଜଟିଳ ସ୍ବାୟମ୍ବୋଧୋଗ ଓ ଏଥିରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଥାଏ ଭାଷାର ଭୂମିକା ।

ଅବଶ୍ୟ ହସ କୌତୁକ କରିବାରେ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଅଜ୍ଞଭଜୀ ଦ୍ଵାରା ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରି ମନୋରଞ୍ଜନ କରାଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ କଥୋପକଥନ ଦ୍ଵାରା ହିଁ ପ୍ରେସ୍ତାହନ ପାଇଯାଏ ହାସ୍ୟରସର ପରିପ୍ରକାଶ । କାରଣ ଭାଷାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦଚୟନ ଓ ବାକ୍ୟ ଗଠନ ହାସ୍ୟରସକୁ କରିଦିଏ ଅଧିକ ରସାଳ ଏବଂ ସମୁଚିତ ଶବ୍ଦଚୟନ ଓ ବାକ୍ୟ ଗଠନ ବ୍ୟତିରେକେ ହାସ୍ୟରସ ହରେଇ ବସେ ସରସତା । ପୁଣି ଯଥାର୍ଥ ଶବ୍ଦଚୟନ ହେଉଛି ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପାରଦର୍ଶିତା । ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରେନି । ହାସ୍ୟରସରେ ଭାଷା ତଥା ଉପଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦଚୟନ ଗୁରୁତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବାରୁ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ଉପସ୍ଥାବପନାକୁ ନିର୍ଭୁଲ ଭାବରେ ଅନୁବାଦ କରିବା ସହଜ ହୋଇଥାଏ । ସୁତରାଂ ଭାଷା ବିନା ହାସ୍ୟରସ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟହୀନ ଓ ଅନାକର୍ଷଣୀୟ ।

ତେବେ ଭାଷାର ବିକାଶକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ, ଆଦିମାନବ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ତିଆରି ଆରମ୍ଭ କରିବା ଫଳରେ ତାର ମଣ୍ଡିଷ୍ଟ ନିଶ୍ଚୟ ସକ୍ରିୟ ହୋଇ ଉଠିଥିବ, ଅଧିକ ସକ୍ରିୟ ହୋଇଉଠିଥିବ ଚିନ୍ତା ଭାବନା । ଏହା ହୁଏତ ହାସ୍ୟରସ ଭଳି ଏକ ଜଟିଳ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ପରିପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଯୋଗାଇ ଦେଇଥିବ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶ । ସେହିପରି ୫୦,୦୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମଣିଷଠାରେ ଅଙ୍କୁରିତ ହୋଇଥିଲା ସାଙ୍କେତିକ କଳାକୃତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ପୁଷ୍ଟ କରିଦେଇଥିବ ହାସ୍ୟରସର ବିକାଶକୁ । ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିବ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଦ୍ଵାରା । ତେବେ ହାସ୍ୟରସ ଥିଲା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର ପୂର୍ବସୁରି ।

ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଅନୁକୂଳ ପ୍ରଭାବ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଠାରେ ରହିଛି ହସି ପାରିବା ଓ ହସେଇ ପାରିବାର ପ୍ରାକୃତିକ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଏହି ସାମର୍ଥ୍ୟ କାହାଠାରେ ବେଶି ଓ କାହାଠାରେ କମ୍ । ପୃଥିବୀରେ ରହିଛି ହଜାର ହଜାର ଭାଷା; ରହିଛି ହଜାର ହଜାର ଉପଭାଷା ମଧ୍ୟ । କଥା କହିପାରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରକୃତି ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଓଠରେ ହସ ଫୁଟାଇ ଥାଏ । ଏପରିକି ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ଓ ଶ୍ରବଣହୀନ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଠାରେ ମଧ୍ୟ ରହିଥାଏ ହସିପାରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ । ପୁଣି ପିଲାଠାରୁ ବୁଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ହସିଥାନ୍ତି ସମାନ ପ୍ରକାରରେ । ଏହା ହିଁ ପ୍ରମାଣ କରୁଛି ଯେ ହସିପାରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଆମର ସହଜାତ ଏବଂ ଆମର ସ୍ଵାର୍ଥ ପାଇଁ ପ୍ରାୟତଃ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ତେବେ କଅଣ ସେହି ସ୍ଵାର୍ଥ ? କାହିଁକି ଆମେ ହସୁ ? କି ଫାଇଦା ମିଳେ ଏଥିରୁ ?

ଆମ ତୀବ୍ର ମାନସିକ ଚାପକୁ ଉପଶମ କରିଦେଇ ହସ ଆମକୁ ତୃପ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । କୌଣସି କାରଣରୁ ମାନସିକ ଅଶାନ୍ତି, ଦୁଃଖ, କ୍ରୋଧ ଇତ୍ୟାଦି ଜମି ଆମକୁ ଅସ୍ବବ୍ୟସ୍ତ କରିଦେଲେ, ହସ ହିଁ ଆଣିଦିଏ ଆଶ୍ବସ୍ତି ।

ହସିବା ଦ୍ବାରା ରକ୍ତନଳୀମାନ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି । ଫଳରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥାଏ ରକ୍ତ ସଞ୍ଚଳନ । ହାଇପୋଥାଲାମସ୍‌ରୁ ବିଟା-ଏଣ୍ଡୋରଫିନ୍ ଅନୁରୂପ ଉପାଦାନ କ୍ଷରିତ ହୁଏ । ଏହି ଉପାଦାନର ପ୍ରଭାବରେ ରକ୍ତନଳୀ ଭିତରେ ଜାତହୁଏ ନାଇଟ୍ରିକ୍ ଅକ୍ସାଇଡ୍ । ଉକ୍ତ ନାଇଟ୍ରିକ୍ ଅକ୍ସାଇଡ୍ ହିଁ ରକ୍ତନଳୀଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରସାରଣ ପାଇଁ ଦାୟୀ । କର୍ଟିସଲ୍ ଓ ଏପିନେଫ୍ରିନ୍ ନାମକ ହରମୋନ୍ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାନ୍ତି ମାନସିକ ଚାପ । ହସିବା ଦ୍ବାରା ଏହି ହରମୋନ୍ ଦ୍ବୟର ମାତ୍ରା ହ୍ରାସ ପାଇଥାଏ, ଫଳରେ ମାନସିକ ଚାପ ବୃଦ୍ଧି ଜନିତ ଅସ୍ବସ୍ତିର ଉପଶମ ଘଟେ । ହସିବାଦ୍ବାରା ମସ୍ତିଷ୍କରେ ଏଣ୍ଡୋରଫିନ୍ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ଜାତ କରେ ତୃପ୍ତି ଅନୁଭବ । ତାହାଛଡ଼ା ହସିବା ଦ୍ବାରା ମସ୍ତିଷ୍କରେ କ୍ଷରିତ ହୁଏ ସିରୋଟୋନିନ୍ । ସିରୋଟୋନିନ୍‌କୁ ‘ଖୁସି କରିଦେଉଥିବା ହରମୋନ୍’ ବୋଲି କହନ୍ତି । ହସ ମଧ୍ୟ ବଢ଼େଇଦିଏ ଶରୀରର ରୋଗ ପ୍ରତିରୋଧକ କ୍ଷମତା । ରକ୍ତନଳୀ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯିବାରୁ ନିବାରିତ ହୋଇଥାଏ ହାର୍ଟଆଟାକ୍ ଏବଂ ମସ୍ତିଷ୍କ ଆଟାକ୍ ବା ଷ୍ଟ୍ରେକ୍ ଉପୁଜିବାର ଆଶଙ୍କା । ତାହାଛଡ଼ା ଉକ୍ତଶ୍ଳୀ, ଉଦ୍‌ବେଗ, ଆଶଙ୍କା, ବିଷାଦ, ଭୟ ଆଦି ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇ ଜୀବନ ହୋଇଉଠେ ଉପଭୋଗ୍ୟ ।

ହସ ମଧ୍ୟ ସାମାଜିକତା ବୃଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ । ପାରସ୍ପରିକ ସମ୍ପର୍କକୁ ସୁଦୃଢ଼ କରିବା, ଗୋଷୀଗତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉନ୍ନତି ଆଣିବା, କଳହ ତଥା ଦ୍ବନ୍ଦ୍ବ ହ୍ରାସ କରିବା ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ବାରା ଆମର ଶାରୀରିକ, ଆବେଗିକ ଓ ସାମାଜିକ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟର ଯଥେଷ୍ଟ ଅନୁକୂଳ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ପାରୁଥିବାରୁ ହସକୁ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଛି ପ୍ରାକୃତିକ ଭେଷଜର ମାନ୍ୟତା ।

ଆଚରଣ ବିଧି

ହାସ୍ୟରସକୁ ଉପଭୋଗକ କରିବା ସହଜ ସିନା, ଏଥିରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଥିବା ମାନସିକତା ସର୍ବଦା ଅନୁକୂଳ ହୋଇ ନଥାଏ । କାରଣ ଜଣକ ପାଇଁ ଯାହା ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ, ଅନ୍ୟ କାହାପାଇଁ ତାହା ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ହେବାରେ କିଛି ବିଚିତ୍ରତା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ହାସ୍ୟରସର ଅନୁଭବ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତିକୈନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ତାର ଭଲମନ୍ଦରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରକ ହେଉଛନ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁଭବୀ ଜଣକ । ସେଥିପାଇଁ ଅଜ୍ଞାତାମସା କଲାବେଳେ କିମ୍ବା ହାସ୍ୟଜନକ କିଛି କହିବା ବେଳେ ଶ୍ରୋତାଙ୍କର ଭାବପ୍ରବଣତା

ତଥା ଆବେଗିକ ଦୁର୍ବଳତା ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଦେବା ହେଉଛି ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଆବଶ୍ୟକତା । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେକ ବିଧି ତଥା ନୀତିନିୟମ ପାଳନ କଲେ ତାହା ନିରାପଦ ହୋଇପାରିବ ।

କାହାରି ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ ଓ ସାମାଜିକ ଆଚରଣକୁ ନେଇ ଚାହିଟାପରା କରିବା ଆଦୌ ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ । କୌଣସି ଗୋଷ୍ଠୀ, ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଓ ଜାତିକୁ ଆକ୍ଷେପ କରି ହସେଇବା ମଧ୍ୟ ଅନୁଚିତ । ସେହିପରି ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଓ ବିକଳାଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଅକ୍ଷମତାକୁ ଇଚ୍ଛିତ କରି ହାସ୍ୟଜନକ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବା ନିମ୍ନ ରୁଚିବୋଧର ପରିଚାୟକ । ଚାହିଟାପରା, ଅଜ୍ଞାତାମସା ଓ ହସକଉତୁକ କଲାବେଳେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ବୟସ, ସମ୍ମାନ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ନ କରିବା ସ୍ମରଣୀୟ । ମହିଳାମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ହାସ୍ୟରସରେ ମାତିବା ପ୍ରତି ସଚେତନ ରହିବା ଦରକାର । ହସକଉତୁକର ବାହାନାରେ କାହାକୁ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ ଆହତ କରିବା ଆଦୌ ଗ୍ରହଣୀୟ ହୋଇ ନଥାଏ । ବରଂ ହସକୁ ତ ମିଳିଯାଇଛି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷକର ମର୍ଯ୍ୟାଦା । ସୁତରାଂ ହସେଇବାର ଦୃଢ଼ ଦେଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମନରେ ଆତ୍ମାତ ଦେଲେ ହସ ନିଜେ ହୋଇଯିବ ଅସୁସ୍ଥତା ସୃଷ୍ଟିର ନାୟକ । ହାସ୍ୟରସ ଯେତେ କୋମଳ ହେବ ଏବଂ ଯେତେ ନିରପେକ୍ଷ ହେବ, ତାହା ସେତେ ଉକୃଷ୍ଟ ।

ହାସ୍ୟରସ ଏକ ମନୋମୁଗ୍ଧକର ଅନୁଭବ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ଆମ ପାଇଁ ଏହା ସହଜଲବ୍ଧ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ଜଟିଳତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେ ବିଶେଷ ସଚେତନ ନ ଥାଉ । କିନ୍ତୁ ଆମଠାରେ ଏହା ପ୍ରକୃତିଦତ୍ତ ଏକ ଅସାଧାରଣ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଏହି ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟର ଶୁଦ୍ଧତା ରକ୍ଷା କରିବା ଆମର ନୈତିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଟେକ୍‌ସାସ୍-ଟେକ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ବିକାଶ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ବିଭାଗର ଗବେଷକ ପଲ୍ ମ୍ୟାକ୍‌ଘିଙ୍କ ଉକ୍ତି ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ । ମ୍ୟାକ୍‌ଘି କହିଛନ୍ତି, “ଆମର ଯେ ଚିନ୍ତା କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ରହିଛି, ଏହା ଆମ ରହସ୍ୟପ୍ରିୟତାରୁ ହିଁ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଯାଏ । ଆମକୁ ଯାହାସବୁ କୌତୁକିଆବୋଧ ହୋଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ପ୍ରଜ୍ଞା-ଉଦ୍‌ଘାପକ । ପ୍ରଜ୍ଞା ନ ଥିଲେ ହାସ୍ୟପରିହାସ କରିବା ଓ ତା’ର ସ୍ୱସ୍ଥ ଭାବଟିକୁ ବୁଝିପାରିବା ସମ୍ଭବପର ହୁଏନାହିଁ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓ ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର

ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ

ଯଶସ୍ବୀ ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମଗ୍ର ଜୀବନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ପାଇଁ ସମର୍ପିତ । ତାଙ୍କର ବିପୁଳ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିରେ ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗର ହୋଇଛି ଜୟଯାତ୍ରା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ କେବଳ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀଙ୍କ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ତାହା ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଆମୋଦିତ କରିଥାଏ । ଭଗୀରଥଙ୍କ ଭଳି ସେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସକୁ ବିକଶିତ କରିବା ପାଇଁ । ସେ କେବଳ ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଲେ ତାହା ନୁହେଁ; ବରଂ ସେ ପ୍ରଭାବିତ କଲେ ଅନେକ ଲେଖକଙ୍କୁ । ଯେଉଁ ଲେଖକମାନେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ ହୋଇ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କଲେ, ସେମାନେ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଲେଖକ ଭାବରେ ପରିଗଣିତ ହେଲେ । କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର, ପୁଲିନ ବିହାରୀ ରାୟ, ଚୌଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ମିଶ୍ର, ଦେବ ମହାପାତ୍ର, ସୁନିଲ ମିଶ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପଣ୍ଡା, ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଶତପଥୀ, ଅନାଦି ସାହୁ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ, ଏମାର କେୟାର, ସରୀଫ ଅହମ୍ମଦ, ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ, ନୀଳମଣି ମାହାନ୍ତ, ରାଧୁ ମିଶ୍ର, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ ପ୍ରମୁଖ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଧାରାର ଅଂଶବିଶେଷ । ଫତୁରାନନ୍ଦ କେବଳ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଶାରେ ହାସ୍ୟରସର ବିକାଶ ପାଇଁ ବହୁବିଧ ଉଦ୍ୟମ କରିଛନ୍ତି । କେବଳ ସାହିତ୍ୟରେ ନୁହେଁ, ହାସ୍ୟ ଅଭିନୟ, ହାସ୍ୟକଳାର ବିକାଶ ପାଇଁ ସେ ଚେଷ୍ଟା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ବାସ୍ତବରେ ଥିଲେ ଜଣେ କାର୍ତ୍ତୁନିଷ । ତାଙ୍କର ଅନେକ କାର୍ତ୍ତୁନ୍ ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ଓଡ଼ିଶା ଓ ଓଡ଼ିଶା ବାହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ହାସ୍ୟ ଅଭିନୟକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦେଉଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ‘କଲିକତି ଟେକ’ ନାଟକ ଲେଖିଥିଲେ ଓ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’କୁ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେବାରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ ।

ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଉଦ୍ୟମର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକ ସାହିତ୍ୟର ମଧୁବାର୍ତ୍ତାକୁ ଜନମାନସରେ ବିତରଣ କରିବାର ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ

ମାଧ୍ୟମ । ଲେଖକ ସିନା ଲେଖା ସୃଷ୍ଟି କରେ, ଅନୁଷ୍ଠାନମାନେ ଲେଖକ ଓ ଲେଖାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ - ପ୍ରସାରରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ସଂପାଦନ କରିଥାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସାହିତ୍ୟର ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଗଢ଼ିଉଠିଛି । ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ସମ୍ମିଳିତ ଭାବେ ସମାଜ ଓ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ କରିବା ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସାମୁହିକ ଉଦ୍ୟମଦ୍ୱାରା ଅସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ସାମଗ୍ରିକ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକର ସହଯୋଗ ଏକାନ୍ତ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ମର୍ମେମର୍ମେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ । ସେ ମଣିଷ ଓ ସମାଜକୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ଭଲପାଉଥିଲେ । ସେ ଭାବୁଥିଲେ, ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ହେଲେ ସମାଜ ଓ ମଣିଷ ଜୀବନ ସୁଖମୟ ହୋଇଯିବ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି- ‘ମୁଁ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଥିଲି । ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସ ଲେଖା ଯେ ଏକାନ୍ତ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ତାହା ମୁଁ ଆଗରୁ କେତେକ ଡାକ୍ତରୀ ବହିରୁ ପଢ଼ିଥିଲି । ମୋଟ ଉପରେ ସେ ସମସ୍ତ ବହିର ଲେଖାରୁ ବୁଝା ଯାଉଥିଲା ଯେ ରୋଗୀ ପକ୍ଷରେ ହସଟା ଏକ ପ୍ରଧାନ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଔଷଧ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ହସେଇ ହସେଇ ପଢ଼େଇଲେ ସେମାନେ ଚଟାପଟ୍ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନିଅନ୍ତି । ଭଲଭାବରେ ହସିପାରୁଥିବା ଲୋକ କୃଚିତ୍ ଅପରାଧ ପ୍ରବଣ ହୋଇଥାଏ । ମୋଟ ଉପରେ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ‘ହସ’ ଗୋଟାଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଚିକିତ୍ସା ।’ (ମୋ ଫୁଟାତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ)

ହସର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେ ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ନାମରେ ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିବର୍ଷ ରଜ ପର୍ବରେ ଏକ ହାସ୍ୟରସ ସଂପର୍କିତ ଉତ୍ସବ ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲା । ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟଲେଖକଙ୍କ ସାମଗ୍ରିକ ସାରସ୍ୱତ ଅବଦାନରୁ ସ୍ମରଣ କରି ‘ରସରାଜ’ ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନଟି କ୍ରମଶଃ ଶୀଥିଳ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ତେଣୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତିଆରି କରିବାପାଇଁ ପରିକଳ୍ପନା କଲେ । ମାନବ ଜୀବନକୁ ସରସ ସୁନ୍ଦର କରିବାରେ ହାସ୍ୟରସର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ସଂଘର୍ଷମୟ ଜୀବନକ୍ଷେତ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇ ଅଧୀର ହୋଇପଡ଼େ, ହାସ୍ୟରସ ସେତେବେଳେ ଅଧୀର ପ୍ରାଣରେ ନୂତନ ଶକ୍ତି ସଂଚାର କରେ । ଈଶ୍ବରଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ମଣିଷ ହିଁ କେବଳ ହସେ । ଦେବତାମାନେ ଅମୃତ ଭୋଗ କଲାଭଳି କେବଳ ମଣିଷ ପାଇଁ ହାସ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି । ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରିୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ହୃଦୟ

ବିଶାଳ ଓ କୋମଳ । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖ ପରିତାପର ବିଷୟ ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟ, ହାସ୍ୟକଳା ଓ ହାସ୍ୟ ଅଭିନୟର ବିକାଶ ପାଇଁ ଆମ ରାଜ୍ୟରେ ସେପରି କିଛି ବିଧିବଦ୍ଧ ଅନୁଷ୍ଠାନ ନଥିଲା । ଏହା ଯଦିଓ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ବିଭାଗ, ତଥାପି ସାଂପ୍ରତିକ କାଳରେ କେହି ଏହା ପ୍ରତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରିନଥିଲେ । ଏହି ଅଭାବ ଓ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ମର୍ମେମର୍ମେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ହାସ୍ୟରସ, ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବିତୁପର ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ଭାଷ୍ମ ପିତାମହ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବିଗତ ଶତାବ୍ଦୀର ଏକ ବିସ୍ମୟକାରୀ ପ୍ରତିଭା । ତାଙ୍କର ବିଶାଳ ହୃଦୟ ସମଗ୍ର ମାନବ ସମାଜକୁ କୋଳେଇ ନେବାର ଆତ୍ମୀୟତାରେ ନିମଜ୍ଜିତ ହେଉଥିଲା । ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟ, କଳା, ଅଭିନୟର ବିକାଶ ପାଇଁ ସେ ସର୍ବଦା ଚିନ୍ତିତ ଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଏହି ଚିନ୍ତା, ଭାବନାର ଯଥାର୍ଥ ରୂପ ନେଇଛି ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ନାମରେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ହାସ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ, କଳା ଓ ଅଭିନୟର ଅଗ୍ରଗତି ପାଇଁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଠନର ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରଥମେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ସବୁଜ ଯୁଗର ଅନ୍ୟତମ କର୍ଷଣାର ଜଷ୍ଟସ୍ ହରିହର ମହାପାତ୍ର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଋଷାର୍ଡ୍ ଏକାଡେମି, ଆମ କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ପରମ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ହୃଦୟାନନ୍ଦ ନାୟକଙ୍କ ନିକଟରେ । ୧୯୮୫ ମସିହା ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦିନ କଟକସ୍ଥିତ ପିଠାପୁର ଡଗର ପ୍ରେସଠାରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ଶୁଭାରମ୍ଭ ହେଲା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଠନ ସଂପର୍କରେ ସ୍ୱକୀୟ ଅଭିମତ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ‘ମୋ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ରେ ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି - “ସମସ୍ତ ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ଭିତରେ ମୁଁ ହାସ୍ୟରସକୁ ମୋର ପ୍ରଧାନ ଅବଲମ୍ବନ ବୋଲି ଠିକ୍ କରିନେଲି ଏବଂ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଲେଖାମାନ ସୃଷ୍ଟି କରି ଉଠିଲି । ମୁଁ ଭାବିଲି ଏହି ହାସ୍ୟରସକୁ କିଆଁର ରଖିବାକୁ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବା ଏକାନ୍ତ ଦରକାର । ଏ ଧରଣର ଅନୁଷ୍ଠାନ ମୋ ପରି ଏ ସମ୍ବଳହୀନ ଲୋକପକ୍ଷରେ ଗଢ଼ିବା ଏକ ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ ଭଳି ଥିଲା । ତଥାପି ଏହି ଦିବାସ୍ୱପ୍ନ ମୁଁ ଛାଡ଼ିଲି ନାହିଁ । ୧୯୮୫ରେ ରାଉରକେଲା ଅଧିବାସୀମାନେ ମୋତେ ମୋର ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଲେଖାପାଇଁ ଅଭିନନ୍ଦିତ କରି ମୋ ହାତରେ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ଥଳି ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଟଙ୍କାକୁ ନେଇ ମୁଁ ମୋର ପରମ ହିତୈଷୀ ଋଷାର୍ଡ୍ ଆକାଡେମି ଶ୍ରୀ ହୃଦୟାନନ୍ଦ ନାୟକଙ୍କୁ ଦେଲି ଓ ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ନାମରେ ଏକ ଟ୍ରଷ୍ଟ ଗଠନ କରିବା ଲାଗି ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲି । ସେ ଅତି ଆଗ୍ରହର ସହିତ ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲେ

ଏବଂ କାଗଜପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କରାଇଦେଲେ । ଏହି ଦଶହଜାର ଟଙ୍କାର ସଞ୍ଚୟ ସାର୍ବିଫିକେଟ କିଣାଗଲା ଓ ଛଅବର୍ଷ ପରେ ସେହି ଟଙ୍କା ଦୁଇଗୁଣ ହୋଇ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ଟଙ୍କା ହୋଇଗଲା । ପ୍ରଥମରେ ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ ସଭାପତି ଓ ବାବୁଲାଲ ଯୋଷୀ ସେକ୍ରେଟାରୀ ରହିଲେ । ମାତ୍ର ବାବୁଲାଲ ଯୋଷୀଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହେବାରୁ ଏବଂ ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତା ଯୋଗୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ ହୋଇ ନ ପାରିବାରୁ ଜର୍ଜ୍‌ସ୍ ହରିହର ମହାପାତ୍ର ଓ ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ଯଥାକ୍ରମେ ସଭାପତି ଓ ସେକ୍ରେଟାରୀ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଶ୍ରୀ ହୃଦୟାନନ୍ଦ ନାୟକ କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ରହିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ପୁଲିସ୍ ଡି.ଆ.ଜି. ଶ୍ରୀ ବନବିହାରୀ ପଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତି ସଭ୍ୟ ରହିଲେ । ମୋର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଏହି କେନ୍ଦ୍ରର ସଭ୍ୟଭୂକ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

୧୯୮୫ରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଅନୁଷ୍ଠାନ ୨୦୧୦ ମସିହାରେ ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳନ କରିବାରେ ସୌଭାଗ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଛି । ଚଳିତ ବର୍ଷ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ୩୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିଛି । ୩୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଳନ କରିବା ସହିତ ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶତବାର୍ଷିକୀ ଉତ୍ସବ ମଧ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପାଳନ କରାଯାଉଛି । ସୁଖର କଥା, କେନ୍ଦ୍ରର ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଉଦ୍ୟମ ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଶତବାର୍ଷିକୀ ଉତ୍ସବ ଆୟୋଜିତ ହେଉଅଛି । କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ, ଏକାମ୍ର ପୁସ୍ତକ ମହୋତ୍ସବ କମିଟି, ଫକୀରମୋହନ ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ, ବାଲେଶ୍ୱର, ପୂଜ୍ୟପୂଜା, ବାରିପଦା ପ୍ରଭୃତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଶତବାର୍ଷିକୀ ଆୟୋଜନ କରୁଛନ୍ତି ।

ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ତିନି ଦଶନ୍ଧି ଭିତରେ ଅନେକ ଅନୁକୂଳ ଓ ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥା ଦେଇ ଗତିକରିଛି । ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରାଣପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଫତୁରାନନ୍ଦ, ପ୍ରାକ୍ତନ ସଭାପତି ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ଜର୍ଜ୍‌ସ୍ ହରିହର ମହାପାତ୍ର, ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ଗଭର୍ଣ୍ଣ ଏକାଉଣ୍ଟାଣ୍ଟ ହୃଦୟାନନ୍ଦ ନାୟକ, ଜର୍ଜ୍‌ସ୍ ଯୁଗଳ କିଶୋର ମହାନ୍ତି, ବାବୁା ହୃଦୟାନନ୍ଦ ରାୟଙ୍କ ପରଲୋକ ହୋଇଯାଇଛି । ସେମାନଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ବିକାଶରେ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଭାପତି ଭାବରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ଅନାଦି ସାହୁ, ସଂପାଦକ ଭାବରେ ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ, କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଶ୍ରୀ ଗିରିଜାନନ୍ଦ ନାୟକ, ସଦସ୍ୟ ଭାବରେ କବି-ନାଟ୍ୟକାର ଡକ୍ଟର ବନବିହାରୀ ପଣ୍ଡା, କଥାକାର ବିପିନ୍ ବିହାର ମିଶ୍ର, ହାସ୍ୟ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ର

ଶତପଥୀ, ଅନୁବାଦକ ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟିକ ଶେଖ୍ ମତଲୁବ ଅଲି, ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଡକ୍ଟର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର, ଗାନ୍ଧିକ ଡକ୍ଟର କୁମାର ସାହୁ, ଡକ୍ଟର ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଝଝ, ପ୍ରକାଶକ ସୁଧାଂଶୁ ପ୍ରଧାନ, ଶିବାଶିଷ୍ୟ କର, ଇଂ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦାଶ, ଡକ୍ଟର ନିରଞ୍ଜନ ସାହୁ, ଗବେଷକ ଶିଶିର ବେହେରା ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ବଳିଷ୍ଠ କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନୂତନ ପରିକଳ୍ପନା ଅନତିକ୍ରମ୍ୟ । ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ପୈତୃକ ସଂପତ୍ତି ବିକ୍ରୟକରି ଟ ୧, ୫୦, ୦୦୦ ଟଙ୍କା (ଏକଲକ୍ଷ ପକ୍ଷଶ ହଜାର ଟଙ୍କା) ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ପୁରସ୍କାର ଓ ବହିର ରୟାଲଟିରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରାୟ ଟ ୧୫, ୦୦୦ ଟଙ୍କା (ପନ୍ଦର ହଜାର ଟଙ୍କା) ହାସ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ଅଭିନୟର ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଦାନ ସୂତ୍ରରେ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମଗ୍ର ଅର୍ଥକୁ ସ୍ଥାୟୀ ପାଣ୍ଡିରେ ଜମା କରାଯାଇଛି । ଏହି ସୁଧରୁ ହାସ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲେଖନୀ ଝଝନା କରୁଥିବା, ହାସ୍ୟ ଅଭିନୟ କିମ୍ବା ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର (କାର୍ଟୁନ)ର ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଜଣେ ପ୍ରତିଭାବାନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ‘କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର’ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଛି । ପୁରସ୍କାର ବାବଦରେ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା, ମାନପତ୍ର ଓ ଉପତ୍ୟେକନ ପୁରସ୍କୃତ ପ୍ରଶ୍ନାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥାଏ । ବିଖ୍ୟାତ ହାସ୍ୟପ୍ରସ୍ତା କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସ୍ମୃତିକୁ ଉଦ୍ଧାରିତ କରାଇବା ସହିତ ହାସ୍ୟ ସହିତ, କଳା, ଅଭିନୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉତ୍ସାହ, ପ୍ରେରଣା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ “କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର” ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ।

୧୯୯୨ରେ ଖ୍ୟାତନାମା ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରସ୍ତା ଡଃ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର, ୧୯୯୩ରେ ବିଖ୍ୟାତ ହାସ୍ୟଲେଖକ, ନାଟ୍ୟକାର ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ, ୧୯୯୪ରେ ହାସ୍ୟ ବିଦୂଷୀ ଶ୍ରୀମତୀ ପଙ୍କଜିନୀ ଦାଶ, ୧୯୯୫ରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହାସ୍ୟକଥା ପ୍ରସ୍ତା ଶ୍ରୀ ମାଧବଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ, ୧୯୯୬ରେ ବିଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟ ଅଭିନେତା ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ପାତ୍ର (ବୁଲ୍‌ବୁଲ୍), ୧୯୯୭ରେ ବିଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟଲେଖକ ବଟବିହାରୀ ଦାସ, ୧୯୯୮ରେ ବିଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟଲେଖକ ଏମାର୍କେଆର (ମୋହନ ଦାସ ରତିକାନ୍ତ ରାଓ), ୧୯୯୯ରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହାସ୍ୟପ୍ରସ୍ତା ଡକ୍ଟର ଚୌଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ମିଶ୍ର, ୨୦୦୦ରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହାସ୍ୟ ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ, ୨୦୦୧ ମସିହା ପାଇଁ ହାସ୍ୟ ଅଭିନେତା ଶ୍ରୀ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ୨୦୦୨ ମସିହାରେ ହାସ୍ୟ ଲେଖକ ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମହାପାତ୍ର ଓ ୨୦୦୩ ମସିହା ପାଇଁ ସୁପରିଚିତ ହାସ୍ୟଲେଖକ

ଶ୍ରୀ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ, ୨୦୦୪ ମସିହା ପାଇଁ ହାସ୍ୟସୂକ୍ଷ୍ମ ଶ୍ରୀ ଭିକାରୀ ରଥ ଓ ହାସ୍ୟ ଅଭିନେତା ଶ୍ରୀ ହରିହର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାରସ୍ୱତ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ୨୦୦୫ ମସିହା ପାଇଁ ହାସ୍ୟଲେଖକ ଶ୍ରୀ ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର, ୨୦୦୬ ପାଇଁ ଅଭିନେତା ଶ୍ରୀ ସ୍ୱରୂପ ନାୟକ, ୨୦୦୭ ପାଇଁ କବି ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ୨୦୦୮ ପାଇଁ ଗବେଷକ ଡଃ ଦୁର୍ଗାପ୍ରସନ୍ନ ପଣ୍ଡା, ୨୦୦୯ ପାଇଁ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟଙ୍ଗଲେଖକ ରାଧୁ ମିଶ୍ର, ୨୦୧୦ ପାଇଁ ହାସ୍ୟ କଥା ଶିଳ୍ପୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ତ୍ରିପାଠୀ, ୨୦୧୧ ପାଇଁ ଡକ୍ଟର ନିଖିଳାନନ୍ଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ୨୦୧୨ ପାଇଁ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ ମନୋଜ ଦାସଙ୍କୁ ‘କାତକବି ପୁରସ୍କାର’ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ୨୦୧୩-୧୪ ମସିହା ପାଇଁ ବିଶେଷ କାରଣ ଯୋଗୁଁ କାତକବି ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇନାହିଁ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଶତବାର୍ଷିକୀ ବର୍ଷ ୨୦୧୫ରେ ଅନନ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଶତପଥୀଙ୍କୁ ‘କାତକବି ପୁରସ୍କାର’ ପ୍ରଦାନ କରାଯିବାପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଯାଇଛି । ପୁରସ୍କୃତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସଂପ୍ରତି ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା, ମାନପତ୍ର ଓ ଉପାୟନ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଅଛି ।

ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍ୟମରେ ‘ବିଦଗ୍ଧ ହାସ୍ୟରସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ’, ‘ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟାପ୍ୟ ରଚନାବଳୀ’, ‘ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ’ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତି ପାଇଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ‘ହସ’ କେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରକାଶ କରି ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଛି, ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ-ପରିମଣ୍ଡଳରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶତବାର୍ଷିକୀ ଉପଲକ୍ଷେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରୋତ୍ସାହନରେ ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । କେନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷରୁ ମଧ୍ୟ ଶତବାର୍ଷିକୀ ସ୍ମାରକୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା’ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି ।

ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ, ଯଥା-କଟକ, ବାଲେଶ୍ୱର, ରାଉରକେଲା, ଫୁଲବାଣୀ, ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓ ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବମାନ ଆୟୋଜନ କରି ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ଆସିଛନ୍ତି । କାର୍ତୁନ୍ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ, ହାସ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ, ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଅଭିନୟ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇ ପାଠକ ଓ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିପାରିଛି ।

ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ପାଇଁ ସୁନ୍ଦର ନକ୍ସା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଛି । ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କୀୟ ସୁଶୋଭନ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରକାଶନ, ହାସ୍ୟରସ ସଂପର୍କିତ ଆଲୋଚନା ଚକ୍ର ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ସାରସ୍ୱତ ବକ୍ତୃତାମାଳା-କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କରିବା ପାଇଁ ଯୋଜନା କରାଯାଇଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମସ୍ତ ରଚନାବଳୀ ସାଧାରଣରେ ଯେପରି

ସଦାସର୍ବଦା ଉପଲବ୍ଧ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ଯତ୍ନପରୋନାସ୍ତି ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଉଛି । ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ଅଗ୍ରଗତି ହେଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ଲାବନ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ମହାତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ ପାଠକ ଓ ଜନସାଧାରଣ ଆନନ୍ଦ ଓ ସୁଖରେ ଜୀବନ ବିତାଇବେ । ସମାଜ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆତ୍ମା ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରିବ । ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ଚଳଚଞ୍ଚଳ ହେଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ମୃତି ସୁରକ୍ଷିତ ହୋଇପାରିବ ବୋଲି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅନ୍ତିମ ଜୀବନ କାଳରେ ଆଶା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ - “ମୁଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲି । ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ଉନ୍ନତା କିନ୍ତୁ ମୋତେ ଚଳପ୍ରଚଳ ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ହଠାତ୍ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ମୁଁ ଏକାବେଳକେ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ରହିତ ହୋଇପଡ଼ିଲି । ମନେ ମନେ ନିଜକୁ ପ୍ରବୋଧ ଦେଲି ଭଗବାନ ମୋତେ ଚିରଦୁଃଖୀ କରି ଜନ୍ମ ଦେଇଛନ୍ତି । ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଆସିବ କୁଆଡୁ ? ପ୍ରତିଦିନ ଭୋରରୁ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ମୋର ଇଷ୍ଟଦେବତାଙ୍କ ପାଖରେ ପୂଜା କଲାବେଳେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପ୍ରାର୍ଥନା କରେ- ହେ ଭଗବାନ, ଆଉ କାହିଁକି ବେଶି ଦୁଃଖ ଦେଉଛ । ଶୀଘ୍ର ନେଇଯାଅ । ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର କର୍ମକର୍ତ୍ତାଗଣ, ମୋର ଉତ୍ତରଦାୟାଦମାନେ ଯଦି ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖନ୍ତି ସେତିକିରେ ମୋର ଆତ୍ମା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରିବ ।” (ମୋ ପୁଟାଭଙ୍ଗାର କାହାଣୀ)

ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ପାଇଁ ସଂକଳ୍ପବନ୍ଧ । ୩୦ ବର୍ଷ ଧରି ଓଡ଼ିଶାର ବିଦଗ୍ଧ ସାରସ୍ୱତ ମଣ୍ଡଳୀ କେନ୍ଦ୍ରର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଯେପରି ଆନ୍ତରିକ ସହଯୋଗ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଭାଷାତୀତ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ହେଲେ ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧ ହେବ ।

ବ୍ୟଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ ଫତୁରାନନ୍ଦ

ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ର ଶତପଥୀ

ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ କବି-ସମ୍ରାଟ କହିଲା ପରି, ଆମେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ସମ୍ରାଟ କହୁଛୁ । କାରଣ ଓଡ଼ିଶାରେ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗର ସ୍ଥାୟିତ୍ବ ଓ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ତାଙ୍କ ପରି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ କାହାର ନାହିଁ ।

ନିଜର ଜମି ବିକି, ନିଜ ବହିର ରାଜଭାଗ ସହ ୩୦ ବର୍ଷ ତଳୁ ହାସ୍ୟ-ବିକାଶ-କେନ୍ଦ୍ର କରି ତା ନାମରେ ଦେଢ଼ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସ୍ଥାୟୀ ଜମାରେ ରଖି ନିୟମ କଲେ ଯେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏହି ଟଙ୍କାର ସୁଧରୁ ଓଡ଼ିଶାର ନାମକରା ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଲେଖକ, ହାସ୍ୟ କଳାକାର ଓ ହାସ୍ୟ କାର୍ତ୍ତୁନିଷ୍ଠଙ୍କୁ ଉପହାର ସ୍ବରୂପ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ଦିଆଯିବ । ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନଙ୍କ ପରି ଏହି ପୁରସ୍କାର ନିଜ ନାମରେ ନ ରଖି ଓଡ଼ିଶାର ଆଉ ଜଣେ ଅତି ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଲେଖକ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନାମରେ ‘କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର’ କଲେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜଣେ ତାଳୁର ଓ ନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ତାଙ୍କ ଛଦ୍ମନାମ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସାରା ଜୀବନ ସେ ଅବିବାହିତ ରହି କେବଳ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନା କରି ୨୬ ଖଣ୍ଡ ବହି ଲେଖି ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚହଲ ପକାଇଥିଲେ, ତା ଭିତରୁ ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଅବିକଳ ଶୈଳୀରେ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୃତି । ତାଙ୍କର ‘କଳିକତି ଚେଙ୍କ’କୁ ମୁଁ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଇ ଗୋଟିଏ କଲେଜର ଏକବିଂଶ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିବେଚିତ ହୋଇଥିଲା କେବଳ ତାହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଉପରେ ।

ଏବେ ବି ତାଙ୍କ ବହିର ଚାହିଦା ଅଛି । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ବ୍ୟଙ୍ଗ ବହି ଥରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା ପରେ ଆଉ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉନାହିଁ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ବହିସବୁ ଦୀର୍ଘ ୪୦ ବର୍ଷ ଧରି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁନଃ ପୁନଃ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି । କାରଣ ତାହାର ବିଷୟବସ୍ତୁ, ଉପସ୍ଥାପନା, ଲେଖାର ଶୈଳୀ ଏକ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ଦାବି କରେ । ହସିବେ ତ ହସିବେ । ବିଷୟବସ୍ତୁ ଶୁଣାଇ ଅନ୍ୟକୁ ହସାଇବେ । ଏ ଅଭିଜ୍ଞତା ଏ ଲେଖକର ଅଛି । ଏପରି ଜଣେ ନିଃସ୍ବାର୍ଥପର, ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ପିତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ତାଙ୍କ ଆତ୍ମାର ସଦ୍ଗତି କାମନା କରି ରହୁଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟରସର ଉତ୍ସ

ନିଖିଳାନନ୍ଦ ପାଣିଗ୍ରାହୀ

ଉଷୁନା ଧାନ ଗଜା ହୁଏ ନାହିଁ ବୋଲି ଲୋକେ କହନ୍ତି । ଏହି ବହୁଳ ବ୍ୟବହୃତ ଜଗରେ ସୃଷ୍ଟିର ଏକ ଧର୍ମ ବିଷୟରେ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଏହା କେମିତି ଉଣା ଅଧିକେ ସମ୍ଭବି ଥାଏ, ତା'ର ପ୍ରମାଣ କିଛି ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ କୃତିରୁ ମିଳେ । ଏମିତି କେତେକ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ ।

“ସେ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମରେ କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ । ତଥାପି ଜଣେ ଲଜୁଆ ସୈନିକ । ରୋଗ (କୁଷ୍ଠ) କବଳରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କଲେ ସତ, ହେଲେ ସେ ଆଖି ଦୁଇଟିକୁ ହରାଇ ବସିଲେ । ଜୀବନ ସଂସାର ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଘୃଣା ଜାତ ହେଲା । ସବୁଦିନ ପାଇଁ ସେ ରହିଗଲେ ଅବିବାହିତ । କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ସାଧୁସନ୍ଥଙ୍କ ପରି ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଇ ଗେରୁଆ ଲୁଗାର ଫାଳଟା ଏବଂ ଗେରୁଆ ଲୁଗାର ଫତେଇ ପିନ୍ଧିବା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ମୁଣ୍ଡରେ ଜଟା-ଜୁଟର ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା । ମୁହଁରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଦାଢ଼ା । ସୁଲତଃ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଏକ ତପସ୍ୱୀର ଜୀବନ । ସେ ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ନିଜର ସମଗ୍ର ଜୀବନକୁ ପବିତ୍ର ଯଜ୍ଞ ବେଦିରେ ଆହୁତି ଦେଇଛନ୍ତି । ବିଚିତ୍ର ସ୍ୱଭାବର ଜୀବନ । ବିଚିତ୍ର ତାଙ୍କର ଅନୁଭୂତି । ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ଓ କୈଶୋର ଜୀବନର ମଧୁରିମାରୁ ଯେତେବେଳେ ଯୌବନକୁ ଆସନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ପର୍ବ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । କୈଶୋର କୌତୁକକୁ ନେଇ ଚତୁର୍ଥ ଦଶକରେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାର ଆଦ୍ୟ ବିକଟ ବିକାଶ ହୋଇଥିଲା ଜୀବନ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ ହେଲା ପରେ ସେହି କୌତୁକ ଆଉ ରହିଲା ନାହିଁ । ନିଷ୍ଠୁର ବାସ୍ତବତାକୁ ନେଇ ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରତିଭାର ହେଲା ଭୂୟୋବିକାଶ । ଜୀବନର ଓ ସମାଜର, ରାଜନୀତି ଓ ପ୍ରଶାସନର ନାନା ଦିଗକୁ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶୈଳୀରେ ପ୍ରକାଶ କରି ସେ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାରସ୍ୱତ ସରଣୀ । ବ୍ୟକ୍ତି ଚରିତ୍ରର ଦୁର୍ବଳତାକୁ ସେ ଉନ୍ମୋଚନ କଲେ ।”

ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ଜଣକ ହେଉଛନ୍ତି ହାସ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ (୧୯୧୫-୧୯୯୫) ।
ଉପରୋକ୍ତ ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ସବରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଓ କୃତି ଉପରେ ସମ୍ୟକ ଭାବେ
ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ହାସ୍ୟ-ତତ୍ତ୍ୱର
ବିଜ୍ଞାନନ୍ଦ ସିଂହ, ପୃଷ୍ଠା - ୫୮ ଓ ୮୨, ପ୍ରେସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ୧୯୯୦) ।

ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ, ଜଣେ ଯନ୍ତ୍ରଣା-ଦଗ୍ଧ ହେଲା ବୋଲି ଆତ୍ମହତ୍ୟା
କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ତା'ର ଅସହ୍ୟ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟକୁ ସେ ରଚନାତ୍ମକ ଦିଗରେ
ନିୟୋଜିତ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏପରିକି ଅକଥନୀୟ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କଲେ ସୁଦ୍ଧା
ଯଦି ସେ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରେ, ତେବେ କାହାର ସାହିତ୍ୟ ପରିବେଷଣ
କରିବାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ରହି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ରାସ୍ତାରେ ଯାଇପାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅପୂର୍ବ ହାସ୍ୟରସ
ପାଠକଙ୍କ ପାଇଁ ପରଶି ପାରେ । ସେତେବେଳେ ସମସ୍ତେ ଉପଲବ୍ଧ କରନ୍ତି ସତେ
ଯେମିତି ଉଷ୍ମନା ଧାନ ଗଜା ହୋଇଗଲା ।

ଏମିତି ଅବିଶ୍ୱାସ୍ୟ ମନେ ହେଉଥିବା ଘଟଣା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେଉଁ
ପ୍ରକାରେ କ୍ରମ ବିକଶିତ ହୋଇ ପରିଶେଷରେ ତୃଡ଼ାନ୍ତ ରୂପ ନେଲା, ତାହା
ପ୍ରଶିଧାନଯୋଗ୍ୟ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ୧୯୩୮ ମସିହାରେ ମେଡ଼ିକାଲ କୋର୍ସ ସାରିବା
ପୂର୍ବରୁ, ପାଠ ପଢ଼ା ସମୟରେ ନିଜର ମନୋଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ
କରିଛନ୍ତି, "... ତା'ପରେ କାହିଁକି କେଜାଣି ଲେଖା ପ୍ରତି ଘୃଣା ଭାବ ଆସିଲା, ଗଛ
ଉପନାସ ପ୍ରବନ୍ଧ ଆଦି ପଢ଼ିବାକୁ ବାନ୍ଧି ଲାଗିଲା । ସମସ୍ତ ଆକର୍ଷଣ ଉଲ୍ଲିଗଲା ବିଜ୍ଞାନ
ଉପରକୁ । ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରିକା ସେତେବେଳେ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ବଙ୍ଗଳା
ପତ୍ରିକାମାନଙ୍କରୁ ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗଟି ପଢ଼ି ଫୋପାଡ଼ି ଦେଉଥିଲି । ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ
ବନ୍ଧମୂଳ ଧାରଣା ହୋଇଗଲା ଯେ କଳା ଧନୀମାନଙ୍କର ଏକ ବିଳାସ ସାମଗ୍ରୀ ।
ବିଜ୍ଞାନ କେବଳ ମଣିଷର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବସ୍ତୁ । କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ —
କବି, ଗାଳ୍ପିକ ଓ ଔପନ୍ୟାସିକମାନେ ତୁଚ୍ଛାଚାରେ ବସି ପୃଥିବୀର ଅନ୍ନ ଧୂସ କରୁଛନ୍ତି ।"
(ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ମୁଁ କିପରି ଗଛ ଲେଖିଲି — ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଅଧୁନା, ସଂପାଦକ — ରଘୁନାଥ
ମହାପାତ୍ର, ପୃଷ୍ଠା-୭୯, ୩ୟ ବର୍ଷ ସପ୍ତମ ସଂଖ୍ୟା, ଫେବୃୟାରୀ, ୧୯୭୫) ।

କିନ୍ତୁ ଜୀବନର ଗତି ଏତେ ବିଚିତ୍ର ଯେ, ତାହା ମଣିଷକୁ କେଉଁଠୁ ନେଇ
କେଉଁଠାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବ, ତାହା କଳ୍ପନାରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ହୋଇ ନଥାଏ ।
୧୯୩୬ରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପିତା ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କଲେ ତା'ସହ ସେ ନିଜେ
ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହେଲେ । ଆର୍ଥିକ ଅଭାବ ଓ ଶାରୀରିକ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ସେ ଶିକାର ହେଲେ ।
ସାହିତ୍ୟ-ପତ୍ରିକା ତଗର ପାଇଁ ଲେଖିଲେ ପଇସା-ପତ୍ର ମିଳେ ବୋଲି ଜାଣିବା ପରେ

ସେ ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ରୁ ଲେଖିଲେ। ପୁଣି ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସ। (ତାଙ୍କର ଜୀବନକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଲିଖିତ ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ) ଲେଖୁଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଅତିଶୟ ଭାବେ ହ୍ରାସ ପାଇଲା ତଥାପି ସେ ବହିଷ୍ଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେଲେ, ଯାହା ବିଷୟରେ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର (୧୮୮୮ - ୧୯୫୩) ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି, “ହସ ଓ କାନ୍ଦର ଯେଉଁ ଅପୂର୍ବ ସମାବେଶ (ଏଥିରେ) ହୋଇଛି, ତା’ଠାରୁ ବେଶୀ ଅନ୍ୟ କେଉଁ ବିଶିଷ୍ଟ କଳାକାର କରି ପାରିଥାନ୍ତେ ବୋଲି ମୋର ସନ୍ଦେହ ହୁଏ।” (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ‘ନିଲଠା କବି’, ପ୍ରକାଶକ : ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର, କ୍ରିସେଷ୍ଟ ପବ୍ଲିଶିଂ କୋ., ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳା, କଟକ)। ଜଣେ ଅନନ୍ତକରଣୀୟ ଔପନ୍ୟାସିକ ଭାବେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜୀବନରେ ଆଉ ଉପନ୍ୟାସ ନ ଲେଖିବା ଯେମିତି ରହସ୍ୟଜନକ, ସେଇ ପରିମାଣରେ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅପୂରଣୀୟ କ୍ଷତି ଘଟାଇଛି ମଧ୍ୟ। ଜୀବନର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେ ଆର୍ତ୍ତସ୍ୟ କୋର୍ସ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଅଧୀନରେ ୧୯୬୫ରେ ଆଇ.ଏ. ଓ ୧୯୬୯ରେ ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷାରେ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ। ଏପରିକି ଏମ୍.ଏ. (ଓଡ଼ିଆ) ଡିଗ୍ରୀ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ‘ପ୍ରବଳ କଷ୍ଟ’ ଜାତ ହେବା ବିଷୟ ସେ ସ୍ୱାଭାବ ସୁଲଭ ଢଙ୍ଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ। (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ହସାନା ମତେ ମୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ’, ରତ୍ନାକର ଚକ୍ରନ୍ତି, ସପ୍ତପୁଷ୍ପ, ପୃଷ୍ଠା - ୧୦)। ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ, ସେ ବିଜ୍ଞାନ, ବିଶେଷତଃ ଡାକ୍ତରୀ ଜ୍ଞାନକୁ ନିଜ ରଚନାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବାସିତ କରିଦେଇଥିଲେ। ବାସ୍ତବିକ ତାଙ୍କର ଗନ୍ତ ‘ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜରେ ମେହେର ଜୟନ୍ତୀ’ (‘ସାହିତ୍ୟ ଋଷ’ ବହିରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ) ଏବଂ ‘ଓଡ଼ିଶା ଅଏଲ କମ୍ପାନୀ’ (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ‘ବୃହତ ଭାଣ୍ଡ’ ଗନ୍ତ ସଂକଳନରେ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଭେଷଜ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ଅନୁରକ୍ତି ଏବଂ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟତା ସୁସ୍ପଷ୍ଟ)।

ଏହା ସତ ଯେ, ସେ ଡାକ୍ତର ହୋଇ ଷ୍ଟେଥୋସ୍କୋପ ବେକରେ ଲମ୍ବାଇ ନଥିଲେ। ଧଳା କୋଟ ବା ଇଂଜେକ୍ସନ୍ ସିରିଞ୍ଜ ଧରି ନଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ରୋଗ, ବ୍ୟାଧିର ଉପଶମ ସକାଶେ ତପ୍ତର ଥିଲେ, “ମୁଁ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଥିଲି। ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସର ଲେଖା ଯେ ଏକାନ୍ତ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ତାହା ମୁଁ ଆଗରୁ କେତେକ ଡାକ୍ତରୀ ବହିରୁ ପଢ଼ିଥିଲି। ମୋଟ ଉପରେ ସେ ସମସ୍ତ ବହିର ଲେଖାରୁ ବୁଝାଯାଉଥିଲା ଯେ, ରୋଗୀ ପକ୍ଷରେ ହସଟା ଏକ ପ୍ରଧାନ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଔଷଧ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ହସେଇ ହସେଇ ପଢ଼ାଇଲେ ସେମାନେ ଚଟାପଟ୍ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଅନ୍ତି। ଭଲ ଭାବରେ ହସି ପାରୁଥିବା ଲୋକ କୃତ୍ରିମ ଅପରାଧପ୍ରବଣ ହୋଇଥାଏ। ମୋଟ ଉପରେ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ‘ହସ’ ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତୁଷ୍ଟ ଚେନିକ୍।” (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ ମୋ ପୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ)।

କଟକରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ଭୂତପୂର୍ବ ସଭାପତି ପ୍ରଫେସର ହୃଦାନନ୍ଦ ରାୟ ହାସ୍ୟରସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ଉକ୍ତି ସହ ସହମତ ହୋଇ ଯଥାର୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି, ”ହାସ୍ୟରସ ପରିପୁଷ୍ଟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କୃତି ସାରସ୍ୱତ ଭଣ୍ଡାରରେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଛି । କାୟିକ ଓ ମାନସିକ ଯାତନାରେ ତିଳେ ତିଳେ ଜଳି ଯାଉଥିଲେ ହେଁ ସେ ହସିଛନ୍ତି, ଅନ୍ୟକୁ ହସାଇଛନ୍ତି ଓ ହସର ବିଦଗ୍ଧ ଭଣ୍ଡାର ସଞ୍ଚୟ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଜୀବନର ପରାଜୟ, ଗ୍ଳାନି, ଅନାଦର ଓ ହତାଦର ଗୁରୁ ଗୁପ୍ତରେ ସେ କାନ୍ଦି ପାରିଥାନ୍ତେ, ଅସରନ୍ତି କାନ୍ଦି ପାରିଥାନ୍ତେ, ଏହା ଥିଲା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସମାଧାନ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ସମାଧାନଟି ହେଲା — ସେ ହସିଲେ, ସେଥିପାଇଁ ସାଧନା କଲେ ଓ ପଥ ଦେଖାଇ ଗଲେ ।”

ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିବା ଜଣେ ବିଜ୍ଞ ସମାଲୋଚକ ତୁଳନାତ୍ମକ ବିଶ୍ଳେଷ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ”ପୂର୍ବରୁ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର (୧୮୯୮-୧୯୬୫) ଯେଉଁ ହାସ୍ୟରସର ଧାରାଟିଏ ଓଡ଼ିଆ କଥା ସାହିତ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ, ୧୯୫୦ ମସିହା ପରେ ତାହା କ୍ରମେ ହାସ ପାଇବାରେ ଲାଗିଲା । ଗୋଦାବରୀଶଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏହି ଧାରାରେ ଶୁଷ୍କତା ଦେଖାଦେଲା ମନୋଜ ଦାସ (ଜନ୍ମ ୧୯୩୪)ଙ୍କ ରଚନାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିତୁପ କିନ୍ତୁ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନାହିଁ । ତାହା ହେଲା ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧିକ । ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ (ଜନ୍ମ ୧୯୨୬) ଆବେଗଧର୍ମୀ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ମଧ୍ୟ ପରେ ପରେ ଏହି ହାସ୍ୟରସରୁ ଦୂରେଇ ଗଲେ । ବାମା ଚରଣ ମିତ୍ର (୧୯୧୫-୭୬) ମଧ୍ୟ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ ପୁଟାଇବା ଅପେକ୍ଷା ବିତୁପ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଲେ । ତେଣୁ ଏହିପରି ଏକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ବିକାଶ ପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ କେବଳ ଶିକ୍ଷିତ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନୁହେଁ, ସାଧାରଣ ପାଠକଙ୍କ ପାଇଁ । ଭଗୀରଥ ଭଳି ସେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଦେଲେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସକୁ ନୂତନ ରୂପ ଦେବା ପାଇଁ ।... ୧୯୫୦ ମସିହାରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ କ୍ରମେ ହେଲା ବିଲୟମୁଖୀ, ସେତିକିବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ପ୍ରତିଭା ତାଙ୍କର କେବଳ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ସତେ ଯେପରି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।”

ଆମ ରାଜ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ହାସ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କଠାରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଭିନ୍ନ ଧରଣର ବୋଲି ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବିଦେଶୀ ରାଷ୍ଟ୍ରର ଜଣେ କାଳଜୟୀ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିବା କଥା କିଛି ସମାଲୋଚକ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ମତ ପୋଷଣ

କରାଯାଉଛି ଯେ ଏହି ବିଦେଶୀ ଜଣକ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଅଭିନେତା; ସାହିତ୍ୟିକ ନୁହନ୍ତି । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱବିଦିତ ଖୁଲ୍ ଖୁଲିନ୍ । “ଖୁଲ୍ ଖୁଲିନ୍‌ଙ୍କ ମନୋରଞ୍ଜନ ପ୍ରଣାଳୀ କେବଳ ସରଳ, ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ଓ ଆନନ୍ଦଦାୟକର ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ନ ରହି ଗଭୀର ବିଷୟତାବୋଧ ରହିଛି, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକା ଧରଣର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ।”

ତେବେ ପ୍ରବାଣ ସମାଲୋଚକ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ଗଭୀର ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ବଳିତ — “ଖୁଲ୍ ଖୁଲିନ୍ ବିଶିଷ୍ଟ ହାସ୍ୟରସ ଅଭିନେତା ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ଶୁଦ୍ଧ ହାସ୍ୟରସର ଜନ୍ମ, ମନୁଷ୍ୟର ବିୟୋଗାନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତମାନଙ୍କରେ । ଏ କଥାଟି ଖାଣ୍ଟି ସତ । ମନୁଷ୍ୟ ଯଦି ନିଜ ଜୀବନର ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଗ, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଟ୍ରାଜେଡ଼ିରେ ହସି ପାରୁ ନଥାନ୍ତା, ତା’ହେଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରୁଥାନ୍ତା । ଫତୁରାନନ୍ଦ ତେଣୁ ଯଥାର୍ଥରେ ହାସ୍ୟରସର ସ୍ରଷ୍ଟା ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି ।” (ବ୍ରହ୍ମବ୍ୟ : ‘ମୋ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ’ — ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, ପୃ-୪, ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅଭିନୟନ ଗ୍ରନ୍ଥ) ।

ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରେ କୌଣସି ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନର ଦୀର୍ଘ ଭାଗ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ବିତିଥିଲା । ତଥାପି ଏଥିରେ ସେ ଭାଙ୍ଗି ନ ପଡ଼ି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନ ହରାଇ ସରସ ଭାବେ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରିବାକୁ ଯତ୍ନରୋନାସ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବରେଣ୍ୟ, ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରେମ ଓ ପ୍ରଣୟର ସ୍ୱାକ୍ଷର ବହନ କରୁଥିବା ‘ଇନ୍ଦ୍ରାୟୁଧ’ ସଂକଳନର ରଚୟିତା କବି ଦୁର୍ଗାଚରଣ ପରିଡ଼ା (ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଶାସନିକ ସେବା ଅଧିକାରୀ; ଜନ୍ମ ୧୯୩୧)ଙ୍କ ଡକ୍ଟର ପ୍ରସନ୍ନ କୁମାର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସହ ସାକ୍ଷାତକାର ବେଳର ସଂଳାପ ମନେପଡ଼େ ।

“ପ୍ରଶ୍ନ : ଆପଣ କବିତା ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିବାବେଳେ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ପାଣିପାଗ ଓ ହାଲଖଲ କେମିତି ଥିଲା ?

ଉତ୍ତର : ପାଣିପାଗ ଭାରି ସୁନ୍ଦର ଥିଲା... ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଭାବଗ୍ରାହୀ ମିଶ୍ର ଏବଂ କୃଷ୍ଣ ଚରଣ ବେହେରା ଆଦି ବିଦ୍ୱଜମାନଙ୍କ କଳରବ ଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟ ଜଗତ ମୁଖରିତ ହେଉଥିଲା । ‘ଡଗର’ ଅଫିସ୍ ଭିତରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଏକାଠି ଖାଇବାର ଆୟୋଜନ ହେଉଥିଲା, ବିଶେଷକରି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା । ପାଠକମାନଙ୍କ ଅବଗତି ନିମନ୍ତେ ଏଠି କହିବା ଉଚିତ ଯେ, ପ୍ରଥମେ ସେ କୁଷ୍ଠରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେ ଭଲ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଏଠାରେ କହିବାକୁ ଲାଜ ନାହିଁ ଯେ, ଏହି ବିଦ୍ୱଜମାନଙ୍କର ଅଫିସ୍ ପରିସର ଭିତରେ ହିଁ ଜୀବନର ଏହି ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ସେ ଏକା

ଏକା ହସି ହସି ସହିଥିଲେ।” (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ସାହିତ୍ୟ ଜଗତ, ସର୍ବସାଧାରଣ, ୧୭।୧୦।୨୦୧୫)।

ବିଷୟ ସମୟରେ ନିଜେ ହସିବା ନିଶ୍ଚୟ ଏକ ଅସାଧାରଣ ସାହସିକ ପଦକ୍ଷେପ । କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ କେବଳ ଏମିତି ଭାବେ ସାମାବଦ୍ଧ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ କେବଳ ହସିବା ନଥିଲା; ହସାଇବା ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ସେ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ ବିପୁଳ ଗଢ଼ ସମ୍ବାର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆମ ରାଜ୍ୟର ବାତାବରଣ ସେତେବେଳେ (ଏବେ ମଧ୍ୟ) କେତେ ଅନୁକୁଳ ଥିଲା ତ’ର କିଞ୍ଚିତ ଆଭାସ ନିମ୍ନ ଘଟଣାରୁ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ।

ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନାଧୀନ ଭାରତର ଏକ ସାଧାରଣ ଘଟଣା । ସେତେବେଳେ ସାଇକେଲକୁ ଶୂନଗାଡ଼ି କୁହାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ଏହାର ମାଲିକକୁ ବିଶେଷ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲା । ଏକଦା ରେଭେନ୍ସା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର ଦୁଇଜଣ ଛାତ୍ର ଗୋଟିଏ ସାଇକେଲରେ ଯାଉଥିଲେ । ଏହି ଡବଲ ଲୋଡ଼ ଦଫା ୨୧୧ । (ସଂକ୍ଷେପରେ ଏଗାର ଦଫା)ର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ । ଦୋଳମୁଣ୍ଡାଇ ଆଡ଼କୁ ସାଇକେଲଟି ଯାଉଥିବା ବେଳେ ରାଣାହାଟ ଛକରେ ଜଗି ରହିଥିବା ଜଣେ ଅଣଓଡ଼ିଆ କନ୍‌ଷେବଲ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଟକାଇଲା । ପେନସିଲ ଓ ନୋଟ ଖାତା ବାହାର କରି ପଢ଼ାବାରୁ ସାଇକେଲ ଚଳାଉଥିବା ଛାତ୍ର ଉତ୍ତର ଦେଲା ଯେ ତା’ର ନାମ ସୁଶାନ୍ତ ଦାସ ଏବଂ ବାପାଙ୍କ ନାମ ଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି । ପୋଲିସ ତୁରନ୍ତ ଜବାବ ଦେଲା ଯେ, ବାପା ଓ ପୁଅର ସାଙ୍ଗିଆ ଅଲଗା କେମିତି ହେବ ? ଛାତ୍ରଟି ନିଶ୍ଚୟ ମିଛ କହି ଠକୁଛି ବୋଲି ସେ ଅନୁମାନ କଲା । ମାତ୍ର ଚଳାକ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରଟି ଉତ୍ତର ଦେଲା ଯେ “ତା’ ସାଙ୍ଗର ପ୍ରକୃତ ନାଁ ହେଉଛି ରାଧାନାଥ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଓ ତା’ ବାପାର ନାଁ ଫକୀର ମୋହନ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ । ଉତ୍ତରଟି କନ୍‌ଷେବଲର ମନକୁ ପାଇଲା । ତା’ପରେ ସେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା, ‘ଠିକଣା କ’ଣ ?’ ଚଟାପଟ ଧୂର୍ଜି ଛାତ୍ରଟି ଜଣାଇଲା, ‘କଟକ ଷ୍ଟେଡେସ୍‌ସ୍ ଷୋର, ବାଲୁବଜାର ।’ କନ୍‌ଷେବଲ ତା’ ଟିପା ଖାତାରେ ଆନନ୍ଦରେ ଲେଖି ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲା । କେବଳ ଅଣ-ଓଡ଼ିଆ ନୁହନ୍ତି, ଖୋଦ ଓଡ଼ିଆମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ମାତୃଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ବୀତସ୍ମୟ । ବାସ୍ତବିକ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ସର୍ବସାଧାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନଗଣ୍ୟ । ସେତେବେଳେ, ଏବେ ମଧ୍ୟ । ଏପରିକି ଲୋକେ ସାହିତ୍ୟ-ପ୍ରେମୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଥଙ୍ଗା ପରିହାସ କରୁଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଏକ ଘଟଣା ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ସହର ନୁହେଁ, ଗୋଟିଏ ଗାଁର କଥା । ଜଣେ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିକ୍ଷକ ଗୋଟିଏ ଝଲ ଘରେ ରହୁଥାନ୍ତି । ସେ ଜଣେ କଲା ଓ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ । ବିଭିନ୍ନ

ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କୁ ନିଜ ଘରକୁ ସାଦରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଥରେ ତାଙ୍କ ଦାଣ୍ଡ ଘରର ମାଟି କାନ୍ଥର ଖଣ୍ଡେ ଜାଗାରେ ତୁନ ଲିପିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେଇ ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିବା ଜଣେ ଛାତ୍ର କୌତୁହଳବଶତଃ ଏହାର କାରଣ ପଚାରନ୍ତେ ବୃଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷକ ଜଣକ ଜଣାଇଲେ ଯେ, ସେ ଘରର ନାମକରଣ କରିବେ । ପିଲାଟି ସ୍କୁଲରୁ ଫେରିବା ବେଳକୁ ଦେଖିଲା ଯେ, ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ଅଙ୍ଗାରରେ ସୁନ୍ଦର ଅକ୍ଷରରେ ଲେଖିଛନ୍ତି ‘କଳା ନିକେତନ’ । ପିଲାଟି ଏହା ଦେଖି ମନେ ମନେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଅଜସ୍ର ପ୍ରଶଂସା କଲା । ତେବେ ତା’ ପରଦିନ ପିଲାଟି ସକାଳେ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ଦେଖିଲା ଯେ, ନାମଟି ଲିଭା ଯାଇଛି । ସେ ବୁଝି ନପାରି ଗୁରୁଙ୍କୁ ପଚାରନ୍ତେ ଗୁରୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇ କହିଲେ, ‘ଲିଭାଇ ବି ନାହିଁ ଯେ ଆଉ କ’ଣ କରିଥାନ୍ତି ?... ସେଇ ନାଁଟି ଉପରେ କେହି ବଗୁଲିଆ ପିଲା ଗୋଟିଏ ହସ୍ତ ଇ ‘କାର ‘କ’ ଉପରେ ବସାଇ ଦେଇଛି !’ ଏଣୁ କଳା ନିକେତନର ନବ କଳେବର ହେଲା ‘କିଳା ନିକେତନ’ରେ ।

ଅବଶ୍ୟ ଉପରୋକ୍ତ ଘଟଣାମାନ ଗୁଲିଖଟି ନା ବାସ୍ତବ, ତାହା ଆମେ ଜାଣି ନାହୁଁ କିନ୍ତୁ କଳା ‘କିଳା’ ହେବାରେ କିଛି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମେ କେତେକ ବାସ୍ତବ ଘଟଣାରୁ ଅବଗତ ହେଉ । ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା ମହାପାତ୍ରେ ଏଥିସହ ସମ୍ପତ ହେବେ ବୋଲି ଆଶା । ଏକଦା ଏହି ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟଙ୍ଗକାର ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମପୁରର ଜଣେ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଜଳଯୋଗ ପାଇଁ ନିଜ ଘରକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ତେବେ ଧନୀ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ କଲେବଳେ କୌଣସି ଘରକୁ ନେଇ ମାଡ଼ ଦେବା । ମହାପାତ୍ରେ ଏହା ଜାଣିବାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇ ଯାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର କଟକର ଝୈଧୁରୀ ବଜାରରେ ଦିନ ଦ୍ଵିପ୍ରହରରେ ଜଣେ ରାଜନେତାଙ୍କ ଗୁଣ୍ଡାମାନେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ବର୍ଷଣ କରି ତାଙ୍କୁ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ କରିଥିବା ପ୍ରମାଣ ରହିଛି । ପ୍ରକୃତରେ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ସ୍ରଷ୍ଟାମାନେ ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହିଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ନରେନ୍ଦ୍ର, ପିଠି ଅରକ୍ଷିତ । ତେଣୁ ସଦା ସର୍ବଦା ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ତଦନୁଯାତରେ ମାନସିକ ଅନିଶ୍ଚିତତା ।

ହାସ୍ୟରସ ଦ୍ଵାରା ପାଠକକୁ ସହଜରେ ଆକର୍ଷିତ କରି ହେବ ବୋଲି ଯେଉଁ ଧାରଣାଟି ରହିଛି, ତାହା ସର୍ତ୍ତବିହୀନ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ସଫଳତା ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ବୋଲି ଦୃଢ଼ତା ସହ କହି ହେବ ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ସାମାଜିକ ଭାବେ ଆମେ ଲେଖକ-ସମାଜ ପରସ୍ପରକୁ ଯେମିତି ପାରସ୍ପରିକ କଳି କଞ୍ଜିଆରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଓ ତଳକୁ ଖସାଇବାରେ ଲିପ୍ତ, ସେଥିରେ ପାଠକର ମନ ଆରମ୍ଭରୁ ଭାଙ୍ଗାଯିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାରେ ଏହାର ହାସ୍ୟ ରସାତ୍ମକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ଜଣେ ମାନସିଂହଙ୍କୁ

ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଟେକି ଦେଲାବେଳକୁ ଆଉ ଜଣେ ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବସାଇ ଠିଆ ହୋଇଯାଉଥାଏ । ଆଉ ଜଣେ ରାଉତରାୟଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡରେ ବସାଇ ଗୋଟାଏ ଚୁଲ ଉପରକୁ ଉଠି ଠିଆ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । କେତେକ ବି ଟେବୁଲ ଉପରେ ଚୁଲ ପକାଇ ତା’ ଉପରକୁ ଅନନ୍ତ ପଟନାୟକଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡରେ ବସାଇ ଉଛୁଳି ଯାଉଥାନ୍ତି । ଜଣେ ଜଣେ ବୈଷ୍ଣବ ପଟନାୟକଙ୍କୁ ଧରି ଏକା ବେଳକେ ଶିଢ଼ି ଉପରକୁ ଉଠିଯିବାର ଚେଷ୍ଟାରେ ଥାଆନ୍ତି । ଜଣକୁ ଟେକିବା ଲୋକ ସେ ଆଉ ଜଣକୁ ଖସାଇ ଦେଉଥାଏ ତାହା ନୁହେଁ; ବରଂ ସେ କବି ଜଣକ ଆଉ କାହା ଦ୍ଵାରା ଟେକା ହେଲାବେଳେ ସେ ବି ମଝିରେ ମଝିରେ ‘ହେଇଲସା’ କହି କାନ୍ଧ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଲଗେଇ ଦେଉଥାଏ ।” (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ରଣପା କବି, ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ପୃ-୭୦) ।

ସାହିତ୍ୟକୁ ପରଖିବା, ଚିହ୍ନିବା ବିଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏମିତି ଅଶୋଭନୀୟ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ପାଠକ-ସମାଜ ଦିଗଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବା ସହ ବିଭ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ । ଖୋଦ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏମିତି ନକାରାତ୍ମକ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦ୍ଵାରା କେତେକାଂଶରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏପରିକି ତାଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟିକ ହିସାବରେ ମାନ୍ୟତା ଦେବାକୁ ବହୁ ବିଦ୍ଵାନ ଦୀର୍ଘ ଦିନ ଯାଏ ନାପସନ୍ଦ କରୁଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କେବଳ ପ୍ରଶଂସା ହିଁ ମିଳିବା କଥା । ପ୍ରକାଶ ଥାଉ କି କେହି କେହି ସମାଲୋଚକ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟରେ “ଅଶାଳୀନ ଓ ଅଭୂତିକର ବର୍ଣ୍ଣନା” ପ୍ରତି କଟୁକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ କିଛି ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଅବଶ୍ୟ ଅଶୋଭନୀୟ ହୋଇଛି, ଯଦିତ ସମାଜର ନିମ୍ନ ବର୍ଗର ଲୋକେ ଏମିତି ପ୍ରୟୋଗକୁ ଉପଭୋଗ କରିପାରନ୍ତି ।

ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜ ବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ ଆକଳନ ଗ୍ରହଣୀୟ, “ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜେ ହସନ୍ତି ଅନ୍ଧ । ହସିବାର ସଂଗତି ବା ପରିସ୍ଥିତି ତାଙ୍କର ନାହିଁ; ବରଂ ଲୁହରେ ବୋହିଯିବା ଲାଗି ମାର୍ମିକ କାରଣମାନ ରହିଛି । ମୌଖିକ ବାକଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ଉଣା; କିନ୍ତୁ ଲେଖନୀ ଧଇଲେ ତାଙ୍କର ଐନ୍ଦ୍ରିୟାଳିକ ରୂପାନ୍ତର ଘଟେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣରୁ ଅବୀରଣ ଗତିରେ ସୁଧା ଧାରା ଝରିଯାଏ । ହାସ୍ୟ କଲ୍ଲୋଳକାର କବିସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପରି ସେ ଚିର ବ୍ୟଥାଯାଯୀ ।” (ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ : ମୁଖବନ୍ଧ, ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜ ବିହାରୀ ଦାଶ, ‘ବୃହତ ଭାଷ୍ଟ’, ଫତୁରାନନ୍ଦ-ଜେ ମହାପାତ୍ର ଏଣ୍ଡ କୋ, କଟକ, ୧୯୭୭) । ଏହି ମନ୍ତବ୍ୟକୁ ବଳିଷ୍ଠ କରିବାକୁ ଯାଇ ଡକ୍ଟର ଦାଶ ସେଥିରେ ତୁରନ୍ତ ପୁଣି ଯୋଡ଼ିଛନ୍ତି, “ସମାଜର ଜମାଟ ବ୍ରଣମାନ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଫଟାଇଛନ୍ତି । ଔଷଧ ବୋତଲ ପରି ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକମାନେ କେତେ ରୋଗୀଙ୍କର ରୋଗଶଯ୍ୟାରେ ଅବଲମ୍ବନ । ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ି ହସି ହସି କେତେ ଭଲ ହୋଇଯିବାର ସମ୍ଭାବ ମୁଁ ନିର୍ଭର ଭାବେ ଜାଣେ ।”

ପ୍ରସଙ୍ଗ କ୍ରମେ ୧୯୮୫ ମସିହାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ରାଉରକେଲାରେ ଯେମିତି ଉଚ୍ଛ୍ଵସିତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦିଆଯାଇଥିଲା, ତାହା ସ୍ମରଣୀୟ । କେହି ଜଣେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଦର୍ଶୀ ଏହି ସଭାର ବିବରଣୀ ଦେବା ଅବସରରେ କହିଥିଲେ ଯେ, ଏତାଦୃଶ ସଭା ଏଯାବତ୍ କୌଣସି ଲେଖକଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟି ନାହିଁ ।’ ଏହା ଏକ ଅତିରଞ୍ଜିତ ଦମ୍ଭେକ୍ତି ବୋଲି ଆମେ ମନେ କରୁନାହିଁ ।

ଏହି ଅଭିନନ୍ଦନ ସମାରୋହଟି ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ କାରଣ ପାଇଁ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ, ତାହା ହେଉଛି ଯେ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହି ଅବସରରେ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦାନ କରି କଟକର ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ଅଧୀନରେ କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାରର ପରିକଳ୍ପନା କରିଥିଲେ, ଯାହାକି ୧୯୮୫ରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରତିବର୍ଷ ହାସ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ, କଳା, ଅଭିନୟର ସମୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଛି ।

ବାସ୍ତବିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ପ୍ରକାର ପଦକ୍ଷେପ ସ୍ୱାଗତଯୋଗ୍ୟ । ଅବଶ୍ୟ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ରାଉରକେଲାବାସୀ ଯେମିତି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେଇଥିଲେ, ଚଳିତ ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ହୁଏତ ଏହା ଅନ୍ୟ ଏକ ରୂପରେ ଆମ୍ଭ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତା । ଏହି ମର୍ମରେ ମନେ ପଡ଼େ ଯୁକ୍ତେରେ ସଂପ୍ରତି ପ୍ରଦାନ କରାଯାଉଥିବା ହସ୍ୟରସ ପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ପୁରସ୍କାର ‘ବଳିଞ୍ଜର ଏଭିରିମ୍ୟାନ ଝୋଡ଼େହାଉସ୍ ପ୍ରାଇଜ୍’ । ଏହା ୨୦୦୦ ମସିହାରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମଦ କମ୍ପାନୀ ବଳିଞ୍ଜର ଓ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶନ ରାଣ୍ଡମ୍ ହାଉସର ଏକ ଶାଖା ଏଭିରି ମ୍ୟାନ୍ ଲାଇବ୍ରେରୀର ମିଳିତ ସହଯୋଗରେ ଦିଆଯାଏ । ବିଶ୍ୱବିଖ୍ୟାତ ହାସ୍ୟ ଲେଖକ ପି.ଜି. ଝୋଡ଼େ ହାଉସ୍‌ଙ୍କ ସ୍ମରଣାର୍ଥେ ଏହା ପରିକଳ୍ପିତ ହୋଇଛି । ସାଧାରଣତଃ ମେ ମାସରେ ପଡୁଥିବା ବାର୍ଷିକ ‘ହେ’ ଫେଷ୍ଟିବଲ ଅବସରରେ ଜଣେ ହାସ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କୁ ଏହି ପୁରସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ କରାଯାଏ । ତେବେ ଏହି ପୁରସ୍କାରଟି ଅଜବ ଧରଣର । ପୁରସ୍କୃତ ଲେଖକଙ୍କୁ କିଛି ମଦ ବୋତଲ (ସାମ୍ପେନ) ଏବଂ କେତେକ ବହି ଦିଆଯିବା ସହ ଗୋଟିଏ ଘୁଷୁରି ମଧ୍ୟ ନେବାକୁ କୁହାଯାଏ । ଘୁଷୁରିଟି ଗୁସେଷ୍ଟେସାୟର ଅଞ୍ଚଳର । ଘୁଷୁରିଟି ଦେଖିବାକୁ ମୋଟା ଓ ଏହାର ବର୍ଷ ଧଳା । ତେବେ ଏହାର ଶରୀରର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ବେଡ଼କିଆ ଚକଡ଼ା ଥିବା କଳା ପ୍ୟାର୍ । ଏମିତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧରଣର ଘୁଷୁରିକୁ ବାନ୍ଧିବା ପଛରେ ଆୟୋଜକମାନେ କିଛି କାରଣ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି । ଘୁଷୁରି ବିଷୟରେ ମାନବ-ସମାଜ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବଗତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଚିହ୍ନଟ ହୋଇଥିବା ଘୋଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦି ଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ମଣିଷମାନେ ମାନ୍ୟତା ଦେଇଥିଲେ । ଘୁଷୁରିକୁ ଏମିତି ହତାଦର କରିବାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ଏହା ଋଷୀମାନଙ୍କର ପଶୁ ଏବଂ ମେହେନ୍ତର ପରି

ତଥାକଥିତ ନୀତି କାମ କରେ, ଯଦି ସ୍ୱଭାବତଃ ଏହି ପ୍ରାଣୀଟି ଖୁବ୍ ସହନଶୀଳ, ବୁଦ୍ଧିମାନ ଓ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାରଙ୍ଗମ । ତେଣୁ ଆୟୋଜକମାନେ ଅତୀତର ଏହି ଅବହେଳା ଓ ଅନ୍ୟାୟକୁ ସଂଶୋଧନ କରିବାରେ ଆଗ୍ରହୀ । ତତ୍ ସହ ଉକ୍ତ ପ୍ରଜାତିର ଘୁଷୁରିଟି ଏକ ବିରଳ ପ୍ରାଣୀ ହେଲାଣି । ଏହାର ସଂରକ୍ଷଣ ଆବଶ୍ୟକ । ତେବେ ଆୟୋଜକମାନେ ହାସ୍ୟସ୍ତଷ୍ଟାକୁ ମଧ୍ୟ ସାଂପ୍ରତିକ ଯୁଗରେ ଏକ ବିରଳ ଅଭୂତ ଜନ୍ମ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମନେ କରାଯାଇ ପାରନ୍ତା । ଏହି ଉତ୍ସବର ଅନ୍ୟ ଏକ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଓ ଅଜବ ପରମ୍ପରା ହେଉଛି ଯେ, ଘୁଷୁରିକୁ ପୁରସ୍କୃତ ବହି ଅନୁସାରେ ନାମକରଣ କରାଯାଏ ।

ହୁଏତ ଆଜି ଯଦି ଫତୁରାନନ୍ଦ ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତେ, ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଏମିତି ଧରଣର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେଇଥାନ୍ତେ । ତେବେ ଏହି କାମ ଗୋଟିଏ ଘୁଷୁରିରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରି ନଥାନ୍ତା । ତଳନେରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଘୁଷୁରି ପହଞ୍ଚିଏ ଆଗକୁ ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା, ଯେଉଁଥିରେ ଘୁଷୁରିମାନଙ୍କୁ ନାମ ଦିଆଯାଇଥାନ୍ତା ହେରେସା, ଗମାଡ଼, ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ, ନବଜିଆ, ଅଟଳିବାଜ, ନିଦା ବେହେଲ, ନାକଟା ଚିତ୍ରକର, ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ଇତ୍ୟାଦି । ତାଙ୍କର ବିପୁଳ, ସଫଳ କୃତିକୁ ଯଥାମାନ୍ୟ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବା ନିମନ୍ତେ ।

ହାସ୍ୟରସ ବିରଳ ହେବାରେ ଲାଗିଛି ବୋଲି ଯେଉଁ ଆଶଙ୍କା ଜନ୍ମୁଛି, ତାହା ଅମୂଳକ ବୋଲି କହି ହେବ ନାହିଁ । ୨୪ । ୧ । ୧୯୯୩ରେ ତତ୍କାଳୀନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବିଜୁ ପଟ୍ଟନାୟକ କ୍ଷୋଭ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, “ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ଖାଲି କାନ୍ଦଣା ଭର୍ତ୍ତି ।” ରାଜନେତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହସକୁ ନେଇ ଚର୍ଚ୍ଚା ନିକଟରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । ରାଜ୍ୟ ସଭାରେ ବଜେଟ ଉପରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ଚାଲିଥାଏ । ସେତେବେଳେ ବିରୋଧୀ ଦଳରେ ଥିବା ଶିବସେନାର ସାଂସଦ ସଞ୍ଜୟ ରାଉତ ଏକ ଅଜବ ବୟାନ ଦେଇଥିଲେ ‘ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହସ ଫଟୋ ଆଣ, ପୁରସ୍କାର ନିଆ’ (ଏଜେନ୍ଡ଼ି, ୨୯ । ୩ । ୨୦୧୨, ସମାଜ) । ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଦା ଗମ୍ଭୀର ଭାବମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଅଙ୍ଗ କରିବାକୁ ଯାଇ ଅନ୍ୟ ଜଣେ କହିଥିଲେ, ‘ସାର୍ ! ଟିକିଏ ପାଟି ଖୋଲନ୍ତୁ । ମୁଁ ପରା ଜଣେ ଡେଭିଡ୍ । ଦାନ୍ତ ଟିକିଏକ ଆଉ ଆପଣ ମୋ କ୍ଲିନିକ୍‌କୁ ଆସିଛନ୍ତି ।

ଅବଶ୍ୟ ଆଜିକାଲି ଯୁଗରେ ଋପଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଯେମିତି ହସ ଉଠେଇ ଯାଉଛି, ତାହା ଉଦ୍‌ବେଗର ବିଷୟ । କେବଳ ଜନୈକ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ନୁହନ୍ତି, ଏହା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ମୋଟାମୋଟି ପ୍ରୟୁଜ୍ୟ । ଦର୍ପଣ ସାମନାରେ ଠିଆ ହେଲେ, ଆମେ ଅବଶ୍ୟ ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିପାରିବା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଏହି କାରଣରୁ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ତାଙ୍କ ପୈତୃକ ସମ୍ପର୍କରୁ ଏକ ଲକ୍ଷ ପରଶ ହଜାର ଟଙ୍କା, ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକର ରୟାଲଟି ଏବଂ ପୁରସ୍କାର ଭାବେ ସେ ପାଇଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରାଶିରୁ ପନ୍ଦର ହଜାର ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସର ଚଉଦିଗ ବିସ୍ତାର ପାଇଁ ଏହା ତାଙ୍କ ଆନ୍ତରିକତା ପୂର୍ଣ୍ଣ ସାକାର ପ୍ରତ୍ୟେକ୍ଷ ।

ଏଠାରେ ଆମ ମନରେ ଏକ ଜିଜ୍ଞାସା ଜାଗରିତ ହୁଏ ଯେ, ସେ ଦେଇଥିବା ପୁରସ୍କାରର ନାମ କାନ୍ତକବି ରଖିଲେ କାହିଁକି ? ବୋଧହୁଏ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ମାସିକ ଡଗର ପତ୍ରିକାର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା (୧୯୩୭) ଏବଂ ଏହି ପତ୍ରିକା ହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ତାନ୍ତ୍ରୀ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ ବୃତ୍ତିରୁ ନିବାରଣ କରି ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇଲା । କାନ୍ତକବି ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶନ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଏହି ବିସ୍ମୃତ ଆଲୋଚନାରେ ଆମେ ହସକୁ ଏକ ମହୋଷଧି ବୋଲି ମତପୋଷଣ କରି ଆସିଛେ । କିନ୍ତୁ ଏହାର ସୀମା ଓ ଦୁର୍ବଳତା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଆମେ ନଜର ଦେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ପ୍ରଥମତଃ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ଉପରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟରେ ହାସ୍ୟ ଗ୍ରହଣ ଉପରେ ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଅନୁଧ୍ୟାନ ସାପେକ୍ଷ ।

ରବିନ୍ ଡ୍ରାଲିୟମ୍ (୨୧।୭।୧୯୫୧-୧୧।୮।୨୦୧୪) ଜଣେ ଆମେରିକୀୟ ହାସ୍ୟ ଅଭିନେତା ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ହସାଇ, ରସାଇ ପାରିବା ଶକ୍ତି ଓ ଦକ୍ଷତା ତାଙ୍କ ଅଭିନୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ । ତେଣୁ ସେ ନିଜ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାଜନକ ଆକାଡେମୀ ଆୱାର୍ଡ୍, ଏମି ଏବଂ ଗ୍ରାମି ଆୱାର୍ଡ୍ ଦ୍ୱାରା ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ । ତତ୍ ସହ ‘ଡିଜନି ଲିଜାଣ୍ଡ’ ତାଲିକାରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେବାର ବିରଳ ଗୌରବ ସେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଜୀବନ ହାରିଥିଲେ ଫାଶୀ ଲଗାଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି । ହୃଦୟବିଦାରକ କରୁଣ ବିଦାୟ ଏହା ଥିଲା ତାଙ୍କ ପ୍ରଶଂସକମାନେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ।

ସେମିତି ରିକ୍ଟର୍ଡ୍ ଜେନି (୧୪୪, ୧୯୫୭ - ୧୦।୩।୨୦୦୭) ଏଚ୍. ବି. ଓ. ହୋମ୍ ବକ୍ସ ଅଫିସ୍) ପରି ଏକ ଜନପ୍ରିୟ କେବୁଲ୍ ଓ ସାଟେଲାଇଟ୍ ଟେଲିଭିଜନ ନେଟୱାର୍କର ସର୍ବଜନାବୃତ୍ତ ଜଣେ ଆମେରିକୀୟ ହାସ୍ୟ ଅଭିନେତା । କିନ୍ତୁ ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଭାବେ ଅକାଳ (ମୋଟେ ପରଶ ବର୍ଷ ବୟସ)ରେ ନିଜକୁ ଗୁଳି କରି ଜୀବନ ହାରିଥିଲେ ।

ଏମିତି ଏକାଧିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆମ ମନରେ ଆଶଙ୍କା ଜାତ କରେ । ସତେ କ’ଣ ଜଣେ ହାସ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ହସର ପ୍ରଭାବରେ ଦୁଃଖ, ଦୈନ୍ୟ, ମାନସିକ ଅବସାଦ ଶାରୀରିକ

ପାଠାରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରିପାରେ ? ତତ୍ତ୍ୱର ସାରନ ଫେବର ଡିରିଶି ବର୍ଷ ଧରି ଆମେରିକାର ନର୍ଥ କିରୋଲାନା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଫେସର ଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ଅନୁଭୂତିସଂପନ୍ନ ପ୍ରଶାସିକା, ପରାମର୍ଶଦାତ୍ରୀ ଓ ଲେଖକା । ଏକଦା ଆମେରିକାନ ସାଇକୋଲୋଜିକାଲ ଆସୋସିଏସନ୍ ଦ୍ୱାରା ପରିଚ୍ଛଳିତ ତଥା ବହୁଳ ପ୍ରସାରିତ (୨୦୧୧ରେ ପ୍ରସାରଣ-ସଂଖ୍ୟା ୩, ୦୧, ୭୭୯) ‘ସାଇକୋଲୋଜିକାଲ ଟୁଡେ’ ପତ୍ରିକା (୧୯୬୭ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ)ରେ ଅଭିନେତା ରବିନ ଡ୍ରୁଲିୟମ୍ଙ୍କ ଅସମୟରେ ନିଧନ ଉପଲକ୍ଷେ ୯।୯।୨୦୧୪ ତାରିଖରେ ଯେଉଁ ଚିନ୍ତା-ଦେଘାତକ ସନ୍ଦର୍ଭିତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, ତା’ର ଶୀର୍ଷକ ହେଉଛି ‘ଦି ବ୍ରାଜିକ୍ ସାଇଡ୍ ଅଫ୍ କମେଡି’ । ସେଥିରେ ସେ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ମାନସିକତା ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଜଣେ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ନିଜର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣ କରିବା ପାଇଁ ନିୟୋଜିତ କରିଥାଏ । ଏହି ଆଭିମୁଖ୍ୟ ତାକୁ ଏମିତି ଆଛନ୍ନ କରିଦିଏ ଯେ ସେ ନିଜର ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଜନପ୍ରିୟତା ବଜାୟ ରଖିବାକୁ ଅହରହ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ ରହେ । ଏଥି ସକାଶେ ତା’ ମନ ସଦାସର୍ବଦା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷ ଭାବେ ଘାଣ୍ଟି ଚକଟି ହୁଏ । କାଳକ୍ରମେ ଏହା ଏକ ମ୍ୟାନିଆରେ ପରିଣତ ହୁଏ, ଯାହାକି ଏମିତି ଏକ ମାନସିକ ରୋଗ, ଯେଉଁଥିରେ ମାନସିକ ସ୍ଥିତି ପର୍ଯ୍ୟାୟ କ୍ରମେ ଉତ୍ସାହ ଓ ବିମର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏପଟ ସେପଟ ହୁଏ । ଏହି ଅସ୍ଥିରତା ତାକୁ ଆଉ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏମିତି ପ୍ରତିକ୍ରିୟାରେ ଏକ ଚରମ ଦୁର୍ବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ଅନୁଭବ କରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ଭିତରେ ସେ ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୁରୁଣ୍ଡି ଯାଉଛି । ତା’ର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଅପହୃତ ହୋଇଯାଏ, ଏବଂ ଯଦିବା ଥାଏ, ଏହା ସୀମିତ ଓ ନଗଣ୍ୟ (ଚନେଲ-ଭିଜନ) । ସେ ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଭାବେ ମାନସିକ ଭାରସାମ୍ୟ ହରାଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଦିଏ, ଯଦିଚ ଏହା ଅନସ୍ୱାକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ଏହି ଅନ୍ଧାର ସୁଡ଼ଙ୍ଗର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଅସୀମ ନୁହେଁ ଏବଂ ଏହାକୁ ଅତିକ୍ରମ କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦିବାଲୋକର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ କ୍ଷେତ୍ର ଓ ସୁଦୃଶ୍ୟ ରହିଛି । ଏହି ଅନୁଭୂତିର ନିଜ୍ଜଳ ବର୍ଣ୍ଣନା ରିକର୍ଡ୍ ହେକଲରଙ୍କ ଉପାଦେୟ ପୁସ୍ତକ ‘ଫ୍ରେଜିଲ୍ ଅଫ୍ ଆଲାଜର୍ : ଦ ଡିସେସ୍, ଦ ସୁଇସାଇଡ୍ ଆଟେମ୍ପ୍ଟ ଆଣ୍ଡ ରିଟର୍ଣ୍ଣ ଟୁ ଲାଇଫ୍’ରେ ।

ତେବେ ଏହି ପ୍ରତିକୂଳ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ବାସ୍ତବରେ, ସର୍ବସାଧାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖା ଦେବ, ତାହାହେଲେ ହସ-ସ୍ରଷ୍ଟା ଓ ହସଗ୍ରାହୀମାନେ ହାସ୍ୟରସକୁ ବିଷାଦ ରୋଧକ (ଆଣ୍ଡିଡିପ୍ରେସେସ୍) ବୋଲି କଦାପି ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ନାହିଁ । ହସିବା (ପ୍ରକାରାନ୍ତରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ) ପାଇଁ ଯେଉଁ କବି ସମ୍ମିଳନୀ, ଆସର, ହସ କ୍ଳବ ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆୟୋଜିତ ହେଉଛି, ସେଥିରେ ଭଙ୍ଗା ପଡ଼ିବ ।

ଆୟୋଜକମାନେ ମଧ୍ୟ ସତର୍କ ହୋଇଯିବେ, ଯେମିତି କି ହସି ହସି ବେଦମ୍ ହେବା ପରି ଦର୍ଶକ ବା ଶ୍ରୋତା ମଣ୍ଡଳୀରେ ସ୍ଥିତି ଉତ୍ପତ୍ତିଲେ ଜରୁରୀକାଳୀନ ଭିତ୍ତିରେ ଆୟୋଜନକୁ ତୁରନ୍ତ ବନ୍ଦ କରିଦେବେ, ନଚେତ ଅତିରୁ ଇତି ପରି ଉଦ୍‌ବେଗଜନକ ଘଟଣା ଦେଖା ଦେବ ଏବଂ ସଭାସ୍ଥଳରେ ଆତ୍ମଲୀନୁ ଗାଢ଼ି ପହଞ୍ଚିବ ।

ପରିଶେଷରେ କାକା ହାଥରସାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରାଯାଇପାରେ । ମହାଶୟ ଜଣେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବି । ପିତାମାତା ଜନ୍ମବେଳେ ତାଙ୍କ ନାଁ ରଖିଥିଲେ ପ୍ରଭୁଲାଲ ଗର୍ଗ । କିନ୍ତୁ ସେ ଏହି ନାଁକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି କାକା ହାଥରସା ପରି ଛଦ୍ମନାମ ଆପଣେଇଲେ । ସେ ମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୟ କରିବା ବେଳେ ଯେଉଁ ଚରିତ୍ର ତାଙ୍କୁ ଖ୍ୟାତି ଆଣି ଦେଲା ସେଇ ଭୂମିକାଟି ହେଉଛି ‘କାକା’ । ଯୁପିର ହାଥରସ ଠାରେ ସେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଏଇ ଦୁଇଟିକୁ ମିଶାଇ ‘କାକା ହାଥରସା’ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ନାଁ ହୋଇଗଲା । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ ପରିଚିତ ଛଦ୍ମନାମ ହେଉଛି ‘ବସନ୍ତ’ । ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସଙ୍ଗୀତରେ ସେ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ ଏବଂ ଏହାକୁ ଆଧାର କରି ସେ ତିନୋଟି ଆଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ସଙ୍ଗୀତ ନାମକ ପତ୍ରିକାଟିକୁ ସେ ଅଠସ୍ତରି ବର୍ଷ ଧରି ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟ ଧାରାବାହିକ ‘ମାଠାମାଠା ହସିଯାଁ’ ଦୀର୍ଘ ଏଗାର ବର୍ଷ ଧରି ରେଡ଼ିଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାକି ଆମ ଦେଶର ଦୀର୍ଘତମ ରେଡ଼ିଓ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ । ସେ ଏକଦା ଦୃଢ଼ୋକ୍ତି ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ହାସ୍ୟ କବି ହେବାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ । ଏପରି ଏକ ଅସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ୧୯୮୫ରେ ପଦ୍ମଶ୍ରୀ ସମ୍ମାନ ଦେବା ଯଥାର୍ଥ । ପୁଣି ତାଙ୍କ ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ହାସ୍ୟ ଦିବସ ମଧ୍ୟ ପାଳନ କରାଯାଉଛି ପ୍ରତିବର୍ଷ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ଅଠର ତାରିଖରେ । ସଂଯୋଗବଶତଃ ଏହା ହେଉଛି ତାଙ୍କର (୧୮।୯।୧୯୦୬-୧୮।୯।୧୯୯୫) ଉତ୍ତର ଜନ୍ମ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଦିନ । ହାସ୍ୟରସର ଚରିତ୍ରକୁ ଗବେଷଣା କଲେ ଆମେ ଦୃଢ଼ରେ ଅବଶ୍ୟ ପଡ଼ିବା । ହାସ୍ୟ ଦିବସ ପାଳନ ଜନ୍ମଦିନର ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ ନା ତିରୋଧାନ ଦିନର ଶୋକ ପାଇଁ ? ହସ ଗୋଟିଏ ଔଷଧ ନା ବିଷ ? ସଠିକ ଉତ୍ତର ନିର୍ଭର କରୁଛି ବ୍ୟବହାରକାରୀ ଉପରେ ।

ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷା ଫତୁରାନନ୍ଦ

ସବିତା ପ୍ରଧାନ

ଓଡ଼ିଆରେ ହାସ୍ୟ ତଥା ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶବ୍ଦର ଏକକ ପ୍ରୟୋଗ କମ୍ । ଉଭୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ତଥା ପରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ତାହା ଯେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କରେ ‘ହାସ୍ୟ’ ଶବ୍ଦ ସହିତ ରସ, ଧାରା ଅଥବା ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଅଥବା ‘ବ୍ୟଙ୍ଗ’ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ହାସ୍ୟ କିମ୍ବା ପରେ ବିଦ୍ରୁପ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଳେବର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲାପରି ବୋଧହୁଏ । ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶବ୍ଦ ସମାର୍ଥକ ନୁହେଁ ମାତ୍ର ପରିପୁରକ । ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରକାରଭେଦ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦ୍ଵିବିଧ ।

୧— ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ, ୨— ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପଜନିତ ହାସ୍ୟ ।

ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ— ଏ ପ୍ରକାର ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପଛରେ ଥାଏ କେବଳ କୌତୁକ ଓ ଆମୋଦପ୍ରବଣତା । ଅପରକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବା, ହସେଇବା ବ୍ୟତୀତ ଏହା ପଛରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣ ନଥାଏ । ଏହା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଆତ୍ମୀୟ ଦିଏନାହିଁ ଅଥବା ସମାଜ ସୁଧାରିବା ଦାୟିତ୍ଵ ନିଏ ନାହିଁ ।

ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ, ବିଦଗ୍ଧ ହାସ୍ୟ, ବକ୍ତୋକ୍ତି, ବ୍ୟଙ୍ଗ, ଲାଳିକା, କୌତୁକ ଆଦି ଓଡ଼ିଆ ତଥା ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ଯେଉଁ ବିବିଧ କୌଶଳ ସାହିତ୍ୟରେ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଇଛି ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟ । ତେଣୁ ଏହା ଏକାଧାରରେ ହାସ୍ୟର ପ୍ରକାରଭେଦ ଓ ସ୍ଵରୂପ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ବିଦ୍ରୁପ ଜନିତ ହାସ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ଆନନ୍ଦ ଦାନ ନୁହେଁ । ବ୍ୟଙ୍ଗର ଅଭିଧାନିକ ଅର୍ଥ ଦୋଷତ୍ରଟିକୁ ବିଦ୍ରୁପ କରିବା । ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସଂସ୍କାର । ଏହା କଠୋର ଭାବରେ ଚୂଟିବିରୁପି ଦର୍ଶାଏ । ଉଭୟ ପ୍ରକାର ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଲେଖକ ଯେଉଁ ମୁଖ୍ୟ କୌଶଳଗୁଡ଼ିକ ଅବଲମ୍ବନ କରେ ତାହା ବିଦଗ୍ଧ ହାସ୍ୟ, ବକ୍ତୋକ୍ତି, ଚାତୁର୍ଯ୍ୟୋକ୍ତି ଓ ଲାଳିକା ଆଦି । ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟରେ ସ୍ଵାଭାବିକତାର ଚିତ୍ରଣ ଅଧିକ । ତେଣୁ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ତୁଳନାତ୍ମକ ଭାବେ କଠିନ ।

ଏଥିରେ ବିଦଗ୍ଧ ହାସ୍ୟ ଓ ଲାଳିକାର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖାଯାଏ; ମାତ୍ର ବକ୍ରୋକ୍ତି ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ନଥାଏ । ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ସାହିତ୍ୟ ଅନ୍ୟ ରସାତ୍ମକ ସାହିତ୍ୟ ତୁଳନାରେ କମ୍ । ଓଡ଼ିଆ ତଥା ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟରେ ଶୃଙ୍ଗାର ଓ କରୁଣ ରସାତ୍ମକ ରଚନା ଅଧିକ । ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ରଚନାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ଅଧିକ ହେଲେ ହେଁ ଏକ ସାର୍ଥକ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ ବା ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କଠିନ । ସୁତରାଂ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ରଚନାର ଶିକ୍ଷତତ୍ତ୍ୱ ବା ପ୍ରକରଣ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରେ ।

ସମାଜରେ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ସଂଘାତରୁ ଜୀବନ ଆଲୋଡ଼ିତ ହୁଏ, ପ୍ରଚଳିତ ମୂଲ୍ୟବୋଧରେ ଅବକ୍ଷୟ ଦେଖାଦିଏ କିମ୍ବା ଗତାନୁଗତିକ ଜୀବନସ୍ରୋତରେ ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ଉତ୍ଥାନ ପତନ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ହୁଏ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାର ସୂତ୍ରପାତ । ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗମୂଳକ ରଚନାଗୁଡ଼ିକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ମୁକ୍ତ । ଲଘୁ-ଗମ୍ଭୀର, ମହାନ-ନଗଣ୍ୟ ଯେକୌଣସି ବିଷୟ ବା ଘଟଣା ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାର ଉପାଦାନ ହୋଇପାରେ । ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ସମସାମୟିକ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଷୟକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଅଧିକାଂଶ ଲେଖକ ଏକ ପ୍ରକାର ବିଷୟ ଓ ଏକ ପ୍ରକାର କୌଶଳ ନିର୍ବାଚନ କରିଥିବାରୁ ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ । ବ୍ୟଙ୍ଗକାରଙ୍କ ବିଷୟବସ୍ତୁଗତ ସମତା ରଚନାକୁ ଆକର୍ଷଣହୀନ କରେ । ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗକାରର ଏକ ବିରାଟ ଦାୟିତ୍ୱ ରହିଛି । ତାକୁ ବିଷୟଟିକୁ ଭଲଭାବେ ବୁଝାଇବାକୁ ହୁଏ, ଅନାବଧିତ କରିବାକୁ ହୁଏ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ତିରସ୍କାର କରିବାକୁ ହୁଏ । ବିଷୟ ବା ଘଟଣାଟି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ତାତ୍ତ୍ୱିକ ହେଲେ ହେଁ ତାକୁ ଚିରନ୍ତନତା ଦେବାର ପ୍ରୟାସ ରହେ ଲେଖକର ।

ସାଧାରଣତଃ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତିର ତୃଟି-ବିରୁଦ୍ଧି, ଅପ୍ରୀତିକର ଘଟଣା, ସମାଜର ଅନ୍ୟାୟ, ଅବିଚାର ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ଘଟଣା ବା ବିଷୟକୁ ଏପରି ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତି ଯେ ପାଠକ ସେ ବିଷୟରେ ଅଜ୍ଞ ଥିଲେ ସଚେତନ ହୁଅନ୍ତି ଓ ପ୍ରତିବାଦମନ୍ତ୍ର ହୁଅନ୍ତି । ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷା କେବଳ ନିର୍ନାମ ଆଘାତ ଦିଏନାହିଁ ତା' ଅନ୍ତରାଳରେ ଥାଏ ଏକ ବିଚାରବୋଧ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ଓ ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିବାର ଏକ ତୀବ୍ର ଆଗ୍ରହ । ତୃଟି ସଂଶୋଧନ କରିବାର ବଳବତୀ ଇଚ୍ଛାରୁ ପାଠକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ଜୀବନ ପ୍ରତି ଏକ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୃଷ୍ଟି । ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନା ସାହିତ୍ୟର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାଖା ନୁହେଁ । କୌଣସି ରଚନା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ

ହୋଇପାରେ ଅଥବା କୌଣସି ରଚନାରେ ଅଜ୍ଞାନଭାବରେ ଏହା ରହିପାରେ । ଏଣୁ ସାହିତ୍ୟର କୌଣସି ବିଶେଷ ଶାଖା ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପ ନୁହେଁ । ଏହା କବିତା, ନାଟକ, ଗଳ୍ପ ଅଥବା ଉପନ୍ୟାସକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିପାରେ । ତେବେ କବିତା, ଗଳ୍ପ ଓ ଏକାଙ୍କିକା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ହୋଇପାରେ; ମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ଓ ନାଟକ ସାଧାରଣତଃ ଆଂଶିକ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ହୋଇଥାଏ ।

ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପର ବିଦ୍ରୁପ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅନ୍ତଃସାରଶୂନ୍ୟତାକୁ ଦୂର କରିବାର ପ୍ରୟାସ ଥାଏ ଲୁକ୍କାୟିତ । ଅନେକଙ୍କ ମତରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଶିଳ୍ପ ନେତିବାଦୀ, ଦାୟିତ୍ୱହୀନ । ଏକ କଳାପାହାଡ଼ୀ ମନୋବୃତ୍ତି ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଆପାତଃ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ନିଷ୍ଠୁର ଓ ଦାୟିତ୍ୱହୀନ ମନେ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ତାହା ତାଙ୍କର ମୁଖା । ଏ ମୁଖା ପରିଧାନ କରି ସେ ପାଠକକୁ ଅନୀତି, ଅନ୍ୟାୟ, ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର ପଥରୁ ଫେରାଇବାର ପ୍ରୟାସ କରନ୍ତି, ପୁନଶ୍ଚ ସମାଜ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପରେ ଆସ୍ଥା ରଖିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାନ୍ତି । ବ୍ୟଙ୍ଗକାର ଜଣେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ସଚେତନ ଶିଳ୍ପୀ । ଯାହା ହୋଇପାରନ୍ତା ଅଥବା ହେବା ଉଚିତ ତା'ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ବାର୍ତ୍ତମାନିକ ସ୍ଥିତିମୂଳରେ ଆଘାତ କରନ୍ତି । ପରିଚିତ ପୃଥିବୀ ଓ ଜୀବନର ସର୍ବତ୍ର ଏକ ଭାରସାମ୍ୟ ରକ୍ଷା ଦିଗରେ ଏମାନଙ୍କର ପରିଶ୍ରମ ଅକ୍ଳାନ୍ତ । ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତି, ବ୍ୟଙ୍ଗକାର ମନରେ ସ୍ୱତଃ ସୃଷ୍ଟିକରେ ବିରାଗ । ତାଙ୍କର ସେ ମର୍ମଦାହକୁ ପାଠକ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟକୁ ସଞ୍ଚାରିତ କରିଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ବ୍ୟଙ୍ଗ-ଶିଳ୍ପୀ ସର୍ବଦା ଯାହାକୁ ବା ଯେଉଁ ବିଷୟକୁ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି ତା' ସତ୍ୟ ବା ନିର୍ଭୁଲ ହୋଇପାରେ ନ ହୋଇପାରେ; ମାତ୍ର ସେ ଆଘାତ କରି ଚାଲନ୍ତି । ସେ ପୁରାତନପଦ୍ଧୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତି, ନବୀନର ଆବାହକ ହୋଇ ପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ନିଜର ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବକ୍ତବ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପାଠକକୁ ନିଜ ପକ୍ଷକୁ ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲେଖକର ରଚନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଠକ ସମାଜ; କିନ୍ତୁ ବ୍ୟଙ୍ଗଶିଳ୍ପୀ ନିକଟରେ ତାହା ଅଧିକ ପ୍ରୟୋଜ୍ୟ । ସେ ପାଠକକୁ ବହୁଦିନର ଅବସାଦ, ଶିଥିଳତା ତଥା ସୁସୁପ୍ତିରୁ ଜାଗ୍ରତ କରି ପାରନ୍ତି, ଭାଙ୍ଗି ଦେଇପାରନ୍ତି ବହୁ ବିଧିବିଧାନ ତଥା ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି ଥିବା ଆନୁଗତ୍ୟକୁ । ତାକୁ ନୂତନ ସତ୍ୟର ସମ୍ମୁଖୀନ କରାଇପାରନ୍ତି ଅଥବା ନୂତନ ମନ୍ତରେ ଦାକ୍ଷିତ କରାଇ ପାରନ୍ତି । ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପୀ ଅପ୍ରିୟ ସତ୍ୟ କହିଥାନ୍ତି । ସତ୍ୟ ଉପରେ ମିଥ୍ୟାର ଯେଉଁ ଆବରଣ ଚଢ଼ିଯାଇଥାଏ ତାକୁ ନିରାବରଣ କରି ସତ୍ୟକୁ

ଦେଖାଇଥାନ୍ତି । ତେବେ ସତ୍ୟର ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ରୂପ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାରେ ସୁଲଭ ନୁହେଁ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୁଷ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ତାର ନିଶେଷ କୌଣସି ଆକୃତି, ପ୍ରକୃତି, ପ୍ରତି ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତି । ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପୀ ସମାଜର ଶୁଭଚିନ୍ତକ ଓ ସମାଜକୁ ସେ ପତନମୁଖୀ ହେବାରୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତି । ସେ ନିଜ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ କୌଣସି ଚିତ୍ର ଅଥବା ଘଟଣା, ବ୍ୟକ୍ତିକୁ କେତେ ପରିମାଣରେ ବଡ଼ ଅଥବା ଛୋଟ କରି ଉପସ୍ଥାପନ କରିବେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପକାର ଓ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟରସ ସ୍ରଷ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ କିଛି ସାଦୃଶ୍ୟ ଓ କିଛି ବୈସାଦୃଶ୍ୟ ବିରାଜମାନ । ଉଭୟ ଅସଂଗତି ସ୍ଥଳନ ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି । ମାତ୍ର ବ୍ୟଙ୍ଗଶିଳ୍ପୀ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଥାଏ କଠୋରତା, ଭୁଲତୁଟି ପ୍ରତି ଅନମନୀୟ ଭାବ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟରସସ୍ରଷ୍ଟା ମନୁଷ୍ୟର ଦୋଷତୁଟି, ସମାଜର ବିଚଳନକୁ ନିରାସକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖେ । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ମୁଦ୍ରାର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ବ । ତେଣୁ ସେ ବ୍ୟସ୍ତ ବିକ୍ରତ ନୁହନ୍ତି, ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଏଠାରେ ନୀତିବାଚୀ ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟର ତୁଟିବିରୁପିତ୍ବ ସହଜଭାବେ, ଉଦାର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ତେବେ ଜଣେ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ଯାଇ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଦିଅନ୍ତି ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିବାକୁ ଯାଇ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଦିଅନ୍ତି । ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗକାର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଧୀଶକ୍ତି, ବିଚକ୍ଷଣ ବୁଦ୍ଧି ଓ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତମତା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସାର୍ଥକ ବ୍ୟଙ୍ଗରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରଜନ୍ମ ଥାଏ । ବ୍ୟଙ୍ଗକାରର ଶିଳ୍ପକର୍ମକୁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଓ ସଫଳ କରିବାର ଦାୟିତ୍ବ ତାର ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରେ । ସେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ତାହା ନୂତନ ନୁହେଁ; କିନ୍ତୁ ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ଅଭିପ୍ରାୟିକ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ପୂର୍ବକ ତତ୍ସମ, ତଦ୍‌ଭବ, ଦେଶଜ, ଗ୍ରାମ୍ୟ, କଥିତ, ଆଞ୍ଚଳିକ, ଶୀଳ-ଅଶୀଳ, ପ୍ରଚଳିତ-ଅପ୍ରଚଳିତ, ଏପରିକି ନିଜ ସ୍ୱଳ୍ପ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ସାଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଅପାତ୍ତକ୍ରେୟ, ତୁଚ୍ଛ ତାହା ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାରେ ହୋଇଉଠେ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । କଥିତ ଭାଷା ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାରେ ପାଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମର୍ଯ୍ୟାଦା । କାହାଣୀ ଗଠନ, ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ, ଉପସ୍ଥାପନ ତଥା ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନ ଆଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ କିଛି ଚମକ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଅତିଶୟୋକ୍ତି, ବକ୍ତୋକ୍ତି, ଶ୍ଳେଷ, ଯମକ, ଅନୁପ୍ରାସ, ଧ୍ୱନିପାତ୍ତକ ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରେ ରଚନା ଅଧିକ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ହେଇପାରେ ।

ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଧାରାରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପୀ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକମାତ୍ର ଶିଳ୍ପୀ ଯିଏ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି

କରିଚନ୍ତି । ଏହି ଧାରାରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅଭ୍ୟୁତାନନ୍ଦ କର ପ୍ରମୁଖ ଅନେକ ସାହିତ୍ୟିକ ହାସ୍ୟରସକୁ ଆଂଶିକ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଚନ୍ତି । ମାତ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସତେଯେପରି ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ । ତାଙ୍କର ଗଳ୍ପ, କବିତା, ଉପନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ହେଉଛି ମୁଖ୍ୟ ଉପାଦାନ । ବୃତ୍ତିରେ ତାଙ୍କର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଥିବା ଚରମ ଦୁର୍ବଳତା ତାଙ୍କୁ କରିଛି ଅଜସ୍ରସ୍ରାବୀ ରଚନାର ସ୍ରଷ୍ଟା ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦେଇଛି ଜଣେ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବରେ । ଜଣେ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଶିଳ୍ପୀ ଭାବେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାଗରେ ରହିଛି ଲେଖନୀର ସ୍ପର୍ଶ । ତାଙ୍କର କବିତା ସଙ୍କଳନ— ନିଳଠା କବି, ଗାଁ ଇଷ୍ଟସନ, ଗାଁ ଅବଧାନ, ଗାଁ ଭଗବତୀ, ହିଟଲର, ଝାଲିନ, ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ କହୁଛନ୍ତି, ତୁମ୍ଭାମାନ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ, ହନୁ ବିଳାପ, କୁକୁର ବିଳାପ, ମାଛ ବିଳାପ, ମୁଷା ବିଳାପ, ବେଙ୍ଗ ବିଳାପ, କଳିକୃଷ୍ଣଙ୍କ କେଳି, ଅକ୍ଷର ଭକ୍ତି; କାବ୍ୟ— ସାହି ମହାଭାରତ, ଗୋକ ଭାଗବତ; ଉପନ୍ୟାସ— ନାକଟା ଚିତ୍ରକର; ନାଟକ— କଳିକତି ଚେଙ୍କ; ଆତ୍ମଜୀବନୀ— ମୋ ଫୁଟାତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ; ରମ୍ୟ ରଚନା— ଫମାଲୋତନା, ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ, ଗଳ୍ପ ସଂକଳନ— ହେରେସା, ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ, ବିଦୁଷକ, ମଙ୍ଗଳବାରୀଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ହସକୁରା, ବୃହତ୍ ଭାଷ୍ଟ, ଅମୃତ ବେହିଆ, ଭୋଟ, ଗମାଟ, ନିଦା ବେହେଲ, ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ, ନବଜିଆ, ସାହିତ୍ୟ ବଛାବଛି, ମସୁରା, ଟାହୁଲିଆ, ମୁରୁକୁନ୍ଦିଆ, ଖୁଲିଖୁଲିଆ, ଓଡ଼ିଶାର ସିନ୍ ବୋଲର ଇତ୍ୟାଦି ରହିଛି । ଏଥି ସହିତ ସେ ଅନୁବାଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଛନ୍ତି ।

ଏ ସମସ୍ତ ରଚନା ପାଠ କରି ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ତାଙ୍କର ବିଷୟବସ୍ତୁଗତ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ବିସ୍ମିତ କରେ । ଜଣେ ସାଧାରଣ ସ୍ରଷ୍ଟା ଯେକୌଣସି ବିଷୟ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ, ମାତ୍ର ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସ୍ରଷ୍ଟା ନିକଟରେ ବିଷୟଗତ ସୀମିତତା ରହିଛି— ଯେଉଁ ବିଷୟ ପାଠକକୁ ଆମୋଦିତ କରିବ । କୌତୁହଲୋଦୀପକ ହେବ ଏବଂ ରୁଚିସମ୍ମତ ତଥା ସାହିତ୍ୟ ପରିସରଭୁକ୍ତ ହେଉଥିବ ତାହାକୁ କେବଳ ସେ ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାଜର ଏପରି କୌଣସି ଦୃଶ୍ୟ, କୌଣସି ଘଟଣା ଅଥବା ବ୍ୟକ୍ତି ଚରିତ୍ର ବାଦ ପଡ଼ିନାହାନ୍ତି ଯାହାଙ୍କ ଉପରେ ଲେଖାଯାଇ ପାରେ । ମନୁଷ୍ୟ ଭାବରେ ପୁରୁଷ ନାରୀ, ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ, ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ, ଶିଶୁ, ଛାତ୍ର, ବୟସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯୁବକ ଯୁବତୀ, ବୃଦ୍ଧବୃଦ୍ଧା, ବୃଦ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାଙ୍କର, ଜାତୀନିୟର, ଅଧ୍ୟାପକ, ବ୍ୟବସାୟୀ,

ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ସାହିତ୍ୟିକ, ସମ୍ପାଦକ, ଓକିଲ. ବିଷୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେସନ, ଡୈକଚିତ୍ର, ହୋଲି, ରାଜନୀତି, ପୁରସ୍କାର ତଥା ଘଟଣା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିଶା କରିବା, ଭୋଟ ଦେବା, ଚାନ୍ଦା ମାଗିବା, କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ କରିବା, ସାକ୍ଷାତକାର ଦେବା, ବାହାଘର, କପି କରିବା, ଖାତା ଧରିବା, ଘୁଷୁ ନେବା ଆଦିକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ରଚନା କରିଚି ଅଜସ୍ର ଗଳ୍ପ ଓ କବିତା । ଛୋଟ ବଡ଼, ନଗଣ୍ୟ, ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ, ନିନ୍ଦନୀୟ-ବନ୍ଦନୀୟ ସମସ୍ତ ବିଷୟକୁ ସେ ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ବିଷୟବସ୍ତୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ରଚନା ସମୂହ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ୧- ସାମାଜିକ, ୨- ରାଜନୀତିକ, ୩- ସାହିତ୍ୟିକ । ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ଭରି ରହିଛି ଦୋଷତ୍ରଟି, ଅନାୟତ ଓ ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର । ସାହିତ୍ୟିକ ଯଦି କେବଳ କଳାର ଉପାସକ ହୁଏ, କଳାତ୍ମକତାର ପୂଜାରି ଭାବେ ସାମାଜିକ ବିରୁଦ୍ଧି ଓ ବିଚଳନର ଏକ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଉଲ୍ଲେଖ କରେ, ସାହିତ୍ୟିକ ମୂଲ୍ୟ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହେବା ଭୟରେ ନୀରବ ରହେ; ତେବେ ସମାଜ ଆଖିରେ ଆଜୁଠି ଗୋଖିବାକୁ ସମାଜ ସୁଧାରକ ନିର୍ଭୀକ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ସ୍ରଷ୍ଟା ଆଗେଇ ଆସେ । ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ଘଟୁଥିବା ଅସୁନ୍ଦର, ଅରୁଚିକର ଘଟଣା ତାଙ୍କ ଲେଖନୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ । କ୍ଷୁଦ୍ରଗଣରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଭାବରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ ଏକ ଘଟଣା ଅଥବା ଏକ ଅନୁଭୂତି ଅଥବା ଏକ ଆବେଗ ଯାହା ଜୀବନର ଖଣ୍ଡାଂଶ । ଏହି ଖଣ୍ଡାଂଶ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ଜୀବନର ଏକ ସାମଗ୍ରିକ ରୂପ । ସାମାଜିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରୂପରେ ବିଜୁଳି ସାହାବଙ୍କର ବାହାଘର, ହାତ ଦେଖାର କରାମତି, ଅଉଳ ନମ୍ବର ହୋରି, ‘ଖେପା ଜାଲରେ କୁମ୍ଭୀର’ ଆଦିରେ ବିଜୁଳିକାଟ ସମସ୍ୟା, ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ, ହୋଲି ଖେଳ ଏକ ଅପସଂସ୍କୃତିରେ ପରିଣତ ହେବା ଏବଂ ପୋଲିସର ବାଦୀ ପ୍ରତିବାଦୀ ଉଭୟଠାରୁ ଘୁଷୁ ନେବା ଆଦି ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ଭୋଟ, ନିର୍ବାଚନ ପାଣ୍ଡି, ଭକୁଆ ପ୍ରଚାରକ ଦଳ, ମଉସୁମୀ ବେଉସା ଆଦି ଗଳ୍ପରେ ନିର୍ବାଚନ ରାଜନୀତିକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର ସମାଜର ସବୁ ସ୍ତରକୁ ସଞ୍ଚରିତ । ଶିକ୍ଷା, ସାହିତ୍ୟ ଏଥିରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ; ବରଂ ଏ ସ୍ତରର ଅନାଚାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲଜ୍ଜାଜନକ ଓ ଦୁଃଖଦ । ‘କଲମ ଛଡ଼େଇ’ରେ ପ୍ରକାଶକ ଓ ଲେଖକ, ‘ସମ୍ପାଦକ’ ଗଳ୍ପରେ ସମ୍ପାଦକଙ୍କର ପ୍ରିୟାପ୍ରୀତି ତୋଷଣ, ସର୍କଟିଆ ଡକ୍ ପଣ୍ଡାରେ ନିମ୍ନମାନର ଗବେଷଣା, ଅଥବା ମେଡିକାଲ ସାହିତ୍ୟରେ ନୂଆ ଇଜମ୍ ଆଦି ବହୁ ଗଳ୍ପ ରହିଛି ଯେଉଁଥିରେ ସାହିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ଘଟୁଥିବା ଅନାଚାରକୁ ଦର୍ଶାଯାଇଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଛରେ ଏକ ଏକ ସମସ୍ୟା ଉପସ୍ଥାପିତ । ସେ ସମସ୍ୟାର ସ୍ବାଭାବିକ ଉପସ୍ଥାପନ ନିମନ୍ତେ କିଛି ମୁଖ୍ୟ ଓ ଗୌଣ ଚରିତ୍ରର ଘଟିଛି ଆଗମନ । ଲେଖକ ଘଟଣା ଓ ଚରିତ୍ରକୁ ପ୍ରାୟ ସମଗୁରୁତ୍ବ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ବିଷୟବସ୍ତୁ ବା ସମସ୍ୟାର ଦାବି ଅନୁସାରେ ଚିତ୍ରିତ । ବ୍ୟଙ୍ଗ ହାସ୍ୟ ଗଛରେ ଚରିତ୍ରଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଓ ଘଟଣାଠୁଁ ଗୁରୁତ୍ବପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି ସମସ୍ୟା । ସମସ୍ୟାଟିର ଉପସ୍ଥାପନ କୌଶଳ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ହାସ୍ୟରସ । ତେଣୁ ଉପସ୍ଥାପନ କୌଶଳ ହିଁ ଏ ପ୍ରକାର ଗଛର ଗଠନ ଶିଳ୍ପ ବା ମୂଳମନ୍ତ୍ର । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ଲେଖକ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ନାନା ଶିଳ୍ପରୀତି ।

ବିଷୟବସ୍ତୁ, ଚରିତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ଓ ଚିତ୍ରାୟନ, ପୃଷ୍ଠଭୂମି ବର୍ଣ୍ଣନା, ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନା ଓ ଉପସ୍ଥାପନାଗତ କୁଶଳତା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷ ଛାପ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କାୟମନୋବାକ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ସାହିତ୍ୟ ସଂରଚନା କହିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନାମ ସର୍ବାଗ୍ରେ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ— ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ।

ସମାଜ ଓ ଜୀବନର ରୂପକାର ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଶିଶିର ବେହେରା

ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ପ୍ରଭାବିତ ଓ ସଂସ୍କାରିତ କରିବାଲାଗି ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ମାନେ ସତତ ପ୍ରୟାସୀ। ସମାଜର ଦୋଷ-ଗୁଣକୁ ପରଖି ଏକ ସୁସ୍ଥ ବାତାବରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟଲେଖକର ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ ଆଲୋଚ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସହଯୋଗ ଦେଇଥାଏ। ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ - ମାଧ୍ୟମରେ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ସମାଲୋଚନା କରିବା ସହ ଏକ ମାନସିକ ପ୍ରସ୍ତୁତି ନିମନ୍ତେ ଏହା ପାଠକ ଓ ସମାଜକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଏ। ସେଥିପାଇଁ ସାରସ୍ୱତ ଜଗତରେ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟାଗଣ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ନିର୍ବାହ କରି ଆସିଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟର ବରେଣ୍ୟ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ତଥା ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟର ପିତାମହ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେହିଭଳି ଜଣେ ବିରଳ ଓ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭା। ସକଳ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଦୁଃଖକୁ ଆତ୍ମସ୍ଥ କରି ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ପରି ଛୁଟାଇଛନ୍ତି ହାସ୍ୟର ପ୍ଲାବନ। ସମାଜରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ନାନା ଘଟଣା, ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ଅବସ୍ଥା, ବ୍ୟକ୍ତିଜୀବନର ନାନାବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ନେଇ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟ। ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବିଦ୍ରୁପ ମଧ୍ୟରେ ସମାଜ ସଂସ୍କାରର ମୁଖ୍ୟ ସ୍ୱର ଅନୁରଣିତ ହୋଇଛି। ଜୀବନରେ ହସର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ସେ ଯେପରି ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ, ସେହିପରି ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟ ରଚନା ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ସଚେତନ ଥିଲେ। ଡାକ୍ତରୀ ପଡୁଥିବା ସମୟରେ ସେ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ଅସହାୟତା ଓ କରୁଣ ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଅନୁଭବ କରିପାରିଥିଲେ ପ୍ରାଥମିକ ଜୀବନରେ। ତାଙ୍କର ସ୍ୱାକାରୋକ୍ତି- “ମୁଁ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଥିଲି। ରୋଗୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସର ଲେଖାଯେ ଏକାନ୍ତ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ତାହା ମୁଁ ଆଗରୁ କେତେକ ଡାକ୍ତରୀ ବହିରୁ ପଢ଼ିଥିଲି। ମୋଟ ଉପରେ ସେ ସମସ୍ତ ବହିର ଲେଖାରୁ ବୁଝାଯାଉଥିଲା ଯେ ରୋଗୀ ପକ୍ଷରେ ହସଟା ଏକ ପ୍ରଧାନ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଔଷଧ। ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ହସେଇ ହସେଇ ପଢ଼େଇଲେ ସେମାନେ ଚଟାପଟ୍ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିନିଅନ୍ତି। ଭଲଭାବରେ ହସି ପାରୁଥିବା ଲୋକ କୃତିତ୍ ଅପରାଧ ପ୍ରବଣ ହୋଇଥାଏ। ମୋଟ ଉପରେ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ହସ ଗୋଟାଏ ଉକ୍ତୁଷ୍ଟ ଚନିକ।”

ସେଥିପାଇଁ ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟକୁ ସାରସ୍ୱତ ସାଧନାର ପ୍ରମୁଖ ଉପକାବ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ସେ। ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ହୋଇଛି ସେହି ସମସ୍ତ କୃତିର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର। ‘ମୋ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’, ‘ନାକଟା ଚିତୁକର’, ‘ଫମାଲୋଚନା’ ସହିତ ଅଜସ୍ର ଗଳ୍ପ, କବିତା ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟପ୍ରାଣତାକୁ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ। ମନୋରଞ୍ଜନଧର୍ମୀ ହାସ୍ୟରଚନା ମଧ୍ୟରେ ସଚେତନତାର ବାର୍ତ୍ତା ଯେତିକି ଅନୁରଣିତ, ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବିଦ୍ରୁପ ମଧ୍ୟରେ ସମାଜର କୁସଂସ୍କାର ପ୍ରତି ତତୋଧିକ ଶାଣିତ ସମାଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରିତ। ନିଜ ଜୀବନ ସହିତ ହାସ୍ୟକୁ ସେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି। ଅନ୍ତରରେ କାନ୍ଦି ଅନ୍ୟପାଇଁ ହସର ଫୁଆରା ବାଣ୍ଟିଛନ୍ତି। ଏହି ମହାନ ଡ୍ୟାଗମର୍ସ ସାଧନାର ସିଦ୍ଧି ଓ ବ୍ୟାପକତାକୁ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାରୁ। ବହୁ ଚରିତ୍ର, ଘଟଣାର ଉପସ୍ଥାପନ ଭିତରେ ନିଜେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି। ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶବୋଧ ମଧ୍ୟ ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଯାଏ। ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱୟଂ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟର ପ୍ରସଙ୍ଗ ହୋଇଛନ୍ତି। ଏଭଳି ଜଣେ ସାରସ୍ୱତ ସ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କ ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟକୁ ଅଧ୍ୟୟନ-ଅନୁଶୀଳନ କଲେ ଯେତିକି ଆନନ୍ଦିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ, ତା’ଠାରୁ ଅଧିକ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ। ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ଗଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସମଗ୍ର ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗଳ୍ପ ରଚନାର ପ୍ରାରମ୍ଭ ହାସ୍ୟ ନୁହେଁ, ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣା। ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ଦୁଃଖ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଜୀବନ। ଦୁଃଖ, ଯନ୍ତ୍ରଣା, ବେଦନାରେ ଦଗ୍ଧାଭୂତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରାଣର ଅପୂର୍ବ ଆଲୋଖ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅମ୍ଳାନ ସାହିତ୍ୟ କୃତି।

ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଜଡ଼ସଦୃଶ କବିପ୍ରାଣ କଦାପି ବିଚଳିତ ହୋଇନାହିଁ। ବରଂ ଆହୁରି ଦେବୀପ୍ୟମାନ ହୋଇଉଠିଛି। ଅନ୍ୟଲାଗି ହାସ୍ୟର ଢେଉ ଖେଳାଇ ଦେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କଦାପି ସାଧାରଣ ହୋଇପାରନ୍ତି କି ? ପରିବେଶ-ପରିସ୍ଥିତି ଭିତରେ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ଆଦର୍ଶକୁ ଡ୍ୟାଗ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ। ଯନ୍ତ୍ରଣା - ପୀଡ଼ାର ଆଘାତରେ କବିର ଜୀବନବୋଧ ସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ସ୍ୱାଭିମାନଧର୍ମୀ ହୋଇଛି। ତେଣୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ କହିଛନ୍ତି -

“ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନ କଷଣ ଦେଉ ପଛକେ ପାଡ଼ା
ନିରତେ ତା ସହି କବିଟି କରେ ସୁଖରେ କ୍ରୀଡ଼ା।
ନିର୍ଯ୍ୟାତ୍ତ ହେଲେ ବାହାର କରେ ଅପୂର୍ବ ଗୀତି
ନିର୍ଜର ଶୁଣିବା ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗୁ ଆସନ୍ତି କ୍ଷିତି।
ନିଧନ ହେଲେ ହେଁ କିଞ୍ଚିତେ ନାହିଁ ଦକା ତାହାରି

ନିୟତେ ହୃଦୟେ ରତନ କରି ପାରଇ ଝେରି ।
 ନିର୍ବଳ ହୋଇଲେ ଶରୀର ସେହୁ କିଛି ଭାବେନି
 ନିର୍ଦ୍ଦାତ ଅଜାଡ଼ି ପକାଏ ଝାଡ଼ି ନିଜ ଲେଖନୀ ।”

x x x x

ନିଳୟ ନଥିଲେ ନ ଆଉ ନିଜ ବୋଲି ଖଣ୍ଡିଏ
 ନିକେତନ ନିଜ ମଣଇ ପୃଥ୍ବୀ ଗୋଟିକୁ ସିଏ ।
 ନିତୁତେ ଲୁଚିଣ ଥିଲେ ବି ସେହୁ ଆପଣା ବାସେ
 ନିରେଖୁ ଦେଖଣ ପାରନ୍ତି ସର୍ବେ ଅଳ୍ପ ଆୟାସେ ।”

(ନିଳଠା କବି)

କବିଟିଏ ତେଣୁ ଯନ୍ତ୍ରଣାସିକ୍ତ ଓ ନିଃସଙ୍ଗ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ତା’ ମନରେ ନଥାଏ
 ଅସ୍ପଷ୍ଟ କି ଦୁଃଖ । ଅନୁଭୂତି ଓ ଅନୁଭବର ନିବିଡ଼ ଆବେଗ ତାଙ୍କ ରଚନାକୁ କରେ
 ପରିପୁଷ୍ଟ । ସକଳ ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥା ଭିତରେ କଳା-କୋଣାର୍କକୁ ନିର୍ମାଣ କରିବା ଲାଗି
 ସାହସ ଓ ଦମ୍ଭକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ନିଜର ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଅନୁଭବର ଭାବ
 ସାକ୍ଷତା ଭିତରେ ସେହି ଅବବୋଧକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ । ଜୀବନ-
 ଦର୍ଶନର ମହାର୍ଦ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧିକୁ ଲେଖନୀରେ ଫୁଟାଇ ପାରିଛନ୍ତି ଚମତ୍କାର ଶୈଳୀରେ
 ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ । ଏହି ଅନୁଭୂତିର ନିବିଡ଼ତା ହିଁ ସାଧକକୁ ସାଫଲ୍ୟତା
 ଆଣିଦିଏ । ଯାହା ଘଟିଛି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନରେ ସେଥିପାଇଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମନୀଷୀ
 ଚଲ୍‌ସ୍‌ସ୍‌ କହିଥିଲେ-“To evoke in one self a feeling one has
 experienced and having evoked it in oneself then by means of
 movement, lined, colours, so binds of forms expressed in words,
 so to transmit that feeling that others experience the same
 feeling.” ଅନୁଭବର ସାକ୍ଷତା ତେଣୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମଗ୍ର ସୃଷ୍ଟିକୁ ସାର୍ଥକତା
 ଆଣିଦେଇଛି । ୧୯୧୫ ମସିହାରେ କଟକର ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳାଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ
 କରିଥିବା ହାସ୍ୟରସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ କଟକ ସହରର ଜୀବନଧାରା ପ୍ରତି ଥିଲେ ଅଜ୍ଞାଜ୍ଞୀ
 ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ତେଣୁ କଟକର ପରିବେଶ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତା ଭିତରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ବହୁ
 ରୂପାଲେଖ୍ୟକୁ ସେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ ଶୈଳୀରେ ଯେପରି ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ତାହା
 ଖୁବ୍ ଆମୋଦଧର୍ମୀ । ତହିଁରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ହାସ୍ୟର ଧାରା ଯେତିକି ତୀବ୍ର, ସାମାଜିକ ଜୀବନ
 ଲାଗି ନିବେଦିତ ବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ସେତିକି ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ।

ରାଜନୈତିକ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟ

ଜଣେ ସଚେତନଶୀଳ ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାଧାରଣବର୍ଗର ଲୋକମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ସାହିବସ୍ତି, ନିମ୍ବବର୍ଗର ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ବେଦନର ସ୍ୱର ଯେତିକି ରହିଛି ଉଚ୍ଚବର୍ଗର ଅସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତହିଁ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ କଟାକ୍ଷ ଓ ସମାଲୋଚନା ରହିଛି । ପୋଲିସ୍, ଓକିଲ, ବିରୁପତି, ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅଧିକାରୀ, ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ବାଦ୍ ପଡ଼ିନାହାନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ । ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ ଏହି ବାବୁମାନଙ୍କୁ ଟେକ ଦେଇ, ଟାହୁଲି-ଟାପରା କରି ବ୍ୟଙ୍ଗ-ହାସ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଅସଲମୁଖା ଖୋଲିବାର ସାହସ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଏଭଳି ଅନେକ ଘଟଣାକୁ ସେ ଦେଇଛନ୍ତି କଳାତ୍ମକ ରୂପ । ଯେପରି -ସଚିବାଳୟର ପଦସ୍ଥ ଅଧିକାରୀମାନଙ୍କ ଲାଞ୍ଜଖୋର ଗୁମରକୁ ଫିଟାଇବାକୁ ଯାଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ କହିଛନ୍ତି- “ଗଉଡ଼ ଦୁଧରେ ପାଣି ନଥାଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ସରକାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦସ୍ତରରେ ଉପୁରି ନଥିବା କଥା କଥା ଗାଲୁ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ହୋଇନପାରେ ।” (ସସ୍ପେନ୍ସନ ଠାକୁର) । ଉପ-ଶାସନ ସଚିବ ନରାଧମଙ୍କ ଅସଲମୁଖା ଖୋଲି ଦେଇଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସେହିପରି ‘ଦିପହରିଆ ଚଟିଘର’ ଗଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ଓକିଲଙ୍କ ଠାରୁ ବିରୁପତିଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଇନଜ୍ଞମାନେ କିଭଳି ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କୁ ଠକାମିର ଶିକାର କରୁଛନ୍ତି, ସେସବୁର ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ସମାଜର ବିପୁଳଚିତ୍ର । ବିଭଙ୍ଗ ସାମାଜିକ ବିଧି-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ତ ସେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି, ବିଦ୍ରୁପ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସ ଭିତରେ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଦେଖାଇଦେଇ ନିରବରେ ବସି ନାହାନ୍ତି, ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ଚିମୁଟା ଦେଇ ସଚେତନ ହେବାପାଇଁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନଛନ୍ତି । ସରକାରୀ ଅଫିସର, ନେତା-ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଦସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପ୍ରତି ସେ କଟାକ୍ଷ କରିଛନ୍ତି । କିଳାପୋତୋଇ, ହାତଗୁଞ୍ଜା, ଲାଞ୍ଜ ଆଦିର ଭୋଜବାଜି ଭିତରେ ସେ ସାଂପ୍ରତିକ ସମାଜର ଚିତ୍ରକୁ ଆଙ୍କିଛନ୍ତି । ଏହି ଛିଦ୍ରଗୁଡ଼ାକୁ ସେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଅଙ୍ଗୁଳି ଉଠାଇ । ଯେପରି ଘୁଷ୍ଟଖୋର ବ୍ୟକ୍ତିବର୍ଗଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକ୍ଷେପ କରି ସେ କହିଛନ୍ତି - ‘ସିଭିଲ ସର୍ଜନ, ଡାଇରେକ୍ଟର, ଉପସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ସ୍ଥାନୀୟ ଏମ୍.ଏଲ୍.ଏ.ମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ବେଳେବେଳେ କଲେକ୍ଟର, ଓଃ - ଏତେ ଘଇତା ସମ୍ଭାଳେ କିଏ ? (ଉତ୍ତରଭୋପା-ବିଦୁଷକ) ରାଜନୀତିର ଶଠତା, ପ୍ରତାରଣା, ଦୁର୍ନୀତି ଆଦିର ଘଟଣା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ରାଜନୀତିର ଛକାପଞ୍ଜା ଅବସ୍ଥା,

ସ୍ୱାର୍ଥସର୍ବସ୍ୱ ବ୍ୟକ୍ତିକୈନ୍ଦ୍ରିକ ଅଭିଳାଷ ସମାଜକୁ କିପରି କଲୁଷିତ କରିଛି ତାହାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଚମତ୍କାର ଶୈଳୀରେ । ବିଶେଷତଃ ଗଞ୍ଜ, ଉପନ୍ୟାସ, କବିତା ସବୁଥିରେ ସମାଜ ସଂସ୍କାରର ବାର୍ତ୍ତା ସେ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ‘ମୟାର’, ‘ଗମାତ’, ‘ଚାହୁଲିଆ’, ‘ବୃହତଭାଷ୍ଟ’, ‘ଭୋଟ’, ‘ବିଦୁଷକ’ ଆଦି ଗଞ୍ଜ ସଂକଳନରେ ରାଜନୀତିର ଅବକ୍ଷୟ ରୂପକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଛନ୍ତି ।

ରାଜନୈତିକ ନେତା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସମାୟାନୁବର୍ତ୍ତିତାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ ଆଲେଖ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଭକ୍ତୁଆ ବନାଇ ଭୋଟ୍ ନେବାପାଇଁ ଏମାନଙ୍କ ଫର୍ଯିଫିକର ବେଶ୍ କାରୁକାରୀ । ମାତ୍ର ଅନେକ ସମୟରେ ସଭାସମିତିରେ ଭାଷଣ ବା ଯୋଗଦାନ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ସମୟଜ୍ଞାନର ଅଭାବ ଥାଏ । ଏହାକୁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଗାନ୍ଧିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ଗଞ୍ଜରେ— “ହଜରେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ କ’ଣ ହାକିମ ନୁହନ୍ତି ? ସେମାନେ ତ ପୁଣି ସଭାସମିତିକି ଛଅଟାବେଳେ ଆସିବାର ଥିଲେ ଆଠଟାବେଳେ ପହଞ୍ଚି ଅମୁକ ହୋଇଗଲା, ତମୁକ ହୋଇଗଲା ବୋଲି କହି ଟିକେ କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା ମାଗିନିଅନ୍ତି । ସଭାରେ ଦୁଇଘରପଦ କଥା ବକି ଦେଇ ବହୁ ଗୁରୁତର କାମ ଅଛି ବୋଲି କହି ସଭା ଛାଡ଼ି ପଳାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର କେଉଁ କାମଟା ଏବେ ଭଣ୍ଡର ହୋଇଯାଉଛି ଯେ, ସମୟକୁ ଏତେ ଜଗିବସିବ ।” (କଥାମଜେଇ - ଚାହୁଲିଆ)

ଭୋଟ୍‌ଦାନ ସମୟରେ କଳାବଜାରୀ ଓ ଟାଉଟରଙ୍କ ସନ୍ଧାନ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଭୋଟ୍ ଯୋଗାଡ଼ିଆମାନଙ୍କ କାରସାଦି ସହିତ ନିର୍ବାଚନୀ ପାଣ୍ଡି ଆଦାୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁମରକୁ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ପାଠକଙ୍କ ସାମ୍ନାରେ ଖୋଲି ଦେଇଛନ୍ତି ସେ । ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଖିରେ ଆଜ୍ଞୁଳି ଗେଞ୍ଜି ଭୋଟ୍ ହାତେଇ ନେବା ପାଇଁ କରୁଥିବା ଟାଉଟରମାନଙ୍କର ଫର୍ଯିଫିକର ଓ କୁଳିନେତାମାନଙ୍କର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ସୂଚୀତ କରିଛନ୍ତି ଗଞ୍ଜରେ ।

ସାଧାରଣ ଭୋଟର ଏହି ମାୟାରେ ପଡ଼ି ନିଜତ୍ୱକୁ ହରାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ସାମାନ୍ୟ ଟଙ୍କା କେତେଟା ଓ ଖାଦ୍ୟମୋହରେ ଏମାନେ ମୁଣ୍ଡ ବିକି ଦେଉଛନ୍ତି । ଏହି ଅସହାୟ ସାମାଜିକ ଦୁରବସ୍ଥାକୁ ଦେଖି ଯେପରି ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବିଦ୍ରୁପ ଶୈଳୀରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଦୁଃସ୍ଥିତିକୁ ମଧ୍ୟ କ୍ଷୋଭ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ତାଙ୍କ ମତରେ — “ଲୋକେ ଏମିତି ଗିଳା ପଡ଼ିଲେଣି ଯେ ତାହା ବାସ୍ତବୀ ବି କହି ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁହଁକୁ ପଜେଇ ବସି ରହିଛନ୍ତି, କଥା ପଦକେ ଆଣ ମଦ, ଆଣ କୁରୁଡ଼ା, ଆଣ ଟଙ୍କା, ଆଣ ଲୁଗା, ଆଣ ଶାଢ଼ି, ସବୁ ଖାଲି ଆଣ । ସବୁ ସର୍ବଗିଳାଙ୍କ ପାଟିରେ କିଛି କିଛି ପକେଇଦେବା ବିଜ୍ଞତାର କାର୍ଯ୍ୟ ।

ତାକୁ ହଜମ କରିବା କିଛି ସହଜ କଥା ନୁହେଁ। ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ସେଗୁଡ଼ା ଜବଦ୍ ହୋଇଛି। ସିଧାସଳଖ ଗିଳିଦେଲେ ପେଟଫାଟିବା ହିଁ ସାର ହେବ। ନଖାଇ ପାରିଲେ ଜୀବନସାରା ଅବସୋସ ରହିଯିବ।” (ନିର୍ବାଚନ ପାଣ୍ଠି - ଭୋଟ୍)

ସେହିପରି ରାଜନ୍ୟବର୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଶଠତାର ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାଦ୍ ପଡ଼ିନାହିଁ। ଆତ୍ମପ୍ରସ୍ତର ପାଇଁ ସେମାନେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଧୁରନ୍ଧର। ‘ଶ୍ରମଦାନ’ ଗନ୍ଧରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗାଁ ରାସ୍ତା ତିଆରି କରିବାର ଦୃଶ୍ୟ ଯେତିକି ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ, ସେତିକି ଶଠତାପୂର୍ଣ୍ଣ। ସାଂପ୍ରତିକ ସମୟର ଏହି ପ୍ରତାରଣା ଜନିତ ମାନସିକତାକୁ ଉତଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ। ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଗାଁର ରାସ୍ତା ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଶ୍ରମଦାନ କରିବାକୁ ଜଣାଇ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ଅଭିସନ୍ଧିକୁ ପୁରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି କଲେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଗୋପନରେ- “ଦେଖ ମୁଁ ଫାଉଡ଼ାରେ ମାଟି ଖୋଳିଲାବେଳେ ସବୁକୋଣରୁ ଯେପରି ଫଟୋ ନେବ। ମୁଲିଆ ମୋ ମୁଣ୍ଡକୁ ମାଟି ଗାଣୁଆ ଟେକିଲାବେଳେ ସେହିପରି ଗୁରୁପାଞ୍ଚଟା, ଆଉ ମାଟିନେଇ ଯାଉଥିବାବେଳେ ପ୍ରତି ପାଦରେ ଅନ୍ତତଃ ଦୁଇଟା କରି ଉଠେଇନେବ। ମୋ ମୁହଁରେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ଥିଲାବେଳେ ଫଟୋ ଉଠେଇବ। ମୁଁ ଯେ ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଶ୍ରମଦାନ କରୁଛି, ସେଇଟା ଯେପରି ଲୋକେ ଫଟୋରୁ ଜାଣିପାରିବେ।” (ଶ୍ରମଦାନ - ବୃହତଭାଣ୍ଡ) କଲେକ୍ଟର ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବରାଦ ମୁତାବକ ତଥ୍ୟଧର୍ମୀ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଛନ୍ତି। ଏହି ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ନାଁ ଶୁଣି ଚିଫ୍‌ଜର୍ଜିନିୟର ମୁଣ୍ଡକୁ ମାଟିଗାଣୁଆ ଟେକିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଛନ୍ତି। ସେକ୍ରେଟାରୀ, କଲେକ୍ଟର ଏସ୍.ଡି.ଓ.ମାନେ ପେଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଟେକି ଦି’ଖରି ଗାଣୁଆ ମାଟି ମଧ୍ୟ ପକାଇଛନ୍ତି। ଏହିଭଳି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ଦଧର୍ମୀ ହୀନ ରାଜନୀତିର ସ୍ୱାର୍ଥୀୟ ସ୍ୱରୂପକୁ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ଉଦଘାଟିତ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ।

କୁହ୍ମିତ ରାଜନୀତିର ଚିତ୍ରକୁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜ ରଚନାରେ। ଶାସକ - ବିରୋଧୀ ଦଳର କୁହା ରାଜନୀତି ଭିତରେ ସାଧାରଣ ଜୀବନ ବଳି ପଡ଼ିଯାଏ। ସ୍ୱାର୍ଥସିଧି ପାଇଁ ଏକକୁ ଆରକେ କାଦୁଅ ଫିଙ୍ଗନ୍ତି। ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଭିତରେ ଟାଉଟର, ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଲାଭଖୋର ହୁଅନ୍ତି। ଗୁଣ୍ଡା-ତଞ୍ଜରମାନଙ୍କୁ ହାତବାରିସି କରି ଫାଇଦା ଉଠାନ୍ତି ଦଳାୟନେତା। ଦେଶରେ ଶାନ୍ତିଶୃଙ୍ଖଳା ଆଣିବା ବଦଳରେ ଉତ୍ତେଜ ବିଶୁଦ୍ଧିଲା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଓ ନେତାମାନେ ଦାୟୀ ରହୁଛନ୍ତି। ‘ଭଣ୍ଡର ଯୋଜନା’ ଗନ୍ଧରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବିରୋଧୀଦଳ କ୍ଷମତାରେ ଥିବାବେଳେ ବହୁ ଷ୍ଟେରାବେପାରୀ, ସୁନା ଲୁଟେରା, ସ୍ୱଗଳରମାନେ ଦେଶର ଅର୍ଥନୀତିକୁ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କ ଲୁଟ ସାମଗ୍ରୀକୁ

ବାଜ୍ୟାପ୍ତି କରି, ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀର ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ଜେଲ ପଠାଇ ଦେଇଥିବାର ଦୃଶ୍ୟକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି; ଶାସକଦଳର ପୁନର୍ବାର କ୍ଷମତାକୁ ଆସିବାପରେ ତାଙ୍କର ମାୟାଜାଲ କିଭିଳି ବିଛାଡ଼ି ହୋଇପଡ଼ିଛି, ସେ ସଂପର୍କରେ ନିଜ୍ଜଳ ଉଦାହରଣଟିଏ ଦେଇଛନ୍ତି । ଶାସକ ଦଳର କ୍ଷମତା ଆସିବା ପରେ ସେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି - “ସେମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କର । ତାଙ୍କ ନାଆଁ ପଛରୁ ଦେଶଦ୍ରୋହ ଶବ୍ଦ ଉଠାଇ ନେଇ ଦେଶଭକ୍ତ ଶବ୍ଦ ବସାଅ । ଯେଉଁସବୁ ସୁନା ବାଜ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିକ୍ରି କରିଦିଅ । ଟଙ୍କା ପଇସାସବୁ ଫେରାଇ ଦେଇ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କର । ଚେରି, ଗୁଣ୍ଡାମି, ନାରୀଧର୍ଷଣ, ଧମକେଇ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ, ସରକାରୀକାମରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା, ଉପରିସ୍ଥ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ମାଡ଼, ଅପମାନ ଦେଇ ଯେଉଁମାନେ ଜେଲ ଯାଇଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ବିଭାଗରେ ପୁନଃ ନିଯୁକ୍ତି ଦିଅ । କ୍ଷତିପୂରଣ ଦେଇ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ କର ।” (ଭଣ୍ଡୁର ଯୋଜନା-ମନ୍ଦିରା)

ରାଜନୀତି ବ୍ୟକ୍ତିବର୍ଗଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ, ଚରିତ୍ରକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯେଉଁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପଦବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅଳଙ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୈଳୀରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି -

“ସେ ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱର ଲୋଭନୀୟ ଛବି ପାଇବାକ୍ଷଣି ଧନୀ, ମାନୀ, ଗୁଣୀ, ସାର୍ସାର, ଋଗୁବାଣୀ, ଦୈନିକ ସରଳବଣୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଛାଦିତ ଘରଣୀ, ଖଣିମାଲିକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘଣି, ମିଳମାଲିକଙ୍କ ଠାରୁ ପଣି, ସବୁଥିରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କିଛି ନଜାଣି.... ।” ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ କଲୁକ୍ଷିତ ରାଜନୀତିର ମୋହରୁ ସାଧାରଣ ମଣିଷକୁ ଜାଗରିତ କରାଇବାପାଇଁ ସଚେତନଶୀଳ ବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଇଅଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସ ଭିତରେ ସମାଜସଂସ୍କାରର ସନ୍ଦେଶ ଏହିପରି- “ମେଘ ବରଷୁଛି, ପିଇଯାଅ ପାନେ । ମେଘ ତୁମ୍ଭରି ପରି ହୁଏ, ପୋଖରୀ, ଗଡ଼ିଆରୁ ପାଣି ଶୋଷି ଶୋଷି ନେଇଥିଲା, ମୁଁ ତାକୁ କାଲୁଆ କରିଛି । ସେ ଏବେ ବରଷୁଛି । ପାନେ ଯେଉଁଠୁ ଯାଇଥିଲା , ଠିକ୍ ସେହିଠାକୁ ଫେରି ଆସିବ । ହୁସିଆର ହୋଇ ପିଇଯାଅ । କିନ୍ତୁ ଖବରଦାର, ପଇସା ଖାଇ ଇଚ୍ଛତ ବିକନା, ବୁଝି ସମଝି ଭୋଟ ଦିଅ । ପଇସା ଲୋଭରେ ଯେମିତି ମାଆ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ନ ବିକ ।” (ଡକେଇତି -ଭୋଟ)

ରାଜନୈତିକ ଜୀବନରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ସଂପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସଚେତନଧର୍ମୀ ବାର୍ତ୍ତା ଓ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ ଆଲୋଚ୍ୟା ବେଶ୍ ବାସ୍ତବଧର୍ମୀ । ସେଥିପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ଦଳବଦଳ କରିବାର ଘଟଣାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ଭେଡ଼ି ବେପାର’ ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ ବେଶ୍ ରସୋତ୍ତମ - “ଏ ହେଁ, ସେଇଟାକୁ ଘୋଡ଼ାବେପାର କୁହ ନାହିଁ, ଘୋଡ଼ାକୁ ଅପମାନ ହେବ ।

ସେଇଟାକୁ ଭେଡ଼ିବେପାର କୁହ । ଘୋଡ଼ାକୁ ତା' ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛି କରେଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ସେ ଡେଇଁବ, ନାତ ମାରିବ । ହଁ-ହଁ - ହଁ ରଡ଼ି ଦେଇ ପ୍ରତିବାଦ କରିବ । କିନ୍ତୁ ଭେଡ଼ିକୁ ଯୁଆଡ଼େ ଆଡ଼େଇବ, ସେ ସେଇଆଡ଼େ ପ୍ରତିବାଦର ଚିହ୍ନ ନଦେଖେଇ ଗଲିଯିବ ।” (ଭେଡ଼ି ବେପାର- ଭୋଟ୍)

ରାଜନୀତିକ ପରିବେଶର ବାସ୍ତବ ରୂପକୁ ଅଙ୍କନ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସାମାଜିକ ଜୀବନଲାଗି ରାଜନେତାମାନଙ୍କ ଶଠତା, ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତି, ପ୍ରତାରଣା ଆଦିକୁ ସେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ଜାତୀୟ ଜୀବନର ପରିପୁଷ୍ଟତା ଲାଗି ରାଜନୈତିକ ସଂସ୍କାର ଆଣିବା ଥିଲା ତାଙ୍କ ରଚନା ମାନଙ୍କର ପ୍ରମୁଖ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ।

ସାମାଜିକ ଜୀବନର ରୂପଛବି

ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବହୁବିଧ ରୂପ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାରେ ଚମତ୍କାର ଶୈଳୀରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ପାରିବାରିକ ଜୀବନବୋଧଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଗର ଲୋକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା, ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆବେଗ, ଗୁରୁତ୍ବିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ମଧ୍ୟବିତ୍ତ - ନିମ୍ନମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାର ଅବସ୍ଥା ଆଦିର ନାନା ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାରେ । ଏହାଯେପରି ବ୍ୟାଙ୍ଗାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ଉପସ୍ଥାପିତ, ସେହିପରି ପରିବର୍ତ୍ତନଧର୍ମୀ ମାନସିକତା ଓ ସଂସ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମାଜିକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାଏ । ଏକ ଜାତୀୟ ଓ ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍ବବୋଧ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାର ପ୍ରମୁଖ ସ୍ବର । ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ଜାତୀୟଜୀବନକୁ ଚଳଚଞ୍ଚଳ କରାଇବା ଥିଲା ତାଙ୍କ ରଚନାର ମୂଳ ପ୍ରେରଣା । ସ୍ଵାର୍ଥୀକ୍ଷ ମଣିଷପ୍ରତି ତାଙ୍କର କଟାକ୍ଷ ଯେପରି, ସମ୍ବେଦନା ଓ ମାନବିକତାବୋଧରେ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆବେଗ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ବିଶେଷତଃ ଦୋଷଦୁର୍ବଳତା ଦେଖାଇବା ଭିତରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବହୁଧା ଛବିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପଲବ୍ଧି ଅଙ୍ଗେନିଭା ଘଟଣା ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ଜୀବନ ହିଁ ଏ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରମୁଖ ସହାୟକ ହୋଇଛନ୍ତି ଲେଖକଙ୍କୁ । ସମାଜର ଦୁର୍ବଳାତର ଦିଗଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନାଇବାକୁ ଯାଇ ସମାଲୋଚନାର ଶରବ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ; ମାତ୍ର ଏ ନିମନ୍ତେ ସେ ପଟ୍ଟାତପଦ ବା ବିଚଳିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ସ୍ଵୀକାର କରିଛନ୍ତି - “ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର କୌଣସି ଆକ୍ରୋଶ ବା ବୈରଭାବ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଅଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ବେଳେବେଳେ ଗୁମ୍ଫାସୁମ୍ଫା ଖାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଢେଲାମାଡ଼ଟା ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ନୁହେଁ । ବରଂ ଢେଲା ବୋଲୁଅ ନିଷେପକାରୀଙ୍କ ରସ ଗ୍ରହଣର ଅସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଖି ମୁଁ ଉଣା ଆନନ୍ଦ ପାଏ ନାହିଁ । ସେମାନେ ରାଗିଲେ ମୁଁ

ବାଜ୍ୟାସ୍ତ୍ର କରି, ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀର ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ଜେଲ ପଠାଇ ଦେଇଥିବାର ଦୃଶ୍ୟକୁ ଯେଉଁ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି; ଶାସକଦଳର ପୁନର୍ବାର କ୍ଷମତାକୁ ଆସିବାପରେ ତାଙ୍କର ମାୟାଜାଲ କିଭିଳି ବିଛାଡ଼ି ହୋଇପଡ଼ିଛି, ସେ ସଂପର୍କରେ ନିଜ୍ଜଳ ଉଦାହରଣଟିଏ ଦେଇଛନ୍ତି । ଶାସକ ଦଳର କ୍ଷମତା ଆସିବା ପରେ ସେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି - “ସେମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କର । ତାଙ୍କ ନାଆଁ ପଛରୁ ଦେଶଦ୍ରୋହ ଶବ୍ଦ ଉଠାଇ ନେଇ ଦେଶଭକ୍ତ ଶବ୍ଦ ବସାଅ । ଯେଉଁସବୁ ସୁନା ବାଜ୍ୟାସ୍ତ୍ର ହୋଇଛି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିକ୍ରି କରିଦିଅ । ଟଙ୍କା ପଇସାସବୁ ଫେରାଇ ଦେଇ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କର । ଗେରି, ଗୁଆମି, ନାରୀଧର୍ଷଣ, ଧମକେଇ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ, ସରକାରୀକାମରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା, ଉପରିସ୍ଥ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ମାଡ଼, ଅପମାନ ଦେଇ ଯେଉଁମାନେ ଜେଲ ଯାଇଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ବିଭାଗରେ ପୁନଃ ନିଯୁକ୍ତି ଦିଅ । କ୍ଷତିପୂରଣ ଦେଇ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ ମଧ୍ୟ କର ।” (ଭଣ୍ଡୁର ଯୋଜନା-ମଝରା)

ରାଜନୀତି ବ୍ୟକ୍ତିବର୍ଗଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ, ଚରିତ୍ରକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯେଉଁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପଦବାକ୍ସ ମଧ୍ୟ ଅଲଙ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୈଳୀରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି -

“ସେ ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱର ଲୋଭନୀୟ ଛବି ପାଇବାକ୍ଷଣି ଧନୀ, ମାନୀ, ଗୁଣୀ, ସାରସାର, ଋତୁବାଣୀ, ଦୈନିକ ସରଳବଣୀ, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଳ୍ପଦିତ ଘରଣୀ, ଖଣିମାଲିକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଘଣି, ମିଳମାଲିକଙ୍କ ଠାରୁ ପଣି, ସବୁଥିରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କିଛି ନଜାଣି.... ।” ଏତଦ୍ ବ୍ୟତୀତ କଲୁକ୍ଷିତ ରାଜନୀତିର ମୋହରୁ ସାଧାରଣ ମଣିଷକୁ ଜାଗରିତ କରାଇବାପାଇଁ ସଚେତନଶୀଳ ବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଇଅଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସ ଭିତରେ ସମାଜସଂସ୍କାରର ସନ୍ଦେଶ ଏହିପରି- “ମେଘ ବରଷୁଛି, ପିଇଯାଅ ପାନେ । ମେଘ ତୁମ୍ଭର ପରି ହୁଏ, ପୋଖରୀ, ଗଡ଼ିଆରୁ ପାଣି ଶୋଷି ଶୋଷି ନେଇଥିଲା, ମୁଁ ତାକୁ କାଲୁଆ କରିଛି । ସେ ଏବେ ବରଷୁଛି । ପାନେ ଯେଉଁଠୁ ଯାଇଥିଲା , ଠିକ୍ ସେହିଠାକୁ ଫେରି ଆସିବ । ହୁସିଆର ହୋଇ ପିଇଯାଅ । କିନ୍ତୁ ଖବରଦାର, ପଇସା ଖାଇ ଇଚ୍ଛତ ବିକନା, ବୁଝି ସମାଜି ଭୋଟ ଦିଅ । ପଇସା ଲୋଭରେ ଯେମିତି ମାଆ ଭଉଣୀଙ୍କୁ ନ ବିକ ।” (ଡକେଇତି -ଭୋଟ)

ରାଜନୈତିକ ଜୀବନରେ ପରିତୃଷ୍ଣ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ସଂପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସଚେତନଧର୍ମୀ ବାର୍ତ୍ତା ଓ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ ଆଲେଖ୍ୟ ବେଶ୍ ବାସ୍ତବଧର୍ମୀ । ସେଥିପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ଦଳବଦଳ କରିବାର ଘଟଣାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ଭେଡ଼ି ବେପାର’ ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ ବେଶ୍ ରସୋତ୍ତର୍ଣ୍ଣ - “ଏ ହେଁ, ସେଇଟାକୁ ଘୋଡ଼ାବେପାର କୁହ ନାହିଁ, ଘୋଡ଼ାକୁ ଅପମାନ ହେବ ।

ସେଇଟାକୁ ଭେଡ଼ିବେପାର କୁହ । ଘୋଡ଼ାକୁ ତା’ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛି କରେଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ସେ ଡେଇଁବ, ନାତ ମାରିବ । ହିଁ-ହିଁ - ହିଁ ରଡ଼ି ଦେଇ ପ୍ରତିବାଦ କରିବ । କିନ୍ତୁ ଭେଡ଼ିକୁ ଯୁଆଡ଼େ ଆଡ଼େଇବ, ସେ ସେଇଆଡ଼େ ପ୍ରତିବାଦର ଚିହ୍ନ ନଦେଖେଇ ଝଲିଯିବ ।” (ଭେଡ଼ି ବେପାର- ଭୋଟ୍)

ରାଜନୀତିକ ପରିବେଶର ବାସ୍ତବ ରୂପକୁ ଅଙ୍କନ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସାମାଜିକ ଜୀବନଲାଗି ରାଜନେତାମାନଙ୍କ ଶଠତା, ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତି, ପ୍ରତାରଣା ଆଦିକୁ ସେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ଜାତୀୟ ଜୀବନର ପରିପୁଷ୍ଟତା ଲାଗି ରାଜନୈତିକ ସଂସ୍କାର ଆଣିବା ଥିଲା ତାଙ୍କ ରଚନା ମାନଙ୍କର ପ୍ରମୁଖ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ।

ସାମାଜିକ ଜୀବନର ରୂପଛବି

ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବହୁବିଧ ରୂପ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାରେ ଚମତ୍କାର ଶୈଳୀରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି । ପାରିବାରିକ ଜୀବନବୋଧଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଗର ଲୋକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା, ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆବେଗ, ଗୁରୁତ୍ୱିକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ମଧ୍ୟବିତ୍ତ - ନିମ୍ନମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାର ଅବସ୍ଥା ଆଦିର ନାନା ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାରେ । ଏହାଯେପରି ବ୍ୟାଙ୍ଗାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ଉପସ୍ଥାପିତ, ସେହିପରି ପରିବର୍ତ୍ତନଧର୍ମୀ ମାନସିକତା ଓ ସଂସ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ ସାମାଜିକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାଏ । ଏକ ଜାତୀୟ ଓ ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍ୱବୋଧ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନାର ପ୍ରମୁଖ ସ୍ୱର । ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ଜାତୀୟଜୀବନକୁ ଚଳଚଞ୍ଚଳ କରାଇବା ଥିଲା ତାଙ୍କ ରଚନାର ମୂଳ ପ୍ରେରଣା । ସ୍ୱାର୍ଥୀକ୍ଷ ମଣିଷପ୍ରତି ତାଙ୍କର କଟାକ୍ଷ ଯେପରି, ସମ୍ବେଦନା ଓ ମାନବିକତାବୋଧରେ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଆବେଗ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ବିଶେଷତଃ ଦୋଷଦୁର୍ବଳତା ଦେଖାଇବା ଭିତରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ବହୁଧା ଛବିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପଲବ୍ଧି ଅଙ୍ଗେନିଭା ଘଟଣା ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଜୀବନ ହିଁ ଏ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରମୁଖ ସହାୟକ ହୋଇଛନ୍ତି ଲେଖକଙ୍କୁ । ସମାଜର ଦୁର୍ବଳାତର ଦିଗରୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନାଇବାକୁ ଯାଇ ସମାଲୋଚନାର ଶରବ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ; ମାତ୍ର ଏ ନିମନ୍ତେ ସେ ପଟ୍ଟାତପଦ ବା ବିଚଳିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି - “ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର କୌଣସି ଆକ୍ରୋଶ ବା ବୈରଭାବ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଅଜ୍ଞାନକଲ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ବେଳେବେଳେ ଗୁମସ୍ତୁମ୍ ଖାଆନ୍ତି । ତେଣୁ ଢେଲାମାଡ଼ଟା ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ନୁହେଁ । ବରଂ ଢେଲା ବୋଲୁଅ ନିକ୍ଷେପକାରୀଙ୍କ ରସ ଗ୍ରହଣର ଅସାମର୍ଥ୍ୟ ଦେଖି ମୁଁ ଉଣା ଆନନ୍ଦ ପାଏ ନାହିଁ । ସେମାନେ ରାଗିଲେ ମୁଁ

ହସେ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ମାନସିକ ପାଡ଼ା ପାଇଲେ ମୋତେ ଦୁଃଖ ଲାଗେ ।” (ଭୂମିକା - ସାହିତ୍ୟ ଋଷ)

ଧର୍ମକୁ ନେଇ ସମାଜରେ ବିଭିନ୍ନ ଲୁଣ୍ଠନ-ଶୋଷଣ କରାଯାଉଥିବାର ଦୃଶ୍ୟକୁ ଉଚ୍ଚୋଳନ କରିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଧାର୍ମିକ ସଂଗଠନ ଗଢ଼ି ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଋୟା ଆଦା, ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନାମରେ ମାଗୁଣି, ଭିକ୍ଷାର୍ଥୀ ହୋଇ ଧର୍ମ ନାମରେ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ଆଦି ସାମାଜିକ ଜୀବନର ନିତିଦିନିଆ ଘଟଣା । ଏଭଳି କୁସୂଚ ମାନସିକତାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତୀବ୍ର ସମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ‘ଛପନ ପ୍ରହରୀ’, ‘ଏବର ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା’ ଗଛରେ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗ ଉତ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ଚତୁଳ ହାସ୍ୟ-ବିଦ୍ରୁପ ମାଧ୍ୟମରେ । ଗ୍ରାମରେ ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ବିନତୀ, ଉପଦେଶ ଓ ଅନୁରୋଧ ଥିଲା । ମାତ୍ର ତଥାକଥିତ ଅମଳାତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସହରୀ ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା ମାନଙ୍କର ତାଗିଦା ଓ ଧମକରେ ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ପ୍ରମାଦ ଗଣନ୍ତି । ଗ୍ରାମରେ ଚଳପ୍ରଚଳ ହେଉଥିବା ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କର ଆବେଦନ ଗ୍ରାମୀଣ ଲୋକର ମନରେ ଧାର୍ମିକ ଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସହିତ ମନରେ ଶୁଦ୍ଧତା ଆଣି ପାରୁଥିଲା । ତେଣୁ ସେମାନେ ଋଉଳ, ଡାଲି ବା ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଇ ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡାକୁ ବିଦା କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏବେକାର ସ୍ଵାର୍ଥୀସ ବ୍ୟକ୍ତିବର୍ଗଙ୍କ କାରନାମା ଯେତିକି ଭାତିପ୍ରଦ ସେତିକି ମାରାତ୍ମକ । ଏଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ଏବର ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା’ ନାମରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି - “ମହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ଆସିଗଲା । ନୂଆ କିସମର ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡାମାନେ ବର୍ଷାଦିନିଆ ଝଡ଼ିପୋକ ପରି ଦେଖାଦେଲେ । ଗାଆଁ ପଣ୍ଡାଠାରୁ ଏତିକି ତପାତ୍ ଥିଲା ସେମାନେ ଧର୍ମକୁ ଆଖିଠାର ମାରୁଥିଲେ, ଏମାନେ କିନ୍ତୁ ସରକାରୀ ଲୋକ ଓ ଆଇନକାନୁନକୁ ଆଖିଠାର ମାରନ୍ତି । ହୁ ହୁ ହୁ ଏମାନେ ଭୋଗଖାଇ, ଠାକୁର ଖାଇ, ଦେଉଳଖାଇ ଶେଷରେ ଦେଶଟାକୁ ଗିଳିଦେବେ । ଶାସକମାନେ ଋହୁଁ ଋହୁଁ ଏମାନଙ୍କ ଗର୍ଭରେ ଭସ୍ମ ହୋଇଯିବେ ।” (ଏବର ଚକୁଳିଆ ପଣ୍ଡା - ନବଜିଆ) କର୍ମ ଜୀବନର ମୂଳପୁଞ୍ଜି । କର୍ମ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ଅଗ୍ରଗତିରେ ସହାୟକ । ମାତ୍ର କେତେକ କର୍ମକୋଡ଼ି ବ୍ୟକ୍ତିବର୍ଗ କର୍ମରୁ ବିମୁଖ । ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ଏହି ସ୍ଥାଣୁ ମାନସିକତା ଜୀବନ -ସମାଜ ପ୍ରଗତିରେ ବାଧକ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏ ସଂପର୍କରେ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଯେପରି କଟକର ଅଧିବାସୀ ବୋଲି ଗର୍ବ କରୁଥିବା କଟକିଆଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଓ ସମୟହୀନ ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ବ୍ୟଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ନିଜେ ବସିରହିବା ସହ ଅନ୍ୟ ଜଣେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ କବଳିତ କରୁଛନ୍ତି ନିଜର ଜାଲରେ । ଏହି ମନୋଭାବର ସ୍ଥୂଳଚିତ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ‘ଘଣ୍ଟି ଝରୁର’ ଗଛରେ- “ତିନିବନ୍ଧୁଯାକ ସକାଳଟାରୁ ବାରଣ୍ଡା ଉପରେ ବସି ଯାବତ ଅଲଣା କଥାତକ ପକାଇ

ଆଥାନ୍ତି । ଚରଚରାପାଣି ଇଆଡ଼େ ସିଆଡ଼େ ଭୁଜ୍ ଉପରେ ମାଡ଼ିଗଲା ପରି କଥାର ସୁଅ ଯୁଆଡ଼େ ସିଆଡ଼େ ମାଡ଼ି ଯାଉଥାଏ । ଗାଁ ତୁଠାରୁ ଜାତିସଂଘ, ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ ଠାରୁ ବେଦାନ୍ତ, ଟାଉଟରଠାରୁ ଜହରଲାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥା ଲମ୍ବି ଯାଉଥାଏ ।” (ଘଣ୍ଟି ଝର-ହେରେସା)

ହାସ୍ୟ - ବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ସହିତ ଏକ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ସମାଜର ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସହିତ ସଚେତନତାର ସ୍ୱର ରହିଛି । ‘ଅଦିନ ରଜ’ ଗଛରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ଅଳସୁଆ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର କୁଟନୀତି, କୁସଂସ୍କାର, ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର ସ୍ଥାନ ପାଇଛି, ସେହିପରି ‘ମଉସୁମୀ ବେଉସା’, ‘ଯୌତୁକ ନିଶା କାଟେଣୀ ଔଷଧ’, ‘ମନ୍ଦ ପାଣ୍ଡିଆ’, ‘କିକାବୁ ମର୍ଦ୍ଦନ’, ‘କଲିକତି ଚେକ’, ‘ଧୋବେଇ ଫଟ୍’, ‘ପତର ପାଣି ଫସର ଫାଟ’, ‘ଅଫିମ ଚଟେଇ’, ‘କଲିକତିଚେକ’, ‘ଧୋବେଇ ଫଟ୍’, ‘ପତର ପାନେ ଫସର ଫାଟ’, ‘ଅଫିମ ଚଟେଇ’, ‘ନ ଗଙ୍ଗଦଉ’ ଆଦି ଗଛରେ ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଦିଗ ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇଛି ।

ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଜୀବନରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରୁଥିବା ବହୁ ଘଟଣାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବ୍ୟଙ୍ଗ -ହାସ୍ୟ ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ଦୋଷ-ଦୁର୍ବଳତାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗକରି ଏକ ସୁସ୍ଥ ସମାଜ ଗଠନଲାଗି ତାଙ୍କର ଅନୁସନ୍ଧିଷ୍ଟ ଭାବାବେଗ ସମଗ୍ର ରଚନାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବାରିହୋଇପଡ଼େ । ଦୁଃଖ-ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଗରଳ ପାନକରି ନିଜେ ନୀଳକଣ୍ଠ ପାଲଟି ଯାଇଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦ, ସମାଜକୁ ଅମୃତମୟ କରିବାଲାଗି ହାସ୍ୟସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । କବିତା, ନାଟକ, ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ରମ୍ୟରଚନା, ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ସେହି ଆବେଗର ପ୍ରତୁଳ ଛବିମାନ ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇଅଛି । ସମାଜସଂସ୍କାର ଓ ସୁସ୍ଥ ମାନବିକ ସଂସ୍କୃତି ସ୍ଥାପନା ଥିଲା ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟର ଆଭିମୁଖ୍ୟ । ଆଲୋଚକଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ- “ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗଳ୍ପଗତ, ଛଳନା ଭଣ୍ଡାମି, ଶଠତା ପ୍ରତି ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଆଘାତ । ସାମାଜିକ, ରାଜନୀତିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ, ସାହିତ୍ୟିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ସେ ଗଭୀରଭାବେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଉପଲବ୍ଧି ଯେତିକି ହାର୍ଦ୍ଦିକ, ଯେତିକି ନିବିଡ଼, ସେତିକି ମାର୍ମିକ ଓ ସାମାଜିକ ଦାୟିତ୍ୱବୋଧରେ ଭାସୁର । କ୍ଷୁଦ୍ର ଏଥିରେ କାହାପ୍ରତି ହିଂସା ନାହିଁ, ଈର୍ଷା ନାହିଁ, ଘୃଣା ନାହିଁ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କୁସ୍ଥାନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏକ ଆତର୍ତ୍ତର ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତି ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ବିଦ୍ରୁପ ଅଛି । କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜନୀତିରେ ଯେପରି ଝୁହୁଛି, ସାମାଜିକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନରେ ସେହିପରି ଏକ କଲ୍ୟାଣକର ସୁସ୍ଥ ପରିବେଶ ଝୁହୁଛି । (ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ହାସ୍ୟ - ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ)

ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ : ଫତୁରାନନ୍ଦ

ରବିରଞ୍ଜନ ସାହୁ

ମାନବ ଜଗତରେ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧନା ବଳରେ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସାଧକ ରହିଛନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜୀବନ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରେରଣାଦାୟକ ହୋଇଛି । ଏପରି ଜଣେ ସାଧକ ଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଉଦ୍ଧାରକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ସେ ଏପରି ଜଣେ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ ଥିଲେ ଯେ କି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପଛରେ ନ ଗୋଡ଼େଇ ନିରନ୍ତର ସାଧନା କରି ଚାଲିଥିଲେ । ଫଳରେ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ ମୁନରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଗଦ୍ୟ, ପଦ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟ, ଉପନ୍ୟାସ, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ, ନାଟକ, ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ଅନେକ କିଛି । ପରାଧୀନ ଭାରତରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଅନେକ କଟକଣା ମଧ୍ୟରେ ସେ ତାଙ୍କର ସାଧନା ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲେ । ଯାହାର ଫଳ ସ୍ବରୂପ ଉତ୍କଳୀୟ ସାହିତ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ଦୁଃଖ, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ ଆର୍ଥିକ ଅନଟନ ମଧ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ କେବଳ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ନଥିଲେ, ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ସୁ-ସଙ୍ଗଠକ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ଦିଗରେ ତାଙ୍କ ଅବଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ୧୯୧୫ ମସିହା ଜୁନ୍ ୧ ତାରିଖରେ କଟକ ସହରର ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳା ଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପିତା ବଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଓ ମାତା ସୁଭଦ୍ରା ମିଶ୍ର ତାଙ୍କ ନାମ ରଖିଥିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଭାବେ ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇଥିଲେ । ଯାହା ଓଡ଼ିଶାର ଘରେ ଘରେ ପରିଚିତ ।

ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ ସହିତ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ଆଣିବା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭାରର ମୂଳ କଥା । ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାରେ ସେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଥିଲେ । ‘ତରଳ’ ପତ୍ରିକାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଲେଖା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଛଦ୍ମନାମ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ୧୯୫୩ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ ‘ନାଟକା ଚିତ୍ରକର’ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସାହି ମହାଭାରତ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟଙ୍ଗକୃତି, ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଶୈଳୀରେ ରଚନା ହୋଇଛି । ହେରେସା, ବିଦୁଷକ,

ମଙ୍ଗଳବାରୀଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ହସକୁରା, ବୃହତ୍ ଭାଷ, ଅମୃତ ବେହିଆ, ଭୋଟ, ଗମାଡ଼, ନିବାବେହେଲ, ନବଜିଆ, ମୁରୁକୁହିଆ, ଖୁଲିଖୁଲିଆ, ଆଦି ଗନ୍ଧସମ୍ଭାର ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଦୃତ । ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ, ସାହିତ୍ୟ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି, ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ, ଶିରୋନାମାରେ ଅନେକ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଲେଖା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଲେଖାରେ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଶୈଳୀ ସହିତ ଏକ ସଂଗ୍ରାମୀ ଜୀବନ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି । ‘ନିଳଠା କବି’ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ କବିତା ପୁସ୍ତକ । ସେହିପରି ‘କଳିକତି ଟେକ’ ନାଟକରେ ଲେଖକ ଜୀବନ ପାଇଁ ଭରପୁର ଆନନ୍ଦ ଯୋଗାଇଛନ୍ତି । ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ, ଅନୁବାଦ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ବିଶେଷ ଯୋଗଦାନ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ‘ମୋ ଫୁଟାତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅନବଦ୍ୟ କୃତୀ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ପାଇଁ ଏହି ସମିତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ସେହିପରି କାନ୍ଥକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ଥଙ୍କ ସ୍ମୃତିଚାରଣ ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ନାମରେ ଏକ ପୁରସ୍କାର ‘କାନ୍ଥକବି ପୁରସ୍କାର’ ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତକୁ ଅଧିକ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅବଦାନ କିଛି କମ୍ ନଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ସାଧକ । ସେ ତାଙ୍କ ସାଧନା ବଳରେ ପ୍ରତିକୂଳ ପରିସ୍ଥିତିରେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ବ ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପକ୍ଷରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ପୁରସ୍କୃତ କରାଯାଇଛି । ମର୍ଯ୍ୟାଦାଜନକ ‘ସାରଳା ସମ୍ମାନ’ ସେ ପାଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ତାଙ୍କର ଲେଖା ଆଦୃତି ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହି କାରଣରୁ ସେ ଅନେକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଯଦୁମଣି ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ବାଲେଶ୍ବରର ରାଧାନାଥ ପାଠାଗାର, କଟକର ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ଉତ୍କଳ ପାଠକ ସଂସଦ, ରାଉରକେଲାରେ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ପୁରସ୍କାର, ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପଛରେ ନ ଗୋଡ଼ାଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି ଚାଲିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ସାଧନାରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଯେପରି ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଛି ସେହିପରି ଲୋକପ୍ରିୟତା ସେ ହାସଲ କରିଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାହାନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ସାଧନା ବଳରେ ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା ସାହିତ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଅମର କରିଛି ।

ନାକଟା ଚିତ୍ରକର : ଏକ ବିହଙ୍ଗାବଲୋକନ

ଶାନ୍ତି ମହାପାତ୍ର (ବଳ)

ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମରେ ସେ କେବଳ ପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି, ସୁଖ୍ୟାତ ଓ ଆଦରଣୀୟ ମଧ୍ୟ । ପିତୃ-ମାତୃ-ଦତ୍ତ ତାଙ୍କର ନାଁ ଟିଏ ଅଛି, ଅନେକ ବୋଧହୁଏ ତାହା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଜୀବନ ତମାମର ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ଅବସୋସ ହାସ୍ୟରସ ଭିତରେ ହଜିଗଲା ପରି, ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅନ୍ତରାଳରେ କୁଆଡ଼େ ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି ଲୀନ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ କିନ୍ତୁ ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ‘ଫତୁର’ ଶବ୍ଦର । ଆଉ ଆନନ୍ଦ ତ ଆନନ୍ଦ; ଯେଉଁଥିରେ ସେ ଭୁବି ରହିଥିଲେ, ସବୁ ଦୁଃଖ, ଶାରୀରିକ ପୀଡ଼ା ଓ ବ୍ୟର୍ଥତା ସତ୍ତ୍ୱେ । ପେଷାରେ ସେ ଡାକ୍ତର କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି, ପୁଣି ହାସ୍ୟରସ ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗଟି, ଯେଉଁଥିରେ ନିରୋଳା ହାସ୍ୟରସର ହୁଏ ସୃଷ୍ଟି ଓ ଅବତାରଣା ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ଘୋର ଅଭାବ ଦେଖାଯାଏ ଏହି ବିଭାଗରେ ।

ଘଟଣାକ୍ରମରେ କାନ୍ଦକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ-ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସେତେବେଳକାର ନାମକରା ପତ୍ରିକା ‘ଡଗର’ ସହିତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହୁଏ ସଂପୃକ୍ତି । ସମ୍ପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ସକ୍ରିୟ ରାଜନୀତି ଓ ସାହିତ୍ୟ ସର୍ଜନାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବା ହେତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଡଗରର ସମ୍ପାଦନା ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଲେ । ସେହି ସୂତ୍ରରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ଆମର ସମ୍ପର୍କ । କାନ୍ଦକବିଙ୍କ ସହ ସେ ହୋଇଥିଲେ ଘନିଷ୍ଠ । ତାଙ୍କ ସହ ଏକ ସାକ୍ଷାତକାରରେ ‘ଦଗ୍ଧ କାଞ୍ଚନର କାନ୍ତି’ ଶୀର୍ଷକ ଲେଖା ‘ଡଗର ବିଶେଷାଙ୍କ’, ବିଶେଷତଃ କାନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟ ମାଳା (୧ମ ଖଣ୍ଡ) ରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜୟନ୍ତୀ ଉପଲକ୍ଷେ ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରତିଭାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର କାନ୍ଦକବିଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନ ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ହାସ୍ୟରସ ଭରା ବହୁ ଗଳ୍ପ ସଂକଳନର ସ୍ରଷ୍ଟା । କିନ୍ତୁ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଓ ସର୍ବପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ ପୁସ୍ତକ ବୋଲି କାନ୍ଦକବିଙ୍କୁ ଉତ୍ତର କରି ଲେଖିଛନ୍ତି । ଉପନ୍ୟାସଟି ଆରମ୍ଭରୁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍ରକର ରମେଶ

ଦାଶଙ୍କର ରୂପ ଗୁଣ ଚରିତ୍ର ଓ କଳା ନିପୁଣତା ଚିତ୍ରଣ ଭିତରେ ହାସ୍ୟରସ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଯାହାର ଅନ୍ତରାଳରେ କାରୁଣ୍ୟ ମାନବିକତା ତ୍ୟାଗ ନିହିତ । ବସନ୍ତ ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ଓ ପୋଷା ବିଲେଇ କାମୁଡ଼ାରେ କଦାକାର ମୁଖ ବିଶେଷତଃ ଖଣ୍ଡିଆଖାବରା ନାକଟା ହେତୁ ରମେଶ ଦାଶ ନାମାନ୍ତରିତ ହୋଇଛନ୍ତି ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ରେ । ତାର ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଲେଖକ କହିଛନ୍ତି— “ବିକଟାଳ ପ୍ରେତମୂର୍ତ୍ତି ମୁହଁରେ ବିରାଜିଲା ।”

ବାଲ୍ୟକାଳରୁ କାନ୍ଥ ବାଡ଼ରେ ଅଙ୍ଗାରରେ ଆଙ୍କୁଥିଲା ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର । ପରେ ରଙ୍ଗ ତୁଳିରେ କାନ୍ଥଭାସ ଉପରେ ଅଙ୍କିତ ହେଲା ଶିଳ୍ପୀ ମନର ଅନେକ ଭାବନା, ରୂପଯିତ ହୋଇଛି ଅକୁହା କଥା ଓ ବ୍ୟଥା । ଆଞ୍ଚଳିକ ସ୍ତରରୁ ରାଜ୍ୟ, ଦେଶ ଓ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଦୃତ ଓ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଛି ତାଙ୍କର ଚିତ୍ରକଳା । ଏହି ଚିତ୍ରକଳା ଦ୍ଵାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛନ୍ତି ଧନୀ ଦୁଲାଳୀ ଅପୂର୍ବ ସୁନ୍ଦରୀ ରେଖା ଦେବୀ । ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଚିତ୍ରକର ପ୍ରତି ଉଦ୍ରେକ ହୋଇଛି ଦୟା, ସହାନୁଭୂତି ଓ ଅନୁରାଗ । ଚିତ୍ରକର ରମେଶବାବୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା । ତା’ର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ ଧନଶାଳୀ ପିତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ରୂପସୀ କନ୍ୟା ବିବାହ କରିବେ କପର୍ଦ୍ଦକ ଶୂନ୍ୟ, କୁଟୀରବାସୀ, କଦାକାର ରମେଶ ବାବୁଙ୍କୁ, ଯେତେବଡ଼ ଖ୍ୟାତନାମା ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ହୁଅନ୍ତୁ ପଛେ ସେ ।

ଘଟଣାକ୍ରମେ ବିଲାତ ଫେରନ୍ତା ଡାକ୍ତର ସୁଦର୍ଶନ-ତରୁଣ ପ୍ରଶାନ୍ତଙ୍କ ସହିତ ରେଖା ଦେବୀଙ୍କର ହୋଇଛି ସାକ୍ଷାତ ଓ ପରେ ତାହା ପ୍ରେମ ଓ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଛି ପରିଣୟରେ, ଯାହା ଏକାନ୍ତ ସ୍ଵାଭାବିକ, ସ୍ଵାଗତ ଯୋଗ୍ୟ ଓ ସ୍ଫୁର୍ତ୍ତଶାୟୀ ପିତା, ପରିବାର ଓ ସମାଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ।

କଟକ ସହରର ଏକ ଅପନ୍ତରା ଗଳିରେ, ନୁଆଁଣିଆ ଚାଳଘରେ ନାକଟା ଚିତ୍ରକରର ରହଣି । ସାଥୀ ତାର କେମ୍ପା ସତିଆ ଆଉ କାଲ ଭଗିଆ । ନିଜ ଭାଇଠାରୁ ସେ ଦୁହେଁ ଅଧିକଭଲ ପା’ନ୍ତି ରମେଶ ଓରଫ୍ ନାକଟା ଚିତ୍ରକରକୁ । ଏହି ତିନିଜଣଙ୍କୁ ନେଇ ତାଙ୍କର ପରିବାର । ପରସ୍ପର ସ୍ନେହ ସହାନୁଭୂତି, ସେବା ଯତ୍ନ ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କର ସୁଖୀ ସଂସାର । ଚିତ୍ରକରଙ୍କ ଚିତ୍ର ବିକ୍ରି ଅର୍ଥରେ ସେମାନେ ଚଳନ୍ତି । ରେଖା ଦେବୀ କ’ଣ ଏହି ସଂସାରର ମୁଖ୍ୟ, ଗରିବ, କୁସ୍ଥିତ ଚିତ୍ରକରକୁ ବିବାହ କରିଥାନ୍ତେ ? ମୁଖରେ ଯାହାର ବସନ୍ତରୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ଅଜସ୍ର ଗହ୍ଵର ଓ ବିଲେଇ କାମୁଡ଼ାରେ ନାକଟା ହୋଇଛି ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ । ରେଖାଦେବୀଙ୍କ ବିବାହ ତିଥିରେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ରୋଜଗାର କେମ୍ପା କାଲାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି, ଘରୁ ହୋଇଛନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । ଏହା ହେଉଛି ଉପନ୍ୟାସର ବିଷୟବସ୍ତୁ ।

ଏହି ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଆଧାର କରି, ଲେଖକ ତତ୍କାଳୀନ କଟକ ସହରର ସାହି, ବସ୍ତିର ଅବସ୍ଥା ଓ କଳିଗୋଲର ସାମାଜିକ ଚଳଣି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଚିତ୍ରକଳା ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ସ୍କୁଲର ଅଭାବ, ରମେଶ ଦାଶ ପରି ପ୍ରତିଭା ବଣାମଲ୍ଲୀ ପରି ଝରିଯିବା ଓ ରେଖା ଦେବୀଙ୍କର ପ୍ରେରଣା ଓ ପ୍ରଶଂସା ଏବଂ କଳିକତାର ଜନୈକ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀଙ୍କର ରମେଶ ପ୍ରତି ସମବେଦନା, ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାର ଭୁରି ଭୁରି ପ୍ରଶଂସା କରିଛନ୍ତି ଔପନ୍ୟାସିକ । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ ଏ ତ ପ୍ରଚାରର ଯୁଗ । ଏହି ପୃଷ୍ଠପୋଷକଙ୍କର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହେତୁ ରମେଶଙ୍କର ଚିତ୍ର ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ସ୍ତରରେ ହୋଇଛି ପୁରସ୍କୃତ । ଏହି ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟରେ ଗାନ୍ଧୀବାଦ, ମାନବିକତା ଓ ତ୍ୟାଗର ମହିମା ହୋଇଛି ପ୍ରତିପାଦିତ । ସେହିପରି କଲେଜରେ ଇଂରାଜୀ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବ-କୃଷକର ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ ପ୍ରତି ବିମୁଖତା ଦିଗରେ ଲେଖକ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଛନ୍ତି ଓ ବୋଦା ବଳି, ବସନ୍ତ ପରି ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗକୁ ‘ବୁଢ଼ୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ କ୍ରୋଧ’ ଓ ଗୁଣି ଗାରେଡ଼ି ଭଳି କୁସଂସ୍କାର ବିରୁଦ୍ଧରେ କରିଛନ୍ତି ସ୍ବର ଉତ୍ତୋଳନ ।

ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ଛଳରେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ଟଣା ପଣ, ଅସହିଷ୍ଣୁତାକୁ ଲେଖକ କରିଛନ୍ତି କରୁ ସମାଲୋଚନା । ଓଡ଼ିଶା ବଣ୍ୟ ଓ ଖଣିଜ ସମ୍ପଦରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସଦୁପଯୋଗ ଅଭାବରୁ ଓଡ଼ିଶା ହୋଇଛି ଦେଶର ପଛୁଆ ରାଜ୍ୟ ।

ରମେଶ ଦାଶ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖକ କହନ୍ତି, “ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ବେଳେ ସେ ସତେକି ତପସ୍ୟାରେ ମଗ୍ନ । ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ହୃଦଯୋଗୁଁସିତ (Spontaneous) ଅପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣ-ବିନ୍ୟାସ-ମଣ୍ଡିତ ‘ଆଶା’ ଚିତ୍ରର ଦାର୍ଶନିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ପରିସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି ଲେଖକଙ୍କର ବିଶ୍ଳେଷଣାତ୍ମକ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ— ଆଶା ହିଁ ମୃଗତୃଷ୍ଣା, ଯାହା ପଛରେ ଜଳ ଆଶାରେ ଧାଇଁଛି ବିଚରା ହରିଶାଟି । ଓହ ! ଆଶା କି ଭୟଙ୍କର ଜିନିଷ । ହରିଶାଟିଏ ଏହି ଆଶାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସିନା ଶେଷରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବ ! ଅଜ୍ଞାନ ପଶୁ କଥା ଛାଡ଼ । ଦୃଢ଼ ମାନବ ମଧ୍ୟ ଅହର୍ନିଶ ଏହି ଆଶାର ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଉଛି । ସଂସାର-ରୂପୀ ମରୁଭୂମିରେ ସୁଖଟା ତ ଠିକ୍ ମୃଗତୃଷ୍ଣା ପରି ।” ହୁ ହୁ ହୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଶିଳ୍ପୀ ରମେଶ ଦାଶଙ୍କ ମୁହଁରେ ରେଖା ଦେବୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦାର୍ଶନିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଦେଇ କହିଛନ୍ତି— “ପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା ରଖିଲେ ସିନା ଅପ୍ରାପ୍ତିରେ ଦୁଃଖ ହେବ ! କାମନା ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଦୁଃଖ ଆଉ ଆସିବ କୁଆଡୁ ?” ନିଷ୍ଠାମ କର୍ମ ଉପରେ ଲେଖକ ଗୁରୁତ୍ବ ଆରୋପ କରିଛନ୍ତି । ରେଖା ଦେବୀଙ୍କର ହୃଦବୋଧ ହୋଇଛି, ରମେଶ ଦାଶ କେବଳ ନିପୁଣ ଚିତ୍ରକର ନୁହନ୍ତି, ସେ ଜଣେ ବଡ଼ ଦାର୍ଶନିକ ମଧ୍ୟ ।

ନିଜର କୁରୂପ ଓ ରେଖାଦେବୀଙ୍କ ପରି ଅସାମାନ୍ୟା ସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରତି ସ୍ୱତଃସ୍ପୂର୍ତ୍ତ ଅନୁରାଗ ଭାବକୁ ନେଇ ରମେଶ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛି ନିଜକୁ— ଯାହାର ଅସୁନ୍ଦର ରୂପ, ତା’ର ହୃଦୟ କ’ଣ ଅସୁନ୍ଦର ? ସେ କ’ଣ ଭଲ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ? ତା’ର ହୃଦୟକୁ କେହି ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ ବୋଲି ମନରେ ତା’ର କ୍ଷୋଭ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ରେଖାଦେବୀଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା ଅସଂଗତ ଓ ଅସ୍ୱାଭାବିକ । ତେବେ ଚିତ୍ରକରକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେବାପାଇଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ରମେଶ ସମ୍ମୁଖରେ ବସିଛନ୍ତି ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି । ତାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ଯଥୋଚିତ ସମ୍ମାନ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ପ୍ରେରଣା ।

ଆଷାଢ଼ ୧୭ ଦିନ ରେଖାଙ୍କ ବିବାହ ତିଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଝଡ଼ ଡୋଫାନ ବର୍ଷା ବିଜୁଳି ବିପ୍ଳାବ । ପ୍ରକୃତିର ଏ ବାହ୍ୟ ରୂପ ସହିତ ତାଳ ଦେଇ ନାକଟା ଚିତ୍ରକର ଓରଫ୍ ରମେଶ ଅନ୍ତରରେ ଉଠିଛି ଝଡ଼ ଡୋଫାନ, ଯାହାକୁ ସେ ସମ୍ଭାଳି ପାରିନାହିଁ । ସେ ତା’ର ଅର୍ଜିତ ଅର୍ଥ, ଘର ସତିଆ ଓ ଭଗିଆଙ୍କ ପାଇଁ ଲେଖୁଦେଇ ରେଖାଦେବୀଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ମାର୍ଯ୍ୟତାବାର ରଖୁଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜେ ହୋଇଛନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ । ପ୍ରକୃତରେ ରେଖାଙ୍କ ଭାଷାରେ “ଏ ପୃଥିବୀରେ ମଣିଷର ମନ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ।”

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏହି ଏକକ ଉପନ୍ୟାସ ତାଙ୍କର ଚିରାଚରିତ ଶୈଳୀରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ, ଯେଉଁଥିରେ ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନା, ବର୍ଣ୍ଣନା ଚାତୁରୀରେ ଶାଣିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ହୋଇଛି ପରିବେଶିତ । କେମ୍ପା ସତିଆର କଥା କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷତଃ କାଳ ଭଗିଆର କଥୋପକଥନରେ ପାଠକ ପାଏ ନିରୋଳା ହାସ୍ୟରସ । ପୁଣି ସେହି ହାସ୍ୟରସର ଆବରଣ ତଳେ, ଅନ୍ତଃସଳୀଳା ଫଲ୍‌ଗୁ ପରି ବୋହି ଯାଇଛି କାରୁଣ୍ୟର ଧାରା । ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ, ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା, ଘଟଣା ପ୍ରବାହ, ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥାର ଅବତାରଣାରେ ମାନବବାଦର ସୂକ୍ଷ୍ମ ଖୁଅଟି ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ସର୍ବତ୍ର । ରମେଶଙ୍କର ଶେଷ ଚିତ୍ରପଟଟି— ଦୁଇଟି ଚଢ଼େଇ— ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଓ ଅନ୍ୟଟି ଅସୁନ୍ଦରର ଉପସ୍ଥାପନା ଭିତରେ ନିଜକୁ ହିଁ ପ୍ରକଟିତ କରିଛନ୍ତି ଶିଳ୍ପୀ । ଅସୁନ୍ଦର ପକ୍ଷୀଟିର ରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ରେଖାଦେବୀଙ୍କ ଲୁହରେ ହୋଇଗଲା ଆଲୁବାଲୁ ଓ ଭେରେସା । ରମେଶର ଗୌଣ ମନୋଭାବ ପଙ୍କରୁ ପଦ୍ମ, ଶାମୁକାରୁ ମୁକ୍ତା ସୃଷ୍ଟି କରି ନାକଟା ଚିତ୍ରକର ପରି ଏକ ଗୌଣ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଛି ଶିଳ୍ପର କୋଣାର୍କ । ପ୍ରସ୍ତୁତପଟର ତଳେ ପଡ଼ି ରହିଥିବା କଳା ପକ୍ଷୀଟିର ଡାଳରେ ବସିଥିବା ସୁନ୍ଦର ପକ୍ଷୀ ଦମ୍ପତିଙ୍କୁ ଅବଲୋକନ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଭାବଧାରା ବେଶ୍ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଏକ କାରୁଣ୍ୟର ଅନ୍ତଃସ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ।

“ନାକଟା ଚିତ୍ରକର”ରେ ଚରିତ୍ର ବିନ୍ୟାସ

ରବିନାରାୟଣ ମହାରଣା

Good satire comes from anger. It comes from a sense of injustice, that there are wrongs in the world that need to be fixed. And what better place to get that well of venom and outrage boiling than a news room, because you are on the front lines.

- Carl Hiaasen

ଫତୁରାନନ୍ଦ (ଔପନ୍ୟାସିକ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱନିର୍ବାଚିତ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଛଦ୍ମନାମ)ଙ୍କ ସମଗ୍ର ସାରସ୍ୱତ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ହେଉଛି “ନାକଟା ଚିତ୍ରକର”, ଯାହାର ପରିସମାପ୍ତି ପାଇଁ ଔପନ୍ୟାସିକଙ୍କୁ ଲାଗିଥିଲା ପ୍ରାୟ ଦୀର୍ଘ ୭ ବର୍ଷ । କାରଣ ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଭାବ ଘଟିଥିଲା ୧୯୩୯ ମସିହାରେ ଓ ସମାପନ ଘଟିଥିଲା ୧୯୪୬ ମସିହାରେ । ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଆସେ, ମାତ୍ର ଦେଢ଼ଶହ ପୃଷ୍ଠା ମଧ୍ୟରେ ସାମାବଦ୍ଧ ରହିଥିବା ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସ ପାଇଁ ସତରେ କ’ଣ ଏତେ ସମୟ ଲାଗିପାରେ ? ହଁ, ଲାଗିବା ସ୍ୱଭାବିକ । କାରଣ ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟି ନିଜର ସମକାଳୀନ ସାହିତ୍ୟାକାଶରେ ଦୋଦୁଲ୍ୟମାନ ହେଉଥିବା ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଉପନ୍ୟାସ ପରି ଆଦୌ ନୁହେଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଏହାକୁ ପାଠକଲେ ମନେହୁଏ ଏହା ସତେ ଯେପରି ଔପନ୍ୟାସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ଏକ ହାସ୍ୟ ଓ କାରୁଣ୍ୟର ସମନ୍ୱୟମୟ ଏକ ଗୁରୁ ଗମ୍ଭୀର ଉପନ୍ୟାସ । ନିଜ ଜୀବନକୁ ଓ ନିଜ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ ହେଉଥିବା ସମାଜ ଓ ସମୟକୁ ଖୁବ୍ ନିକଟରୁ ଉପଲବ୍ଧ କରି ନିଜର ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଛନ୍ତି ସେ । ଠିକ୍ ଯେପରି ସେଦିନ କରିଥିଲେ ଔପନ୍ୟାସିକ ଖ୍ରୀଜା ଅହମ୍ମଦ ଆବାସ୍, ସତରାଚରରେ ଯେ କେ.ଏ. ଆବାସ ନାମରେ ପରିଚିତ ନିଜର କାଳଜୟୀ ଉପନ୍ୟାସ “My name is Jocker”ରେ (ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ହିନ୍ଦୀ ଅନୁବାଦ, “ମେରା ନାମ

ଜୋକର” ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ହିନ୍ଦୀ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ଜଗତର ମୁକୁଟହୀନ ବାଦଶାହ ରାଜ କାପୁରଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଚଳଚ୍ଚିତ୍ର ରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା ୧୯୭୦ ମସିହାରେ, ଯାହାକି ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଲୋକପ୍ରିୟତାକୁ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରଖି ପାରିଛି ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେହି ନାମରେ ହିଁ ମୂଳ ଇଂରାଜୀ ପୁସ୍ତକଟି ପୁସ୍ତକାକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି) । ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ମଧ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ପ୍ରାୟ ୬ ବର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା । କୁହାଯାଏ ଏହା ମଧ୍ୟ ଥିଲା କେ.ଏ. ଆବାସଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନ ଉପରେ ଆଧାରିତ ଏକ ଉପନ୍ୟାସ ।

ଏହି ଉପନ୍ୟାସଦ୍ଵୟକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଉଭୟ ଉପନ୍ୟାସରେ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ଏକ ଶିକ୍ଷୀ, ଯାହାଙ୍କର ମୌଳିକ କାମ ହେଉଛି ନିଜର ଯାବତୀୟ ଦୁଃଖକୁ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଚାପିରଖି ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଦାନ କରିବା । ଏବଂ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ରକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ଵ ଚରିତ୍ର ଓ ଗୌଣ ଚରିତ୍ରମାନେ କେବଳ ଯାହା ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଛନ୍ତି, କାହାଣୀକୁ ଗତିଶୀଳ କରାଇବାପାଇଁ । ମେରା ନାମ ଜୋକରର ଜୋକର ହେଉ ବା ନାକଟା ଚିତ୍ରକରର ଚିତ୍ରକର ହେଉ, ଏମାନଙ୍କୁ କିଏ କଣ ଦେଖୁଛି ନା କିଏ ବୁଝିଛି ? କେ.ଏ. ଆବାସ କୁହନ୍ତି, “No one recognized the real human face beneath the laughing mask. Was he gay or sad, young or old, a clumsy fool or a compassionate philosopher ?” (ମେରା ନାମ ଜୋକର / ପୃଷ୍ଠା-୮/୯) ରାଜୁର ନାକ ଉପରେ ଏକ କୃତ୍ରିମ ନାକ ଲାଗିଥିଲା, ଠିକ୍ ନାଲି ବିଲାତି ବାଇଗଣ ଭଳି; ଆଉ ରମେଶର ନାକ ଆଦୌ ନାହିଁ । ମୁଖା ତଳେ ଥିବା ରାଜୁକୁ କେହି ଯେପରି ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ଠିକ୍ ସେହିପରି ରମେଶ ତା’ ଅନ୍ଧାରିଆ ଘର ଭିତରେ ନିଜକୁ ଏପରି ମଗ୍ନ ରଖୁଥାଏ ଯେ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଦିବା ଲୋକରେ କେହି ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ । ରାଜୁ ପରି ରମେଶ କଣ କମ୍ ଦାର୍ଶନିକ ! ତାହାର ଦର୍ଶନକୁ ବୁଝିବାକୁ ଏ ଦୁନିଆରେ ମଣିଷ କାହାନ୍ତି ? ରାଜୁକୁ ନା ବୁଝିଥିଲେ ମେରା, ନା ମରିନା ବା ନା ମିନୁ ? କେହି ନୁହନ୍ତି । ଆଉ ରମେଶକୁ ? ସୁନ୍ଦରୀ ରାତା ବୁଝିବେ ବା କିପରି ? ତେଣୁ ପରିଶେଷରେ ରାଜୁର ହୃଦୟକୁ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା କାତର ପାନପତ୍ରଟି ଯେପରି ଭାଙ୍ଗି ତୁରମାର ହୋଇ ଯାଇଛି, ଠିକ୍ ସେପରି ରମେଶର ଚିତ୍ରରୁ କଦାକାର ଚଢ଼େଇଟି ହଳଦୀବସନ୍ତ ପାଖରୁ ଆସି ତଳେ ପଡ଼ି ମରିଯାଇଛି । ପୂର୍ବରୁ କଦାକାର ଚଢ଼େଇର ବସିବା ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଏକ ହଳଦୀବସନ୍ତ ଆସି ଯେପରି ଉପବେଶନ କରିଛି, ଠିକ୍ ସେମିତି ମଧ୍ୟ ମେରା ନାମ ଜୋକରରେ ମେରା ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି ଡେଭିଡ୍ ବା ମିନୁ ପାଖରେ ବସିଛନ୍ତି ଡାଇରେକ୍ଟର କୁମାର । ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତ୍ର ।

“ନାକଟା ଚିତ୍ରକର” ଉପନ୍ୟାସରେ ମୁଖ୍ୟ - ଗୌଣ କରି ସର୍ବମୋଟ୍ ରହିଛି ୧୫ ଗୋଟି ଚରିତ୍ର । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ହେଉଛି ଚିତ୍ରକର ଶ୍ରୀ ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ । ସେହି ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ରକୁ ଆଗେଇ ନେବା ପାଇଁ ତା’ ପାଖରେ ରହିଛନ୍ତି ଦୁଇଗୋଟି ଉପଚରିତ୍ର : କେଂପା ସତିଆ ଓ କାଲା ଭଗିଆ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ସହିତ ସମାନ୍ତରାଳ ଗତିରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ ନାରୀ ଚରିତ୍ର ରହିଛି, ରେଖା । ରେଖା ଚରିତ୍ରଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଆକର୍ଷଣୀୟା କରିବା ପାଇଁ ତାହାର ପାଖରେ ଔପନ୍ୟାସିକ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ବିମଳବାବୁ (ଖଳନାୟକ) ଓ ଡାକ୍ତର ପ୍ରଶାନ୍ତ କୁମାର ଦାସ (ରେଖାର ରୂପରେ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ଉଠିଥିବା ଅନ୍ୟ ଏକ ନାୟକ) । ଏହି ଛଅ ଗୋଟି ଚରିତ୍ରକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ପ୍ରାୟ ଅବଶିଷ୍ଟ ଚରିତ୍ରମାନେ, ଯେପରି ଗଞ୍ଜି ଜେନା, ନାଥୁଆ, ଚକରା ବା ଶଉରୀ ଘୁଣୁରୀଆ ପ୍ରମୁଖ ଚରିତ୍ରମାନେ କେବଳ ନାମକୁ ମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସରେ ଦେଖା ଦେଇଛନ୍ତି । ତାହା ଛଡ଼ା ଆହୁରି ପାଞ୍ଚ-ଛଅ ଗୋଟି ଚରିତ୍ର ରହିଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେକି ଉପନ୍ୟାସରେ ମୁହଁ ନ ଦେଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମୁହଁରେ ସେମାନେ ଆସିଛନ୍ତି ନିଜ ନିଜର ଗୌରବମୟ ଅଧ୍ୟାୟ ପାଇଁ । ଯେପରି: ବୁଧୁଆ ବାଉରୀ ପୁଅ ବା ଭୀମ ଚୌଧୁରୀ ଜମିଦାରର ପୁଅ ବା ଶୈଳେନ ବାନାର୍ଜୀ ପ୍ରମୁଖ ଚରିତ୍ରମାନ ।

ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପନ୍ୟାସରେ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଶ୍ରୀ ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ ହେଉଛନ୍ତି ଏକ ଫ୍ଲଟ୍ ଚରିତ୍ର । ଆରମ୍ଭ ଯେଉଁଠି, ଅନ୍ତିମ ମଧ୍ୟ ସେଇଠି । ହେଲେ ମୁଖ୍ୟ ନାୟିକା ତଥା ନାରୀ ଚରିତ୍ର ରେଖା ହେଉଛି ଏକ ରାଉଣ୍ଡ ଚରିତ୍ର, ଯାହାର ଆରମ୍ଭ ରହିଛି, ମଧ୍ୟାହ୍ନ ମଧ୍ୟ ରହିଛି, ରହିଛି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତିମ ପରିଣତି । ମେରା ନାମ ଜୋକରରେ ରାଜୁକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଘୁରି ବୁଲିଥିଲେ ତିନି ତିନିଟା ନାରୀ ଚରିତ୍ର: ମେରୀ, ମରିନା ଓ ମିନୁ । ମାତ୍ର ରମେଶ ଜୀବନରେ ଏଇ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର, ରେଖା । ପିଲାଦିନୁ ସେ ଏକ ଭିନ୍ନ ଆଦର୍ଶରେ ପ୍ରତିପାଳିତ ହୋଇଛି । ରମେଶର ବାପା ସମକାଳୀନ ସମାଜକୁ ବେଶ ଗଭୀରତାର ସହିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଓ ତଥାକଥିତ ସତ୍ୟତା ପ୍ରତି ଆଶଂକା ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ନିଜ ପୁଅକୁ ଶିକ୍ଷିତ କରିବାପାଇଁ ଏକ ଗୃହ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଛନ୍ତି । ରମେଶ ପିଲାଦିନୁ ବେଶ ଚିତ୍ର ପ୍ରିୟ । କାନ୍ଥରେ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କୁ ଆଙ୍କୁ କାଗଜରେ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଛି । କାଗଜ ମଧ୍ୟ ରୂପ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଛି କାନଭାସ ଭାବରେ । ରମେଶର ଚିତ୍ରକୁ ଦେଖି ତାକୁ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଉପଦେଶ ଓ ଦିଗଦର୍ଶନ ପ୍ରଦାନ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି କଲିକତାର ବିଶିଷ୍ଟ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଶୈଳେନ ବାନାର୍ଜୀ । ତାହାର ଚିତ୍ର ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରିକାରେ

କିପରି ପ୍ରକାଶ ପାଇବ ବା ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ସେ ଦିଗରେ ସାହାଯ୍ୟର ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି କାରଣରୁ ରମେଶର ଚିତ୍ର ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ବଙ୍ଗଳା ପତ୍ରିକା ‘ବସୁମତୀ’ ବା ‘ଭାରତବର୍ଷ’ରେ । ଏପରିକି ଚିକାଗୋ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ଦେଇ ପୁରସ୍କୃତ ହେବା ପଛରେ ତାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ରହି ଆସିଛି । ଚିତ୍ରକର ରମେଶ ଜଣେ ନିଷ୍ଠାପର ସାଧକ । ସେ ଜୀବନରେ କେବେ ଅର୍ଥକୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି, ବରଂ କଳା ପାଇଁ କଳାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାଦାନ ବୋଲି ମନେ କରିଛନ୍ତି । କାହାରି ପ୍ରରୋଚନାରେ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାକୁ ଚାହିଁ ନାହାନ୍ତି, ଅଧିକନ୍ତୁ ନିଜ କଳ୍ପନାର ତାଡ଼ନାରେ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ କରିଛନ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ ତ ସେ ରୋକ୍‌ଠୋକ୍ ଭାବରେ ବହିର ପ୍ରଚ୍ଛଦପଟ ଚିତ୍ର କରିବାକୁ ମନା କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ କହିଛନ୍ତି, “ଦେଖନ୍ତୁ, ମୋତେ ଫରମାସ ଦିଆ ଚିତ୍ର ମୋଟେ କରି ଆସିବ ନାହିଁ । ମନରେ ସ୍ବୟନ ନ ଆସିଲେ ମୁଁ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ପାରେ ନାହିଁ ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୫୨) ସେଦିନ ସତ୍ତିଆ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥାଭାବର ତାଡ଼ନାରେ ମନରେ ଖୁବ୍ ଗୋଟାଏ ସାହସ ବାନ୍ଧି ଘର ଭିତରେ ପଡ଼ି ଥିବା ଚିତ୍ରସବୁକୁ ବଜାରରେ ବିକି କିଛି ପଇସା ଯୋଗାଡ଼ କରିବାର ତା’ ମନୋଭାବକୁ ରମେଶ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କଲା । ରମେଶ ସତ୍ତିଆର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝି ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ତିଆକୁ ସେଦିନ ବୁଝାଇ ଦେଲା ଯେ, “ଆରେ ମୋ ଚିତ୍ରସବୁ ବରା ପକ୍ଷୁଡ଼ି ହୋଇଛି ଯେ ବଜାରରେ ବିକି ଦେଇ ଆସିବୁ । ନ ଖାଇବା ବିନା ମରିବି ପଛକେ ଚିତ୍ର ତ ମୁଁ ବଜାରରେ ବିକି କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଚିତ୍ର ବୁଝିବା ଲୋକଙ୍କୁ ମାଗଣା ଦେବି ପଛକେ ଚିତ୍ର ନ ବୁଝିବା ଲୋକଙ୍କୁ କେବେହେଁ ବିକିବି ନାହିଁ ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୪୩) ରମେଶ କିନ୍ତୁ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, “.....ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ଗଣିକା ପରି ନିଜ ଗୁଣକୁ ବିକି କରିବ, ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତାର ଅର୍ଥ ଚିନ୍ତା ଉଡ଼େଇ ଯିବ ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୪୪) ମାତ୍ର ବିଧିର ବିଧାନ ବିଚିତ୍ର । ସେହି ଦିନର ଘଟଣା ଚିତ୍ରକର ରମେଶକୁ ଅର୍ଥ ପଛରେ ଯିବାପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରାଇଛି । ସେ ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କରିଛି, “.... ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ନିଜ ଜୀବନଠାରୁ ବଡ଼ ନୀତିକୁ ବଦଳାଇବି ପଛକେ, ଭଗିଆ ଓ ସତ୍ତିଆର ପେଟର ଚିନ୍ତା ରଖାଇ ଦେବି ନାହିଁ ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୪୪) ପୁଣି ମଧ୍ୟ ନିଜ ଚିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ଥିର କରିଛି ଯେ, “ଯଦି ବିକି କରିବ, ତେବେ ବଜାରରେ ବୁଲି କାହିଁକି ବିକି କରିବ । ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ କିଛି ଅଳ୍ପ ଦାମ୍ ଲେଖି ଥୋଇଦେଲେ ତ ନିଶ୍ଚୟ ବିକି ହେବ; ତେବେ ସେଇଆ କରିବି ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୪୪) ରମେଶ

ଶେଷରେ କଟକରେ ହେବାକୁ ଥିବା ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀକୁ ନିଜର ଚିତ୍ର ପଠାଇ ଦେଇଛି । ମାତ୍ର ପଠାଇବା ସମୟରେ ସେ ପୁଣି ନିଜ ଆଦର୍ଶ ପାଖରେ ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି । ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଚିତ୍ରରେ ଦରକୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ପାରି ନାହିଁ । ଚିତ୍ରଟି ଶିଳ୍ପପତି କନ୍ୟା ରେଖା ଦେବୀଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଛି । ସେ ତାହାକୁ କିଣିବାକୁ ଚାହିଁଛନ୍ତି । ଶିଳ୍ପୀର ପରିଚୟ ଖୋଜି ଖୋଜି ଶେଷରେ ଶିଳ୍ପୀ ନିକଟରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି ।

ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ରମେଶ ଦେଖିବାକୁ ଖୁବ ସୁନ୍ଦର କିନ୍ତୁ ନୁହନ୍ତି । ମୁହଁ ସାରା ବସନ୍ତର ଦାଗ । ନାକହୀନ ଏକ କାଦାକାର ମଣିଷ । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କ ଚେହେରା ଜନ୍ମରୁ ସେପରି ନୁହେଁ । ବଡ଼ ହେବା ପରେ ବସନ୍ତ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଥିବା ହେତୁ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ବସନ୍ତ ପ୍ରକୋପର ଚିହ୍ନ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ରହି ଯାଇଛି । ଆଉ ରହିଲା ତାଙ୍କ ନାକହୀନ ହେବାର କଥା । ସେ ଥିଲେ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ବିଲେଇ ପ୍ରିୟ । ସତେ ଯେପରି ନିଜର ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନର ସାଥୀ । ଥରେ ସେ ବିଲେଇକୁ କାଖେଇ ଧରି ତାକୁ ସ୍ନେହରେ ବୋକ ଦେବା ବେଳକୁ ବିଲେଇଟି ତାଙ୍କ ନାକକୁ କାମୁଡ଼ି ଦେଲା । ବିଷ ଏପରି ତାଙ୍କୁ ସାଂଘାତିକ କରି ଦେଲା ଯେ ଶେଷରେ ତାଙ୍କରୀ ଶଲ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାରେ ତାଙ୍କ ନାକଟିକୁ ସେ ହରାଇ ବସିଲେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ସାହି ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ “ନାକଟା ଚିତ୍ରକର” ବୋଲି ସର୍ବସାଧାରଣରେ ଡାକିଥାନ୍ତି ବା ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାବେଳେ ସେହି ନାମଟିକୁ ହିଁ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ନାକଟା କଟି ଯାଇଥିବାରୁ ନାକକଟା ଚିତ୍ରକରରୁ ଲୋକମୁଖରେ ‘ନାକକଟା’ ଶବ୍ଦଟି ଅପଭ୍ରଂଶିତ ହୋଇ ଉଚ୍ଚରଣ ହେଉ ହେଉ ବୋଧହୁଏ ଦିନେ ତାହା ‘ନାକଟା’ରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବ, ତାହା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏହି କାରଣରୁ ବୋଧହୁଏ ଔପନ୍ୟାସିକ ନାୟକର ନାମକୁ ଏହପରି “ନାକଟା ଚିତ୍ରକର” ବୋଲି ଅଭିହିତ କରିଛନ୍ତି । “ନାକଟା”ର ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ରହିଛି, ତାହା ହେଉଛି କଦାକାର, କଦର୍ଯ୍ୟମୟ ବା ଅସୁନ୍ଦର । ସମ୍ଭବତଃ ସେହି କାରଣରୁ ମଧ୍ୟ ଔପନ୍ୟାସିକ ଏପରି ନାମକରଣ କରିଥାଇ ପାରନ୍ତି । ତେବେ ଏହି ଭଳି ଏକ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କୁ ଦେଖି ରେଖା ଅବଶ୍ୟ ମନରେ ଦୁଃଖ ଆଣିଛନ୍ତି, ତେବେ ତାଙ୍କ ଶିଳ୍ପପ୍ରତିଭାକୁ ଭଲ ପାଇ ବସିଛନ୍ତି । ସେ ଯେତେବେଳେ ସେହି ଚିତ୍ରଟିକୁ କିଣିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି ଓ ତାହାର ଦାମ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ରମେଶ ନିଜ ଚିତ୍ରର ମୂଲ୍ୟକୁ ନିଜେ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ଅନୁଚିତ ବୋଲି ମନେକରି ରେଖାଙ୍କ ଉପରେ ତାହାର ମୂଲ୍ୟାୟନ ପାଇଁ ପରୋକ୍ଷରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବାସ୍ତବ ସ୍ଥିତିରେ ନିଜର ଦର୍ଶନ ଅନୁଯାୟୀ ରେଖା ରୂପୀ ଚିତ୍ରକୁ ବୁଝୁଥିବା ଓ ଭଲ ପାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ

ସେହି ଚିତ୍ର ସହିତ କିଛି ଅନ୍ୟ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ଉପହାର ସ୍ୱରୂପ ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ସିନା ହେଲେ ରେଖା ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଉଠିଥିବା ପ୍ରେମ ଭାବକୁ ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି ।

ସମୟ କ୍ରମେ ରେଖା ଯେତେବେଳେ ଡାକ୍ତର ପ୍ରଶାନ୍ତ କୁମାର ଦାସଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରୁଥିବା ସମ୍ଭାବନା ରମେଶଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ବିବାହ ଉତ୍ସବକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଜଣାଇଛନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ରମେଶ ନିଜ ପ୍ରେମଭାବକୁ ଅନ୍ତରରେ ଲୀନ ହୋଇଯିବାକୁ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବରେ ରେଖା ପସନ୍ଦ କରିଥିବା ଚିତ୍ରରୁ ହଳଦୀବସନ୍ତ ପାଖରେ ବସିଥିବା କଦାକାର ଚଢ଼େଇକୁ ମାରି ତଳେ ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ତାହାରି ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଏକ ହଳଦୀବସନ୍ତକୁ ଆଁକି ବସାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହିଥିରୁ ରମେଶର ଦାର୍ଶନିକତାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଭାବରେ ଆକଳନ କରାଯାଇପାରେ ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଅନ୍ୟତମ ନାରୀ ଚରିତ୍ର ରେଖା ହେଉଛି ଏକ ରାଉଣ୍ଡ ଚରିତ୍ର ।, ଯାହାକୁ କି ପୂର୍ବରୁ କୁହା ଯାଇଛି । ରେଖା ହେଉଛି ଏକ ଧନୀ ସଂପ୍ରଦାୟର । ଜମିଦାର ଉପେନ୍ଦ୍ର ଚୌଧୁରୀଙ୍କର ସେ ଚତୁର୍ଥ କନ୍ୟା । ସେ ପ୍ରାୟ କାର ଚଢ଼ି ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି । ସେ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢୁଥିବା ବେଳେ ତାଙ୍କ ରୂପ ଗାରିମାରେ ଅନେକ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଏପରିକି ସହପାଠୀ ବିମଳ ବାବୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଯେ ସବୁବେଳେ ନିଜକୁ ବାଗ୍ମୀ ବୋଲି ସତରାଚରରେ ଦେଖାଇ ଝୁଅନ୍ତି, ଯଦିଓ ତାଙ୍କଠାରେ ବାଗ୍ମିତା ଆଦୌ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ସେ ରେଖାକୁ କ୍ରମେ ଭଲ ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର ଦିନେ ବିମଳଙ୍କ ବାପା ଆସି ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ରେଖା ବିମଳଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଯାହା ଶୁଣିଲେ ତାହା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରେମ ପ୍ରତି, ବିଶେଷ କରି ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରତି ଏକ ପ୍ରକାର ବୀତସ୍ମୟତା ଦେଖାଦେଲା । ମାତ୍ର ସେ ଘଟଣା କ୍ରମେ ସତିଆ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଛନ୍ତି, ଆସିଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ଚିତ୍ରକର ରମେଶ ଦାଶଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ । ସେ ରମେଶକୁ ଭଲ ପାଇଛନ୍ତି । ଏବଂ ସେହି କ୍ରମରେ ନିଜର ଜନ୍ମଦିନକୁ ରମେଶଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି । ରମେଶଙ୍କ ସହିତ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଛନ୍ତି ମଧ୍ୟ ସତିଆ ଓ ଭଗିଆ । ମାତ୍ର ରମେଶ ବୁଝନ୍ତି ଯେ ରେଖା ତାଙ୍କ ଗୁଣକୁ ହିଁ ଭଲ ପାଇଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମଦିନକୁ ନ ଯାଇ ସତିଆ ଓ ଭଗିଆଙ୍କ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ର ପଠାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ଚିତ୍ରଟିକୁ ସେ ରେଖାକୁ ମଢେଲ ଭାବରେ ବସାଇ ଦିନେ ଅଂକନ କରିଥିଲେ । ଜନ୍ମଦିନର ଅନୁପସ୍ଥିତି ପାଇଁ

ରେଖାଙ୍କ ଅଭିମାନରେ ରମେଶ ରେଖାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇଛି ଯେ ସେ ଯେଉଁ କାରଣରୁ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ପାଉଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ତ ସେ ଉପହାରରେ ପଠାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେପରି ଦର୍ଶନ କିନ୍ତୁ ରେଖାଙ୍କୁ ତୁଷ୍ଟ କରିପାରିଲା ନାହିଁ । କ୍ରମଶଃ ରେଖା ରମେଶ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସୁଥିବା ବେଳେ ହଠାତ୍ ପୂର୍ବତନ ସହପାଠୀ ବିମଲର ଖଳନାୟକତ୍ବର ଶୀକାର ହୋଇଛି । ଏବଂ ଘଟଣା ସ୍ଥଳରେ ଆକସ୍ମିକ ଭାବେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶାନ୍ତ କୁମାରଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ଫଳରେ ରେଖା ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାରର ଜୀବନ ଲାଭ କରିଛି । ତରୁଣ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶାନ୍ତଙ୍କ ସେବା ମାଧ୍ୟମରେ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରେମ ସଂଜାତ ହୋଇଛି ଓ ପରିଶେଷରେ ସେମାନେ ଉଭୟେ ବିବାହ ବନ୍ଧନରେ ଛନ୍ଦି ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ରମେଶ ସେହିପରି ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତିର ଏକ ଉପଜୀବ୍ୟ ହୋଇ ରହି ଯାଇଛନ୍ତି ଯାହା ।

ପୂର୍ବରୁ କହିଛି ଯେ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରକର ରମେଶଙ୍କ ପାଖରେ ରହିଛନ୍ତି ଦୁଇଜଣ ଉପ ଚରିତ୍ର: କେଂପା ସତିଆ ଓ କାଲା ଭଗିଆ । ଏହି ଦୁଇଗୋଟି ଚରିତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଠାପର । ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରାଣ ରମେଶ ପ୍ରତି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ । ସେମାନେ ରମେଶର ବୋଲି ହାକ କେବଳ କରନ୍ତି ନାହିଁ; ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ନିଜ ପ୍ରାଣକୁ ମଧ୍ୟ ରମେଶ ପାଇଁ ବାଜି ଲଗାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଦିନେ ରମେଶ ଗୋଟିଏ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା ଦିଗରେ କଠିନ କରିଶ୍ରମ କରି କରି ଭୀଷଣ ଜ୍ୱରରେ ପଡ଼ିଗଲା । ଦିନେ ଦି ଦିନରେ ଭଲ ହେଲା ନାହିଁ । ଏମିତି ଅବସ୍ଥା ହେଲା ସେ ବିଛଣାରୁ ଆଉ ଉଠିଲା ନାହିଁ । ସତିଆ ଯାଇ ତାଙ୍କରଙ୍କ ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହେଲା । ତାଙ୍କର ଔଷଧ ଦେଲେ । ତାଙ୍କରଙ୍କ ଫିସ ଓ ଔଷଧ ଖର୍ଚ୍ଚ ସେ କେଉଁଠୁ ଆଣିବ ? ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ରମେଶ ଛଡ଼ା ତାହାର ଅବା କିଏ ଅଛି ? ସେ ଶେଷରେ ମୁଣ୍ଡରେ କାଗଜର ଟୋପି ଲଗାଇ କଡ଼ା ଗୁଡ଼ାଖୁକୁ ବିଜ୍ଞାପିତ କରୁଛି । ତା’ର କହିବା, ଚାଲିବା ଶୈଳୀ କିଛି କମ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ନୁହେଁ । ସେହି ଅଂଶକୁ ପାଠ କଲେ ସ୍ୱତଃ ମେରା ନାମ ଜୋକରର ସେହି ଅଂଶଟି ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ, ଯେଉଁଠି ରାଜୁ ଏକ କାଗଜ ଟୋପି ପିନ୍ଧି ନୟନତାରା ସୁରମା ଓ ନୟନତାର ଦାନ୍ତ ଘଷା ପାଉତର ବିକ୍ରି କରୁଛି । ରାଜୁ ଯେପରି, “Hindu ko Ram Ram, Musalman ko Salam, Christaan ko Good Morning aur Sardarji ko Tat Sri Akal” (ମେରା ନାମ ଜୋକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୯) କହି ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଛି ଯେ ବେଦ, କୋରାନ ସରିଫ୍ ବା ବାଇବେଲ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ଆଶୁ ଦରକାର ତାହା କିପରି ଏହି ସୁରମାରେ ସତେଜ ରହିବ ଓ ଦୀର୍ଘଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଜା ରହିବ ଏବଂ ଆଶୁ ଆଦୌ ଖରାପ ହେବ ନାହିଁ ; ଠିକ ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ସତିଆ କହୁଛି, “ଆସ

କିଏ ଘଷିବ ହୋ ଉକୁଳ ମାତା ଗୁଡ଼ାଖୁ / ମଜା ପାଏ ବୋଲି କେମ୍ପା ନ ଛାଡ଼େ ତାହାକୁ” ଏବଂ ଏତିକି କହି ନିଜର ଗୁଡ଼ାଖୁର କରାମତିକୁ ବର୍ଷନା କରିବାକୁ ଯାଇ କହୁଛି ଯେ, “.... ଏ ଗୁଡ଼ାଖୁ ଘଷିଲେ ବରକୁ କନ୍ୟା ହାଉଯାଉ ହେବେ ଓ କନ୍ୟାକୁ ବରବି ହାଉଯାଉ ହେବେ । ଦାନ୍ତ ଡାକ୍ତରମାନେ ଆଉ ରୋଗୀ ନ ପାଇ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ଦେଇ ବସିବେ । ଏହାକୁ ନିୟମିତ ଘଷିଲେ ଅଣୀ ନବେ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀମାନେ ନଡ଼ିଆ, ବୁଟ, ପକ୍ବଡ଼ି, ଡାଲବୁଟ, ଖସାନଡୁ, ଗଣାନଡୁ ଦେଖୁ ଡରିଯିବେ ନାହିଁ । ପନ୍ଦର ଦିନରେ ଥରେ ଝାଡ଼ା ଫେରି ଯାଉଥିବା ଲୋକର ଦୁଇ ଓଲି ଝାଡ଼ା ପରିଷ୍କାର ହୋଇଯିବ । ହଜମ ଏପରି ହେବ ଯେ ଦିନକୁ ଦଶଥର ଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେବ ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୭୭) ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ସେ ଏପରି ବିଜ୍ଞାପନର ମାଧ୍ୟମ ହୋଇ ଦିନକୁ ଦୁଇ ଟଙ୍କା ରୋଜଗାର କରି ରମେଶର ଚିକିତ୍ସା ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲ୍ୟ । ଏଭଳି ସଙ୍ଗୋଟ ବଂଧୁ ଏ ସଂସାରରେ ସତରେ ବିରଳ ନୁହେଁ କି ? ଆଉ କାଲା ଭଗିଆ । ସେ ଘରକଥା ପୁରାପୁରି ବୁଝେ । ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପନ୍ୟାସରେ ମନେହୁଏ ଏହି ଚରିତ୍ରଟି ବେଶ କୌତୁକିଆ ଚରିତ୍ର । ଗୋଟାଏ କଥା କହିଲେ, ତାହାକୁ ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ଶୁଭେ । ତାକୁ ଶୁଭୁଥିବା ଅର୍ଥାନୁଯାୟୀ ସେ ଅନୁରୂପ ଉତ୍ତର ଦିଏ ବା କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ତାହା କଣ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ! ଉଦାହରଣଟିଏ ଦେଖାଯାଉ । ‘ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ଭଗିଆ ବସି ତୁଳାଉଥିଲା । ସତିଆ ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ହଲାଇ ପକାଇ କିଲିକିଳା ପାଟିରେ କହିଲା, “ଆରେ ଭଗିଆ ! ରେଖା ଦିଦିଙ୍କର ବାହାଘର ।” ଭଗିଆ କଣ ବୁଝିଲା କେଜାଣି, ତଡ଼ବଡ଼ ହୋଇ ଉଠି କାନ୍ଥରେ ଡେରା ହୋଇଥିବା ଠେଙ୍ଗାଟାକୁ ଧରି ପାଟିକଲା- “କାହିଁ ଚୋର କାହିଁ ?” / ଆରେ ଦୁରର, ‘ବାହାଘର’, ‘ବାହାଘର’ କହି ତାକୁ ଘର ଭିତରକୁ ଟାଣି ଆଣିଲା ଓ ରେଖା ଦେବୀଙ୍କୁ ଦେଖାଇଦେଲା । / ଭଗିଆ ଆହୁରି ବିସ୍ମିତ ହୋଇ କହିଲା- “ଓଁ, ଦିସଦିଙ୍କ ଘରେ ଚୋର ? ଆରେ ଠିଆ ହୋଇଛ କଣ ଚାଲୁନା” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୩୧) ଇତ୍ୟାଦି । ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ଦୁଇଟି ଚରିତ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନ୍ତ ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ସେହିପରି ରେଖାକୁ ପରିବେଷ୍ଟନ କରି ରହିଛନ୍ତି ବିମଳ ଓ ପ୍ରଶାନ୍ତ । ବିମଳ ଉପନ୍ୟାସରେ ଏକ ଖଳଚରିତ୍ର । ସେ ଏକଦା ରେଖାର ସହପାଠୀ ଥିଲା, ରେଖାର ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାକୁ ଭଲ ପାଇଥିଲା ଓ ତାକୁ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ନିଜର କରିବ ବୋଲି ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲା । ଦେଖିବାକୁ ସେ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ଯୁବକ । ‘ସୁଦୂର ମଫସଲର କୌଣସି ଏକ ଲକ୍ଷପତିଙ୍କର ଏକମାତ୍ର

ଅବିବାହିତ ପୁତ୍ର’ ବୋଲି ସେ ନିଜକୁ ସଚରାଚରରେ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୩୪), ବିଶେଷ କରି ରେଖା ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ । ନିଜକୁ ନିଜର ସହପାଠୀ (ଯେଉଁମାନେକି ରେଖାଦେବୀଙ୍କୁ ନିଜର କରିବା ପାଇଁ କେତେ କଣ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ନିଜ ଚେଷ୍ଟାରେ ବଳବତ୍ତର ରହିଥାନ୍ତି)ଙ୍କ ପରି ସେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ପାରିଲାପଣିଆକୁ ରେଖା ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାକୁ ପଛେଇ ଯାଇ ନାହିଁ । ଭାଷଣବାଜିରେ ସେ କିନ୍ତୁ ଭାରି ଧୂରନ୍ଦର । “ନାରୀ ସ୍ବାଧୀନତା” ଉପରେ ତାହାର ଭାଷଣ ବେଳେ ହାତରେ ହାତ ବାଡେଇବା, ମୁହଁକୁ ବିଭିନ୍ନ ଭଙ୍ଗୀରେ ପରିପ୍ରକାଶ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ହିଁ କେବଳ ରେଖାର ନିକଟତମ ହେବାକୁ କିଛି ମାତ୍ରାରେ ସଫଳ ହୋଇ ପାରିଥିଲା । ସେହି କାରଣରୁ ତ ବିମଳ ସଂପର୍କରେ ବ୍ରଜ ମଣ୍ଡୁକୁ କହିଛି, “ଆରେ- ବିମଳ ମହା ହୁସିଆର, ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ବାଟରେ ଗଲେ ସେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାଟରେ ଏକୁଟିଆ ଯିବ । ଲକ୍ଷ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଏକ । ଶୀଘ୍ର ନଜର ପଡ଼ିବାର ଏ ବି ଏକ ଫନ୍ଦି” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୩୭) । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ସେ ଥିଲା ଏକ ଲଂପଟ ପୁରୁଷ ଓ ଅସତ୍ ଚରିତ୍ର ସଂପନ୍ନ ମଣିଷଟିଏ । ସେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ବିବାହିତ ପୁରୁଷ, ଯଦିଓ ସେ ରେଖା ନିକଟରେ ନିଜକୁ ଅବିବାହିତ ବୋଲି ଓ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଜମିଦାରୀର ମାଲିକର ଏକମାତ୍ର ଅବିବାହିତ ପୁତ୍ର ବୋଲି କହିଛି । ସେଦିନ ରେଖାକୁ ବିମଳର ବାପା ଆସି କହିଛି, “..... ଠକିଛି ମା ଠକିଛି, ଦୁନିଆଟା କଣ ଏଡ଼େ ଭଲ ଯେ ତୁ ତା’ରି କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଗଲୁ ? ଘରେ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ଆହୁରି ତିନୋଟି ଗାଁ ଝିଅଙ୍କର କୁଳ ବୁଡ଼ାଇଛି । ଯେବେ ଗାଁକୁ ଯାଏ ମୋ ଘରର ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ ଦରମାର କରିଦିଏ ।.....” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୩୯) ଇତ୍ୟାଦି । ସେହିଦିନଠାରୁ ବିମଳ ପ୍ରତି ରେଖାର ଧାରଣା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖରାପ ହୋଇ ଯାଇଛି । ବିମଳ କିନ୍ତୁ ଉପନ୍ୟାସର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିଜର କୁପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପଛେଇ ନାହିଁ । ରେଖା ଚିତ୍ରକର ରମେଶ ଘରକୁ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିବା ଦେଖି ସେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ପଇସା ଦେଇ ରମେଶ ଘରକୁ ତେଲା ବୋଲୁଥିବା ରୀତିରେ ପକାଇ ତାକୁ ବହୁତ ହଇରାଣ ହରକତ କରିଛି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଦିନେ ରେଖାକୁ ଛକି ଏକ ନିଛାଟିଆ ବାଟରେ ନକଲି ଦାଢ଼ି-ନିଶ ଲଗାଇ ତା’ ପ୍ରତି ଅସଦ୍ ଆଚରଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଛି । ରେଖା ହାତରେ ଅବଶ୍ୟ ତା’ର ନିଶ-ଦାଢ଼ି ଉପୁଡ଼ି ଯିବାରୁ ବିମଳକୁ ରେଖା ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଚିହ୍ନି ପାରିଛି ଓ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଆଉ ଏକ କାର

ଆସୁଥିବାରୁ ସେ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇବାପାଇଁ ସେ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେଉଁ ଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଇଛି ।

ସେହିପରି ପ୍ରଶାନ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ଯୁବତାଙ୍କର ଓ ବିମଲର ଆକ୍ରମଣରୁ ରେଖାକୁ ବଞ୍ଚାଇଥିବା ଏକ ଆକର୍ଷଣୀୟ ଯୁବକ । ‘ତାଙ୍କ ନାଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶାନ୍ତ କୁମାର ଦାସ । ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ରାଜକୀୟ ଅସ୍ତ୍ର ଚିକିତ୍ସାବିତ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ସତ୍ୟ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତିତ୍ୱର ସହିତ ପାସ କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ବର୍ଷେକାଳ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଡାକ୍ତରଖାନାମାନଙ୍କରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେବା ପରେ ଏହି ସହରର ଡାକ୍ତରଖାନାରେ ଆସି ରହି ଅଛନ୍ତି ।’ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୨୦) ତାର ସେବା ମନୋବୃତ୍ତିରେ କେବଳ ରେଖା ନୁହନ୍ତି, ତାହାର ବାପା ମଧ୍ୟ ମୁଗ୍ଧ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ସେ ଯେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ରେଖାଙ୍କୁ ଆକର୍ଷିକ ବିପଦରୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ, ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ହିଁ ରେଖାଙ୍କ ରୂପଲାବଣ୍ୟରେ ସେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ରେଖାଙ୍କ ନିକଟତର ହେବାପାଇଁ ସେ ମଧ୍ୟ ରେଖାଙ୍କ ଘରକୁ ସେବା କରିବା ଆଳରେ ବାରମ୍ବାର ଆସି ଘରର ସମସ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ଜୟ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ ତ ଯେପରି ପ୍ରଶାନ୍ତ ଓ ରେଖା ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିବେ ଓ ଭଲପାଇବାର ନିବିଡ଼ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ଯିବେ, ସେଥିପାଇଁ ରେଖାଙ୍କ ପରିବାର ଲୋକମାନଙ୍କର ଉଦ୍ୟମ ମଧ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ‘..... ପ୍ରଶାନ୍ତ ବାବୁ ଆସିଲା ବେଳକୁ ରେଖା ଦେବୀଙ୍କ ବାପା କୁଆଡ଼େ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ଚାକରଗୁଡ଼ାକ ବି କୁଆଡ଼େ କାମରେ ବାହାରି ଯାଆନ୍ତି । ପ୍ରଶାନ୍ତ ବାବୁ ପହଞ୍ଚିଗଲାକ୍ଷଣି ତାଙ୍କ ମା’ଙ୍କୁ ଝାଡ଼ା ତଳେ ଦେଖାଏ ।’ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୨୩) ଏହିପରି ଏକ ନିରୋଳା ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯୁବ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶାନ୍ତ ରେଖା ଦେବୀଙ୍କ ଗୋଡ଼ ପରୀକ୍ଷା କରନ୍ତି । ପାଦରେ ମଲମ ଲଗାଇବାକୁ ଯାଇ ରେଖାଙ୍କ ପାଦକୁ ନିଜର ଜଫ ଉପରେ ରଖନ୍ତି । ଏହି ପରି ଦିନେ ସେ ତାଙ୍କ ପାଦରେ ମଲମ ଲଗାଇବାକୁ ଯାଇ ଦରଜ ଉପଶମ କରିବାପାଇଁ ଶିରାରେ ମୃଦୁ ଚାପ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଆଉ କିଛି ବାଟ ଆଗେଇ ଯାଆନ୍ତି । ‘ପ୍ରଥମେ ଦରଜର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାନରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଚିପିଚିପିକା କ୍ରମେ ପରିଧି ଆଡ଼କୁ ହାତ ନେଇ ନେଇ ଯେତେବେଳେ ଆଖି ପାଖରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି’ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୨୩), ସେତେବେଳେ ରେଖା ଦେବୀ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ଧରି ପକାନ୍ତି ଓ ଲାଜମିଶା କଣ୍ଠରେ କୁହନ୍ତି, “ଡାକ୍ତରବାବୁ ! ଆପଣ ଭାରି ଦୁଷ୍ଟ” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୨୩) । ଏହି ପରି ରୀତିରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଲପାଇବା ମଧ୍ୟ କାୟା ବିସ୍ତାର କରିଛି । ରେଖାର ବାପା-ମା ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ପ୍ରସ୍ତାବ ପକାଇ ଉଭୟଙ୍କୁ ବିବାହ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଉପନ୍ୟାସରେ ଆଉ ରହିଲେ ଦୋକାନଦାର, ବ୍ରଜବାବୁ, ସନ୍ତୋଷବାବୁ, ମଞ୍ଜୁବାବୁ, ବାଉରୀଆନା, ଅମାୟ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ଶୈଳେନ ବାନାର୍ଜୀ, ଗଜି ଜେନା, ନାଥୁଆ-ଚକରା, ଶଉରୀ ଘୁଣୁରିଆ ପ୍ରମୁଖ ଚରିତ୍ରମାନେ, ଯେଉଁମାନେକି ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ କେବଳ ମୁହଁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ମାତ୍ର । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଯେଉଁ ଚରିତ୍ରମାନେ ଉପନ୍ୟାସରେ ମୁହଁ ନ ଦେଖାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ କେବଳ ନିଜର ସ୍ୱଭାବକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ହେଲେ ପିତେଇ ମିଶ୍ର, ବୁଧୁଆ ବାଉରୀ ପୁଅ ବା ଜମିଦାର ଭାମ ଚୌଧୁରୀ ବା ଗାଁ ଲୋକ ପ୍ରମୁଖ ଚରିତ୍ରମାନେ । ଏହିମାନଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସମକାଳୀନ ସମାଜର ଚିତ୍ର ବେଶ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ସେହିସବୁ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତରେ ନିମ୍ନ କ୍ରମରେ ମାତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇପାରେ । ଯେପରି:

(୧) ଦୋକାନଦାର: ରେଖା ପାଠ ପଢୁଥିବା କଲେଜ ପାଖରେ କରିଥିବା ମନୋହରୀ ଦୋକାନର ମାଲିକ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ତା’ ଦୋକାନ ପାଖରେ ଠିଆ ହେଲେ ‘ଖାଲି ଶୁଣିବ ଅଜବ୍ ନାଁ ସବୁ । ମାରା, ହିମାନୀ, ହେଜିଲିନ, ଆଫଗାନ, ପଣ୍ଡ, ଓଟିନ, ଆଇସିଲେମା, କୋଟି ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି - ମନେ ରଖ୍ ହେବ ନାହିଁ ।’ (ପୃଷ୍ଠା-୩୨) ଦୋକାନଦାର କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଚାଲାଖ । ସେ କଲେଜ ପଢୁଆ ଟୋକାମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଶି ରେଖାଙ୍କ ବିଷୟରେ ବହୁତ କିଛି ଜାଣିଥାଏ । ତେଣୁ କୌଣସି କାନ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକ ବହୁଦିନ ତା’ ଦୋକାନରେ ରହିଗଲେ, ସେ ଏକ ପ୍ରକାରର କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନ କରେ । ‘ଦଲେ ଛାତ୍ର ଥିବା ସମୟରେ କୌଣସି ଏକ ଗ୍ରାହକକୁ କହିଦିଏ, “ଆଜ୍ଞା ! ଏହି କାନ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକକୁ ରେଖାଦେବୀ ତ ଏବେ ଭାରି ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି, ଭାରି ପ୍ରଶଂସାବି କରୁଛନ୍ତି ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୩୨) ବାସ୍ - ଦୁଇ ଚାରି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବହୁଦିନ ଧରି ତାହାର ପଡ଼ି ରହିଥିବା ସମସ୍ତ କାନ୍ତିବର୍ଦ୍ଧକ ଶେଷ ହୋଇଯାଏ ।

(୨) ବ୍ରଜବାବୁ : ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଚିତ୍ର ଧରଣର । ଉପନ୍ୟାସିକଙ୍କ ଭାଷାରେ, ‘ଚକ୍ଷୁ କୋଟରଗତ, ମୁଖ ବ୍ରଣପୂର୍ଣ୍ଣ, ହଜଜାରୁ ସଦ୍ୟ ଭଲ ହୋଇଥିବା ରୋଗୀପରି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ । ସେ କିନ୍ତୁ ପିନ୍ଧନ୍ତି ହାତକଟା ଗୋଜି, ତା ଉପରେ ପୁଣି ଅତି ସୁନ୍ନ କନାର ପଞ୍ଜାବୀ । ଅଧାପକ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ରେଖାର ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେଇ ବରାବର ଯିବା ଆସିବା କରୁ ଥାଆନ୍ତି ।’ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୩୨/୩୩) ତାଙ୍କର ଚାଲିରେ ଛବି ବିଶ୍ୱସ ବା ଶରାବ ମୋଦାଙ୍କ ଚାଲିର ଅନୁକରଣ ବେଶ ବାରି ହୋଇଯାଏ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ରହିଥାଏ ରେଖା ଦେବୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା । ବ୍ରଜବାବୁଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନାକୁ ପାଠ କଲେ ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ ଜେନାଙ୍କ ହାସ୍ୟ ବିନୋଦର ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରମାନ ସ୍ୱତଃ ମାନସପଟରେ ଉଠି ମାରି ଥାଆନ୍ତି ।

(୩) ସନ୍ତୋଷ ବାବୁ : ଏହି ଚରିତ୍ରଟି ମଧ୍ୟ ରେଖାଙ୍କୁ ନିଜ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ କରିବାପାଇଁ କିଛି କମ୍ ପ୍ରୟାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଗୀତ ବୋଲି ଆସେ । ତେଣୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ “ମୁଝେ ମତ ଭୁଲନା” ଗୀତଟିକୁ ରେଖାଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିବା ଭଳି ଉଚ୍ଚ ସ୍ଵରରେ ଗାନ କରିଥାନ୍ତି । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି, ତାଙ୍କୁ “କାଳେ ରେଖାଦେବୀ ସଙ୍ଗୀତାଚାର୍ଯ୍ୟ ଫୈଜ ଖାଁଙ୍କ ସମକକ୍ଷ ଭାବି କେତେବେଳେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିପାରନ୍ତି ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୩୩୩)

(୪) ମଣ୍ଡୁ ବାବୁ : ଏ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟ ରେଖାଦେବୀଙ୍କୁ ନିଜ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିବା ଦିଗରେ କମ୍ ଯତ୍ନଶୀଳ ନୁହନ୍ତି । ସେ କବିତା ଲେଖନ୍ତି ଓ ପାକ୍ଷିକ ‘ସନ୍ଧ୍ୟା’ ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକଙ୍କୁ ବହୁ ଖୋସାମତ କରି ସେଥିରେ ନିଜର ଖଣ୍ଡେ ଅଧେ କବିତା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । କାରଣ ଯେହେତୁ ରେଖାଦେବୀ ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟା ପତ୍ରିକାର ଏକ ନିୟମିତ ଗ୍ରାହକ, ତେଣୁ କାଳେ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ କବିତାଟି ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼ିବ ଓ ସେ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରତିଭାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିବେ । ଏହା ଛଡ଼ା ସେ ଆଉ କେତେକ କୌଶଳ ମଧ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ପଛେଇ ନାହାନ୍ତି । ଯେମିତି ରେଖା ଦେବୀଙ୍କ ଡ୍ରାଇଭର ସହିତ ବଂଧୁର ସ୍ଥାପନ କରିବା, ନିଜର ବହି ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ରେଖାଦେବୀଙ୍କ ଠାରୁ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ବହି ଧାର କରି ଆଣିବା ବା ରେଖାଦେବୀ ଯାଇଥିବା ଦିନ ପାଖରେ ପଇସା ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଧାର କରି ସିନେମା ଯିବା ଇତ୍ୟାଦି ।

(୫) ବାଉରୀଆନା : ବାଉରୀଆନା ହେଉଛନ୍ତି ରମେଶର ଗାଁ ଲୋକ । ସେ ଭାରି କଥାକୁହାଳିଆ । ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଆୟତ୍ତ କରି କଥା କହିବାରେ ସେ ଧୂରନ୍ଦର । ସେ ଥରେ ରମେଶ ବାପା ପାଖକୁ ଦଶଟା ଟଙ୍କା ଧାର ନେବାକୁ ଆସି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିଲେ । ସେତିକି ବେଳେ ରମେଶ କାଗଜ ଓ ପେନସିଲରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ଏକ ସୁନ୍ଦର ଆଲୋକଛାୟାକୁ ଅଂକନ କରି ତା’ ବାପାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଛି । ତା’ ବାପା ପୁଆର ଏତାଦୃଶ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରକୁ ଦେଖି ଚକିତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ତାଙ୍କ ପାଟିରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି, “ଓଃ” ଓ ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଦୁଇଧାର ଲୁହ ଝରି ପଡ଼ିଛି । ରମେଶ ତା’ ବାପାର ଭାବନାକୁ ଆକଳନ କରି ନ ପାରି ରାୟରେ କାକୁସୁ ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଦେଖି ସେତେବେଳେ ବାଉରୀଆନା ମୁରବାଆନା କଣ୍ଠରେ ପରସ୍ତେ ରମେଶକୁ ଝାଡ଼ି କହିଛନ୍ତି, “ହଇରେ ରମେଶ, ଏ ବାଲୁଙ୍ଗା ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ । ସବୁଦିନେ କଣ ପିଲା ହୋଇ ରହିଥିବୁ ? ବାପା ଥୁଳା ପୁଳା ଟଙ୍କା ତୋ ପଢ଼ିବାପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଅଛନ୍ତି । ପାଡ଼ପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ଖାଲି କାଗଜ ପେନସିଲରେ ଏ କଦର୍ଯ୍ୟ ରୂପ ଅଂକା ଚାଲିଛି । ଏ ରୂପ ଅଂକାରେ

କଣ ପେଟ ପୋଷିବୁ । ଏ କଦର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱଭାବ ଛାଡ଼ି ପାଠ ପଢ଼ାରେ ମନ ଦେ । ଦେଖୁଲୁ ତୋ ବାପାଙ୍କ ମନରେ କେତେ କଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ରୂପ ଅଂକା କାମ ଗୁଡ଼ାକ ଭାରି ଖରାପ । ଘରକୁ ହାନି ପହଞ୍ଚି । ଫେରବାର ଆଉ ସେ କାମ କରିବୁ ନାହିଁ ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୩) କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ରମେଶର ବାପା ରମେଶର ଗୁଣରେ ଆମ୍ବୁହରା ହୋଇ ଉଠିଥିବା କଥା ସହିତ ତା’ ଗୁଣର କିପରି ବିକାଶ ହେବ ସେ କଥାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ବାଉରିଆନା କଥାର ମୋଡ଼ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି କହିଛି, “ମୁଁ ତ କହୁନାହିଁ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାଟା ଖରାପ, ମୋ କହିବା ମତଲବ ହେଉଛି, ଯଦି ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବ, ରାମ, ହନୁମାନ, ସୁଗ୍ରୀବ, ବିଷ୍ଣୁ, ମହାଦେବ, ଏ ମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କ । ଏ ଧର୍ମଛଡ଼ା ଗାନ୍ଧୀଗାର ରୂପ କାହିଁକି ଆଙ୍କୁଛ ?.....” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୪) ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ରମେଶର ବାପା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ପାପୀ ବୋଲି କହିଥିବାରୁ ବାଉରିଆନାଙ୍କ କଥାକୁ ପ୍ରତିବାଦ କରିଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ପୁଣି ବାଉରିଆନା ନିଜର ଭାବକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି କହିଛନ୍ତି, “ ମୁଁ କଣ ପେଟଭିତରୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ପାପୀ ବୋଲି କହୁଛି, ମୋର କହିବା ମତଲବ ହେଉଛି..... ମୁଁ କଣ ଜାଣି ନାହିଁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଭଲ କାମ କରୁଛନ୍ତି ।....” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୪) ଦଶ ଟଙ୍କା ପାଇଁ ବାଉରିଆନା କେତେ ଯେ ନିଜର ରୂପ ବଦଳାଇ ପାରନ୍ତି ତାହାର ଏହା ଥିଲା ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ନମୁନା ।

(୬) ଅମୀୟ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ : ଅମୀୟ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ କଣ୍ଠାକୃର । ସେ କଲିକତାରେ ରୁହନ୍ତି । ସେ ଓଡ଼ିଶାରେ କାଠ ଓ ବାଉଁଶ ବେପାର କରୁଥିବା ବେଳେ ରମେଶର ବାପା ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ରମେଶର ବାପାଙ୍କ ସହିତ ଜଣାଶୁଣା । ରମେଶର ବାପା ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ କଥାକୁ ଆଉ ଟାଳି ନ ପାରି ଯେତେବେଳେ କଲିକତାର କାଳୀ ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ସମ୍ମତି ପ୍ରକାଶ କଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଅମୀୟ ବାବୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଅମୀୟ ବାବୁ ଜଣେ ଖୁବ୍ ଭଲ ଲୋକ । ସେ ହାବଡ଼ା ଷ୍ଟେସନରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ନେଇ କଲିକତାର କାଳୀ ଦର୍ଶନ କରିବାର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ଘରେ ରମେଶର ଏକ ଅଭୂତପୂର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ସେ ଚକିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେଦିନ ରମେଶ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବାବୁଙ୍କ ଘର କାନ୍ଥରେ ଟଙ୍କା ଯାଇଥିବା ତାଙ୍କର ଏକ ଫଟୋ ଦେଖି ଅବିକଳ ସେହିଭଳି ଏକ ଚିତ୍ର ତାଙ୍କ କାନ୍ଥରେ ଆଙ୍କିଦେଲେ । ଏତାଦୃଶ ପ୍ରତିଭା ପାଇଁ ଯେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଦୌ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ, ସେ ତାହା ଜାଣିଥିଲେ । ତେଣୁ ରମେଶକୁ

ନେଇ ସେ କଲିକତାର ଅନେକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । ସମସ୍ତେ ରମେଶର ଏତେ କମ ବୟସରେ ଏପରି ପ୍ରତିଭା ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ସବୁ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ବିଶେଷ କରି ଶୈଳେନ ବାନାର୍ଜୀଙ୍କଠାରୁ ରମେଶ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବାବୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ସଂପର୍କରେ ବହୁତ କିଛି ଜ୍ଞାନ ଆହାରଣ କରିଥିଲେ ଓ ଏପରିକି ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଶୈଳେନ ବାନାର୍ଜୀ ତାଙ୍କୁ ଉନ୍ନତ ମାନର ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟା ସଂପର୍କରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାରର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ ତ ଫେରିବା ବେଳକୁ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବାବୁ ‘ତିନି ସାଜ ତୁଳା, ନାନା ପ୍ରକାରର ରଂଗବାବୁ ଓ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ଖଣ୍ଡ ଚିତ୍ରବିଦ୍ୟା ବିଷୟରେ ବଂଗଳା ଓ ଇଂରାଜୀ ବହି ତାଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ ।’ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୭) ମୋଟ ଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଅମୀୟ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ବାବୁଙ୍କପାଇଁ ରମେଶର ଶିଳ୍ପୀ ଜୀବନରେ ଏକ ବିକାଶାତ୍ମକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଥିଲା ।

(୭) ଶୈଳେନ ବାନାର୍ଜୀ : ଏହି ମହାଶୟ ହେଉଛନ୍ତି ବଙ୍ଗଳାର ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ । ଅମୀୟ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ରମେଶ ଏହି ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିଥିଲେ । ସେ କିନ୍ତୁ ବହୁତ ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ଓ ପରୋପକାରୀ । ରମେଶର ସ୍ୱଳ୍ପ ବୟସରେ ରହିଥିବା ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରତିଭାକୁ ଦେଖି ସେ କେବଳ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ନଥିଲେ, ଅଧିକତ୍ରୁ ତାଙ୍କୁ ଉନ୍ନତମାନର ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟା ସଂପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ପରାମର୍ଶ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ସେ ମଧ୍ୟ ରମେଶର ଚିତ୍ରରେ ରହୁଥିବା ତୁଟି ବିତ୍ୟୁତି ସଂପର୍କରେ ନିଜର ସୁଚିନ୍ତିତ ପରାମର୍ଶ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ଏପରିକି ରମେଶର ଚିତ୍ରକୁ କିପରି ବିଭିନ୍ନ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀକୁ ପଠାଯାଇ ପାରିବ ସେ ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଆତ୍ମ ବହୁତ ପ୍ରକାର ପଦକ୍ଷେପ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ପାଇଁ ରମେଶର ଏକ ଚିତ୍ର, ‘ଆଶ୍ରମରେ ଶକୁନ୍ତଳା’ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ଏକ ହଜାର ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ତେଣୁ କହିବାକୁ ଗଲେ ଶୈଳେନ ବାନାର୍ଜୀ ରମେଶର ଶିଳ୍ପୀ ଜୀବନରେ ଥିଲେ ଜଣେ ପ୍ରକୃତ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ।

(୮) ଗଜି ଜେନା : ରମେଶ ରହୁଥିବା ସହିର ଜଣେ ପୁରୁଖା ମଣିଷ । ସତରାତରରେ ସେ ଜଣେ ଖୁବ ସାହସୀ ବୋଲି ବେଶ ଜଣାଶୁଣା । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା ହେଉଛି ସବୁ ପ୍ରକାରର ଭୂତ ପ୍ରେତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାର ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ରହିଛି । ସେ ନିଜର ଦେହକୁ ଶଉରୀ ଘୁଷୁରିଆଠାରୁ କିଲେଇ ଦେଇ ଥିବାରୁ ଯେତେ ରକମର ଭୂତ ପ୍ରେତ ସହିତ ତା’ର ଭେଟଣା ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେହି ତା’ର କିଛି କରି ପାରି

ନାହାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦିନ ଉପନ୍ୟାସର ଖଳନାୟକ ବିମଳ ବାବୁଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ସାହିର କେତେକ ଟୋକା ରାତି ଅଧରେ ରମେଶର ଘରକୁ ଢେଲା ବୋଲୁଥିବା ଫୋପାଡ଼ିଛନ୍ତି ଓ ସତ୍ତିଆ-ଭଗିଆ ତାହାକୁ ଭୂତ ବୋଲି ଭାବି ନେଇଛନ୍ତି, ସେହିଦିନ ଏହି ଗଳ୍ପଜେନା ନିଜର କରାମତି ଦେଖାଇବାପାଇଁ ଦଶବାର ଜଣଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଘରର ପଛ ଆଡ଼ ତନଖିବାକୁ ଗଲା । ପ୍ରଥମେ ‘ନିଜେ ଭିଡ଼ିଭାଡ଼ି ହେଲା, ମୁଣ୍ଡରେ ଗାମୁଛାଟାକୁ ଠେକା କରି ଭିଡ଼ିଦେଲା । ଗୋଟାଏ ହାତରେ ଆଲୁଅ, ଗୋଟାଏ ହାତରେ ଠେଙ୍ଗା ଧରି ଘର ପଛ ଆଡ଼କୁ ଗଲା ।...../ କାହାକୁ ଶୁଣା ନ ଗଲା ପରି ‘କାଉଁରୀ କାମଚଣ୍ଡୀ ଶରଣ’, ‘କାଉଁରୀ କାମଚଣ୍ଡୀ ଶରଣ’ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ ।’ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୦୮) ଘର ପଛପଟେ ପୁରୀ ଅନ୍ଧାରିଆ ଜାଗା । ଗଛ ଉପରେ ବସିଥିବା ପେଟାଟା ଫଡ଼ ଫଡ଼ ହୋଇ ଉଡ଼ି ଯାଇଛି ଓ ଚାଳରେ ଲାଗିଥିବା ଅଧାଫାଳିଆ ଇଟାଟା ମଧ୍ୟ କାକ ତାଳ ନ୍ୟାୟରେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଖସି ପଡ଼ି ଜେନା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି । ଯାହା ଫଳରେ ଜେନା ଛାନିଆ ହୋଇ ପଡ଼ି ଯାଇଛି । ତା’ ହାତରୁ ଲାଜଟଟା ମଧ୍ୟ କେଉଁଠି ଗଳି ପଡ଼ିଛି । ଶେଷରେ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ଘୁଷୁରି ଘୁଷୁରି ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିଛି ଓ ଶେଷରେ ନିଜର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଜଣାଇଛି ଯେ ତାହା ହେଉଛି ଏକ ସହରୀ ଭୂତ । ସେପରି ଭୂତକୁ ଛଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଶଉରୀ ଘୁଷୁରିଆର ସାହାଯ୍ୟ ନେବାକୁ ହେବ ବୋଲି । ଏହି ଚରିତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ସମକାଳୀନ ସମାଜରେ ରହିଥିବା କୁସଂସ୍କାର ପରିପ୍ରକାଶ ଘଟିଛି ।

(୯) ନାଥୁଆ-ଚକରା : ନାଥୁଆ ଓ ଚକରାକୁ ଉପନ୍ୟାସର ସବୁଠାରୁ ଛୋଟ ଚରିତ୍ର ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ଏହି ଦୁଇ ଜଣ ଗଳ୍ପ ଜେନା ଉପ ଚରିତ୍ରର ଉପ ଚରିତ୍ର । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଉପ-ଉପ ଚରିତ୍ର ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ଔପନ୍ୟାସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, “ନାଥୁଆ ଓ ଚକରା ଦୁହେଁ ପାଞ୍ଚ ହାତ ମର୍ଦ୍ଦ ହେଲେ କଅଣ ହେବ ମହା ଛେରୁଆ ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୦୮) ଯେତେବେଳେ ଗଳ୍ପ ଜେନା ରମେଶ ଘରର ପଛପଟକୁ ଯାଇଛି ଭୂତ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବାପାଇଁ, ସେତେବେଳେ ସେ ନିଜ ସାଙ୍ଗରେ ଯିବା ପାଇଁ କେତେକ ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଡାକିଛି, ସେତେବେଳେ ସେମାନେ ପରସ୍ପରର ମୁହଁ ଚାହିଁ ରୁହିଁ ହୋଇ ମୁରୁକି ହସା ଦେଇଛନ୍ତି । ନାଥୁଆ କହିଛି, “ଆମର ଶଳାକୁ କାହିଁକି ଯିବାବେ, ଶଳା କି ଭୂତ ନାହିଁ କି ଭୂତ, ଶଳା ଯେବେ ଆଉ ଦିପ୍ତୁଆ ଛାଡ଼ିବ । ଯାକ କଥାକୁ ଶୁଣୁଛି କିଏ ?” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୦୮) ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯେତେବେଳେ ଗଳ୍ପ ଜେନା ଏହା ସହରୀ ଭୂତ ଓ ତାହାର ନିବାରଣ ପାଇଁ ଶଉରୀ ଘୁଷୁରିଆର ସାହାଯ୍ୟ

ନେବାକୁ ହେବ ବୋଲି ଶୁଣାଇ ଦେଇଛି ଓ କ୍ରମେ ଲୋକମାନେ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଆସେ ଆସେ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ନାଥୁଆ ଓ ଚକରା ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ସେହି ସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ଏହି ଦୁଇ ଚରିତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚତୁର ଶ୍ରେଣୀର । ଏମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଭୂତ ପ୍ରେତର ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି କରି ଭୂତ ପ୍ରେତ ନାମରେ ଅନ୍ୟ ଘରକୁ ଢେଲା-ବୋଲୁଅ ପକାଇ ହଇରାଣ ହରକତ କରିଥାନ୍ତି ଓ ଭୂତ କରାଉଛି ବୋଲି କହି ଭୂତ ଛଡ଼ାଇବାର ଉପାୟ କରନ୍ତି । ଗୁଣିଆ ସହିତ ଏ ମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତମ ସଂପର୍କ ରହିଥାଏ । ଏହାର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ରକୁ ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି ଔପନ୍ୟାସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରାୟ ଶେଷ ଅଂଶରେ, ପୃଷ୍ଠା-୧୧୬ରେ ।

(୧୦) ଶଉରୀ ଘୁଣୁରିଆ : ଏହି ଚରିତ୍ରଟି ଏକ ଗୁଣିଆ ଚରିତ୍ର, ଯିଏ କି ଭୂତ ପ୍ରେତମାନଙ୍କୁ ଜବତ୍ କରିପାରେ । ସେଦିନ ସତ୍ୟିଆ ଯେତେବେଳେ ଗଞ୍ଜି ଜେନାଠାରୁ ଶୁଣିଛି ଯେ ସବୁ ପ୍ରକାର ଅଘଟଣ ମୂଳରେ ସହରୀ ଭୂତର ପ୍ରସ୍ତାବ ରହିଛି ଓ ସେହି ଦୁର୍ଘଟାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ଏକ ମାତ୍ର ସାହା ଭରସା ହେଉଛି ଶଉରୀ ଘୁଣୁରିଆ, ସେ ସକାଳ ହେବାମାତ୍ରେ ଶୁଉରି ଘୁଣୁରିଆକୁ ଯାଇ ଭେଟିଛି ଓ ସବୁକଥା, ଏପରିକି ଗଞ୍ଜି ଜେନା ତାହାକୁ ସହରୀ ଭୂତ ବୋଲି ଚିହ୍ନି ସାରିଥିବା କଥା ପ୍ରକାଶ କରି ଭୂତ ଦାଉରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛି । ଶଉରିଆ ମଧ୍ୟ କହିଛି, “ହଁ, ସାହାଭୂତ ଠିକ୍, ଛାଡ଼ିବାକୁ ଟିକିଏ କଷ୍ଟ ହେବ । ଗୁଡ଼ାଏ ଜିନିଷବି ଲାଗିବ । ସେ ଭୂତକୁ ମୁଁ ରମଣୀ ଆମ୍ଭ ଗଛରେ ବନ୍ଧନ କରିଥିଲି ।..... ମହନ୍ତ ସେ ଗଛକୁ କଟେଇ ଦବାରୁ ଫିଟିଗଲା । ଫିଟିଲେ ତ ସେମିତି ଉଠିବ କରବ, ତାକୁ ପୁଣି ପକଡ଼ିବା ବଡ଼ ମୁଷ୍ଟିଲା ।” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୧୦-୧୧୧) ଶଉରିଆ ମଦ ବୋତଲ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗଞ୍ଜା, ଚାଉଳ, ଘିଅ, ଜଙ୍ଗଲି ତିଆରି ପିକା ଇତ୍ୟାଦି ବହୁତ ଜିନିଷ ବରାଦ କଲା । ସବୁ ଜିନିଷ ମଧ୍ୟ ଆସିଲା । ଶଉରିଆ ପୂଜା ଆରମ୍ଭ କଲା । ମଣିଷମୁଣ୍ଡ (ଖପୁରୀ ହୋଇଥିବ ନିଶ୍ଚୟ), ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ଇତ୍ୟାଦି ସାହାଯ୍ୟରେ ପୂଜା କରୁ କରୁ “ଆରେ ରେ ସାଇବ ଭୂତ, ବଡ଼ ବଦମାସ୍ ତୁ ତ । ଏଠାକୁ ଅଇଲୁ କିଆଁ, ପଳା ପଳା ମାରି ଡିଆଁ” ଇତ୍ୟାଦି ଗୀତ ଗାଇ ଶେଷରେ “ଯା, ଯା, ଯା, ଯା,-” ବୋଲି କହି ଦେଇ ଭୂତକୁ ବିଦାୟ କରିବାର ଉପାୟ କରିଛି । ଶେଷକୁ ବିଦାକି ଟଙ୍କା ଓ ହାଣ୍ଡିରେ ସବୁ ଜିନିଷକୁ ଏକାଡ଼ି କରି ନେଇ ଯିବା ବେଳେ କହିଛି, “ଏଥରକ ବେଧଡ଼କ ହୋଇ ରୁହ । ହାଣ୍ଡି ସୁଖ ତାକୁ ନେଇ ଆମ ବାଡ଼ିଆଡ଼େ ପୋତିଦେବି । ଗଛରେ ଥିଲା ବୋଲି ସିନା ବାହାରି ଗଲା । ଏଥରକ ଆଉ ଯିବ କୁଆଡ଼େ ?” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୧୫)

ଏହି ଶଉରିଆ ଚରିତ୍ରଟି ହେଉଛି ଗାଁ ଗଣ୍ଡାରେ ବ୍ୟାପୀ ରହିଥିବା ଭୂତ ପ୍ରେତ, ଗୁଣି-ଗାରୁଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦିକୁ ନେଇ ରହି ଆସିଥିବା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସରୁ କୌଶଳ କ୍ରମେ ଫାଇଦା ଉଠାଉଥିବା ଚରିତ୍ରମାନର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଥିବା ଚରିତ୍ର । ତାହା ସାଙ୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ରହିଛନ୍ତି ନାଥୁଆ ଓ ଚକରା ପରି ଟାଉଟର ଚରିତ୍ରମାନେ । ରମେଶ ଘରୁ ଭୂତ ଛଡ଼ାଇ ଆସିବା ଦିନ ଲୋକଦେଖାଣିଆକୁ ସିନା ସେମାନେ ରାତିରେ ନିଜ ଘରେ କିଛି ଖାଇଲେ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ସେମାନେ ଯେ ଏକ ପରିକଳ୍ପିତ ଯୋଜନାନୁଯାୟୀ କାମ କରି ବେଶ ପଇସା କମାଇ ଥିଲେ, ତାହାର ଏକ ବାସ୍ତବ ଚିତ୍ର ଔପନ୍ୟାସିକ ଦଶମ ପରିଚ୍ଛଦର ଅନ୍ତିମ ଭାଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଖଳନାୟକ ବିମଲ ଠାରୁ ଦଶଟଙ୍କା ନେଇ ନିଜ ସାହି ଲୋକ ନାକଟା (ଚିତ୍ରକର)କୁ ଯେ ହଜରାଣ କରୁଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କ କଥାବାର୍ତ୍ତାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି ଓ ଭୂତ ଛାଡ଼ି ଗଲାଣି ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ଆଉ ସେପରି ନକରି ବିମଲକୁ କିପରି ଭୁଆଁ ବୁଲାଇବେ, ସେ ବିଷୟରେ ଯୋଜନା କରିଛନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଶଉରିଆ ବୁଦ୍ଧି ଦେଖାଇଛି । ଶଉରିଆ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଛି, “ତୁମେ ସେ କଲିଜ ବାବୁକୁ କହିଦବନି- ଆମେ ଏସା କଲ୍ଲୁ, ଆମେ ତେସା କଲ୍ଲୁ, ସେ କୋଉ ଆସୁଛି ଦେଖିବାକୁ କଅଣ କଲ କଅଣ ନକଲ-” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୧୬)

ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଉପନ୍ୟାସରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯେଉଁ ଚରିତ୍ରମାନେ ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ହେଲେ ପିତେଇ ମିଶ୍ର, ବୁଧୁଆ ବାଉରୀ ପୁଅ ବା ଜମିଦାର ଭାମ ଚୌଧୁରୀ ବା ଗାଁ ଲୋକ ପ୍ରମୁଖ ଚରିତ୍ରମାନେ । ଏହି ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମକାଳୀନ ସମାଜର ଚିତ୍ର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ପିତେଇ ମିଶ୍ର ଇଂରାଜୀ ପାଠକୁ ଧର୍ମିକତା ପାଠ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ‘ଯାକୁ ପଢ଼ି ଆମ ଦେଶ ଲୋକେ ଭାଷ୍ଟ ଓ ଧର୍ମିକତା ହୋଇଗଲେ’ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୭) । ବୁଧୁଆ ବାଉରୀ ପୁଅ ସର୍କାରୀ ବୃତ୍ତି ପାଇ ପାଠ ପଢ଼ି କଲେଜ ଗଲାରୁ ଚାଷ କମକୁ ଘୃଣା କରିଛି ଓ ମାତ୍ର ଡିଗ୍ରୀ ଟଙ୍କାରେ କିରାଣୀ ଚାକିରୀ କରିଛି । ସେହି କାରଣରୁ ତା’ ବାପାର ଚାଷବାସ ସବୁ ଉଜୁଡ଼ି ଯାଇଛି । ଶେଷରେ ସବୁ ବିକି ଭାଙ୍ଗି ବୁଡ଼ା ଖାଇଛି । ‘ପୁଅ ପାଖକୁ ଗଲା ବେଳକୁ ପୁଅ ମହା ଖପା । ସାଙ୍ଗମାନେ ଜାଣି ଯିବେ ବାପଟା ନିପଟ ଚଷା । ସାର ହେଲା ବୁଡ଼ାଟି ହା ହା କରି ମଲା ।’ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୮) ଏହି ଅଂଶଟି ସ୍ୱତଃ କଥା ସମ୍ରାଟ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଡାକମୁନସୀ ଗନ୍ଧକୁ ମନେ ପକାଇ ଦେଇଥାଏ । ଜମିଦାର ଭାମ ଚୌଧୁରୀ ନିଜ ପୁଅକୁ ଏତେ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ ଯେ ତା’ ଭଳି ଏକ ବକଟେ ଛୁଆ ପାଇଁ ଦଶଟା ଚାକର ନୁହନ୍ତୁ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ତଳେ ଚାଲୁ ନଥିଲା । ଥରେ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ଝୁଣି ପଡ଼ିଲା ଯେ

ଷାଠିଏ ସତୁରୀ ମଣିଷ ଘେରି ଗଲେ । ‘କିଏ ଧରି ପକାଇଲା, କିଏ ଝାଡ଼ି ପକାଇଲା, କିଏ କହିଲା, “ଓହୋ ! କି ବାଧା ହୋଇଗଲା ।” ଚୌଧୁରୀଶାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ଧାର ଛୁଟିଗଲା ।’ (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୯) ଏମିତି କେତେ କଥା ହୋଇଗଲା । ଏମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀରେକ ଆଉ ରହିଲେ ଗାଁ ଲୋକେ । ସେମାନେ ରମେଶକୁ କିପରି ନାକଟା କୁହନ୍ତି, କେମିତି ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟ କରନ୍ତି, କେମିତି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ମିଶି କାହାକୁ ହଟହଟା କରନ୍ତି- ଏ ସବୁ ଗାଁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରରୁ ବେସ୍ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପନ୍ୟାସଟିରେ ମୁଖ୍ୟ ତଥା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ଚରିତ୍ର ରମେଶର ଚତୁର୍ପାର୍ଶ୍ବରେ ନାୟିକା, ଉପ ଚରିତ୍ର, ଉପ-ଉପ ଚରିତ୍ର, ଖଳ ନାୟକ, ବାଜିମାତ କରିନେଇ ଥିବା ଅନ୍ୟ ଏକ ନାୟକ ପରି ପ୍ରତୀକ୍ଷମାନ ହେଉଥିବା ଉପନାୟକ ଆଦି ଉପନ୍ୟାସର କାହାଣୀକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାର୍ମିକ ଭାବରେ ଗତିଶୀଳ କରାଇ ନେଇଛନ୍ତି । ଉପନ୍ୟାସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କବିତା “କବି ଲଢ଼େଇ”ର ପରେ ପରେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ରଚନାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ । ଯଥା ସମ୍ଭବ ସେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ହାସ୍ୟଧର୍ମୀ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ମୋର ଯାହା ମନେହୁଏ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ତାହାର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଗଢ଼ି ଗଢ଼ି କାହାଣୀକୁ ଏତେ ଜୀବନ ଧର୍ମୀ କରି ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ପରିଣତି ବେଳକୁ ସେଥିରେ ହାସ୍ୟ ରସ ବଦଳରେ କରୁଣ ରସ ଅଧିକ ଗମ୍ଭୀର ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ସୁସମାଲୋଚକ ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଓ ସେହି କାରଣରୁ ସେ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରି କହିଛନ୍ତି ଯେ, “ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ଅନ୍ତଃସ୍ଥଳରେ କରୁଣ ରସର ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହିଃଭାଗରେ ହାସ୍ୟର ତରଙ୍ଗ । ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ରେ ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ କାରୁଣ୍ୟର ଯେଉଁ ଅପୂର୍ବ ସମନ୍ୱୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି, ତାହାର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ ।” (ଉପନ୍ୟାସ ସଂପର୍କରେ / ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା- ix) ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ୧୯୫୦ ମସିହା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଗଦ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକୁ ପ୍ରତି ନିଜର ମତବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ଯାଇ ସୁସମାଲୋଚକ ଡକ୍ଟର ବୈଷ୍ଣବ ଚରଣ ସାମଲ କୁହନ୍ତି ଯେ, “୧୯୫୦ ମସିହା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ଗଞ୍ଜ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲା ଜୀବନର ଗୁରୁ ଗମ୍ଭୀର ଭାବ ବିଭବ ।” (ସ୍ବାଧୀନତାରୁ ସଂପ୍ରତିକ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ : ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ / ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ / ପୃଷ୍ଠା-୮୫) ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯେ ତାହା ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ କରିଥିବେ ନୁହେଁ, କରିଥିବେ ନିଶ୍ଚୟ । ସମ୍ଭବତଃ ସେହି କାରଣରୁ ସେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ କେବଳ ଗଞ୍ଜ ଓ କବିତାକୁ ନିଜର ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ

କରି ନେଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ଓ ଗୌରବର କଥା ଯେ ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟି ତାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ ଉପନ୍ୟାସ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସାହିତ୍ୟିକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମାଧିକ ଓ ସେହି କାରଣରୁ ଏହା ସମକାଳୀନ ଉପନ୍ୟାସ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସଂପନ୍ନ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ପାରିଛି । ପରିଶେଷରେ ପୁଣି ସେହି କେ.ଏ. ଆବାସଙ୍କ ବହୁ ଲୋକପ୍ରିୟ ଉପନ୍ୟାସ ‘ମେରା ନାମ ଜୋକର’ର ଅନ୍ତିମ ଅଂଶକୁ ମୁଁ ଏଠାରେ ସ୍ମରଣ କରୁଛି । ସେଠାରେ ଜୋକର ରାଜୁ ତା’ର ବିଶାଳ ହୃଦୟଟି ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଭାବରେ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇ ତଳେ ପଡ଼ିଥିବା ବେଳେ କେବଳ କହିଛି (ଗାଇଛି),-

“କାଲି ଖେଳ ମେଁ ହମ ହୋଁ ନା ହୋଁ
ଗରଦିଶ ମେଁ ତାରେ ରହେଙ୍ଗେ ସଦା
ଭୁଲୋଗେ ତୁମ, ଭୁଲେଙ୍ଗେ ଝୁହ,
ପର ହାମ ତୁହ୍ନାରେ ରହେଙ୍ଗେ ସଦା”

[*Tomorrow my game I may or may not play,
But in the sky the stars remain forever,
You will forget and go perhaps shall they
But yours I will remain forever.*]

ଉପନ୍ୟାସ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ରେ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ରମେଶର ମନ ମଧ୍ୟ ପରିଶେଷରେ ଭାଙ୍ଗି ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଯାଇଛି । ତା’ର ମନେ ହୋଇଛି, “ଯେପରି ପ୍ରଶାନ୍ତ ବାବୁ ଗୋଟାଏ ଛୁରୀରେ ତା ଛାତିଟାକୁ ଚିରି ଦେଇ ତା ହୃଦୟ ଭିତରୁ ରେଖାଦେବୀଙ୍କୁ କାଢ଼ିନେଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ସେ ବିଚରା ଛଟପଟ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୪୨) ସେହି କାରଣରୁ ସେ ତାଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ଚିରଦିନ ସ୍ମୃତି ହୋଇ ରହିବା ପାଇଁ “ତାଙ୍କ ଚଳାଚଳ ସବୁ ସଂପତ୍ତି ଓ ମୁଦ୍ରାଗାରରେ ଗଚ୍ଛିତ ଥିବା ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କା’ ସତିଆ ଓ ଭଗିଆଙ୍କ ନାମରେ ‘ଦଉପତ୍ର କରିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି” (ନାକଟା ଚିତ୍ରକର / ପୃଷ୍ଠା-୧୪୮) ନିଜର ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ କି ସତୁରୀ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଚିତ୍ରମାନ ମଧ୍ୟ ସେହି ମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ଯାହାକୁ ବିକି ସେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜୀବନରେ ଆଉ କେବେ ଦୁଃଖ ଭୋଗିବେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ରେଖା ମଧ୍ୟ ରମେଶ ପ୍ରଦତ୍ତ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ରମେଶର ମୁହଁକୁ ଦେଖି

ପାରୁଛନ୍ତି । ବିଶିଷ୍ଟ ଦାର୍ଶନିକ କାପ୍‌କା ସେଦିନ ମଣିଷ ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ଅକାଟ୍ୟ ସତ୍ୟକୁ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଥିଲେ, “Man is more like a thing, an object, than a living being” (Aesthetics and Poetics : Yuri Barabash / ପୃଷ୍ଠା-୨୭), ତାହା ସତେ ଯେପରି ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ସମସ୍ତ ଚରିତ୍ର ବିନ୍ୟାସରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାର୍ଥକତା ଲାଭ କରିଛି ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥ :

- (୧) ନାକଟା ଚିତ୍ରକର : ଫତୁରାନନ୍ଦ
ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ପ୍ରଣୟନ ଓ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା, ପୁସ୍ତକ ଭବନ,
ଭୁବନେଶ୍ୱର । (୨୦୦୯)
- (୨) Mera Nam Jocker : K. A. Abbas, Orient Paperbacks,
Hind Pocket Boks (P) Ltd, Delhi-32
- (୩) ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ : ସଂକଳନ ଓ ସଂପାଦନା - ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ
ସିଂହ, ସାହିତ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶନ, ଗୋପାଳପୁର, କଟକ-୧୧ (୨୦୧୫)
- (୪) Aesthetics and Poetics : Yuri Barabash Progress Pub-
lishers, Moscow (1977)

ପ୍ରାଥମିକ ପ୍ରୟାସରେ ସମ୍ଭାବନାର ସ୍ଵାକ୍ଷର

ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଚାନ୍ଦ

ଆମେ ସମସ୍ତେ କହିଆସିଛୁ, ‘ତୁଳସୀ ଦୁଇପତ୍ରରୁ ବାସେ’ । କହୁଛୁ, ‘ଦିନଟି କିପରି କଟିବ ତା’ର ସୂଚନା ସକାଳରୁ ମିଳିଥାଏ’ । ତୁଳସୀ ଦୁଇ ପତ୍ରରୁ ବାସିବା କଥାଟି ସତ । ମାତ୍ର କେତେ ଜଣ ସକାଳରୁ ପାଇଥାନ୍ତି ସାରା ଦିନଟି କିପରି କଟିବ, ତାହାର ସନ୍ଦେଶ ? ଏମିତି ଅନେକ ଘଟଣା ଘଟିଯାଏ, ଯେଉଁଥିରେ ନିହିତ ଥାଏ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଫଳତାର ନିଦର୍ଶନ । ଅନେକ ସାରସ୍ଵତ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ଅନେକ ସମ୍ଭାବନାର ସ୍ଵାକ୍ଷରକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ହାସ୍ୟସ୍ତ୍ରୀ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଦ୍ୟସୃଷ୍ଟି ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ ହେଉ ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭ ପର୍ବରେ ଲେଖିଥିବା ଉପନ୍ୟାସ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ହେଉ ବା ଦୀର୍ଘ କବିତା ‘ନିଲଠା କବି’- ସେଥିରେ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ରହିଥିବା ଆବେଗ ଓ ଅନୁରାଗ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, ଯଦିତ ସ୍ତ୍ରୀ ସାରସ୍ଵତ ସର୍ଜନା ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ ନଥିବା ଓ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ରହିଥିବା ରୁଚିକୁ ନିଜ ବକ୍ତବ୍ୟରେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । ବହିଟିଏ ଲେଖି ଦେଲେ ପ୍ରକାଶକ କିଛି ଅର୍ଥ ଦେବେ, ଏହି ଧାରଣାରୁ ସେ କିଛି ଲେଖାଲେଖି କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି କହିଥିଲେ ହେଁ, ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସର କାହାଣୀର ବିଶେଷତ୍ଵ, ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ଓ ଉପସ୍ଥାପନ ଶୈଳୀର ଚମତ୍କ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା ସାରସ୍ଵତ ପ୍ରତିଭାକୁ ଉଦ୍ଘାଟନ କରିଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ କଥାସାହିତ୍ୟର ମହାନ ଶିଳ୍ପୀ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା(ତୁମେ ବହି ଲେଖିବା ଦରକାର ନାହିଁ, ଏଇ ଖଣ୍ଡକରେ ବଞ୍ଚି ରହିବ) ଲାଭ କରିଥିବା ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଜନଶକ୍ତିର ଅଦ୍ଵିତୀୟ ପରିପ୍ରକାଶ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ରେ ବିଭିନ୍ନ କବିଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୈଳୀକୁ ନେଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯେପରି ଲାଳିକା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି, ତାହା ସେହି କବିଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରତି ରହିଥିବା ଗଭୀର ଅନୁଶୀଳନକୁ ଦର୍ଶାଏ । ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ଶ୍ରଦ୍ଧା ନଥିଲେ ଏପରି ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିନଥାନ୍ତା । ଠିକ୍ ଯେପରି ଓଡ଼ିଆ କବିତା ଭିତରେ ଗଭୀର ପ୍ରବେଶର ସ୍ଥାନକୀ ବହନ କରିଛି ‘ନିଲଠା କବି’ । ‘ନିଲଠା କବି’ର ପରିକଳ୍ପନା

ଭିତରେ ଆମ ପାରମ୍ପରିକ କାବ୍ୟକବିତା ରଚନା ଶୈଳୀର ପ୍ରଭାବ ତ ରହିଛି, ମାତ୍ର ଯେଉଁ ଶୈଳୀରେ ଏହା ରଚିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ୱସ୍ଥାଙ୍କର ରହିଥିବା ପ୍ରବେଶକୁ ଯାହା ରେଖାଙ୍କିତ କରିଛି- ତାହା ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ସ୍ୱସ୍ଥା ଜୀବନର ଆରମ୍ଭରୁ ହାସ୍ୟକୁ ନିଜ ସୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରମୁଖ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିବା ହିଁ ତାଙ୍କୁ ସାରସ୍ୱତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ସ୍ୱସ୍ଥାର ମାନ୍ୟତା ପ୍ରଦାନ କରିଛି ।

କଥାସାହିତ୍ୟରେ ବିମଳ ହାସ୍ୟରସର ପରିପ୍ରକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସିଦ୍ଧି କାବ୍ୟକବିତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏବଂ ଏହି ଯାତ୍ରା ତାଙ୍କର ‘ନିଲଠା କବି’ରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ‘ନିଲଠା କବି’- ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟି ଅକ୍ଷରକୁ ଆଦ୍ୟରେ ରଖି ପାଞ୍ଚୋଟି କବିତାର ସମାହାରରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛଇ ‘ନିଲଠା କବି’ । ୧୯୫୫ ମସିହାରେ ଏହି କବିତା ଏକ ପୁସ୍ତକ ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା, ଯାହାର ପ୍ରକାଶକ ଥିଲେ କ୍ରିଷେଷ୍ ପବ୍ଲିଶିଂ କୋ. । ‘ନିଲଠା କବି’ ପରି ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ରଚନା ଭିତରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ଦୃଷ୍ଟିଦିଗନ୍ତ ଓ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ରହିଥିବା ମମତାବୋଧ ହିଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି ।

‘ନି’ ଶବ୍ଦକୁ ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରି କବିଙ୍କ ସାଧାରଣ ଗୁଣ ସଂପର୍କରେ ଏକ ଚମତ୍କାର ଚିତ୍ରଟି ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ଲ’ ଅକ୍ଷର ଆଦ୍ୟରେ ରଖି ପୁରାତନ କବି, ‘ଠା’ ଅକ୍ଷର ଆଦ୍ୟରେ ରଖି ରଚିତ ହୋଇଥିବା କବିତାରେ ‘କବିର ନିଲଠାପଣ’, ‘କ’ ଅକ୍ଷରକୁ କବିତାର ପ୍ରତିଟି ପାଦର ଆଦ୍ୟରେ ରଖି ଲେଖାଯାଇଥିବା କବିତାରେ ‘କବିର କୁଭାବନା’ ଓ ‘ବି’ କବିତାରେ ଆଧୁନିକ କବିଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଭିନ୍ନ ବିଚାର ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । କବି, କବିତା, କବିଗୁଣ, କବିତାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଓ କବିଗୁଣର ଚମତ୍କାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କେତେଦୂର ଯଥାର୍ଥ ତାହା ମଧ୍ୟ ବିଚାର କରିବାର ଅବକାଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଥାଏ । ଯେଉଁ ସୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ୱସ୍ଥା ପାଠକ ବା ଶ୍ରୋତା ପାଇଁ ଭାବନାର ସରହଦଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିପାରେ, ଚିନ୍ତା ପାଇଁ ଖୋରାକ ଯୋଗାଇପାରେ, ସେହି ସାହିତ୍ୟ ଅଧିକ ସଫଳ । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବିଚାର କଲେ ‘ନିଲଠା କବି’ ତା’ର କ୍ଷୁଦ୍ରାବୟବ ଭିତରେ ମହତର ଆଭିମୁଖ୍ୟକୁ ବହନ କରିଛି । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କାବ୍ୟକବିତାରେ ଅବଗାହୀ ନଥିଲେ ‘ନିଲଠା କବି’ ଭଳି ଲେଖାଟିଏ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ହେବନାହିଁ, ଏହା ସ୍ଥିର ନିଶ୍ଚିତ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଗରେ ରହିଛି କବିସମ୍ରାଟ୍ ଉପେନ୍ଦ୍ର, କବି ଦୀନକୃଷ୍ଣ ଆଦି ଓଡ଼ିଆ କାବ୍ୟ ପରମ୍ପରାର ମହାନ

ରଥାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ସମଗ୍ର । ନିଆରା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ଦେଖିଛନ୍ତି ସାରସ୍ୱତ ଦିଗନ୍ତକୁ , ମାତ୍ର ପୂର୍ବସୁରାଙ୍କ କାବ୍ୟସୃଷ୍ଟିର ଶୈଳୀକୁ ଆଧାର କରି ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣକୁ ପ୍ରକାଶ କରଛନ୍ତି ।

‘ନିଲଠା କବି’ର ‘ନି’କୁ ଆଦ୍ୟାକ୍ଷର ଭାବେ ନେଇ ଲେଖାଯାଇଥିବା କବିତାର କେତୋଟି ପଦ—

“ନିର୍ଜୀବ ଲପନେ ଠାଣିକୁ କବି ବିଲୋକୁ ଥାଇ
ନିଲଠା କବିର ନାମରେ ତେଣୁ ଖ୍ୟାତ ହୁଅଇ ।
ନିର୍ଜନ ଉଦ୍ୟାନ ପ୍ରାନ୍ତରେ କରେ ସୁଖେ ବିହାର
ନିର୍ବାକ ପ୍ରକୃତି ସଙ୍ଗରେ ସଦା ଆଳାପ ତାର ।
ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନ କଷଣ ଦେଉ ପଛକେ ପାଡ଼ା
ନିରନ୍ତେ ତା ସହି କବିଟି କରେ ସୁଖରେ କ୍ରୀଡ଼ା ।”

କବିର ଆଚରଣ ସଂପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଏହି ଯେଉଁ ଉପସ୍ଥାପନ ବାସ୍ତବ ସତ୍ୟକୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରୁନାହିଁକି ? ଏପରି ଉପଲବ୍ଧି କ’ଣ କବି ବା କବିତାକୁ ଭଲ ଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିନଥିବା ସ୍ୱଷ୍ଟା ଆଦୌ ଏପରି ଧାଡ଼ି ଲେଖିପାରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେବ ନାହିଁ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ସର୍ଜନଶିଳ୍ପରେ ବାସ୍ତବତାର ଦୂରକୁ ଯାଇନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଭିତରେ ସେ ଦେଖୁଥିବା ସମାଜ, ଜୀବନ ଓ ସମୟ ହିଁ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଛି ଭିନ୍ନ ଏକ ରୂପରେ । ଏହି କବିତାରେ କବିଟିଏ ‘ନିରୂପମା ବାମା ଦେଖିଲେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଉଥାଏ’ ଥାଏ ପରି ହାସ୍ୟଧର୍ମୀ ପଦ ରହିଥାଇପାରେ ଏହା ସହ ରହିଛି କବିଟିଏ ‘ନିଗୁଡ଼ ଅକଥ୍ୟ କଥାକୁ ନିଜ ମନରୁ କାଢ଼ି/ ନିଃସଙ୍କୋଚେ ସର୍ବ ସମକ୍ଷେ ସେହୁ ଦିଅଇ ବାଢ଼ି ।/ ନିନ୍ଦା ଓ ସ୍ତୁତିକୁ ଟିକିଏ କରେ ନାହିଁ ଖାତର/ ନିର୍ଲଜ୍ଜା ନିଲଠା ନାମଟି ଆଉ ହେବ କାହାର ?” କବିଟିଏ ନିର୍ଲଜ୍ଜା ଓ ନିଲଠା ନାମକୁ ବହୁ ପଛେ ନିନ୍ଦା ଓ ସ୍ତୁତିକୁ ଖାତର ନକରି ନିଗୁଡ଼ ଅକଥ୍ୟ କଥାକୁ ନିଜ ମନରୁ କାଢ଼ି ସର୍ବ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା ପରି କବିକର୍ମ, ଯାହା ଫତୁରାନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି; ତାହା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୂପେ କବି ଓ କବିତାର ଗୁରୁତ୍ୱକୁ ହିଁ ଦର୍ଶାଉଛି ।

କବି ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ଲ’ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସରେ ପୁରାତନ କବିଙ୍କ କଥା ଲେଖିଲା ବେଳେ ଏହି କବିତାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଶବ୍ଦସମ୍ଭାରକୁ ଯଥାଯଥ ସଂଯୋଜନ କରିଛନ୍ତି ଓ ଏହାର ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଶେଷରେ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟତିରେକେ ସେ ସମୟର କବି ଓ କାବ୍ୟ ସମ୍ଭାରକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା କ’ଣ ସମ୍ଭବ ? କବିତାରେ

ସେହି ମଧୁମୟ ଭାବକୁ ରଖିବା ପାଇଁ ଏହା କବିଙ୍କର ସଚେତନ ପ୍ରୟାସ । “ଲଗୁବୋଧ ପାଇଁ ପ୍ରାକୃତେ ଲେଖି ସେ ଭାଗବତ । ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଟ ପାଶେ ପଡ଼ିଲେ ଦାସ ଜଗତ ନାଥ ॥ ଲଗୁଡ଼ ଦେଖାଇ ତଡ଼ିଲେ ଦିଜେ ହୋଇଣ ମେଳି । ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ପଡ଼ି ଲାଗିଲେ ପୋତି ନିଜ ମଉଳି ।” ଏଠି ‘ଲକ୍ଷ୍ମୀପାଟ’ ଅର୍ଥ ଦେଉଳ ଦ୍ଵାରବନ୍ଧ, ‘ଲଗୁଡ଼’ ଅର୍ଥ ବାଡ଼ି । ଶବ୍ଦଟି ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଓ କବିତାରେ ତାହାକୁ ଯଥାଯଥ ଭାବେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାମର୍ଥ୍ୟକୁ ଏଥିରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ।

‘ଠା’ ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସ କବିତାଟି ଅଧିକ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ । କବିର ନିଳଠାପଣ ଭିତରେ କବିର ବିଶେଷତ୍ଵ ବି ପ୍ରକଟିତ । “ଠାସୁକୁ ମାରିଣ ଲେଖିବା ଅଟେ କବିଙ୍କ କାମ” ବୋଲି ଏହି କବିତାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଲେଖୁଥିବା ବେଳେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଲେଖିଛନ୍ତି “ଠାର ତାହାଙ୍କର ପଣ୍ଡିତ ହେଲେ ସିନା ବୁଝିବ ।” କବିତାର ହାଲକାପଣ ଓ ଏହାର ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟକୁ ଦୁଇଟି ପଦରେ ସ୍ଵୀକାର କରିଛନ୍ତି ସେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାର କବି ଠାକେରା ମୁଣ୍ଡିଆ ଓ ପାକୁଆ ପାଟିଆ । ଠାଉଆ ପଣରେ ଅନ୍ୟ କାବ୍ୟରୁ ସେ ଚୋରି ବି କରେ । ଅନ୍ୟ କାବ୍ୟରୁ ଚୋରି କରୁଥିବା କବି ବି ଓଲୁ । ଠାକି ଠକି ପ୍ରକାଶକଏ ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ଲୁଚିଥାନ୍ତି ।

‘କ’ ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସ କବିତାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘କବିର କୁଭାବନା’ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଏଥିରେ କବିତାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଓ କବିର ଭାବନାର ଭିନ୍ନ ଦିଗ ଉନ୍ମୋଚନ କରନ୍ତି । କଥାଗୁଡ଼ିକ କେତେକାଂଶରେ ସାଧାରଣ ମାତ୍ର, ବର୍ଣ୍ଣନାର ଚତୁଲତା ଭିତରେ ଏହା ହାସ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଗହନ କଥାକୁ ସହଜରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କାବ୍ୟ କବିତାରେ ନାୟିକାର ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଭଲ ଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଥିବା ଏହି କବିତା ହିଁ ପ୍ରମାଣ ଦିଏ । କବିର କଳ୍ପନା ଓ ବର୍ଣ୍ଣନା ବିଳାସ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭାଷାରେ—

“କଟାକୁ ଦେଖିଲେ କହନ୍ତି ଏତ ଅଟେ ସିଂହାର
କହେ କେ ତମରୁ ମଝିଟା ମନେ କରିଣ ସ୍ଥିର ॥
କଟିତଲେ ଥିବା ନିତମ୍ବ ଦୁଇ ଯଦି ଦେଖଇ
କଞ୍ଚାଭରା ଦୁଇ ମାଠିଆ ତାର ମନେ ହୁଅଇ ॥”

‘ବି’ ଆଦ୍ୟାନୁପ୍ରାସରେ ଆଧୁନିକ କବିଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ବେଳେ ପ୍ରଥମେ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, “ବିରୁଧେ କରହେ ଶ୍ରବଣ

ଆଜି କାଲିକା କଥା / ବିଗାଡ଼ି ଅଛନ୍ତି କବିଏ କେହ୍ନେ ଆପଣା ମଥା ॥ ବିଜ୍ଞ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ
ଜନମି ଏହି ଉତ୍କଳଧାମେ / ବିଦିତ ହୋଇଲେ ସାହିତ୍ୟେ କାନ୍ତକବିର ନାମେ ॥
ବିଶ୍ୱର ସମସ୍ତ ବିପତ୍ତି ତାଙ୍କୁ ବିଧାତା ଦେଲା / ବିଳପିବିଳପି ତାଙ୍କର ସବୁ ଦିନ
କଟିଲା ।” କେବଳ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ କବିତା ରଚନା କରିନାହାନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ,
କବିସୁଲଭ ସମବେଦନା ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କର ସନ୍ଦିତ ହୋଇଛି ଏହି କେତୋଟି ପଂକ୍ତିରେ ।
କବି ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ କବିତା କଥା କହି
କହି ଆଧୁନିକ କବିତାର ବିଭିନ୍ନ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ
କବିତା ସଂପର୍କରେ ତାଙ୍କ ବିଚାର ହେଉଛି —

“ବିଭୂଷିତ କାବ୍ୟ ଯଶରେ କବି ଗଡ଼ନାୟକ
ବିତରନ୍ତି ସୁଧା କବିତା ଲୋକେ ସୁଖ ଦାୟକ ।”

ଠିକ୍ ସେହିପରି କବିତା କାନ୍ତକୋମଳ ପଦକୁ ଛାଡ଼ି ଗଦ୍ୟଧର୍ମୀ ହେଉଥିବା
ବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ଏହା —

“ବିଚାରି ବିଚାରି ପକାନ୍ତି ଲେଖୁ ଏସନ ପଦ୍ୟ
ବିବେଚନା କରି ନହୁଏ ତାହା ପଦ୍ୟ କି ଗଦ୍ୟ ।”

କବିତାକୁ ଭଲ ପାଉଥିବା କବିଙ୍କ ଶୈଳୀ ସଂପର୍କରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବଗତ
ଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ନିଲଠା କବି’, ଏକ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ କୃତି । ସାରସ୍ୱତ ଜୀବନର
ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ପର୍ବର ଏହି କୃତି ହିଁ ତାଙ୍କଠାରେ ରହିଥିବା ଅନେକ ସମ୍ଭାବନା ଓ ସାରସ୍ୱତ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୀର୍ଘପଥ ଅତିକ୍ରମ କରିବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରହିଥିବା ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓ ଓଡ଼ିଆ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ

ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଖୁଣ୍ଟିଆ

ସେ ଜଣେ ଏକଲା ବାଟୋଇ :

ଓଡ଼ିଆ କଥା ସହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଆଧାର କରି ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଏବଂ ରାଶି ରାଶି ଗଳ୍ପ ରଚନା କରିଥିବା ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଜଣକ ହେଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଜଗତ ମୁହଁରେ ନିରୋଳା ହସର ଝଲକ ଖେଳାଇବା ନିମିତ୍ତ ସତେ ଯେପରି ସେ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ କରି ଏ ଧରାରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଏଇ ହାସ୍ୟ ତଥା ବ୍ୟଙ୍ଗକୁ ଆୟୁଧ କରି ସମାଜ ସଂସ୍କାରକର ଭୂମିକାରେ ସେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷକ ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ କହନ୍ତି, ‘ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କଥା ସାହିତ୍ୟରେ ସର୍ବତ୍ର ହାସ୍ୟରସର ମୟାକିନୀ ଯେପରି ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଛି, ବ୍ୟଙ୍ଗ ସେପରି କଳାତ୍ମକ ରୀତିରେ କଳାର ସୁଷମା ସ୍ପର୍ଶିତ ହୋଇ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଆମ କଥା ସାହିତ୍ୟର ଚିରନ୍ତନ ସମ୍ପଦରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।’ (ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ହାସ୍ୟ, ପୃ-୩୦)

ଐତିହାସିକ କଟକନଗରର ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳାରେ ୧୯୧୫ ମସିହା ଜୁନ୍ ୧ ତାରିଖରେ ପିତା ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଔରସରୁ ତଥା ମାତା ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀଙ୍କ ଦ୍ଵିତୀୟ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିବା ଶିଶୁଟି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ନାମରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲାବେଳେ ଷ୍ଟେସନ ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ଇଞ୍ଜିନିଂ କ୍ଲବ୍‌କୁ ସେ ଅନ୍ୟ ସାଥୀମାନଙ୍କ ସହ ଯାଉଥିଲେ । ସେହି କ୍ଲବ୍‌ରେ ଜଣେ ବଙ୍ଗୀୟ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମୁଖାର୍ଜୀବାବୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଦେଇଥିଲେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ । ଯେଉଁ ନାମଟି ତାଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ଏକ ସାହିତ୍ୟିକ ନାମ ହୋଇଗଲା । ଏଇ ନାମରେ ସେ ଲେଖିଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଲେଖା ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ । ଯାହାକି ‘ଡଗର’ରେ ଧାରାବାହିକ ଭାବରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲା । ଏହାପରେ ସେ ଲେଖନ୍ତି ତାଙ୍କର ବହୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଉପନ୍ୟାସ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ । ଏହାପରେ ସେ ଆଉ ପଛକୁ ଫେରି ଚାହିଁ ନାହାନ୍ତି । ଅନ୍ୟକୁ ହସାଇବା ପାଇଁ ନିଜେ ଦୁଃଖର ଗରଳକୁ ଅହରହ ପାନ କରି ନୀଳକଣ୍ଠ ସାଜିଛନ୍ତି । ଆପଣାର ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିକୁ ହରାଇ ବସିଛନ୍ତି । ତଥାପି ସେ ନିଜର ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାରୁ

ଓହରି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ପରିଶେଷରେ ୧୯୯୫ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସ ୬ ତାରିଖରେ ଆରପାରିକୁ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଆମ ପାଇଁ ରଖିଯାଇଛନ୍ତି ଅସରନ୍ତି ହସର ଉପାଦାନ ।

ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଫତୁରାନନ୍ଦ (୧୯୧୫-୧୯୯୫)

ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ତଥାକଥିତ ପ୍ରବାଣ ସାହିତ୍ୟିକଗଣ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଭାଷାରେ ବହୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ଅନେକ କାଳଜୟୀ ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆମକୁ ନିରାଶ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ତେବେ କାଳଜୟୀ ସ୍ରଷ୍ଟା ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆମ ପିଲାଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଦୁଇଟି ଶିଶୁ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ‘ଅଜଗଦି ଶିକାର’ ଆଉ ଅନ୍ୟଟି ‘ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ର ଯାତ୍ରା’ । ‘ଅଜଗଦି ଶିକାର’ ପୁସ୍ତକର ୨ୟ ମୁଦ୍ରଣ ୨୦୦୯ ମସିହାରେ ହୋଇଥିଲା ବେଳେ ‘ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ର ଯାତ୍ରା’ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ ୧୯୯୧ ମସିହା ମଇମାସ ୧୫ ତାରିଖ । ଏହି ଦୁଇଟି ବହିକୁ ଆଧାର କରି ମୁଁ ମୋର ଆଲୋଚନାକୁ ଅଗ୍ରଗତି କରାଇଛି ।

ଦୁଇଟି ଯାକ ଶିଶୁ ଉପନ୍ୟାସର ବିଷୟବସ୍ତୁ କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ । କାଳ୍ପନିକ ବିଷୟବସ୍ତୁରେ ଫତୁରାନନ୍ଦୀୟ ବର୍ଣ୍ଣବିଭାରେ ଏପରି ଛାଇ ହୋଇଯାଇଛି ଯେ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାଠକକୁ ସମଧିକ ପରିମାଣରେ ଆକର୍ଷିତ କରିପାରିଛି । ‘ଅଜଗଦି ଶିକାର’ ଉପନ୍ୟାସଟି ଚାଲିଶ ପୃଷ୍ଠାରେ ସୀମିତ । ଆଉ ଏଥିରେ ତିନୋଟି ଅଧ୍ୟାୟ ରହିଛି । ଜଣେ ଶିକାରୀରଙ୍କର ବାହାଦୁରୀ ସହିତ ଦେହନଳିଆ ବନ୍ଧୁକରେ ମହାବଳ ବାଘ ଶିକାର ହିଁ ଏହି ପୁସ୍ତକର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟ । ପୁସ୍ତକଟିର ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଶିକାରୀ ମହାଶୟଙ୍କର ବାହାଦୁରୀର ଥୋଡ଼ାଏ ପରିଚୟ ଦିଆଯାଇଛି । ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବାଘଶିକାର ନିମିତ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତି ଓ ଉଦ୍ୟମ, ଆଉ ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ମହାବଳ ବାଘର ଶିକାର ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଉପନ୍ୟାସଟି ବେଶ୍ ହାସ୍ୟରସରେ ପୂରି ଉଠିଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଚିରାଚରିତହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଶୈଳୀରେ ଏହାର କଥାବସ୍ତୁ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଛି । ବାଘ ଶିକାର ବେଳେ ‘ଆନ୍ଦୋଲ୍ଲିସ୍ ଓ ସିଂହ’ ଗଜ୍ଜର ଝଲକ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି । ଯାହା କି ପାଠକକୁ ସେହି କଥାଟିକୁ ପାଠ କରିବାକୁ ଅନୁପ୍ରେରିତ କରିବ । ବନ୍ଧୁକ ବଦଳରେ ସାଧାରଣ ପେଟକସରେ ବାଘଟିଏ ଶିକାର ହୋଇପାରେ । ତାହା ଯେପରି ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଛି, ସେହିପରି ବୁଦ୍ଧି ପରିମାପକ ହୋଇ ପାରିଛି । ଏହି ବାଘ ଶିକାର ଏକ ଅପୂର୍ବ ରୀତିରେ ହୋଇଛି । ପେଟକସରେ ମହାବଳ ବାଘକୁ ଆଘାତ କରିବା, ତା’ର ସେବା କରିବା ଏବଂ ତାକୁ ପୋଷା ମନେଇ ବଣକୁ

ବିଦାୟ ଦେବା ଘଟଣା ଯେପରି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ, ସେପରି ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ହୋଇଛି । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲେଖକ ନିଜେ କହିଛନ୍ତି— ‘ବାଘ ମୋ କଥା ମାନି ମହୁଲ ଦାସଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଚାରିଥର ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଲା । ଆଉ ସବୁ ଗାଁ ବାଲାଙ୍କ ପାଖରେ ଥରେ ଥରେ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଲା । ଗାଈ, ବଳଦ, ଛେଳି, ମେଷାମାନେ କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନଥାନ୍ତି । ବାଘ ପାଟି ମେଲା କରି ତାକୁ ଗାତରେ ଟିକିଏ ଡେଇଁଲା ତୁଳାରେ ନେଇ ମାରିଦେଲା । ସମସ୍ତେ ଏତେ ବିସ୍ମୟାଭିଭୂତ ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତି ଯେ ସେମାନଙ୍କ ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନଥାଏ । (ଅଜଗବି ଶିକାର, ପୃ- ୩୯)

ମହାବଳ ବାଘକୁ ଶିକାର କରିବାକୁ ଯାଇ ବାଘର ସେବା କରିବା, ତାକୁ ପୋଷା ମନେଇ ନିଜ ପାଖରେ ଶୁଆଇବା, ଶେଷରେ ସକାଳୁ ବିଦାୟ ଦେବା, ଘଟଣା ସମୂହ କାଳ୍ପନିକ ମନେ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ଶିଶୁ ମନକୁଆଁ ହେବା ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଏକ ଅହେତୁକ ଉତ୍କଣ୍ଠା ଜାଗ୍ରତ କରିବାରେ ଉପନ୍ୟାସଟି ବେଶ୍ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ଗତିଶୀଳ ହୋଇଛି । ବାଘକୁ ଜୀବନରେ ନ ମାରି ତା’ର ବାଘପଣିଆକୁ ଶିକାର କରିବା କମ୍ ଗୌରବର କଥା ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଲେଖକ ନିଜେ କହିଛନ୍ତି— “ମୋତେ ବିଦାୟ ଦେଇ ମହୁଲ ଦାସେ କହିଲେ— ସାରା ଦୁନିଆରେ ରେକର୍ଡ ରଖିଦେଲ— ବାଘକୁ ଶିକାର ନ କରି ତାର ବାଘତ୍ୱକୁ ଶିକାର କଲ ।” ତେବେ ମୋଟ ଉପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ‘ଅଜଗବି ଶିକାର’ ଶିଶୁ ଉପନ୍ୟାସଟି ଭାଷା, ଭାବ, ତଥା ଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେପରି ଚିତ୍ରାକର୍ଷକ ସେପରି ଶିଶୁପାଠ୍ୟ ଉପଯୋଗୀ ହୋଇ ପାରିଛି । ବଡ଼ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଲେଖନୀରୁ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗର ଅବୀରିତ ଧାରା ଝରିପଡୁଥିଲା, ସେହି ଲେଖନୀ ପୁଣି ଶିଶୁ ମାନଙ୍କୁ ହସେଇ, ରସେଇ, ମଜେଇ ଆନନ୍ଦିତ କରାଇ ପାରେ; ତାହା ହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦାୟ ଶୈଳୀର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ବିଜୟର ଅପୂର୍ବ ବର୍ଣ୍ଣନା :

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସଟି ହେଲା ‘ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ର ଯାତ୍ରା’ (୧୯୩୯) । ‘ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଠକୁ ଯାତ୍ରା’ ଏହି ବିଷୟକୁ ଆଧାର କରି ଆମ ପିଲାଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଅନେକ ବହି ଲେଖାଯାଇଛି । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତନୁକୁମାର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ‘ଆକାଶକୁ ସାତୋଟି ପାହାଚ’ (୧୯୬୩), ହରିହର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ‘ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଠରେ ପୃଥିବୀର ମଣିଷ’ (୧୯୭୦), ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋଙ୍କ ‘ମାଆ ବୋଲ ସିଏ ମାନିଲା ନାହିଁ’ (୧୯୭୭), ପରମାନନ୍ଦ ସ୍ୱାଇଁଙ୍କ ‘ଜହ୍ନମାମୁର ଡକରା’ (୧୯୮୪), ଡକ୍ଟର ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ‘ଚନ୍ଦ୍ର ଅଭିଯାନ’ (୧୯୮୬) ଓ ‘ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକରେ

ମଣିଷ', ବୀରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ସାମନ୍ତରାୟଙ୍କର 'ରାନୀର ସ୍ବପ୍ନ' (୧୯୮୮), ଡକ୍ଟର ଜଗନ୍ନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ 'ଜହ୍ନୁ ରାଜକରେ ମଣିଷ' (୧୯୭୨), ନିଖିଳ ମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ 'ଚନ୍ଦ୍ର ଅଭିଯାନ' (୧୯୯୭), ଡକ୍ଟର କୁଳମଣି ସାମଲଙ୍କ 'ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକକୁ ଯାତ୍ରା' (୧୯୯୭), ତଥା ଡକ୍ଟର ରମେଶ ଚନ୍ଦ୍ର ପରିଡ଼ାଙ୍କ 'ମହାକାଶ ଅଭିଯାନ' (୨୦୦୦) ପୁସ୍ତକ ବେଶ୍ ପାଠକୀୟ ଆଦର ଲାଭ କରିଛି ।

ଏ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକର ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟ ହେଲା ଚନ୍ଦ୍ରାଭିଯାନ । ମାତ୍ର ବର୍ଷନା ଶୈଳୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପ ନେଇଛି । ସେହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ 'ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରା' ପୁସ୍ତକରେ ବିଜ୍ଞାନର ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ଆଂଶିକ ଭାବରେ ରୂପାୟିତ କରାଗଲାବେଳେ କାଳ୍ପନିକ କଥାର ପୁଟ ସମଗ୍ର ପୁସ୍ତକରେ କାୟାବିସ୍ତାର କରିଛି । ବିଜ୍ଞାନର ଅବୋଧ ତଥ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା କଳ୍ପନାର ଯାଦୁକରୀ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣରେ ଏହି ଶିଶୁ ଉପନ୍ୟାସ ମନୋଜ୍ଞ ହୋଇ ଉଠିଛି, ଯାହାକି ଶିଶୁର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣରେ ସହାୟକ ହୋଇ ପାରିଛି ।

ଏକ କାଳ୍ପନିକ କାହାଣୀକୁ ନେଇ ଏହି ଶିଶୁ ଉପନ୍ୟାସଟି ଗତିଶୀଳ ହୋଇଛି । ନାଲୁ ନାମରେ ପିଲାଟିଏ 'ମଣିଷ ଦ୍ବାରା ଚନ୍ଦ୍ର ବିଜୟ' ପୁସ୍ତକକୁ ପାଠ କରୁ କରୁ ଶୋଇଯାଇଛି । ଆଉ ସେଇ ଶୋଇବା ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସ୍ବପ୍ନରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକକୁ ଯାତ୍ରା କରୁଛି । ନିଜର ଅପୂର୍ବ ସାହସ ବଳରେ ସେ ହିମାଳୟକୁ ଯାତ୍ରା କରିଛି । ସେଠାରେ ସେ ମୁନି ରକ୍ଷିଙ୍କର ସେବା କରିବା ସହିତ ସେମାନଙ୍କର କରୁଣା ଲାଭ କରିଛି । ଆଉ ନାରଦ ମୁନିଙ୍କ ଦୟାରୁ ସେ ଅନ୍ୟ ଏକ ମୁନିଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକକୁ ଯାତ୍ରା କରିଛି । ନାଲୁ ମୁନିଙ୍କ ପିଠିରେ ଲାଉ ହୋଇଛି ଆଉ ତା'ର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ବରେ ମନ୍ତ୍ରବଳୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଦେଇଛନ୍ତି ନାରଦ ମୁନି । ପୃଥିବୀର ଉପର ସ୍ତରକୁ ଯାଇ ସେ ମୁନିଙ୍କ ସହିତ ଭ୍ରମଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଠରେ ଘୁରି ବୁଲିଛି । ଶେଷରେ ସେହି ହିମାଳୟରେ ଥିବା ମହର୍ଷିଙ୍କର ଗୃହା ନିକଟରେ ସେ ପହଞ୍ଚିଛି ।

ଉକ୍ତ ପୁସ୍ତକରେ ବିଜ୍ଞାନ ଅପେକ୍ଷା କଳ୍ପନାପ୍ରସୂତ କାହାଣୀର ଭାଗ ଅଧିକ । ତେବେ ବହିଟିରେ ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ରହିଛି, ତାହା ଏକ ବାରବର୍ଷର ପିଲାକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବ । ଏହି ପୁସ୍ତକକୁ ପାଠ କରି ସେହି ବୟସର ପିଲା କଳ୍ପନାରେ ମହାକାଶ ଭ୍ରମଣ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରି ପାରିବେ । ମାତ୍ର ମହାକାଶ ଯାତ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟ ଓ ତତ୍ତ୍ବ ଖୋଜି ବସିଲେ ସେ ନିଷ୍ଠା ନିରାଶ ହେବ ।

ଏଠି ଗୋଟିଏ କଥା କହିଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବ ଯେ, ଫତୁରାନନ୍ଦ ବିଜ୍ଞାନର ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ସେ ଚାହିଁଥିଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପରି ମହାକାଶ ଯାତ୍ରା ବର୍ଷନା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏକ ରସାଳ ପୁସ୍ତକ ଲେଖି ପାରିଥାନ୍ତେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତଥ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଆନନ୍ଦ

ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ତେଣୁ ବିଜ୍ଞାନର ତଥ୍ୟ ଓ ତତ୍ତ୍ୱର ଭାରୀରେ ସେ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ କରିବାକୁ ଚାହିଁ ନାହାନ୍ତି ।

ମହାକାଶଚାରୀ ନିମିତ୍ତ ମହାକାଶ ପୋଷାକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ତେଣୁ ଏହି ପୋଷାକ ବଦଳରେ ଲେଖକ ‘ମନ୍ତ୍ରବଳୟ’ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଯାହାକି ନାଲୁ ଓ ମୁନିଙ୍କୁ ମହାକାଶ ଯାତ୍ରା ଜନିତ ବାୟୁର ଘର୍ଷଣରୁ ସୁରକ୍ଷା ଦେଇ ରକ୍ଷାକବଚ ସାଜିଛି । ମହାକାଶକୁ ଗଲେ ଯେ କୃତ୍ରିମ ଉପଗ୍ରହ ସହିତ ଭେଟ ହେବ, ତାହା ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଠର ବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ସେଠାରେ ଥିବା ଗର୍ଭ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ଚନ୍ଦ୍ର ପୃଷ୍ଠରେ ବସୁର ଓଜନ କମ୍, ସେହି ମୌଳିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟ ପରିବେଷଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ଲେଖକ ଲେଖିଛନ୍ତି— “ଏଇଟା ହେଉଛି ଥାନର ଗୁଣ । ଏଠିକାର ଏହି ଆକାରର ଗୋଟିଏ ତୁଳାଗଦା ପୃଥିବୀରେ ପଥର ପରି ଓଜନିଆ ହୋଇଯିବ । ପୃଥିବୀର ଏଡ଼ିକି ପଥରଟାଏ ଏଠି ତୁଳା ପରି ହାଲୁକା ହୋଇଯିବ ।” (ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରା, ପୃ— ୨୪)

ପୃଥିବୀରେ ତିଆରି ହେଉଥିବା ପରମାଣୁ ଅସ୍ତ୍ର, ସେଗୁଡ଼ିକର ପରୀକ୍ଷଣ ଫଳରେ ଦିନେ ପୃଥିବୀ ଧ୍ବଂସ ହୋଇଯିବ । ଏହିପରି ଚେତାବନୀ ମୂଳକ ବାର୍ତ୍ତା ଦେବାକୁ ଯାଇ ଲେଖକ ମୁନିଙ୍କ ମୁହଁରେ କହିଛନ୍ତି— “ଆଉ ଅଧିକ ମାଙ୍କଡ଼ାମି କଲେ କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ପୃଥିବୀଟି ଏଇପରି ହୋଇଯିବ ।” କ୍ଷ ସ୍ବ କାଳକ୍ରମେ ସବୁ ଶକ୍ତି ଆସି ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପରମାଣୁ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିବେ । ତା’ପରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶୁଷ୍କ ଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ଏଇସବୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମାନଙ୍କୁ ଏଠା ଅବସ୍ଥା କହି ସତର୍କ କରାଇ ଦିଅ ।” (ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରା, ପୃ-୩୦) ।

ବିଜ୍ଞାନ ସହିତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର ବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି । ପିତୃ ପୁରୁଷ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ, ବ୍ରହ୍ମଲୋକ, ତର୍ପଣ ଆଦିର କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା ହୋଇଛି । ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକର ମାନବ ବ୍ରହ୍ମଲୋକକୁ ଯାତ୍ରା କରିଥାଏ । ସ୍ୱଅର୍ଜିତ ପୁଣ୍ୟବଳରେ ମନୁଷ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଲୋକରେ ବାସ କରେ । ସେତକ ସରିଗଲେ ସେ ପୁଣି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରେ ଜନ୍ମ ହୁଏ । ତେଣୁ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି କହିଛନ୍ତି — “ବ୍ରହ୍ମଲୋକରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଅର୍ଜିଥିବା ପୁଣ୍ୟତକ ବସି ଖାଇବୁ । ସେତକ ସରିଗଲେ ପୁଣି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକରେ ଯାଇଁ ଜନ୍ମ ନେବୁ ।” (ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରା, ପୃ-୨୬)

ମୋଟାମୋଟି କହିବାକୁ ଗଲେ ‘ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରା’ ଶିଶୁ ଉପନ୍ୟାସଟି ତଥ୍ୟ, ତତ୍ତ୍ୱ, କଳ୍ପନା ତଥା ବିଜ୍ଞାନର ଏକ ଫେଣାଫେଣି ସମାହାର ।

ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସର ଅପୂର୍ବ ଯାଦୁଗର :

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟ ସ୍ୱଷ୍ଟାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଶୈଳୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ଅନନ୍ୟସାଧାରଣ । ବିଷୟ ବିନ୍ୟାସ, ଚରିତ୍ର ଚିତ୍ରଣ ତଥା ଉପସ୍ଥାପନା ଶୈଳୀର ମନୋଜ୍ଞ ସମାହାର ତାଙ୍କ ରଚିତ ସାହିତ୍ୟ ସମୂହକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ପ୍ରଦାନ କରିଛି । ତାଙ୍କ ଶିଶୁ ଉପନ୍ୟାସର ପୃଷ୍ଠଭୂମି କଟକ ସହରର ହିଁ ହୋଇ ରହିଛି । ଉପମାଗତ ପ୍ରୟୋଗ ଶୈଳୀ, ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସର ଆନୁପ୍ରାସିକ ଶୈଳୀ, ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗରେ ନୂତନତ୍ୱ, ସ୍ୱକାୟ ପ୍ରତିଭାର ମୌଳିକତା ପ୍ରଭୃତି ତାଙ୍କ ରଚିତ ସାହିତ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । କାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟି ଠାରୁ କାହାଣୀର ପରିସମାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରୋଳା ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗର ଧାରାଟି ଲୁକ୍କାୟିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଯାହାକି ତାଙ୍କର ମୌଳିକତା ଓ ନୂତନତ୍ୱର ଏକ ନାନ୍ଦନିକ ଦିଗ ।

ତାଙ୍କ ଶିଶୁ ଉପନ୍ୟାସରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ନାମକରଣ ହିଁ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିର ମୁଖ୍ୟ ସହାୟକ ହୋଇ ପାରିଛି । ଏହି ନାମକରଣ ବିକୃତ ଭାବରେ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ପାଠକର ପ୍ରାଣରେ ହାସ୍ୟରସ ଉଦ୍ବେକ କରିବାକୁ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ଏଇ ଯେମିତି ଫରେଷ୍ଟର ମହୁଲ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ, କାଠ ବେପାରି ହରିଲୁଟ ସାମଲ ଆଦିର ବର୍ଣ୍ଣନା ସେ ନିଜର ଉପନ୍ୟାସ ‘ଅଜଗବି ଶିକାର’ରେ କରିଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷକ ତତ୍କୁର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ କହନ୍ତି— ‘ଅନେକ ସମୟରେ ବହୁ ଅପ୍ରଚଳିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସେ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି । ସମୟ ସମୟରେ ଶବ୍ଦକୁ ବିକୃତ କରିଦେଇ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କରି ମଧ୍ୟ ସେ ଶୁଦ୍ଧି-ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଆଣିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗନ୍ଧର ପରିବେଶକୁ ଜୀବନ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଶବ୍ଦର ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ସେ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟିକରି ଏକ ଭିନ୍ନ ସ୍ୱାଦ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । (ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ହାସ୍ୟ, ପୃ-୨୨୫)

ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସ ଭାବାନୁସାରୀ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭାଷା ଯେପରି ସରଳ ସେପରି ଶିଶୁପ୍ରିୟ ହୋଇ ପାରିଛି । ଆଳଙ୍କାରିକ ଭାଷାକୁ ସେ ଆଦୌ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ସରଳ ଭାଷା ହିଁ ତାଙ୍କ ରଚିତ ଶିଶୁ ପୁସ୍ତକକୁ ବେଶ୍ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରି ପାରିଛି ।

ପରିମାଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ ସ୍ୱଳ୍ପ ହେଲେ ହେଁ ଏହାର ଭାଷା, ଭାବ ପରିବେଷଣଗତ ଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଓଡ଼ିଆ ଶିଶୁସାହିତ୍ୟର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ହୋଇ ପାରିଛି ।

‘ଅଟଳିବାଜ୍’ରେ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜର ଚିତ୍ର

ମନୋଜ ପଟ୍ଟନାୟକ

ସାହିତ୍ୟର କାନ୍ଦାସରେ ସମାଜର ଚିତ୍ର ପ୍ରାୟତଃ ପ୍ରତିଫଳିତ ଓ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ ହୋଇଥାଏ । ସାହିତ୍ୟ ଓ ସମାଜର ଯୁଗଲବନ୍ଧୀ ସମକାଳୀନ ସମୟ ଉପରେ ଅନେକ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥାଏ । ମଣିଷର ଜୀବନ ଓ ଜୀବିକା ଅନେକାଂଶରେ ସାହିତ୍ୟର ବାସ୍ତବିକତା ଦ୍ଵାରା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷରେ ପ୍ରଭାବିତ । ଆମ ଚାରିପାଖରେ ଘୁରି ବୁଲୁଥିବା ଚରିତ୍ରମାନେ ହିଁ ସୃଜନଶିଳ୍ପର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବଳିଷ୍ଠ ଉପାଦାନ । ସେମାନଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ଗଢ଼ିଉଠେ ସାହିତ୍ୟର ସମୃଦ୍ଧ ଇମାରତ । ସାହିତ୍ୟ ମଣିଷକୁ ସମାଜମନସ୍କ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବେଳେବେଳେ ସଚେତନତାର ଡାକରା ମଧ୍ୟ ଦେଇଥାଏ । ସାହିତ୍ୟର ସୃଜନସୂଚୀରେ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗର ଭୂମିକା ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ । ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗର ସମୟୋପଯୋଗୀ କଟାକ୍ଷରେ ମଣିଷ ଓ ସମାଜ ଉଭୟେ ସଚେତନ ହେବା ସହ ବାସ୍ତବିକତାକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରି ଛାଡ଼ି ନାଏ । ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗର ତୀକ୍ଷ୍ଣତା ଆମକୁ ବେଳେ ବେଳେ ଅସୁଖୀ କଲେ ବି ସୁଖରାସ୍ତାର ବାଟ ଦେଖାଏ । ବିଶୃଙ୍ଖଳିତ ଗତିଶୀଳତାକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବାର ଉପାୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରେ । ଗୋଟେ ଅସୁସ୍ଥ ସାମାଜିକ ଅବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅଳିଆଗଦାକୁ ସଫାସୁତୁରା କରିବା ପାଇଁ ସୁପରିଚାଳିତ ବ୍ୟବସ୍ଥାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦିଏ । ଏଣୁ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗର ସାହିତ୍ୟସଭା ଆମ ପାଇଁ ଏବଂ ସମାଜ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ନିଜ ଢଙ୍ଗରେ, ନିଜ ବାଗରେ, ନିଜ ସୃଜନକଳାର ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରୟୋଗରେ ପୂରଣ କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି ହାସ୍ୟ ସମ୍ରାଟ ଫରୁକାନନ୍ଦ । ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ଛଟା ଓ ଛିଟାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଆମର ସମକାଳୀନ ସମାଜର ସ୍ଥିତିବସ୍ତୁର ଦୃଶ୍ୟ । ତାଙ୍କର ଅନେକ ସୃଷ୍ଟିର ଫର୍ଦ୍ଦରେ ସ୍ଵାର୍ଥନ୍ଦେଷୀ ମଣିଷର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ପ୍ରଶାସନିକ ବିଧିବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅପପ୍ରୟୋଗ, ସାମାଜିକ କୁସଂସ୍କାରର ପ୍ରଭାବ, ରାଜନୈତିକ ଆଦର୍ଶର ପ୍ରଦୂଷଣ, ସର୍ବୋପରି ସାମାଜିକ ଦୃଶ୍ୟପଟରେ ଅନେକ ଅବାନ୍ତର କ୍ରିୟାପ୍ରକ୍ରିୟାର ସ୍ଵଷ୍ଟେଚ୍ଛି ରୂପ ପାଇଛି ।

ସେଇ ମହାନ ସ୍ୱୟାଙ୍କର ‘ଅଟଳିବାଜ୍’ରେ ବହୁବିଧ ସାମାଜିକ ସମସ୍ୟା ତଥା ବ୍ୟକ୍ତିକୈନ୍ଦ୍ରିକ ମାନସିକତାର ତାକୁ ପ୍ରତିଫଳନ ଆଖିରେ ପଡ଼େ । ତିନି ଦଶନ୍ଧି ପୂର୍ବେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ଏହି ସଂକଳନରେ ସ୍ଥାନିତ ଚଉଦଟି ଗଛର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ଦୂରଦୃଷ୍ଟିସମ୍ପନ୍ନ ଫତୁରାନନ୍ଦ କେବଳ ଯେ ତାଙ୍କ ସମୟକୁ ଉପଜୀବ୍ୟ କରି କାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ତା’ ନୁହେଁ, ବରଂ ଜଣେ ସମାର୍ଥ ଭବିଷ୍ୟତଦ୍ରଷ୍ଟା ଭାବରେ ନିଜକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରିଛନ୍ତି । ତିରିଶ ବର୍ଷ ତଳେ ଯେଉଁ ଘଟଣା ବା ସମସ୍ୟା ସମାଜକୁ କବଳିତ କରି ରଖିଥିଲା, ଆଜି ବି ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତି ମିଳିନି । ଏହା ହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ସ୍ୱଗତୋକ୍ତି । ଏତେ ବର୍ଷ ପରେ ବି ଗଠନମୂଳକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ସ୍ୱୟ ଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ହେଉନି ।

ଯୌତୁକ ପରି ଘୃଣ୍ୟ ବ୍ୟାଧି ସେଦିନ ସମାଜକୁ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ କରୁଥିଲା । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେ ବ୍ୟାଧିର ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ । ‘ଘୋଡ଼ା ପାଇଁ ଦାନା ଯୋଗାଡ଼’ରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଭାଗୁବାବୁଙ୍କ ଲୋଭଯୁକ୍ତ ବଡ଼ପଣକୁ ଯେମିତି ଉଖାରି ନିଖାରି ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ଆଜିର ସମାଜ ପାଇଁ ତାହା ଶିକ୍ଷଣୀୟ । ଭାଗୁବାବୁଙ୍କ ଭଳି ମିଛ ଅହଙ୍କାରରେ ବଶୀଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେତେ ଉପର ସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ବି ସେମାନଙ୍କ ନିମ୍ନ ମାନସିକତାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନର ସୂଚନା ମିଳେ ନାହିଁ । ଯାହା ଆଜିକାଲି ପ୍ରତିଦିନ ଘଟୁଛି ।

‘ଭାଷୋତାଗାମା କଲେଜ’ ଓ ‘ଚାରିଶବିଶ କଲେଜ’ ଦୁଇଟି ଗଛରେ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଛାତ୍ର ସମସ୍ୟା ତଥା ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାପନର ଅନେକ ଗୁମରକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗର ପ୍ରତୀକରେ ଉତାରି ପାରିଥିବାର ଧୂରାଣ କାରିଗର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଦିଗନ୍ତ ଅପହଞ୍ଚିତ । ଏହି ଗଛ ଦୁଇଟିରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱେଳ ଯୁବମାନସର ଖୋଲା ଇସ୍ତହାର, ଛତୁ ଫୁଟିଲା ପରି କଲେଜଗୁଡ଼ିକର ଅସହାୟତା, ନାନା ପ୍ରକାର ଅନିୟମିତାରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ମିଛ କଳା କୌଶଳ ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଶୋଷଣ ଆଜିର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକୁ ନିଖୁଣ ଭାବରେ ଆମ ଆଗରେ ଥୋଇବାରେ ସାର୍ଥକତା ହାସଲ କରିଛନ୍ତି ହାସ୍ୟସମ୍ପ୍ରାପ୍ତ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ତାଙ୍କର ତୀକ୍ଷଣ କଟାକ୍ଷର ଆଧାରରେ ସେଦିନର ଘଟଣାକ୍ରମ ଯେ ଆଜିର ଚଳନ୍ତି ସମସ୍ୟା, ଏଥିରେ ଭୁଲ ନାହିଁ । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମୟର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତାକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି, ଏଇ ଗଛ ଦୁଇଟି ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଗଠନମୂଳକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଆହ୍ୱାନ ଦିଏ ।

ସାମାଜିକ ବାସ୍ତବିକତା ହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗଛଗୁଡ଼ିକର ଆଧାରଶିଳା । ଜୀବନ ଜଞ୍ଜାଳର ମଧୁର ବିଧୂର ଅନୁଭବ-ଅନୁଭୂତିକୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରିବାରେ

ସେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ସାରସ୍ୱତ ସ୍ତ୍ରୀ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ସ୍ୱପ୍ନର ଘରଟିଏ ଲୋଡ଼ା । ଘରଟିଏ ତିଆରି କରିବାରେ ଯେ କେତେ ଅସୁଯା-ଅସୁବିଧା ତଥା ଜଟିଳତା କୃତୀଳତା ବାଟ ଓଗାଳେ, ତାହା ‘ଚଣାଟଣି ଭବନ’ରେ ପରିସ୍କୃତ । ସନେଇ ବାବୁଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ, ସେ ବଖାଣି ପାରିବେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ କାଳରେ ଘରଟିଏ ତୋଳିବା ପାଇଁ ଆପଣେଇଥିବା ଅନେକ ହଜରାଣ ହରକତର ଦୁଃଖ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଘରଟିଏ ତିଆରି କରିବାବେଳେ ସାମ୍ନା କରୁଥିବା ଅରୁଚିକର ଅଶୁଷ୍ଟିକର ଅନୁଭୂତି ହିଁ ଏଇ ଗଛର ମୂଳସତ୍ତା ତଥା ଯଥାସମ୍ଭବ ସତର୍କ ରହିବାର ସରଳ ଚେତାବନୀ । ଯାହା ତିରିଶ ବର୍ଷ ତଳେ କାୟା ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା, ତାହା ଆଜି ବି ବଳବତ୍ତର ।

ପ୍ରଶାସନ ଓ ରାଜନୀତିକୁ ମୂଳଭିତ୍ତି ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଗଛ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ । ପ୍ରଶାସନର ଅଭାବ, ଅସୁବିଧା, ପ୍ରଭାବ, ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ତଥା ରାଜନୀତିରେ ଛଳନାର ବହୁପଣ, ମିଛ ଅଭିଳାଷ, ପ୍ରତ୍ୟୁଷିତ ଲକ୍ଷ୍ୟଶକ୍ତି, ଅଯଥା ବାହାବା’ର ରାଜସୁଖ ଆଦିକୁ ସୂକ୍ଷ୍ମାତିସୂକ୍ଷ୍ମ ଭାବରେ କହିପାରିଥିବାର ନିର୍ଭୀକତା, ‘ଚିଲର ଝାମ୍ପ’, ‘ଏମେଲେଙ୍କ ଜିତାପଟ’, ‘ଅନ୍ତିମ ଖବର’ରେ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ଏଠି ରକ୍ତସମ୍ପର୍କ, ପାରିବାରିକ ବନ୍ଧନ, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଆଦି ତୁଚ୍ଛ । ସ୍ୱାର୍ଥ ହିଁ ସମ୍ପଦ ଏବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଭିଳାଷ, ଏହି ଗଛଗୁଡ଼ିକର ମୁଖ୍ୟ ସ୍ୱର । ପ୍ରଶାସନର ଗୋଟିଚାଳନାରେ ଓ ଭ୍ରଷ୍ଟ ରାଜନୀତିର ପ୍ରବହମାନ ସ୍ରୋତରେ ସାଧାରଣ ମଣିଷର ଅସହାୟତାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାତ୍ମକ ରଙ୍ଗରେ ଚିତ୍ର ଦେବାରେ ସଫଳ ରୂପକାର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମାଜକୈନ୍ଦ୍ରିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ଉତ୍କଳ ହୋଇଉଠେ ସମାଜ ପାଇଁ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଅନେକାଂଶରେ ସକ୍ଷମ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ସେ’ଦିନର ଗଛଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା, ଆଜିର ସାମ୍ପ୍ରତିକ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଯେମିତିକୁ ସେମିତି ।

‘ଚୋର ଡାକୁଙ୍କ ଧର୍ମଘଟ’ରେ ଚୋର ଓ ପୋଲିସ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଧୁର ସମ୍ପର୍କ ଓ ବିରୋଧାତାସ ଉଭୟକୁ ଭଲ ଭାବରେ ଚିତ୍ରାୟିତ କରିବା ସହ, ଚୋରମାନଙ୍କର ଏକ ସଂଘ ଗଢ଼ିବାର ଅଭୁତ ପରିକଳ୍ପନାର ଅବତାରଣା କରାଯାଇଛି । ଯେଉଁଥିରେ ଚୋରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଭିମାନର ପ୍ରଶ୍ନ ଅଛି । ସେମାନଙ୍କ ଆୟ କରିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଚିତ୍ର ଯୋଜନା ରହିଛି । ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଯୋଜନାର ରୂପରେଖ ଯାହା ହେଉନା କହିଲେ, ତାହା ପୋଲିସମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେତିକି ଦୟନୀୟ କରିଛି- ଥିଲାବାଲାଙ୍କ ଧନସମ୍ପତ୍ତିର ସୁରକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧିରେ ସହାୟକ ହୋଇଛି । ଚୋରମାନଙ୍କ ପରିକଳ୍ପିତ ଅଭୁତ ବିଚାରଧାରାର ସଂଘ, ସମାଜ ଉପରେ କିଛି ପ୍ରଭାବ ପକାଉ ବା ନ ପକାଉ, କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥନୈତିକ ଭାରସାମ୍ୟ ରଖିବାରେ ବଳିଷ୍ଠ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିବ ବୋଲି ଜନୈକ

ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ, ଏହି ଗନ୍ଧର୍ବକୁ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତାୟ କରିଛି । ଏଇ ତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗକଳାର ଚାତୁରୀ !

‘ଅଟ୍ଟଲିବାଜ୍’ରେ ସ୍ଥାନିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗନ୍ଧ ‘ଭୋଟ୍ ବ୍ୟାଙ୍କ୍’, ‘ଉଜାଣି ସୁଅ’, ‘ଚିତାକଟାର ଚିତା କଟେଇ’, ‘ନାରୀ, ନାଗ, ନାରାଚ ଓ ନୂଆ ସାଇକେଲ’, ‘ସ୍ମରଣିକା କଢେଇ’, ‘ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଚିଠି’, ଆଦିରେ ମଧ୍ୟ ସମାଜରେ ନିତି ପ୍ରତିଦିନ ଘଟିଯାଉଥିବା ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକର ସମସ୍ୟାକୁ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗର ଶାଣିତ ବକ୍ତବ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଛି । କେଉଁଠି ସାଧାରଣ ଲୋକଟେ ସାଇକେଲଟିଏ ହଜେଇ ଦେଇଥିବାର ଭୁଲ ପାଇଁ, ଥାନାକୁ ବୋଢ଼ି ବୋଢ଼ି ନୟାନ୍ତ ହୋଇଯାଉଛି ତ କେଉଁଠି ଅଭିଜ୍ଞ କୁଶଳୀ ବେପାରୀଟି ତାର କୃତନ୍ତ୍ର କର୍ମଚାରୀ ଦ୍ୱାରା ଅତି ଦୟନୀୟ ଭାବରେ ଠକି ହେଇଯାଉଛି । ନିଜର ସାମାନ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଭୋଜିଭାତରେ ସାମିଲ କରିବାର ଖୁସିରେ, କେତେଜଣ ‘ସ୍ମରଣିକା’ ମାଧ୍ୟମରେ ଅର୍ଥ ଯୋଗାଡ଼ରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିବାର ସହଜ ପଦ୍ଧାକୁ ଆପଣେଇ ନେଇଛନ୍ତି । ପୁଣି କେଉଁଠି ଅପରିଶାମଦର୍ଶୀ ଚିଠିଟିଏ ଅଥବା ସମସ୍ୟାର କାରଣ ବନିଯାଉଛି । ତିରିଶ ବର୍ଷ ତଳର କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରେ ଚରିତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥିତାବସ୍ଥା ଆଜି ବି ଚଳଚଞ୍ଚଳ ।

ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ଦିଗଦର୍ଶକ ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଜନ ସମଗ୍ର, ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ-ସମାଜର ଉନ୍ନତି ଓ ପ୍ରଗତିକୁ ଦିଗ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରେ । ତାଙ୍କର ସର୍ଜନାର ଦକ୍ଷାବିଜ୍ଞରେ ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜର ଦୁଃଖ, ଦୈନ୍ୟ, ଯନ୍ତ୍ରଣା, ଅବଶୋଷ, କୃତନ୍ତ୍ରତା, ଅପରିଶାମଦର୍ଶିତା, ଅବିଶ୍ୱାସନିୟତା, ପ୍ରଶାସନିକ ଶଠତା, ରାଜନୈତିକ ଭେଳିକି ଆଦିର ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼େ । ଏଥି ସହ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର, ପ୍ରଶାସନର ସ୍ୱଚ୍ଛତା, ଚାରିତ୍ରିକ ଶୃଙ୍ଖଳା ପାଇଁ ସଚେତନତାର ସତର୍କ ଘଣ୍ଟି ମଧ୍ୟ ସାମିଲ ଥାଏ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ଅଟ୍ଟଲିବାଜ୍’ ଏମିତି ଗୋଟିଏ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗର ସୃଜନଶିଳ୍ପ, ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପଭୂମିରେ ଆମେ ସମାଜ ଓ ମଣିଷର ପାରସ୍ପରିକ ବନ୍ଧନକୁ ଖୁବ୍ ପାଖରୁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଉ ଏବଂ ଏକ ସୁସ୍ଥ, ସୁନ୍ଦର, ଶୃଙ୍ଖଳିତ ସାମାଜିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁ ।

ସାମାଜିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉପାସକ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଚିର ନମସ୍ୟ ।

ହାସ୍ୟ ଓ କାରୁଣ୍ୟର ମିଶ୍ରରାଗ : “ମୋ ପୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ”

ବୈଷବ ଚରଣ ସାମଲ

ଜୀବନ ଆଦୌ ଏକ ଶାନ୍ତ ସରଳ ସମାହିତ ସ୍ରୋତସ୍ବିନୀ ନୁହେଁ, ଏକ ସରଳରେଖିତ ଗତି ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ; ଏହା ଏକ ଜଟିଳ ଜଞ୍ଜାଳ ଜ୍ଵାଳାମୟ ଅଶାନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁସ୍ରୋତ । କେତେବେଳେ କେଉଁ କୁଳ ଖାଏ, କିଏ କହିବ ? ତଥାପି ମଣିଷ ସେଇ ଜୀବନକୁ ନେଇ ଗତି କରୁଥାଏ, ଜନ୍ମରୁ କୈଶୋର ଓ ଯୌବନ ଦେଇ କେତେ କେତେ ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସୁଥାଏ, କେତେ ହସ କୌତୁକ ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସରେ ସମୟ କାଟୁଥାଏ, କେତେ କେତେ ମିଛର ବାହାନା ନେଇ କେତେ କେତେ ଲୋକଙ୍କ ଆଖିରେ ଧୂଳି ଦେଉଥାଏ, ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଭିତରେ ଥାଇ ଅଭାବକୁ ଗୋଟାଏ ପୁଜାରରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଥାଏ, ହସି ହସାଇ ଜୀବନର ରସ ରହସ୍ୟକୁ ଆବିଷ୍କାର କରୁଥାଏ; ଅଥଚ ଇମିତି ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯାଏ ଯେତେବେଳେ ତା ଜୀବନ-ଡ଼ଙ୍ଗାଟା ପୁଟା ହୋଇଯାଏ, ତା ଭିତରକୁ ପାଣି ଭୁସ୍ ଭୁସ୍ ପଶି ଆସୁଥାଏ, ଯେତେ ବୋହିଲେ ବି ପାଣି ବନ୍ଦ ହେଉ ନଥାଏ, କେତେବେଳେ ମଝି ନଈରେ ଡଙ୍ଗାଟା ବୁଡ଼ିଯିବ — ଏଇଆ ଭାବି ବିକଳ ହେଉଥାଏ, ତଥାପି ତା ଜୀବନ-ଡ଼ଙ୍ଗା ବାହୁଥାଏ, ତା’ରି ଭିତରେ ଜୀବନ-ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଭୁଲିଯିବା ପାଇଁ ବିମଳ ହାସ୍ୟରସକୁ ବଞ୍ଚିବାର ରାହା ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥାଏ । ତାହାରି ଭିତରୁ ସେ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାର ଖୋରାକ ପାଉଥାଏ । ଅତଏବ ହାସ୍ୟରସ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାର, ବ୍ୟାଧି-ସଜଡାନ କବଳରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାର ଏକ ଅବ୍ୟର୍ଥ ମହୌଷଧି । ଏଇ ହସଟା ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଭାଷାରେ ହୃଦୟ ଖୋଲା ହସ, ବିମଳ ହସ । ଏଥିରେ ଅସୂୟା ନଥାଏ, ଘୃଣା ନଥାଏ, ଥାଏ କେବଳ ଆନନ୍ଦ । ଆଉ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର ହସ— ତାହା ଶୁଖିଲା ହସ । ଏଇଟା ମଣିଷକୁ ହସାଏ ନାହିଁ, ଉଲ୍ଲାସିତ କରାଏ ନାହିଁ; ଏଇଟା ଭିତରେ ଥାଏ ଅନ୍ୟର କ୍ଷତି କରିବା ଭଳି ମେଞ୍ଚା ମେଞ୍ଚା ବିଷ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ବଳିଷ୍ଠ ବିମଳ ହାସ୍ୟରସର

ସ୍ରଷ୍ଟା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ଯିଏ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମରେ ସଚରାଚର ପରିଚିତ, ତାଙ୍କର ‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ’ ଏକ ସାଧାରଣ ଆତ୍ମଚରିତ ନୁହେଁ, ଆତ୍ମବିଷ୍ଟାର ବା ଆତ୍ମଶ୍ଳାଘା ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ ନୁହେଁ, ଆତ୍ମପ୍ରୋତ୍ସାହାର ଇଚ୍ଛାହାର ନୁହେଁ; ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ନମ୍ର କୋମଳ ହୃଦୟର ହାସ୍ୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରୁଣ୍ୟର ଏକ ଅପୂର୍ବ ମିଶ୍ରରାଗ । ଏଥିରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ଆତ୍ମଚରିତ ପରି ତିଳକୁ ତାଳ କରିବାର ମୋହ ନାହିଁ, ବହୁ ବିଷୟର ସମାବେଶ ନାହିଁ, ସାରା ଓଡ଼ିଶା ବା ଭାରତର କଥା ନାହିଁ; ଯେଉଁ ଜୀବନକୁ ସେ ଯେପରି ଭେଟିଛନ୍ତି, ଭୋଗିଛନ୍ତି ବା ଦେଖିଛନ୍ତି ତାହାକୁ ହାସ୍ୟ ଓ ମଧୁର ରସର ପୁଟ ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେଥିରେ ପ୍ରମୁଖ ହୋଇ ଉଠିଛି ନିଜର ଜନ୍ମଭୂମି ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳା ଓ ନିଜର ‘କବିରାଜ ଭବନ’, ଚାଟଶାଳୀ, କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲ ଓ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ । ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ବେଳେ ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ବେଳକୁ ମହାବ୍ୟାଧି କୁଷ୍ଠରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହେବା, ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ ଆରୋଗ୍ୟ ହେବା, ବ୍ୟାଧି-ସଜଡାନର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବରଦାନ ଫଳରେ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ବୃଦ୍ଧି, ‘ଡଗର’ ପ୍ରତିକା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତି ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ଲେଖକମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ, ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ କବିତା ରଚନା ପ୍ରତି ଐକାନ୍ତକ ନିଷ୍ଠା, ସର୍ବୋପରି ନିଜର ‘ବୋଉ’ ପ୍ରତି ନିବିଡ଼ ମମତାବୋଧ ହିଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନ-ଚରିତର ବୃତ୍ତ ଓ ସେହି ବୃତ୍ତର ସେ ନିଜେ ହିଁ କେନ୍ଦ୍ର । ସେହି କେନ୍ଦ୍ରରେ ଥାଇ ସେ ନିଜେ ଜଳିଛନ୍ତି, କାନ୍ଦିଛନ୍ତି, ଲୁହ କାହାକୁ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି ବରଂ ହସାଇଛନ୍ତି ବେଦମ୍ ।

— ୧ —

ଜୀବନର ସକଳ ବିଷୟକୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ପରି ପାନ କରି ଅମୃତ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସକୁ ସେ ମାଧ୍ୟମ କରିନେଲେ । ପିଲାଦିନରୁ ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଆସିଥିଲା ଓ ତାହା ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ବିକାଶ ଲାଭ କଲା । ଯେତେବେଳେ ସେ ବ୍ୟାଧି-ସଜଡାନର କବଳିତ ହେଲେ ସେହି ସମୟରୁ ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହାସ୍ୟରସକୁ ବଞ୍ଚିବାର ମାଧ୍ୟମ କରିନେଲେ । ତାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ଜୀବନର ପ୍ରେରଣା, ଗୁରୁ ଓ ମାର୍ଗଦୃଷ୍ଟା କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ହାସ୍ୟରସ ସମ୍ପର୍କରେ କହନ୍ତି— ‘ସବୁ କଥା ଭିତରେ ହସିବାର ଉପାଦାନ ବାହାର କରିପାରିବା ପାଇଁ ଗୋଟାଏ ବିଶେଷ ଶକ୍ତି ବା ମନୋବୃତ୍ତିର ପ୍ରୟୋଜନ । ସମସ୍ତେ ଏହା କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେ ଏହା କରିପାରେ ସେ ଭାଗ୍ୟବାନ । କାରଣ ଏହା କରିପାରିଲେ ଦୁନିଆର ଅନେକ ଦୁଃଖ, ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ, ଉଦ୍‌ବେଗ, ଆକୁଳତା, ବ୍ୟଥା,

ବେଦନା ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଦୁର୍ବିପାକକୁ ଏଡ଼ାଇ ଦେଇ ଜୀବନକୁ ଆରାମଦାୟକ ଉପଭୋଗକ୍ଷମ କରିହୁଏ । ଏଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ପସନ୍ଦ କରନ୍ତି । ତା’ର ଦିଲଦାରିଆ ଖୁସ୍‌ମିଜାଜ୍ ଗୋଟାଏ ସଂକ୍ରାମକ ବ୍ୟାଧି ପରି ଆଖପାଖିଆ ଲୋକଙ୍କୁ, ଏପରିକି ସେଠାକାର ବାୟୁମଣ୍ଡଳକୁ ପୁଲକିତ କରେ ? (ହାସ୍ୟରସ) ହାସ୍ୟ ରସର ସ୍ତମ୍ଭ ନିଜେ ରହେ ନିର୍ବାତ, ନିଷ୍ପଞ୍ଜ । ଅଥଚ ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଡରଜାୟିତ କରିଦିଏ । ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରୟୋଜନ ବହୁତ ବେଶି । ଏହା ଠିକ୍ ତିଅଣରେ ଫୁଟଣ ପରି । ସାହିତ୍ୟରେ ଯେତେ ରସ ଥାଉ, ସେଥିରେ ହାସ୍ୟରସ ଚଟଣି ପରି ରହି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ରସକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ହାସ୍ୟରସର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେ କେବଳ ଲୋକଙ୍କୁ ଆମୋଦ ଦେଇ ମନକୁ ହାଲୁକା କରିବା, ତାହା ନୁହେଁ । ବ୍ୟଙ୍ଗ, ବିଦ୍ରୁପ, ଶ୍ଳେଷ ଦ୍ଵାରା ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଓ ସାମୁହିକ ଦୋଷ, ତ୍ରୁଟି, ଅନାଚାରକୁ ବିତାଡ଼ିତ କରାଯାଇ ପାରେ । ମଣିଷକୁ ନିନ୍ଦା ନ କରି କେବଳ ପ୍ରଶଂସା ଦ୍ଵାରା ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଚକ୍ଷୁରେ ହାସ୍ୟାସ୍ଵଦ କରେଇ ଦେଇ ହୁଏ ।’ (ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସ) ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ ତାଙ୍କ ସାରସ୍ଵତ ସୃଷ୍ଟିରେ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଜୀବନର ପ୍ରତିଟି ଅନୁଭୂତି ହୋଇଯାଇଛି ତାଙ୍କ ଗନ୍ଧ, କବିତାର ମର୍ମବାଣୀ, ଲୋକ-ଚରିତ୍ରର ବିବିଧ ଦିଗର ହୋଇଯାଇଛି ଜୀବନ୍ତ ଆଲେଖ୍ୟ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ତଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ରଚନା କଲେ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମ-ଚରିତ ‘ମୋ ଫୁଟାତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ । ସେତେବେଳେ ତଃ ଦାଶଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କିଛି ନା କିଛି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଅଛି, ସେମାନେ ଆତ୍ମଚରିତ ଲେଖୁଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ତ ସେପରି କିଛି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନାହିଁ । ସେ ଯଦି ଆତ୍ମ-ଚରିତ ଲେଖନ୍ତି “ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପହାସର ପାତ୍ର ହେବି ସିନା” । କୁଞ୍ଜବାବୁ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି କହିଲେ— “ତୁମ ଜୀବନରେ ହସର ଖୋରାକ ଯୋଗାଇଲା ଭଳି ବହୁତ ଘଟଣା ଅଛି । ତୁମେ ବହି ଲେଖି ଯେପରି ହସର ଉଦ୍ରେକ କରୁଛ, ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଲେଖି ସେପରି କିଛି ହେଲେ ହସର ତ ଉଦ୍ରେକ କରିପାରନ୍ତ ?” ଏଥର ତାଙ୍କ ମନକୁ କଥାଟା ପାଇଗଲା । ସେ ଚିନ୍ତାକଲେ ତାଙ୍କର ବିରାଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନାହିଁ ସତ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ହସାଇବାଲାଗି ମୁଁ ଯେପରି ବହିଗୁଡ଼ିକ ଲେଖୁଛି ସେହିପରି ହାସ୍ୟଘଟଣା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ମୋ ଜୀବନୀଟିକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ଅନ୍ତତଃ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ କିଛି କିଛି ହସ ସଂଚାର କରିପାରିବି । ଏଥର ଜୀବନର ସାୟଂକାଳରେ ସେ ରଚନା କଲେ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଚରିତ ।

ଆତ୍ମଚରିତର ପ୍ରଥମ ପର୍ବରେ ସେ ରଚନା କଲେ ତାଙ୍କ ବଂଶ ପରମ୍ପରା । ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳାରେ ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ବଂଶଧର ଭିକାରୀ ମିଶ୍ର ପ୍ରଥମେ ଘର କଲେ, ସେଇଠି କବିରାଜି କଲେ । ସେହି ବଂଶର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଆର୍ତ୍ତତ୍ରାଣ ମିଶ୍ର କବିରାଜିରେ ଦକ୍ଷତା ଅର୍ଜନ କଲେ, ଜମି କଲେ, ଘର କଲେ । ସେହି ବଂଶର ଗୋଟାଏ ଅଂଶ ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପୁତ୍ର ବିଦ୍ୟାଧର ଓ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର । ଏକ ବିରାଟ ପରିବାର ହୋଇଯିବାରୁ ଦାୟାଦମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଦେଖାଦେଲା ମନାନ୍ତର ଓ ମତାନ୍ତର । ଅଲଗା ହୋଇଗଲେ ମାତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦେଠେଇ (ବୁଢ଼ିମା) ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ସଂହତି ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଜନ୍ମ ହେଲା ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ଵଯୁଦ୍ଧର ପରବର୍ଷ ୧୯୧୫ ମସିହାରେ ଏହା କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ମନେ ରହେନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ମନେ ମନେ ଗୋଟିଏ ଗପ ବାନ୍ଧି ଦେଲେ । ‘ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଗଲା । ପ୍ରଥମେ ଭଗବାନ ତୁମ୍ଭ ତାମ୍ ହୋଇ ବର୍ଷେକାଳ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଘମାଘୋଟ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିବାରୁ ଭଗବାନ ଉଠିପଡ଼ି ମୋତେ କହିଲେ— “ଯାବେ ଯା, ଏଠି ବସି ଦାନ୍ତ ନେଫେଡୁଛୁ କାହିଁକି ? ଯା, ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟାଏ ବଢ଼ିଆ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଛି ଦେଖୁ ଆସିବୁ ।’ ଭଗବାନଙ୍କ କଥା ମାନି ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିବାର ବର୍ଷକ ପରେ ୧୯୧୫ରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲି ।’ (ପୃ-୧୧) ନିଜର ଜନ୍ମ ସମୟକୁ ଏପରି କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଦେଇ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟ ଯେ ତାଙ୍କର ସହଜାତ ଗୁଣ ତାହା ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଥାଏ । ଜନ୍ମ ସମୟରୁ ହିଁ ତାଙ୍କ ବୋଉ ତାଙ୍କର ଯତ୍ନ ନେଉଥିଲେ । ବୋଉ ପ୍ରତି ସେ ହୋଇଗଲେ ଏକାନ୍ତ ଆସକ୍ତ । ତାଙ୍କ ଜାତକରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହ ଗୋଟାଏ ଅଥାନରେ ରହିଯାଇ ଥିବାରୁ ଦୋଷ ଖଣ୍ଡନ ପାଇଁ ଜ୍ୟୋତିଷଙ୍କ ବିଧାନ ମତେ ବୋଉ ପୂଜା କଲା, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସୁନା ଚାନ୍ଦ ଦେଲା, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭୋଜନ ଓ ବିଦାକି ଦେଲା । ତାଙ୍କ ହେତୁ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପୂଜା ହେଉଥିଲା । ତା’ପରେ ଏହା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଭୋଗ ଖାଇବାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଯିବାରୁ ସେ ମନେ ମନେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଗାଳି ଦେଲେ— ‘ଯେଉଁଠି ଥିଲ ସେଇଠି ଆଉ ଦଶ ବାରବର୍ଷ ରହି ଯାଇଥିଲେ କି ମୁଣ୍ଡିଲଟା ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ଯେ ! କ’ଣ ଏମିତି ତନାଘନା କାମ ପଡ଼ିଲା ଯେ ଏକାବେଳକେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଚାଲିଗଲା । ଯାହା ହେବାର ହେଲାଣି, ଶୀଘ୍ର ଫେରିଆସ । ମୋ ଛେନାଗୁଡ଼ ଖୁଆ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଯେ ! (ପୃ-୧୨) ଭଗବାନ ତାଙ୍କର କପାଳ ଠେକିକୁ ପାହାରେ ଦେଇ ପୃଥିବୀକୁ ପଠାଇ ଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଜୀବନରେ ଏହି ଧାରଣା ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେଲା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶୈଶବ ଜୀବନ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦଦାୟକ । ବୁଢ଼ାବାପା, ବାପା ଓ ବୋଉଙ୍କ ସ୍ନେହରେ ସେ ବିଭୋର ହେଉଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ବୋଉର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଗଭୀର ଆନନ୍ଦ ଦେଉଥିଲା । ତଥାପି ଘର ଭିତରେ ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ନଜର ଥାଏ । ପରେ ସେ ମାଟିବଂଶ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖରେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ । ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମରେ ତିନୋଟି ‘ଠ’ ଲେଖି ତା’ ଉପରେ ଖଡ଼ି ବୁଲାଇଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ପିଲାଦିନେ ତାଙ୍କ ଘରେ ପାଳନ କରାଯାଉଥିବା ନାନା ପର୍ବ ପର୍ବାଣୀ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଦୁର୍ଗାପୂଜା, କାଳୀପୂଜା, କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ତଙ୍ଗାଉସା, ବାଲିଯାତ୍ରା, ଲକ୍ଷ୍ମୀପୂଜା, ସମ୍ବରଦଶମୀ, ଧନୁ ବା ମୁଆଁ ସଂକ୍ରାନ୍ତି ଆଦି ପର୍ବ ବିଷୟରେ ଯେପରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ତାହା ତତ୍କାଳୀନ ସମଗ୍ର କଟକ ସହରର ସଂସ୍କୃତିକୁ ସୁଚାଇ ଦିଏ । ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ଚାହାଳିରେ ପାଠପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ପିଲାଦିନରୁ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ତାଙ୍କ ଘର କବିରାଜ ଘର ହୋଇଥିବାରୁ ବହୁ ଲୋକ ଆସୁଥିଲେ । ଚାହାଳି ଘରଟି ଥିଲା ମଲଟିପରପସ୍ ଘର । ସେଇଠି ତାସ୍ ଓ ପଶାଖେଳ ହୁଏ, ନିଶାପ ହୁଏ, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଆସିଲେ ସେଇଠି ବିଶ୍ରାମ ନିଅନ୍ତି । ସେଇଠି ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ବସି ନାନା ଗଛ କରନ୍ତି, ଶାସ୍ତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା କରନ୍ତି । ସେଇଠି ମଧ୍ୟ ଜାତକ ତିଆରି ହୁଏ, ଗ୍ରହଫଳ ବିଚାର ହୁଏ, ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ବିଧାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଏ । ମୋଟ ଉପରେ ସେହି ଚାହାଳି ଘରଟି ଥିଲା ଏକ ସାର୍ବଜନୀନ ସଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ସେ କାଳର ଚାହାଳିର ପାଠପଢ଼ା, ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ଅବଧାନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ଲେଖକ ବେଶ୍ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି ପିଲାଦିନେ ସେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଗୁଣିଆମାନଙ୍କ ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା କରାମତି, ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସ, ଭୂତ, ପ୍ରେତଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରିବାର ଦକ୍ଷତା । ସେତେବେଳେ ଆମ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଭୂତପ୍ରେତ, ବ୍ରହ୍ମରାକ୍ଷସ କଥାଟା କିପରି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା, ଗୁଣିଆମାନେ ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ି, ଧୂଳି ପକାଇ କିପରି ସେମାନଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇ ଦେଉଥିଲେ, ଏସବୁ କଥା ଗୋଟାଏ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଚାଟଶାଳୀ ପଢ଼ା ଶେଷ କରି, ସ୍କୁଲରେ ସେ ନାମ ଲେଖାଇ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଲାଜକୁଳା ଓ ଡରକୁଳା ସ୍ୱଭାବ ଥିଲା, ସ୍କୁଲ ଜୀବନରୁ କ୍ରମଶଃ ଦୂରେଇ ଗଲା । କଲିଜିଏଟ ସ୍କୁଲରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ଦୁଷ୍ଟାମି ବଢ଼ିଗଲା । ତଥାପି ସେଇ ସମୟରେ ସେ ସ୍କୁଲ ଲାଇବ୍ରେରୀକୁ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ରଚିତ ‘ଛମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ଉପନ୍ୟାସ ଆଣି ପଢ଼ିଲେ । ସେଥିରେ ଥିବା ବୁଢ଼ୀ ମଙ୍ଗଳା ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ତାଙ୍କୁ

ଖୁବ୍ ଭଲ ଲାଗିଲା । ତାହାହିଁ ଯେପରି ହୋଇଗଲା ତାଙ୍କ ଭବିଷ୍ୟତ ଲେଖକ ଜୀବନର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରେରଣା ।

ସ୍କୁଲ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି, ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ବ୍ୟବହାର ଯେପରି ଏହି ଆତ୍ମ-ଚରିତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ତାହା ସେ କାଳର ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ପର୍କକୁ ସୂଚାଇ ଦିଏ । ପ୍ରସଙ୍ଗତଃ କଟକର ରାସବିହାରୀ ମଠ, ବୈଷ୍ଣବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ, ବହିରା ପହିଲିମାନ୍, ଭୀମ ରାଉତ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟ୍ରି, ଇନ୍‌ସେକ୍ୟୁରମାନଙ୍କର ସ୍କୁଲ ପରିଦର୍ଶନ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ବେଶ୍ ସରସ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବ୍ରତଘର ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ମଧ୍ୟ ବେଶ୍ କୌତୁକପୂର୍ଣ୍ଣ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବ୍ରତଘର ପରେ ବ୍ରତୀ ହୁଏ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଓ ସେ ଭିକ୍ଷା ମାଗିବାକୁ ଯାଏ । ସାଙ୍ଗରେ ଯାଆନ୍ତି ମାମୁଁ । ଆଗରେ ତିନୋଟି ଗାର କଟା ହୋଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଗାର ଡେଇଁଲା ବେଳେ ମାମୁ ପଚାରନ୍ତି— କେଣେ ଯାଉଛ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ? ଉତ୍ତରରେ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ କହନ୍ତି— ମାମୁ ବ୍ରତ କଲେ, ବାପା ବାହା କଲେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ମୁଁ ରଖି ଚାଲିଯାଉଛି । ଦୁଇଗାର ଭିତରେ ଏହି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଏ । ତୃତୀୟ ଗାର ଡେଇଁବା ପୂର୍ବରୁ ମାମୁ କହନ୍ତି ସେ ତାକୁ ବାହା କରାଇ ଦେବେ । ଅଥଚ ରାମ ସେତେବେଳକୁ ତିନି ଗାର ଡେଇଁ ଗଲେ । ମାମୁ ତାଙ୍କୁ ପଛକୁ ଟାଣି ଆଣିଲେ ମଧ୍ୟ କଥାଟା ଅଛପା ରହିଲା ନାହିଁ । କେହି ଜଣେ ଆସି ଘରେ ତାଙ୍କ ବୋଉଙ୍କୁ ଏ କଥା କହିଦେବାରୁ ସେ ବେହୋସ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲେ । ଯେତେ ଯିଏ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ ବୋଉର ପ୍ରସନ୍ନତା ରହିଲା ନାହିଁ । ବ୍ରତଘର ପରେ ବୋଉ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲେ ଯେ ସେ ଆଉ ଲଙ୍ଗଳା ହୋଇ ଗାଧୋଇବ ନାହିଁ କି ଝାଡ଼ା ଯିବ ନାହିଁ । ଗାମୁଛା ପିନ୍ଧିବ ଓ କାନରେ ପଇତା ଦେବ । ଝାଡ଼ା ବା ପରିଶ୍ରା କଲାବେଳେ କଥା କହିବା ମଧ୍ୟ ନିଷେଧ । ଏହି ପରମ୍ପରାକୁ ସେ ମାନୁଥିଲେ । ସେ କିନ୍ତୁ ଥିଲେ ଭୟାକୁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ନିଛାଟିଆ ବିଲ ସ୍ଥାନକୁ ଝାଡ଼ା ଯିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ଭୟ ଲାଗୁଥିଲା । ତାଙ୍କର ସାଙ୍ଗ କାହୁଁଆ ଓରଫ ଦଣ୍ଡାବାଲୁଙ୍ଗା ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲା ପଇତାର ଘଇତା ହେଉଛି ଗଣ୍ଠି । ତେଣୁ ବ୍ରହ୍ମଦୈତ୍ୟ କବଳରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଏଇ କଥା କହିଲେ ଆଉ ବ୍ରହ୍ମଦୈତ୍ୟ ଆସିବ ନାହିଁ । ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଏକୁଟିଆ ବାହାର ବିଲକୁ ଝାଡ଼ା ଯାଇଥିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା କାହୁଁଆ କହିଥିବା ବ୍ରହ୍ମଦୈତ୍ୟ କଥା । ସେ ଭୁଲିଗଲେ ବୋଉର ତାଗିଦା । କାହୁଁଆ କଥା ମନେ ପକାଇ ସେ ବଡ଼ ପାଟିରେ କହିବାକୁ

ଲାଗିଲେ— “ମୁଁ ଜାଣିଛି ପଇତାର ଘଇତା ଗଣ୍ଠି, ମୁଁ ଜାଣିଛି ପଇତାର ଘଇତା ଗଣ୍ଠି ।” (ପୃ-୯୦) ସେ ଝାଡ଼ା ଫେରିବା ସମୟରେ କଥା କହିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଘରେ ଗାଳି ଶୁଣିବାକୁ ହେଲା ଓ ପୁଣି ଥରେ ନୂତନ ପଇତା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେଲା । ସେ ସମୟର ପ୍ରଚଳିତ ନାନା ପ୍ରଥାକୁ ସେ ହାସ୍ୟରସ ଶୈଳୀରେ ସମାଲୋଚନା କରିଚନ୍ତି ।

୧୯୨୬ ମସିହାରେ ସେ ମିଡିଲ ସ୍କୁଲ ପାଶ୍ କରି କଟକ କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ନିଜକୁ ଅନ୍ୟ ପିଲାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ହୁଣ୍ଡା ଓ ମୂର୍ଖ ମନେ କରୁଥିଲେ । ଆତ୍ମଚରିତ ଲେଖିଲା ବେଳେ ସେ ସେକାଲର କଲିଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କୌତୂହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ରପଣିମାନ ଦେଇଚନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କ ମନରେ ନାନା କୌତୂହଳ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ନେଇ । ସେତେବେଳେ ତଗଡ଼ା ତଗଡ଼ା ପୁଲିସ୍‌ବାଲାଙ୍କୁ ଦେଖି ତାଙ୍କର ମନେ ହେଲା ଯେ, ଏଇ ପୁଲିସ୍‌ବାଲା ହିଁ ସରକାର । ସେମାନେ ପ୍ରଚୁର ସର ଖାଇ ମୋଟା ମୋଟା ହୋଇଛନ୍ତି । ଅସହଯୋଗୀମାନେ ଯେଉଁ ଗାତ ବୋଲୁଥିଲେ, ସେଥିରୁ ତାଙ୍କର ପଦେ ମନେ ରହିଗଲା । ‘ସରିଗଲାଣି ସରକାର ସରଖୁଆରେ’— ଏହି ପଦକୁ ମନେରଖି ସେ କବିତା ଟିଏ ଲେଖୁଥିଲେ । ସେଇ କବିତାର ବିଷୟମତ୍ତ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଲେଖୁଥିଲେ— ‘ଆରେ ବଦମାସ ସରକାର, ତୁ ଆଉ ସର ଖାଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ । ତତେ ଆଉ ସର କେହି ଦେବେ ନାହିଁ । ତୁ ମର । ତତେ ବିଲୁଆ ଖାଉ । ତୁଟା ଭାରି ବଦମାସ । ତୋର ପୁଅ ମାଜପ ସମସ୍ତେ ମରନ୍ତୁ ।’ (ପୃ-୧୦୫) ସେହି କବିତାକୁ ନେଇ ସେ ସାଙ୍ଗଙ୍କ ସହିତ ମହାଦେବ ମନ୍ଦିର ପାଚେରୀ ବେଢ଼ାରେ ଅଠା ଲଗାଇ ମାରିଦେଇଥିଲେ । ଅଥଚ ତାକୁ କିଏ ଚିରି ନେଇ ଯାଇଥିଲା । ସେହି ସ୍କୁଲରେ ପଢୁଥିବା ସମୟରେ ସେ କେତେ କେତେ ଇଂରେଜ ସାହେବଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିବା ଦେଖୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଅନୁରୂପକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଓଡ଼ିଆ ଓ ବଙ୍ଗାଳି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସେହି ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ବେଳେ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଥିବା ଲେଖକ ମାଞ୍ଜିଟି ଗଜେଇ ଉଠିଲା । ସ୍କୁଲ ମାଗାଜିନ୍‌ରେ ତାଙ୍କର ଗପଟିଏ ବାହାରିଥିଲା— ‘ଅଭୂତ ମିଳନ’ । ଏହାହିଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଛପା ହୋଇଥିବା ଲେଖା ।

ମାଟ୍ରିକ୍ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶ୍ରେଣୀରେ ପାଶ୍ କଲା ପରେ ସେ କଟକ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଘରେ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ସେ ଡାକ୍ତର ହେବେ ।

ଏଇଠି ତାଙ୍କ ଭିତାରେ ଥିବା ନାନା ଦୁଷ୍ଟାମି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—
 ହଠାତ୍ ଘରର କଠୋର କଟକଣା ଭିତରୁ ବାହାରି ମୁଁ ହଷ୍ଟେଲରେ ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ବାଧୀନତା
 ଭୋଗ କରି ଏକାବେଳକେ ବିଗିଡ଼ି ଗଲି । ସବୁଦିନେ କିଛି ନା କିଛି ଦୁଷ୍ଟାମି ନ
 କଲେ ମୋ ପେଟ ଫମ୍ପାଇ ଦେଉଥିଲା ।’ (ପୃ-୧୨୬) ବୁଢ଼ାବାପା ଏକଥା ଶୁଣି
 ତାଙ୍କ ଉପରେ ବିଗିଡ଼ିଛନ୍ତି । ସେ କିନ୍ତୁ ଦୁଷ୍ଟାମି ଛାଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ତଥାପି ସେ ପରୀକ୍ଷାକୁ
 ମୁଥ ମାରି ପାଶ୍ କରି ଯାଉଥାନ୍ତି । ମେଡିକାଲରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ସାଙ୍ଗ ଛୁଟିଗଲେ ।
 ପୁଟବଲ୍ ଖେଳିଲେ, ସିଗାରେଟ୍ ଟାଣିଲେ, ନାଟକ କଲେ । ସେହି ସମୟରେ ସେ
 ସନ୍ତାସବାଦୀଙ୍କ ସହ ମିଶିଲେ । ରାଜନୀତି ଭିତରେ ପାଦ ଦେଲେ । ନବକୃଷ୍ଣ
 ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଲିଖିତ ‘ବୈଜ୍ଞାନିକ ସମାଜବାଦ’ ବହି ପଢ଼ି ସେଥିରୁ ବୁର୍ଜୁୟା,
 ପେଟିବୁର୍ଜୁୟା, ପ୍ରୋଲେଟାରିୟେଟ୍, ଲେବରଫ୍ରେଣ୍ଡ୍, ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟ୍ ଫ୍ରେଣ୍ଡ୍ ଆଦି କେତୋଟି
 ଶବ୍ଦ ଶିଖି ନେଇ ତାହାକୁ ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହି ପ୍ରଶଂସା ପାଇଲେ । ସେହି
 ସମୟରେ ତାଙ୍କ ମନଭିତରେ କେତୋଟି ଘଟଣା ଯେଉଁ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା ତାହାକୁ
 ନେଇ ସେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୁସ୍ତକ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଥିଲେ । ଏ
 ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରସ୍ତୁତି ଭୁମି ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ । ଅଥଚ ଏହାକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାଶକ
 ପ୍ରକାଶ କଲେ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଏହା କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିଲା
 ସେ ତାକୁ ତଗର ପ୍ରେସରୁ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ସେହି ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ନାଟକ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ
 ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଅଭିନୟ କରିଛନ୍ତି । ସେ କାଳର କେତେ କେତେ
 ନାଟ୍ୟକାରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ବଙ୍ଗାଳୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
 ଯେଉଁ ବିବାଦ ଓ ସଂଘର୍ଷ ଦେଖା ଦେଉଥିଲା ତାହାର ମଧ୍ୟ ସେ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି
 ଆତ୍ମଚରିତରେ । ଓଡ଼ିଆ ଚଳଚ୍ଚିତ୍ରର ପ୍ରାଥମିକ ଅବସ୍ଥାର ମଧ୍ୟ ଚିତ୍ର ରହିଛି । ସେ
 ମଧ୍ୟ ମେଡିକାଲରେ ଦେଖିଲେ କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଚାକରକୁ ଚିକିତ୍ସା
 କରିବାକୁ ଆଣିଥିବା ସମୟରେ । ସେତେବେଳେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହ ମଧୁବାବୁ ଯେପରି
 ଖୋଲା ମନରେ ଗପୁଥିଲେ ତାହା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବେଶ୍ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା । ତାଙ୍କର
 ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ଓ ଓଡ଼ିଶାକୁ ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ କରିବାର ସଂକଳ୍ପ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ
 ଉଠିଛି । ବିଶେଷତଃ ଓଡୋନେଲ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ଉପଦେଶ କ୍ରମେ ଯେପରି
 ଭବ୍ୟ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦିଆଯାଇଥିଲା ସେଥିରେ ତରୁଣ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେଦିନ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ
 ଯାଇଥିଲେ । ସେ ମଧ୍ୟ ମେଡିକାଲରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ସହପାଠୀମାନଙ୍କୁ ହଜରାଶ

କରନ୍ତି । ପଡ଼ାପଡ଼ି ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ନ ଦେବାରୁ ସେ ଶେଷ ବର୍ଷ ପରୀକ୍ଷାରେ ବାରମ୍ବାର ଫେଲ ହୋଇ ଶେଷକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ପରୀକ୍ଷାରେ କପି କରିବା ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ସେ ବଡ଼ କୌତୁକ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

— ୨ —

ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଘରକୁ ଆସି ସେ ବେକାର ହୋଇ ବସି ରହିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ସେ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେ ଆଉ ଡାକ୍ତର ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ଏପରି ଏକ ଦୁଃଖମୟ ପରିବେଶରେ ସେ ସାହିତ୍ୟ ଦିଗକୁ ମନ ବଳାଇଲେ । ମେଡ଼ିକାଲରେ ସାଙ୍ଗମାନେ ତାଙ୍କୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାଁ ଦେଇଥିଲେ । ବନ୍ଧୁ ଜୟକୃଷ୍ଣ ତାଙ୍କୁ ଲେଖାଲେଖି କରିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଦୌ ଭଲ ପାଉନଥିଲେ । ଅଥଚ ସାହିତ୍ୟ ହିଁ ହୋଇଗଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ଓ ବଞ୍ଚିବାର ମାଧ୍ୟମ । ସେ କହନ୍ତି— ‘ଯାହାକୁ ମୋ ଜୀବନରେ ବିଲକୁଲ ଭଲ ପାଉ ନଥିଲି, ଯାହାର ନାଁ ଶୁଣିଲେ ମୋ ମନରେ ଗୋଟାଏ ବିଦୃଷ୍ଟା ଆସିଯାଉଥିଲା, ଯାହାକୁ ଜୀବନଯାତ୍ରାରେ ଏକ ଅଦରକାରୀ ଜିନିଷ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲି, ସେହି ସାହିତ୍ୟ, ଜୀବନର ମଧ୍ୟ ଓ ଶେଷ ଆଡ଼କୁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ହୋଇଗଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ଘୁଷୁରି ଓ ମଇଁଷି କାଦୁଅରେ ଲଟର ପଟର ହେଲାପରି ମୁଁ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଳେଇ ପୋଳେଇ ହେଇଗଲି ।’ (ପୃ- ୧୭୯) ମାଇନର ପଡ଼ିଲାବେଳେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବାଧ୍ୟବାଧକତାରେ ସେ ପଢ଼ିଥିଲେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ‘ଛ’ମାଣ ଆଠଗୁଣ୍ଠ’ ଉପନ୍ୟାସ । ପିଲାଦିନେ ଘରେ ପଢ଼ାଯାଉଥିବା ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ, ଭାଗବତ, ନୃସିଂହପୁରାଣ, ହରିବଂଶ, ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁରାଣ ଆଦି ଶୁଣିଥିଲି । ସାରଳା ମହାଭାରତ ତାଙ୍କର ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ । ସେ ମଧ୍ୟ ପରେ ପରେ ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ସମସ୍ତ ବହି ସହିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହି ପଢ଼ିଲେ । ମାତ୍ର କିଛି ଲେଖିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ ନାହିଁ । ସେ ଭାବୁଥିଲେ ଗଢ଼ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିବା ଦ୍ଵାରା ସମୟର ଅପଚୟ ହୁଏ । ବନ୍ଧୁ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଲେ ଲେଖିବା ପାଇଁ । ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଘରେ ବସିବା ସମୟରେ ସେ କବିତାଟିଏ ଲେଖିଲେ— ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ । ସହକାର ପତ୍ନିକା ତାକୁ ଅମନୋନୀତ କରିଦେଲା । ‘ଡଗର’କୁ ସେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାଁ ଦେଇ ପଠାଇ ଦେଲେ ଓ ତାହା ‘ଡଗର’ରେ ବାହାରିଯିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା ମିଳିଲା । ଏହାପରେ ସେ ଡଗରରେ

ନିୟମିତ ଭାବରେ ଗପ ଲେଖି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ସେ ରଚନା କରୁଥିଲେ ଦୁଃଖାନ୍ତକ ଗପ । ପରେ ସେ ରଚନା କଲେ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗପ ଓ ତାହାହିଁ ହୋଇଗଲା ତାଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପଦ ।

‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ପଣ୍ଡିତ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଔପନ୍ୟାସିକ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଶଂସିତ ହେବାରୁ ସେ ଉତ୍ସାହିତ ହେଲେ ଅଧିକ ଲେଖାଲେଖି କରିବାକୁ । ‘ଡଗର’ ସମ୍ପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ତାଙ୍କ ଲେଖକ ଜୀବନର ମୂଳଦୁଆ ପକାଇଥିଲେ । ଘଟଣାଚକ୍ରରେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକା ବିଦାୟ ନେଇ କଟକ ଆସିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜ ଘରେ ‘ଡଗର’ ପ୍ରେସ୍ ପକାଇବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେଲେ । ୧୯୪୯ ମସିହାରୁ ପିଠାପୁରରୁ ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକା ନିୟମିତ ବାହାରିଲା ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହୋଇଗଲେ ତାହାର ଆତ୍ମା ସ୍ୱରୂପ । କାନ୍ତକବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ‘ଡଗର’ କଟକ ଆସିବାରୁ ଡଗର ପ୍ରେସ୍ ଏକପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା । ସେ କାଳର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲେଖକ ଡଗର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟକୁ ଆସି ଆସର ଜମେଇଲେ । କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଓ ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଲବଙ୍ଗଲତା ଦେବୀ ମଧ୍ୟ ସଦଳବଳ ଆସି ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ଓ ଅନୁରୋଧରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ‘କଣାମାମୁ’ ଉପନ୍ୟାସକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ । ସେହି ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌କୁ ଥରେ ଶିଳ୍ପୀ ବିନ୍ଦାଧର ବର୍ମା ଆସିଥିଲେ । କାନ୍ତକବିଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ହେଲା ଆଳାପ ଆଲୋଚନା । ଶିଳ୍ପୀ କାନ୍ତକବିଙ୍କ ଗୋଟିଏ ରେଖାଚିତ୍ର ଆଙ୍କି ଉପହାର ଦେଲେ । କାନ୍ତକବି ମଧ୍ୟ ଶିଳ୍ପୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କବିତାଟିଏ ଲେଖି ଉପହାର ଦେଲେ । ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ ସେଠି ଉପସ୍ଥିତ ଥାଆନ୍ତି । ସେ ଭାବବିହ୍ୱଳ ହୋଇ କହିଉଠିଲେ— କବି ଚିତ୍ରକରଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲା । ଚିତ୍ରକର କବିଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଦୁହେଁଙ୍କୁ ଦେଖି ଚିହ୍ନିପାରିଲା ନାହିଁ ।’ (ପୃ- ୧୯୨) ଏ କଥାଟି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ମନରେ ଖୋଦେଇ ହୋଇଗଲା । ନାଟ୍ୟକାର କାଳୀଚରଣ ମଧ୍ୟ ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌କୁ ଆସନ୍ତି । ସେ କାନ୍ତକବିଙ୍କୁ ନେଇ କୋଣାର୍କ ଦେଖାଇ ଆଣିଥିଲେ । କାନ୍ତକବି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଗଭୀର ଭାବରେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯାହା ତାଙ୍କୁ କହନ୍ତି ସେ ମାନିନିଅନ୍ତି । କାନ୍ତକବିଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଲବଙ୍ଗଲତା ଦେବୀ ରାଗି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ରାଗ ଶାନ୍ତ କରନ୍ତି । କାନ୍ତକବି ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଥଙ୍ଗା କରନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ଡଗର ପ୍ରେସ୍ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପୀଠସ୍ଥଳି ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କେତେ

କେତେ ଲେଖକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆସି ନିଜର ଲେଖକ ଜୀବନକୁ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ନିଜର ଗନ୍ଧ ଲେଖିବା ସମ୍ପର୍କରେ ସେ କହନ୍ତି— ପ୍ରଥମେ ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ଯେ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ କରୁଣ ରସାତ୍ମକ ହେଲେ ଲୋକଙ୍କର ବେଶୀ ଆଦର ପାଏ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଆରମ୍ଭରେ କରୁଣ ରସାତ୍ମକ ଗନ୍ଧସବୁ ଲେଖୁଥିଲି । ତହିଁରେ କିନ୍ତୁ ହାସ୍ୟରସର ପୁଟ ରହି ଯାଉଥିଲା । ହସ କାଳିରେ ଲେଖିବା ମୋର ସ୍ୱଭାବ ଥିଲା । କେବଳ ବେଶୀ ଆଦର ପାଇବା ଲାଗି ମୁଁ ମୋ କଲମରେ କରୁଣ କାଳି ଭର୍ତ୍ତି କରୁଥିଲି । ଲୋକେ ବେଶୀ ଆଦର କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ମୁଁ ତାହା ଜାଣିନଥିଲି । ମୂଳରୁ ଆଦିରସାତ୍ମକ ଲେଖା ଲେଖିବା ମୋତେ ଅଗୁଚିକର ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ହସର ସ୍ୱଚ୍ଛ ପୁଟ ଥିବା କରୁଣ ରସାତ୍ମକ ଗନ୍ଧ ସବୁ ଲେଖୁଥିଲି ।’ (ପୃ- ୧୯୬) ତଗର ପାଇଁ ଆସୁଥିବା କଲେଜ ଛାତ୍ରଙ୍କ ଗନ୍ଧରେ ଗୋପନ ପ୍ରେମକୁ ନେଇ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ ହେଉଥିବା ଦେଖି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଚିନ୍ତା କଲେ ଏପରି ପ୍ରେମାଭିସାରକୁ ଛାଡ଼ି ମଧ୍ୟ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗନ୍ଧ ଲେଖାଯାଇ ପାରିବ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ସହିତ ସେ ଏକରକମ ଚାଲେଞ୍ଜି କରି କହିଲେ— ଆଜିଠାରୁ ଶୁଙ୍ଗାର ରସକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବର୍ଜନ କରି ମୁଁ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗନ୍ଧ ସବୁ ଲେଖିବି ଏବଂ ସେହିଦିନ ଠାରୁ ତାହାହିଁ କଲି ।’ ମୋର ଗନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ନାରୀ ଚରିତ୍ର ବିଳକ୍ତ ରଖିଲି ନାହିଁ । ଏପରି କେତେ ଗନ୍ଧ ଲେଖିସାରିଲା ପରେ ସେ ଜାଣିଲେ ଲୋକେ ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗନ୍ଧକୁ ଭଲ ପାଉଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ କେବଳ ଏହି ଧରଣର ଗନ୍ଧ ଲେଖିଲେ । ତାଙ୍କ ଲେଖା ଉପରେ କେତେକ ସମାଲୋଚକ କଟୁ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଲେ । ସେ କୁଆଡ଼େ ନାରୀ ବିଦେଷୀ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ଗନ୍ଧରେ ସେ ନାରୀପାତ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ସେ ସମାଲୋଚକଙ୍କ କଥାକୁ ଏକାନରେ ପୁରାଇ ସେକାନରେ ବାହାର କରି ଦିଅନ୍ତି । ସେ କହନ୍ତି— ନାରୀ ଜାତିକୁ ମୋର ବୋଉର ଜାତି ବୋଲି ଭାବି ସେମାନଙ୍କୁ ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନ ଦିଏ ।’ (ପୃ- ୧୯୭) ଗନ୍ଧ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ସମାଲୋଚନା ଲେଖିଲେ । ତାକୁ ସେ ଫମାଲୋଚନା କହିଲେ । ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କଲେ । ସେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ‘ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ’ ନାମରେ ଗନ୍ଧ ପୁସ୍ତକ । ଆଧୁନିକ କବିତାକୁ ସେ ଆଦୌ ପ୍ରଶଂସା ଦେଉ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଗନ୍ଧ ଓ କବିତା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହସିବାକୁ ଖୋରାକ ଯୋଗାଉଥିଲା । ଏହାର କେତେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି ।

‘ତଗର’ର ଏକ ‘ସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷାଙ୍କ’ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ବହୁ ପ୍ରଶଂସା ପାଇଲା । ଏହାପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଆଧୁନିକ କବିତା ବିଶେଷାଙ୍କ, ଗଣକବି

‘ବୈଷ୍ଣବପାଣି ଡିଂଶେଷାକ୍’ ଆଦି ବିଶେଷାକ୍ । ଘରୋଇ ଭାବରେ ସେ ଆଇ.ଏ, ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ପାଶ୍ କଲେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କେତେ ବନ୍ଧୁ ଓ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି । ଜନୈକ ଅଧ୍ୟାପକ ତାଙ୍କ ଖାତାରେ କିପରି କମ୍ ନମ୍ବର ଦେଇଥିଲେ ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଡାକ୍ତରୀ ପାଶ୍ କରି ମଧ୍ୟ ଡାକ୍ତର ହେଲେ ନାହିଁ; ହେଲେ ଲେଖକ । ବି.ଏ. ପାଶ୍ କରି ସ୍ନାତକ ହେଲେ, ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଚିନ୍ତା କଲେ ମାତ୍ର ସେଥିରେ ଆଗେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଆଖିକୁ ଭଲ ଦିଶୁନାହିଁ, ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଗଲେଣି, ସେତିକିବେଳେ ସେ ସ୍ନାତକ ହେଲେ । ଲକ୍ଷ୍ୟ ନଥିଲା କ’ଣ ଗୋଟାଏ ହୋଇ ଯିବାପାଇଁ । କେବଳ ଥିଲା ଗୋଟାଏ ଆନନ୍ଦ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ହେବାରୁ ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ବହୁଗୁଣିତ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କର ଆଶା ଥିଲା ସେ ଡଗର ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟର ହାତ ବଢ଼ାଇବେ ମାତ୍ର ତାହା ହେଲା ନାହିଁ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଯିବାରୁ ସେ ନିଜକୁ ଅଧ୍ୟାମନ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ଭାବିନେଲେ । ମାତ୍ର ତାହା ଅଚିରେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସେ ସମୟର ରାଜନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ସେ କହନ୍ତି— ସଜ ଘା’ରେ ପୋକ ପକାଇବା ଲାଗି ଓଡ଼ିଶାରେ ଅସାଧୁ କୁଞ୍ଜି ରାଜନୀତିଜ୍ଞ କିଛି କମ୍ ନଥିଲେ । ବାରବୁଲା, ଅକର୍ମା ଗୁଣ୍ଡା ଫଉଜଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନେ ଛତୁପରି ବାହାରି ପଡୁଥିଲେ । ଶାସନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଥିବା ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନେ ଏଇମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ନିଜ ନିଜର ଫଉଜ ଗଢୁଥିଲେ । ରାଜନୀତିର ‘ରା’ ଅକ୍ଷର ଜାଣି ନଥିଲେ ବି ମିଛ, କପଟତା, ବାତସ୍ତ, କୁସାରଟନାକୁ ରାଜନୀତିର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ବିଚାର କରୁଥିଲେ ।’ (ପୃ- ୨୧୪) ଏପରି ବାତାବରଣ ଭିତରେ ସିଂହଦେଓ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁ ଚିନ୍ତା କଲେ ଡଗରକୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ନେଇଯିବେ । ଡଗରର ଅବସ୍ଥା କ୍ରମେ ଖରାପ ହୋଇ ଆସିଲା । ତଥାପି ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ଜୋକେ ପିଇ ଦଣ୍ଡେ ଜାଇ’ ନ୍ୟାୟରେ ଡଗରକୁ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । କାରଣ ଡଗର ଥିଲା ତାଙ୍କର ଜୀବନ । ଡଗର ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲେ ସେ ବଞ୍ଚିବେ କେମିତି ? ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ବନ୍ଧନ ବୋଉ ମରିଗଲେ । ତେଣୁ ସେ ଘର ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ତୁଟେଇ ଡଗର ପ୍ରେସରେ ହିଁ ରହିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୋଟିଏ ବିପଦ ଘନେଇ ଆସିଲା । ତାଙ୍କୁ କର୍କଟ ରୋଗ ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯିବାରୁ ସେ କାଳରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ କ୍ରମେ କଟକ କ୍ୟାନ୍ସର ବିଭାଗରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା ପରେ ଜଣାଗଲା ଯେ ସେ କର୍କଟରୋଗ ପୀଡ଼ିତ ନୁହନ୍ତି । ସେହି ମେଡିକାଲରେ ଥିଲାବେଳେ ସେ ରଚନା କଲେ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’

ସାରଳା ମହାଭାରତ ଶୈଳୀରେ । କଟକ ସହରର ‘ସାଜ-ସଂସ୍କୃତି’ର ଏହା ଏକ ରମ୍ୟ ଆଲେଖ୍ୟ । ସେ ଘରକୁ ଆସିଲେ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ଡଗରକୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ନେଇଗଲେ । ସେ ଅନୁଭବ କଲେ— “ଝଡ଼ ତୋଫାନରେ ବସା ଭାଙ୍ଗିଯାଇଥିବା ଚଢ଼େଇଟିର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ହୁଏ ମୋର ସେହି ଅବସ୍ଥା ବହୁଦିନ ଯାଏ ଲାଗି ରହିଲା । ଚାରିଆଡ଼େ ମୋତେ ଫାଙ୍କା ଫାଙ୍କା ଲାଗିଲା । ଲେଖାଲେଖି ବି କିଛି କରି ପାରିଲି ନାହିଁ ।” (ପୃ- ୨୨୯) ଯେଉଁ ଡଗରକୁ ଧରି ସେ ଜୀବନର ନୂତନ ସ୍ୱପ୍ନରେ ବିଭୋର ହେଉଥିଲେ, ସେହି ଡଗର ଭୁବନେଶ୍ୱରକୁ ଚାଲିଗଲା ପରେ ଓ ସେଠାରେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲେ । ଏହାପରେ ସେ ଗଠନ କଲେ ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ସେ ମୁରାରିମୋହନ ଜେନା ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ରଙ୍କ ଯୁଗ୍ମ ଉଦ୍ୟମରେ ‘ତେନ୍ତୁଳିଛାଟ’ ପତ୍ରିକା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲେ । ଏହି ପତ୍ରିକାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁମାନେ ଯେତେ ବଡ଼ ପଦପଦବୀରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଅଶ୍ଳୀଳତା ଭର୍ତ୍ତି କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ କଡ଼ା ସମାଲୋଚନା କରିବା । ଏଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କ ସହଯୋଗୀଙ୍କୁ ମୋକଦ୍ଦମାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ତା’ପରେ ସେ ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’କୁ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ପଞ୍ଜିକୃତ କଲେ । କେତେକ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କୁ ‘ରସରାଜ’ ଉପାଧି ଦେଲେ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ବ୍ୟତୀତ ସେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ।

ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ସେ ପାଠକୀୟ ସ୍ୱାକୃତି ପାଇବା ସହିତ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସ୍ୱାକୃତି ମଧ୍ୟ ପାଇଛନ୍ତି । ସେ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ପର୍କରେ କହନ୍ତି— ମୋର ଅନ୍ୟ କିଛି ଗତି ନଥିବାରୁ ମୁଁ ସାହିତ୍ୟ ଦରିଆକୁ ଧପାସ୍ କରି ଡେଇଁଲି । ସାହିତ୍ୟର ହାବୁକା ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଆସି ମୋତେ ଗଡ଼େଇ ତଡ଼େଇ ଦେଉଥାଏ । ସେ ହାବୁକା ଗୁଡ଼ାକ ମୋ ଦେହରେ ରୋମାଞ୍ଚ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥାଏ । ମୋତେ ସେଇଟା ଏତେ ଆରାମ ଲାଗିଲା ଯେ ମୁଁ ସେଇଥିରେ ନିଜକୁ ଭସାଇ ରଖିଲି । ଦିନ ରାତି ଅଣନିଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ଲାଗିଲି ।’ (ପୃ- ୨୩୫) ତାଙ୍କର ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ କବିତାଟିକୁ ରାଜକିଶୋର ରାୟ ଓ ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ସେ ଯେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ପ୍ୟାରୋଡ଼ି ଲେଖକ, ଏ କଥା ସେ ଅନୁଭବ କଲେ । ବିଶିଷ୍ଟ ଔପନ୍ୟାସିକ ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କର ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସ ପାଇଁ ପ୍ରଶଂସା କଲା ପରେ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଛି । ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନିତ କରିଥିଲେ । ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ସେ ସମ୍ମାନିତ

ହୋଇଥିଲେ । ଉତ୍କଳ ପାଠକ ସଂସଦ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାସ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଭାବରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେଇଥିଲେ । ରାଉରକେଲାରେ ତାଙ୍କୁ ଭବ୍ୟସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ଦଶହଜାର ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରା ଯାଇଥିଲା । ସେ ସେହି ଟଙ୍କାକୁ ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଦାନ କରି ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଏହି ସମ୍ମାନ ଦିଆ ନ ଯିବା ପାଇଁ କେତେ ଈର୍ଷାକୁ ଲୋକ ଚକ୍ରାନ୍ତ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ସବୁ ଚକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ କେତେ ସମ୍ମାନ ଓ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଦୌ ଗର୍ବ କରିନାହାନ୍ତି । ବରଂ ସେ ଜୀବନସାରା ରହିଛନ୍ତି ନିରଭିମାନ ଓ ନିରହଂକାର ।

ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କେହି କାହାର ଶିରୀ ଦେଖିପାରୁ ନଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ବୃଦ୍ଧ ଓ ତରୁଣ ଗୋଷ୍ଠୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ତରୁଣମାନେ କଠୋର ଭାଷାରେ ବୃଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛନ୍ତି । ଏସବୁ ଭିତରେ ଓ ସାହାତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ସେ ଯେଉଁ ମହାବ୍ୟାଧିରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇଥିଲେ ତାହାହିଁ ହୋଇଛି ତାଙ୍କର ପରମ ମିତ୍ର । ତାଙ୍କ କହୁଣିରେ ସାମାନ୍ୟ ଭାବରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ରୋଗଟି ଯେ ପରେ ତାଙ୍କ ସମଗ୍ର ଶରୀରକୁ ବ୍ୟାପିଯିବ, ଏକଥା ସେ ଜାଣିପାରି ନଥିଲେ । ସୁତାନଟି ଠାରେ ଇଂରେଜ ବଣିକ ବ୍ୟବସାୟ କରୁ କରୁ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ସରଳତା ଓ ଦୁର୍ବଳତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ସାରା ଭାରତକୁ ଅକ୍ତିଆର କରିଦେଲା ପରି ମହାବ୍ୟାଧି ତାଙ୍କ ଶରୀରକୁ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇଗଲା । ସେ ଚିକିତ୍ସା ଦ୍ୱାରା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୋଗମୁକ୍ତ ହେଲେ । ଅଥଚ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି କ୍ଷୀଣ ହୋଇଗଲା । ତଥାପି ସେ କହନ୍ତି— ‘ମୁଁ କେଡ଼େ ସୌଭାଗ୍ୟବାନ ଯାହାକି ବ୍ୟାଧିରାଜଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅବିରତ ଲଢ଼େଇ କରି କରି ଶେଷରେ ଜୟଯୁକ୍ତ ହେଲି ।’ (ପୃ-୨୫୨) ଏହି ମହାବ୍ୟାଧି ପାଇଁ ସେ ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଓ ଯାବତୀୟ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଓ ବ୍ୟାଧିର ମହୌଷଧି ଭାବରେ ହାସ୍ୟରସକୁ ଏକମାତ୍ର ମାଧ୍ୟମ କରିନେଲେ । ଜୀବନର ଶେଷ ପାହାଚରେ ପହଞ୍ଚିଲା ପରେ ସେ ଅନୁଭବ କଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଡଙ୍ଗାଟା ଫୁଟା । ଯେତେ ପାଣି କାଢ଼ିଲେ ବି ପୁଣି ପାଣି ପଶିଯାଉଛି । କୂଳରେ ପହଞ୍ଚି ପାରୁନାହିଁ । ମନକୁ ପାପ ଛୁଇଁଲା । ଡଙ୍ଗାଟା ସୁନିଷିତ ବୁଡ଼ିଯିବ । ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ଆତ୍ମଚରିତଟି ଶେଷ କରିଛନ୍ତି । ଏହାପରେ ତାଙ୍କର ହୋଇଯାଇଛି ମୃତ୍ୟୁ; ମାତ୍ର ବଞ୍ଚି ରହିଛନ୍ତି ସେହି ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର ଆରୋହୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସଶରୀରରେ ନୁହେଁ, ଅଶରୀରୀ ସାରସ୍ୱତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଭାବରେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆତ୍ମଚରିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଆତ୍ମଚରିତ ଠାରୁ ନିଆରା । ଏହି ଆତ୍ମଚରିତଟି ସରଳ ନିଷ୍ପପତ୍ତ ହୃଦୟର ସ୍ବାଭାବିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ଏଥିରେ ଆଦୌ ଜଳନାର ସ୍ପର୍ଶ ନାହିଁ, ଯାହା ନୁହନ୍ତି ତାହା ଦେଖାଇବାର ଆକାଂକ୍ଷା ନାହିଁ । ଶୈଶବର, କୈଶୋରର, ଯୌବନର ଉଲ୍ଲାସ ଅଛି, ମାତ୍ର ନାହିଁ ଅହଂକାର ଓ ଅଭିମାନ । ଡାକ୍ତର ବିଦ୍ୟାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ପରେ ମହାବ୍ୟାଧିରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେ ଡାକ୍ତର ହୋଇ ନାହାନ୍ତି; ସାହିତ୍ୟକୁ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାର ମାଧ୍ୟମ କରି ନେଇଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରତି ସେ ହୋଇଛନ୍ତି ଅଜ୍ଞାକାରବଦ୍ଧ । ‘ଡଗର’ ସହିତ କ୍ଷୀର-ନୀର ପରି ମିଶିଯାଇଛନ୍ତି । ସେହି ‘ଡଗର’ ପୁଣି ହୋଇଯାଇଛି ତାଙ୍କ ଜୀବନାବସାନର କାରଣ । କେତେ କେତେ ଲେଖକଙ୍କର ସେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପାଇଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଏକା ଆସିଥିଲେ ଦୁନିଆକୁ । ଏକା ମଧ୍ୟ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି । ଛାଡ଼ିଯାଇଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଅଜସ୍ର ସାରସ୍ବତ ସମ୍ପଦ । ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଚରିତଟି ବାସ୍ତବିକ ଅନନ୍ୟ । ସେଥିରେ ହସ ଅଛି, କାରୁଣ୍ୟ ଅଛି, ଅଛି ମଧ୍ୟ ସାନ୍ନ୍ୟାସର ବାଣୀ । ଏହି ଆତ୍ମଚରିତଟି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ; କହିବାରେ ଆଦୌ କୁଣ୍ଡା ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଆ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ସାହିତ୍ୟରେ 'ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ'ର ସ୍ଥାନ

ଲାବଣ୍ୟ ନାୟକ

ପାଣି ପଣିଯାଉଥିବା ଫୁଟା ବା ଫଟା ଡଙ୍ଗାକୁ କୁଳରେ ଲଗାଇବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାପାର । ଡଙ୍ଗା ଭିତରୁ ପାଣି କାଢ଼ିବାକୁ ହେବ, ପାଲକୁ ପବନ ମୁହାଁ ରଖି, ମଙ୍ଗକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ମୋଡ଼ି, କୁଳ ଆଡ଼କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ରଖି ପାରିଲେ ଯାତ୍ରା ସଫଳ ହେବ । ନଚେତ୍ ଗଭୀର ଜଳରାଶି ମଧ୍ୟରେ ନୌକାଟି ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇଯିବ । ଏଥିପାଇଁ ଲୋଡ଼ା ହୁଏ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ନାବିକ । ସେହିପରି ଜଣେ ସଫଳ, ଲକ୍ଷ୍ୟନିଷ୍ଠ, ପାରଙ୍ଗମ ପୋତବାହୀ ହେଉଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ତାଙ୍କର ଫଟାଡ଼ଙ୍ଗା ଜୀବନ ନୌକାକୁ କୁଳରେ ପହଞ୍ଚାଇ ପାରିଛନ୍ତି । ମାର୍ବଲ୍ ଚଟାଣ ଉପରେ ଭେଲ୍‌ଭେଟ୍ କପଡ଼ା ବିଛା ରାସ୍ତାରେ ରକ୍ତଭିଜା ପାଦରେ ଚାଲିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ସେହିପରି ରାସ୍ତାରେ ସେ ଚାଲିଛନ୍ତି, ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାକୁ ବାହୁଛନ୍ତି । କୁଳ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି କିନ୍ତୁ ନିବନ୍ଧ ରହିଛି । ଜୀବନ ପଥରେ ତାଙ୍କ ପାଦରେ ବେଡ଼ି ହୋଇଛି ବ୍ୟାଧି ଓ ଅର୍ଥାଭାବ । ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇଛନ୍ତି । ବାହ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ହରାଇଥିବାରୁ ବୋଧହୁଏ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ହୋଇଛନ୍ତି ଚକ୍ଷୁଷ୍ମାନ ।

ହାସ୍ୟରସ ସ୍ପଷ୍ଟ ଲେଖକ ଭାବରେ ସେ ସୁପରିଚିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟକୁ ହସାଇ ନିଜର ଦୁଃଖ-ଜର୍ଜରିତ ଜୀବନରୁ ଲୁହ ପୋଛିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟ ହୋଇଛି ତାଙ୍କ ଅସାଧ୍ୟ ବ୍ୟାଧିର ମହୌଷଧି, ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ଚକ୍ଷୁର ଅଞ୍ଜନ, ପଙ୍ଗୁ ଶରୀରର ଆଶୀର୍ବାଦି । ଏହିସବୁକୁ ସାଥ୍ କରି ଗିରି ଲଘନ କରିବାର ପ୍ରୟାସ ଜାରି ରଖୁଛନ୍ତି ଶେଷ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ତାଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଛି ବହୁ ଦିଗକୁ । ସମାଜ, ରାଜନୀତି, ସାହିତ୍ୟ ସବୁ ହୋଇଛି ତାଙ୍କ ରଚନାର ଉପାଦାନ । ସାହିତ୍ୟ-ବନ୍ଧୁର ହାତଧରି ଜୀବନ ପଥରେ ସେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ତଗର ଅଫିସ୍ ହେଲା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ସାରସ୍ୱତ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର । ତାଙ୍କର କେତେକ ଲେଖକ, ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ହେଲା ।

ଥରେ ମଧୁସୂଦନ କଳିକତା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ଆଶୁତୋଷ ମୁଖାର୍ଜିଙ୍କ ବିଷୟରେ କହୁଥିଲେ ଯେ, ସେ ତାଙ୍କର ଗୃହ ଶିକ୍ଷକ ଥିବାରୁ ଆଶୁତୋଷ ରୟାଲ୍ ବେଙ୍ଗଲ୍ ଟାଇଗର ହୋଇପାରିଛି । ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି କେବଳ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଯୋଗୁଁ । ସେ ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟରଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଦେଖନ୍ତୁ, ଆଶୁତୋଷର ଶିକ୍ଷା ମୋ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଛି । ମୁଁ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଉପାୟରେ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛି । ତାକୁ କ୍ଲାସ୍‌ରେ ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟ ନେଇ କିଛି ପଚରାପଚରି କରିବେ ନାହିଁ ।” ସେ ବହି ଦୋକାନ ଯାଇ ଗୁଡ଼ାଏ ଉପାଦେୟ ବହି କିଣି ଆଣି ଘରେ ପଢ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ତା’ରି ମାଧ୍ୟମରେ ସ୍କୁଲ ପାଠ୍ୟ ଆଶୁତୋଷ ଆୟତ୍ତ କରି ନିଅନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ ସ୍କୁଲରେ ସେ ବରାବର ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରନ୍ତି । ସେହି ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଯଦି ଯଦି ସର୍ବତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ କରା ଯାଉଥାନ୍ତା, ତେବେ ଛାତ୍ରଗୋଷ୍ଠୀ ବହୁତ ଉପକୃତ ହେଉଥାନ୍ତି । କେବଳ ଏହି ଘଟଣା ନୁହେଁ, ବହୁ ବିଷୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନେଇ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା ସବୁ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି । ରତ୍ନାକର ପତି, ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ, ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସ, ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଇତ୍ୟାଦି ବହୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ଅନେକଙ୍କ ଠାରୁ ସ୍ନେହ, ସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ ଓ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଖି ହଠାତ୍ ଫାଟିଯାଇ ତହିଁରୁ ପାଣି ବାହାରି ଆସିଲା । ସେ ଆଖି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ କୁଷ୍ଠ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଚିକିତ୍ସିତ ହେଉଥିବାବେଳେ ଜାନକୀ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀର ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ତତ୍କାଳୀନ ରାଜନୀତିକ ଅବସ୍ଥାର ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ସେ ଡଗର ଯୋଗୁଁ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ବେଳର ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରୁ ରାଜନୀତି ସହିତ ଲାଞ୍ଜ, ଦୁର୍ନୀତି କିପରି ଜଡ଼ିତ ତାହା ଜଣାଯାଏ । ସେ କହନ୍ତି ଯୋଗାଣ ବିଭାଗର ଯେଉଁ କାର୍ତ୍ତି ଓ ଦକ୍ଷତା ସେଥିରେ ଏକ ଖାଣ୍ଡି ସୁବର୍ଣ୍ଣର ପିତୁଳା ଥୋଇଦେଲେ ସେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବେଙ୍ଗିପିତଳ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । (୧) ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ କଟକ କଲେଜରେ ଯୋଗାଣ ବିଭାଗକୁ ଦାୟିତ୍ୱସମ୍ପନ୍ନ କରିବା ପାଇଁ ସଚିବାଳୟରୁ ଜଣେ ବଡ଼ ହାକିମଙ୍କୁ ପଠାଇଥିଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଭିଜିଲାନ୍ସ ରିପୋର୍ଟ ଓ ଅଭିଯୋଗ ପହଞ୍ଚିଲା । ତେଣୁ ସେ ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ବ ସ୍ଥାନକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଏଥିରେ ସେହି ଅଫିସର ବିବ୍ରତ ହୋଇ ଜଣେ ଯୋଗାଣ ଇନିସ୍ପେକ୍ଟରଙ୍କୁ

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କୁ କହି ତାଙ୍କ ବଦଳି ରହିତ କରିବା ପାଇଁ । ଏହାର ପ୍ରତିବଦଳରେ ସେ କିପରି ଏହି ଉପକାର ଶୁଣିବେ ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ସେ ତଗରର ଛାପା, ବଣ୍ଟନ ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ବ ବହନ କରିବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସରେ ତିନିହଜାର କପି ବାହାରିବ । ତଗରର କଲେବର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବୃହତ୍ କରାଯାଇ ପାରିବ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସରେ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଇନିସ୍ପେକ୍ଟରଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇବାର ନିର୍ଭର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସଚିବାଳୟରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରରେ ତିରସ୍କାର ଉଚ୍ଚୀରେ କହିଲେ, “ଆପଣଙ୍କୁ ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ମୁଣ୍ଡ ଭର୍ତ୍ତି କରିବାକୁ କିଏ କହିଲା ? ବିଭାଗ ଭିତରେ କେଉଁଠି କ’ଣ ହେଉଛି ତାହା ନ ଜାଣି ଆପଣ ଏତେଦୂର ଆଗେଇ ଗଲେ କାହିଁକି ?” (୨) ଭାତ ହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟିଏ ପରଖିବା ପରି ଇଏ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ । ରାଜନୀତି ମାଧ୍ୟମରେ କେତେ ପ୍ରକାର ଦୁର୍ନୀତି ସମାଜର ଶିରାରେ ଶିରାରେ ପ୍ରସରି ଯାଏ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମୟରେ ଘଟିଥିବା ବଙ୍ଗାଳୀ ଓଡ଼ିଆ ଗୋଷ୍ଠୀ ବିବାଦ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଓ ଭାଷାର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା ଏବଂ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ପାଇଁ ହେଉଥିବା ପ୍ରୟାସ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ଘଟଣା ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ହେଡ଼କ୍ଲର୍କ ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳୀ ଥିଲେ । ସେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ଉପରେ ବୈରଭାବ ରଖୁଥିଲେ । ଥରେ ଲେଖକ କେତେକ ପିଲାଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ କ୍ୟାପଟେନ୍ କ୍ଷେତ୍ରମୋହନ ରାୟଙ୍କୁ ଭେଟି ହେଡ଼କ୍ଲର୍କ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ‘ଶାଲା ଉଡ଼େ’ କହୁଥିବାର ଜଣାଇଲେ । ଶେଷରେ ଏପରି ଘଟଣା ଘଟିଲା ଯେ ହେଡ଼କ୍ଲର୍କ ଲାଞ୍ଜ ନେଉଥିବା ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ଓ ସେହି ଦୋଷରେ ହାତରେ କଡ଼ି ବାନ୍ଧି ତାଙ୍କୁ ଜେଲ୍ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ପାଇଁ ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପ୍ରୟାସ ସର୍ବଜନ ବିଦିତ । ଓଡ଼ୋନେଲ୍ ସାହେବ ଆସିବା ଦିନ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି କେତେଜଣ ମିଶି ବିରାଟ ଶୋଭାଯାତ୍ରାର ଆୟୋଜନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ତୁଟି ପାଇଁ ତାହା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା । ଏହା ଦେଖି ମଧୁବାବୁ ଯେପରି କ୍ଷୁବ୍ଧ ହେଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ତନା କଲେ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଅବମୂଲ୍ୟାୟନ କରାଯାଇ ନ ପାରେ, ବରଂ

ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ମନର ବ୍ୟାକୁଳତା ଓ ତୀବ୍ରତା ହିଁ ସୂଚିତ ହୁଏ ।

ଏବେ ମଧ୍ୟ ସମାଜରେ ବହୁ ପ୍ରକାର କୁସଂସ୍କାର ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ବାସ ପ୍ରଚଳିତ ଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ତତ୍କାଳୀନ ସମାଜରେ ଏପରି ମନୋଭାବ ଅଧିକ ଥିବା ଜଣାଯାଏ । କାହାରି ଦେହ ଖରାପ ହେଲେ ଭୂତପ୍ରେତଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଭାବି ପ୍ରଥମେ ଗୁଣିଆକୁ ଡକାଯାଏ ଝଡ଼ାଫୁଙ୍କା କରିବାକୁ । ସେଥିରେ ଭଲ ନ ହେଲେ ତାଙ୍କର ପାଖକୁ ରୋଗୀକୁ ନିଆଯାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ଭୂତ-ପ୍ରେତଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବିଷୟରେ କେତେ ଘଟଣା ଏଥିରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଭୂତମାନେ ବହୁ ପ୍ରକାରର ଅଛନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଆସି ଉତ୍ପାତ କରନ୍ତି । ଲେଖକଙ୍କ ବାର ଏକର ଜମିରେ ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ଦୈତ୍ୟ, ଚାମୁଣ୍ଡା, ବାସେଳୀ, ମାଦଳମୁଣ୍ଡା, ବ୍ରହ୍ମଦୈତ୍ୟ, ଖପିସ ରହି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଲୀଳା କରୁଥାନ୍ତି । ଲେଖକଙ୍କ ବିଶ୍ବେଷ୍ଟ ଚାକର ରାଉତ ବୁଢ଼ା ଭୂତ, ପ୍ରେତଙ୍କୁ ନେଇ କେତେ କାହାଣୀ କହନ୍ତି । ଭୂତମାନେ କେତେବେଳେ ଦଶ ବାରଟା ହାତ ଥିବା ଝାମ୍ବୁରିମୁଣ୍ଡି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ, କେତେବେଳେ ବିରାଟ କଖାରୁଟାଏ ପରି ମାଦଳମୁଣ୍ଡା ଓ କେତେବେଳେ ଷଷ୍ଠ ହୋଇ ଆବିର୍ଭୂତ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ରାଉତ ବୁଢ଼ା ମନ୍ତ୍ରରା ଧୁଳି ଟିକିଏ ତାଙ୍କ ଉପରକୁ ପକାଇ ଦେଲେ ସେମାନେ କିଲିବିଲି ହୋଇ ପଳାନ୍ତି । ଏପରି ବହୁ ବର୍ଣ୍ଣନା ଏହି ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଲୋକ ଚରିତ୍ର ସହିତ ଭୂତ ପ୍ରେତ ବିଶ୍ବାସ ଅଜାଜା ଭାବେ ଜଡ଼ିତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଛୋଟ ଛୋଟ କୁସଂସ୍କାର ଘେରି ରହିଥାଏ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମା'ମାନେ ବେଶି ଗେହ୍ଲା କଲେ ଦେବତାମାନେ ଈର୍ଷା କରି ତାଙ୍କର ଅମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବହୁଗୁଣିତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି କପଟ କରି ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହାଦ୍ବାରା କୁଆଡ଼େ ଦେବତାମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୟା କରନ୍ତି । ଏପରି ବିଶ୍ବାସ ପଦ୍ମରାଜ୍ୟଙ୍କ ବୋଉଙ୍କ ଠାରେ ବସାବାନ୍ଧି ରହି ଯାଇଥିଲା । ଏହିସବୁ କୁସଂସ୍କାର ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ବାସ ଲୋକଚରିତ୍ରର କୌଣସି ଉପକାର କରେ ନାହିଁ; ବରଂ ପ୍ରଭୂତ କ୍ଷତି ସାଧନ କରେ । ତେଣୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିପାରେ ଚରିତ ସାହିତ୍ୟରେ ଏ ସବୁସ୍ଥାନିତ ହେବାର ମୂଲ୍ୟ କ'ଣ ? ଏତିକି କୁହାଯାଇ ପାରେ ମାନବର ଅନ୍ତଃପ୍ରକୃତି ଓ ବାହ୍ୟ ପ୍ରକୃତି ସହ ତାର ସାମାଜିକ ସ୍ଥିତି ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିବାର ଇଚ୍ଛା ଯେପରି ମାନବିକ ପ୍ରକୃତି ତା'ର ସ୍ବରୂପ ଚିତ୍ରଣ କରିବା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସାହିତ୍ୟର ଦାୟିତ୍ବ । ବୋଧହୁଏ ସେହିପରି ବହୁ ଆତ୍ମଜୀବନୀକାର ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ଲୋକ ଉପାଦାନକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । କେବଳ

‘ମୋ ଫୁଟାତଜାର କାହାଣୀ’ ନୁହେଁ ‘ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ଚରିତ’, ‘ମୋ କାହାଣୀ’, ‘ଗାନ୍ଧୀ ମହାରାଜାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ’, ‘କଳାକାରର କାହାଣୀ’, ‘ଗାଁ’ର ଡାକ’, ‘ଉତ୍ତର କକ୍ଷ’, ‘ସ୍ରୋତସ୍ୱତୀ’, ‘ଜୀବନର ବାଟେ ଘାଟେ’, ‘ଅକିଞ୍ଚନର ଜୀବନ ସ୍ମୃତି’, ‘ଆଖିର ଦେଖା, ପ୍ରାଣର କଥା’ ପ୍ରଭୃତି ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ଚରିତକାରମାନେ ଲୋକ ଉପାଦାନକୁ ସ୍ଥାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଭୂତ ପ୍ରେତ ମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସହିତ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଧର୍ମବିଶ୍ୱାସ, ଚାଳିଚଳଣି, ଅଶିକ୍ଷା, ପର୍ବପର୍ବାଣୀ, କଥାଭାଷା ଇତ୍ୟାଦି ଲୋକ ଉପାଦାନ ସ୍ଥାନ ପାଇଛି ।

ସାହିତ୍ୟର ଆଦିରୂପ ହେଉଛି ଲୋକସାହିତ୍ୟ । ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ତାର ବିପୁଳ ଅଂଶ ହେଉଛି ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ । ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟ ଯେପରି ସାଂସ୍କୃତିକ ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ, ଲୋକସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବଳିଷ୍ଠ ପୃଷ୍ଠଭୂମି ରହିଛି । ତାର ଭାଷା, ଶବ୍ଦପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ପୃଥକ । ସାମନ୍ତବାଦୀ ଯୁଗରେ ବିଦଗ୍ଧ ସାହିତ୍ୟକୁ ଯେଉଁ ଆଦର ମିଳୁଥିଲା ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଭାଗ୍ୟରେ ତାହା କୁଟୁ ନଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି ପାଠକ ଓ ଲେଖକଙ୍କର ଆଦର ଜାତ ହୋଇଥିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରା ଯାଉଛି । ଅନେକ ଲେଖକ ଗ୍ରାମୀଣ ଶବ୍ଦ, ଜଗତମାଳୀ ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରୟୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ‘ମୋ ଫୁଟାତଜାର କାହାଣୀ’ରେ ଲୋକଭାଷାର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କେତେଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଲେ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବ । ବହୁ ଜଗତମାଳୀ ମଧ୍ୟରୁ ଅଳ୍ପ କିଛିର ପ୍ରମାଣ ଦେଉଛି— ‘ଷାଠିଏ ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ଇ ଶୁଆ, ବିଲେଇ ଦେଖିଲେ ଅଟାବୁଆ’, ‘ତୋର ଦେଖି ମୋର ଡେଇଁଲା ତାହାଣ ଆଖି’, ‘ତୋଲ ଖାଉଟି ମାଡ଼, ହାଡ଼ି ଖାଉଟି ପଇସା’ ପରି ବହୁ ଜଗ ଏବଂ ଅଜଗବି, ରଦଖଦ, କୋତେଇ ନଥାଏ, ଗାଭୁରି ପକାଇବା, ଆଲୁକୁଟି ମାଲୁକୁଟି, ବାଁ ଖାଡ଼ିଆ ହୋଇ ବୁଲିବା, ନେଞ୍ଜେରା କୋତରା ହସ, ପାଖଲା ପାଖଳି ପରି ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଗ୍ରାମୀଣ ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଯେହେତୁ ସତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ହେଉଛି ଚରିତ ଗ୍ରନ୍ଥର ଆଧାର, ତେଣୁ ମିଥ୍ୟା, ଛଳନା, କପଟତାକୁ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଅନେକ ଚରିତକାର ନିଜର ବଢ଼ିମା ଦେଖାଇବା ପାଇଁ କିମ୍ବା ନିଜର ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ଲୁଚାଇ ଦେଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରବଞ୍ଚନାର ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି । ଆଉ କେତେଜଣ ଅସୁଯା ପରବଶ ହୋଇ ଅନ୍ୟ କାହାରି ଉପରେ ମିଥ୍ୟା ଦୋଷାରୋପ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଆଉ କେତେକ ଲେଖକ ନିର୍ଦ୍ଦୟରେ ନିଜର ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତାକୁ ସ୍ୱରଚିତ ପୁସ୍ତକରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଅପ୍ରିୟତା,

ବିଦେଷକୁ ବେଖାତିର କରି ଅନେକ ଲେଖକ ଜାତି, ସମାଜ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷର ଦୋଷ ତୁଟିକୁ ଖୋଲାଖୋଲି ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ପଷ୍ଟାତ୍ପଦ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଜ୍ଞାନପୀଠ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ ଲେଖକା ଜୟିରା ଗୋସ୍ୱାମୀ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ‘ଅଧ୍ୟାଲେଖା ଦସ୍ତାବିଜ’ରେ ନିଜର ଆବେଗପ୍ରବଣ ଅନୁଭୂତିର ନିରାବରଣ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆରେ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗୋପାଳ ପ୍ରହରାଜ, ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି, ଦୀନବନ୍ଧୁ ଦାସ (ଟିମା)ଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବହୁ ଲେଖକଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସ୍ମରଣ କରାଯାଇ ପାରେ । କେହି ନିଜର ଦୋଷର ସ୍ୱାକାରୋକ୍ତି କରିଛନ୍ତି ତ କେହି ଆପଣା ଦୋଷର ପ୍ରକାଶନ ନ କରିବା ପାଇଁ ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ‘ମୋ ଫୁଟାତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ ବିଷୟରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ, ଆଲୋଚ୍ୟ ଲେଖକ ଅତି ଗର୍ହିତ ଅପରାଧ କରି ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ କରିଥିବା ଅସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନିଃସଙ୍କୋଚ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ପାଠ ପଢ଼ିବା ବେଳେ ବିଭିନ୍ନ କୌଶଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ପରୀକ୍ଷାରେ କପି କରିବା, ଗୋଟିଏ ବର୍ଷର ପାଠକୁ ତିନିବର୍ଷରେ ଶେଷ କରିବା, ଫେଲ୍ ହେଉଥିବା ଯୋଗୁଁ ସହଧ୍ୟାୟୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବିଦ୍ରୁପ ଶୁଣିବା ଇତ୍ୟାଦି ଘଟଣାକୁ ଅବଲୀଳା କ୍ରମେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଯିବା ଲେଖକଙ୍କର ଚାରିତ୍ରିକ ଦିଗକୁ ଉନ୍ନେତନ କରେ । ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲା ବେଳେ ସ୍କୁଲ ମାଗାଜିନ୍‌ରେ ତାଙ୍କ ଗଛଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ସିନା କିନ୍ତୁ ପାଠକଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରଶଂସା ପରିବର୍ତ୍ତେ ନିନ୍ଦା ହିଁ ମିଳିଲା । ‘ନାକ୍‌ଟା ଚିତ୍ରକର’ ଓ ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ଠାରୁ ବାରମ୍ବାର ଫେରିଛି । ଏସବୁ ବିଷୟ ଗୁପ୍ତ ରଖିବାକୁ ସେ ଇଚ୍ଛା କରିନାହାନ୍ତି ।

ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ସାହିତ୍ୟିକ, ପତ୍ରିକା ସମ୍ପାଦକ କେହି ତାଙ୍କ ଲେଖନୀର ତୀବ୍ର ଆଘାତରୁ ବର୍ତ୍ତିଯାଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କେବଳ ସମାଲୋଚନା ନୁହେଁ, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱନା ମଧ୍ୟ କରିଚନ୍ତି ତୀବ୍ର ଓ କଟୁ ଭାଷାରେ । ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ସମ୍ପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ନାଁରେ ଡାହା ମିଛ କଥାଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖିବାରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ମୁକାବିଲାକରି କଦର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗପଟିଏ ଲେଖି ତଗରରେ ଛାପିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଏପରି ଅରୁଚିକର, ନିମ୍ନସ୍ତରୀୟ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିଲେ ଯେ ଅଭିଯୋଗକାରୀଙ୍କ କୁସାରତନା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ କିନ୍ତୁ କହୁଥିଲେ, ‘ରାମବାବୁ, ଟିକିଏ ସଂଯତ ହୁଅ । ଭାଷା ଅତି ତୀବ୍ର ହୋଇ ଯାଉଛି । ରାଜନୀତିକ ନେତାଙ୍କୁ ସେ ଅଶୀଳୀନ ଭାଷାରେ ଗାଳି ଦେଉଥିଲେ । ସିଂହଦେଓ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ବେଶାଦିନ ତିଷ୍ଠି ନ ରହିବାର କାରଣ ସେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି, ‘ସଜ ଘା’ରେ

ଯୋକ ପକାଇବା ଲାଗି ଓଡ଼ିଶାରେ ଅସାଧୁ, କୁଳି, ରାଜନୀତିଜ୍ଞ କିଛି କମ୍ ନଥିଲେ । ବାରକୁଳା, ଅକର୍ମା, ଗୁଣ୍ଡା ଫଉଜଙ୍କ ଭିତରୁ ଏ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ମାନେ ଛତୁ ପରି ବାହାରି ପଡୁଥିଲେ ।” (୩) ହଷ୍ଟରସେନ୍ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଥିବା ଖବର ଶୁଣି କେହି ଆଖି ପୋଛିଥିଲେ ତ କେହି କହିଲେ ମରିଚି ଭଲ ହେଇଛି । ପିଲାମାନଙ୍କୁ କଂଗ୍ରେସିଆ ହେବାକୁ ମନା କଲା । ଲେଖକ କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଅନୁଭବ କଲେ, ‘ହଷ୍ଟରସେନ୍ ଯାହା କରିଥିଲେ, ଭଲ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ପାଠ ପଢ଼ାପଢ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ନେତାମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷ ଟାଉଟର କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ସ୍କୁଲ ବର୍ଜନ ନ କରି ପାଠ ପଢ଼ିଗଲେ ସେମାନେ ଏବେ ବେଶ୍ ଅୟସରେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ନେତା ହୋଇଛନ୍ତି ।’ ତାଙ୍କର ଏହି ମତ ସହ କେହି ଏକମତ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ସେ ସର୍ବଦା ନିର୍ଭୀକତା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଧସ୍ତାଧସ୍ତି’ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ସେ ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ବିଷୟରେ ଯାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି ତାହା ଯେପରି ନିନ୍ଦନୀୟ, ସେହିପରି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ । ଚାରିଜଣ ଲେଖକ ସ୍ୱୟଂସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଉତ୍ସବ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସଭାପତି ବରା ପକ୍ଷୁଡ଼ି ପୁଡ଼ିଆଟିଏ ନେଇଥିଲେ ଓ ନିଜ ହାତରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଖୁଆଇ ଦେଇ ବଧାଇ ଜଣାଇଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଘରୁ ଚାରିଟି ଘାସର ମାଳା ତିଆରି କରି ନେଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ସମୋଧନ କରି କହିଲେ, “ତୁମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭା ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷର ଅଭାବ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି । ତେଣୁ ମୁଁ ତୁମମାନଙ୍କ ଗଳାରେ ଏଇ ମାଳା ପିନ୍ଧାଉଛି । ଏହା ହେଉଛି ଦୁବଘାସର ମାଳା, ଏକ ନମ୍ରତାର ପ୍ରତୀକ । ଏଇ ମାଳା ତୁମମାନଙ୍କୁ ନମ୍ରତା ଯୋଗାଇ ଦେଉ ।” (୪) ଯେଉଁ ଘଟଣା ସବୁ ଘଟିଛି ତାହା ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପରି ସେ କନ୍ଦଳକୁ ଅକ୍ଷରରେ ସାଇତି ଯିବାକୁ ସାହସ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଖୁବ୍ କମ୍ ଅଛନ୍ତି ।

ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଘଟୁଥିବା କେତେକ ଘଟଣାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସଂକୋଚ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଓ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଭାଇନା ପ୍ରାକ୍ତିସିଂ ମିଡିଲ୍ ଇଂଲିସ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ଡରକୁଳା ଓ ଲାଜକୁଳା ଢଙ୍ଗ ଦେଖି ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ତୁଟି ଟାଣୁଥିଲେ ତ କିଏ ଖତେଇ ହେଉଥିଲେ । ଆଉ କେହି କେହି କାମିକକୁ ଟାଣୁଥିଲେ । ଏହା ପଢ଼ି ମନେହୁଏ ବର୍ତ୍ତମାନ କଲେଜରେ ର୍ୟାଗିଙ୍ଗ୍ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଲାଣି ସେ ସମୟରୁ ଏହାର ଭିତ୍ତିପ୍ରସ୍ତର ସ୍ଥାପନ ହୋଇ ସାରିଥିଲା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ହାସ୍ୟରସର ସ୍ତମ୍ଭ ଭାବରେ ସୁପରିଚିତ । କେତେବେଳେ ନିରୋଳା ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରକାଶ କରିଚନ୍ତି ତ କେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ହାସ୍ୟରସ ସହିତ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପର ପ୍ରଲେପ ମିଶି ରହିଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପ ଓ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ହାସ୍ୟରସ ଭରପୂର ହୋଇ ରହିଛି ।

ତାଙ୍କ ଜାତକ ଦେଖି ଜ୍ୟୋତିଷ ଚନ୍ଦ୍ରପୂଜା ପାଇଁ କହିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ବୋଉ ଛେନା ଗୁଡ଼ ଭୋଗ ଦେଇ ସୁନାର ଚାନ୍ଦ ପୂଜା କରନ୍ତି ଗ୍ରହ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ । ଲେଖକ ଛେନା ଗୁଡ଼ ଖାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ଯେଉଁଦିନ ଏ ପୂଜା ଉଜୁଆଁ ହେଲା ସେ ଦିନ ତାଙ୍କ ମନ ଭାରି ଖରାପ ହେଲା । “ବହୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପରେ ପୂଜାର କାରଣ ସ୍ବରୂପ ଜାଣିଲି ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହ ମୋ ଜାତକରେ ଗୋଟିଏ ଅଧାନରେ ରହି ଯାଇଥିଲେ । ସେହିଦିନ ସେ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କରି ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଗଲେ । ମନେ ମନେ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେଇ କହିଲି— ଯେଉଁଠି ଥିଲ ସେଇଠି ଆଉ ଦଶ ବାରବର୍ଷ ରହି ଯାଇଥିଲେ କି ମୁଲିଙ୍ଗଟା ହୋଇ ଯାଇଥାନ୍ତା ଯେ । କ’ଣ ଏମିତି ତନାଘନା କାମ ପଡ଼ିଲା ଯେ ଏକାବେଳକେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଚାଲିଗଲ । ଯାହା ହେବାର ହେଲାଣି, ଶୀଘ୍ର ଫେରିଆସ । ମୋ ଛେନାଗୁଡ଼ ଖିଆ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଯେ ।” (୫) ଲେଖକଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୀ କହି ନ ଆସିବା ଓ କଲେରା ଡାଡ଼ରେ ଇଂରାଜୀ ଓଡ଼ିଆ ବୁଝୁନଥିବା ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ରୋଗୀକୁ କେତେଥର ଝାଡ଼ା ହୋଇଛି ପଚାରିବାରୁ ରୋଗୀ କିଛି ବୁଝୁ ନଥିବା ଜଣାଇଲା । ତେଣୁ ଲେଖକ ହିନ୍ଦୀରେ କହିଲେ— କେତେଥର ହଟ୍ ହୁଆ ?” ତାହା ମଧ୍ୟ ସେ ନ ବୁଝିବାରୁ ଝାଡ଼ା କରିବାର ସମସ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଅଭିନୟ କରି ଜଣାଇଲେ । ତାହା ଜଣେ ସିଷ୍ଟର୍ ଦେଖି ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହିଦେଲା ଓ ବେଶ୍ ହାସ୍ୟରୋଳ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ।

ଲେଖକ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ବହୁ ଉପମା ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଉପମା ହାସ୍ୟରସ ମଣ୍ଡିତ ଓ ତହିଁରୁ ତାର ମୌଳିକତାର ପରିଚୟ ମିଳେ । ସବୁବେଳେ ଫେଲ୍ ହେଉଥିବା ଲେଖକ ପାଣ୍ଠ କରିବାରୁ ସମସ୍ତେ ପରୀକ୍ଷାକୁ ମୁଥମାରି ତା ଠାରୁ ପାଣ୍ଠ ଆଦାୟ କରିଛି । ଭଙ୍ଗା ସାଇକେଲକୁ ଛୋଟା ସାଇକେଲ୍ କହିବା ଓ ତାକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ହଡ଼ା ବଳଦ କିଣିବା ବେଳର ଅବସ୍ଥା ସହ ତୁଳନା କରିବା, ଷ୍ଟାଇଲ୍‌କୁ ବିଛୁଆଡ଼ି କହିବାରେ ତାଙ୍କର ଉପମା ନିର୍ବାଚନରେ ସ୍ବତନ୍ତ୍ରତା ବାରି ହୋଇଯାଏ । ସୁଖରେ କଟିଯାଉଥିବା ହଷ୍ଟେଲ୍ ଜୀବନକୁ ପାର୍ବତ୍ୟ ନଈର ସ୍ରୋତ ପରି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବେଗରେ ଚାଲିଗଲା ବୋଲି ସେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ

ଡଗର ପ୍ରେସ୍ ହଠାତ୍ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଚାଲିଗଲା, ତାହା ଲେଖକଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବାଧୁଲା ।
 “ଝଡ଼ ତୋଫାନରେ ବସା ଭାଙ୍ଗିଯାଇଥିବା ଚଢ଼େଇଟିର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ହୁଏ, ମୋର
 ସେହି ଅବସ୍ଥା ବହୁଦିନ ଯାଏ ଲାଗି ରହିଲା ।” (୬) ସେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଚିନ୍ତି
 ଘର ବାହୁଡ଼ା ଗୋରୁମାନେ ତାଙ୍କ ସିଙ୍ଗରେ ମୃଦୁ ଭୂଷାଭୂଷି ହୋଇ ଆସିଲା ପରି
 ସ୍କୁଲରୁ ଫେରୁଥିବା ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଠେଲାପେଲା ଚାଲିଥାଏ ।

‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ’ରେ ରହିଛି ସାହିତ୍ୟ, ସମାଜ, ରାଜନୀତି ଓ
 ଜାତିପ୍ରୀତିର ବିଷୟ । ପ୍ରସଙ୍ଗ କ୍ରମେ ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାର
 ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟ ମିଳେ । ଲେଖକଙ୍କ ଶୈଳୀ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ । ଶବ୍ଦ ସଂଯୋଜନାରେ
 ରହିଛି ଗ୍ରାମାଣତା ଓ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ଭାଷାର ସମନ୍ୱୟ ଏବଂ ପୁସ୍ତକଟି ହୋଇଛି ସୁଖପାଠ୍ୟ ।
 ସର୍ବୋପରି ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ, ସଂଘାତ ଓ ସଂଘର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଗତି କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ
 ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜୀବନ ବିମୁଖ ନ ହୋଇ ଜୀବନର ସଫଳତା ଦିଗରେ ଅଗ୍ରସର
 ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହା ନୈରାଶ୍ୟବାଦୀ, ପଟ୍ଟାତ୍ମୁଖ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହ ଓ
 ପ୍ରେରଣାର ରୂପକାୟ ଶକ୍ତି । ଏହା ପାଠକମାନଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଆକର୍ଷିତ କରୁଥିବ ।

(୧) ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ, ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଇଷ୍ଟର୍ଣ୍ଣ ମିଡିଆ ଲିଃ. (୧୯୮୯) ପୃ. ୨୧୧

(୨) ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ, ପୃ. ୨୧୨

(୩) ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ, ପୃ. ୨୧୪

(୪) ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ, ପୃ. ୨୪୩

(୫) ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ, ପୃ. ୧୨

(୬) ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ, ପୃ. ୨୨୯

ଭୋଟସର୍ବସ୍ୱ ଦୁନିଆର ରୂପଚିତ୍ର

ସରୋଜିନୀ ମିଶ୍ର (ପଣ୍ଡା)

ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଯାହାଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ରହିଥିଲା ଅନ୍ତରାତ୍ମାରେ ଆଉ ବହିର୍ଦୃଷ୍ଟି ଘୂରି ବୁଲୁଥିଲା ବହିର୍ଜଗତରେ ବିଶାଳ ପରିଧି କାଟି ପ୍ରତିଟି ଆତ୍ମାର ସୁଖଦୁଃଖକୁ ଅନୁଭବ କରି, ପ୍ରତିକାର ଚିନ୍ତା କରି ଲେଖନୀରୁ ଝରୁଥିଲା ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ତଥା ତୀର୍ଥ୍ୟକ୍ ଉକ୍ତିରେ ଭରା ଉପନ୍ୟାସ, ଗଳ୍ପ, କବିତା ଓ ସମାଲୋଚନା । ସେ ଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଜଗତର ଯୁଗସ୍ତମ୍ଭ । କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାର ସୁଯୋଗ୍ୟ ପରିଚାଳନା ସମ୍ପାଦକ । ନିଜ ଜୀବନକୁ ଏକ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗା ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ଦୁଃଖର ସମୁଦ୍ରକୁ ସେ ଲେଖନୀ ରୂପକ ଆହୁଲା ଧରି ପାରି ହୋଇଥିଲେ । ‘ନାକ୍ତା ଚିତ୍ରକର’ ତାଙ୍କର ଏକ ସଫଳ ଉପନ୍ୟାସ । ଏହାପରେ ସେ ଲେଖି ଚାଲିଲେ ‘ନିଲଠା କବି’, ‘ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ’, ‘ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ’, ‘ସାହିତ୍ୟ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି’, ‘ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’ ଇତ୍ୟାଦି ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ରଚନାବଳୀ । ଯେଉଁ ବିଭାଗରେ ସେ ହାତ ଦେଉଥିଲେ, ସେଥିରେ କାୟ ମନେ ବାକ୍ୟରେ ମଜ୍ଜି ଯାଉଥିଲେ । ଦିନ ମଜୁରିଆ, ଚାଷୀ ମୂଲିଆ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅତି ଉଚ୍ଚ ବର୍ଗର ଧନୀ ଶ୍ରେଣୀର ମଣିଷମାନଙ୍କର ଜୀବନଚର୍ଯ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ତାଙ୍କ ଅନୁଭବର ପରିଧି ଭିତରେ ଜମାଟ ବାନ୍ଧି ରହିଥିଲେ । ସବୁ ଦିଗରୁ ସମାଜକୁ ସୁଧାରିବା ଯେମିତି ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ବ୍ରତ ଥିଲା ।

ଆମ ଦେଶର ରାଜନୀତିର ଆତ୍ମଲବ୍ଧ ସେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିଥିଲେ ନିଜର ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା । ‘ରାଜନୀତି’ ଏପରି ଏକ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ଶବ୍ଦ, ଯାହା ରାଷ୍ଟ୍ରର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନୀତି ରୂପେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପରିଗଣିତ ହୋଇ ଆସିଛି । ଦେଶ ଶାସନର ସର୍ବୋତ୍ତମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭାବରେ ଆମ ଦେଶରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରକୁ ଧରି ନିଆଯାଇଛି । କାଶ୍ମୀରଠାରୁ କନ୍ୟାକୁମାରୀ ଯାଏ ଏହି ବିଶାଳ ଭୂଖଣ୍ଡ ଭାରତ ଆପଣେଇ ନେଇଛି ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ଗଣତନ୍ତ୍ର ଏପରି ଏକ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା, ଯାହାର ସର୍ବୋତ୍ତମ ସଂଜ୍ଞା ଆମେରିକାର

ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଆକ୍ରାହମ୍ ଲିଙ୍କନ ଦେଇଥିଲେ - “ଗଣତନ୍ତ୍ର ଲୋକଙ୍କର, ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଓ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା।” ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅତୀତର ରାଜତନ୍ତ୍ରଠାରୁ ଅଧିକ ଲୋକାଭିମୁଖୀ। କିନ୍ତୁ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ବିଧି କିପରି ଦୁର୍ନୀତି ରୂପକ ପଙ୍କରେ ପଡ଼ି ଛଟପଟ ହେଉଛି, ତାହାର ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଛି ଏହି ‘ଭୋଟ’ ବହିର ପ୍ରତିଟି ଗଛରେ। ଲେଖକ ଜଣେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ବା ରାଜନେତା ନଥିଲେ। ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦନା ସହିତ ଜନସଂପର୍କ ଓ ମାନବ ଜାତି ପ୍ରତି ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା ତଥା କିଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ କିଛି ପରୋକ୍ଷ ଅନୁଭୂତିକୁ ପୁଞ୍ଜି କରି ସେ ଏହି ସଫଳ ସୁନ୍ଦର ପ୍ରାଣବନ୍ତ ପୁସ୍ତକଟି ରଚନା କରିଛନ୍ତି। ଯେଉଁଥିରେ ସେ ଭରି ଦେଇଛନ୍ତି ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଯେତେ ସବୁ ନଗ୍ନ ସତ୍ୟ - ଯାହା ସାଧାରଣତଃ ପରେ ଲୋକଲୋଚନର ଆଦୁଆଳରେ ଘଟିଥାଏ ଏବଂ ଯାହାର କିଛି ଆଦି ଅନ୍ତ ନଥାଏ। ଉପରକୁ ଯାହା ମହାକାଳ ଫଳ ପରି ଦିବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର, ଭିତରକୁ ଗଲେ ପୋଡ଼ା ଅଙ୍ଗାର।

ଆମ ଦେଶରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଯେଉଁ ସ୍ଥିତି ଥିଲା, ତାହାର ଜୀବନ୍ତ ଚିତ୍ରକୁ ନେଇ ଲେଖା ‘ଭୋଟ’ ବହିଟିର ପ୍ରଥମ ଗଛ ରହିଛି ‘ନିର୍ବାଚନ ପାଣ୍ଠି’। ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ ବେଳରୁ କିପରି ‘ନୋଟ୍ ନିଅ ଭୋଟ୍ ଦିଅ’ ଶବ୍ଦର ଗୁଞ୍ଜରଣ ହୁଏ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ନାନା ପ୍ରକାର ଓଲଟା ସିଧା ଉପାୟମାନ ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଏ, କେନ୍ଦ୍ର ନାମରେ ରାଜ୍ୟ ନାମରେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଉନ୍ନତି ନାମରେ ବିଶ୍ଵ ଘୁରି ଆସନ୍ତି କିଛି ସୁପର ଚାଲାକ୍ ଲୋକ। ଉପରେ କଥାରେ ସର ପକାନ୍ତି - ଭିତରେ ସବୁ କୋରି ନେଇ ଖୋଳ କରିଦିଅନ୍ତି। ନାଁ ହେଉଥାଏ ସରକାରଙ୍କର, ଲାଭ ନେଉଥା’ନ୍ତି ମଝି ଲୋକ। ପୁଣି କେବେ ହୁଏ ବିପରୀତ। ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହି ତିନି ସ୍ତରର ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଲେଖିଛନ୍ତି - “ଏତେ ପ୍ରୀତି, ଏତେ ବନ୍ଧୁତ୍ଵ, ଏତେ ଦିହଘଷା, ଏତେ ନୋଟ୍ ଖସା କିଛି କାମ କଲାନ୍ତି! ସତେ କ’ଣ ପ୍ରିୟତମ ରାଗିଗଲେ!” ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଲେଖକ ବେଶ୍ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତି ଛଳରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି, କିପରି ଭୋଟ ନାମରେ ତିନି ଡବଲ ନିର୍ବାଚନ ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଏ।

ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ ପରେ ଲେଖକ ଭୋଟର ତାଲିକା ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରାଇଛନ୍ତି। ଏଠାରେ ଲେଖକଙ୍କର ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା ସହିତ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ପରିଚୟ ମିଳିଥାଏ। ଦଳର ପ୍ରତୀକ ବା ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ସେ ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣ କରିବା ସହିତ ନିର୍ବାଚନରେ ଜିତିବା ପାଇଁ କିପରି ଭୋଟର ତାଲିକା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଖେଳ

କସରତ ଅଦଳ ବଦଳ, ଠିକ୍‌କୁ ଭୁଲ୍ କରାଯାଏ, ତାହାର ଉପାଖ୍ୟାନ ବାଢ଼ିଛନ୍ତି ଲେଖକ । ସରଳ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନର ମହତ୍ତ୍ୱ କହି ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ କରାଯାଏ । ରାଣ ନିୟମ ଦେଇ ମତ ଆଉ ପଥ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇପାରେ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି ଲେଖକ ।

‘ଭୋଟ୍ ଲିନ୍ ବଟିକା’ — ଅନ୍ୟତମ ଆକର୍ଷଣୀୟ କାହାଣୀ । ଏଥିରେ ଲେଖକ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି, ଏକବାଗିଆ ହୋଇଯାଇଥିବା, ଅଧାପାଠୁଆ, ଅଧା ସହରୀ ନାୟକ କିପରି ମାନସିକ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଚାଲିଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ତା’ ସାଙ୍ଗ ତାକୁ ‘ଭୋଟ୍‌ଲିନ୍ ବଟିକା’ ଦେଇ ତା’ର ଉପଚାର କରିଛି । ଖାଲି ଟିକେଟ୍ ପାଇ ନେତା ହେବା ଆଶାରେ ଗାଁରେ କାହାରି ସହିତ ମିଶୁ ନଥିବା ପିଲା କିପରି ଚିତଳ ମାଛ ପରି ଲୋଉଟି ପଡ଼ିଛି । ଚାଷୀ, ଗରିବ, ହରିଜନ, ଗିରିଜନ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଅବାଧରେ ମିଶିଛି । ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ ଦେଇଛି, ଆପଣା ପାରିବାପଣ ଦେଖାଇଛି ଏବଂ ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ବଡ଼ ନେତାଟିଏ ପାଲଟି ଯାଇଛି ।

‘ଭକୁଆ ପ୍ରଚାରକ ଦଳ’ ଗଛରେ ଲେଖକ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୃଷ୍ଠା ଉନ୍ମୋଚନ କରିଛନ୍ତି । ଦେଖାଯାଏ, ଭୋଟ୍ ପ୍ରଚାର ବେଳେ ଅନେକ ଲୋକ ଆଶା କରିଥା’ନ୍ତି କିଛି ପିଇବାକୁ, କିଛି ସାମନାରେ ତ ପୁଣି କିଛି ପ୍ରଚ୍ଛଦ ପଛଆଡ଼େ । ପ୍ରବଳ ଅଳ୍ପ କଷ୍ଟା ଚାଲେ । କପୋଳ କହିତ କାହାଣୀ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ହେଲେ ହଠାତ୍ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶୁଣାଯାଏ, ଜଣେ ରହସ୍ୟଜନକ ଭାବରେ ପ୍ରାର୍ଥାପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେବାର କଥା । ବିଛୁଆତି ଛାଟରେ ମାଡ଼ ଖାଇବାର ଏ ଅନୁଭୂତି ବେଶ୍ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି ଲେଖକ ।

‘ଭୋଟ୍’ ପୁସ୍ତକର ଅନ୍ୟତମ ଗଛ ‘କାଦୁଅ ଫିଙ୍ଗା ଦରବାର’ । ନାମକରଣରୁ ଲେଖକଙ୍କ ତୀର୍ଥ୍ୟକ୍ ଉକ୍ତି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଛି । ଲେଖକ ନିର୍ବାଚନ ଇସ୍ତାହାର ଖୋଜିଛନ୍ତି ଜଣେ ବୈଦେଶିକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷକ ଗେବ୍ରିଏଲଙ୍କ ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ ଦେଶରେ ଦଳୀୟ ନିର୍ବାଚନ ଇସ୍ତାହାରର ଘୋର ଅଭାବ । ତା’ ପରିବର୍ତ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ମିଳିଛି ଅପର ଦଳର ଯେତେ ସବୁ ନକାରାତ୍ମକ ତଥ୍ୟ । ଯାହାକୁ ସେ ନିଜ ଦେଶର ‘କାଦୁଅ ଫିଙ୍ଗା ଦରବାର’ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି ।

‘ଡକେଇଟି’ ଗଛରେ ଲେଖକ ପ୍ରଧାନ ଚରିତ୍ରକୁ ‘ବ୍ରହ୍ମଶୋଷା’ ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି । ଯିଏକି କାନ୍ଥାରାଟି, କେନ୍ଦୁପତ୍ର ଠିକାଦାରୀ, କଳା ବେପାର, ମହାଜନି ଆଦି ଅନେକ ବାଟ ଦେଇ ଧନ ରୋଜଗାର କରି ତା’ର ଟ୍ରେଜେରୀ ଭରିବାରେ ଲାଗିଛି । ତା’ପ୍ରତି ଅସହ୍ୟ ଦଳେ ଟୋକା ତା’ ପିଛା ଲାଗିଥିଲେ । ଶେଷରେ ବନା

ପ୍ରଧାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ‘ରାଜନେତା’ ହେବାର ଲାଳସା ରୂପକ ଡକାୟତ ଲଗାଇ ଦେଇଛି ଏବଂ ସେହି ଲୋଭ ଦେଖାଇ ଦେଖାଇ ଟ୍ରେଜେରୀ ଖାଲି କରାଇ ପାରିଛି । ନେତା ହେବାର ନିଶା ଖସିଲା ବେଳକୁ ସବୁ ଶୂନ୍ୟ । କତରା ଧରିଛନ୍ତି ପ୍ରଧାନେ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଆଉ ଏକ ଗାଁରେ ବନାକୁ ଟୋକାମାନେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେଲେ । ରାଜନୀତିରେ ଏପରି ବିଶ୍ୱାସଯାତୀ ଜନ୍ମନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ଅଜସ୍ର ଉଦାହରଣ ରହିଛି — ଯାହାକି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଗଞ୍ଜ ଛଳରେ ସାରା ଜଗତକୁ ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

‘ବିରାଡ଼ି ଛିଙ୍କା ଭୋଟ’ ଗଞ୍ଜଟିରେ ଲେଖକ ନେଉଳି ଦାସ ମାଧ୍ୟମରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି, କିପରି କିଛି ଲୋକ ଅନ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ ଦୋଷ ଢାଳି ଦେଇ ନିଜକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ରଖିବାକୁ ଅପଚେଷ୍ଟା କରିଥା’ନ୍ତି । ନେଉଳି ଦାସ ନାମକ ନାୟକ ଆମେରିକା ଗୋଇନ୍ଦା ବିଭାଗର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ନିଜ ଅଯୋଗ୍ୟତାକୁ ଲୁଚାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଲେଖକ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ହାସ୍ୟ-ରସ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଭରା ସକାରାତ୍ମକ ଉପସଂହାର ଆଣିଛନ୍ତି ପ୍ରତିଟି ଗଞ୍ଜରେ ।

ଲେଖକଙ୍କ ମାନସିକ ଜଗତଟା ହିଁ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗର ଖଣି । ଗଞ୍ଜର ନାମକରଣ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କର ନାମକରଣ, ପଦପଦବୀର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଥିରେ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଭରି ରହିଛି । ଭୋଟ କିପରି ଉତ୍ତାଳ ଲହରୀ ପରି ଆସେ ଏବଂ ଶେଷରେ ଭଙ୍ଗା ପଡ଼ିଯାଏ, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଛି ‘ଭୋଟ୍ ଭଙ୍ଗା’ ଗଞ୍ଜରେ ।

ଭୋଟରୁ କିଛି ରାଜନୀତିକ ମିଛ ଜ୍ୟୋତିଷ ମଧ୍ୟ ଲାଭ ଉଠାଇବାର ଉଦାହରଣ ‘ଭୋଟୁଲୁ ବାବାଙ୍କ ଭୋଟ କିମିଆ’ ଗଞ୍ଜ । ଜାଲ ଭୋଟର କାରବାର କଥା ଅଛି ‘ପଲ୍ଲୀ ଭୋଟ ଗ୍ରହଣ କେନ୍ଦ୍ର’ରେ । ‘ଭେଡ଼ି ବେପାର’ ଗଞ୍ଜରେ କିପରି ନିର୍ବାଚିତ ସଦସ୍ୟମାନେ କିଣାବିକା ହୋଇ ସରକାର ଗଡ଼ାରେ ନିକୃଷ୍ଟତମ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଛନ୍ତି ନାହିଁ, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ସରକାର ଗଠନ ପରେ କିପରି ନିଜ ସରକାରଙ୍କର ଟେକ ଦେଖାଇବା, ନିଜ ବାଜା ନିଜେ ବଜାଇବା, ଅଯଥା ସମସ୍ୟା ସୃଷ୍ଟି କରି ସମାଧାନ କରି ନାଁ ଉଠ କରିବା, ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁନରାୟ ‘ଭୋଟ ଚାଷ’ ଆରମ୍ଭ କରିବା ହୋଇପଡ଼େ ବଡ଼ କାମ । ଚକ ଗଡ଼ିବା ପରି ଶାସନ ଗଡ଼ି ଚାଲେ । ଲେଖକଙ୍କ ଭାଷାରେ “ଚକ ଢିଲାକୁ ଅଖ ଢିଲା ।” ତହିଁରେ ବଳଦ ଦି’ଟା ହଡ଼ା ଆଉ ଶଗଡ଼ିଆକୁ ଧଇଁ ପେଲୁଛି । ଶାସନ ଶଗଡ଼ ଯେ କେତେବେଳେ ଓଲଟି ପଡ଼ିବ କି କେଉଁ ଖମ୍ବାରେ ପଡ଼ି ତୁରମାର ହୋଇଯିବ, ତାହା ଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ ଡିମାଡ଼ିମା ଆଖିରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।”

ଶେଷ ଗଛ ‘ଅପାର୍ଥିବ ନିର୍ବାଚନ ।’ ଏଥିରେ ‘ଭୋଟ ବାକ୍’ ଚୋରି ପରି ଜଘନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ବର୍ଣ୍ଣନା ସହିତ ତାହାର ଅନ୍ତ ହୋଇଛି ସନ୍ଧ୍ୟାସରେ । ଭୋଟରେ ସବୁ ପ୍ରକାର ନାରକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିସାରି ଶେଷରେ କିପରି ବାବାଜୀଙ୍କ କମଣ୍ଡଳୁ ଜଳ ଛିଆରେ ଜୀବନରକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି ଦେଖ, କହେଇ ଓ ସନେଇ, ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦିଆଯାଇଛି ।

ଗଭୀର ଅବବୋଧ, ବର୍ଣ୍ଣନା ଚାତୁରୀ, ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ଓ ପ୍ରୟୋଗ, ପ୍ରତିଟି ଘଟଣାର ଚିକିନିଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦାନ, ଆକର୍ଷଣୀୟ ଭାବରେ ଉପସ୍ଥାପନ ଓ ଉପସଂହାର କରିବା ଅବସରରେ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ପାଇଁ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତି, ଜାତି ପାଇଁ ବାର୍ତ୍ତା ସବୁ ଭରି ଦେଇଛନ୍ତି ଲେଖକ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ । ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ‘ଭୋଟ୍’ । ଏହାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରଚିତ ହୋଇଛି ୧୮ଟି ସଫଳ ଗଳ୍ପ । ୩୫ ବର୍ଷ ତଳେ ରଚିତ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟଣାବଳୀ ଆଜି ବି ମନେ ହେଉଛି ସଦ୍ୟ ଘଟିଚାଲିଛି । ଜୀବନ୍ତ ରୂପଚିତ୍ର ଭୋଟସର୍ବସ୍ୱ ଦୁନିଆର । ଏହି କାଳଜୟୀ ରଚନା ଦିବାଲୋକ ପରି କାଳେକାଳେ ଦେଶ ଓ ଜାତିକୁ ଆଲୋକ ଦେଉଥିବ । ଭୋଟ ପକ୍ଷର ପ୍ରହେଳିକା ବିଷୟରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ସଚେତନ କରୁଥିବ । କାଳ ଏହାର ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ । ଅତୁଳନୀୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓ ତାଙ୍କ ରଚନା ସମଗ୍ର । ଲୁହର ମୁକ୍ତାରେ ହାସ୍ୟମୁଖର ଚିତ୍ର ।

ଫତୁରାନନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟରେ ଗାଳି ବୈଚିତ୍ର୍ୟ

ଅଜୟ କୁମାର ପଟ୍ଟନାୟକ

ଜନ-ଜୀବନର ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ନିନ୍ଦା-ପ୍ରଶଂସା, ମିଳନ-ବିରହ, କଳି-ମେଳି, ହସ-କାନ୍ଦ, ଭଲ-ମନ୍ଦ ଜଡ଼ାତେଲ ଓ ମେଣ୍ଟାବାଳ ଭଳି ଏମିତି ନେସି ହୋଇ ରହିଛି ଯେ ଏକକୁ ଛାଡ଼ି ଆରେକ ରହିପାରିବେନି । ବରଂ ନିଜର ସତ୍ତା ହରେଇ ବସିବ । କବି ଲେଖିଲେ - “ଅନ୍ଧାର ନଥିଲେ କିଏ ଲୋଡ଼ନ୍ତା ଆଲୁଅ, ମନ୍ଦ ଯୋଗେ ଭଲ ସିନା ହୁଏ ସୁନା ପୁଅ ।” ଶହେକୁ ଶହେ ସତ ଓ ଜୀବନ-ଯାତ୍ରାରେ ଉଠାଣି-ଗଡ଼ାଣି, କିମ୍ବା ଖାଲ-ଡିପ ନଥିଲେ କ’ଣ ଯାତ୍ରା ସୁଖକର ହେଉଥାନ୍ତା ! ଭୋଜନରେ କେବଳ ମିଠା କ’ଣ ରୁଚେ ? ଖଟା, ରାଗ, ଲୁଣି, ପିତା, କଷା ଏ ସବୁକୁ ତ ପୁଣି ଜିଭ ଲୋଡ଼େ ।

ଜୀବନରେ ମଣିଷ ରସ ଖୋଜେ । ନହେଲେ ଜୀବନଟା ନୀରସ, ଶୁଷ୍କ ହୋଇଯିବ ଯେ । ଏଣୁ କେତେବେଳେ ସେ ହାସ୍ୟ-ରସର ମଜା ନିଏ ତ କେତେବେଳେ ବହେ କାନ୍ଦି ଦେଇ ମନଟାକୁ ହାଲୁକା କରିନିଏ । କେତେବେଳେ ମଉକା ପାଇଲେ କାହା ଉପରେ ଗର୍ଜନ କରି ନିଜ ଭିତରର ପୁରୁଷ ପଣିଆକୁ ପରଖି ନିଏ ଆଉ କେତେବେଳେ କାହାକୁ ପ୍ରଶଂସାରେ ପୋତି ପକାଇ ନିଜ ପାଇଁ ପ୍ରଶଂସା ସଂଗ୍ରହ କରେ ।

ସେ ଯାହାହେଉ, ଗାଁ ଗହଳିରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସହର, ନଗର ଯାଏ ଗାଳି ଆଉ କଳି ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଏକ ଅଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗ ଭାବେ ଦେଖାଦେଇଥାଏ । ମଣିଷ ଡାକ୍ତର ଫତୁରାନନ୍ଦ ମଣିଷର ଏ ନାଡ଼ିଟିକୁ ଚିପି ପକାଇ ଯା’ର ଗୁରୁତ୍ବ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ । ଏଣୁ ସାହି ବସ୍ତ୍ରରେ ମାଛପିଙ୍କ କଥା କଟାକଟି ହେଉ କିମ୍ବା ମାମଲତକାରିଆଙ୍କ ତୁଣ୍ଡ ଲଢ଼େଇ ହେଉ, ସବୁ ନାକେଇ କରି ଶୁଣୁଥିଲେ ଓ ସ୍ବାଭାବିକ ଭାବରେ ମଣିଷ ଜୀବନକୁ କଥା କାହାଣୀରେ ଆଣି ଥୋଇଲାବେଳେ ସେ ସବୁ ଛାଏଁ ଆସିଯାଉଥିଲା । ତାକୁ ସେ ଅଥାନ ଭାବି ଡାକିବାକୁ ଝୁହୁଁ ନଥିଲେ ।

ଗାଳିଗୁଡ଼ିକ ପୂର୍ବରୁ ଗାଁ ମାଇପିଙ୍କ ପାଖରେ ଠୁଳ ହୋଇ ରହୁଥିଲା । କାମଧାରୀ ପୁରସ୍ତ ମିଳିଲେ ଗାଳିମନ୍ଦ ପାଇଁ ବାଟ ଖୋଜା ହୁଏ । ଏଥିରେ ଦି' ଆଡୁ ଲାଭ । ଏକେତ ଉଦାସିଆ ଜୀବନରେ ଟିକିଏ ପୂର୍ବ ଆସିଯାଏ । ତା'ଛଡ଼ା ପିଲାଦିନେ ମା'—ମାଉସୀଙ୍କ ପାଖରୁ ଶିଖି ମୁଖସ୍ତ କରିଥିବା ଗାଳିଗୁଡ଼ିକର ରିଭିଜନ ହୋଇଯାଏ । ଗାଳି ବିଶେଷଜ୍ଞ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମାଇପିଙ୍କ ମୁହଁରୁ ସଂଗ୍ରହ କରି 'ଗାଳି ମାଳିକା' ସ୍ତମ୍ଭନ କଲେ । ସେରେନ୍ତା ମା' ଓ ସୁକୁଟା ମା' ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଜଣିକିଆ ନେତୃତ୍ୱ ସମ୍ଭାଳିଥାନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ରାଜା ମହାରାଜାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୁରୁଣ କବିମାନେ ଯେଉଁଭଳି ମନେ ପକାଇ ଦେଉଥା'ନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଉସାହ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଥାନ୍ତି, ସେହିଭଳି ମେସରେ ରହି ପଡୁଥିବା ଦି'ଜଣ ବଗୁଲିଆ ଟୋକା ଲମ୍ବାକଲିଆ ଓ ମାଗୁରନିଶୁଆଙ୍କୁ ଲେଖକ ବାରୁଦ ଗଦାରେ ଦିଆଯିଲି ମାରିବା କାମରେ ଲଗାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଫଳରେ ସେରେନ୍ତା ମା' ପ୍ରଥମେ ଯୁଦ୍ଧର ବିଗୁଲ ବଜାଇ ଦେଇଛି — “ଆଲୋ ରାଣ୍ଡ, ପୁତ ଖାଇ, ତତେ ଯୋଗିଣୀ ଖାଇଲେ ! ଆଲୋ ତତେ ବାଡ଼ି ଖାଇ ଲୋ ! ଆଲୋ ମିଆଁ ଘଇତେଇ, ତୋ ମୁହଁରେ ନିଆଁ ଲାଗୁଲୋ... !

ଟୋକାଏ କାନ ଡେରିଥା'ନ୍ତି । ଜବାବ ଆସୁନି । ‘ସୁକୁଟା ମା’ ବୋଧହୁଏ ଘରେ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଏକ ବା ଦୁଇ କରୁଛି ।’ ହଠାତ୍ ବନ୍ଧ ଭାଙ୍ଗିଲା ଭଳି ଗାଳି ଉଛୁଳି ଆସିଲା — “ହଇଲୋ ରାଣ୍ଡ ଆଣ୍ଟୁକୁଡ଼ି, ଶାଶୁ ମୁଣ୍ଡ ଖାଇ, ଘଇତା ମୁଣ୍ଡ ଖାଇ, ଶଶୁର ମୁଣ୍ଡ ଖାଇ, ନିଆଁଶେଇ ମଲୁ ନାହିଁ ଲୋ, ଆଲୋ ତତେ ଅତିହ୍ନା ବେମାରୀ ଧରୁ ଲୋ...”

ସେଦିନ ଗାଳି ଲଢ଼େଇରେ ଥକି ଯାଇ ଦୁହେଁ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପରଦିନ ନାରଦ, ଶକୁନି ଦୁହେଁ ପୂର୍ବବତ୍ ଯେଝା ପକ୍ଷକୁ ଚିହାଇବାରେ ଲାଗିଗଲେ । ସତେଯେମିତି ହାରାକୁଦ ଜଳଭଣ୍ଡାର ର ସୁଇସ୍ ଗେଟ୍ ଖୋଲିଗଲା । ସେରେନ୍ତା ମା ବାଡ଼ିଖାଇ, ପୁତ ଖାଇ, ହେଡ଼ା ଖାଇ, ତୋ ମୁହଁରେ ପୋକ ପଡୁ ଟଲା, ଆଲୋ ତୋ ମୁହଁରେ କଙ୍କଡ଼ା ବେମାରୀ ହେଉ ଲୋ, ଆଲୋ ଖପରା ଖାଇ, ତୋ ଡିହରେ ବିଲୁଆ ଡେଉଁ ଲୋ....

ସୁକୁଟା ମା' ତୁଲା ଉପରେ ହାଣ୍ଡି ବସେଇବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ଆହାନର ମୁକାବିଲା କରିବାକୁ ସେ ହାଣ୍ଡିଟାକୁ କିଟି ଦେଇ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାକୁ ବାହାରି ଆସି ପ୍ରତି ଗାଳିମାନ ତାହା ବେଗରେ ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା — ହଁ ହଁ କୁଳ ବୁଡ଼େଇ,

ଆଶୁକୁଡ଼ି, ନଈବାଳିକୁ ଯାଆଲୋ, ବଡ଼ଦାଣ୍ଡକୁ ଯାଆ ଲୋ, ଆଲୋ ମରୁଡ଼ି ପଡ଼ି, ଅଣଲେଉଟି, ସକଳ ଖାଇ, ସତିଆନାଶୀ, ଗାତପଶୀ, ହାଡ଼ି ଘର ପଶୀ, ବାଉରିଘର ପଶୀ, ତୋ ପାଟି ରହିଯାଉ ଲୋ, ତୋ ଆଖି ପୁଟି ଯାଉ ଲୋ...।”

ଝଡ଼ ଅମିୟିବାରୁ ଲମ୍ବା କଳିଆ ମନ ଅଥୟ ହେଲା। ନୂଆ ଉପାୟଟିଏ ପାଞ୍ଚି କିଛି ଅରୁଆ ଋତୁ ଓ ମନ୍ଦାର ଫୁଲ ନେଇ ରୁପକିନି ସୁକୁଟା ମା’ ଦୁଆରେ ପକାଇଦେଇ ଘର ଭିତରୁ ସୁକୁଟା ମା’କୁ ଡାକି ଦେଖାଇ କହିଲା- “ଦେଖୁଲୁଣି ନା ସେରେନ୍ତା ମା’ ତତେ ଗୁଣି ଗାରିଡ଼ି କଲାଣି। ତାପରେ ସୁକୁଟା ମା’ର ଗାଳି ଉଷାର ଖୋଲିଗଲା- “ହଜଲୋ ରକତଖାଇ, ବାଡ଼ିପଶୀ, ପିତାଶୁଣି, ଡାହାଣୀ, ଚିରଗୁଣୀ, ହଜଲୋ ତୁ ମତେ ଗାରିଡ଼ି କରିବୁ ? ରହ ଯୋଗିଣୀ ଖାଇ, ତୋ ଛାତିରେ ଗାଧୋଇବି, ହଜଲୋ ଗୁହ-ସୋଡ଼କୀ, ମୋତେ ଗାରିଡ଼ି କରିବୁ ?...”

ସେରେନ୍ତା ମା’ କି ଆଉ ଘରେ ରହିପାରେ ? ପ୍ରତି ଗାଳିମାନ ସବୁ ରକେଟ୍ ପରି ଗୋଟାକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଛାଡ଼ିଲା - “ହଜଲୋ ବେଧେଇ, ହଜଲୋ ଛିଣ୍ଡାଳି, ହଜଲୋ ଖାନ୍କୀ, ହ-ଲୋ ମୁଁ ଗାରେଡ଼ି କରୁଛି ନା ତୁ ନେଡ଼ିଖୁଆ ଝିଅ ଗାରିଡ଼ି କରୁଛୁ ? ହଜଲୋ ଗାତପଶୀ କୋଉଥିଲାଗି ଏତେ ମୁହଁ ଟାଣ ଦେଖଉଛୁ ଲୋ, ହା-ତୋ ମୁହଁ ପୋଡ଼ିଯାଉ ଲୋ, ହା-ତୋ କୁଳ ବୁଡ଼ିଯାଇ ଲୋ, ହା-ତୋ ମଢ଼ାକୁ ହାଡ଼ି ଉଠଉ ଲୋ, ହା -ତୋ ହାତଗୋଡ଼ ଅତଳ ହୋଇ ଯାଉ ଲୋ....

ଅଲିଭା ନିଆଁ ଇଏ। ଯା’ର ଆଦି ଅନ୍ତ ନଥାଏ। ଭୁସ୍କିନି ଜଳି ଉଠିବ ପୁଣି ଅକିଯାଇ ଦିକଦିକ ହୋଇ ଜଳି କେତେବେଳେ ହୁତହୁତ୍ ହେବ, କିଏ କହିବ ? ହେଲେ ଦୀର୍ଘ ଦିନ ଧରି ଏକପ୍ରକାର ମାଇକିନିଆ ଘସରା ଗାଳି ଶୁଣି ଶୁଣି ମେସ୍ ପିଲାଏ ବୋର୍ ହେଲେଣି। ଲମ୍ବାକଳିଆକୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଗଲା ଗାଳି ଗୁଡ଼ିକର ଆଧୁନିକୀକରଣ କରେଇବା ପାଇଁ। ଅବିଳମ୍ବେ ସେ ସବୁ ଯୋଗାଡ଼ କରି ସେରେନ୍ତା ମା’ କତିରେ ପହଞ୍ଚି କହିଲା, “ମାଉସୀ, ଶୁଣିଲୁଣି ନା, ସୁକୁଟା ମା’ ତତେ ପାରସୀ ଗାଳି ଦେବ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ତାଲିକା କରି ଘୋଷୁଛି। ଏ କ୍ଷଣିକା ସୁରୁ କରିଦେବନା କଅଣ। ତୁ ତ ତାକୁ ବୁଝି ପାରିବୁନି କି ତା’ ଉତ୍ତରରେ କିଛି କହି ପାରିବୁନି। ତେହଁକି ସେ ଜଗଜ୍ଜିତା ବନିଯିବ। ହେଲେ ମାଉସୀ, ମୁଁ ତୋ ପଛରେ ଅଛି। ତୋତେ ଶିଖେଇ ଦେବି। ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଡାକିଦେବି, ତୁ ତାରି ଉପରକୁ ଛାଡ଼ିବୁ। ଅଣ୍ଟା

ହୋଇଯିବ ସେ । ତା'ପାଟି ଆପ୍ତ ଆପ୍ତ ହୋଇଯିବ । ବାପା ନା' ଧରିବାକୁ ବେଳ ନପାଇ ଗାତରେ ପଶିବ ।”

ଏତିକିବେଳେ ମାଗୁର ନିଶୁଆ ଦ୍ଵାରା ଅନୁରୂପ ଭାବେ ତାଲିମ ପ୍ରାପ୍ତ ସୁକୁଟା ମା' ଘରୁ ନୁଆନୁଆ ବାଣ ବର୍ଷଣ ହେଲା - “ହଇଲୋ ଫେସିଟି (ଫାସିଷ୍) କୋଉଠିକାର ମତେ ଅଂଗ୍ରେଜୀ ଗାଳି ଦେଇ ଦବେଇ ଦେବାକୁ ବସିଛୁ । ହଇଲୋ, ନିଅସତ ସୁଆରଥ (ନ୍ୟସ୍ତସ୍ଵାର୍ଥ) ଏତେ ଋତର କୋଉଥିଲାଗି ଲୋ ...”

ଜବାବରେ ସେରେନ୍ତା' ମା'ର ତୋପ ବର୍ଷିଲା-” ଆଲୋ ତୁ ଦକ୍ଷିଣପନ୍ଥା ହୋ ଲୋ, ଆଲୋ ତୁ ବାମପନ୍ଥା ହୋ ଲୋ...

- ଆଲୋ ତୁ ଉଗରପନ୍ଥା ହୋଉନୁ, ଚରମପନ୍ଥା ହଉନୁ, ହା-ତୁ ନରମପନ୍ଥା ହୋଇ ଯାଆଲୋ..

- ହା-ତୋଠି ଶେରେଣୀ ସଂଘରଷ (ଶ୍ରେଣୀ ସଂଘର୍ଷ) ଲାଗୁ ଲୋ । ଭୁସଂସ୍କାର ତୋତେ ଖାଉଲୋ...

-ଆଲୋ ତୋର ଏଡ଼େ ବହପ, ତୁ ତପସିଲ ଭୁକତ (ଭୁକ୍ତ) ଜାତି ହୋଇ ଯାଆ ଲୋ, ହା - ତୁ ସନ୍ତରାସ (ସନ୍ତାସ) ବାଦୀ ହୋଇ ଯାଆଲୋ ।

-ଆଲୋ ହଟବମିତି ତୁ ଅମଲା ତନ୍ତର ହଉନୁ, ତୁ ଶେରେଣୀହୀନ ସମାଜ ହଉନୁ, ହା-ତୁ ପରତି ବିପଲବୀ (ପ୍ରତି ବିପ୍ଲବୀ) ହୋଇ ଯାଆ ଲୋ, ରାଣ୍ଡି ଖପରା ଖାଇ !”

ଏହିଭଳି ଅସରନ୍ତି ଗାଳିର ସୁଅ ଛୁଟୁଥାଏ । କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ, ରାଜନୈତିକ ଫାଇଦା, ନଭକରଣାହୀ, ଅସାଧିଧାନିକ, ଜନସ୍ଵାର୍ଥ ବିରୋଧୀ, ଗଣହତ୍ୟାକାରୀ, ଶାନ୍ତିଭଂଗକାରୀ, ପୁଲିସରାଜ, ଗୁଣ୍ଡାରାଜ, ଏକଛତ୍ରବାଦୀ, ମନମୁଖୀ ଶାସନ, ପ୍ରିୟାପ୍ରାପ୍ତି ତୋଷଣ, ମେରି ରାୟ, ଜନଶତ୍ରୁ, ଦେଶଦ୍ରୋହୀ, ସି.ଆଇ.ଏ ଏଜେଣ୍ଟ, ଅନ୍ତରଘାତୀ, ଭଂଗାବୁଜାକାରୀ, ତୋ ମୁଣ୍ଡରେ ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ପତ୍ର, ତୋତେ ଟିକସପାକି ଖାଉ, ତତେ ଡି.ଆର.ଆଇ ଖାଉ, ମିଶା ଖାଉ, ତୁ ଅବରୋଧକାରୀ ହେଇଯା, ତତେ ପୁଞ୍ଜିପତି ଖାଉ, ପୁଞ୍ଜିପତିର ହାତବାରେସି, ପରଗତି ପରିପତ୍ତୀ, ମହକୁଦକାରୀ, ସଂସକାରବାଦୀ, ସମରାଜବାଦୀ, ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ, ବରଜୁଆ (ବୁର୍ଜୁୟା), ପଞ୍ଚମବାହିନୀ, ଅରଥନଇତିକ ବଇଷମ (ଅର୍ଥନୈତିକ ବୈଷମ୍ୟ) ଅମିଶରଣକାରୀ, କଳାବଜାରୀ, କିଳାପୋତେଇ,

ସୁବିଧାବାଦୀ, ମୁନାଫାଖୋର, ଜରୁରୀ ପରିସ୍ଥିତି ଇତ୍ୟାଦି ଯେଉଁଠି ଯେତେ ଗୋଳମାଳିଆ ସ୍ୱର ଶୁଣାଯାଉଥିଲା, ସେସବୁକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏଇ ଦୁଇ ଯୁଦ୍ଧ ଖୋର ମହିଳାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଭରିଦେଲାବେଳେ ସେଗୁଡ଼ିକ ସତେଯେମିତି ପୌରୁଷ ଉଦ୍‌ଗାରୁଥାନ୍ତି । ହେଲେ ଯୋଗିଶିଖିଆ, ହାଡ଼ ଖେବେଇ, ଗୁଣ୍ଡା, ଲଫଙ୍ଗା, ଝେର ମଦୁଆ, ମାଉରକୁଣା, ଗଞ୍ଜୋଡ଼, ଗୁଲିଅର, ରାଡ଼, ବେଇମାନ, ଅଲାଜୁକ, ନପୁଂସ, ନିର୍ବୁଧୁଆ, ପାଷାଣ୍ଡ, ପାମର, ପାପିଷ୍ଟ, ଦର୍ପିଷ୍ଟ, ଶୂନପାଠୁଆ, ଦଗଲବାଜ, କୁତୁରପେଞ୍ଚିଆ, ଅଲକ୍ଷଣା, କଳିହୁଡ଼ୀ, ନାମରଦା, ମହାଉଦୟୀ, ଝରିଦଉଡ଼ି କଟା, ଗୋଡ଼ମାରୁ, କାଙ୍ଗାଳିଆ, ନିଉଛୁଣା, ବାଲୁଙ୍ଗା ଛତରା ଭଳି ମାଉକିନିଆ ଗାଳି ସାଙ୍ଗକୁ ପୁରୁଷକ୍ଷେଷ ସୁଲଭ ଗାଳିର ଆଦୌ ଅଭାବ ନାହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟରେ ।

‘ପିମ୍ପୁଡ଼ି ଆମର ଗୁରୁ’ ଗନ୍ଧରେ ଚକରା ନେନ୍ଦରାକୁ ସଂବୋଧିତ କରି କହୁଛି— “ଉଁ, ଶଳା କ୍ଷେଷ୍ଟଦେରିକା ଝଲୁଛି ।... ହଇବେ ଶଳା କ’ଣ କହୁଥିଲୁ ଗୋବରାକୁ ? ଶଳା କେଉଁ ଦିନ ଠୁଁ କ୍ଷେଷ୍ଟ ବନିଗଲୁ ବେ ? ଆବେ ଶଳା ସାତ ସାହିରେ ମୁଁ ଏକା କ୍ଷଣ । ଶଳା ମୁଁ ଥାଉ ଥାଉ ତୁ କ୍ଷେଷ୍ଟ ବନୁଛୁ ? + + + ଶଳାକୁ ଫାଡ଼ିଦେବି, ଶଳାକୁ ଡାଡ଼ିଦେବି, ଶଳାକୁ ମାଡ଼ିଦେବି । କୋଉ ବୋପା ତୋ ପିଠିରେ ପଡ଼ିବ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି ।

‘ବଡ଼ପାଟିଆ ଉଡ଼ପାଟ’ ଗନ୍ଧରେ ସାହି ଟୋକାଙ୍କ ଦଙ୍ଗା ଫିସାଦ, ଝଗଡ଼ା ଦୋଷ୍ଟର ଏକ ଫେଣ୍ଟାଫେଣ୍ଟି ଚିତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଗାଳିଟା ଏଠି ଗେଲ ଗମାତ ଭାବରେ ବି ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ‘ବଡ଼ପାଟିଆ’ ଅର୍ଥାତ୍ ଲାଉଡ଼ ସ୍ଥାନର ବଜାଇ ଉଡ଼ପାଟିଆ ଟୋକାଙ୍କର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି କମେଷ୍ଟ ଉଗ୍ର ମନେ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ବିନୋଦ ପାଇଁ ଖୋରାକ ଯୋଗାଏ— “ଶଳା ହାରାମୀ ନାଣିଆ ବିଲେଇ ଗଣିଆ ସାଙ୍ଗରେ ଝଗଡ଼ା ଲଗେଇଲା, ଶଳା ନାଣିଆ ଏଡ଼େ ବେଇମାନ ହାରମଜାଦା ବୋଲି ମୁଁ କ’ଣ ଜାଣିଥିଲି ।” ଏହିଭଳି ମାଲ ମାଲ ଗାଳି ଗୋଟେଇଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ କଟକର ସାହିବସ୍ତିରୁ । ଏଥିରେ ରାଗ, ରୁଷା, ଅଭିମାନ ସାଙ୍ଗକୁ ଭାଇଝଗର ହାର୍ଦ୍ଦିକ ସମ୍ପର୍କ ବି ବାରିହୋଇପଡ଼େ । ଶଳା, ବେଧୁଆ, ଟାଉଟର, ସଦା କାନ୍ଦୁରା ଘୁ ମୁହାଁ, ମାର୍କାମରା ଲଫଙ୍ଗା, ଛତରା ବଜାରୀ, ବଦମାସି, ଜାଲ, ଫିସାଦି, ଗାଲୁ, ଭୁରୁଡ଼ି, ଲଫଙ୍ଗା, ବାଲୁଙ୍ଗା ବାସ୍ତରା, ଦଣ୍ଡା ବାଲୁଙ୍ଗା, ନିର୍ବୁଧୁଆ, ପାଷାଣ୍ଡ, ପାମର, ପାପିଷ୍ଟ, ଦର୍ପିଷ୍ଟ, ଅଲାଜୁକ, ଶୂନପାଠୁଆ, ଦଗଲବାଜ, ଝରିଦଉଡ଼ି କଟା କୁତୁରୁପେଞ୍ଚିଆ, ଅଲକ୍ଷଣା, ମୁଡ଼, କାଙ୍ଗାଳିଆ, ଫାଲତୁ ଲୋକ, ହାରାମଶଳା, ଶଳା ନିକିମା, ଖେଚଡ଼ା, ଗୋବା,

ଭଣ୍ଡ, ଖେର, ପକେଇତ, ବୁଡ଼ବକ, ଓଲୁ, ଭକୁଆ, ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ, ସୁପରନିକିଟା, ବୋକା, ଭାରୁ, କାପୁରୁଷ ଇତ୍ୟାଦି ସହିତ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ ମାର ଶଳା ଭୋସଡ଼ିକୁ ହଟଶଳା ଭୋସଡ଼ିକା... ଭଳି ଅପଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଦେଖିଛନ୍ତି ଓ ଲେଖିଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଏପରିକି, ଓଡ଼ିଆ ରାଗିଲେ ହିନ୍ଦୀ କହିଲା ଭଳି ସ୍ଥିତିର ବି ସାମନା କରିଛନ୍ତି, ହାସ୍ୟ- ସମ୍ରାଟ ଫତୁରାନନ୍ଦ - “ନାଲାୟକ, ବଦ୍‌ତମିଜ, କମିନା, ନିକଲ ଯହଁ ସେ।”

ଗାଳି-ମାଡ଼ରୁ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ବି ନିସ୍ତାର ନାହିଁ । ଓଦାଖୁଆ ସାହିତ୍ୟିକ, ଉଖୁରା ସାହିତ୍ୟିକ, ମାଡୁଆ ସାହିତ୍ୟିକ, ହାମବଡ଼ା ସାହିତ୍ୟିକ ଭଳି ବିଶେଷଣରେ ଭୂଷିତ କରି ସ୍ୱାର୍ଥପର ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ମୁଖା ଖୋଲିଦେଇଛନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଏପରିକି ସାମ୍ବାଦିକ ଓ ସମ୍ବାଦକଙ୍କୁ ବି ଛାଡ଼ିନାହାନ୍ତି ।

ମାଡ଼ଗାଳି ଦେବାରେ ଓସ୍ତାଦ୍ ପୋଲିସବାଲାଙ୍କର ସଂଳାପ ଶୁଣେଇଛନ୍ତି ଲେଖକ ‘ଝେରଡ଼ାକୁଳ ଧର୍ମଘଟ’ ଗନ୍ଧରେ- “ମୁନସିବାବୁ ଦି’ ଗୋଇଠା ପକାଇ ପୁଲିସୋଟିତ ଭାଷାରେ କହିଲେ, ‘ହଇବେ ଶଳା, କୋଉଦିନ ଏ ବେଉସା ଛାଡ଼ିବୁ? ହଇବେ ଅଲାକୁକ, ତୋ ମୁହଁରେ କ’ଣ ଲାଜର ଧାସ ବି ନାହିଁ? ଦାରୋଗା ବାବୁ ଆସି ଦି ଡିହ ପକାଇ କହିଲେ, ‘ହଇବେ ଶଳା ଛତରଖୁଆ, ତୁ କ’ଣ ଜେଲକୁ ନିଜ ଘର ବୋଲି ପାଇଲୁଣି?’ ଶଳାଟା ଟିକିଏ ଏଣ୍ଡିନ୍ ଖାଇ ମରୁନୁ । ଶଳାଟା ଆମକୁ ନକସ୍ତକ କରି ସାରିଲୁଣି ।’ ଗୋଟାଏ ସିପାହୀ ତାଙ୍କ ଶ୍ରୀ ପିରରେ ଗୋଇଠାଟିଏ ଦେଇ କହିଲା, ‘ହଇବେ ଶଳା, ତୋ ବାପାମାଆର ବୋଧହୁଏ ଠିକ୍ ନାହିଁ । ତା’ହୋଇଥିଲେ ତୋ ମୁହଁରେ ଲାଜସରମ ପୋଛି ହୋଇଯାଇ ନଥା’ନ୍ତା । ଶଳାଟା କେତେଥର ଠେକୁଣି, ଗୋଇଠା, ବିଧା ଖାଇଲୁଣି, କେତେଥର ଜେଲ ଗଲୁଣି, ଟିକିଏ ହେଲେ ତୋର ଛଳ ହେଉନି ?”

ଠିକ୍ ସେହିଭଳି ‘କିକ୍ରେଟ ପୁରାଣ’ ଗନ୍ଧରେ ବଡ଼ବାବୁ ଜଣକ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ କହିଲା - “ହଟବେ ହଟ୍, ଅଭଦ୍ର, ଅଶିଷ୍ଟ, ଅମଣିଷ୍ଟ କୋଉଠିକାର ! ତୋ ଆଖିକାନ ପୁଟି ଯାଇଛି ଶୁଣିନୁ ଆଜି ଟେଷ୍ଟ କ୍ରିକେଟ ଖେଳ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । + + ଏତିକିବେଳେ ବଦମାସ କୋଉଠିକାର ଆସି ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରିଦେଲୁ !”

ପୋଲିସକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ଅଫିସର ବି ବିଶାଳପାତିଆ, କାନକୁହା, ଘୁଷଖୋର, ପେଞ୍ଚୁଆ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ କାମରେ ଅତିଷ୍ଟ ହୋଇ ଗାଳିମନ୍ଦ କରିଥାନ୍ତି । ହେଲେ ଟୋକାକ

କାମରେ ଅସବୁଷ୍ଟ ହେବା ବୟସ୍କ ଲୋକଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ପାଢ଼ିଗତ ଅଭ୍ୟାସ । “ସେ ବଜାରୀ ଛତରାଗୁଡ଼ାକ ଏତେ ଉଦ୍‌ବାଜଜା ହୋଇଛନ୍ତି ଯେ... ସେ ଲେଖି କାଲିକା ଲାଣ୍ଡି..... (ନବଜିଆ) “କୋଉ ଶଳା ଏ ଗୁହଣ୍ଡିଆ କାମ କରିଦେଲା ? ଶଳାକୁ ଲମ୍ବଲାଞ୍ଚିଆ ଡଂଗୁ ।” (ଛପନପ୍ରହରୀ)

ଦାଦାବଟି ବାଲା ସତେଯେମିତି ନିଜ ଜନ୍ମଗତ ଅଧିକାର ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ଋନ୍ଦା ଅସୁଲରେ ଲାଗିଛନ୍ତି - “ଏତକ ଦେଇଦେଲେ ତେମେ ଆପଣ ଷଷ୍ଠ ଦେରିକା ଦୋକାନ ଉପରେ ବସିଥିବ, କୋଉ ଶଳା ହାରାମଜାଦା ତୁମକୁ ଡ଼ କି ତୁଁ କହି ପାରିବ ନାହିଁ, କହିଲେ ଆମେ ତମ ପଛରେ ଅଛ ବୋଲି ଜାଣିବ ।” (ଏବର ଚକ୍କୁଳିଆ ପଣ୍ଡା)

ଏ ହିଂସକୁଳିଆ ସ୍ଵାର୍ଥପର, ଦୁର୍ବିନୀତ, ଭିକ୍ତିଟା ଓ ଅବିବେକୀ ଲୋକରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥିବୀକୁ ଆଉ ଫେରିବେ ନାହିଁ ।” (ଅବାଞ୍ଚିତ ଅତିଥି)

‘ଆପୁପୁଲିସ’ ଗଛରେ ପୋଲିସବାଲାଙ୍କ ଆଉ ଏକ ସଂଳାପ- “ତୁମ୍ଭ ଛତରଖାଜ, ଭଦର ମଇଳା ସାଜିଛି, ଏଣେ ଦିହରୁ ଆପୁ ଗନ୍ଧ ଭୁରୁଭୁରୁ ହୋଇ ବାହାରୁଛି । ଲୁଗା ଖୋଲୁଛୁ ନା ତିହେ ପକେଇବି । + + + ଶଳା ! ଦୁନିଆଯାକ ଖାଇ ସାରିଲୁଣି । ଛତରଖାଜ ମୋତେ ଖାଇବୁ ? ନାଃ, ମୁଁ ନିଜେ ତୋ ଲୁଗା ଖୋଲିବି ।”

‘ଦି’ ପହରିଆ ଚଟିଘର’ ଗଛରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ନ୍ୟୁନ ମନୋଭାବ ପ୍ରତି ବ୍ୟଙ୍ଗ କରି କହୁଛନ୍ତି- “ଶଳେ ହିଡ଼ମାଟିରେ ବସି ବସି ପିଛରେ ବିଣ୍ଡି ହୋଇଯାଇଥିବ, ଶଳାକୁ କୁସନ ଚେୟାରରେ ବସିବାକୁ ଭଲ ଲାଗିବ କୁଆଡୁ ? ଶଳା ଯେତେ ହେଲେ ଘୁଷୁରି ।”

ଠିକ୍ ସେହି ମର୍ମରେ ଲେଖକ ‘ଋନ୍ଦାଚଣ୍ଡ’ ଗଛରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି - “ସେଇଟା ବିଷା ଖାଇଲାବାଲା, ତାକୁ କଦଳୀ ଭଲ ଲାଗିବ କୁଆଡୁ ?”

ଏହିଭଳି ଗାଳି-ବଜାରରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ବହୁ ନିଜସ୍ଵ ଗାଳି ରହିଛି । ଯଥା, କାତୁମର୍ଦ୍ଦନ, ଗୁଲିଅର, ରାଡ଼, ନନସେନ୍ ବିରାଡ଼ି (ନନସେନ୍ ବୁଡ଼ି) ହେଡ଼ା, ଶଳା ଅବାଇଜ, କୋଥମା କୋଥମା ବେପାରୀ, ସୁପରନିକଟା, ଶୁନ୍ ପାଠୁଆ, କୁତୁରୁପେଞ୍ଚିଆ, ଅଗ୍ନିବାଜ ଇତ୍ୟାଦି । ହେଲେ କଟକିଆଙ୍କ କଥା କଥାକେ ଶଳା ଶବ୍ଦର ପ୍ରୟୋଗର ନକଲ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଜଣେ ଅନ୍ତରଂଗ ବନ୍ଧୁ

ତଥା ଲକ୍ଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ସାହିତ୍ୟିକ ତାଙ୍କୁ ଅଶ୍ଳୀଳତାର ଆକ୍ଷେପ କଲେ । ମନରେ ତାଙ୍କର ଭାରି ଦୁଃଖ ହେଲା । ଅବିଳମ୍ବେ ପ୍ରେସ୍ ବାଲାଙ୍କୁ କହି ଯଥାସମ୍ଭବ ‘ଶଳା’ ମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ‘ଶଶୁର ପୁଅ’ ବସେଇ ଦେଇ ଗଲେ ।

ଏକ ଭିନ୍ନ ସ୍ବାଦର ମହାକାବ୍ୟ ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ରେ ମହାବ୍ୟୋଚିତ ଗାନ୍ଧୀର୍ଯ୍ୟ ସାଙ୍ଗକୁ ଗାଳିଗୁଡ଼ିକ ଏତେ ଜୀବନ୍ତ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ଯେ ପାଠକର ଆଖି ଆଗରେ ଦୃଶ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇଯାଏ । ନାରୀ ପର୍ବରେ ଗୋଲିମା ଓ ଦୁରିମା’ ମଧ୍ୟରେ ବାକ୍ -ଯୁଦ୍ଧ ଶ୍ରବଣୀୟ ।

“ଆଲୋ ଯୋଗିଣୀଖାଇ ତୋର ଗେରସ୍ତ ଆଗ ମରୁ,
ଅତିହ୍ନା ରୋଗ ତାହାର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଧରୁ ।
ଆଲୋ ପୁତ ଖାଇ ରାଣ୍ଡି ତୋର ଏଡ଼େକ ଦରପ,
ରାତିରେ ତୋ ଘରେ ପଶିଣ ଦଂଶୁ କାଳ-ସାପ ।
ଏସନେ ଶୁଣନ୍ତେଣ ଗୋଲିମା’ ହୋଇଲା ବାହାର,
ଅନ୍ଧାରେ କାନି ଗୁଡ଼ାଇ ଛାଡ଼ିଲା ହୁଂକାର ।
ବୋଇଲାକ ଆଲୋ ମୋଡ଼ି ଦେଖାଉ ଏତେ ଟେକ,
ତୋହର ମୁହଁରେ ପଡ଼ୁ ଲାଙ୍ଗୁଡ଼ିଆ ପୋକ ।
ହାତଗୋଡ଼ ଖାଇ ଆଲୋ ବଂଶ ତୋର ବୁଡ଼ୁ,
ଚଡ଼କ ପଡ଼ିଣ ତୋର ଘରଦ୍ବାର ପୋଡ଼ୁ ।
ପିଣ୍ଡ ଦେବା ପାଇଁ ତୋର କେହି ବି ନ ରହୁ,
ବିଲୁଆ ଡେଉଁ ତୋ ଡିହେ ଶମଶାନ ହେଉ ।” (ନାରୀପର୍ବ , ୨୭୨)

ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀ, ସହର, ନଗର ସବୁଠି ସାହିବସ୍ତିରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଆଜି ବି ଆଖିରେ ପଡ଼େ । ସକାଳୁ ସମ୍ପାକଟାରେ କିଛି ସମୟ କଟିଯାଏ, ହେଲେ ବିରତି ପରେ ଏକା ପୋଖରୀରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଗାଧୋଇବା, ଖେତରେ ରୋଇଲା ଦାଇଲା ବେଳେ କେତେ ହସଖୁସି , ଗପଗାତ କେତେ କ’ଣ । କଥାରେ ଅଛି , ‘ମାଆ ଗାଳି, ଦାଣ୍ଡ ଧୁଳି’ । ଠିକ୍ ସେମିତି ଗ୍ରାମ୍ୟ -ଜୀବନରେ କଥାକଥାକେ ଗାଳି, କଥା କଥାକେ ମେଳି । ଏଇତ ଜୀବନ । ଜୀବନରେ ଯା’ର ଉପାଦେୟତା କିଛି କମ୍ ନୁହେଁ ।

ହାସ୍ୟସମ୍ରାଟ୍, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିବୈଚିତ୍ର୍ୟ

ସୁରେନ୍ଦ୍ରକୁମାର ମହାରଣା

“ଚିରା ଓ ସିଲେଇ ହୋଇଥିବା ଯୋରିହା ପାଲଲଗା ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାଟିରେ ବସି ଓ ଦୁଃଖ ମହାସାଗରରେ ଏହି ଡଙ୍ଗାଟିକୁ ବହୁବର୍ଷ ହେଲା ଚଳେଇ ଚଳେଇ ଏକୁଟିଆ ମୁଁ ଆଗେଇଛି, ରାତି ପାହିନାହିଁ। ଧ୍ରୁବତାରାକୁ ଚାହିଁ ଡଙ୍ଗାର ମଙ୍ଗା ମୋଡୁଛି। ଛିଣ୍ଡା ଯୋରିହା ପାଲଟା ଡଙ୍ଗାକୁ କେତେବା ଟାଣିବ। ସେଥିରେ ପୁଣି ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗା ଭିତରେ ପଶୁଥିବା ପାଣି କାଢ଼ି କାଢ଼ି ହାତ ଘୋଳେଇ ହୋଇଆସିଲାଣି। ମୋ ଡଙ୍ଗାକୁ ମୁଁ ଠିକ୍ ଦିଗରେ ଚଳେଇ ନେଉଛି। କିନ୍ତୁ ନିକଟରେ କୂଳ ପାଇବି କି ନାହିଁ ତାହା କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରୁ ନାହିଁ। ମଙ୍ଗାକୁ ଠିକ୍ ଭାବରେ ମୋଡ଼ିବି, ଡଙ୍ଗାରୁ ପାଣି କାଢ଼ିବି, ପାଲକୁ ପବନମୁହାଁ ରଖିବି, ତେଣେ ଧ୍ରୁବତାରା ଉପରେ ନଜର ରଖିବି। ସବୁଯାକ କାମ ମୋତେ ଏକୁଟିଆ ହିଁ କରିବାକୁ ହେଉଛି। ସାହା ଭରସା କେହି ନାହିଁ।” (ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ, ପୃ: ୩୯୭)

ଏହା ଏକା ଏକା ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାକୁ ବାହି ବାହି କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଥିବା ଓ ଅଳକୂଳ ପାଉ ନଥିବା ଜଣେ ନାଉରୀର ଅନ୍ତିମ ଜୀବନପର୍ବର ମର୍ମଦାହୀ ଉକ୍ତି। ଡାକ୍ତରୀ ପାଶ୍ କରି ବି ଡାକ୍ତରୀକୁ ପେସା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ, କାଳବ୍ୟାଧି ଦାଉ ସାଧୁଲା। ପେଟ ପୋଷିବାପାଇଁ କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟରୀ କଲେ, ମୂଳଜମା ଉଡ଼ିଗଲା। ପରେ ଏକ ଫର୍ଷ୍ଟର ଦୋକାନ କଲେ, ସେଥିରେ ବି ଫେଲ୍। ଚାଉଳ-ଡାଲି ଦୋକାନଟିଏ କଲେ, ଗରାଖମାନେ ଧାରରେ ଦୋକାନକୁ ଗିଳିଦେଲେ। ତା’ପରେ ନିଜ ଜମିରେ ଚାଷ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ମାଙ୍କଡ଼, କାଳିଆ କ୍ଷଷ ଆଉ ଚୋରଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ତାହା ବି ଉଜୁଡ଼ିଗଲା। ଶେଷରେ ସବୁଆଡୁ ନିରାଶ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟର ଆଶ୍ରା ନେଲେ, ସଫଳତାର ଶିଡ଼ି ଚଢ଼ି ଚଢ଼ି ଚାଲିଲେ; ଅବଶେଷ ରହିଗଲା ଯେ ଆଶାମୁରୁପ ସ୍ବାକୃତି ମିଳିଲା ନାହିଁ। ଏପରି ଦୟନୀୟ ପରିସ୍ଥିତିରେ ତାଙ୍କର ଖେଦୋକ୍ତିରୁ କେଇଧାଡ଼ି ଶୁଣନ୍ତୁ— “ଶେଷରେ ଦେଖିଲି ମୋ ଡଙ୍ଗାଟା ଫୁଟା। ପ୍ରାଣପଣେ ଗୋଟିଏ ହାତରେ ମଙ୍ଗାଧରି ଆଉ ହାତରେ ପାଣି କାଢ଼ିଲି।

ମନରେ ଆଶା ହୋଇଥିଲା ଡକ୍ଟାଟି କୁଳରେ ଲାଗିଯିବ; ଆଉ ଅଳ୍ପବାଟ ବାକି, ମନ ପାପ ଛୁଟିଲା । ଡକ୍ଟାରେ ଏତେ ପ୍ରବଳଭାବେ ପାଣିପଣିଲା ଯେ ଆଶାଭରସା କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇଗଲା । କୁଳରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଡକ୍ଟା ବୁଡ଼ିବାଟା ସୁନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ଜାଣିପାରୁଛି । ଏବେ ପାଣିକଡ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଇ ମଙ୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ିଲି । ଦୁଇହାତ ଟେକି ମୋର ଇଷ୍ଟଦେବ ଓ ମୋର ପ୍ରିୟ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ଜଣାଉଛି ।” (ତତ୍ତ୍ୱେବ, ପୃ:୪୦୦)

ଦୁଇହାତ ଟେକି ନିଜର ଇଷ୍ଟଦେବ ଓ ପ୍ରିୟ ପାଠକଙ୍କ ପାଖରେ ଯେଉଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ ତାହା ନିରର୍ଥକ ହୋଇନାହିଁ । ଜୀବନକାଳରେ ଯେତିକି ସ୍ବାକୃତି ପାଇବା କଥା ସେତିକି ପାଇ ନ ଥିଲେ ବି ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସେ ପ୍ରଚୁର ସ୍ବାକୃତି ପାଇଛନ୍ତି; ପାଠକମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଏକ ଦୃଢ଼ ତଥା ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ଆସନ ପାତି ବସିଛନ୍ତି ।

ପାଠକେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଫୁଟାଡକ୍ଟାର ନାଉରାଙ୍କ ପରିଚୟ ପାଇସାରିବେଣି । କାରଣ ସେ ତ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଦୀର୍ଘ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବକାଳ ଧରି ସେମାନଙ୍କୁ ହସାଇ ଆସିଥିବା ହାସ୍ୟସମ୍ରାଟ ଫତୁରାନନ୍ଦ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ପିତୃଦତ୍ତ ନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମ ନିଅନ୍ତି ୧୯୧୫ ଜୁନ୍ ୧ ତାରିଖରେ କଟକ ସହରର ଝାଞ୍ଜିରମଙ୍ଗଳାରେ ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ । ରେଭେନ୍ସା କଲେଜିଏଟ୍ ସ୍କୁଲରୁ ସେ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ କରନ୍ତି ୧୯୩୧ରେ ଏବଂ ଅଧିକ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ନିମନ୍ତେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ନାମ ଲେଖାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏକ କୁଳାନ ବୈଦ୍ୟ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିବାରୁ ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛାପୂରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ କଟକ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ନାମ ଲେଖାନ୍ତି । ମେଡିକାଲ ଶିକ୍ଷାପ୍ରତି ଅନିଚ୍ଛା ହେତୁ ଚାରିବର୍ଷର ପାଠକୁ ସେ ଆଠବର୍ଷ ନିଅନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୩୮ ମସିହାରେ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରୁ ବାହାରନ୍ତି ଏଲ୍‌ଏମ୍‌ପି ଡାକ୍ତର ଭାବରେ ।

ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲର ଖବିସା ଛାତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଚାରିବର୍ଷ ଜାଗାରେ ଆଠବର୍ଷ ରହିବା ଫଳରେ ଏବଂ କଟକ ସହରର ପିଲା ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ଜାହିର କରୁଥିଲେ । ପରୀକ୍ଷାରେ କପି କରିବାରେ ସେ ଓସାର ଥିଲେ, ସହପାଠୀମାନଙ୍କୁ

ନାନାଭାବରେ ହଇରାଣ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାର ଦୁଃସାହସିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସେ ଆଗଭର ଥିଲେ । ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ରାବ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗାଳିଗୁଳଜ କରିବାକୁ ସେ ପଛାଉ ନଥିଲେ । ସ୍କୁଲର ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ତାଙ୍କପ୍ରତି ଭୟ ଥିଲା, ସମ୍ମାନ ବି ଥିଲା । ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ କ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରତିଯୋଗିତା, ବାର୍ଷିକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଉତ୍ସବ ଇତ୍ୟାଦିରେ ସେ ସକ୍ରିୟ ଭାଗ ନେଉଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସବୁକିଛି ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲା ।

କ୍ରୀଡ଼ାପ୍ରେମୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

ନିଜେ ଖେଳୁ ନଥିଲେ ବି ଫୁଟବଲ୍ ଖେଳପ୍ରତି ଥିଲା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କର ଅହେତୁକ ଆଗ୍ରହ । ତାଙ୍କ ସମୟରେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ ଫୁଟବଲ୍ ଟିମ୍‌ର କ୍ୟାପଟେନ୍ ଥିଲେ ଜର୍ଜ ପଟ୍ଟନାୟକ; କିନ୍ତୁ ଖେଳର ଆୟୋଜନ ଓ ପରିଚାଳନାର ସିଂହଭାଗ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଉଥିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ମେଡ଼ିକାଲ ଟିମ୍‌ର ଜୟ-ପରାଜୟକୁ ସେ ନିଜର ଜୟ-ପରାଜୟ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ଟିମ୍‌ର ଅନ୍ୟତମ ଖେଳାଳି ତଥା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସହାଧ୍ୟାୟୀ ବନ୍ଧୁ ଡକ୍ଟର ପୁଲିନବିହାରୀ ରାୟ ନିଜ ଅନୁଭୂତିରୁ କହନ୍ତି ଯେ ଏକଦା ବୀଣାପାଣି ଟିମ୍ ସହିତ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲ ଟିମ୍‌ର ବନ୍ଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମ୍ୟାଚ୍ ହେଉଥିଲା । ଖେଳବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ସୁଦର୍ଶନ ଯୁବକ ବାରମ୍ବାର କହୁଥାନ୍ତି ପ୍ରତିପକ୍ଷର ଖେଳାଳିକୁ ମାରିବାପାଇଁ ଏବଂ ଏହିଭଳି କରିବାଦ୍ୱାରା ଅପର ଟିମ୍ ଭୟଭୀତ ହୋଇଯିବ ଓ ମ୍ୟାଚ୍ ହାରିଯିବ । ପୁଲିନବିହାରୀବାବୁ ନୂଆ ନାମ ଲେଖାଇଥାନ୍ତି; ସେ ଏପରି ଉପଦେଶ ଦେଉଥିବା ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଜାଣି ନଥା'ନ୍ତି । ପରେ ସେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲେ ଯେ ସେ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ଉପର ଶ୍ରେଣୀ ଛାତ୍ର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ଅନ୍ୟ ଏକ ମ୍ୟାଚ୍‌ରେ ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ନାଲି ପତାକା ଧରି ଲାଙ୍ଗନମ୍ୟାନ ରୂପେ ଏପଟସେପଟ ଦଉଡ଼ୁଥିବାର ଦେଖୁଥିଲେ ଏବଂ ଅପରପକ୍ଷର ଖେଳାଳିଙ୍କୁ କଦର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗାଳିଗୁଳଜ କରୁଥିବାର ଶୁଣିଥିଲେ । ଟିମ୍ ଜିତିବା ଦିନ ସେ ସାଙ୍ଗମାନଙ୍କୁ ଓ ଖେଳାଳିମାନଙ୍କୁ ହାତରୁ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚକରି ଖାଇବାକୁ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ହାରିବା ଦିନ ଅଶ୍ରୁଳ ଭାଷାରେ ଗାଳି ଦେଉଥିଲେ ଓ ନିଜେ ନ ଖାଇ ଉପବାସ ରହୁଥିଲେ, ସତେଯେମିତି ସେ ନିଜେ ହାରିଛନ୍ତି । ପୁଲିନବିହାରୀବାବୁ ପୁଣି କହନ୍ତି— “ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ସ୍ପୋର୍ଟସ୍ ଇତ୍ୟାଦିରେ ଏମିତି ଆଗ୍ରହୀ ହେବାର ଦେଖିନାହିଁ । କେବଳ ଫୁଟବଲ୍ ଖେଳବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଉନ୍ମୁତ୍ତ ହେବାର ଦେଖିଛି । ସେ ନିଜେ ଖେଳୁ ନଥିଲେ, ତଥାପି

ଫୁଟ୍‌ବଲ୍ ଖେଳରେ ତାଙ୍କର ଯେତେ ଆଗ୍ରହ ଯେତେ ଉନ୍ମାଦନା।” (ଫୁଟାଡ଼ଜାର ନାଉରୀ, ପୃ: ୧୩)

ଅଭିନେତା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର

ସେତେବେଳେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଦୁଇଟି ବଡ଼ ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିଲା। ସେଥିରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ। ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରରେ ଏପରିକି ନାରୀ-ଚରିତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ସେ ନିଖୁଣ ଅଭିନୟ କରିପାରୁଥିଲେ। ଥରେ ସେ ଏକ ନାରୀ ଭୂମିକାରେ ନାରୀଭଳି ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଓ ନାରୀସୁଲଭ କଣ୍ଠସ୍ଵର ନକଲ କରି ଏପରି ଅଭିନୟ କଲେ ଯେ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ଜଣେ ନାରୀ ଅଭିନୟ କରୁଥିବାର ଧାରଣା ହେଲା। ଏ ବିଷୟରେ ପୁଲିନବିହାରୀବାରୁ କହନ୍ତି— “ତହିଁଆରଦିନ ବାହାରେ ଜନରବ ଶୁଣିଲି— ମେଡ଼ିକାଲ ଥିଏଟରରେ କାଲି ଜଣେ ନର୍ସକୁ ପୂରେଇ ଦେଇଥିଲେ। ସେ ବଢ଼ିଆ ପାର୍ଟି କଲା।” (ତତ୍ତ୍ଵେବ, ପୃ: ୧୪) ଥରେ ସେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖୁଥିଲେ ଜଟାକୁଟଧାରୀ ଧ୍ୟାନରତ ଶିବଙ୍କ ଭୂମିକାରେ। ଆଉ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଏକ ଭିଲ୍ ସର୍ଦ୍ଦାର ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରି ବାଦ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ ବୀରଦର୍ପରେ ଉଦ୍‌ଘଷ୍ଟ ନୃତ୍ୟ କରିଚାଲିଥିଲେ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଅଭିଭୂତ କରି। ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ କରିବାର ଦାୟିତ୍ଵ ଥିଲା ତାଙ୍କର। ତାଙ୍କ ନାଟକ କରିବା ନିଶା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୁଲିନବିହାରୀବାରୁ କହନ୍ତି— “ଆଜି ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ଡ୍ରାମା ସରିଲା, କାଲିଠୁଁ ପିଲାଏ ପାଠପଢ଼ାରେ ଲାଗିପଡ଼ିବେ; କିନ୍ତୁ ରାମବାବୁଙ୍କ ଚିନ୍ତା ଚାଲିଲା— ଆସନ୍ତାବର୍ଷ ମେଡ଼ିକାଲ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ କି ନାଟକ ମଞ୍ଚସ୍ଥ ହେବ।” (ତତ୍ତ୍ଵେବ, ପୃ: ୧୫)

ଆଉ ଏକ ରୋଚକ ସ୍ମୃତିଚାରଣ କରି ପୁଲିନବିହାରୀବାରୁ କହନ୍ତି ଯେ ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର-ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବିଜୟାଦଶମୀ ଦିନ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଘରେ ରାତ୍ରିଭୋଜନ କରିବାର ପରମ୍ପରା ଥିଲା। ସେଦିନ ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରନ୍ତି। ହସଖୁସିରେ ସମୟ କଟିଯାଏ। ଥରେ ବିଜୟାଦଶମୀ ଦିନ ଛାତ୍ରମାନେ ହଠାତ୍ ଛାଡ଼ି ବାହାରିଲେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବାକୁ। ସେମାନଙ୍କ ଘରେ ଖାଇ ଶେଷରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଶିକ୍ଷକ ହରନାଥ ଜାଙ୍କ ଘରେ। ଡକ୍ଟର ଜାଙ୍କଦ୍ଵାରା ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ସେଠାରେ ଜଣେ ଛାତ୍ର ଖଞ୍ଜଣି ବଜାଇ ପାଲାଗାଇଲେ ଓ ଅନ୍ୟ ପିଲାଏ ପାଲିଆ ହେଲେ। “ରାମବାବୁ ଉଠି ଗୋଡ଼ରେ ଘୁଙ୍ଗୁର ବାନ୍ଧି, ଅଣ୍ଟାରେ ହାତରଖି,

ଓଠରେ ହାତଦେଇ, ଅଭିନୟ କରି ଅବିକଳ ଜଣେ ନର୍ତ୍ତକୀ ପରି ନାଚିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ। x x x ମୁଁ ସେଦିନ ଦେଖିଲି ରାମବାବୁଙ୍କର ନାଚିବାରେ ଦକ୍ଷତା। ହସି ହସି ପେଟ ଦରଜ।” (ତତ୍ତ୍ୱେବ, ପୃ: ୧୭)

ସାହିତ୍ୟିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ

୧୯୩୮ ମସିହାରେ ଏଲଏମପି ଡାକ୍ତର ଭାବରେ ଯୋଗ୍ୟତା ହାସଲ କଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର। କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟର ବିତ୍ତମନା, ସେ ଦୁରାରୋଗ୍ୟ କୁଷ୍ଠବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ, ଯାହା ତାଙ୍କୁ ଡାକ୍ତର ହେବାରେ ବାଧକ ସାଜିଲା। ସେ ବାଧାହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସାୟ କଲେ; କିନ୍ତୁ ସବୁଥିରେ କ୍ଷତି ସହିଲେ। ବ୍ୟବସାୟ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ହେବନାହିଁ ଭାବି ସେ ଆଉ କିଛି ଉପାୟ ଚିନ୍ତାକଲେ। ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ମନେପଡ଼ିଗଲା ମେଡ଼ିକାଲ ପଢ଼ିବା ସମୟର ସହପାଠୀ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ କଥା। ସେ ଥରେ କହିଥିଲେ ଯେ ବହିଷ୍କାଏ ଲେଖି ପ୍ରକାଶକଙ୍କୁ ଦେଇଦେଲେ ତୁରନ୍ତ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ମିଳିଯାଏ। ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ତା, ସିଗାରେଟ୍ ଖାଇବାକୁ ପଇସା ନଥାଏ, ସେ ଅଭାବରେ ପେଷି ହୋଇଯାଉଥା’ନ୍ତି। ତେଣୁ ସାଙ୍ଗ ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କୁ ମନେପକାଇ ଲେଖାଲେଖି କରି କିଛି ଉପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଲେ, ଯଦିଓ ସାହିତ୍ୟପ୍ରତି ଥିଲା ତାଙ୍କର ଘୋର ବିଦୃଷ୍ଟା। ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ— “ସାଙ୍ଗ ଜୟୀ ମହାନ୍ତି କଥା ମନେପଡ଼ିଲା। ଭାବିଲି— ହଅମ, ଗୋଟାଏ ବହି ଲେଖି ପବ୍ଲିଶର ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଲେ ଫର୍ପାସ୍ ହୋଇ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ହାତ ପଇଠ ହୋଇଯିବ। ଚିନ୍ତା କଅଣ? ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଲେଖିବସିଲି। ବହି ଅଧାଅଧି ଯାଇଛି କି ନା ମୋ ଆଖିରୁ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଚାଲିଗଲା। ଭଗବାନ୍ ଯେତିକି ଦୁଃଖ ଦେଉଥା’ନ୍ତି, ସେତିକି ତା’ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ଶକ୍ତି ଦେଉଥା’ନ୍ତି। ଦୁଃଖ ମୋ ପାଖରେ ହାରିଥିଲା। ମୋ ମୁହଁରୁ ହସ ଟିକକ ନେଇପାରି ନଥିଲା।

“ମୁଁ ତାଙ୍କିଲି, ଯେତେବେଳେ ଯିଏ ହାବୁଡ଼ିଲା ସେ ଲେଖିଲା। ବହିଟା ସାରିଦେଲି। ମନରେ ଆଶ୍ଚ ବାନ୍ଧିଥାଏ— ପବ୍ଲିଶରଙ୍କୁ ଏ ହାତରେ ଦେଇ ସେ ହାତରେ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ନେଇଆସିବି। ଧାରଗୁଡ଼ାକ ସୁଝିପକାଇବି। ସେତେବେଳକୁ ମୋର ଦୁଇଶହରୁ ଅଧିକ ଧାର ହୋଇସାରିଥାଏ।” (ଚରିତ ଓ ଆତ୍ମଚରିତ, ପୃ: ୧୯୪)

ଉପନ୍ୟାସ

‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଓ ଶେଷ ଉପନ୍ୟାସ; ଅର୍ଥାତ୍ ଏଇଟି ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ-ସୃଷ୍ଟି। ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିର କ୍ଷୀଣତା ହେତୁ ୧୯୩୯

ମସିହାର ଶେଷାର୍ଦ୍ଧରେ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟିକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାପାଇଁ ୧୯୪୬ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଲେଖା ସରିଗଲା ସିନା, ପ୍ରକାଶ ପାଇବ କେମିତି ? ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ହାତହୋଇ ଶେଷରେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ଫେରିଲା ‘ପ୍ରକାଶନଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ’ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଧରି । ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାର ତତ୍କାଳୀନ ସମ୍ପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ଡଗର ପ୍ରେସରେ ଏଇଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ୧୯୫୩ ମସିହାରେ । ସେ ବାବଦକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଜମିବିକ୍ରି ଧନରୁ ଛଅଶହ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଉପନ୍ୟାସଟି ଲେଖିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର; କିନ୍ତୁ ଛପାବହିର ଲେଖକ ହେଲେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ । ଏହି ନାମଟି ସାହିତ୍ୟିକ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କର ନାମାନ୍ତର । ତେଣୁ ସେ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମରେ ହିଁ ପରିଚିତ । ପ୍ରଥମେ ସେ ଏହି ନାମଟିର ଉପଯୋଗ କରିଥିଲେ ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ତାଙ୍କ ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ କବିତାରେ । ତେବେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ ଏ ନାମଟି ସେ ପାଇଲେ କେଉଁଠୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଭିନ୍ନନାମ ଗ୍ରହଣ ନକରି ସେ ଏଇଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ କାହିଁକି ? ଏହାର ଉତ୍ତର ଆସନ୍ତୁ ଶୁଣିବା ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ—

“ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ କଟକ ଷ୍ଟେସନ ପାଖରେ ଥିବା ଏକ ଇଡିନିଂ କ୍ଲବକୁ ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାଥୀମାନଙ୍କ ସହ ଯାଉଥିଲି । ଦିନେ ମୋର ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନେ କ୍ଲବକୁ ଆଗରୁ ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ ପଛରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲି । ସେ କ୍ଲବରେ ଜଣେ ବଙ୍ଗାୟ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମୁଖାର୍ଜୀବାବୁ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଜଣେ ଜଣେ ସାଧୁପୁରୁଷଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ କରିଥିଲେ, ଯଥା— ବିଶୁଦ୍ଧାନନ୍ଦ, ବିବେକାନନ୍ଦ, ପ୍ରଣବାନନ୍ଦ, ଯୋଗାନନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ଇତ୍ୟାଦି । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିଲାବେଳକୁ ତାଙ୍କର ସବୁ ନନ୍ଦ ସରିଯାଇଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ମୋତେ ଦେଖି କହିଉଠିଲେ ତୁମେ ହୁଅ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଯେତେବେଳେ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କଲି, ସେତେବେଳକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦୁବିଶ୍ୱାସ ଆସି ନଥାଏ । ଲୋକେ ପଢ଼ି ନାପସନ୍ଦ କରି ମୋତେ ଗାଳିଗୁଳଜ କରିପାରନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ଭୟ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ତେଣୁ ଛଦ୍ମନାମରେ ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରିବି ବୋଲି ମନସ୍ଥ କଲି । ନାମ ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମଟି ମନେପଡ଼ିଗଲା । ତାକୁହିଁ ମୁଁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ମୋର ପ୍ରଥମ ଲେଖା ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମ ଦେଲି । ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମଟିକୁ ଜକଟି ମକଟି ଧରିଛି, ଏପରିକି ମୋର ପତ୍ନୀ, ପାଉତି, ଭୂସମ୍ପତ୍ତି କାଗଜପତ୍ରରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମ ରହିଛି ।” (‘ବିଦଗ୍ଧ ହାସ୍ୟରସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ’ରେ ସ୍ଥାନିତ ସାକ୍ଷାତକାର, ପୃ: ୩୨୦)

ତାପ୍ତର୍ଯ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏ ନାମଟି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୁଜ୍ୟ। କାରଣ ‘ଫତୁର’ ଓ ‘ଆନନ୍ଦ’ ଶବ୍ଦଦୁଇଟିର ମିଶ୍ରଣରେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ଶବ୍ଦଟିର ସୃଷ୍ଟି। ‘ଫତୁର’ର ଆଭିଧାନିକ ଅର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଧାନ ବା ସର୍ବସ୍ୱାତ୍ତ। ଫତୁର ହେଲାପରେ ବା ସର୍ବସ୍ୱାତ୍ତ ହେଲାପରେ ମଧ୍ୟ ଯାହାର ଆନନ୍ଦର ଶେଷ ନ ଥାଏ, ସେ ହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ। ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଏବଂ ଅଭାବ ଅନଟନଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ଜଣେ ବେପରୁଆ ମଣିଷଭାବରେ କାଳ କଟାଇଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ଚରମ ଆର୍ଥିକ ଦୁର୍ଗତି ତଥା ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତାର ଶିକାର ହେବେ, ଏକଥା କେହି କଳ୍ପନା କରି ନଥିଲେ; ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି। ସେଦିନ ପରିହାସରେ ସେ ଯେଉଁ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ନାମଟି ପାଇଥିଲେ, ପରବର୍ତ୍ତୀକାଳରେ ତାହାର ଯଥାର୍ଥତା ଅନୁଭବ କରି ସେଇଟିକୁ ସେ ଆଦରି ନେଇଛନ୍ତି; ନିଜେ ଦୁଃଖର ଦରିଆରେ ଉବୁଟୁରୁ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ମୁହଁରେ ହସ ଭରିଦେବାପାଇଁ ସଂକଳ୍ପବଦ୍ଧ ହୋଇ ହସର ସାରସ୍ୱତ ପସରା ମେଲିଦେଇଛନ୍ତି।

ବହୁ ପ୍ରକାଶକଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ ଉପନ୍ୟାସ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାପରେ ବହୁ ଆଦୃତି ଲାଭକଲା। ତା’ର ପ୍ରଶଂସକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବି ବଢ଼ିଗଲା। ଖବରକାଗଜମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ପ୍ରଶଂସାପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୀକ୍ଷାମାନ ବାହାରିଲା। ନୀଳକଣ୍ଠ ଦାସଙ୍କଠାରୁ ଓ ବହୁ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରଶଂସାପତ୍ର ବି ପାଇଲେ। ପ୍ରଥମଯୋଗ୍ୟ କଥାକାର ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତରେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସାରେ ପୋତିପକାଇଲେ ଏବଂ କହିଲେ— “ତୁମରି ନାଆଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ? ତୁମର ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ବହି ମୁଁ ପଢ଼ିଛି। ତୁମେ ଆଉ ବହି ଲେଖିବା ଦରକାର ନାହିଁ। ଏହି ଖଣ୍ଡକରେ ତୁମେ ଅମର ହୋଇଗଲ। ତୁମର ଭବିଷ୍ୟତ ଅତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ।” (ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ, ପୃ: ୨୫୪-୫୫)

ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ କାରୁଣ୍ୟଭରା ଏହି ଉପନ୍ୟାସଟିରେ ଚରିତ୍ର ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ, ସେମାନଙ୍କ ମାନସିକ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦୋଳନର ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବାରେ ଏବଂ ସମୟର ପ୍ରାଣସ୍ୱନ୍ଦନ ଭରିଦେବାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସିଦ୍ଧହସ୍ତତାର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରିଚୟ ଫୁଟିଉଠିଛି। ବସ୍ତୁତଃ ଏହି ଉପନ୍ୟାସରୁ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଏଥିରେ ତାଙ୍କ ଶୈଳୀଗତ ଚମତ୍କାରିତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରିବ। ଏହାର ପ୍ରତି ପରିଚ୍ଛେଦର ଶେଷ ଶବ୍ଦ ବା ଧାଡ଼ିଟି ପରବର୍ତ୍ତୀ ପରିଚ୍ଛେଦର ପ୍ରଥମ ଶବ୍ଦ ବା ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ି ଭାବରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି। ମନେହେଉଛି, ସତେଯେପରି ଗୋଟିଏ ପରେ ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାୟକୁ

ଏକ ସୁତ୍ରରେ ଗୁରୁଯାଜ ହସକାନ୍ଦର ଏକ ସୁଶୋଭିତ ମାଳଟିଏ ପାଠକଙ୍କୁ ଭେଟି ଦିଆଯାଇଛି ।

କ୍ଷୁଦ୍ରଗଜ୍ଜ

ତା'ପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆଉ ପଛକୁ ଫେରି ଚାହିଁ ନାହାନ୍ତି; ଗଜ୍ଜଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇ ସେ ଗଜ୍ଜ ପରେ ଗଜ୍ଜ ଲେଖିଚାଲିଛନ୍ତି ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ଗଜ୍ଜଗତରେ ଏକ ଈର୍ଷଣୀୟ ସ୍ଥାନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ସମାଜ-ଜୀବନର ବହୁବିଧ ବିଭାବ ତାଙ୍କ ଗଜ୍ଜର ଭୂମି । ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ତୁଟିବିରୁପିତକୁ ସେ ସହ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ସେସବୁକୁ ପଦାରେ ପକାଇଦେବାରେ ଆନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗଜ୍ଜସଂସାର ବିଶାଳ, ଯାହା ଶହ ଶହ ହାସ୍ୟଗଜ୍ଜରେ ସମୃଦ୍ଧ । ସେହି ଗଜ୍ଜଗୁଡ଼ିକ 'ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ', 'ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ', 'ସାହିତ୍ୟ ବଛାବଛି', 'ମଜାଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ', 'ହସକୁରା', 'ବୃହତ୍ ଭାଷ୍ଟ', ଅମୃତ ବେହିଆ', 'ତୋର', 'ଗମାଡ଼', 'ନିଦା ବେହେଲ', 'ହେରେସା', 'ନବଜିଆ', 'ଅଟଳିବାଜ', 'ବିଦୁଷକ', 'ମସ୍କରା', 'ଟାହୁଲିଆ', 'ଟାପୁରିଆ', ମୁତୁକୁହିଆ', 'ଖୁଲିଖୁଲିଆ', 'ଓଡ଼ିଶାର ସିନ୍ ବୋଲର' ଇତ୍ୟାଦି ଗଜ୍ଜସଂକଳନରେ ସ୍ଥାନପ୍ରାପ୍ତ । ତାଙ୍କ ଗଜ୍ଜଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ହାସ୍ୟରସସିକ୍ତ, ତାଙ୍କ ଗଜ୍ଜ ସଂକଳନଗୁଡ଼ିକର ନାମ ସେହିପରି ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦାପକ ।

ବ୍ୟଙ୍ଗମୂଳକ ଗଜ୍ଜ କେବଳ ନୁହେଁ, ହାସ୍ୟରସର ହାଲୁକା ସ୍ପର୍ଶ ଥାଇ କେତୋଟି ଗମ୍ଭୀର ଓ କରୁଣରସାଶ୍ରିତ କ୍ଷୁଦ୍ରଗଜ୍ଜର ମଧ୍ୟ ସେ ସୁଯୋଗ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ 'ସ୍ବାଧୀନତା ଦିବସ', 'ପ୍ରତିଶୋଧ', 'ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ', 'ଆଇନ୍', 'ଠାକୁର ପ୍ରତିଷ୍ଠା', 'ମୂର୍ଖ' ଇତ୍ୟାଦି କେତୋଟିର ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ଏ ପ୍ରକାର ଗଜ୍ଜ ସେ ଲେଖକ-ଜୀବନର ଆରମ୍ଭରେ ଲେଖୁଥିଲେ 'ଡଗର' ପତ୍ରିକାପାଇଁ । ତା'ପରେ ସେ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗମୂଳକ ଗଜ୍ଜରଚନାରେ ହାତ ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ଗଜ୍ଜଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଲା ସେସବୁ ନାରୀଚରିତ୍ର ଓ ଶୃଙ୍ଗାରରସ ବିବର୍ଜିତ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ସ୍ପଷ୍ଟୋକ୍ତି ହେଉଛି— "ମୂଳରୁ ଆଦିରସାତ୍ମକ ଗଜ୍ଜ ଲେଖିବା ମୋତେ ଅରୁଚିକର ହେଉଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ହସର ସ୍ବଳ୍ପ ପୁଟଥିବା କରୁଣରସାତ୍ମକ ଗଜ୍ଜସବୁ ଲେଖିଲି ।" (ମୋ ପୁଟାଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ, ପୃ: ୨୬୭) ଏ ବିଷୟରେ ସେ ଅନ୍ୟତ୍ର ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି— "‘ଡଗର’ରେ ଏହି ସମୟରେ ମୋର କରୁଣରସବିଶିଷ୍ଟ ଗଜ୍ଜସବୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମୋର ସମସ୍ତ ସମୟ ‘ଡଗର’ରେ କରୁଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଯେତେ

ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ଗଳ୍ପ ‘ଡଗର’କୁ ଆସୁଥିଲା ସେସବୁରେ ନାୟକ-ନାୟିକା ଥିଲେ କଲେଜ ବୟ ଓ କଲେଜ ଗାର୍ଲ; ଆଉ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିସାର ଭଣ୍ଡୁର ହେଉଥିଲା ଓ ସେମାନେ ଅଭିଭାବକ ବା ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅପଦସ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ଏସବୁ ଶୁଣି ଶୁଣି ମନ ଚିଟା ଧରିଗଲା । ଦିନେ ମୁଁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲି— କଲେଜ ବୟ, କଲେଜ ଗାର୍ଲ ନ ହେଲେ କ’ଣ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ ହୁଏ ନାହିଁ ? ଜଣେ ବନ୍ଧୁ କହିଲେ— ନା ହେବନି । ହାସ୍ୟପାଇଁ ଏ ଦୁହେଁ ନିହାତି ଦରକାର । ମୁଁ କହିଲି— ଆଜ୍ଞା; ମୁଁ ଆଜିଠାରୁ ସ୍ତ୍ରୀ-ଚରିତ୍ର ଓ ଶୃଙ୍ଗାରରସବର୍ଜିତ ହସଗପ ଲେଖିବି । କେମିତି ନ ହେବ ଦେଖିବା । ଆଜିଯାଏ ମୋ ପଣ ମୁଁ ରଖିଆସିଛି । ଏଥିଲାଗି ମୁଁ ବାରକଥା ଶୁଣିଛି । ଏ କାନରେ ପୁରାଇ ସେ କାନରେ କାଢ଼ିଦେଇଛି । ମୋର ଅତି କମ୍ ଗଳ୍ପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଚରିତ୍ର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ବାଧ୍ୟହୋଇ ଦେଇଛି, କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ପ୍ରେମର ‘ପ୍ରେ’ ଅକ୍ଷରଟି ସ୍ଥାନ ପାଇନି ।” (ଚରିତ ଓ ଆତ୍ମଚରିତ, ପୃ: ୧୯୫-୯୬)

ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପରାଜିର ମୁଖ୍ୟସ୍ୱର ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ । ପାଠକର ହୃଦୟର ଗଭୀରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ପହଂବାପାଇଁ ଏହା ଏକ ଅଭିନବ କୌଶଳ । ଏହା ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜ-ସଂସ୍କାର ଓ ସମାଜରେ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆନୟନ ତାଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ସାମାଜିକ ମଣିଷକୁ ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟରେ ସଚେତନ କରାଇବାର ଏକ ମାଧ୍ୟମ ହେଉଛି ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପ । ସମାଜ, ସାହିତ୍ୟ, ସଂସ୍କୃତି, ଧର୍ମ, ରାଜନୀତି ଇତ୍ୟାଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଉଁ ଅବକ୍ଷୟ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହେଉଛି ତାହାକୁ ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପରେ କଠୋର ସମାଲୋଚନା କରାଯାଇଛି; ଦୁର୍ନୀତି, ଭ୍ରଷ୍ଟାଚାର, ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତି ବିରୋଧରେ ସ୍ୱରୋତ୍ତଳନ କରାଯାଇଛି, ସମାଜକୁ ସୁସ୍ଥ ଓ ସୁଚ୍ଛ ରଖିବାର ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି । ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପର ମୁଖ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାମାଜିକ ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧତା ।

ତାଙ୍କ ଗଳ୍ପଗୁମ୍ଫନ ରୀତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେ ଯାହା କହନ୍ତି ସିଧାସଳଖ କହନ୍ତି; ପ୍ରାୟଶଃ କୌଣସି ପ୍ରତୀକ, ଚିତ୍ରକଳ୍ପ ବା ବ୍ୟଞ୍ଜନାର ଧାର ଧାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭାବପ୍ରକାଶରେ ସେ ଯେପରି ସ୍ପଷ୍ଟ, ସେହିପରି ନିର୍ଭୀକ । ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ବେଶ୍ ସ୍ୱାଧୀନ; ସରଳ ଓ ସାବଲୀଳ ଲୌକିକ ଭାଷା ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ଏକାନ୍ତ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ପାଠକକୁଳକୁ ସଚେତନ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଂସ୍କାରଧର୍ମୀ ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଣି ରଖିବାରେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମ ତେଣୁ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ଫଳବତୀ ।

ସମାଲୋଚନା : ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ଫମାଲୋଚନା’ କୋଡ଼ିଏଟି ରମ୍ୟରଚନାର ସମାହାର । ଏସବୁକୁ ଭିନ୍ନସ୍ୱାଦର ଗଳ୍ପ ଭାବରେ ମଧ୍ୟ କେହି କେହି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି

ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ବିଭିନ୍ନ କବିଙ୍କ ଲୋକପ୍ରିୟ ପଦ୍ମିନୀଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚନ କରି ସେସବୁର ସମାଲୋଚନା ବା ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ ଫମାଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ଏଥିରେ । ଏହି ପଦ୍ମିନୀଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ରହିଛି ‘ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯା’ର ଥାଇ’, ‘ଜଗନ୍ନାଥ ହୋ କିଛି ମାଗୁନାହିଁ ତୋତେ’, ‘ମୋ ଜୀବନ ପଛେ ନକେ ପଡ଼ିଥାଉ’, ‘ସୁନ୍ଦର ଡ଼ାକିର ଅବସାଦ ନାହିଁ’, ‘କେହି ରହିନାହିଁ ରହିବେ ନାହିଁଟି’, ‘ରହ ରହ କ୍ଷଣେ ବାସ୍ତବ୍ୟ ଶକଟ’, ‘ବହୁତ ଲୋକ ଯହିଁ ମିଳି’, ‘ଏହି ସହକାର ତଳେ’, ‘ମିଶୁ ମୋର ଦେହ ଏ ଦେଶ ମାଟିରେ’ ଇତ୍ୟାଦି । ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିମାନଙ୍କର ବହୁକଥୁତ ଏହି ପଦ୍ମିନୀଗୁଡ଼ିକରେ ଅର୍ଥକୁ ଅନର୍ଥ କରି ସେ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ରବାହ ଛୁଟାଇଛନ୍ତି । କୌଣସି କବିଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା କରିବା ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ; ପାଠକମାନଙ୍କୁ ହସାଇବାକୁ ଏପରି ପରିକଳ୍ପନା ।

ସେ ସମାଲୋଚନାକୁ ଫମାଲୋଚନା କହିବାର କାରଣ ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ମତ ରଖିଛନ୍ତି ତାହା ଏହିପରି— “ସମାଲୋଚନାର ଅର୍ଥ ହେଲା ବହିର ଭଲମନ୍ଦ ଦେଖାଇ ଲେଖକକୁ ମାର୍ଜିତ କରିବା; ତା’ର ଉନ୍ନତର ମାର୍ଗ ପରିଷ୍କାର କରିବା । କିନ୍ତୁ ଏପରି କେତେକ ଅପରିପକ୍ୱ ସମାଲୋଚକ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ କି ବହିର ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଯାଇ ସାତପୁରୁଷଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅପିଷ୍ଠ ବାଡ଼ନ୍ତି, ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ଲେଖକ କଳାମୟ ଚୂଳିରେ ଭରିଦିଏ । ସମାଲୋଚନାର ବିପରୀତଧର୍ମୀ ବହୁ ଲେଖା ମୁଁ ଦେଖିଛି । ତା’ର କଅଣ ନାମକରଣ ହେବ ସେଥିଲାଗି ଭାବୁ ଭାବୁ ମୋ ମନକୁ ଫମାଲୋଚନା ଶବ୍ଦଟି ଆସିଲା । ତାକୁଇ ମୁଁ ଧରିନେଲି । ଫମାଲୋଚନା ଲେଖକକୁ ଫମାଲୋଚକ ବୋଲି ଧରିନେଲି ।” (ମୋ ଆତ୍ମ ପଦେ, ପୃ:୫)

ଆଲୋଚ୍ୟ ସଂକଳନର ‘ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରବେଶ’ରେ ଡକ୍ଟର କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର ଏ ପ୍ରକାର ରଚନାର ପ୍ରଶଂସା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି— “ମାତ୍ର ଅନେକ ସମୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ତଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ଫମାଲୋଚନାକୁ ସମାଲୋଚନାର ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛି ଓ ତାଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦେଶକାରୀ ନ ହୋଇ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ମନେହୁଏ । x x x ସେ ଯାହାହେଉ, ଲେଖକଙ୍କର ଏହା ଏକ ଅଭିନବ ଉଦ୍ୟମ । ସାଧାରଣ ଫତୁରାନନ୍ଦୀୟ ଷ୍ଟାଇଲରୁ ଏହା ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଏକ ନୂତନ ଧରଣର ଶୈଳୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ପରିଣତ ବୟସରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥିଲେହଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟ ଦିନକୁଦିନ ଅଭିନବରୂପ ଗ୍ରହଣ କରୁଛି । ଏହା ଏକ ଆଶାର ବାଣୀ । ସେଥିଲାଗି ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛୁ ।” (ଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରବେଶ, ପୃ:ଘ-ଡ)

ଡକ୍ଟର କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଯଥାର୍ଥ ଓ ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରାଯାଇନାହିଁ ବୋଲି ଯାହା କହିଛନ୍ତି, ତାହା ଠିକ୍ ମନେହୁଏ ନାହିଁ; ବରଂ ଏଥିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଏପରି ଟାଣିଓଟାରି ପ୍ରମାଣିତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି ଯେ ସେସବୁ ବେଶ୍ ହାସ୍ୟୋଦ୍ଦୀପକ ହୋଇଛି ଏବଂ ଏପରି କରିବାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବେଶ୍ କିଛି ବୁଦ୍ଧିଚାଳିତ କସରତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି । ଏହା ସମାଲୋଚନା ହୋଇଥିଲେ ଭିନ୍ନରୂପ ନେଇଥା'ନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ଫମାଲୋଚନା ହେତୁ ଏହାର ରୂପ, ରଙ୍ଗ ଓ ରୀତି ଏପରି ହୋଇଛି ।

କବିତା

କବିତାରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ସାହିତ୍ୟଜଗତରେ ପ୍ରବେଶ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କବିତା ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ । ଏହା ତାଙ୍କୁ କବି ହିସାବରେ ଚିହ୍ନିାଇଥିଲା । ହାସ୍ୟରସ ଏହାର ମୂଳ ଆଧାର । ଏହା ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାରେ ଧାରାବାହିକ ଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ଆଦି ପର୍ଯ୍ୟାୟର ତାଙ୍କର ଏହି ରଚନାରେ ପ୍ରାଚୀନଯୁଗରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରାୟ ୨୫ ଜଣ କବିଙ୍କର ବହୁପରିଚିତ କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ କରି ସେ ପାରୋଡ଼ି ବା ଲାଲିକା ରଚନା କରିଥିଲେ । ଶୁକ୍ରମୁନି ସାରଳା ଦାସ, ବଳରାମ ଦାସ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ବଳଦେବ ରଥ, ବ୍ରଜନାଥ ବଡ଼ଜେନା, ବିଶ୍ଵନାଥ ଖୁଣ୍ଟିଆ, ରାଧାନାଥ ରାୟ, ମଧୁସୂଦନ ଦାସ, ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର, ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତି, ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି, ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ସଚ୍ଚି ରାଉତରାୟ, ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରମୁଖ ସେହି କବିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଜଣେ । ଉଦାହରଣସ୍ଵରୂପ କବିଙ୍କର ରାଧାନାଥ ରାୟଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କାବ୍ୟ ‘ଚିଲିକା’ର ଚମତ୍କାର ଲାଲିକାରୁ କେଇପଦ—

‘ମରାଳ-ମାଳିନୀ-ନିଳାୟ-ଚିଲିକା
ଉତ୍କଳର କିଳାପୋତେଇ ଦୀର୍ଘିକା ।
ଉତ୍କଳ ଭାରତୀ କମଳାଙ୍କ ସହ
ତୋ ବକ୍ଷରେ ଖେଳୁଛନ୍ତି ଅହରହ ।
ପୂର୍ବେ ତୋ ଗରଭେ କରିଥିଲେ ବାସ
କଙ୍କଡ଼ା, ଚିଙ୍ଗୁଡ଼ି, ଭେକଟା, ସାଙ୍କୁସ ।
ଏବେ ସେହିସବୁ ଚାଲିଗଲେ କେଣେ
ସେକ୍ରେଟେରି ରହୁଛନ୍ତି ଜଣେ ଜଣେ ।” (ଡଗର— ୧୦/୯ ସଂଖ୍ୟା)

ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ‘ତପସ୍ବିନୀ’ କାବ୍ୟର ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗର ଉଷା ବର୍ଣ୍ଣନାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯେପରି ମନଛୁଆଁ ଲାଳିକା ମାଧ୍ୟମରେ ଫୁଟାଇଛନ୍ତି ତା’ର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ । ଏଥିରେ ହାସ୍ୟ ରହିଛି, ରହିଛି ବି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ । ଯେପରି—

“ମଙ୍ଗଳେ ଅଜଳା ଉଷା ବିକଟ ରାଜୀବ ଦୃଶା
ସରସୀ ସ୍ନାହାନ ଦୃଷା ହୃଦୟେ ବହି
କାମିନୀ ହୁଏ ବାହାର ମନ୍ଦୁର ଗତି ତାହାର
ଜଳକୁମ୍ଭ ଧରି କର ଅଳସେ ରାହିଁ
କଳକଣ୍ଠ କଣ୍ଠେ କହିଲା
ଅବଗାହନ କରିବି ରାତି ପାହିଲା ।”
(ତଗର— ୧୦/୨୦-୨୧ଶ ସଂଖ୍ୟା)

ତାଙ୍କର ଏହି ଆଦ୍ୟକୃତି ‘କବି ଲଢ଼େଇ’ରେ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସେ ନିଜେ ନିଜର ନାମ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ । ଏପରି କରିବା କାରଣ ସପକ୍ଷରେ ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି— “ମେଡ଼ିକାଲରେ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଯେଉଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାଆଁଟି ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ଦେଇଥିଲେ ଲେଖକ ସ୍ଥାନରେ ସେହି ଗୋଟିକ ବ୍ୟବହାର କଲି । ଯଦି ପାଠକମାନେ ଗାଳିଗୁଳଜ କରିବେ ତେବେ ମୁଁ ବି ଫତୁରାନନ୍ଦକୁ ଦୁଇପଦ ଗାଳିଦେଇ କହିବି— ମୋତଡ଼ତା କାହିଁକି କଲମ ଧରୁଥିଲା କେଜାଣି ? ଯଦି ସମସ୍ତେ ବାହାବା କରିବେ ତେବେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଛାତିଫୁଲାଇ କହିବି— ମୁଁ ପରା ସେହି ଫତୁରାନନ୍ଦ ।” (ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ, ପୃ: ୨୫୧) ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନୁରୂପ ଏକ ବକ୍ତବ୍ୟ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସର ଆଲୋଚନା କାଳରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇଛି ।

‘ତଗର’ରେ ତାହା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା, ପାଠକୀୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବି ପାଇଲା । ପ୍ରଖ୍ୟାତ କଥାକାର ରାଜକିଶୋର ରାୟ ‘ସମାଜ’ର ବାର୍ଷିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ତାହାର ପ୍ରଶଂସା କଲେ । ଏହା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ମନୋବଳକୁ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ କଲା । ତାପରେ ୧୯୫୫ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ତାଙ୍କ ପରବର୍ତ୍ତୀ ରଚନା ‘ନିଲଠା କବି’ ଶୀର୍ଷକ ଦୀର୍ଘକବିତା । ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗର ଆଶ୍ରୟରେ ଏହି କବିତାରେ କେତେଜଣ କବିଙ୍କ ପ୍ରଶଂସା ଗାନ କରାଯାଇଛି; ତେଣୁ ଏହାକୁ ବ୍ୟାଜସ୍ତୁତି ବର୍ଗରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଏହି କବିତାର ବିଶେଷତ୍ୱ

ହେଉଛି ଯେ ନି-ଲ-ଠା-କ-ବି କବିତାର ଶିରୋନାମାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷରକୁ ଆଦ୍ୟ ଅକ୍ଷର ଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ କବିତାମାନ ରଚିତ ହୋଇଛି । ‘ନି’ ପର୍ଯ୍ୟାୟରୁ ଉଦାହରଣଟିଏ—

“ନିରୁପମା ବାମା ଦେଖିଲେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଉଥାଏ,
ନିରେଖି ଆପଦ ମସ୍ତକ ତାର ଉପମା ଗାଏ ।
ନିଗୁଡ଼ ଅକଥ୍ୟ କଥାକୁ ନିଜ ମନରୁ କାଢ଼ି
ନିଃସଙ୍କୋଚେ ସର୍ବସମକ୍ଷେ ସେହୁ ଦିଅଇ ବାଢ଼ି ।
ନିନ୍ଦା ଓ ସ୍ତୁତିକୁ ଟିକିଏ କରେ ନାହିଁ ଖାତର
ନିର୍ଲଜ୍ଜ ନିଲଠା ନାମଟି ଆଉ ହେବ କାହାର ।”

ଉଦ୍ଧୃତିଟିରେ କବିକୁ ପ୍ରେମର ଉପାସକ ଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ତା’ କବିକର୍ମର ଗୁଣଗାନ କରାଯାଇଛି । ନିନ୍ଦା ବା ସ୍ତୁତିକୁ କବିର ଖାତିର ନଥିବାରୁ ତାକୁ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଓ ନିଲଠା ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଇଛି । ଏହା ନିନ୍ଦାଛଳରେ ସ୍ତୁତି ।

ଏହିପରି ଅନେକ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କାବ୍ୟିକ ଚାତୁରୀ ଓ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ଚରୁଳ ରସିକତାର ପରିଚୟକୁ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ କରାଯାଇପାରିବ ।

ଶୂଦ୍ରମୁନି ସାରଳାଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତ ଭଳି ଅନ୍ୟମୁନି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ‘ସାହିମହାଭାରତ’ ପୌରାଣିକ ଶୈଳୀରେ ରଚିତ ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନା । କଟକ ସହରରେ ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଏବଂ କଟକ ସହର ତାଙ୍କ କର୍ମସ୍ଥଳୀ । ‘ଝିମିଟି ଖେଳରୁ ମହାଭାରତ’ ଭଳି କଟକ ସହରରେ ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ସାହି ସାହି ମଧ୍ୟରେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଘଟୁଥିବା କଳିତକରାଳ, ଗଣ୍ଡଗୋଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ରହିଛି । ଏହିପରି ବିଷୟବସ୍ତୁର ଉପଜୀବ୍ୟରେ ସେ ଏ ମାଟିର ମହାକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ରୀତି, ଛନ୍ଦ ଓ ଭାଷାନୁସରଣରେ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ । ପୌରାଣିକ ଶୈଳୀରେ ସେ ପ୍ରଥମେ ରାଜ୍ୟପାଳ, ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ, ପ୍ରକାଶକ, ସମାଲୋଚକ, ପାଠକ ପ୍ରମୁଖଙ୍କୁ ବନ୍ଦନାତେଲ ଦେବାପରେ ଓ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ କାବ୍ୟଶୈଳୀରେ ନଗରବର୍ଣ୍ଣନା ଭଳି ସାହିବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପରେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଅବତାରଣା କରିଛନ୍ତି ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗର ପୁଟଦେଇ । ପାଠକ ଏହା ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବା ମାତ୍ରେ ହସିହସି ବେଦମ ହୋଇଯାଏ । ଆଦିପର୍ବର ଆରମ୍ଭରୁ କେତୋଟି ପଞ୍ଚୁକ୍ତି ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇପାରେ—

“ରାଜ୍ୟପାଳଂ ନମସ୍କୃତ୍ୟ ନରଂଚୈବ ନରୋତ୍ତମଂ
ଶିକ୍ଷାମନ୍ତ୍ରୀ ସଚିବଂଚ ତତୋଜୟ ମୁଦାରୟେତ୍

ମୁଖ୍ୟ କରୋତି ପଣ୍ଡିତଃ ନିର୍ଧନଂ ଧନକୁବେରଃ
ଯତକୃପା ତମହଂ ବନ୍ଦେ ତୈଳମ୍ ସର୍ବପ୍ରଦାୟକମ୍ ।”

(ଆଦିପର୍ବ, ପୃ:୧)

‘ସାହି ମହାଭାରତ’ର କ୍ଷେତ୍ର କଟକ ନଗର ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ କଟକଚଣ୍ଡୀଙ୍କୁ ନିଜସ୍ବ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ରୀତିରେ ସେ ନୈବେଦ୍ୟ ବାଢ଼ିଛନ୍ତି । ସେଥିରୁ କେତୋଟି ପଦ—

“ଆଗୋ ମାତ କଟକଚଣ୍ଡୀ ଅତି ଦୟାବତୀ
କଟକର ବାୟବରେ ତୋହର ବସତି ।
ତୋହର କୃପା ଲଭିଲା ଯହୁଁ ଏକଜ ମାରୁଆଡ଼ି
କୋଠାମାନ କରିଦେଲା ତହିଁ ଧାଡ଼ି ଧାଡ଼ି ।
x x x
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବରଦାୟିନୀ ମାଗୋ ତୁହି ଦୟାବତୀ
ଅଭିଆଡ଼ିଏ ବର ଆଗେ ତୋହର ପାଶ ଯାଆନ୍ତି ।
ଅଭିଆଡ଼ା ଟୋକାକ ତହିଁକି ଦେଖିବ ଭିଡ଼
ଧାମନ୍ତି ଜନ୍ମାଏ ଯେସନେ ଦେଖନ୍ତେଶ ଗୁଡ଼ ।
ହୋଇ ମୁଖ ସିଂହାର ପିନ୍ଧି ଝିନବାସ
କୁମାର ଲୋଭେ କୁମାରୀଗଣ ତହିଁ ପରବେଶ ।
ନେତ୍ରରେ ମିଳାଇଣ ନେତ୍ର ହୁଅନ୍ତି କଥାବାର୍ତ୍ତା
ଜଣାବନ୍ତି ଏକୁ ଆରେକ ନିଜ ହୃଦବ୍ୟଥା ।”

(ମଧ୍ୟପର୍ବ, ପୃ: ୨୮-୨୯)

ସାରଳା ମହାଭାରତ ଭଳି ଏହା ବି ଅଠରଟି ପର୍ବରେ ସମାପ୍ତ । ଯଥା— (୧) ଆଦିପର୍ବ, (୨) ମଧ୍ୟପର୍ବ, (୩) ସଭାପର୍ବ, (୪) ଉଦୟୋଗ ପର୍ବ, (୫) ଆଖଡ଼ା ପର୍ବ, (୬) ନଟିଆ ପର୍ବ, (୭) ହଟିଆ ପର୍ବ, (୮) ଗଣିଆ ପର୍ବ, (୯) ଖେତେରା ପର୍ବ, (୧୦) ନାଣିଆ ପର୍ବ, (୧୧) ପାଇକ ପର୍ବ, (୧୨) ଠଣା ପର୍ବ, (୧୩) ନ୍ୟାୟଜ୍ଞ ପର୍ବ, (୧୪) କଟକଟ ପର୍ବ, (୧୫) ନ୍ୟାୟ ଦୃଢ଼ ପର୍ବ, (୧୬) ନାରୀ ପର୍ବ, (୧୭) ପୁନର୍ମିଳନ ପର୍ବ ଏବଂ (୧୮) ଶାନ୍ତି ପର୍ବ ।

‘ସାରଳା ମହାଭାରତ’ରେ ଯେପରି ଗୁରୁ, ସେନାପତି, ଯୋଦ୍ଧା ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ଦ୍ରୋଣପର୍ବ, ଭୀଷ୍ମପର୍ବ, କର୍ଣ୍ଣପର୍ବ, ଶଲ୍ୟପର୍ବ ଇତ୍ୟାଦି ପର୍ବମାନ

ସଂଯୋଜିତ, ‘ସାହିମହାଭାରତ’ରେ ସେହିପରି ଆଖଡ଼ାଗୁରୁ ପର୍ବ, ନଟିଆ ପର୍ବ, ହଟିଆ ପର୍ବ, ଗନ୍ଧିଆ ପର୍ବ, ଖେତେରା ପର୍ବଭଳି ପର୍ବଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି । ଏଥିରେ ସାହି ସାହି ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବାଦବିବାଦ, ଗୋଳମାଳ, ଉଚ୍ଛ୍ୱଳତାର ଚିତ୍ର ସହିତ ରହିଛି ସୁସ୍ଥ ସମାଜଗଠନ ନିମନ୍ତେ ବାର୍ତ୍ତା । ଏହା ‘ସାରଳା ମହାଭାରତ’ର ବ୍ୟଙ୍ଗାନୁକରଣ ବା ଲାଲିକା ରଚନାଧାରାର ଏକ ବହୁଆଦୃତ କୃତି ।

‘ସାହି ମହାଭାରତ’ ପୂର୍ବରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ‘ଗୋଜ ରାମାୟଣ’ ନାମରେ ଏକ ଧାରାବାହିକ ରଚନାରେ ହାତଦେଇ ସଫଳ ହୋଇଥିଲେ । ଏହା ସେ ‘ଥଣ୍ଡୁଆ ମୁନି’ ଛଦ୍ମନାମରେ ଲେଖିଥିଲେ । ସମକାଳୀନ ରାଜନୀତି, ରାଜନେତା, ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହାସ୍ୟରସରେ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ରୂପ ଦେଇଛନ୍ତି ବିଦ୍ରୁପାତ୍ମକ ଶୈଳୀରେ ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ‘ଭାଗବତ’ର ନବାକ୍ଷରୀ ଛନ୍ଦରେ । ଏହାର ଆରମ୍ଭରୁ କେଇପଦ—

ଶୁଣ ସୁଜନେ ଦେଇ ଚିତ୍ତ	ଅମିୟ ଗୋଜ ଭାଗବତ ।।
ଖୁଣ୍ଟିଆ ରାଜା ଭକ୍ତି ଭରେ	ନମିଲା ଥଣ୍ଡୁଆ ପୟରେ ।।
ବହୁତ ଧନରତ୍ନ ଦେଲା	ଖଣ୍ଡପଣରେ ଆଣିଥିଲା ।।
ତାଡ଼ି ପିଆଜ ବାରମାଜା	ସମର୍ପି କଲା ପାଦପୂଜା ।।

(ତଗର— ୩୦/୬ ସଂଖ୍ୟା)

ପୁରାଣଭିତ୍ତିକ କବିତା ରଚନାପାଇଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରେରଣାର ମୂଳଉତ୍ସ ଥିଲା ପିଲାଦିନେ ତାଙ୍କ ଘରେ ପ୍ରତ୍ୟହ ପଢ଼ାଯାଉଥିବା ପୁରାଣମାନ । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ କିଛି ପୁରାଣ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ପୌରାଣିକ ଆଖ୍ୟାନ ରୀତିର ଅନୁକରଣରେ ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ବିଦ୍ରୁପର ବନ୍ୟା ବୁଝାଇ ଦେଇପାରୁଥିଲେ ।

ପୌରାଣିକ ରଚନା ବ୍ୟତୀତ ସେ ଆହୁରି ଅନେକ ସଫଳ ବ୍ୟଙ୍ଗକବିତା ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେଗୁଡ଼ିକ ସେତେବେଳେ ବମ୍ବେରୁ ପ୍ରକାଶିତ ‘କୁକୁମ୍ଭ’ ପତ୍ରିକାରେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରକାଶ ପାଇନଥିବା ତାଙ୍କର କେତେକ କବିତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶନର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ।

ନାଟକ : ନାଟକ ରଚନାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ସଫଳ ହସ୍ତସର୍ଗୀ ରଖିଛି । ‘କଳିକତି ଚେକ’ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ନାଟକ । ଏହା ତାଙ୍କ ‘କଳିକତି ଚେକ’ ଗଛର ନାଟ୍ୟରୂପ । ଏହାର ପ୍ରକାଶକାଳ ୧୯୮୨ ମସିହା । ଏହାର ତିନୋଟି ଚରିତ୍ର— ସର୍ଦ୍ଦାର, ଜମ୍ବୁ ଓ

ଶମ୍ଭୁ । ସେମାନେ ପ୍ରବଳ ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମର ସମ୍ମୁଖୀନ । ଠକିଭଣ୍ଡି ଚଳିଯିବାପାଇଁ ସେମାନେ ସଦା ସଂଗ୍ରାମରତ । କେତେବେଳେ ଏ ଧନ୍ଦାରେ ସେମାନେ ସଫଳ ତ କେତେବେଳେ ବିଫଳ । ବିଫଳ ହେଲେ ଠକିବାର ମାଧ୍ୟମ ବଦଳିଯାଏ । ସେମାନଙ୍କ ସଂଗ୍ରାମର ଅନ୍ତ ଘଟେ ନାହିଁ; କଲିକତି ଟେକ ପାଇଲେ ବି ସେମାନେ ସଂଗ୍ରାମରୁ ଓହରି ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ।

କଲିକତି ଟେକ କ'ଣ ? ଏହି ସଂଶୟ ଦୂରକରିବାକୁ ନାଟ୍ୟକାର କହନ୍ତି—
 “ଅଶିକ୍ଷିତ କାରିଗରମାନେ ଉକ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରପାତିକୁ କଲିକତି ଯନ୍ତ୍ରପାତି ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ସେଫିଲଡରେ ତିଆରି ବଟାଳି ବା କରତକୁ ବଢ଼େଇମାନେ କଲିକତି ବଟାଳି ବା କରତ କହିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁଟା ଖୁବ୍ ଭଲ ସେଇଟା ଜର୍ମାନିରେ ତିଆରି ହୋଇଥିଲେ ବି ତାକୁ କଲିକତି କହନ୍ତି । ମୋ ପିଲାଦିନେ ମୁଁ ଏଇଟା ସବୁ କାରିଗରଙ୍କ ପାଖରୁ ଶୁଣିଥିଲି । ‘କଲିକତି’ ଅର୍ଥ ସେତେବେଳେ ଥିଲା ଉକ୍ତ । ‘ଟେକ’ର ଅର୍ଥ ହେଲା ତିଆଁ ମାଡ଼ିବା । ଏହା ଏକ ଦଣ୍ଡ । କ୍ରମେ ସବୁପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡକୁ ଲୋକେ ଟେକ କହିଲେ । ଗୋଟାଏ ଭଲ ଦଣ୍ଡକୁ ମୁଁ କଲିକତି ଟେକ ବୋଲି ପୁରୁଣାକାଳିଆ ନାଁ ଦେଲି ।”

ଏହି ନାଟକଟି ନାରୀଚରିତ୍ର ବିବର୍ଜିତ । ଏପରି ହେବାର କାରଣ ସମ୍ଭବରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ସାକ୍ଷାତକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି— “ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଅଭିନୀତ ହେଉଥିବା ନାଟକରେ ପୁରୁଷମାନେ ନାରୀ-ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିବା ଦିନ ଆଉ ନାହିଁ । ଏଣେ ଛାତ୍ରୀମାନେ ପାର୍ଟି କଲେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ଗଣ୍ଡଗୋଳର ସୂତ୍ରପାତ ହେଉଛି, ବେଳେବେଳେ ଛାତ୍ରୀମାନେ ଏଥିରେ ଅପମାନିତ ହେଉଛନ୍ତି । ଏଣୁ ନାରୀ ଭୂମିକାଟିଏ ବାଦଦେଇ ନାଟକ ଲେଖିବା ମୋର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।” (ବିଦଗ୍ଧ ହାସ୍ୟରସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ପୃ: ୩୨୬)

ଏ ନାଟକରେ ଖାସ୍ କାହାଣୀ ନାହିଁ, ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନପ୍ରବାହର କେତୋଟି ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଝଲକ ଏଥିରେ ଆଭାସିତ । ଦୃଶ୍ୟସଜ୍ଜା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇନାହିଁ । ମୁକ୍ତମଞ୍ଚରେ ବି ଏହାର ଅଭିନୟ ସମ୍ଭବ । ବିଭିନ୍ନ ମଞ୍ଚରେ ଓ ଦୂରଦର୍ଶନରେ ଏହା ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ କରିପାରିଛି ।

‘ଭାଙ୍ଗ’ ନାମକ ଏକାଙ୍କିକାଟିଏ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ ରୂପ ଦେଇଛି । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଛଦ୍ମନାମ ‘ଭାଙ୍ଗୁଆ’ ରଖାଯାଇ ଏହା ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ପାଠକୀୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଲାଭକରିଥିଲା ।

ଆତ୍ମଜୀବନୀ

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀର ନାମ ‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ । ଲୋକରତ୍ନ ତକ୍କର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରେରିତ ହୋଇ ସେ ଏହା ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟଜୀବନ, ସ୍କୁଲଜୀବନ, ଡାକ୍ତରୀ-ଛାତ୍ରଜୀବନ, ସାହିତ୍ୟିକଜୀବନ ଓ ଅନ୍ତିମଜୀବନ ବିଷୟକ ବର୍ଣ୍ଣନା ରୋଚକ ଭାଷା ଓ ଶୈଳୀରେ ଉପସ୍ଥାପିତ । ଏଥିରେ ନିଜର ଦୋଷଦୁର୍ବଳତା ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ସେ କୁଣ୍ଡାପ୍ରକାଶ କରିନାହାନ୍ତି । ନିଜ ଶାରୀରିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ଦୁରବସ୍ଥାର କାହାଣୀ ସେ ଅକପଟ ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଯାହା ସତ୍ୟ ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ କହିବାକୁ କୁଣ୍ଡାପ୍ରକାଶ କରିନାହାନ୍ତି । ମେଡ଼ିକାଲ ସ୍କୁଲର ସହପାଠୀମାନଙ୍କୁ ନାନାଭାବରେ ହଜିରାଣ ହରକତ କରୁଥିବା, କପି କରିବାରେ ଧୁରନ୍ଧର ଥିବା କଥା ଇତ୍ୟାଦି ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶବ୍ଦରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ତତ୍କାଳୀନ କଟକ ସହରର ରୂପ, ସାମାଜିକ ଜୀବନ, ଲୋକବିଶ୍ୱାସ, ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନ ସଦ୍‌ଭାବ, ଶିକ୍ଷାବ୍ୟବସ୍ଥା, ଛାତ୍ର-ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କ, ରାଜନୀତିକ ପାଣିପାଗ, ସାଂସ୍କୃତିକ ବାତାବରଣ ଇତ୍ୟାଦିର ଏକ ଚମତ୍କାର ଆଲେଖ୍ୟ । ଏହି ଆତ୍ମଜୀବନୀଟି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ୱଭାବସୁଲଭ ହାସ୍ୟରସ ପରିବେଷଣରେ ରସାଶିତ ଏବଂ ଏକାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିନିଷ୍ଟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ନୁହେଁ; ତେଣୁ ସରସପାଠ୍ୟ ।

ନିଜ ଜୀବନୀଗ୍ରନ୍ଥର ଏପରି ନାମକରଣ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ନିଜସ୍ୱ ବକ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି— “ନିକଟରେ ମୋର ଇଷ୍ଟଦେବତା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟସାଜବାବାଙ୍କର ଜନ୍ମଦିନ ପଡ଼ିବାର ଥାଏ । ସେଇଦିନ ମୋର ଜୀବନୀଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିବି ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲି । ୧୯୭୪ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ୨୩ ତାରିଖ ସକାଳୁ ଶୁଚିମନ୍ତ ହୋଇ ଲେଖାଟି ଆରମ୍ଭ କଲି । କିଛି ଲେଖିସାରିବା ପରେ ବହିର ନାଁ କ’ଣ ଦେବି ସେ ବିଷୟ ଚିନ୍ତାକଲି । ମନେମନେ ଭାବିଲି, ଭଗବାନ ମତେ ପୃଥିବୀକୁ ପଠାଇଲେ । ଏଠି ଏ ଭବସାଗରରୁ ପାରିହେବାଲାଗି ମୋତେ ଯେଉଁ ଡଙ୍ଗାଟିଏ ଦେଲେ ସେଇଟା ଏକ ଗରମଜଳୁତ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗା । ଏଥିରେ ଭବସାଗର ପାରିହେଲାବେଳେ ତା’ ଭିତରେ ପଶୁଥିବା ପାଣିକୁ ମୁଁ କାଢ଼ିକାଢ଼ି ବେହାଲ ହଉଚି, ବହିରେ ତ ଏତିକି ବିଷୟ ଦିଆଯିବ । ତେଣୁ ବହିର ନାଁ ରଖିଲି ‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ ।” (ପ୍ରାକ୍‌କଥନ, ପୃ:କ)

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜୀବନରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ଭଲପାଉଥିଲେ ନିଜ ବୋଉକୁ । ତେଣୁ ସେ ତାଙ୍କୁ ଆତ୍ମଜୀବନୀଟି ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଟି ପାଠକ-ହୃଦୟକୁ ଦ୍ରବୀଭୂତ କରେ, ତା ନିଜ ବୋଉକଥା ମନେପକାଇଦିଏ ଏବଂ ତା ଆଖିରେ ଲୁହ ଭରିଦିଏ । ଏହି ଉତ୍ସର୍ଗପତ୍ରଟି ପାଠକରାଯାଉ— “ବୋଉ, ଏ ପିଣ୍ଡରେ ତୁ ଜୀବନ ଦେଇଥିଲୁ ଓ ଜୀବନବୀରିଧିକୁ ପାରିହେବାଲାଗି ହାତଗୋଡ଼ରେ ତାକତ ଦେଇଥିଲୁ, କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟ ଦେଇନଥିଲୁ । ତାହା ତୋ’ ଅକ୍ତିଆରରେ ନଥିଲା । ଜୀବନବୀରିଧି ଅତିକ୍ରମ କରିବାଲାଗି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପାଲଟଣା ଡଙ୍ଗା ସଂଗ୍ରହ କଲି, ସେଇଥିରେ ଏକୁଟିଆ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲି । ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ଡଙ୍ଗାଟା ଫୁଟା ପଡ଼ିଲା । ମୋ ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁ ଚାଲିଗଲୁ । ଭଲହେଲା, ତୁ କାହିଁକି ମୋ କାଲୁବାଲୁ ଦେଖି ନିଜେ କଷ୍ଟ ପାଇଥାନ୍ତୁ । ତୋର ଜଣା ଅଜଣା ସବୁତକ ଏକାଠି କରି ଏ ଫୁଟାଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ ବହିଟିକୁ ତୋ ପାଦତଳେ ନୈବେଦ୍ୟ ରୂପେ ଅର୍ପଣ କଲି । —ତୋର ଚନ୍ଦରା ।”

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ଦୁଃଖର ପାରାବାର । ତଥାପି ସେ ଅନ୍ୟର ଓଠରେ ହସଫୁଟାଇ ନିଜର ଦୁଃଖଭାରକୁ ଲାଘବ କରିବାକୁ ଜୀବନସାରା ଚେଷ୍ଟା କରି କେତେଦୂର ସଫଳ ବା ବିଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି, ତାହା ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀହିଁ କହିବ ।

ଅନୁବାଦ

ଜଣେ ଅନୁବାଦକ ଭାବରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସଫଳତାକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ସୁପରିଚିତ ବଙ୍ଗଳା ଲେଖକ ବିଭୂତିଭୂଷଣ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଉପନ୍ୟାସ ‘ଆଦର୍ଶ ହିନ୍ଦୁ ହୋଟେଲ’ର ସେ ଓଡ଼ିଆ ରୂପାନ୍ତର କରିଛନ୍ତି, ଯାହା ୧୯୭୭ ମସିହାରେ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି । ସେହିଭଳି ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟତମ ଅନୁଦିତ କୃତି ହେଉଛି ବିଖ୍ୟାତ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ମୁଜତବା ହୁସେନ୍‌ଙ୍କ ବଛାବଛା ଉର୍ଦ୍ଦୁ ହାସ୍ୟଗଚ୍ଛର ଓଡ଼ିଆ ରୂପାନ୍ତର— ‘ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାସ୍ୟଗଚ୍ଛ’ ସଂକଳନ । ଏହାର ଅନୁବାଦ ପାଇଁ ସେ ସାହାଯ୍ୟ ନେଇଥିଲେ ଇସ୍‌ମାଇଲ୍ ଆଜିରଙ୍କର । ଏହା କଟକରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ୧୯୮୦ ମସିହାରେ । ତାଙ୍କ ଅନୁବାଦଗତ କୁଶଳତା ପାଇଁ ଏହି ଅନୁଦିତ ପୁସ୍ତକଦ୍ୱୟ ମୂଳକୃତିର ଭାବବିଭବକୁ ଅକ୍ଷୁଷ୍ଟ ରଖି ମୌଳିକ କୃତିର ଭ୍ରମ ସୃଷ୍ଟିକରେ ।

ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ

ଜୀବନବାଦୀ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜ ସୃଷ୍ଟି ପରିଧି ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁମନୋରଞ୍ଜନଧର୍ମୀ ରଚନାକୁ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଭୁଲିନାହାନ୍ତି । ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ସେ

ଭେଟି ଦେଇଛନ୍ତି ଦୁଇଦୁଇଟି ମନଲାଖି ଶିଶୁପୁଷ୍ପିକା— ‘ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରା’ ଓ ‘ଅଜଗବି ଶିକାର’ । ‘ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ରଯାତ୍ରା’ ଏକ କାଳ୍ପନିକ କାହାଣୀର ଆଧାରରେ ଗତିଶୀଳ । ନାଲୁ ନାମକ ପିଲାଟି ‘ମଣିଷଦ୍ୱାରା ଚନ୍ଦ୍ରବିଜୟ’ ପୁସ୍ତକଟି ପଢ଼ୁପଢ଼ୁ ଶୋଇପଡ଼ିଛି ଏବଂ ସ୍ୱପ୍ନରେ ହିମାଳୟକୁ ଯାତ୍ରା କରିଛି । ସେଠାରେ ମୁନିରକ୍ଷିମାନଙ୍କ ସେବାକରି ସେମାନଙ୍କ କୃପା ଲାଭକରିଛି । ନାରଦମୁନି ତାକୁ ନେଇଯାଇଛନ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକ । ସେଠାରେ ସେ ମୁନିଙ୍କ ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରଲୋକ ଭ୍ରମଣ କରିଛି, ଖୁବ୍ ଖୁସି ହୋଇଛି । ଶେଷରେ ସେ ହିମାଳୟର ପୂର୍ବବର୍ଷିତ ରକ୍ଷିଙ୍କ ଗୁମ୍ଫା ନିକଟକୁ ଫେରିଆସିଛି । ଏହି ପୁଷ୍ପିକାଟିରେ ରହିଛି କମ୍ ବିଜ୍ଞାନ, ବେଶି କଳ୍ପନା; କିନ୍ତୁ ଶିଶୁମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇଁ ଭରପୂର ଉପାଦାନ । ମନେହୁଏ, ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମନକୁ ବିଜ୍ଞାନର ଜଟିଳ ତଥ୍ୟରେ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ କରିବାକୁ ସେ ଚାହିନାହାନ୍ତି, ଏଣୁ ଏପରି ପରିକଳ୍ପନା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିଶୁ-ଉପଯୋଗୀ ପୁସ୍ତକ ‘ଅଜଗବି ଶିକାର’ ଆଦ୍ୟୁପକାଶ କରେ ୨୦୦୯ରେ । ଏଥିରେ ବାଘଶିକାର କାହାଣୀ ରହିଛି । ଏକଦା ବାଘ ମାତିଥିବା ଶୁଣିବାକୁ ପାଇ ଏକ ଦକ୍ଷ ବାଘଶିକାରୀ ବାଘଶିକାର ପାଇଁ ବାହାରିଛି । ବାଘକୁ ଜୀବନରେ ନ ମାରି ତା’ର ବାଘତ୍ୱକୁ ଶିକାର କରିବାର ରୋଚକ ବର୍ଷନା ଏଥିରେ ସ୍ଥାନପାଇଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ବାଘଶିକାର ନୁହେଁ, ତା’ର ହିଂସ୍ରତ୍ୱର ଶିକାରହିଁ ଏହାର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ଦିଗ । ପଶୁଶିକାର ବିରୋଧରେ ଏବଂ ପାରମାଣିକ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତି ବିରୋଧରେ ଏଥିରେ ରହିଛି ତୀବ୍ର ସ୍ୱର ଏବଂ ବିଶ୍ୱଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ମହାନ ବାର୍ତ୍ତା । ମନୋରଞ୍ଜନ ଆଳରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମନରେ ଏପରି ମହତ୍ ସନ୍ଦେଶର ମଞ୍ଜି ବୁଣିଦେବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ପାଇଁ ସେ ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ବିପ୍ଳବତାରେ ଭରିଦେଇଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ନାମଟି ଡାକ୍ତର ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କର ଏକ ଛଦ୍ମନାମ, ଯାହାର ଉପଯୋଗ ସେ ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ କରିଛନ୍ତି । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ସେ ଇତିହାସ କ୍ଷେତ୍ର, କବିଶୃଙ୍ଖଳ, କବିନାକ, ଝାଡୁଦାର, ଛୁ ଛିନ୍ ଛୋ, ଥଣ୍ଡୁଆ ମୁନି, ଦଣ୍ଡିମାରୁ, ଭାଙ୍ଗୁଆ, ଲଘୁପତନକ, ଭାଷ୍ମମୁନି, ଭୂଷ୍ମପଣ୍ଡିତ, ଶ୍ରୀକପିବାଜ, ଶ୍ରୀଲଘୁଆ, ଶ୍ରୀନବଜିଆ, ଶ୍ରୀଭେରେଣ୍ଡା, ଶ୍ରୀଛଡ଼ୋଇ କରଣ, ଶ୍ରୀଚଙ୍ଗପାଣି, ଶ୍ରୀରାଧାଗେରସ୍ତ୍ର ରାୟ, ଜଣେ ଆବୁଆ ବାବାଜୀ ଭକ୍ତ ଭଳି ଅନେକ ଛଦ୍ମନାମରେ ନିଜର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରଚନାରେ ଆଦ୍ୟୁପକାଶ କରି ପାଠକମାନଙ୍କୁ ହସାଇ ହସାଇ ବେଦମ୍ କରିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ତାଙ୍କର ରଚନାଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗଧର୍ମୀ, ତାଙ୍କର ଛଦ୍ମନାମଗୁଡ଼ିକ ସେହିପରି ହାସ୍ୟ-ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକାରୀ ।

ଗନ୍ଧ, ଉପନ୍ୟାସ, କବିତା, ନାଟକ, ଆତ୍ମଜୀବନୀ, ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବିଶିଷ୍ଟ ବିଭାବକୁ ନିଜର ଅତୁଳନୀୟ ଦାନରେ ସମୃଦ୍ଧ କରିଥିଲେହେଁ ଗନ୍ଧର୍ବି ଅନ୍ୟ କୌଣସିଥିରେ ସେ ଆଶାନ୍ୱରୁପ ସଫଳତା ଲାଭକରି ନାହାନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ମଧ୍ୟ ସାଫଲ୍ୟର ଶୀର୍ଷ ସ୍ୱର୍ଗ କରିଛି ।

ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରକର ଫତୁରାନନ୍ଦ

ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବହୁମୁଖୀ ପ୍ରତିଭାର ଅନ୍ୟ ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଛାତ୍ରଜୀବନରୁ ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲା । ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ବା ଡ୍ରଇଂ କରିବାରେ ସେ ଥିଲେ ଅନ୍ୟ ସହପାଠୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଗରେ । ତାଙ୍କ ହସ୍ତାକ୍ଷର ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ଥିଲା । ମେଡିକାଲ ପଢ଼ିବାବେଳେ ସେ କେତେକ ଇଂରାଜୀ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରମାନ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ । ସହଜରେ ତ ସେ ସ୍ୱଭାବରେ ଥିଲେ ହାସ୍ୟରସିକ । ୧୯୩୩-୩୪ ମସିହା ବେଳକୁ କଟକ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ ତରଫରୁ ଏକ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ନିଜ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ ପ୍ରତିଭାର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ମିଳିଗଲା । ସେ ସେଥିରେ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରମାନ ଅଙ୍କନ କଲେ ଓ ଉଚ୍ଚପ୍ରଶଂସିତ ହେଲେ । ସେସବୁ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ମେଡିକାଲ ଶିକ୍ଷା ଓ ଚିକିତ୍ସା ସଂପର୍କିତ । ଏ ସମ୍ପର୍କୀୟ ତାଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଥିଲା ଏହିପରି— ଜଣେ ତରୁଣ ଡାକ୍ତର ଜଣେ ତରୁଣୀ ରୋଗୀର ଆଖି ପରୀକ୍ଷା କରିବାବେଳେ ଉତ୍ତେଜନାବଶତଃ ତାକୁ ତୁମ୍ଭନଟିଏ ଦେବାରୁ ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଯନ୍ତ୍ରଟି ତଳେ ଖସିପଡ଼ିଲା । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଜଣେ ସେବିକାକୁ ଚକିତ କରିଦେଲା । ଏହି ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରଟିକୁ ସେ ନିଜ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ ଜର୍ଣ୍ଣାଲ ଓ ପାଠଶାଳା ମେଡିକାଲ କଲେଜ ଜର୍ଣ୍ଣାଲକୁ ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ପଠାଇଦେଲେ । ଏ ଚିତ୍ରଟି ବେଶ୍ ହାସ୍ୟକର ଥିଲା ଓ ଉଭୟ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଚିକିତ୍ସାବୃତ୍ତି ପ୍ରତି ପରୋକ୍ଷ କଟାକ୍ଷ ଥିବାରୁ ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାମାନ୍ୟ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ ଏବଂ ଏପରି ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଅଙ୍କନରୁ ବିରତ ରହିଲେ ।

ଏପ୍ରକାର ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର ଆଉ କେତେକ ରାଜନୀତିକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ କଂଗ୍ରେସକର୍ମୀଙ୍କୁ ଆତ୍ମାହୁତି ଦେବାର ଆହ୍ୱାନର ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର । ତାହା ସେତେବେଳେ ବମ୍ବେରୁ ପ୍ରକାଶିତ ‘ନ୍ୟାସନାଲ ଫ୍ରଣ୍ଟ’ ପତ୍ରିକାର ପୃଷ୍ଠାମଣ୍ଡନ କରିଥିଲା । ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକା ଓ ‘ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା’ ପତ୍ରିକା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ କେତେକ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ଆଙ୍କିଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟ-ସୃଷ୍ଟିରୁ ସାମାନ୍ୟ ଅବ୍ୟାହତି

ମିଳିଲେ ସେ ଅବସର ବିନୋଦନ ନିମିତ୍ତ ଜାତୀୟ ଓ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ସ୍ତରର ନେତାମାନଙ୍କର ମୁଖର ବ୍ୟଙ୍ଗାକୃତି ଅଙ୍କନ କରି ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ।

ହାସ୍ୟରସର ସୃଷ୍ଟି ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଡ୍ରାବ୍ୟଧାନରେ ଗଠିତ ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ଅନୁଷ୍ଠାନର ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବରେ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ରର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଓ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସେ କରିଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରକରମାନଙ୍କ କଳାକୃତି ସହ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରମାନ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ । ତାଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରରେ ପାକୁଆ ବୁଢ଼ାର ପାଟିରେ ଥିବା ଏକମାତ୍ର ଦାନ୍ତକୁ ସେ ‘ନିଃସଙ୍ଗ ଜୀବନ’, ଗୋଦର-ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସେ ‘ଉଚ୍ଚପଦାଧିକାରୀ’, ମାତୃସ୍ତନପାୟୀ ଶିଶୁକୁ ‘ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀ’ ନାମ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଛି ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ କେତେକଶ ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକଙ୍କ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର । ଯେପରି— ସାରଳା ପୁରସ୍କାରପ୍ରାପ୍ତ ମନୋଜ ଦାସଙ୍କୁ ସାରଳା-ଶିଖର ଅତିକ୍ରମି ଜ୍ଞାନପୀଠ-ଶୃଙ୍ଗ ଚଢ଼ୁଥିବାର ଦୃଶ୍ୟ; ଜଣେ ଆଦିବାସୀ ଭାବେ ବଂଶୀ ବଜାଇ ନୃତ୍ୟକରୁଥିବା ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଚିତ୍ର ।

କେତେବେଳେ କେମିତି ଚିଠି ଲେଖିବାବେଳେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚିଠିରେ ସେ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରଟିଏ ଆଙ୍କିଦେବାର ନଜିର ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଏହାଛଡ଼ା, ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ରିକାକୁ ପଠାଉଥିବା ବ୍ୟଙ୍ଗଗଚ୍ଛରେ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରଟିଏ ସେ ଯୋଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ । ଏହିପରି ତାଙ୍କର କେତେକ ଚିତ୍ର ତାଙ୍କ ଲେଖାର ଶୀର୍ଷ ମଣ୍ଡନ କରିଛି ‘ଆସନ୍ତା କାଲି’ ପତ୍ରିକାରେ ।

ସେ ଯେ ଜଣେ ସୌଖୀନ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ, ଏହା ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣା । ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଭାର ଏହି ସ୍ୱଚ୍ଛଙ୍କାତ ଦିଗଟିକୁ ଆଲୋକିତ କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ଅନୁଜ ଡକ୍ଟର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର ସ୍ୱସଂପାଦିତ ‘ଫୁଟାଉଜାର ନାଉରୀ’ ସଂକଳନରେ ସ୍ଥାନିତ ଏକ ଉପାଦେୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ମାଧ୍ୟମରେ । ଏଥିପାଇଁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଶଂସାର ପାତ୍ର । ପ୍ରସ୍ତୁତ ଆଲୋଚନାର ଏହି ଦିଗଟି ପ୍ରୋକ୍ତ ପ୍ରବନ୍ଧର ଅନୁସରଣରେ ରଚିତ ।

ସଂଗଠକ ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଥିଲେ ଅଭୂତ ସଂଗଠନିକ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ । ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକା ଉଦ୍ଭବର ଗୋପୀନାଥ ପ୍ରେସ୍‌ରୁ ଆଉ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ସମ୍ଭବ ନ ହେବାରୁ ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ଏହାର ପ୍ରକାଶନ କଟକରୁ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଲେ

ଏବଂ ଏହିକଥା ସେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କହିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞ ଥିଲେ; କାରଣ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁହିଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖକଜୀବନର ମୂଳଦୁଆ ପକାଇଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭାଷାରେ— “ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ମୁଁ ଯାହା ଲେଖି ପଠାଉଥିଲି ସେ ସମସ୍ତ ଛାପୁଥିଲେ । କୌଣସି ଲେଖାକୁ ସେ ବାଦ ଦେଇ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଗଭୀର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଆକର୍ଷଣ ଆସିଯାଇଥିଲା ।” (ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ, ପୃ: ୨୫୫) ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜର ପିଠାପୁର ଘରେ ଥିବା ଭଡ଼ାଟିଆକୁ ହଟାଇ ପ୍ରେସ୍‌ପାଇଁ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେଲେ । ନୂଆ ହୋଇ ପ୍ରେସ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ‘ଡଗର’ ପ୍ରକାଶନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେଠାରେ ବହୁ ତରୁଣ ଓ ପ୍ରବୀଣ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ଭିଡ଼ ଜମିଲା । କ୍ରମେ ଏହା ଏକ ସାରସ୍ୱତ ପୀଠ ପାଲଟିଗଲା । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ‘ଡଗର’ର ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ ହେଁ ସମ୍ପାଦନା କାର୍ଯ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମାହିତ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରକାଶନର ନିୟମିତତା ନିମନ୍ତେ ସେ ନିଜ ସମ୍ପତ୍ତି ବିକ୍ରୟ ଅର୍ଥ ଏଥିରେ ଖଟାଇ ଦେଉଥିଲେ; ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସୂତ୍ରରୁ ମିଳୁଥିବା ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଲଗାଇ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହୋଇଯାଉଥିଲେ । ୧୯୪୯ ମସିହାରୁ ୧୯୮୭ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୀର୍ଘ ୩୯ ବର୍ଷ ସେ କଟକରେ ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖୁଥିଲେ । ବେଳେବେଳେ ଲେଖାର ଅଭାବ ହେଲେ ସେ ନିଜର ଏକାଧିକ ବ୍ୟଙ୍ଗସୃଜନକୁ ବିଭିନ୍ନ ଛଦ୍ମନାମରେ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ୧୯୮୭ ଜୁନ୍ ମାସ ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ଡଗର ପ୍ରେସ୍ କଟକରୁ ଉଠାଇ ଆଣିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ନିଷ୍ପାପର ଉଦ୍ୟମରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ‘ଡଗର’ର ବିଶେଷାଙ୍କ । ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷାଙ୍କ, ରାଧାନାଥ ବିଶେଷାଙ୍କ, ଗନ୍ଧ ବିଶେଷାଙ୍କ, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ବିଶେଷାଙ୍କ, ସମାଲୋଚନା ବିଶେଷାଙ୍କ, ଗଙ୍ଗାଧର ବିଶେଷାଙ୍କ, ଆଧୁନିକ କବିତା ବିଶେଷାଙ୍କ ଆଦି ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ‘ଡଗର’ର ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ବିଶେଷାଙ୍କ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକା ଥିଲା ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଓ ଏହାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ଶାରୀରିକ, ମାନସିକ ଓ ଆର୍ଥିକ ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହିପରି କଟକରେ ନିଜ ଘରେ ‘ଡଗର’ ପ୍ରେସ୍ ସ୍ଥାପନ କରିବା, ତା’ର ନିୟମିତ ପ୍ରକାଶନ ଓ ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ତାଙ୍କ ଦୃଢ଼ ମନୋବଳ ଓ ଅଭୁତ ସାଂଗଠନିକ ଶକ୍ତିହିଁ ଦାୟୀ ।

ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ହାସ୍ୟରସାତ୍ମକ ରଚନା ସୃଷ୍ଟି କରିଆସିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକା ମାଧ୍ୟମରେ ବହୁ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ ଉତ୍ତାରି ପାରିଥିଲେ । ହସ ଯେ ମଣିଷକୁ ନିରୋଗ ରଖେ, ଏହା ଭଲଭାବରେ ବୁଝିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦ ତେଣୁ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଓ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଓଠରେ ହସ ପୁଟାଇବାରେ ଆନନ୍ଦ ପାଇଥିଲେ । ହାସ୍ୟରସର ବିକାଶ ପାଇଁ ସେ ଦୁଇଟି ହାସ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ପ୍ରଥମଟି ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ । ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ସମ୍ପର୍କରେ ପୂର୍ବରୁ ସଂକ୍ଷେପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି । ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ତାଙ୍କ ସଞ୍ଚିତ ଅର୍ଥ ଓ ଭୂମିବିକ୍ରିଲକ୍ଷ ଦୁଇଲକ୍ଷ ଟଙ୍କାକୁ ପୁଞ୍ଜିକରି । ପ୍ରଥମେ ସେ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ନାମରେ ଟ୍ରଷ୍ଟିଏ ଗଠନ କଲେ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର କିଛି ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଏହାର ସଭାପତି, ସମ୍ପାଦକ, କୋଷାଧ୍ୟକ୍ଷ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଲେ । ଏଥିରେ ହାସ୍ୟ-ସାହିତ୍ୟ ଲାଗି କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ପୁରସ୍କାର, ହାସ୍ୟ-ଅଭିନୟ ପାଇଁ କୃଷ୍ଣ ପାଣ୍ଡେ ପୁରସ୍କାର ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗଚିତ୍ର ବା କାର୍ଟୁନ ପାଇଁ ଓଁକାର ପାଣିଗ୍ରାହୀ ପୁରସ୍କାର ନାମରେ ତିନୋଟି ପୁରସ୍କାର ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଗଚ୍ଛିତ ସ୍ଥାୟୀତାକୁ ମିଳିବାକୁ ଥିବା ସୁଧରୁ ଏହିସବୁ ପୁରସ୍କାର ବାବଦକୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ ହେବାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଗଲା । ୧୯୯୨ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚମାସ ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ତିଥିରେ ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ଓ ବିଶେଷ ହାସ୍ୟରସ ସ୍ରଷ୍ଟା ଭାବରେ ଅଧ୍ୟାପକ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଓ ୧୯୯୩ ମସିହାରେ ନାଟ୍ୟକାର ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କୁ କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ପାଂହଜାର ଟଙ୍କା, ମାନପତ୍ର ଓ ଉପାୟନ ଦିଆଯାଇ ପୁରସ୍କୃତ କରାଯାଇଥିଲା । ମୁଖ୍ୟ ରାଷ୍ଟ୍ରାକୁ ଲାଗି ତାଙ୍କର ଛଅଗୁଣ୍ଡର ଏକ ଜମି ଥିଲା, ଯେଉଁଠାରେ ସେ ଏକ ଅଡ଼ିଟୋରିୟମ୍ ସହିତ ହାସ୍ୟ-ପୁସ୍ତକ ସମ୍ବଳିତ ଏକ ଲାଇବ୍ରେରୀ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ସ୍ଥାପନ କରିବାର ଯୋଜନା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତିନି-ଚାରି ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଏବାବଦକୁ ଦରକାର ଥିବାରୁ ଓ ଏତେ ଟଙ୍କା ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ମିଳିବାର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିବାରୁ ସେ ଏ ଯୋଜନାରୁ ଓହରି ଯାଇଥିଲେ ।

କଟକରେ ତଗର ପ୍ରେସ୍ ପାଇଁ ନିଜଘର ଛାଡ଼ିଦେଇ ଏହାକୁ ଏକ ସାହିତ୍ୟିକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ରୂପଦେବା, ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକା ନିୟମିତ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା, ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ ଓ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ଭଳି ଦୁଇଟି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବା ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଉତ୍ସାହୀ ଓ ଦୃଢ଼ସଂକଳ୍ପ ସଂଗଠକର ପରିଚିତି ପ୍ରଦାନ କରେ ।

ଭକ୍ତ ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ପ୍ରେରଣା ଓ ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ମୁଦ୍ରିତ ହେଉଥିବା ସତ୍ୟସାଇଙ୍କ ମହିମାବର୍ଣ୍ଣିତ ଅନୁଦିତ ପତ୍ରିକା ‘ସନାତନ ସାରଥୀ’ର ପ୍ରଥମ ସଂଶୋଧନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ସଂପୃକ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସତ୍ୟସାଇବାବାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରାଇଲା; ସେ ତାଙ୍କ ଭକ୍ତ ପାଲଟିଗଲେ । ସେ ସାଇଭଜନମଞ୍ଚଳୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲେ ଓ ନିୟମିତ ନଗରକାର୍ତ୍ତନରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ସତ୍ୟସାଇଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ସିଂହାସନ ନିର୍ମାଣ କରି ସେଠାରେ ପ୍ରତିଦିନ ଭଜନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଚାଲୁରଖିଲେ । ପ୍ରେସ୍‌ର କର୍ମଚାରୀଗଣ କଟକର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସତ୍ୟସାଇଭକ୍ତ ସେଥିରେ ଭାଗନେଲେ । ସତ୍ୟସାଇବାବାଙ୍କ ମହିମା ବିଷୟରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିବା ଆଲୋଚନାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟିହୀନତା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ବାବାଙ୍କ ପୀଠ ପୁଟପର୍ତ୍ତି ଯିବାକୁ ମନ ବଳାଇଲେ ଓ ଗୁରୁଭାଇ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ସେଠାକୁ ଗଲେ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ସମୟରେ ସତ୍ୟସାଇଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କଲେ । ବାବା ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ମେଳକୁ ଆସିବାରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ନିଜର କ୍ଷୀଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦୂରରୁ ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ; କିନ୍ତୁ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ହଠାତ୍ ବାବା ତାଙ୍କ ମୁହାଁମୁହିଁ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ— “ମୋ ଲୋମ ଟାଙ୍କୁରି ଉଠିଲା । ଆଖିରେ ଚକ୍ଷୁମା ଲଗାଇ ପାଖରେ ବାବାଙ୍କ ଫଟକୁ ଚାହିଁଲେ ଫଟଟି ଯେପରି ପରିଷ୍କାର ଦେଖାଯାଏ, ବାବାଙ୍କର ମୁଖ ଓ ଶରୀର ମୋତେ ସେହିପରି ଦେଖାଗଲା । ମୋ ଭଳି କ୍ଷୀଣଦୃଷ୍ଟିସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକକୁ ଏହା ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କୃପା ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିପାରିଲି ।” (ମୋ ପୁଟାତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ, ପୃ: ୩୫୮) ବାବାଙ୍କର ଭକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ଅପାର କରୁଣାରୁ ଚକ୍ଷୁହୀନ ହୋଇ ବି ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ବଳରେ ସେ ବାବାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇ ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ମଣିଲେ ।

ସତ୍ୟସାଇବାବାଙ୍କ ପ୍ରତି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଐକାନ୍ତିକ ଭକ୍ତି ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଅତି ନିକଟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଥିବା ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର ନିଜ ଅନୁଭୂତିରୁ କହନ୍ତି— “ରାତି ଚାରିଟାରୁ ଉଠି ଗାଧୋଇବା, ଭଜନ କରିବା ଏହା ପ୍ରାୟ ତିରିଶ ବର୍ଷଧରି ଚାଲିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସବୁକଥା ତାଙ୍କର ବିସ୍ମରଣ ହେଲା ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୯୪ ଜୁଲାଇ ମାସଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଆଉ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ସତ୍ୟସାଇବାବାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଇଷ୍ଟଦେବତା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିନେଇଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିପଦ ଆପଦରେ ସେ ବାବାଙ୍କ ଗୋଡ଼ତଳେ ଲମ୍ବ ଲମ୍ବ ପଡ଼ିଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଦୁଃଖ

ଜଣାଉଥିଲେ । ଅହେତୁକଭାବେ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିଯାଉଥିଲା । ସେ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ ।” (ଫୁଟାତଙ୍ଗାର ନାଉରୀ, ପୃ:୪୨)

ଛାତ୍ରଜୀବନରୁ ଉଚ୍ଛ୍ୱଳ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜୀବନର ମଧ୍ୟସ୍ଥରେ ସତ୍ୟସାଜ ବାବାଙ୍କୁ ନିଜର ଇଷ୍ଟଦେବ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ଚରଣାଶ୍ରିତ ହେଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଅଶେଷ କରୁଣାରୁ ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ହେଲେ ବି ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଲାଭକଲେ । “ତାଙ୍କର ଚେତନା ଯେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାସିତ ହୋଇ ଈଶ୍ୱରାଭିମୁଖୀ ହୋଇଥିଲା, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଶେଷ ଜୀବନରେ ସେ ବାକ୍ଶକ୍ତି ହରାଇ ବସିଥିଲେ । ତେଣୁ ବାବାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର ହେଉନଥିଲା ।” (ତତ୍ତ୍ୱେବ, ପୃ:୪୩)

ଅକଳନ ରୋଗବ୍ୟାଧି, ଅସରନ୍ତି ଦୁଃଖକଷ୍ଟ ଓ ଅମାପ ଅଭାବ-ଅନଟନ ମଧ୍ୟରେ ଘାଣ୍ଟିହୋଇ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜୀବନକୁ ଚିହ୍ନିଥିଲେ, ଯନ୍ତ୍ରଣାର ଲୁହପିଇ ଅନ୍ୟର ଓଠରେ ହସର ବନ୍ୟା ଛୁଟାଇ ପାରୁଥିଲେ । ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୁଲିବାପାଇଁ ସେ ହସୁଥିଲେ, ଅନ୍ୟକୁ ହସାଇପାରୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟ, ରାଜନୀତି, ସଂସ୍କୃତି, ସମାଜଜୀବନ ଆଦି କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ଅସଙ୍ଗତି, ଅସମତା, କୁସଂସ୍କାରପ୍ରତି ଅଙ୍ଗୁଳି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଏକ ସୁସ୍ଥ, ସୁନ୍ଦର ଓ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସମାଜଗଠନର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲେ ସହଜାତ ହାସ୍ୟସ୍ତ୍ରଜନର ଏବଂ ବ୍ୟଙ୍ଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୈଳୀର । ସୁତରାଂ ତାଙ୍କ ସଂସ୍କାରିତ ଭାବଭୂମି ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯାଇଥିଲା ସ୍ତ୍ରଜନଶିଳ୍ପର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଭାବକୁ ଛୁଇଁ ଛୁଇଁ । ପ୍ରତିଟି ଛୁଆଁ ଚତୁଲ ହାସ୍ୟ ଓ ତୀର୍ଥ୍ୟକ୍ ବ୍ୟଙ୍ଗର ଚିତ୍ର-ଉଲ୍ଲାସ ଆବେଦନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଜ-ସଂସ୍କାର ଭଳି ଏକ ସୁମହତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ବାଛି ନେଇଥିବା ପଥଟି ପାଇଁ ସେ ସମଧର୍ମୀମାନଙ୍କ ଭିଡ଼ ଭିତରୁ ଉଞ୍ଚି ଉଠନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ବିପୁଳତାରେ ଭରିଦେଇ ଏକ ନୂତନ ହାସ୍ୟଧାରା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ଏହି ବିସ୍ମୟ-ପ୍ରତିଭା ବାସ୍ତବରେ ଏକରେ ଅନେକ ଓ ଅନେକରେ ଏକ ।

ଅନୁସୃତ ଗ୍ରନ୍ଥପୁଞ୍ଜ :

୧. ଚରିତ ଓ ଆତ୍ମଚରିତ- (ସଂ) ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ନାଲନ୍ଦା, କଟକ, ୧୯୮୧ ।
୨. ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ହାସ୍ୟ- ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ, ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ, କଟକ, ୧୯୯୦ ।

୩. ଫୁଟାତଙ୍ଗାର ନାଉରୀ- (ସଂ) ଡକ୍ଟର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର ଓ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର,
କଟକ ଟ୍ରେଡିଂ କମ୍ପାନୀ, କଟକ, ୨୦୦୦ ।
 ୪. ବିଦଗ୍ଧ ହାସ୍ୟରସିକ ଫତୁରାନନ୍ଦ- (ସଂ) ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ,
ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର, କଟକ, ୧୯୯୮ ।
 ୫. ମୁଁ କାହିଁକି ଲେଖେ- (ସଂ) ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ, କଟକ ଲେଖକ
ସହଯୋଗ ସମିତି ଲିଃ, କଟକ, ୧୯୮୪ ।
 ୬. ମୋ ଫୁଟାତଙ୍ଗାର କାହାଣୀ- ଫତୁରାନନ୍ଦ, ସୁଧାଂଶୁ ପ୍ରଧାନ, କଟକ, ୩ୟ
ମୁଦ୍ରଣ, ୨୦୦୮ ।
 ୭. ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି- ପ୍ରକାଶକ : ଶ୍ରୀ ପ୍ରକାଶଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର, ୧୯୯୫ ।
 ୮. ହାସ୍ୟସମ୍ରାଟ ଫତୁରାନନ୍ଦ- ଚଉଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ମିଶ୍ର, ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ
ଏକାଡେମୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୨୦୦୪ ।
- ଏବଂ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କୃତିରାଜି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଜୀ ! ଆଜି ଏତିକି... ଧନ୍ୟବାଦ !!

ଭଗବାନ ନାୟକ ବର୍ମା

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତର ଜଣେ ସୁଖ୍ୟାତ ହାସ୍ୟରସିକ ତଥା ବ୍ୟଙ୍ଗ ଲେଖକ ଏବଂ ବହୁ ଓଡ଼ିଆ କବି-ଲେଖକ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକଙ୍କର ପ୍ରଚୋଦକ ଓ ସହାୟକ ଭାବରେ ଜଣାଶୁଣା ଶ୍ରୀଳ-ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ “ଫତୁରାନନ୍ଦ” ଓରଫ୍ “ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର”ଙ୍କର ମହା ନାମକୁ ଆଜି ହଠାତ୍ ସ୍ମରଣ କରିବାର ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିବାର ପରମ ସୁଯୋଗ ମୋତେ ମିଳିଲା, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ-ଧନ୍ୟ ମନେ କରୁଛି । ତା’ ବ୍ୟତୀତ ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରିୟ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ଆଜି ଏହା ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଲେ ସେହି ସୁଲେଖକ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର ମହୋଦୟଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅଜସ୍ର ଧନ୍ୟବାଦ ଅର୍ପଣ କରୁଛି ।

କଥା କ’ଣ କି; ବାବୁ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ଙ୍କ ସହିତ ‘ତଗର ପ୍ରେସ୍’ରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି ବର୍ଷ-ମାସ ମୋର ଆନନ୍ଦରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇଛି, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା କିମ୍ବା ସେ ସବୁ ଅପୂର୍ବ ମହା-ସୁଯୋଗର ଅବତାରଣା କରିବା ଆଜି ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ତା’ର ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ହେଲା; ବାବୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏବେ ଶହେ ବର୍ଷ ପୂରଣ ହେବା ସହିତ ମୋର ମଧ୍ୟ ୮୩-୮୪ ବର୍ଷ ବୟସ ଏବେ ପୂରଣ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ମୋର ସୌଭାଗ୍ୟ; ମୁଁ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲି ଏକ-ଦୁଇ-ତିନି-ଚାରିରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୩୪ ମସିହା, ଫେବୃୟାରୀ ପହିଲାରେ । ସେଥିପାଇଁ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦଜୀ’ ମୋତେ ତାକୁଥିଲେ ମିଷ୍ଟର ଏକ-ଦୁଇ-ତିନି-ଚାରି ବୋଲି । ମୋ ପାଇଁ ବାସ୍ତବିକ ଏହା କ’ଣ କମ୍ ବଡ଼ କଥା !! ମୋତେ ପ୍ରକୃତରେ ସେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମହାଧନ୍ୟ କରିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ତଥାପି ଗୋଟିଏ ସ୍ମୃତି କଥା ମୁଁ ଏବେ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ଯାଉଛି । କଥା କ’ଣ କି; ଫତୁରାନନ୍ଦଜୀ ସେହି ସମୟରେ ମାସିକ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାର ଅସଲ ସମ୍ପାଦକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ଯଦିଓ ନାମକୁମାତ୍ର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ରହିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାର ଯେଉଁ ବିରାଟକାୟ ‘ନବକଳେବର’ ବା ‘ରଜତ ଜୟନ୍ତୀ ବିଶେଷାଙ୍କ’ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥିଲା, ଫତୁରାନନ୍ଦଜୀଙ୍କ ବିଶେଷ ଉଦ୍ୟମରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଥିଲି । ମନେ ଅଛି; ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ଏପରି ଭାବରେ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲି ଯେ, ୯ଟି ରାତି ମୋତେ ପୂରାପୂରି ଅନିଦ୍ରା ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ବାସ୍, ଏତିକି ଆଜି । ଅନ୍ୟ କଥା ପଛକୁ ରହିଲା ।

ଜୀବନର ଶେଷଦୃଶ୍ୟ ଜଣେ ଦେବଦୂତର ଆବିର୍ଭାବ

ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ବା ଶେଷ ଜୀବନ ଦୁଃଖକ୍ଳେଶରେ ଭରିଯାଇଥାଏ । ସେ ରାଜା ହେଉ, ଜମିଦାର ହେଉ, କିମ୍ବା ଉଚ୍ଚ ପଦର ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ହେଉ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ରୋଗ, କ୍ଳେଶ, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାଏ । ଚିକିତ୍ସା ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ ସେ ଶରୀର ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିଯାଏ । ପ୍ରଖ୍ୟାତ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଲେଖକ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଯିଏ ଜୀବନ ସାରା ହଜାର ହଜାର ପାଠକଙ୍କୁ ହସାଇପାରୁଥିଲେ କିନ୍ତୁ ନିଜବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ କାନ୍ଦିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ସେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ବର୍ଷ ରୋଗଶଯ୍ୟାରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଡଗର ପ୍ରେସର ଅଫିସ ଘର ଯାହା କାଠ ଆଳମାରି ଦ୍ଵାରା ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ତାଙ୍କର ଶୋଇବା ଖଟ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଦୁଇଟିନୋଟି ପୁରୁଣା କାଠ ଚେୟାର ଓ ଟେବୁଲ୍, ଯାହା କି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସୁଥିବା ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବୈଠକଖାନା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲା ।

ଶେଷ ଜୀବନରେ ସେ ପ୍ରାୟ ବେଶି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିପାରୁ ନଥିଲେ । ଅନେକ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପାଟିରେ ଦେବ ଦେବ ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରିତ ହେଉଥିଲା । ଏହି ଦେବ ହେଉଛି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସେବକ । ପୁରାନାମ ଦେବରାଜ ପଲେଇ । ଘର ବଡ଼ମ୍ବା ଅଞ୍ଚଳରେ । ସେ ଅନେକ ଦିନରୁ ଆସି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଖରେ ରହିଥିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାକୁ ମାସକୁ ପାଞ୍ଚଶହ ଟଙ୍କା ଦରମା ଦେବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଟଙ୍କା ନିୟମିତ ଦିଆଯାଇ ପାରୁ ନଥିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସରକାରୀ ପେନସନ ଟଙ୍କା ମିଳିଲେ ସେଥିରୁ କିଛି ଟଙ୍କା ତାକୁ ଦେଇ ଦେଉଥିଲେ । ସେତକ ଟଙ୍କାରୁ ସେ କିଛି ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଜମା ରଖୁଥିଲା ଏବଂ ଆଉ କିଛି ନେଇ ଘରକୁ ଯାଉଥିଲା । ତାର ପାରିବାରିକ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଅତି ଦୟନୀୟ । ବିଶେଷ ଜମିବାଡ଼ି ନଥିଲା, ଘରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ପୁଅ ଝିଅ ଦୁଇଟି । ସେମାନେ ବାପ ରୋଜଗାରକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁନଥିଲେ ବଡ଼ କଷ୍ଟରେ ସଂସାର ଚଳାଉ ଥିଲେ ।

ଯେତେ ଯାହା ଅଭାବ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦେବ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଯାଉ ନଥିଲା । ରୋଷେଇ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଗ୍ୟାସ ଚୁଲି ନଥିଲା, ଥିଲା ଖଣ୍ଡିଏ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ପିତଳ ଷୋଭ । ସେହି ଷୋଭରେ ସକାଳ ଓଲି ଭାତ, ତାଳମା, ଆଳୁଭରତା ତିଆରି ହେଉଥିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ସେକାରୁଟି ଶହେ କିମ୍ବା ଦେଢ଼ଶହ ଗ୍ରାମର ଛେନାରେ ତାଙ୍କର ରାତ୍ରି ଭୋଜନ ଶେଷ ହେଉଥିଲା ।

ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ରୋଗ ବଢ଼ିଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଶାରୀରିକ ବଳ ମଧ୍ୟ ହ୍ରାସ ପାଇଲା । ପରିସ୍ରା ମାଡ଼ିଲେ କିମ୍ବା ଝାଡ଼ା ମାଡ଼ିଲେ ଦେବକୁ ଡାକରା ପଡୁଥିଲା । ଦେବ ସେଇ ପାଖରେ ସପଖଣ୍ଡେ ପକାଇ ଶୋଇ ରହିଥାଏ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଉଠିଯାଇ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ଧରି ପାଇଖାନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇଯାଏ, ପାଇଖାନାରେ ବସେଇଦିଏ, ଝାଡ଼ା ସରିଲେ ପାଣି ଢାଳି ଛଞ୍ଚେଇ ଦିଏ । ଗୋଡ଼ ହାତ ଧୋଇ ପୋଛାପୋଛି କରି ବିଛଣାରେ ଆଣି ଶୁଆଇ ଦିଏ । ଦିନେ ଦିନେ ଅସୁସ୍ଥତା ଏତେ ବଢ଼ିଯାଏ ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଚେତା ରହେ ନାହିଁ । ସେହି ବିଛଣାରେ ଝାଡ଼ା ପରିସ୍ରା ହୋଇଯାଏ । କେତେବେଳେ କେମିତି ଖଟରୁ ମଧ୍ୟ ତଳକୁ ଖସି ପଡ଼ନ୍ତି । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ବିଚରା ଦେବ ବାଲଟିରେ ପାଣି ଆଣି ଦେହରୁ ମଇଳା ସଫା କରେ, ଲୁଗା ବଦଳାଏ । ପୋଛି ପାଛି ଖଟ ଉପରେ ଶୁଆଇ ଦିଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ପାଟିରୁ ଦେବ ଦେବ ଉଜାରଣ ହୁଏ । ଶିଶୁଟିକୁ ମାଆ ଜଗି ରହିଥିଲା ପରି ଦେବ ଜଗି ରହିଥାଏ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ।

ସେବା କରିବାରେ କେବେ ଅବହେଳା କରେନାହିଁ ଦେବ । କେବେ ବିରକ୍ତ ହେବାର ମଧ୍ୟ ତାକୁ ଦେଖିନାହିଁ । ତା'ର ସହନଶୀଳତା ତାର ସେବା ମନୋଭାବ ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ଶିକ୍ଷଣୀୟ । ଅତି ଗରିବ ଲୋକଟିଏ ଘରେ ଖାଇବାର ଦାନା କନା ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ମାଲିକଙ୍କଠାରୁ ମୋଟା ଆକାରରେ କିଛି ଟଙ୍କା ପାଇବାର ଆଶା ଭରସା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମାନବିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ତାଙ୍କର ସେବା କରିଚାଲିଥିଲା । ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌କୁ ଯାଏ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭଲମନ୍ଦ କଥା ଦେବକୁ ପଚାରେ । ଗତ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଯାହାସବୁ ଘଟିଥାଏ, ସେ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରେ । ପ୍ରକୃତରେ ଦେବ ନଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଦେବକୁ ଦେଖିଲେ ଭାବେ ସେ ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କଠାରେ ରଣୀ ହୋଇ ରହିଥିଲା ଏ ଜନ୍ମରେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସେବା କରି ତାଙ୍କର ରଣ ପରିଶୋଧ କରୁଛି ।

ଦେବକୁ ମୁଁ ମନେ କରେ ସେ ସାଧାରଣ ଜଣେ ମଣିଷ ନୁହେଁ । ସେ ଜଣେ ଦେବଦୂତ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ତା'ର ସଂଯୋଗ ଈଶ୍ବରପ୍ରେରିତ । ସେ ନଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବସହ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । ଶେଷ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ, ଭାଇଭଉଣୀ ସବୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଖଟ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ କିଏ କକେଇ କିଏ ଦଦେଇ, କିଏ ସାନନନା, କିଏ ମାମୁ ଏହିପରି ସମ୍ବୋଧନ କରି ଡାକୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପାଟିରୁ କୌଣସି ଉତ୍ତର ଆସୁନଥିଲା । ନୀରବ ନିଷ୍ପେକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଥିଲେ ବିଛଣା ଉପରେ ।

ଆମ ଓଡ଼ିଆରେ କଥା ଅଛି, ମଣିଷର ଭୋଗାଭୋଗ ନ ସରିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରେନାହିଁ । ତେବେ ଏହି ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ମଣିଷଜଣକ ପୂର୍ବଜନ୍ମରେ କ'ଣ ଏପରି କର୍ମ କରିଥିଲେ ଯେ ତାଙ୍କୁ ଏପରି ନରକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ? ସେଇ ଭଗବାନ ହିଁ ଜାଣନ୍ତି । ସେ ଥିଲେ ଭଗବାନ ସତ୍ୟସାଇଙ୍କର ପରମ ଭକ୍ତ । ଯେତେଦିନ ତାଙ୍କର ଦେହ ସୁସ୍ଥ ଥିଲା, ଭଜନ ଗାଉଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଗିନି ବଜାଇ ସେ ଏପରି ତନ୍ମୟ ଭାବରେ ଭଜନ ଗାଉଥିଲେ ଯେ ସତେ ଯେପରି ସେ ସ୍ବର୍ଗ ରାଜ୍ୟରେ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସେହି ପ୍ରାର୍ଥନାର ଫଳସ୍ବରୂପ କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ତିଥିରେ ସେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ହିନ୍ଦୁ ଆଚାର ମତରେ ପୁଣ୍ୟାତ୍ମା ଧର୍ମାତ୍ମା ପୁରୁଷମାନେ ହିଁ ଏହି ତିଥିରେ ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ସେବକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ହତାଶ କରିନଥିଲେ । ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସରକାରୀ ଭରା ପନ୍ଦର ହଜାର ଟଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ଚେକ୍ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ସେଇ ଚେକ୍‌ଟିକୁ ତ୍ରୁ କରି ଦେବ ନାମରେ ଜମା କରିଦେବାକୁ ମତେ କହିଥିଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେଇଆ କରିଥିଲି । ଦେବର କେତେ ମାସର ଦରମା ବାକିଥିଲା ସେ କଥା ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଦେବ ମଧ୍ୟ ସେ ହିସାବ ମତେ ଦେଇନାହିଁ । ସେତକ ପାଇ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା ।

ଏସବୁ ଲାଞ୍ଜିନା ଅପମାନ ସତ୍ତ୍ବେ ଦେବ ମନରେ ଦୁଃଖ ନଥିଲା କି ଅବସୋସ ନଥିଲା ।

ପ୍ରକୃତରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ଥିଲା ଦେବଦୂତ । ଏହି ଦେବଦୂତଟିର ସେବାଯତ୍ନ ନ ପାଇଥିଲେ ସେ ହୁଏତ ଆଉ ଦୁଇ ତିନିବର୍ଷ ଆଗରୁ ସଂସାର ଛାଡ଼ିଥା'ନ୍ତେ । ଦେବରାଜ ପଲେଇ ପରି ମଣିଷମାନେ ସଂସାରରେ ଜନ୍ମ ହୁଅନ୍ତୁ ଏବଂ ଅସହାୟଙ୍କର ସେବା କରନ୍ତୁ । ଏହାହିଁ ଈଶ୍ବରଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ହାତୀ ବଞ୍ଚୁଥିଲେ ଲକ୍ଷେ - ମଲେ ବି ଲକ୍ଷେ

ପୀତବାସ ରାଉତରାୟ

୨୦୧୫ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୧ ଓ ୨ ତାରିଖ । ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ, ଏକାମ୍ର ପୁସ୍ତକ ମହୋତ୍ସବ ଓ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର କଟକର ମିଳିତ ଆନୁକୁଲ୍ୟରେ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜନ୍ମଶତବାର୍ଷିକୀ ଉପଲକ୍ଷେ ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥିଲା ପ୍ରଥମ ଶତବାର୍ଷିକୀ ସଭା ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଜୟଦେବ ଭବନରେ । ଏହି ସଭାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମ୍ମାନାର୍ଥେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନୀ (ଫତୁରାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଚିତ୍ର ଆଙ୍କୁଥିଲେ), ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଆଲୋଚନା, ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହି ମହାଭାରତ ଭିତ୍ତିରେ ଅଭିନୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ କବି ସମ୍ମିଳନୀ । ଏହାଥିଲା ଶତବାର୍ଷିକୀ ପାଳନର କାର୍ଯ୍ୟସୂଚୀ । ସଭାରେ ଆମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇଥିଲେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ସାତକଡ଼ି ହୋତା, ହାସ୍ୟବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ, ସମ୍ବାଦର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ସୌମ୍ୟରଂଜନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ମିଶ୍ର ।

‘ଏକାମ୍ର ପୁସ୍ତକ ମହୋତ୍ସବ’ର ସଭାପତି ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଥିଲି ଏ ସଭାର ସଂଯୋଜକ ଓ ସଂଗଠକ । ଜୟଦେବ ଭବନରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଏହି ସଭାରେ ସମ୍ମାନିତ ଅତିଥି ଶ୍ରୀ ସୌମ୍ୟରଂଜନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉକ୍ତି ମୋତେ ବିସ୍ମିତ କଲା । ସେ କହିଥିଲେ, ଜୟଦେବ ଭବନରେ ମୁଁ ବହୁ ସଭାର ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଆସୁଛି ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ୟକରିଛି ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭାରେ ଅଧିକାଂଶ ମୁହଁ ଥାଏ ପୁରୁଣା । ମାତ୍ର ଆଜିର ଏହି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସଭାରେ ମୁଁ ଦେଖୁଛି ବିଭିନ୍ନବର୍ଗର ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ଏବଂ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଏଭଳି ଭିଡ଼ । ସଭା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୁଖ୍ୟବକ୍ତା ଶ୍ରୀ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଗଳ୍ପକୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ଶ୍ରୀ ସୌମ୍ୟରଂଜନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଇଷ୍ଟର୍ଷ ମିତିଆ ତରଫରୁ ତାଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଦୁରାବସ୍ଥା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ରୟାଲିଟି ଟଙ୍କା ପଇଠ କରି ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ସେଦିନ ସଂଧ୍ୟାରେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ସାତକଡ଼ି ହୋତା ଓ ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ମିଶ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରି ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଏହିଭଳି ସଭା ଆୟୋଜନ କରିବେ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ସବୁଠାରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା ହେଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସଭାରେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନାଟକ ତଥା ବ୍ୟଙ୍ଗ କବି ସମ୍ମିଳନୀ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଅତିଥିଗଣ ଏବଂ ଦର୍ଶକବୃନ୍ଦ ସଭାଗୃହ ଛାଡ଼ିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରୁନଥିଲେ । ଜୟଦେବ ଭବନର କର୍ମକର୍ତ୍ତାମାନେ ଶେଷରେ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଯେ ସମୟ ସମାପ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି ଆଉ ବେଶି ସମୟ ସଭାକାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିହେବନାହିଁ ତେଣୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଆମକୁ ସଭା ସମାପ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏ ହେଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କିମିଆ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପରଲୋକ ଗମନ କରିବାର ୨୦ ବର୍ଷ ପରେ ଏ ପ୍ରକାର ଲୋକପ୍ରିୟତା ଦେଖି ମୁଁ ମଧ୍ୟ କିଛି ପରିମାଣରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲି ଏବଂ ଏଭଳି ଜଣେ ସୁଯୋଗ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରଥିଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ଚଳିତ ବର୍ଷ ଏକାମ୍ର ମହୋତ୍ସବରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓ ଅନ୍ୟତମ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟିକ ବାମାଚରଣ ମିତ୍ରଙ୍କ ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକା ୨୦୧୫ରେ ପଡୁଥିବାରୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଝଲ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲି ଯାହାର ନାମ ଥିଲା ‘ହାସ୍ୟମେବ ଜୟତେ’ । ଏହି ଝଲରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାତଲେଖା ଅକ୍ଷର ଓ କାର୍ତୁନ୍ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଦୁଇ ଲେଖକଙ୍କର ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକାବଳୀ ବିକ୍ରି ପାଇଁ ଗଚ୍ଛିତ ଥିଲା । ମେଳାର ଅବଧି ଥିଲା ଏଗାର ଦିନ (ଅକ୍ଟୋବର ୩୧ ରୁ ନଭେମ୍ବର ୧୦) ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଏହି ଝଲରେ ବହୁ ପାଠକପାଠିକାଙ୍କ ଭିଡ଼ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା କାହିଁକି ?

କାହିଁକି ଏ ଭିଡ଼ ଓ ଏ ଲୋକପ୍ରିୟତା ?

ମୁଁ ନିଜକୁ ନିଜେ ତର୍କମା କରି ଦେଖିଲି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ସାହିତ୍ୟ ରାଜ୍ୟରେ ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା ତାଙ୍କର ଲେଖା ମାଧ୍ୟମରେ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଷ୍ଟୁଲ ଓ କଲେଜ ପଡୁଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ବହୁ ଗନ୍ଧ ପଠନ କରି ତାଙ୍କ ଲେଖା ପଢ଼ି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଭକ୍ତ ପାଲଟି ଯାଇଥିଲି । କୌଣସି ପତ୍ରିକାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଗନ୍ଧ ଥିଲେ ସେ ଗନ୍ଧକୁ ପ୍ରଥମେ ପଢୁଥିଲି ଏବଂ ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକଟିଏ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ଅତି ଆଗ୍ରହର ସହ ଏକା ନିଃଶ୍ୱାସରେ ପଢ଼ି ସାରି ଦେଉଥିଲି । ମୁଁ ବାଣୀବିହାରରେ ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ସାହିତ୍ୟିକ ପତ୍ରିକା

‘ନବତରଙ୍ଗ’ର ସମ୍ପାଦନା ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଉଥିବାବେଳେ କଟକ ପିଠାପୁର ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିଥିଲି ଲେଖାଟିଏ ପାଇଁ । ସେହିଦିନ ମୁଁ ଜାଣିଲି ଯେଉଁ ଲୋକ ଏତେ ହସେଇ ରସେଇ ପାଠକଙ୍କ ମନ ମୋହି ପାରୁଛି ସେ ନିଜେ କେତେ ଦୁଃଖୀ, କାରଣ ସେହି ସମୟରେ (୧୯୭୨ରୁ ୭୫) ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ପ୍ରାୟ ଲୋପ ପାଇ ଆସିଥିଲା ଏବଂ ସେ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇସାରିଥିଲେ ହେଲେ ଚେହେରାଟି ଥାଏ ଗୋଟିଏ ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଚେହେରା । ସେ ପୁଣି ଏମିତି ଗପ ଲେଖୁପାରୁଛନ୍ତି, ଏ ଥିଲା ମୋ ପାଇଁ ଏକ ବଡ଼ ବିସ୍ମୟ ।

୧୯୮୫ ମସିହାରେ ରାଉରକେଲାରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟିକ ଶ୍ରୀ ରାଧୁ ମିଶ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ କର୍ମକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଆୟୋଜନରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଏକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେବାପାଇଁ ସଭାଟିଏ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସଭାରେ କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟୀ ବା ଶିଳ୍ପପତିଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇନଥିଲା କେବଳ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଭକ୍ତିର ଅର୍ଘ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ସଭାରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କାର ପୁରସ୍କାର ଦିଆଗଲା ସେତେବେଳେ ସଭା ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ପ୍ରବଳ ଭିଡ଼ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା । ଇଏ ହେଉଛି ଜଣେ ଲେଖକର ପ୍ରକୃତ ପୁରସ୍କାର, ଯେଉଁଠି ପାଠକମାନେ ଆବେଗର ସହ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲେ ।

ଏକାମ୍ର ପୁସ୍ତକ ମହୋତ୍ସବର ଗୋଟିଏ ରଜନୀ (୩ ନଭେମ୍ବର ୨୦୧୫) ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଦିବସ ଆକାରରେ ପାଳନ କରାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଆମେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଅତିଥିଙ୍କ ସମ୍ମାନରେ ଥିଲୁ ଯାହାଙ୍କର ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଥିବ ତଥା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ସାହିତ୍ୟିକ ସମ୍ପର୍କ ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ରହିଥିବ । ଆମ୍ଭେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲୁ ଯେ ଚଳିତ ବର୍ଷ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଯେଉଁ ଭାରତୀୟ, ଅଧିବେଶନ ଆରମ୍ଭ ଦିନ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବକ୍ତା ଭାବେ ସାଂସଦମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ସାରା ପୃଥିବୀରେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବାଗ୍ମୀ ଓ ଜ୍ଞାନୀ ଆକାରରେ ଗଣାହୋଇ ବହୁ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ପୁରସ୍କାରର ଅଧିକାରୀ ସେ ଆମ୍ଭ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷାକରି ଗୋଟିଏ ସଂସାର ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ହେବା ପାଇଁ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଗୁରୁ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଶତପଥୀ । ତାଙ୍କ ଭାଷଣ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ ଏଭଳି ଏକ ବୟାନ ଦେଲେ ଯାହା ଶୁଣି ଆମ୍ଭର ମସ୍ତକ ଉଭୟ ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଶତପଥୀ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି ନଇଁଗଲା । ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଶତପଥୀ ଯେଉଁ ସମୟରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଛାତ୍ରଥିଲେ, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ମାଗାଜିନ୍ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ

ଲେଖା ଦେଇଥିଲେ । ଅବଳାଳାକ୍ରମେ ସେହି ପତ୍ରିକାଟି ‘ଡଗର’ ପ୍ରେସରେ ଛପା ହେବା ପାଇଁ ପହଞ୍ଚିଲା ଏବଂ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପତ୍ରିକାର ସମସ୍ତ ଲେଖା ପଡ଼ି ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁଙ୍କ ଲେଖାରେ ବିଶେଷ ଗୁଣ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଶତପଥୀଙ୍କୁ କଲେଜରୁ ଡକାଇ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ଯେଉଁ ଭାବ ଓ ଶୈଳୀ ରହିଛି ତାହା କଲେଜ ମାଗାଜିନ୍ ପାଇଁ ନୁହେଁ ତାହା ଯେକୌଣସି ସାହିତ୍ୟିକ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶଯୋଗ୍ୟ ଏବଂ ସେ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କ ପରିଚାଳିତ ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକା ପାଇଁ ଲେଖାଦେବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ।

ଛାତ୍ର ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଏଭଳି ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟିକ ଜୀବନର ମୂଳଦୁଆ ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାରେ ପକାଇଥିଲେ ବୋଲି ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସେଦିନ ସଭାରେ ସ୍ଵୀକାର କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ସମୟରେ ଯାହା କିଛି ସେ ଲେଖୁଥିଲେ ଅଧିକାଂଶ ଥିଲା ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ଶ୍ରେଣୀୟ ରଚନା ତାର କାରଣ ସେ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ଓ ଲେଖା ପ୍ରତି । ତେଣୁ ସେହିଦିନର ସୂଚିକୁ ମନେ ପକାଇବା ପାଇଁ ଏହି ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଖ୍ୟାତିସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ସେହି ସଂଧ୍ୟାଟି ଏକାମ୍ର ପୁସ୍ତକ ମହୋତ୍ସବକୁ ଆସିଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇବା ପାଇଁ । ସମସ୍ତ ଜନତା ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଭାନୁ ଶତପଥୀଙ୍କ ସ୍ଵୀକାରୋକ୍ତି ଶୁଣିଲା ପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଆହୁରି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ଏଗାର ଦିନ ଧରି ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଆମେ ଯେତେ ଯେତେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରି ବିକ୍ରି ପାଇଁ ଷ୍ଟଲକୁ ଆଣୁଥାଉ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସବୁ ଶେଷ ହେଇଯାଉଥାଏ । ବାରମ୍ବାର ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକ ଶେଷ ହେଇଯାଇଥିବାରୁ ମନରେ ଏତିକି ସାବ୍ଦନା ଆସିଲା ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବଞ୍ଚିଥିଲାବେଳେ ଯେତିକି ପାଠକ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ସେ ପାଠକମାନଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତେଜ ରହିଛି, ଯାହାଫଳରେ ତାଙ୍କ ସଭାରେ ଯେଉଁଲି ଭିଡ଼ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ବିକ୍ରି ହୋଇଚାଲିଛି ।

ସତରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଗୋଟିଏ ହାତୀ, ଯେ ଜିଇଁ ଥିଲାବେଳେ ପାଠକଙ୍କ ପାଇଁ ଲକ୍ଷେ ଟଙ୍କା ଥିଲେ ଏବଂ ମଲାପରେ ମଧ୍ୟ ସେମିତି ପାଠକଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଲକ୍ଷପତି ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ: ଅସାଧାରଣ ସାଧାରଣ

ହୁସେନ୍ ରବି ଗାନ୍ଧି

୧୯୮୨ ସାଲ, ମେ' ମାସର କୌଣସି ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟା । ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଯୁନିଟ୍ ୪ ସ୍ଥିତ ଏ.ଜି. କଲୋନିର ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ସଭାଗୃହଠାରେ ମୋର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ କବିତା ପୁସ୍ତକର ଉନ୍ମୋଚନ ଉତ୍ସବ ହେବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର ହୋଇଥାଏ । ୧୯୮୨ରେ ଏହି କବିତା ସଂକଳନର ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ କବି ବନ୍ଧୁ ପ୍ରସନ୍ନ ପାଟ୍ଟଶାଣୀ ଓ ସଦାଶିବ ଦାଶ 'ମରୁତୀର୍ଥ' ପ୍ରେସ୍ ପରିଚାଳନା କରୁଥିବା ଜନୈକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ମୋର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ 'ମରୁତୀର୍ଥ'ର ସତ୍ତ୍ୱାଧିକାରିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ନଳିନୀ ଦେବୀ ରାଉତରାୟ (ପ୍ରାକ୍ତନ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ନୀଳମଣି ରାଉତରାୟଙ୍କ ପତ୍ନୀ ତଥା ବର୍ତ୍ତମାନର ରାଜସ୍ୱ ବିଭାଗ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବିଜୟଶ୍ରୀ ରାଉତରାୟଙ୍କ ମାତା) ଦୁରାରୋଗ୍ୟ କ୍ୟାନ୍ସରରେ ପୀଡ଼ିତା ହୋଇ ପରଲୋକ ଗମନ କରିବା ଫଳରେ ଉକ୍ତ ପ୍ରେସ୍‌ଟି ବସ୍ତୁତଃ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଉତରାୟ ପ୍ରେସ୍ ଚଳାଇବା ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ, ନିଜ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ସେ ତାଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ପ୍ରେସ୍‌ଟି ଦାନ ସୂତ୍ରରେ ଦେଇ ଯାଇଥିଲେ । ଦାନ ସୂତ୍ରରେ ପାଇଥିବା ଉକ୍ତ ଉଦ୍‌ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରେସ୍‌ଟିକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଉଠାଇ ନେଇଥିଲେ । ଫଳରେ ମୋର ପୁସ୍ତକ ତ ଆଉ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ, ତାର ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ମଧ୍ୟ ମୋତେ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଦୀର୍ଘ ଏକ ଦଶନ୍ଧି ପରେ ପରେ ହଠାତ୍ କଟକଠାରେ ମୋର ସାହିତ୍ୟିକ ବନ୍ଧୁ ମହାପାତ୍ର ଭାସ୍କର ଗନ୍ତାୟତ 'ମରୁତୀର୍ଥ' (ସେତେବେଳେ ତା'ର ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା) ପ୍ରେସ୍‌କୁ ଖୋଜି ଖୋଜି ଓଡ଼ିଆ ବଜାରରେ ଠାବ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରେସ୍‌ର ଅଳିଆ ଆବର୍ଜନା ମଧ୍ୟରୁ ମୋର ୧୯୭୨ ସାଲର ଜୀର୍ଣ୍ଣ କବିତାର ପାଣ୍ଡୁଲିପିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ମୋତେ ନେଇ କଟକ ବିନୋଦ ବିହାରୀ (ବାଲୁବଜାର) ସ୍ଥିତ ଓଡ଼ିଶାର ଲକ୍ଷ୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରକାଶକ ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ପାତ୍ରଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇ ମୋର ପରିଚୟ କରାଇଥିଲେ । ତାହା ୧୯୮୧ ସାଲର କଥା । ଗୋବିନ୍ଦ ବାବୁ ଜଣେ ଦରଦୀ, ଖୋଲା ହୃଦୟର, ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ମଣିଷ ଥିଲେ । ମୋ ଠାରୁ ସବୁ

ଶୁଣି ସେ ତତକ୍ଷଣାତ୍ ଉକ୍ତ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ମୋ ଠାରୁ ନେଇ ପ୍ରକାଶନର ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଳାଇବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଥିଲେ । ଏବେ ଗୋବିନ୍ଦବାରୁ ଇହଧାମରେ ନାହାନ୍ତି ଓ ବନ୍ଧୁ ମହାପାତ୍ର ଭାସ୍କର ଗନ୍ତାୟତ ମଧ୍ୟ ନିଜ ବାସସ୍ଥାନ ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ ୧୯୮୨ରେ ମୋର ସେଇ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପୁସ୍ତକାକାରରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା । ପୁସ୍ତକଟି ମୋ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକ । ସେତେବେଳକୁ ମୋର ସମସାମୟିକ ବହୁ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ଏକାଧିକ କବିତା/ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇ ସାରିଥାଏ । ତେଣୁ ସେ ସମୟରେ ମୋର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ପୁସ୍ତକ ମୋତେ ଯେଉଁ ପୁଲକ ଦେଇଥିଲା, ମୁଁ ଯେପରି ଆହ୍ଲାଦିତ ହୋଇଥିଲି, ତାହା ଦୀର୍ଘବର୍ଷ ପରେ ବି ମନେ ପଡ଼ିଲେ ସେଇ ପୁଲକ ଓ ସେଇ ଆହ୍ଲାଦ ପୁନରାୟ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ । ମୁଁ ମୋର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥ ‘ମୁକ୍ତ ପୂର୍ବାଶା’କୁ ଅତି ସ୍ମରଣୀୟ ଭାବେ ଲୋକାର୍ପିତ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରି ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଲି ଯେ ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କେହି ସୁଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନାହାନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ମୋର ଜୀବନର ଆନନ୍ଦତମ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମ୍ପାଦନ କରି ପାରିବି ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବି । କାରଣ ମୁଁ ଯେଉଁ ସାରସ୍ୱତ ଧାରାରେ ‘ମୁକ୍ତ ପୂର୍ବାଶା’ସ୍ଥ କବିତା ମାନ ରଚନା କରିଛି, ସେ ଧାରାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସବୁବେଳେ ମୋର ସେଇ ଧାରାର ଜଣେ ଦୃଢ଼ ସମର୍ଥକ ଥିଲେ । ମୋତେ ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେ ବିଶେଷ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ । ସେ ଧାରା ଥିଲା ମାର୍କିସ୍‌ବାଦୀ, ଲେନିନ୍‌ବାଦୀ, ମାଓବାଦୀ ଧାରା । ‘ମୁକ୍ତ ପୂର୍ବାଶା’ର ସମସ୍ତ କବିତା ୧୯୬୭-୬୮ ରୁ ୧୯୭୦-୭୪ ଭିତରେ ରଚିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପ୍ଳବାତ୍ମକ ଭାବଧାରାର କବିତା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ପରିଚୟ ହେବା ଦିନଠାରୁ ସେ ଅନ୍ୟ ଅନେକ ବିଶିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ପରି କେବେ ମୋ କାବ୍ୟଧାରାକୁ ଭିନ୍ନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନ ଦେଖୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଆମ ସମୟର ଏକ ସାରସ୍ୱତ ଆବଶ୍ୟକତା ବୋଲି ମତ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ମୋତେ ନାନାଭାବେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଏହି ଧାରାରେ କବିତା ଲେଖିବାକୁ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ ।

୧୯୮୨ ମେ’ମାସ (ତାରିଖ ମନେ ନାହିଁ)ର ସେଇ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଅପରାହ୍ନରେ କିନ୍ତୁ କଟକ-ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯମଜ ନଗରୀରେ ଏକ ଅଭାବନୀୟ ଘଟଣା ଘଟିଗଲା । ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଖରାଦିନିଆ କାଳବୈଶାଖୀର ତାଣ୍ଡବ । ବତାସ, ଧୂଳିଝଡ଼ ଓ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ପବନ ଜନଜୀବନକୁ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲା । କଟକ-ଭୁବନେଶ୍ୱର ସହର ମଧ୍ୟରେ ଯାତାୟାତର ଏକମାତ୍ର ମାର୍ଗ ଥାଏ ଜାତୀୟ ରାଜପଥ, ଯାହା ଦୁଇଟିକିଆ

ବି ହୋଇ ନଥାଏ; ବର୍ତ୍ତମାନ ପରି ଚାରିଟିକିଆ କଥା ସ୍ୱପ୍ନରେ କଳ୍ପନା କରାହୋଇ ନଥିଲା । ରାସ୍ତାର କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛସବୁ ପବନରେ ଭାଙ୍ଗି ପଥ ଅବରୁଦ୍ଧ, ଯାତାୟତ ବନ୍ଦ । ଉଭୟ ସହରର ବିଜୁଳି ସରବରାହ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଫଳରେ ଉଭୟ ସହର ଗାଡ଼ ଅନ୍ଧକାରରେ ମଗ୍ନ । ଭୁବନେଶ୍ୱର ଯୁନିଟ୍ -୪ ସ୍ଥିତ ଏ.ଜି. ଚିତ୍ତବିନୋଦନ ସଭାଗୃହ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧାର । ମହମବତୀ ଜଳାଇ, ତଥା ବ୍ୟାଟେରି ଚାଳିତ ଡାକବାଜି ଯନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରି ସଭା ଚଳାଇବାକୁ ମୁଁ ଓ ମୋର ସତୀର୍ଥ ବନ୍ଧୁମାନେ ଯତ୍ନପରୋନାସ୍ତି ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ ।

ସଭାରେ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ଥିଲେ ତତ୍କାଳୀନ କେନ୍ଦ୍ର ଉପମନ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱର୍ଗତ ବ୍ରଜମୋହନ ମହାନ୍ତି, ମୁଖ୍ୟ ବକ୍ତା ଥିଲେ ପ୍ରଗତିବାଦୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ସମ୍ପାଦକ ତରୁଣତୁର୍କୀ ପୂର୍ବତନ ସାଂସଦ ସ୍ୱର୍ଗତ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ବଳ, ସମ୍ମାନିତ ଅତିଥି ଥିଲେ ପୂର୍ବତନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ କାହ୍ନୁ ଚରଣ ଲେଙ୍କା ତଥା ସେକ୍ ମଡଲୁର୍ ଅଲି । ଆହୁରି ଆହୁରି ବକ୍ତା ଓ ଆଲୋଚକ ଥାଆନ୍ତି । ଯଥା ସମୟରେ ସମସ୍ତେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ହେଲେ ‘ମୁକ୍ତ ପୂର୍ବାଶା’ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥକୁ ଲୋକାର୍ପଣ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଦରଦୀ ମଣିଷ ଓ ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ, ମୋର ପରମ ହିତାକାଂକ୍ଷୀ ଓ ସୁହୃଦ୍ ଫତୁରାନନ୍ଦ କିନ୍ତୁ ଆସି ନଥାନ୍ତି । ମୋର ଏକା ଜିଦ୍ ଯଦି ପୁସ୍ତକ ଲୋକାର୍ପିତ ହେବ ତେବେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ହିଁ କରିବେ, ଅନ୍ୟଥା ପୁସ୍ତକ ଲୋକାର୍ପିତ ହେବନାହିଁ । କେବଳ ଆସିଯାଇଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅତିଥିଙ୍କୁ ନେଇ ଏକ ସାହିତ୍ୟ ସଭାଟିଏ ହିଁ କରିଦେବା ।

ମୁଁ ସେ ସମୟର ସମସ୍ତ ମାନ୍ୟବର ଅତିଥିମାନଙ୍କୁ ଆଜି ଦୀର୍ଘବର୍ଷ ପରେ ବି ସ୍ମରଣ କରି କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ଯେ, ସେମାନେ ମୋର ମନର ଅବସ୍ଥା ଓ ମୋର ଭାବାବେଗକୁ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାକୁ ସମ୍ମାନ ଜଣାଇ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହୋଇଥିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଥିଲା ସନ୍ଧ୍ୟା ୬ଟାରେ, ଗୋଟିଏ ଘଣ୍ଟା ସମସ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଲେ ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ୭ଟା ବାଜିବାକୁ ୫/୧୦ ମିନିଟ୍ ଥାଏ, ମୋର କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତୃପ୍ରତିମା ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ମୋର ସମସ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସମ୍ମାନର ଅଧିକାରୀ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଧରି ସଭାକକ୍ଷରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କଟକରୁ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆଣିବାକୁ ମୁଁ ଶ୍ରଦ୍ଧେୟ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କୁ ଦାୟିତ୍ୱ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲି । ବିଜୟାନନ୍ଦ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ମୁବଲେଖକ ସମ୍ମେଳନର ଯୁଗ୍ମ ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ ୧୯୭୪ ମସିହାରୁ । ଯେତେବେଳେ ମାହାଙ୍ଗାରୁ ଶେଷ ମଡଲୁର୍ ଅଲି କଂଗ୍ରେସ୍

ପ୍ରାର୍ଥା ହୋଇଥିଲେ । ମତଲୁବ୍ ବାବୁଙ୍କ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଚାରରେ ମୁଁ ଯାଇଥିଲି । ମହାଙ୍ଗାର ଖନ୍ଦୋଳ ଠାରେ ତତ୍କାଳୀନ କେନ୍ଦ୍ର ଉପମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ମୁଁ ଥିଲୁ ସେହି ନିର୍ବାଚନ ସଭାର ମୁଖ୍ୟ ଆକର୍ଷଣ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ସେହି ନିର୍ବାଚନରେ ମତଲୁବ୍ ବାବୁ ଜୟଲାଭ କରି ତତ୍କାଳୀନ v ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥୀଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ସଂସ୍କୃତି ଓ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ବିଭାଗର ଉପମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ସଭାରେ ବିଜୟାନନ୍ଦ ଅତି ଚମତ୍କାର ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ । ସେ ସେତେବେଳେ ନବମ କି ଦଶମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର । ପଢୁଥିଲେ ଶୁକ୍ଳେଶ୍ବର ହାଇସ୍କୁଲରେ । ଜଣେ ସ୍କୁଲ ଛାତ୍ରଙ୍କର ବିଚକ୍ଷଣ ଓ ସାରଗର୍ଭକ ଭାଷଣ ମୋତେ ମୁଗ୍ଧ କରିଥିଲା ଏବଂ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପାଖକୁ ଡାକି ଖୁବ୍ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲି । ସେହି ଦିନଠାରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସମ୍ପର୍କ । ପରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କ ନିବିଡ଼ ହୋଇଥିଲା ଯେତେବେଳେ ସେ କଟକଠାରେ ଓଡ଼ିଆ ଏମ୍.ଏ. କରୁଥିଲେ । ୧୯୮୨ରେ ତାଙ୍କର ଏମ୍.ଏ ପରୀକ୍ଷା ସରି ଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଫଳ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନଥାଏ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ସେ ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବିଜୟାନନ୍ଦ ପ୍ରାୟତଃ ରହୁଥିଲେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେ ସମୟରେ ମାସିକ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଧର୍ମ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ‘ତଗର’ର ସମ୍ପାଦକ, ମୁଦ୍ରାକର ଓ ପ୍ରକାଶକ ଥାଆନ୍ତି । କଟକ ପିଠାପୁରଠାରେ ତଗର ପ୍ରେସ୍ ଥାଏ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆଜୀବନ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଥିଲେ । ସେ କଟକ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରେ ପାଠ ପଢୁଥିବା ବେଳେ କୁଷ୍ଠ ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ନିଜର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇଥିଲେ । ପରେ ସେ ଆଧୁନିକ ଚିକିତ୍ସା ଫଳରେ ଏହି ରୋଗରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ବି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ଆଉ ଫେରି ପାଇ ନଥିଲେ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିହୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ ସେ ସମାଜ ଓ ମଣିଷ ଜାତିକୁ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଭିତରେ କରୁଣତମ ସାହିତ୍ୟ କୃତିମାନ ସୃଷ୍ଟି କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ବିଜୟାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସେ ପୁଅ ପରି ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାର ସହସମ୍ପାଦକ ଦାୟିତ୍ବ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ମୋର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହ ‘ତଗର’ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ପରିଚୟ ଏବଂ ମୁଁ ଗୌରାବାନ୍ଧିତ ଯେ ଏହି ମହାନ ସାରସ୍ବତ ସାଧକ ମୋତେ ନିଜର ସ୍ନେହ, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସମର୍ଥନ ଦେଇ ମୋର ସାରସ୍ବତ ସାଧନାକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ ।

ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ଯେତେବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନେଇ ସଭା କକ୍ଷରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ସେତେବେଳେ ମୋର ହତାଶାରେ ହଠାତ୍ ଆଶାର ଦୀପାଳୀ ପ୍ରଜ୍ବଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ଗଦଗଦ ହୋଇ କାନ୍ଦି ପକାଇଥିଲି ଓ ଏହି ମହାନ ସାଧକଙ୍କ ପାଦଧୂଳି ନେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗାଇଥିଲି । ସେ ବି ନିଜର ସବୁଦିନିଆ ହସକୁ ମହମହ

ବାସୁଧା ତାଜା ମଲ୍ଲିଫୁଲ ପରି ବିଛେଇ ଦେଇ ମୋତେ ଅଶେଷ କଲ୍ୟାଣ କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତ ଅତିଥିମାନେ ବି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଗମନ ଯୋଗୁଁ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେହି ଅନ୍ଧାର ଓ ଝଡ଼ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କଟକରୁ ଗୋଟିଏ ଓ.ଆର୍.ଟି ବସରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବସାଇ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆଣି ଭୁବନେଶ୍ୱରର ତତ୍କାଳୀନ ବସଷାଞ୍ଚ (ଏବର ଯୁନିଟ୍- ୨ ସ୍ଥିତ ପୁରୁଣା ବସଷାଞ୍ଚ) ରୁ ଏ.ଜି. କଲୋନି ଯାଏଁ ରିକ୍ୱାରେ ବସାଇ ପହଞ୍ଚାଇ ମୋର ପୁସ୍ତକ ଲୋକାର୍ପଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଯେଉଁଲି ଭାବରେ ସେଦିନ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ସଫଳ କରାଇଥିଲେ, ଏବେ ବି ମନେ ପଡ଼ିଲେ ସେହି ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ତପସ୍ୱୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତଥା ମୋର ସ୍ନେହର ବିଜୟାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ତରର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରୁ କୃତଜ୍ଞତାର ଭାବ ସ୍ୱତଃ ଜଳର ପୁଆରା ପରି ବିଛୁରିତ ହୋଇଥାଏ ।

ପରେ ମୁଁ ୧୯୯୧ରେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଦସ୍ୟ ହେବା ପରେ, ତତ୍କାଳୀନ ଏକାଡେମୀର ସଭାପତି ଶ୍ରୀମତୀ ମନୋରମା ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ପାଇଁ ଏକ ବିଭାଗ ଖୋଲି ସେଥିପାଇଁ ଗନ୍ତ, କବିତା ନାଟକ, ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରବନ୍ଧ ବିଭାଗ ପରି ଏକ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲି । ଶ୍ରୀମତୀ ମହାପାତ୍ର ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଏକମତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ସମୟର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିର ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କର ଅସହମତି ପାଇଁ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇପାରି ନଥିଲା । ମାତ୍ର ଆନନ୍ଦର କଥା ଯେ, ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଭାଗ ପାଇଁ କେବଳ ସେହି ବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁରସ୍କାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ଥିଲା ଏବଂ ସେହି ପୁରସ୍କାର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉ ବୋଲି ମୁଁ ତଥା ଶ୍ରୀମତୀ ମହାପାତ୍ର ଏକସ୍ୱରରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇଥିଲୁ, ଯାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିର ସମସ୍ତ ସଦସ୍ୟ ସହମତି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀର ଇତିହାସରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ହିଁ କେବଳ ଏକ ବିଶେଷ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା, ଯାହାକି ଅଦ୍ୟାବଧି ଆଉ କୌଣସି ଦ୍ୱିତୀୟ ଲେଖକଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇ ନାହିଁ ।

ଏହି ରୂପରେ ମୁଁ ମହାନ ସାରସ୍ୱତ ସ୍ରଷ୍ଟା ସ୍ୱର୍ଗତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ମୋ ଅନ୍ତରର ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ କରିବାକୁ କିଂଚିତ୍ ପରିମାଣରେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିଥିଲି । ଏହି ମହାନ ସାଧକ କେବେ ବି କାହାରି ଠାରୁ କିଛି ପ୍ରତ୍ୟାଶା କରିନାହାନ୍ତି । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କେବଳ ବିତରଣ କରିଛନ୍ତି ଭଲ ପାଇବାର ହାସ୍ୟ-ସୁମନ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଥିଲା ଯନ୍ତ୍ରଣାପୂର୍ଣ୍ଣ । ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବିହୀନ, ପଞ୍ଜୁ ପ୍ରାୟ ଏହି ସ୍ରଷ୍ଟା ମୋ ଦେଖିବା

ବେଳକୁ ଲେଖିବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ସେ ମୁହଁରେ ଅନର୍ଗଳ କହି ଚାଲିଥାନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତ ଭାବେ ଭଲ ପାଉଥିବା ଜନୈକ ତରୁଣ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ସେହି କଥାନାକୁ କାହାଣୀ ବା ଯେକୌଣସି ଲେଖାରେ ରୂପେ ଦେଇଥାନ୍ତି ଅକ୍ଷରରେ ।

ବିଜୟାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଅନୁରକ୍ତ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଉପରେ ଗବେଷଣା କରି ନିଜର ସନ୍ଦର୍ଭ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ, ଯାହାକି ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ସେ ଲାଭ କରିଥିଲେ ପିଏଚ୍.ଡି. ଡିଗ୍ରୀ ।

ଏହି ମହାମାନା, ଉଦାର ଚେତା ସ୍ୱଷ୍ଟାଙ୍କର ଚିର ହସ ହସ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ପଛରେ ଥିବା ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ କେହି ବି ଅନୁଭବ କରି ପାରନ୍ତିନି । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭଲପାଇବା ବିତରଣ କରି, ନିଜର କୌତୁକିଆ, ବିନୋଦିଆ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିବା ହସର ଫୁଆରା ପଛରେ କିନ୍ତୁ ଏକ ନିଃସଙ୍ଗ, ଦୁଃଖୀ ମଣିଷର ଚେହେରା ପୁରାପୁରି ଲୁଚି ଯାଇଥିଲେ ବି ଚିହ୍ନରା ଆଖିରେ ତାହା କିଛି ପରିମାଣରେ ଧରା ପଡ଼ିଯାଏ । ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ମଧ୍ୟ । କାରଣ ସେ ବି ଜଣେ ରକ୍ତ ମାଂସର ଦେହଧାରୀ ସାମାନ୍ୟ ମଣିଷ ଥିଲେ । ହେଲେ ସେ ଥିଲେ ସାମାନ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅସାମାନ୍ୟ, ସାଧାରଣ ଭିତରେ ଅସାଧାରଣ । ତାଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ସେ କାହାରି ପାଖରୁ କିଛି ଚାହିଁ ନଥିଲେ । ଯାହା ପାଇଥିଲେ ଏବଂ ଯାହା ତାଙ୍କୁ ଅପ୍ରାପ୍ୟ ରହି ଯାଇଥିଲା— ସବୁଥିରେ ସେ ଥିଲେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ଆଜି ତାଙ୍କର ତିରୋଧାନ ପରେ ବି ସେଇ ଅସାଧାରଣ, ସାଧାରଣ ମଣିଷଟି ଆମ ଭିତରେ ଏବେ ବି ଜୀବନ୍ତ । ତାଙ୍କ ମାଟିର ଘଟ ପାଉଁଶ ହୋଇ ମାଟିରେ ମିଶି ଯାଇଛି । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ କୃତି ସକଳ ଆମ ଭିତରେ ଏବେ ବି ବିଦ୍ୟମାନ । ଆମ ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟର ତାହା ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ।

ଏହି ଜାକୂଲ୍ୟମାନ ପ୍ରତିଭା ଓ ପ୍ରାଜ୍ଞ, ଦୀପ୍ତ ଅସାଧାରଣ ମଣିଷ ସ୍ମୃତି ଚିରଦିନ ଆମ ଭିତରେ ବଞ୍ଚି ରହିଥିବ । ତାହାର ଅନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଲୋତକାଫୁତ, କୋହ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭକ୍ତିଭାବ ନେଇ ମୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରୁଛି ଏବଂ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି ଯେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା-ସାହିତ୍ୟ ଥିବାଯାଏ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଅସମ୍ଭବ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅମରୀ ବୃକ୍ଷ ପରି ଏଠି ମରି, ସେଠି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଉଠୁଛନ୍ତି, ପୁଣି ସେଠି ମରି ଏଠି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଉଠୁଛନ୍ତି । ଏଇ ଅସାଧାରଣ ସାଧାରଣ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ, ତପସ୍ୱୀ ଓ ସନ୍ଥପ୍ରତିମା ବ୍ୟକ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଏ ଅକିଞ୍ଚନ କବି ବାରମ୍ବାର ପ୍ରଣାମ ଜଣାଉଛି ।

ପୁନଶ୍ଚ ହସାଅ ଆଉ ରସାଅ ଏଥର

ଅପୂର୍ବ ରଞ୍ଜନ ରାୟ

ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ପ୍ରାଣଭରି ଭଲ ପାଇ ପାରିଲେ, ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ବ୍ୟକ୍ତି ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ଅଂଶବିଶେଷ ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରାୟ ଚାଳିଶବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ହେବ, ‘ଡଗର’ ପରି ଏକ ମର୍ଯ୍ୟାଦାଜନକ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ସହିତ ଓଡ଼ିଶାର ଖ୍ୟାତନାମା ହାସ୍ୟରସ ଲେଖକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ୧୯୪୯ ମସିହାରୁ ଏହି ସମ୍ପର୍କ କହିଲେ ଚଳେ । ସମ୍ପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ଏପରି ସମ୍ପର୍କର ମାଧ୍ୟମ । ସେହିବର୍ଷ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର କଟକରେ ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା । ପୂର୍ବରୁ ପତ୍ରାଳାପ ଜନିତ ସମ୍ପର୍କ ରହିଥାଏ । ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରକୁ ଜାଣିଥାନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଗ୍ରହ ପାଇଁ ‘ଡଗର’ ଉଦ୍‌ବଳରୁ ଆସି କଟକରେ ଛାପା ହେଲା । ଏପରି ସ୍ଥାନାନ୍ତର ଯୋଗୁଁ ଡଗରର ନବକଳେବର ହୋଇ ପାରିଲା । ତେଣୁ ନୂତନ ରୂପସଜ୍ଜା ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରାଯାଇଥାଏ ।

ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋ ସମ୍ପର୍କ ୧୯୬୪ ମସିହାରୁ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଦୋଳ ସାହିର ରାମନାରାୟଣ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢୁଥିଲି । ମୋ ଉତ୍ତରୀ ଘର କଟକର ଦୋଳମୁଣ୍ଡାଇ । ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ହେଉଛନ୍ତି ଉଗ୍ରାପତି । ମୁଁ ବହୁ ସମୟରେ କଟକ ଯାଉଥିଲି । ସ୍କୁଲ କି କଲେଜ ଛୁଟିରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ସେଠି ରହୁଥିଲି । ଦୋଳମୁଣ୍ଡାଇରୁ ପିଠାପୁର ଅଳ୍ପ ଦୂର । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ‘ଡଗର ପ୍ରେସ୍’କୁ ଯିବାରେ ମୋର ଅସୁବିଧା ନଥାଏ । କହିବାକୁ ଗଲେ ‘ଡଗର’ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଏକଦା ମୋର ଆଡ଼ତାସ୍ଥଳ ହୋଇଉଠିଥିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ମୋତେ ମୁଗ୍ଧ କରିଥାଏ । ନାଁ’ଟା ଶୁଣିଥିଲି । ଲେଖକ ଭାବେ ଜାଣିଥିଲି । ଅତି ନିକଟରୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଖୁସି ହେଲି । ସେ ଯେ ଏତେ ଖୋଲା ଲୋକ, ମୁଁ ଭାବି ନଥିଲି । ସେହି ଦିନଠାରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ।

‘ଡଗର’ ସହିତ ତାଙ୍କର ପାରିବାରିକ ସମ୍ପର୍କ କୁହାଯାଇପାରେ । ଯେତେବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲରୁ ଡାକ୍ତରୀ ପାଠ ଶେଷ କଲେ, ସେହି

ଦିନରୁ ତାଙ୍କର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ଓ ତଗର ସହିତ ସମ୍ପର୍କ । ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ— ‘ଆପଣ ତଗରକୁ ଉଦ୍ଭବରୁ ଯେକୌଣସି ମତେ କଟକକୁ ଆଣନ୍ତୁ । ସେଠାରେ ଗୋପାନାଥ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ତଗର କାଢ଼ିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଏକ ଦୁରୁହ ବ୍ୟପାର ହୋଇଗଲାଣି । ପ୍ରେସ୍‌ଟି ଇଜିମାଇଲ୍ ସମ୍ପର୍କି ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ତଗର ପ୍ରକାଶନ ଦ୍ଵାରା ପ୍ରେସ୍‌ କ୍ଷତି ହେଉଥିବାରୁ ଅନ୍ୟମାନେ ତାହା ବନ୍ଦ କରିଦେବାକୁ ଧମକ ଦେଲେଣି । କୌଣସିମତେ ଚାରି ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ହେଲା ଆସିବି ଆସିବି ଚେଷ୍ଟାକରି ବିଫଳ ମନୋରଥ ହେଲିଣି । ମୋର ନୂଆ ପ୍ରେସ୍‌ଟିଏ ବସାଇ ‘ତଗର’କୁ କଟକରୁ କାଢ଼ିବି ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଛି । ଆପଣ ମୋତେ ଗୋଟିଏ ଘର ଠିକ୍ କରିଦିଅନ୍ତୁ ।’ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ, ସେହି ଅନୁସାରେ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଘରକୁ ‘ତଗର’ ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ଦେଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ‘ତଗର’ର ସେ ହୋଇଗଲେ ଜଣେ ଘନିଷ୍ଠ ସହଯୋଗୀ— ଆପଣାର । ଘର ବୋଇଲେ ‘ତଗର ପ୍ରେସ୍’ । ତାଙ୍କ ରହିବା ଖାଇବା ଓ ବସିବା ସବୁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ହୁଏ । ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ସେ ବିଶ୍ରାମ ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଆସୁଥିଲେ । ସମ୍ପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅଭିନ୍ନ ଥିଲେ । ‘ତଗର’ ଥିଲା ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ । ଶେଷ ନିଶ୍ଵାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତଗର ପ୍ରେସ୍ ଓ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ବିତାଇଥିଲେ ।

ମୋ ଆଖିରେ ମୁଁ ସେ ଆସର ଦେଖୁଛି । ସେଠାକୁ ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ, କବି ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ ପ୍ରମୁଖ ଆସୁଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବାନ୍ଧି ରଖୁଥାନ୍ତି । ସମ୍ପାଦକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ଆଳାପ ଆଲୋଚନା ଚାଲେ । ମୁଁ ସବୁଠୁ କନିଷ୍ଠ ଲୋକ । ଲେଖାଲେଖି କରେ ବୋଲି ଫତୁରାନନ୍ଦ ମୋତେ ବହୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ବଡ଼ ବଡ଼ ଛୁଟିରେ ସେ ମୋତେ ସତେ ଯେପରି ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଆନ୍ତି । ‘ତଗର’ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ସହିତ ମୋର ଏପରି ସମ୍ପର୍କ ହୋଇଥିଲା ଯେ, ମୋତେ ବେଳେବେଳେ କଟକରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ନ ପାଇଲେ ଏଠାକୁ ସନ୍ଦେହରେ ମୋ ଲେଖକ-ବନ୍ଧୁମାନେ ଚାଲି ଆସନ୍ତି । ମୋ ଭିଶୋଇ ପ୍ରଫେସର ମହାପାତ୍ର ଓ ଅପା ମତେ ସବୁବେଳେ କହୁଥିଲେ— ତଗର ପ୍ରେସ୍‌ କ’ଣ ତୋତେ ମନ୍ତ୍ର କରିଦେଲାଣି କି ! କଟକ ଆସିଲେ ଖାଇବା ଭୁଲି ସେଇଠି ରହୁଛୁ, କଥା କ’ଣ ? ମୁଁ ଉତ୍ତର ଦିଏ— ତଗରର ଯାହା ଆକର୍ଷଣ, ତା’ସହିତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ନେହ ଭୁଲି ହେଉନାହିଁ । ଡିଜିଟାଲରୁ ଡେଜାନାଲ ଯାଏଁ କଥା ସବୁ ସେ ମନେ ରଖୁଛନ୍ତି । ଶୁଣିବାକୁ ଭଲ ଲାଗୁଛି ।

ସେ ଥିଲେ ଡଗରର ସହଯୋଗୀ ସମ୍ପାଦକ । ମୋତେ ସେ ଡଗର ମାଧ୍ୟମରେ ସମାଲୋଚନା ଲେଖିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ପତ୍ରପତ୍ରିକା ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗରଚନା ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେଉ ନଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଚୌଧୁରୀ ହେବମାତ୍ର ମିଶ୍ର, କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର, ବଟବିହାରୀ ଦାସ, ପୁଲିନ୍ ବିହାରୀ ରାୟ ଓ ସୁନାଲ ମିଶ୍ରଙ୍କ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ରଚନାମାନ ଡଗରରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ନିଜେ ନିୟମିତ ହାସ୍ୟ ରଚନା ଲେଖୁଥିଲେ । ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବାରେ ସେ ଅନେକଙ୍କର ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ୧୯୬୮ ମସିହାରେ ‘ଡଗର’ର ‘ଗଙ୍ଗାଧର ବିଶେଷାଙ୍କ’ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ମୁଁ ସେତେବେଳେ କଲେଜ ଛାତ୍ର । ମୋ ନିକଟକୁ ଏହି ବିଶେଷାଙ୍କର ଲେଖା ଦେବା ପାଇଁ କୁହାଯାଇ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର ଆସିଥିଲା । ଲେଖା ହଠାତ୍ ଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଖରାଛୁଟିରେ କଟକ ଯାଇଥିବା ଅବସରରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କଲି । ସେ ମୋତେ ଦେଖିନେଇ ହଠାତ୍ କହିପକାଇଲେ — “ଆଣିଛ ! କୁହାଯାଇଥିଲା, ଲେଖା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲାଣି ?” ମାଡ଼ିପଡ଼ିଲା । ଶୁଣିଲି ବହୁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲେଖକ ଲେଖିକାଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ଲେଖା ଦେବାପାଇଁ କୁହାଯାଇଥାଏ । ମୋ ଲେଖା ଛାପା ହୋଇ ନ ପାରେ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଗଙ୍ଗାଧର ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଆଲୋକପାତ କରି ନଥିଲି । ସାହସ ହେଲା, ତାଙ୍କ ପ୍ରେରଣା କାମ ଦେଲା । କଟକରୁ ଫେରି ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ କଲି । ଶେଷ ହେବାମାତ୍ରେ ପଠାଇ ଦେଲି । ବିଶେଷାଙ୍କରେ ସେହି ଲେଖାଟି ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲି । ଏହା ଉପାଦେୟ ବିଶେଷାଙ୍କ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ମୁଁ ସେହି ସଂଖ୍ୟା ‘ଡଗର’ରେ ସବୁଠାରୁ କନିଷ୍ଠ ଲେଖକ ଭାବେ ଲେଖାଟି ଲେଖୁଥିଲି । ପୁଣି ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେ ଲେଖାଟି ମୋ ଠାରୁ ଚିଠି ଦେଇ ମଗାଇ ନେଇଥିଲେ । ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ମୋ ପାଇଁ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ଲେଖାଟି ପଢ଼ି କହିଲେ— “ଲେଖା, ଲେଖିଚାଲିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଆହୁରି ଭଲ ହେବ ।”

୧୯୬୯ ମସିହାରେ ଆଧୁନିକ କବିତାର ଆଲୋଚନା ଓ ଆଧୁନିକ କବିତାକୁ ନେଇ ‘ଡଗର’ର ଆଧୁନିକ କବିତା ବିଶେଷାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ କବିତା ଲେଖେ ସେ ଜାଣିଥିଲେ; କିନ୍ତୁ ସେ ଥିଲେ ଆଧୁନିକ କବିତାର ବିରୋଧୀ । ତାଙ୍କ ମତରେ— ‘ଯୁଗ ରୁଚିକୁ ଚାହିଁ ସାହିତ୍ୟ ତ ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ତେବେ ଦୁର୍ବୋଧତା କାହିଁକି ? ଏ ଯୁଗରେ ଏପରି ଦୁର୍ବୋଧ କବିତା ଲେଖିବା କ’ଣ ଆହ୍ୱାନ !’ ଏହାକୁ ଭିତ୍ତି କରି ସେ କେତୋଟି ବ୍ୟଙ୍ଗ ଗଳ୍ପ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ପାଠକ ମହଲରେ ବେଶ୍ ଆଦୃତ ହୋଇଥାଏ । ମୋତେ

ସେ ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖି ଦେବା ପାଇଁ କହିଲେ । ମୁଁ ଯଥା ସମୟରେ ଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ସେଥିରେ ମୋଠାରୁ ବରିଷ୍ଠ ତଥା ଅଗ୍ରଜ କବିମାନଙ୍କର କବିତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ଶୁଣି ମୁଁ ଟିକିଏ ପଛାଇ ଯାଇଥିଲି । ବିଶେଷାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପୁଣି ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସମ୍ଭବତଃ ମୁଁ କଟକରେ ଥିବାବେଳେ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଏକ ଉତ୍ସବକୁ ଯାଉଥାଏ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନରେ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ତାଙ୍କ ସହିତ ଭେଟ ହେବା ପରେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତଗର ବିଷୟ ପଡ଼ିଲା । ମୁଁ ପଚାରିଲି— ‘ଆଧୁନିକ କବିତା ବିଶେଷାଙ୍କ’ ବାହାଣିଲାଣି ? ସେ ତାଙ୍କ ଉଚ୍ଚାରେ କହିଲେ— ବାହାରିବ ବାହାରିବ ହେଉଛି ! ଗର୍ଭଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଲାଣି । ହଁ, ତମ କବିତା କାହିଁ ଦେଲାନି ତ ! ମୁଁ ଯାହା କବିତା ଦେବି ନ ଦେବି ବୋଲି ଭାବୁଥିଲି, ଆହୁରି ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇଗଲି । ପଚାରିଲି— “ଏବେ ପା ବାହାରିଯିବ, କେବେ ଆଉ ଦେବି ! — ଦିଅ ମ, ଯେମିତି ହେଲେ ତାକୁ ପୁରାଇ ଦେବା ।” ସେତେବେଳେ ଗାନ୍ଧିକ ବନ୍ଧୁ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର ତଗର ପ୍ରେସ୍ ବୁଝାବୁଝି କରୁଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ଦୃଷ୍ଟି ଶକ୍ତି ଦିନକୁ ଦିନ ଅଧିକ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ମନର ବଳ ତାଙ୍କୁ ସକ୍ରିୟ କରି ରଖୁଥାଏ । ବନ୍ଧୁ ରଘୁନାଥ ବାବୁ ମୋ ଠାରୁ ଏକଥା ଶୁଣି କହିଲେ— ସେ ତ ଅସଲ ଲୋକ । ବିଶେଷାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ତାଙ୍କ ପରିକଳ୍ପନା । ସେ ଯଦି ଚାହୁଁଛନ୍ତି ଦେଇ ଦିଅନ୍ତୁ । ବିଳମ୍ବରେ ହେଲେ ବି ମୋ ପାଖରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ କବିତା ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲି । ବିଶେଷାଙ୍କରେ ମୋ ଲେଖା ସ୍ଥାନିତ ହେଲା ।

କିଛିମାସ ପରେ ତଗର ଅଫିସରେ ବସିଥିବା ବେଳେ ପଚାରିଲି— “ଆଧୁନିକ କବିତା ବିଶେଷାଙ୍କ ‘ତଗର’ ଭଲ ହୋଇଛି । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସମ୍ପାଦକ ଏପରି ପଦକ୍ଷେପ ନେଇ ନଥିଲେ । ଆପଣ ତ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିଲେ । ଏତକ ଶୁଣିବା ପରେ ସେହି ବିଶେଷାଙ୍କ ଉପରେ ଏକ ସମୀକ୍ଷା ଲେଖିବାକୁ କହିଲେ— ମୋତେ ଗାଳି ଦେଇପାର, ନିନ୍ଦା କଲେ କର, ଯାହା ମନକୁ ଆସୁଛି, ସେମିତି ସମୀକ୍ଷାଟିଏ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ୁଛି । ଏଥିପାଇଁ ନାନା କଥା ଶୁଣିଲିଣି ।”

ମୁଁ ତାଙ୍କ କଥାରେ ହଁ ଭରିଲି । ତେବେ ମୁଁ ସେହି ବିଶେଷାଙ୍କରେ ଜଣେ ଲେଖକ ହୋଇଥିବାରୁ ଟିକିଏ ଶଙ୍କିଗଲି । ତଥାପି ସେ ମୋତେ ବାଧ୍ୟ କରିବାରୁ ସମୀକ୍ଷାଟି ଲେଖି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲି । ପରସଂଖ୍ୟା ତଗରରେ ତାହା ପ୍ରକାଶ

ପାଇବ ବୋଲି ଖବର ଦେଲେ । କବି କମଳାକାନ୍ତ ଲେଙ୍କା ମୋତେ ଆସି କହିଲେ । ସେ କ'ଣ କାମରେ କଟକ ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ତଗର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଆଡ଼େ ବୁଲି ଯାଇଥିଲେ । ଏମିତି କଥା ହେଉ ହେଉ ସେ କୁଆଡ଼େ ଏହା କହିଛନ୍ତି ବୋଲି କମଳାକାନ୍ତ ବାବୁ ମୋତେ ସୂଚନା ଦେଲେ । ପରେ ଶୁଣିଲି ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ସମୀକ୍ଷାଟି ପଢ଼ିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ବି ଭଲ ଲାଗିଛି । ତେବେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ଆଧୁନିକତାର ବିରୋଧୀ ନଥିଲେ । ସେ ଆଧୁନିକତା ନାମରେ ଦୁର୍ବୋଧତାର ଘୋର ବିରୋଧୀ ଶୁଣିଥିଲି । ତାଙ୍କୁ ମୋ ସମୀକ୍ଷାଟି ଭଲ ଲାଗିଛି ଜାଣିବା ପରେ, ସମ୍ପାଦକ ଓ ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ ମୋ ଲେଖାରେ କଲମ ଚଳାଇଛନ୍ତି କି ନା ଏହା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କଲି । ଗୋଟିଏ ପତ୍ରିକାର ବିଶେଷାଙ୍କ ଉପରେ ସଂପୃକ୍ତ ପତ୍ରିକାରେ ତା'ର ସମୀକ୍ଷା ପ୍ରକାଶ ଏହା ଥିଲା ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରଥମ । ସେଥିରେ ମୁଁ ସମ୍ପାଦକ ଓ ପରିଚାଳନା ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ପ୍ରତି କେତୋଟି ଆକ୍ଷେପୋକ୍ତି ବଢ଼ିଥିଲେ ବି, ସେସବୁକୁ ମଧ୍ୟ ଲେଖାରୁ ବାଦ୍ ଦିଆଯାଇ ନଥାଏ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କେତେଜଣ ସଂପୃକ୍ତ ବିଶେଷାଙ୍କର ସମାଲୋଚକ ଓ କବି ଯେତେବେଳେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ କହନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେ ମୋ ମନ୍ତବ୍ୟକୁ ଚାରିଫ କରିବାର ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି । ସେ ଏହିପରି ସମାଲୋଚନାମୂଳକ ଲେଖାଟିଏ ବିଶେଷାଙ୍କ ଉପରେ ଚାହୁଁଥିଲେ, ପରେ ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି । କେତେମାସ ପରେ ପୁନଶ୍ଚ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ଆକାଶବାଣୀର ଏକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ମୁଁ ଯାଇଥିଲି । 'ତଗର' ଅଫିସ୍ ଆଡ଼େ ଏମିତି ବୁଲି ଯାଇଥାଏ । ସେହି ଲେଖା ବିଷୟ ପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କ ଆତ୍ମ ପଚାରିଲେ— ତଗରର କମ୍ପ୍ଲିମେଣ୍ଟାରି କପି ପାଇଥିଲେ ? ମୁଁ ହଁ କହି କହିଲି— ଆପଣ ଲେଖାଟାକୁ ଏଡିଟ୍ ନ କରି ଛାପିଦେଲେନା ! ପଚାରିବାରୁ ସେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ହସ ହସ କହିଲେ— ସାବାସ୍, ଏପରି ବିଶେଷାଙ୍କ ପରେ, ଏମିତି ଗୋଟିଏ ଲେଖା ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା । କହିଲି, ମୁଁ ସେଥିରେ ଆପଣଙ୍କୁ ଆଉ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ କମ୍ ତ ଗାଳି ଦେଇନାହିଁ ।

ସେ ଉତ୍ତରରେ କହିଲେ— କ୍ଷତି କ'ଣ ! ଆମେ ତ ଏମିତି କଥା ଶୁଣିବୁ ବୋଲି ଭାବିଥିଲୁ । କାହିଁକି ସେପରି ବିଶେଷାଙ୍କ ଛାପିଲୁ ବୋଲି ଭାବୁଛୁ ! ତେବେ ତଗରର କେତୋଟି ବିଶେଷାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏହା ବି ଗୋଟିଏ ହୋଇଗଲାଣି । ଏବେ ଆଉ ଭାବି ଲାଭ କ'ଣ ? ମୋତେ ସାଧାରଣତଃ କବି କୈଳାସ ଲେଙ୍କା, କୁଞ୍ଜିବାବୁ (ତତ୍କାଳ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ), ତମ ଉଦ୍ରକର କବି କମଳାକାନ୍ତ (କମଳାକାନ୍ତ ଲେଙ୍କା) ପ୍ରମୁଖ ଆଧୁନିକ କବିତା ବିରୋଧୀ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି, ଏବେ ଆଉ ତ କହିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯାହା ଶୁଣେ ପଛେ ।

ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଗୀତିନାଟ୍ୟକାର ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି ‘ଡଗର’ ବିଶେଷାଙ୍କ ୧୯୮୨ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ମୁଁ ସେତେବେଳେ କଟକରେ ଥିଲି । ‘ମାତୃଭୂମି’ର ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ ଓ ‘ସହକାର’ର ପରିଚାଳନା ସମ୍ପାଦକ । ସେହି ହିଁ ମୋ ପାଖରୁ ଲେଖାଟି ନେଇଥିଲେ । ପୁଣି ଶୁଦ୍ଧାର ସହିତ ‘ଡଗର’ ଖଣ୍ଡେ ମୋ ବସାକୁ ପଠାଇଥିଲେ । କୌଣସି ପତ୍ରିକା ‘ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି’ ବିଶେଷାଙ୍କ ବାହାର କରି ନଥିଲେ । ଏ ଦିଗରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ତାଙ୍କୁ ସହଯୋଗ କରିଥିଲେ । ଡଗରକୁ ସେ ଏତେ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଯେ ନିଜ ହାତରେ ଗ୍ରାହକଙ୍କ ଠିକଣା ଲେଖି ପଠାଉଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ବି ସ୍ୱୀକାର କରି ଲେଖିଛନ୍ତି— “କଟକ ସହରରେ ସେତେବେଳେ ଡଗରର ଚାରିହଜାର କପି କଟିଯାଉଥିଲା । ଆଉ ପାଞ୍ଚଶହ କପି ଅଧିକା ଛାପା ହେଉଥିଲା । ଏହା ବାହାରର କେତେଜଣ ଏଜେଣ୍ଟଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଉଥିଲା ଓ କମ୍ପ୍ଲିମେଣ୍ଟାରି କପି ସବୁ ବଣ୍ଟା ଯାଉଥିଲା । ଏତେଗୁଡ଼ାଏ କପି ବନ୍ଧାବନ୍ଧି କରିବା ଏକା ଜଟି (ଡଗରର ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ) ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ଥିଲା । ତେଣୁ ତାକୁ ମୁଁ, ମୋର ଦୁଇ ଭାଇ (ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର ଓ ମେଡିକାଲରେ ପଢୁଥିବା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର) ଓ ମୋର ଜଣେ ପୁତୁରା ଦୁର୍ଗା ପ୍ରସନ୍ନ ମିଶ୍ର ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।”

ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦିନେ ପଚାରିଲି— ଏବେ ସିନା ରୋଚାରୀ, ଅଫ୍‌ସେର୍ ଆଦି ହୋଇଗଲାଣି, ସେତେବେଳେ କ’ଣ ଏସବୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଥିଲା । କେମିତି ଡଗର ଛାପା ହେଉଥିଲା ? ସେ ବଡ଼ କୌତୂହଳର ସହିତ କହିଲେ— “କେବେ ସେ ସମୟରେ ଏପରି ମେସିନ୍ ନଥିଲା । ହାତଚଲା ଛାପା ଯନ୍ତ୍ର ଆମର ଥିଲା— କଟକରେ ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରେସରେ ଏମିତି ଛାପାଯନ୍ତ ଥିଲା । ମେସିନ୍‌ଚାଳକର ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ମେସିନ୍ ହାତରେ ବୁଲାଇଥିଲୁ । ହାତରେ ବୁଲାଇବାର ଆନନ୍ଦ ଓ ଉତ୍ସାହ ସେତେବେଳେ ଅସରନ୍ତି ଥିଲା ।”

୧୯୭୭ ମସିହାରେ ମୋ ସମ୍ପାଦନାରେ ଉତ୍କଳରୁ ‘ଗନ୍ଧର୍ବ’ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏହି ପତ୍ରିକାଟି ଅଳ୍ପଦିନ ଭିତରେ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସେଥିରେ ବହୁ ବହୁ ଗାଳ୍ପିକଙ୍କର ଗନ୍ଧ ଛାପା ଯାଉଥିଲା । ଏହି ପରିକଳ୍ପନା ପରଠାରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆମକୁ ସହଯୋଗର ହାତ ବଢ଼ାଇଲେ । ମୋ ଚିଠିଟି ପାଇବା ମାତ୍ରେ ସେ ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି— “ଗପ ପାଇବ, ମନଲାଖି ହେଲେ ପଠାଇବି, ଡେରି ହେଲେ ମାଫ୍ କରିବି ।” ଏପରି ଚିଠିଟି ପାଇବା ପରେ ପରେ ପୁଣି ଗପଟିଏ ଆସି ପହଞ୍ଚେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ

ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଚାହିଁ ତାଙ୍କୁ ଲେଖା ପାଇଁ କିଛି ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ‘ଗନ୍ଧର୍ବ’ ପ୍ରକାଶନ ତରଫରୁ ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ବେଶୀ ନୁହେଁ— ଦେବା ବି ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଏକଶହ ଟଙ୍କା ଗୋଟିଏ ଗପ ପାଇଁ ପଠାଗଲା । ଚିଠି ଲେଖିଲେ— “ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରିକା, ପୁଣି ନୂଆ କରି ବାହାରୁଥିବା ‘ଗନ୍ଧର୍ବ’ ଲେଖକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେବ । ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ସବୁ ଲେଖକଙ୍କ ପାଇଁ ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଛି କି ? ନଚେତ୍ ମୋତେ ଏକା କାହିଁକି ଟଙ୍କା ଦେବେ । ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକର ଭାଗ୍ୟ ତ ଏଇପରି ।।” ସେ ଆମକୁ କେତୋଟି ଗନ୍ଧ ସେମିତି ଟଙ୍କା ନ ନେଇ ଦେଇଥିଲେ । ଟଙ୍କା ଦେଲେ ଗନ୍ଧ ମିଳିବ, ଏହା ସେ ଭାବି ନଥିଲେ । ମୋ ଚିଠି ପାଇବା ମାତ୍ର, ସେ ଗପ ପଠାଇବାର ପରିକଳ୍ପନା କରନ୍ତି । ସେ ସବୁବେଳେ କହନ୍ତି— ସମ୍ପର୍କ ଯେଉଁଠି, ମୁଁ ସେଇଠି । ମୋର ଆଉ କ’ଣ ଅଛି ଯେ, କାହା ପାଇଁ ଲୋଭ କରିବି ! ଏହିପରି ମଣିଷ ଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ମୋ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଥିଲା ଅଶେଷ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ଶୁଭାଶିଷ । କେତେଜଣ ଭଦ୍ରକରେ ସ୍ଥିର କଲେ ତାଙ୍କୁ ଏକ ସାଂସ୍କୃତିକ ଉତ୍ସବରେ ଅଣାଯାଉ । ଆସିଲା ଏକ ଉତ୍ସବର ଦିନ— କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ଜୟନ୍ତୀ । ନୂଆ ଭାବେ ଭଦ୍ରକରେ ମୁଁ କେତେଜଣଙ୍କୁ ମତାଇ ଏହା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ସେହି ବର୍ଷ ଉତ୍ସବ ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟଅତିଥି କରାଯିବାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହୋଇଗଲା । ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗାଯୋଗ କରି ଅଣାଇବାର ଦାୟିତ୍ୱ ମୋତେ ଦିଆଗଲା । ସେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ହରାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଆଣିବା କାଠିକର ପାଠ । ତଥାପି ତାଙ୍କୁ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଜଣାଇ ଅନୁରୋଧ କଲି । ସେ ସମ୍ମତି ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ‘ଶ୍ୟାମ ଚାଲୁ’ ବୋଲି ତାଙ୍କପକ୍ଷରୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ର ସେତେବେଳେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ମାତ୍ରେ ସେ ରାଜି ହୋଇଗଲେ । ସେଦିନ ଭଦ୍ରକ ଓ ଆଖପାଖ ଅଞ୍ଚଳରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭଦ୍ରକ ଆସିବା ଖବର ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଗଲା । ମୋର ଯାହା ମନେ ପଡୁଛି— ଭଦ୍ରକର ସରକାରୀ ବାଳିକା ହାଇସ୍କୁଲରେ କାନ୍ତକବି ଜୟନ୍ତୀ ଉତ୍ସବ କରାଯାଇଥିଲା । ଉଦ୍ୟୋକ୍ତା ଥିଲେ ଗାନ୍ଧିକ ବିଶ୍ୱନାଥ ବଳ, ଅଧ୍ୟାପକ ତକ୍କର ବଳରାମ ମିଶ୍ର, ମୁଁ ଏବଂ ଅଧ୍ୟାପକ ଜନ୍ମେଜୟ ଦ୍ୱିବେଦୀ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓ ଶ୍ୟାମବାବୁ କଟକରୁ ଭଦ୍ରକ ଆସିଲେ ବସରେ । ଉତ୍ସବ ପରେ କଟକ ଫେରିଲେ । ଯାତାୟାତ ଖର୍ଚ୍ଚ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ଟଙ୍କା ତାଙ୍କୁ ପାରିତୋଷିକ ଆକାରରେ ଦିଆ ଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଉଦ୍ୟୋକ୍ତାମାନେ ଭାବିଲେ ଏହା ତାଙ୍କ କାନକୁ ଯିବା ମାତ୍ରେ ସେ ମୋତେ ରୁପ୍ ରୁପ୍ କହିଲେ— “ଗାଡ଼ି ଭଡ଼ାଟା ଶ୍ୟାମ ହାତରେ ଦିଅ— ମୋ ପାଇଁ ଆଉ କିଛି ଦିଅନାହିଁ ।”

ଭଦ୍ରକରୁ ଯେତେବେଳେ ହେଉ ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ସେ କହିଲେ । ଉତ୍ସବ ପରେ କଟକ ଗାଡ଼ିରେ ତାଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବାକୁ କଟେରୀ ବସଷାଞ୍ଚ ଆସିଲୁ । ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନମ୍ରତାର ସହିତ କହିଲି— “ରାତିରେ ବସରେ ଯିବେ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗାଡ଼ିଟିଏ ହୋଇଥିଲେ ଭଲ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଆମ ସଙ୍ଗଠନ ଏହା କରି ପାରିଲା ନାହିଁ, ଦୁଃଖିତ ।” ସେ ପାଟିରୁ କଥା ଛଡ଼ାଇ ନେଇ କହିଲେ— “ସାହିତ୍ୟ ପରିଷଦର ସେମିତି ଫଣ୍ଡ କାହିଁ ? ଛାଡ଼ନ୍ତୁ, ଆସିଥିଲୁ ଯେମିତି, ସେପରି ବସରେ ଚାଲିଯିବୁ । ଆମର ଅସୁବିଧା କିଛି ହୋଇନାହିଁ ।” ଏହି ଉଦାରତା ଓ ସହଯୋଗର ସ୍ୱର ଆମକୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଲା । କେତେ ବଡ଼ ଲେଖକ । ହାସ୍ୟରସର ଅପ୍ରିତିଦୟା ସ୍ତମ୍ଭ । ଅଥଚ ତାଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରୁ ଏପରି ଭାଷା ଶୁଣି ଖୁସି ହେଲୁ— କୃତଜ୍ଞ ରହିଲୁ । ତେବେ ତାଙ୍କ ଭାଷଣରେ ଭଦ୍ରକର ସାଂସ୍କୃତିକ ବଳୟ ଉପରେ ସେ ଯେଉଁ ଭାଷଣ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ଏବେବି ଅନେକଙ୍କର ମନେଥୁବ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାଧାରଣତଃ ସଭା କି ଉତ୍ସବକୁ ଅତିଥି ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । କେମିତି ସେ ଭଦ୍ରକ ଆସିଲେ ତାହା ପରଦିନ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । କେତେକଣ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ସାହିତ୍ୟପ୍ରେମୀ ତାଙ୍କ ଦସ୍ତଖତ ନେବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଏକେ ତ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିହୀନ ମଣିଷ, ଚକ୍ଷୁମା ବି ଆଣି ନଥାନ୍ତି । କହିଲେ— ଏ ଅକ୍ଷତା ଠାରୁ ଆପଣମାନେ ଆଉ କ’ଣ ଚାହୁଁଛନ୍ତି । ତଥାପି ମୁଁ ତାଙ୍କ ହାତରେ କଲମଟିଏ ଧରାଇଲି । ସେ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ନିଜ ନାମଟି ଲେଖିଦେଲେ । ଏପରି ଉତ୍ସାହୀ ଲେଖକ ଆମ ଗହଣରୁ ଚାଲିଗଲେ । ଭଦ୍ରକ ଆସିଥିଲା ବେଳେ ପଚାରିଲେ — ନଖା ଭାଇ (କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ)ଙ୍କର କିଛି ସ୍ମୃତି ମଧିର ଅଛି କି ! ଟିକେ ବୁଲିଆସିବା । ଆମେ କହିଲୁ— ନା ସେପରି କିଛି ନାହିଁ— କହିବା ମାତ୍ରେ ପୁଣି ପଚାରିଲେ — କବିଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କର ସ୍ମୃତି ମଧିର ! ତାଙ୍କ ପୁଅ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ (କବି ଓ ପୂର୍ବତନ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଉପେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି) ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ ନା କ’ଣ ପା । ଆମେ— ହଁ, ସ୍ମୃତି ମଧିର ତାଙ୍କ ନାମରେ ଅଛି— କହିବାରୁ ସେ ଆଗ୍ରହର ସହ ସେଠାକୁ ଗଲେ । ଚିନ୍ତାମଣି ସ୍ମୃତିମଧିରରେ ପହଞ୍ଚି, କବିଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିକୁ ପ୍ରଣାମ କରାଇଲେ । ତାଙ୍କ ଘର ଓ ବଗିଚା ବୁଲି ଦେଖିଲେ ।

ଆଉ ଏକ ସ୍ମୃତି— ଥରେ କଟକରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା ହେବାରୁ, ଏମିତି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଥିବା ବେଳେ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ବାବୁ (ପ୍ରଫେସର ଡଃ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର)ଙ୍କ ବିଷୟ ପଚାରିଲେ— ହେ କ’ଣ କରନ୍ତେ, ଭାବୁଛି ଟିକେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । କେଉଁ କାଳରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇନାହିଁ ।

ମୋତେ ତମେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ନେଇଯିବ ? ମୁଁ ହଁ କହିଲି । ଏ କଥା ଯେତେବେଳେ ଆମ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ଭାଇ ଶୁଣିଲେ, ସେ ଓଲଟି କହିଲେ— ସେ ସୁସ୍ଥ ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ଆମ ଘରକୁ ଆସିବେ, ମୁଁ ଖୁସି । ତେବେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ମୁଁ ରବିବାର କି କେଉଁ ଛୁଟି ଦିନରେ ଯିବି । ଦେଖା ହେବ । ମୋର ଏଟା ସୌଭାଗ୍ୟ ।” ଏହି ବିଷୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ମାତ୍ରେ, ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ— “ସେ ମୋତେ କ’ଣ ଦେଖିବେ ! ମୁଁ କ’ଣ ଝିଅଟେ ନା ନୁଆବୋହୁ ହୋଇ ଆସିଛି । ଚାଲ ଏକ୍ଷଣି ବୁଲି ଆସିବା । ସେ ଥିବେ ତ ।” ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ବାବୁ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ରସାୟନ ବିଭାଗରେ ଅଧ୍ୟାପନା କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ନେଇ ପହଞ୍ଚିଲି, ପ୍ରଫେସର ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଦୋଳମୁଣ୍ଡାଇ ବାସଭବନରେ । ସେ ଅଳ୍ପସମୟ ପୂର୍ବରୁ କଲେଜରୁ ଫେରି ବାରଣ୍ଡାର ପକ୍କା ଚୌକିରେ ବସି ବିଶ୍ରାମ ନେଉଥାନ୍ତି । ଫାଟକ ପାଖରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଚେୟାରରୁ ଉଠି ଆସିଲେ । ସମ୍ପାଷଣରେ ଘର ଭିତରକୁ ନେଲେ । “କେଡ଼େ ଭାଗ୍ୟ, ଆପଣ ଆଜି ମୋ ଘରକୁ ଆସିଲେ !”

କେଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ହସଟାଏ ହସିଦେଲେ । ଅପା ଆସି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ ଜଣାଇଲା । ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ଏମିତି ଆସିବା କଥାଟା ଘରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ହୋଇଥିଲା । ‘ଅପୂର୍ବ ବାବୁଙ୍କ ଉତ୍ତରୀ, ମାନେ ବଡ଼ ନିଶ୍ଚୟ ତ !’ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ଭାଇ କହିଲେ— ବହୁତ ବଡ଼, ଏପରିକି ମୋ ବଡ଼ ଝିଅର ଅପୂର୍ବ ସମସାମୟିକ । କହିବା ମାତ୍ରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ କହିଉଠିଲେ— “ଇଏ ଗେହ୍ଲବସରର ସାନ ଭାଇ !” ଅପା (କୁମୁଦିନୀ ମହାପାତ୍ର) ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନାକଟା ଚିତ୍ରକର ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ିଥିଲା । ସେ ବହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କିଛି ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ ନିଜେ ଲେଖକ ସନ୍ତୋଷ ଓ ଅସନ୍ତୋଷ ଭିତରେ କହିଲେ— ଆଉ କ’ଣ କିଛି ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖି ପାରିଲି । ଗପ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁଇଲି ।

ଡକ୍ଟର ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ବୈଠକ ଘରେ କଥା ଚାଲିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ମନେ ପଡ଼ିଗଲା ଡକ୍ଟର ଗୋକୁଳାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚିତ ବିଜ୍ଞାନ ଭିତ୍ତିକ ଉପନ୍ୟାସ ‘ପୃଥିବୀ ବାହାରେ ମଣିଷ’ । ଏହା ହେଉଛି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ପ୍ରଥମ ବିଜ୍ଞାନ-ଉପନ୍ୟାସ । ଏହା ବି କୁହାଯାଏ, ଭାରତୀୟ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭାଷାର ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ରଚନା । ସାହିତ୍ୟିକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ଓ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଏହାର ପାଣ୍ଠୁଲିପି ଲେଖକ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ‘ଡଗର’ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ଶୁଣାଇଥିଲେ । ଏହା ବୋଧହୁଏ ୧୯୫୨ ମସିହାର ଘଟଣା । ଏହି କଥା ଲେଖକ ନିଜେ ମୋତେ କହିଥିଲେ । ପୁସ୍ତକର

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣରେ ଲେଖକ ମହାପାତ୍ର ଏହା ବି ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । କେତେବର୍ଷ ତଳର ସେହି ଉପନ୍ୟାସରେ ପ୍ରଫେସର୍ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ଯେଉଁ ତଥ୍ୟ ଯଥା- ଡିଜିଟାଲ୍ ଘଣ୍ଟା, ସିନେମା ଗୀତ ସହିତ ଦୃଶ୍ୟ ଉପଭୋଗ, ଗତିଶୀଳ ପାହାଚ, ବିନା ଚାଳକରେ ଗାଡ଼ି ଚାଲିବା ଆଦି ଲେଖିଥିଲେ, ସେ ସବୁ ଆଜି ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଛି । ସେହି କଥା ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦୋହରାଇଲେ । ପ୍ରଶଂସା କରି ତାଙ୍କ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତିକୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଲେ । ପୁଣି କହିଲେ— “କେଉଁ ଓଡ଼ିଆ ପୁଅ ଏମିତି ଖଣ୍ଡେ ବହି ଲେଖି ପାରିଲାଣି ?”

ଜଳଖିଆ ଆସିଗଲାଣି । ତାଙ୍କ ହାତକୁ ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ବାବୁ ବଢ଼ାଇବାକୁ ଗଲାବେଳେ, କାଳେ ସେ ହାତରେ ଧରି ନ ପାରିବେ, ନିଜ ହାତରେ ଫ୍ଲେଟ୍ ଟିକୁ ଧରି ତାଙ୍କ ନିକଟତର ହୋଇ ଖାଆନ୍ତୁ ବୋଲି କହିଲେ । ପୁଣି ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ସମାଲୋଚକମାନଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା ।

“ହଜାର ହଜାର ଟଙ୍କା ଦରମା ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ମାସକୁ ପାଉଛନ୍ତି, ଜାଣିଲେ, କ’ଣ କିଏ କରୁଛି ? ଆପଣଙ୍କର ଏପରି ନୂଆ ଧରଣର ଲେଖା ଉପରେ ଟିକେ କେହି ଲେଖିଲେ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ! !”

ସତ କଥା ସେଦିନ ଫତୁରାନନ୍ଦ କହିଥିଲେ । ପ୍ରଫେସର୍ ତକ୍କର ଗୋକୁଳାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର ବିଜ୍ଞାନକୁ ଆଧାର କରି ଉପନ୍ୟାସ, ଗଳ୍ପ, ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି; ମାତ୍ର ସେପରି ଲେଖା ଉପରେ ଆଲୋଚନା କାହିଁ ? ଅବଶ୍ୟ ଏବେ କିଏ କେମିତି ସେହି ଲେଖା ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଲେଣି ।

ଅନେକ ହୁଏତ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜଣେ ନୀରବ ସମୀକ୍ଷକ । ଦିନେ ତଗର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ବସିଥିବା ବେଳେ, କଥାକାର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ‘କୃଷ୍ଣଚୂଡ଼ା’ ଗଳ୍ପ କଥା ପଢ଼ିଲା । ଅନେକ ଦିନ ତଳେ ତାହା ସେ ଲେଖିଥିଲେ । ଅଥଚ ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର କରି ତା’ର ସେ ସମୀକ୍ଷା କଲେ ଯେ, ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲି । ମୁଁ ପଚାରିଲି— ସେ ଗପଟି ଆପଣ ପଢ଼ିଲେ କିପରି ? ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ— ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ସେ ଗପଟି ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଥିଲେ । ଏହା ସହିତ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ରାଜକିଶୋର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କର ଗଳ୍ପ ‘ଘାସ’ ପରି ଗୋଟିଏ ଗଳ୍ପ ମୁଁ ତ ଦେଖିବାକୁ ପାଉନାହିଁ ।

ଶୁଣିଲି, ସେ ସମୟରେ ଆଖିର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ବିଶେଷ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ନଥିବାରୁ, ସେ ବି ଚକ୍ଷୁମା ସାହାଯ୍ୟରେ ପଢ଼ି ପାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଗଲେ, ସେ

କେତେ କଥା, କେତେ ଦିନ ତଳର ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯାଆନ୍ତି । “ସାହିତ୍ୟିକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା ପ୍ରସଙ୍ଗରୁ ସେ ଦିନେ କହିଲେ— ବୁଝିଲ, ନିତୁଭାଇଙ୍କର ଯେଉଁ ‘ପତ୍ର ଓ ପ୍ରତିମା’ ବହିଟି ଏତେ ଉଚ୍ଚମାନର ଏବଂ ଆଦର ଲାଭ କରିଛି, ତାହା କ’ଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଆନ୍ତା ! ମୁଁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଚାରିଲି— “ଏହା ତ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ରଚନା । ଭାବୋଦ୍ଭାବକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମୃଦ୍ଧ ।” ସେ ପୁଣି କହିଲେ— “ସବୁ ସତ, ଏସବୁ ପତ୍ରକୁ ଗୋଟିଏ ସୂତାରେ ଗୁଚ୍ଛିବା ପାଇଁ ମୁଁ କହିଥିଲି ବୋଲି, ଏପରି ଉଚ୍ଚମାନର ବହିଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ପାଇ ପାରିଲା ।”

କଥାଟା ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଚାରିଲି— ଏସବୁ ପତ୍ର । କିଏ ଲେଖୁଥିଲା ?

ସେ ସବୁ ଘଟଣା ବଖାଣିଗଲେ । “ନିତୁଭାଇ ଏ ପତ୍ର ସବୁକୁ ତାଙ୍କର ଜଣେ ପ୍ରେମିକା ନିକଟକୁ ଲେଖୁଥିଲେ । ପ୍ରେମିକା କହି ନପାର— ତେବେ ଜଣେ ଅବିବାହିତା ତରୁଣୀ ନିକଟକୁ ପତ୍ର ଆକାରରେ ଲେଖୁଥିଲେ । ମୋ ଆଖିରେ କେତୋଟି ପଢ଼ିଗଲା ପରେ, ଦେଖିଲି ଏହା ସୁନ୍ଦର ପତ୍ର ସାହିତ୍ୟ ହୋଇପାରିବ । ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲି— ଏସବୁକୁ ନେଇ ବହିଟିଏ କରନ୍ତୁ । ମୋ କଥା ରହିଲା । ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ଏହା ପତ୍ର ଓ ପ୍ରତିମା ରୂପ ନେଲା ।”

ଏହା କ’ଣ କାହାକୁ ଜଣା ଅଛି ? କେଡ଼େ ବଡ଼ କାମଟିଏ ଫତୁରାନନ୍ଦ ନକରିଛନ୍ତି ! ‘ପତ୍ର ଓ ପ୍ରତିମା’ ପରି ରମ୍ୟରଚନା ଗ୍ରନ୍ଥଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଆଉ ରଚିତ ହୋଇ ପାରିଛି କି ? ସେ ଏଥିପାଇଁ ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ନଥିଲେ, ସେମିତି ଗୋପନରେ ପତ୍ର ଆକାରରେ ଏହା ରହି ଯାଇଥାଆନ୍ତା । କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ଆତ୍ମକଥନ ସେହି ହିଁ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତକାର । କବିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ୧୯୫୨ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ମାସରେ ସେ କବିଙ୍କୁ କେତୋଟି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁସବୁ ଉତ୍ତର ଦେଇଥିଲେ, ତାହା ‘ବିଦଗ୍ଧ କାଞ୍ଚନର କାନ୍ତି’ ନାମରେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲା । ଏହାକୁ ଭିତ୍ତିକରି କବିଙ୍କ ଜୀବନଦର୍ଶନ ଜାଣିବା ପାଇଁ ପାଠକ ଓ ଆଲୋଚକମାନେ ସୁଯୋଗ ପାଇଥାନ୍ତି । ସେତକ ସେ ବଡ଼ କୌଶଳ କ୍ରମେ କବିଙ୍କ ଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହା ୧୯୫୩ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ଏପ୍ରିଲ ମାସରେ ପ୍ରକାଶିତ ୧୬୫ ବର୍ଷ, ୯ମ ଓ ୧୦ମ ‘କାନ୍ତକବି ବିଶେଷ ସଂଖ୍ୟା’ ଡଗରରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।

ମୋ ଦ୍ଵାରା ରଚିତ ‘ସାରସ୍ଵତ ପୁରୁଷ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ’ ଗ୍ରନ୍ଥ ୧୯୮୦ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରଥମ କବିଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ସମାଲୋଚନା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଏହା ଯେଉଁଦିନ ଉପହାର ଦେଲି, ସେ ଦିନ ତାଙ୍କର କି ଖୁସି ସତେ ! ବହିଟି ଆମ୍ଭଙ୍କୁଳ କାହାଦ୍ଵାରା ପଢ଼ାଇ ଶୁଣିଲେ କେଜାଣି, ମଠସାହି ଭଦ୍ରକ ଠିକଣାରେ ମୋ ପାଖକୁ ଯେଉଁ ପତ୍ରଟି ଲେଖିଥିଲେ ତାହା ମୋ ପାଇଁ ଆଶୀର୍ବାଦ ମନେ ହୋଇଥିଲା ।

ସ୍ନେହର ଅପୂର୍ବ ବାବୁ,

ଡଗର ପ୍ରେସ୍, କଟକ

୨-୦୯-୧୯୮୦

କାନ୍ତକବିଙ୍କ ଉପରେ ଲିଖିତ ତୁମ ବହି ପଢ଼ିଲି । ଯେତିକି ତଥ୍ୟ ସବୁ ଦେଇଛି, ତାହା ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରରେ ଯଥେଷ୍ଟ । ତମ ବହି ହିଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଗକୁ ବାଟ ବଢାଇବ । ଖୁସିରେ ଥାଅ ।

ତୁମର

ଫତୁ

ବାସ୍ତବିକ ଏହି ଚିଠିଟି ମତେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବରେଣ୍ୟ ସାରସ୍ଵତ ସାଧକ କବିଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣି ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଉପରେ ସମାଲୋଚନା ପୁସ୍ତକ ଲେଖିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମୁଁ କଟକରେ ଥାଏ । କିଛି ଅଂଶ ଲେଖି ତାଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଲି । ସେ ଏହା ଉପରେ କିଛି ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇ କହିଲେ— ତମକୁ କବିଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଉପରେ କିଛି ତଥ୍ୟ ଦେବି । ତମର ତ ଏହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ରଚନା, ଲେଖିଯାଅ । ଅନ୍ୟ କେହି ଏହା କରିବେ ନାହିଁ । କେତେ ସେ ଲେଖିନାହାନ୍ତି ! କାବ୍ୟ, ଉପନ୍ୟାସ, ଗପ ଆଦି ଅନେକ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଯୁଗର କବିଶେଖର ହେଉଛନ୍ତି ପ୍ରତିନିଧି । ଲେଖ, ତମ ହାତରେ ତାହା ଭଲ ହେବ ।

ବହିଟି ଶେଷ ହେବା ପରେ, କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋରର ମାଲିକ ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ନେଲେ । ବହିଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସେ ମୋର ଶୁଭେଚ୍ଛା ଭାବେ ତାଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଉପହାର ଦେବା ପାଇଁ ଭାବିଥାଏ । ସାମାନ୍ୟ ବିଳମ୍ବ ହୋଇଗଲା । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଅସିର୍ କବି ‘ସାରସ୍ଵତ ସାଧକ କବିଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣି’ ପୁସ୍ତକଟି ଦେଖି ସାରିଲେଣି । ଏହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ କବିଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଉପରେ ଏକକ ସମାଲୋଚନା ଗ୍ରନ୍ଥ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ମୋତେ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇଲେ । କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଡଗର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ଏ ବହି କଥା ପଢ଼ିବା ବେଳେ, ଫତୁରାନନ୍ଦ

ତାହା ଶୁଣିଥିଲେ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ବହିଷ୍ଟି ଦେଲି, ଟିକିଏ ଅଭିମାନ କରି କହିଲେ— “ମୁଁ ଭାରି ଖୁସି, ହେଲେ ଏ ବହି ବିଷୟରେ ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ଭାବିଥିଲି, ତମକୁ ତଗରର ‘କବିଶେଖର ବିଶେଷାଙ୍କ’ ଦେଇ ଆଆନ୍ତି । ହଠାତ୍ ପାଇଲି ନାହିଁ ।” ମୋ ଠାରୁ ଏ ବହିର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରସ୍ତୁତ ଖବର ପାଇ ସେ ମୋତେ କିଛି ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ, ଏହା ଜାଣି କୃତାର୍ଥ ମନେ କଲି । ପରେ ସେ ମୋତେ ତଗରର ଏହି ସୂଚି ସଂଖ୍ୟାଟି ଦେଖାଇଲେ । ଏହା ୧୯୪୪ ମସିହାରେ ୭ମ ବର୍ଷ ୧୫ଶ ସଂଖ୍ୟା ରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେଥିରେ କେତୋଟି ଭଲ ସୁନ୍ଦର ଲେଖା ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଆଯାଇ ପାରେ । କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ କବିଶେଖର ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାଞ୍ଜଳି ଜଣାଇ ‘ଚିନ୍ତାମଣି ସୂଚି’ ରଚନାରେ ଲେଖିଥିଲେ— “ଚିନ୍ତାମଣି ଗଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଦୀପ ଲିଭିଗଲା । ଆମର ଗର୍ବ କରିବାର, ଦେଖାଇହେବାର ଯାହାକିଛି ସରିଗଲା । ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧି ହୋଇଗଲା ତୁମର । ଯେଉଁଠି ଗଲ, ସେଠି ଆଉ ଗୀତ ଗାଇବାରେ ବାଧା ନାହିଁ, ବିପତ୍ତି ନାହିଁ, ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନାହିଁ । ନିଶ୍ଚଳ ହୋଇ ବାଣୀପୂଜା କରୁଥାଅ ।” ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧିରେ ଜର୍ଜରିତ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ପ୍ରପାତ୍ତିତ, ସାଂସାରିକ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଦୁର୍ଭିକ୍ତାରେ ବିପନ୍ନ— ଏତେ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ସେ ବରାବର ଧୀରସ୍ଥିର । ଜଗତ ଯାକ ଯେପରି ତାଙ୍କର ମିତ୍ର, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଯେପରି ଭଲ ଓ ଗୁଣୀ । କବି ହେଲେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିରାଗ ଯେ ପ୍ରାଣରୁ ଉତ୍ତେଜ ଯାଏ । କବି କାହାରିକୁ ସାନ କରି ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ, କାହାରିକୁ ହେଉଜ୍ଞାନ କରେ ନାହିଁ— ଏ କଥା ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କଠାରେ ମୁଁ ଦେଖିଛି ।” ଏମିତି ଅନେକ ଅନୁଭବର ମନ୍ତବ୍ୟ ସେ ଦେଇଥିଲେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଗୁଣ ଥିଲା, ସେ କାହାକୁ ନିରୁତ୍ସାହିତ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଥାସମ୍ଭବ ଲେଖାଲେଖି ଦିଗରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ତଗର ସମ୍ପାଦନା କାଳରେ ଅନେକ ନୂଆ ଲେଖକଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେଇଛନ୍ତି । ମୋର ସେ ତରୁଣ ବୟସରେ ଥିଲେ ସାରସ୍ୱତ ସାଧନାରେ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ । ମୋ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତର ଜଣେ ପରମ ଶୁଭେଚ୍ଛୁ ଭାବେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚିରଦିନ ସ୍ମରଣ କରୁଥିବି । ମୋ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଥିଲା— ଓଡ଼ିଶାରେ ଯାହା ବା ଆଲୋଚନା ହେଉଛି, ବ୍ୟଙ୍ଗ କି ହାସ୍ୟଧାରା ଉପରେ ଆଲୋଚନା ହେଉନାହିଁ । ତମେ ଏ ଦିଗରେ ଧ୍ୟାନ ଦିଅ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅବସୋସ ଭିତରେ ସେ ତଗର ଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିଲେ, ତାହା ହେଉଛି— ସେ ତଗରର ଏକ ହାସ୍ୟରସ ବିଶେଷାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିଲେ

ନାହିଁ । ବାରବର ଏ ବିଷୟ ମୋତେ ସେ କହିଥିଲେ । ଡଗର ୧୯୮୨ ମସିହାରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ସ୍ଥାନାନ୍ତର ହେଲା । ସେଠାରୁ ୧୯୯୨ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ମାସରେ ନୂତନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଡଗରର ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । କଟକରେ ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ପରିଚାଳକ ହାସ୍ୟରସ ଲେଖକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ଶାରୀରିକ ଅସୁସ୍ଥତା ପାଇଁ ଡଗର ବୁଝାବୁଝି କରିବା ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ମୋତେ ଥରେ କହୁଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ଏହାର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳିତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଏହା ଥିଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ଆଉ ଏକ ଅବସୋସ । କେତେଥର ମୋତେ ନିରୋଳାରେ ବସିଥିବା ବେଳେ ସେ କହିଛନ୍ତି— ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ଡଗରର ମାଲିକ, ସେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ନେଇଯିବାକୁ ଡାକିଛନ୍ତି, ନିଅନ୍ତୁ, ତାହା ଯେଉଁଠୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ହେଲା । ତେବେ ଏହାର ହାସ୍ୟରସ ବିଶେଷାଙ୍କଟି ପ୍ରକାଶ ପାଆନ୍ତା କି !

ଏହି କଥା କହୁଥିଲା ବେଳେ, ତାଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ୱରରେ ବ୍ୟାକୁଳତା ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି । ସେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଆଶୁ ବୁଜିବା ପୂର୍ବରୁ ଡଗରର ହାସ୍ୟରସ ବିଶେଷାଙ୍କ ପ୍ରକାଶ ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ଡଗର ପ୍ରକାଶନ ଅନିୟମିତତା ଭିତରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ‘ଗନ୍ଧର୍ବ’ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା ବେଳକୁ ଉଦ୍ରକରୁ ‘ଗନ୍ଧରାଗ’ ନାମରେ ଏକ ଗନ୍ଧ ପତ୍ରିକା ଅଧ୍ୟାପକ ଜନ୍ମେଜୟ ଦ୍ୱିବେଦୀଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ତା’ର ସମ୍ପାଦକ ମୁଁ ଥିଲି । ସେତେବେଳକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥାନ୍ତି । ‘ଗନ୍ଧରାଗ’ରେ ଏହାକୁ ନିୟମିତ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ଲେଖକଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲି । ସକାଳୁ ସକାଳୁ ତାଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କଲି । ନିରୋଳାରେ ସେ ତାଙ୍କ ପିଠାପୁରର ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ବସିଥାନ୍ତି । ମୋ ପାଟି ଶୁଣି କହିଲେ— କିହୋ, ଉଦ୍ରକିଆ, ଆଜି କ’ଣ ଏତେ ସକାଳୁ ଆସିଲଣି ! ରାତିରେ ନିଦ ହୋଇନଥିଲା କି ? ମୁଁ କହିଲି— ଆପଣଙ୍କ କଥା ମନେପଡ଼ିଲା, ଚାଲିଆସିଲି । ଏମିତି କଥା ହେଉଁ ହେଉଁ ପଚାରିଲି— ଆପଣଙ୍କର ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର ହାଲ୍ କ’ଣ ? ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ— ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଛି, ଫାଟିନାହିଁ । ଭଲ ହସଟାଏ ହେଲା । ଆରମ୍ଭ କଲି— ଏବେ ତାହା କେଉଁ ପତ୍ରିକାରେ ଛାପୁ ନାହାନ୍ତି ? ଧାରାବାହିକ ବାହାରୁ, ପରେ ବହି ହେବ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ପସନ୍ଦ ଆସିଲା । ପଚାରିଲେ— କିଏ ଆଗ୍ରହୀ ହେଲେ ହୁଅନ୍ତା । ମୁଁ ଏବେ ବାଟ ପାଇଗଲି । କହିଲି— ଆମେ ପରା ଆଗ୍ରହୀ । ‘ଗନ୍ଧରାଗ’ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଗନ୍ଧ ପତ୍ରିକା ଉଦ୍ରକରୁ ବାହାରୁଛି । ସେଥିରେ ଆପଣଙ୍କର ଜୀବନୀ ଛାପିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର ହୋଇଛି । ଏହି ପ୍ରଥମ ସଂଖ୍ୟା ଠାରୁ ତାହା ଆରମ୍ଭ ହେବ । ଆପଣ ସିନା

ଆଗ୍ରହୀ ହେଲେ । କଥାଟା ମନକୁ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ସେ ପଚାରିଲେ— ସମ୍ପାଦକ ତମେ ତ । ମୁଁ ‘ହୁଁ’ କହିଦେବା କ୍ଷଣି ସେ କହିଉଠିଲେ— ମୋର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଏଥର ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାୟ କି କିଛି ଅଂଶ ନେଇ ଛାପ । ପଚାରିଲି— ସର୍ତ୍ତ କିଛି ରହିବକି ? ସେ କହିଲେ— ତମେ ସମ୍ପାଦକ, ପୁଣି ମୋର ଏଥିରେ ସର୍ତ୍ତ କ’ଣ ? ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀର କିଛି ଅଂଶ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପରେ ‘ଗଚ୍ଛରାଗ’ ପ୍ରକାଶନ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରକାଶକ ବନ୍ଧୁ ଅଧ୍ୟାପକ ରୂପେ କଲେଜରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଲେ । ସେ ଆଉ ଭଦ୍ରକରେ ରହିଲେ ନାହିଁ । ଏହା ଶୁଣି ସେ କହିଲେ— ଯାହାହେଉ, ତମ ଶ୍ରଦ୍ଧା କେବେ ଭୁଲି ହେବାନାହିଁ ।

ରାଉରକେଲାରେ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦିଆଗଲା । ହାସ୍ୟରସ ଲେଖକ ରାଧୁ ମିଶ୍ର ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଏହା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ କିଛି ଅର୍ଥରାଶି ବି ଦିଆଯାଇଥାଏ । ସେଠାରୁ ଫେରିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇଲି । ମୁଁ କବି ମୁରାରୀ ମୋହନ ଜେନା ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ଅସିତ୍ କବି ପ୍ରମୁଖ ବସିଥାଉ । ତାଙ୍କ ପାଟିରୁ ବାହାରିଗଲା— ପାଇଥିବା ଟଙ୍କା ଓ ଆଉକିଛି ସେଥିରେ ମିଶାଇ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ପାଇଁ ଚୂହଟିଏ କରାଯାଉ । ଏହାକୁ ଆମେ ତ ନିଶ୍ଚୟ ପସନ୍ଦ କଲୁ— ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଲୁ । ଡଃ କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ, ଗାନ୍ଧିକ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ର ପ୍ରମୁଖ ଅଧିକ ତାଙ୍କୁ ସହଯୋଗ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ ସମର୍ଥନ କଲେ । ଆଜି ତାହା ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଛି, ଓଡ଼ିଶାର ଏକମାତ୍ର ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ଭାବେ ହାସ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତା ପତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ମୃତିକୁ ଜୀବନ୍ତ କରି ରଖିଛି ।

ମୋ ଜୀବନ ଇତିହାସରେ ସେ ଏକ ଅଧ୍ୟାୟ । ତାଙ୍କ ଅକୃତ୍ରିମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସହାନୁଭୂତି ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରେରଣା ଅଭୁଲା ହୋଇ ରହିଛି ।

ପ୍ରେମ ଓ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ : ଫତୁରାନନ୍ଦ

ରମାକାନ୍ତ ସିଂହ

ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସତୁରୀ ଦଶକରେ କଟକ ପିଠାପୁରସ୍ଥିତ ଡଗର ପ୍ରେସ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଏକଦା ବହୁ କୃତବିଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କ ଆଖଡ଼ାଶାଳ ଥିଲା ତଥା ଫତୁ ଖଟି ନାମରେ ସୁପରିଚିତ ଥିଲା । ପୁରାତନ ମାସିକ ପତ୍ରିକା ଡଗରର ପ୍ରକାଶନ ସହିତ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସତୀର୍ଥ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ଡଗର ପ୍ରେସ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ସାଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରୁଥିଲେ । ବରା ପିଆଜି ସିଙ୍ଗଡ଼ା ଓ ଋ'ରେ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ଆପ୍ୟାୟିତ ହେଉଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏ ଅବକାଶରେ ମାହାଙ୍ଗାର କତିପୟ ଛାତ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ରାଜନେତାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମଧୁର ଥିଲା । ମମତାର ଯେଉଁ ଡୋରି ବାନ୍ଧିଥିଲେ ତାହା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମୁଁ ୧୯୭୭ ମସିହାରେ ମହାରାଜା ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଇଂରାଜୀରେ ନାମ ଲେଖାଇ ରେଭେନ୍ସା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଭର୍ତ୍ତି ହେଲି । ମୋର ଆର୍ଥିକ ସ୍ଥିତି ଆଦୌ ସ୍ୱଚ୍ଛଳ ନଥିଲା । ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ମାହାଙ୍ଗାରୁ କଟକର ଦୂରତା ୪୦ କିଲୋମିଟର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ନିତିଦିନ ବସରେ ଯାଇଆସି ପଡ଼ିବା ମୋ ପକ୍ଷେ ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନଥିଲା । ସାଲେପୁର ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଇଣ୍ଟରମିଡିଏଟ କଲାରେ ପଡ଼ିବାବେଳେ ପ୍ରଥମବର୍ଷ ମାହାଙ୍ଗାରୁ ସାଲେପୁର ୧୪ କି.ମି. ରାସ୍ତା ପାଦରେ ଝୁଲି ଝୁଲି ଯାଇଆସି ପାଠ ପଢ଼ିବାରେ ଅତ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥିଲି । ତେଣୁ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର କଲା ଅଧ୍ୟୟନ କାଳରେ ଆମ ଗ୍ରାମର ବାବୁଲାଲନନାଙ୍କ ଉଡ଼ାଘରେ କିଛିଦିନ ରହଣି ଅନ୍ତେ ଉଡ଼ାଘରଟିଏ ଖୋଜି ପାଇଲି । ଏକ ବଖରାର ଏହି ଘରଟି ଉଡ଼ା ଲାଗିଥିଲା । ଉଡ଼ାଟିଆ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ହୋଇ ପଟାମୁଣ୍ଡାଇରେ ଝୁଲିକରି କରୁଥିଲେ । ସର୍ଗଥିଲା ସେ କଟକ ନ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ସେଠାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିପାରିବି । ସେ ଆସିବାମାତ୍ରେ ମୋତେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଝୁଲିଯିବାକୁ ହେବ । ନିଜ ହାତରେ ରୋଷେଇ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମାସକୁ ଉଡ଼ା କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର ହେଲା । ଏ ପ୍ରକାର ଅସ୍ଥାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ବିତଳିତ ହୋଇ ମୁଁ ନୂଆ

ଭଡ଼ାଘର ସନ୍ଧାନରେ ଥିଲି । ଏମିତି ଏକ ଅସ୍ଥିର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମୋର ପୂଜ୍ୟଗୁରୁ ଔପନ୍ୟାସିକ ବିଜୟକୁମାର ବାରିକଙ୍କ ହାତଲେଖା ପୋଷକାର୍ତ୍ତଟିଏ ପାଇଲି । ସେ କଟକ ଆସିବା ବେଳେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ମୋର ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଅଇଥାନ ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ପୂର୍ବରୁ ବାରିପଦାର ମୋହନଲାଲ ସାର ଡଗର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ରେଭେନ୍ସାରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ଡିଗ୍ରୀ ହାସଲ କରି ଆଧ୍ୟାପକ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ବିଜୟସାରଙ୍କ ଚିଠିଟି ମୋ ମନରେ ଆଶାର ସୂଚକ କରିଥିଲା । ସାର ଦେଇଥିବା ପରାମର୍ଶ ମୁତାବକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଭେଟି ମୋର ଅଭାବ ସମ୍ପର୍କରେ ଦିପଦ କହି ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ନିଃଶୁଳ୍କ ବାସସ୍ଥାନ ସମ୍ପର୍କରେ ନିବେଦନ କଲି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ରୋକଠୋକ ଶୁଣେଇ ଦେଲେ, ପଢ଼ିବା ଶୋଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଦଦରା ତନ୍ତ୍ରପୋଷ ତଳେ ମୋର ବହିପତ୍ର ଭରା ଭଙ୍ଗା ଟ୍ରଙ୍କଟି ରହିବ । ମଶାରିବାଡ଼ାରେ ମୋର ଗାମୁଛା ପିନ୍ଧାଲୁଗାପଟା ଆସି ରହିବ । ରାତି ଏଗରଟା ପରେ ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ର ବୈଠକଖାନାରେ ଟେବୁଲ ଯୋଡ଼ି, ବେଡ୍‌ସିଟ୍ ପାରି ଶୋଇବାକୁ ହେବ । ରାତି ଝରିଟା ବେଳକୁ ନିଦରୁ ଉଠି ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ଟେବୁଲ ଝେକି ସଜେଇ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସତର୍କବାଣୀ ଶୁଣାଇଦେଲେ ପ୍ରିଣ୍ଟିଂ ମେସିନ୍‌ର ଘୋର ଘର୍ଘର ନାଦରେ ଇଂଲିଶ ଏମ୍.ଏ. ପଢ଼ିବାର ପରିକଳ୍ପନା ମନ୍ଦ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଭାବିଚିନ୍ତି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନେବାକୁ ହେବ । ଅସ୍ଥାୟୀ ଅଇଥାନକୁ ଥରେ ତ୍ୟାଗ କଲେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଅସମ୍ଭବ ହେବ । ଘରୋଇ ଭାବେ ଚ୍ୟୁସନ କରି ମାସିକ ଗୁରୁରାଣ ମେଣ୍ଡେଇବା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସ୍ୱାଗତ କଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥାରେ ପାଠପଢ଼ିବା ଏକ ଦୂରୁହ ବ୍ୟାପାର ବୋଲି ସତର୍କ କରିଦେଲେ । ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ନିଃଶୁଳ୍କ ଅବସ୍ଥାନ ମୋ ମନକୁ ପୁଲକିତ କରିଥିଲା । ତୁରନ୍ତ ପିଠାପୁରରୁ ଥୋରିଆ ସାହି ବିକ୍ରମ ଲଜ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଝଲି ଝଲି ଆସି ରହିବାରୁ ଭଡ଼ାଘରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତର ହେବାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଜଣାଇ ଟ୍ରଙ୍କଟି ମୁଣ୍ଡେଇ ଆସି ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଗଲି । ପଚିଶ ପଇସାରେ ପାଞ୍ଚଟି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁଲ୍‌ଗୁଲା ଓ ମାଗଣା ତରକାରି ଦନେଇ ଦୋକାନରୁ ଖାଇନେଇ ରାତିର ଭୋକ ମେଣ୍ଡେଇ ସୁଖନିଦ୍ରା ଗଲି ଏବଂ ପରଦିନର ପ୍ରଭାତ ମୋ ଜୀବନରେ ଗତିପଥକୁ ବଦଳେଇ ଦେଇଥିଲା । କେଶରପୁର, ଉପର ତେଲେଙ୍ଗା ସାହି ଏବଂ ସାଆନ୍ତ ସାହିରେ ଚ୍ୟୁସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯୋଗାଡ଼ କରି ଦିନବେଳା ରେଭେନ୍ସାରେ କ୍ଲାସ କରି ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌କୁ

ଫେରିଲା ବେଳକୁ ରାତି ଏଗାର କିମ୍ବା ବାର ବାଜେ । ପ୍ରତ୍ୟହ କବାଟ ଠକଠକ କରିବା ମାତ୍ରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ କବାଟ କିଲିଣି ଖୋଲି ଝୁଣ୍ଟି ଓ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ମୁଁ ବଦମାସି କିମ୍ବା ଗୈର୍ଯ୍ୟବୃତ୍ତି ଆଦିରେ ଲିପ୍ତ ରହୁଥିବା ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକଟ କରନ୍ତେ ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଭଗ୍ନ ହେଲା । ଜୀବନରେ ସବୁକିଛି ହରେଇ ନିଃସ୍ୱ ହେବା ସତ୍ତ୍ୱେ ବଦାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋର ଦୈନ୍ୟ ଏବଂ ପରିଶ୍ରମ ବିଷୟରେ ଜଣାଇ ତାଙ୍କର ସମସ୍ୟା ବଢ଼ାଇବା ବା ତାଙ୍କର କରୁଣାର ପାତ୍ର ହେବାକୁ ଚାହୁଁନଥିଲି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ନିଷ୍ପତ୍ତ ସନ୍ଦେହ ତଥା ଅଭିଯୋଗ ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ରିରେ ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟରୁପି ଘଟିଲା । ମୁଁ ଭେୟାରତି ପକେଇ କାନ୍ଦିଲି ଏବଂ ସତକଥା ଖୋଲି କହିଲି । ଭୋରରୁ ଉଠି କେଶରପୁରରେ ଟ୍ୟୁସନ ସାରି ଦିନ ମିଲଟି ଯୋଗାଡ଼ କରିନେଇ ରେଭେନ୍ସାରେ କ୍ଲାସ୍ ସାରି ପାଞ୍ଚଟା ବେଳେ ଫେରିଥାଏ । ସଂଧ୍ୟାରେ ତେଲେଙ୍ଗା ବଜାରରେ ଟ୍ୟୁସନ, ରାତିରେ ସାଆନ୍ତ ସାହିରେ ଟ୍ୟୁସନ କରିବା, କୁଅରୁ ପାଖାପାଖି ଦେଢ଼ ଶହ ବାଲଟି ପାଣି କାଢ଼ି କୁଣ୍ଡରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ସେଠାରେ ରାତ୍ରିଭୋଜନ ପର୍ବସାରି ଡଗର ପ୍ରେସକୁ ଫେରିବା ବିଳମ୍ବର କାରଣ ଜାଣି ଫତୁରାନନ୍ଦ ହତବଦ୍ଧେଇ ଗଲେ । ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଆଉଁସି ଦେଇ ପିଠି ଥାପୁଡ଼େଇ ପ୍ରବୋଧନା ଦେଲେ । ନିଜକୁ ଧିକ୍କାରି କହିଲେ, “ମୁଁ ଅଭିଆଡ଼ା ଲୋକ । ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳ ଜାଣିନାହିଁ । ତମେ ପାଠ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରୁଛ । ଅଥଚ ତୁମ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ସମ୍ପର୍କରେ ପହୁଟିଏ ମୋତେ କହିନାହିଁ ।” ଦେହରେ ମ୍ୟାଲେରିଆ ଜ୍ୱର ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ପାଣି ଉଠାଇଥିବା ଶୁଣି ମର୍ମାହତ ହେଲେ । ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରି କେମିତି ଇଂଲିଶ ଏମ୍.ଏ ପଢ଼ିବି ବୋଲି ସେ ଚିନ୍ତା ପ୍ରକଟ କଲେ । ତା’ପରଦିନ ମୋର ପାଣିବୁହା ଟ୍ୟୁସନ ହେଲା । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଇଂଲିଶ ମଡେଲ ରାଲେ ସାଇକେଲର ଫ୍ରେମଟିଏ ଥିଲା । ତାକୁ ଗ୍ରାଣ୍ଟ ସିନେମା ହଲ ପାଖରେ ଥିବା ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସାଇକେଲ ସଜ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଖରେ ସଜ କରିବାକୁ ଫକୀରବାରୁକୁ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇ ମୋର ଭୃତିତ ଯିବା ଆସିବା କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣୟ କରିଦେଲେ । ମୋର ଅଭିଭାବକ ସାଜି ଏମ୍.ଏ. ଦ୍ୱିତୀୟ ବର୍ଷରେ ରେଭେନ୍ସା ହଷ୍ଟେଲରେ ରଖାଇ ହଷ୍ଟେଲରେ ମାସିକ ରହିବା ଖାଇବା ତଥା ପାଠ ପଢ଼ା ଖର୍ଚ୍ଚ ମଧ୍ୟ ବହନ କରିଥିଲେ । ମାଲଗୋଦାମ ପାଖ ହଷ୍ଟେଲରୁ ପିଠାପୁରକୁ ଆସିବାରେ ପଢ଼ା କାଳେ ନଷ୍ଟ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ଶରତ ବା କୁଞ୍ଜିବାରୁଙ୍କ ହାତରେ ଟଙ୍କା ପଠେଇ ଦେଉଥିଲେ । ନିଜେ ନାନା ଅସୁବିଧାରେ ଚଳୁଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ମୋ ପାଇଁ ମାସିକ ଅର୍ଥ କେଉଁଠାରୁ ହେଲେ ଯୋଗାଡ଼ କରୁଥିଲେ, ଠିକ୍ ସମୟରେ ସେସବୁ ମୋ ପାଖରେ

ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାର ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ଥ କରୁଥିଲେ ତଥା ଅଯାଚିତ ପିତୃପ୍ରତିମ ସ୍ନେହ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ଡଗର ପ୍ରେସରେ ରହିବା ପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ମାହାଙ୍ଗା ସହିତ ଏକ ଦୀର୍ଘ ଅନାବିଳ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା । ମାହାଙ୍ଗା ଅଞ୍ଚଳର ସଫଳ ସାହିତ୍ୟିକ ବନ୍ଧୁ ଚୌଧୁରୀ ହେମକାନ୍ତ ମିଶ୍ର, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଳ, ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମହାନ୍ତି, କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର, ମତଲୁବ ଅଲ୍ଲି, କିଶୋର ଶତପଥୀ ଆଦିଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଅତି ନିବିଡ଼ ଥିଲା । ମୋର ଅବସ୍ଥାନ କାଳରେ ଆଜିର ଆଗଧାଡ଼ିର ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ସାହିତ୍ୟିକ, ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସଭାପତି ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ତଥା କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡ଼େମୀ ଓଡ଼ିଆ ଉପଦେଷ୍ଟା ମଣ୍ଡଳୀ ସଭ୍ୟ ତତ୍କାଳ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ, ମଝିରେ ଆସି ଡଗର ପ୍ରେସ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ରାତ୍ରିଯାପନ କରୁଥିଲେ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଭାକୁ ସଠିକ୍ ଆକଳନ କରିପାରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଅନୁଜ ପ୍ରତିମ ବିଜୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆତ୍ମୀୟ ହୋଇଗଲେଣି । ମୁଁ ଖାଇବା ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦୁଇଟି ବାଇଗଣ ପଲେଇ ଆମ ଠାଣରେ ରଖିଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ବାହାରୁ ଆସି ଆମ ଦୁଇଟି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନର ରହସ୍ୟ ଖୋଜିବାରେ ବିଜୟଙ୍କ କାରସାଦି ଜାଣି ଝଗଡ଼ା ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତେ ଅଗତ୍ୟା ତାହା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କାନରେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ବିଜୟଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପୁରା ଝୁଡ଼ିର ବାଇଗଣ ପଲେଇ ଆମ ଛତ୍ରବଜାରରୁ କିଣି ଆଣିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ବିଜୟ ପଚାଶ ଟଙ୍କାରେ ଝୁଡ଼ିଏ ଆମ କିଣିବାରେ ଦୋକାନୀ ଆବାକାବା ହୋଇ ଉଠି ରହିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦ କହିଲେ ଏ ଝୁଡ଼ିକ ଯାକ ଆମ କେବଳ ରମାକାନ୍ତ ଖାଇବ । ପୁନର୍ବାର ଝଗଡ଼ା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଯେତେବେଳେ ବିଜୟ ପୁଣି ଦୁଇଟି ଆମ ଉଦରସ୍ଥ କଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ବୁଝେଇଲେ ଠିକ୍ ଅଛି । ଆଉ ଦୁଇଟି ବିଜୟ ଖାଉ । ହେଲେ ଝୁଡ଼ିକଯାକ ରମାକାନ୍ତର । ପରେ ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି ‘ରସରାଜ’ ପ୍ରଦାନ ଉତ୍ସବ ରଙ୍ଗରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲାବେଳେ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଇଗଣ ପଲେଇ ଆମ୍ଭିଆ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ କେମିତି ଝୁଡ଼ିଝୁଡ଼ି ଆମ ନିଃଶେଷ ହେଉଥିଲା ତାହା ଉପସ୍ଥିତ ସକଳ ସାହିତ୍ୟିକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଛନ୍ତି ।

ବିଜୟ ସେତେବେଳେ ଅଗ୍ନିବର୍ଷୀ ଭାଷଣ ଦେଇ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ଜିଣି ପାରୁଥିବା ଛାତ୍ରନେତା । ଆମେ ବିଜୟଙ୍କୁ ମତଲୁବ ଅଲ୍ଲି ଏବଂ ଶରତ କରଙ୍କ ପରେ ଜଣେ ପ୍ରବୀଣ ରାଜନେତା ତଥା ଓଡ଼ିଶାର ମନ୍ତ୍ରୀ ହିସାବରେ ଦେଖିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲୁ । ସାଲେପୁର ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ରସଂସଦ ନିର୍ବାଚନରେ ବିଜୟ ସଭାପତି ପ୍ରାର୍ଥୀ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବିଜୟ କ’ଣ ଗଦ ଶୁଦ୍ଧେଇ ଦେଲେ କେଜୋଣି ତାଙ୍କର ଡର

ନାହିଁ । ଭୋରରୁ ଉଠି ବିଜୟର ନିର୍ବାଚନୀ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିଜନିତ ଲିଫ୍‌ଲେଟ୍ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ଶ୍ଵିତ ବେଳକୁ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟା ହେବା ଦରକାର । ବୟସରେ କନିଷ୍ଠ ହେଲେ ବି ପୂର୍ବଦିନ ମୋତେ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ତାରିଦ୍ କରିଦେଇ ନିର୍ବାଚନ ରଣାଙ୍ଗନକୁ ସେ ଓହ୍ଲାଇଗଲେ । ଏଣିକି ସେ ନିଶ୍ଚିତ ସବୁକାମ ଠିକ୍‌ରେ ହୋଇଯିବ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଖୁଆପିଆ ଭୁଲି ଛପାକାମ ସାରି ମୋତେ ସତର୍କ କରିଦେଲେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଲିଫ୍‌ଲେଟ୍ ନ ପହଞ୍ଚିଲେ ସବୁ ଓଲଟପାଲଟ ହୋଇଯିବ । ତାହା ବିଜୟର ହାର ନୁହେଁ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କ ପରାଜୟର କଳଙ୍କ ବହନ କରିବ । ମୁଁ ଲିଫ୍‌ଲେଟ୍ ନେଇ ସାଲେପୁର କଲେଜରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ଶ୍ଵିତରେ ବିଜୟ ଅଜସ୍ର କରତାଳି ଭିତରେ ଜ୍ଵାଳାମୟୀ ଭାଷଣ ଦେଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ସମୟରେ ଲିଫ୍‌ଲେଟ୍ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କ ଭିତରେ ବଣ୍ଟା ହେଲା ଓ ବିପୁଳ ଭୋଟ ବ୍ୟବଧାନରେ ବିଜୟ ଛାତ୍ର ସଂସଦ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ବିଜୟାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଜୟ ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଛାତ୍ର ସୁଲଭ ଚପଳତା, ଆଶା ଆଶଙ୍କା ଦେଖିଲେ ଯେ କେହି ଚକିତ ହେବେ ଫତୁରାନନ୍ଦ କ'ଣ ସାଲେପୁର କଲେଜର ବିଜୟଙ୍କ ସହପାଠୀ !

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ବିଜୟ ରାଜନୀତିର ଅମଡ଼ାବାଟରେ ବାଟବଣା ନହୋଇ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ସ୍ବାୟ ଏକ ପତିଆରା ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ସତତ ଚେଷ୍ଟିତ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଅସମ୍ଭବ ସଫଳତା ପାଇଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ବିଜୟଙ୍କୁ କେତୋଟି ଗଛରେ ନାୟକ କରି ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କର ଆରୋପ ପ୍ରତ୍ୟାରୋପର କାଟପାଣି ବିଜୟଙ୍କୁ ଜଣାବୋଲି କହି ମଞ୍ଜୁ କଥାଟିଏ କହିଛନ୍ତି ।

ବିଜୟ ସାର୍ ମାହାଙ୍ଗାରେ ଲଳିତ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ଗଠନ କରି ଆମପରି ଅକ୍ବୁରିତ ପ୍ରତିଭାମାନଙ୍କୁ ମାହାଙ୍ଗା ହାଇସ୍କୁଲରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରବିବାର ସାହିତ୍ୟ ଆସର କରି ସୃଜନ ପ୍ରତିଭାର ସ୍କୁରଣ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟିତ ହୋଇଥିଲେ । ବିଜୟ ଶୁକ୍ଳେଶ୍ବର ହାଇସ୍କୁଲର ଛାତ୍ର ହେଲେବି ମାହାଙ୍ଗା ହାଇସ୍କୁଲର ସାହିତ୍ୟ ଆସରରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ପାଖାପାଖି ତିନିବର୍ଷ ଝଲିଲା ପରେ ‘ଲଳିତ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’ ମାହାଙ୍ଗାରେ ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିଲା । ହଠାତ୍ ମାହାଙ୍ଗା ଛାଡ଼ି ‘ଡଗର’ ପ୍ରାଙ୍ଗଣକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିଥିବା ବେଳେ ବିଜୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ‘ଲଳିତ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ଓଡ଼ିଶା’କୁ ପୁନର୍ବିନ୍ୟାସ କରିଥିଲେ । ସଭାପତି ଫତୁରାନନ୍ଦ ସମ୍ପାଦକ-ବିଜୟାନନ୍ଦ । ଏହି ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଓଡ଼ିଶାରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

ମହାବୀର ବିଦ୍ୟାପୀଠ ମାହାଙ୍ଗାରେ ଏକ ସାହିତ୍ୟ ସମାରୋହରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅତିଥି । ତାଙ୍କୁ ନେଇ ଗୌଡ଼ପଡ଼ା ଡାକବଙ୍ଗଳାରେ ରଖାଗଲା । ଖରାଦିନ ହେଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଖରାର ପ୍ରକୋପରେ ଡହଳବିକଳ ହୁଅନ୍ତି, ରଡ଼ି ଛାଡ଼ନ୍ତି । ମୁଁ କହିଲି ଆମ କୁଅ ପାଣି ଏତେ ଥଣ୍ଡା ଯେ ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ପାଣି ଢାଳିଲେ ସନ୍ନିପାତ ହୋଇଯିବ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଗାଧୋଇବାକୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଲେ । ଶହେ ବାଲଟି ପାଣି ଢାଳିବା ବେଳକୁ ଥଣ୍ଡା ପ୍ରକୋପରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ପାଣି ଢାଳିବା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ କହିଲେ । ମାହାଙ୍ଗା ହାଇସ୍କୁଲ ତଥା ଆମ ଘର ବୁଲିବା ପରେ ମାହାଙ୍ଗା ଡୋରିରେ ସେ ଛନ୍ଦି ହୋଇଗଲେ । ମାହାଙ୍ଗାରୁ ଯାଉଥିବା ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମାୟତା ବଢ଼ିଯାଇଥିଲା । ସେ ମାହାଙ୍ଗାବାସୀଙ୍କୁ ଅଯାଚିତ ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ କରୁଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଗବେଷଣାର ମଗ୍ନ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ବିଜୟାନନ୍ଦ କମ୍ ସମୟ ଭିତରେ ଅନେକ କିଛି କରିବାର ସଂକଳ୍ପ କରି ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଉପରେ ଗବେଷଣା କରି ଡକ୍ଟରେଟ୍ ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗ ମଉଡ଼ମଣି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନକୁ ସାକାର କରିବା ପାଇଁ ସେ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ର ଆଜୀବନ ସମ୍ପାଦକ ପଦ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ସମ୍ଭାଳିଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଶେଷରେ ନିଜେ ଲେଖିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜଣେ ଲିଖନକାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ । ସମ୍ଭାବନା ସମ୍ପାଦକ ସୌମ୍ୟରଞ୍ଜନ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କଠାରୁ ଏକ ଟେପ ରେକର୍ଡର ଆଣି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଯାହା ଲେଖିବା ଚାହୁଁଥିଲେ ତାକୁ ରେକର୍ଡ କରି ଗଳ୍ପ ଆକାରରେ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ସେ ଅଭିନବ ଚିନ୍ତା କରି ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗର ତିରସ୍କାର କରୁଥିବା ତଥାପକମାନଙ୍କୁ ସେ ମୁହଁତୋଡ଼ ଜବାବ ଦେଇଛନ୍ତି । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆଜୀବନ ପରର ଉପକାର ଓ ନିୟୁକ୍ତମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଦରଦ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଛନ୍ତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବୈଠକଖାନା ମାହାଙ୍ଗାରୁ ଆସୁଥିବା ନବାଗତ ତରୁଣମାନଙ୍କୁ ରାତ୍ରିକାଳୀନ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲା । ସିନ୍ଦୁରା ଫାଟିବା ମାତ୍ରେ ଏମାନେ ନିଜ ନିଜ ଧନ୍ଦାରେ କେହି ଜୀବିକା ଅନ୍ୱେଷଣରେ କେହି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଅବା କେହି ଗବେଷଣା ପାଇଁ ଆଗେଇ ଯାଉଥିଲେ । ଫତୁ ଖଟିର ଅନ୍ତେବାସୀ, ଫକୀରବାବୁ , କୁଞ୍ଜିବାବୁ, ଶରତ, ଦେବ, ଆଦି ତଗର ପ୍ରେସ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଅତିଥି ଅଭ୍ୟାଗତଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟ ଭୋଜନରେ ଆପାୟିତ କରୁଥିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସଭିଏଁ ଏକ ହେଉଥିଲେ । ନିଜେ ଫତୁରାନନ୍ଦ

ନିଃସ୍ୱ ଦୈନ୍ୟରେ କାଳ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅତିଥି ଚର୍ଚ୍ଚାରେ ତିଳେବି କାର୍ଯ୍ୟ ଯୁକ୍ତ କରୁନଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଖଟି / ଆଶ୍ରମ ସାହିତ୍ୟ ସଭାର ଏକ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ମଣ୍ଡପ ସାଜୁଥିଲା । ତତ୍କାଳୀନ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ବା ପ୍ରତିବାଦର ସ୍ୱର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଖବର କାଗଜର କଲେବର ମଣ୍ଡନ କରିବାରେ ତତ୍ତର ପ୍ରେସ୍ ପ୍ରାଙ୍ଗଣର ସାହିତ୍ୟ ସଭା ଅଗ୍ରଣୀ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା । ବହୁ ସ୍ୱର୍ଦ୍ଧିତ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ସମାବେଶରେ ତତ୍ତର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ମୁଖରିତ ହୋଇଉଠୁଥିଲା । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଅଶୀ ଦଶକରେ ପୋଲିସ ବିଭାଗରେ ଅନେକ ପଦସ୍ଥ ଅଫିସରମାନଙ୍କୁ ସାହିତ୍ୟିକ ହେବାରେ ଅପୁରନ୍ତ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗେଇ ଦେଇଥିଲା । ଫତୁଖଟିରେ ମହାତ୍ମା ଭାବେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଶାଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବ, ପଶ୍ଚିମ, ଉତ୍ତର, ଦକ୍ଷିଣର ରସଗ୍ରାହୀ ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ଏକଯୁଗ ହେଉଥିଲେ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଗୁରୁଦେବର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ଚିକିତ୍ସକ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ବ୍ୟାଧି ପ୍ରପାଡ଼ିତ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ମୁରବୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ, ହାସ୍ୟବ୍ୟଙ୍ଗ ମହାରଥୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସତୀର୍ଥ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକଙ୍କ ପରିବାରର ମୋହରେ ଆତ୍ମହରା ହେଉଥିଲେ । ମାହାଙ୍ଗାର ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ, ଜିଜ୍ଞାସୁ ଛାତ୍ର, ରାଜନେତାମାନଙ୍କର ଉପଦେଷ୍ଟା ସାଜି ସର୍ବଜନ ହିତାୟ ଏବଂ ସର୍ବଜନ ସୁଖାୟ ଯେଉଁ ହିତୋପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ଅକୁଣ୍ଠ ସହଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ ସେଥିପାଇଁ ଆତ୍ମମାନେ ଚିରକାଳ ମନେରଖିବୁ । ମାହାଙ୍ଗା ଅଞ୍ଚଳର ଉପକୃତ ହୋଇଥିବା ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱମାନେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଶାଳ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ନିକଟରେ ଚିରରଣୀ ହୋଇ ରହିବେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ମାହାଙ୍ଗା ସହିତ ମମତାର ଡୋରି ଚିର ଅତୁଟ ରହିବ ।

ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ରାଟ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’

ପ୍ରଭାକର ସ୍ବାଇଁ

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ବାଣୀ ଭଣ୍ଡାରକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଥିବା ସାରସ୍ୱତ ସାଧକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ । ବିଶେଷତଃ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟ ରଚନାରେ ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ପ୍ରଞ୍ଘ । ମୁଁ ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ରଚନା ପଢ଼ିବାର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିଥିଲି । ମୁଖ୍ୟତଃ କାବ୍ୟକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ‘ତରର’ ପତ୍ରିକାରୁ ତାଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ପଢ଼ି ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବହୁ ଭାବରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣରେ ଦର୍ଶନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳି ନଥିଲା । ୧୯୮୧ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦର ଜନ୍ମ ଏବଂ ଏହାର ପ୍ରଥମ ସାରସ୍ୱତ ଉତ୍ସବ (ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଶ୍ରାଦ୍ଧୋତ୍ସବ) ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ ବାଣୀପାଠ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନଠାରେ ୧୯୮୨ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ୨୯ ତାରିଖ (ମାଘ ସପ୍ତମୀ) ସନ୍ଧ୍ୟାରେ । ଏହି ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ କଟକର ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ମୋର ମନେଅଛି ଜାନୁୟାରୀ ମାସର ଏକ ଶୀତୁଆ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୁଁ ପହଞ୍ଚିଲି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ପିଠାପୁରସ୍ଥିତ ବାସଭବନରେ । କବାଟ ଠକ୍ ଠକ୍ କରିବାରୁ ଜଣେ ଗେରୁଆ ବସ୍ତ୍ର, ଶୁଣ୍ଠିଧାରୀ ବୃଦ୍ଧବ୍ୟକ୍ତି କବାଟ ଖୋଲିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ସେ ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମୁଁ ଧରିନେଲି ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣତି ଜଣାଇଲି । ତାଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳରୁ ଜ୍ୟୋତି ନିର୍ଗତ ହେଉଥିବା ଭଳି ମୋର ମନେ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ମୋର ପରିଚୟ ଦେଲି । ସେ ମୋତେ ସାଦରେ ଡାକି ବସାଇଲେ । ମୁଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ଖଣ୍ଡିକ ତାଙ୍କ ହାତକୁ ବଢ଼ାଇଦେବା ପରେ ସେ ତାହାକୁ ପଢ଼ି ବହୁତ ଖୁସି ହେଲେ । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ଜନକ ସାରଳା ଦାସଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧୋତ୍ସବ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରାଣକେନ୍ଦ୍ର କଟକ ନଗରରେ ପାଳନ କରାଯାଉ ଥିବାରୁ ସେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସହିତ ମୋତେ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇଥିଲେ । ଏହା ମୋ ପାଇଁ ବାସ୍ତବରେ ଏକପ୍ରକାର ପ୍ରେରଣା ଥିଲା ।

ରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିହୀନ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମୋ ଅନୁରୋଧକୁ ନଭୁଲି ଜାନୁୟାରୀ ୨୯ ତାରିଖ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଏକ ରିକ୍ସାରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନ ପାଟକ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ମୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ସଭାକକ୍ଷକୁ ପାଛୋଟି ନେଇଥିଲି । କାହାର ସାହାଯ୍ୟ ବିନା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଦିନ ତାଙ୍କ ସାଥରେ ଥିଲେ ତଃ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ, ଆଜି ଯିଏ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସଭାପତି ଭାବରେ ଆସାନ । ସେହି ଅବକାଶରେ ପ୍ରଥମ କରି ମୁଁ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କୁ ଭେଟିଲି । ପରେ ଆମ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଭିତରେ ସମ୍ପର୍କ ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହୋଇଥିଲା । ବିଭିନ୍ନ ସାରସ୍ୱତ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଆମେ ମିଳିତ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲୁ ।

୧୯୮୩ ମସିହାରୁ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ପକ୍ଷରୁ ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ସ୍ମୃତିରେ ‘ସାରଳା ସମ୍ମାନ’ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ମୁଁ ଚିନ୍ତା କରିଥିଲି । ୧୯୮୩ ମସିହାର ସାରଳା ସମ୍ମାନ ୧୯୮୪ ମସିହା ମାଘ ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥିରେ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟର ଗବେଷକ ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟର ଗବେଷକଙ୍କର ଅଭାବ ଉପଲବ୍ଧି କରି ୧୯୮୭ରୁ ଆମେ ଏହି ସମ୍ମାନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସାଧକଙ୍କୁ ଦେବାପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲୁ । ୧୯୯୧ ମସିହାର ସାରଳା ସମ୍ମାନ ପାଇଁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ମନୋନୀତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୯୨ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ମାସରେ ଏକ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସମ୍ମତି ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲି । ଏହି ଖବର ଦେବାମାତ୍ରେ ସେ ଆନନ୍ଦରେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ଓ ମୋତେ ଆଶୀର୍ବାଦ ଜଣାଇଲେ । ସେତେବେଳେ ଆଜି ଭଳି ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା । ଆଜୁଠି ଗଣିତ ପୁରସ୍କାର ଥିଲା । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ‘ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାର’, ‘ପ୍ରକାଶନ ବିଷୁବ ଆସର ପୁରସ୍କାର’, ଇମ୍ଫା ଚାରିଟେବୁଲ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ ପକ୍ଷରୁ ବାଗ୍‌ଦେବୀ ସାରଳାଙ୍କ ନାମରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ‘ସାରଳା ପୁରସ୍କାର’ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ସ୍ମୃତିରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ‘ସାରଳା ସମ୍ମାନ’ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କଲାଣି ଏବଂ ଏହି ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ସେତେବେଳେ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା, ଉପକୃତିକନ ଓ ତାମ୍ରଫଳକ ମାନପତ୍ର ଦିଆଯାଉଥିଲା । ୧୯୯୨ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ମାସ ୧୨ ତାରିଖରେ ସଂସଦର ଏକାଦଶ ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବ କଟକର ‘କଳା ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଲା ।

ଏହି ଅବସରରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ମର୍ଯ୍ୟାଦାଜନକ ‘ସାରଳା ସମ୍ମାନ’ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟାରେ ସେ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ‘ମୋ ପୁରୀ ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ (୧୯୯୫ ମସିହା ସଂସ୍କରଣ, ୩୯୫ ପୃଷ୍ଠା)ରେ ଲେଖିଥିଲେ—

୧୯୯୨ ମସିହାର ଆରମ୍ଭରେ ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଘରେ ବସିଛି । ଏହି ସମୟରେ କଟକ ଇଲେକ୍ଟ୍ରି ଡିପାର୍ଟମେଣ୍ଟର ଏସ୍.ଡି.ଓ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଭାକର ସ୍ବାଇଁ ମୋତେ ଆସି କହିଲେ— ଆଜ୍ଞା, ଏ ବର୍ଷ ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦର ‘ସାରଳା ସମ୍ମାନ’ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଆମେମାନେ ସ୍ଥିର କରିଅଛୁ । ମୁଁ ଚମକି ପଡ଼ିଲି । ମନେ ମନେ ଭାବିଲି ଆମ୍ଭ ମୋ ଚାଳକୁ ଆଗରୁ ଟିକେ କଣା କରି ଦେଇଥିଲେ । ଏଥର ପୁରାପୁରି ଫାଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭ ମେହେରବାନି କରି ନଥିଲେ ବର୍ଷେ ନ ପୁରୁଣୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁରସ୍କାର ମୋତେ ମିଳି ନଥାନ୍ତା । ତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ କଣାଇଲି ।

ବର୍ଷେ ଭିତରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୯୧ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୩୧ ତାରିଖରେ ନୟାଗଡ଼ରେ ହାସ୍ୟରସ କବି ଯଦୁମଣିଙ୍କ ସ୍ମୃତିରେ ‘ଯଦୁମଣି ପ୍ରତିଭା ସମ୍ମାନ’ ଲାଭ କରିଥିଲି । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କୁ ରାଉରକେଲାଠାରେ ଏକ ସ୍ମୃତି ଉତ୍ସବରେ ଦଶ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଏକ ଅର୍ଥ ଥିଲି ସହିତ ଭବ୍ୟ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜ୍ଞାପନ କରାଯାଇଥିଲା । ସେ ବ୍ୟଜା ଓ ହାସ୍ୟରସ ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ ପାଇଁ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଏହି ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ସହିତ ସାମିଲ କରାଇଲେ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଦସ୍ୟ ରଖିଲେ । ସେହି ବର୍ଷ ସେ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବ କରିବା ଓ ତାଙ୍କର ଗୁରୁ କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ସ୍ମୃତିରେ କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର ଦେବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ଫଳତଃ ୧୯୯୨ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ଦୋଳ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରଥମ ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭବନଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ହାସ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ଶ୍ରୀ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର ପ୍ରଥମ କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର ଲାଭ କରିଥିଲେ । ସାରଳା ସମ୍ମାନ ବାବଦ ଲବ୍ଧ ପାଞ୍ଚହଜାର ଟଙ୍କା ଅର୍ଥରାଶିକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହି ଉତ୍ସବରେ ନିୟୋଜିତ କରିଥିଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉତ୍ସବ ପାଇଁ ଯଥାଶକ୍ତି ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲି । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ଲିଖିତ ଉକ୍ତିଟି ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧାର କରାଗଲା: “କେନ୍ଦ୍ରର ସମ୍ପାଦକ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଇଂ. ପ୍ରଭାକର ସ୍ବାଇଁ, ଶେଖ୍ ମତଲୁବ୍ ଅଲ୍ଲା ଓ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅକୁଣ୍ଠ ସହଯୋଗ କେନ୍ଦ୍ରର ବାର୍ଷିକୋତ୍ସବକୁ ସଫଳତା ପ୍ରଦାନ

କରିବାରେ ଅନେକ ଦାୟୀ ।” ପରେ ପରେ ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଘନୀଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ବହୁ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ କରୁଥିଲି । ସେ ରଚନା କରୁଥାନ୍ତି ‘ସାହି ମହାଭାରତ’ । ମୋତେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପଢ଼ାଉଥାନ୍ତି । ସେ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’, ‘ମଙ୍ଗଳବାରୀଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’, ‘ହେରେସା’, ‘ହସକୁରା’, ‘କବି ଲଢେଇ’, ‘ଫମାଲୋଚନା’ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ମାଇଲସ୍ଥମ୍ଭ ସଦୃଶ । ଭୀମ ଭୋଇ ଥିଲେ ଆଜନ୍ମ ଅନ୍ଧ । କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପରେ ହୋଇଥିଲେ ଅନ୍ଧ । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ କାବ୍ୟ କବିତା ଭକ୍ତିରସରେ ରସାୟୁତ । ସେହିପରି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କୃତିରାଜି ସତ୍ୟ, ଶିବ, ସୁନ୍ଦର ଆରାଧନାରେ ସମୁଦ୍ଭୁଜ । ତାଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ସମ୍ଭାର ମଧ୍ୟ ଶାଶ୍ୱତ ମୂଲ୍ୟବୋଧରେ ପରିପୁଷ୍ଟ । ତାଙ୍କୁ ହାସ୍ୟରସ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ରାଟ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ମୁଁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଠାରୁ ଗଭୀର ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଲାଭ କରିଥିଲି । ୧୯୯୫ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ୬ ତାରିଖରେ ତାଙ୍କର ଇହଧାମ ପରିତ୍ୟାଗ ଖବର ମୋତେ ବହୁ ଭାବରେ ବ୍ୟଥିତ କରିଥିଲା । ସେହି ମନାଷାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଘଟିଥିଲା ୧୯୧୫ ମସିହା ଜୁନ୍ ୧ ତାରିଖରେ । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଏକଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ ସେହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକୀ ପାଳନ କରିବା ଆମ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତ ପାଇଁ ଏକ ଶୁଭସମ୍ବାଦ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଜାଣିଲି କେମିତି

ଶିଶିର ମହାପାତ୍ର

ବୀରିପଦାରେ ମୋର ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜ ଜୀବନ କଟିଲା । ଏମ୍.କେ.ସି. ହାଇସ୍କୁଲରେ ଚାରିବର୍ଷ ଓ ଏମ୍.ପି.ସି. କଲେଜରେ ଚାରିବର୍ଷ (ଯଥାକ୍ରମେ- ୧୯୫୯-୬୦ ରୁ ୧୯୬୩-୬୪ ଓ ୧୯୬୪-୬୫ ରୁ ୧୯୬୭-୬୮) ପାଠ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ କିଛି ପତ୍ରପତ୍ରିକା ଓ ପୁସ୍ତକମାନ ଲୋକସମ୍ପର୍କ ବିଭାଗ ପକ୍ଷରୁ ଖୋଲାଯାଇଥିବା ପାଠାଗାରରୁ ଆଣି ପଢୁଥିଲି । ସାହିତ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଓ ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ ତଥା ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ ପତ୍ରିକା ପଢ଼ିବାକୁ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହୀ ରହିଥିଲା । ହାଇସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଡଗର ପତ୍ରିକା ଦେଖୁଥିଲି । ସେଥିରେ ହାସ୍ୟରସ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ପାଠାଗାରରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ହେରେସା’, ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’, ‘ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ’, ‘ମଙ୍ଗଳବାରୀଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ’ ପୁସ୍ତକ, ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁଙ୍କ ‘ସୁମିତ୍ରାର ହସ’ ଓ ‘ଗଞ୍ଜିଲ ଗବେଷଣା’ ଆଣି ପଢ଼ିଥିଲି । ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ଏକ ଛଦ୍ମନାମ ହୋଇପାରେ ବୋଲି ଆଶଂକା କରୁଥିଲି । ନିଜର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମ ନ ଲେଖିବାର କାରଣ କ’ଣ ? ଏପରି କୃତ୍ରିମତା ଓ ନିଜକୁ ଲୁଚେଇବା କାରଣ କିଛି ଥାଇପାରେ କିମ୍ବା ପାଠକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରି ନିଜକୁ ପାଠକମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରେଇ ରଖି ରହସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାବନା ।

ମୁଁ ହାଇସ୍କୁଲରେ ପାଠପଢ଼ିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଲେଖକଲେଖିକାଙ୍କ ରଚନା ପଢୁଥିଲି, ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖିବାର ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ବୀରିପଦା ଏମ୍.ପି.ସି. କଲେଜକୁ ଦୁଇଜଣ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ଲେଖକ ଭାବରେ ଜାଣିଲି । ସେମାନେ ହେଲେ ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର । ଦିନେ ଜଣେ ହକରଙ୍କ ପାଖରେ ଏକ ‘ଡଗର’ ଦେଖିଲି । ସେଥିରେ ସୂଚୀରେ ଦେଖିଲି ଜଣେ ଲେଖକ ହେଉଛନ୍ତି ଦିଲଦାର ଖାଁ ମହାପାତ୍ର । ସେ ଅଧ୍ୟାପକ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର ହୋଇପାରନ୍ତି ବୋଲି ଭାବିଲି । ‘ଡଗର’ର ରଚନାକ୍ରମ ସଂଖ୍ୟା ସେତେବେଳେ ଏକ ମୂଲ୍ୟବାନ ସଂକଳନ ହୋଇଥିଲା ।

କଲେଜରେ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ସେମିନାର ପାଇଁ ଇଂରାଜିରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ’ରେ ପ୍ରବନ୍ଧ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପାଇଁ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ପୁରସ୍କୃତ ହେଲି । କୌଣସି ଏକ ବର୍ଷ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ବୈଠକ ହେଉଥିଲା, ସେଥିରେ ଉପସଭାପତି ଅଧ୍ୟାପକ କୁଳମଣି ମହାପାତ୍ର ବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ ପାଇଁ କେଉଁ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି ଭାବରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯିବ ବିଷୟ ପଚାରିବାରୁ ମୁଁ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ଙ୍କ ନାମ କହିଲି । ସେ ଏ ନାମ ଶୁଣି କହିଲେ— ସେ କ’ଣ କହିବେ ? ସେ କେଉଁଆଡ଼େ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା ଶୁଣି ମୁଁ ନିରବ ରହିଲି ।

୧୯୬୮ରେ ଅର୍ଥନୀତିରେ ଅନର୍ସ ସାରି ପାଶ୍ କରିବା ପରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଏମ୍.ଏ. ରେ ଓ ମଧୁସୂଦନ ଆଇନ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମଧ୍ୟ ନାମ ଲେଖାଇ ଥିବାରୁ ଆଇନ୍ କଲେଜର ଛାତ୍ରାବାସରେ ଦୁଇଜଣିଆ ରୁମ୍‌ଟିଏ ମିଳିଥିଲା । ଆଇନ୍ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ତିନିବର୍ଷିଆ । ନୂଆ କରି ପ୍ରଚଳନ । ଠିକ୍ ତାର ଦୁଇବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ହୋଇଥିଲା । ଏଣୁ ଆମେ ଥିଲୁ ଏହାର ଦ୍ଵିତୀୟ ବ୍ୟାଚ୍ । ସେହିବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ଦୁଇବର୍ଷିଆ ପାଠ୍ୟକ୍ରମର ଥିଲା ଶେଷ ବର୍ଷ । ଆଇନ୍ କଲେଜ ସକାଳୁଆ ତିନିଟି ପିରିଅଡ୍ ହେଉଥିଲା । ସେଠାରୁ ଫେରି ପ୍ରତିଦିନ ୧୧.୨୦ ମିନିଟ୍‌ରେ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଆଇନ୍ କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲରେ ‘ପତ୍ରିକା ସମ୍ପାଦକ’ ପଦଟିଏ ରହିଥିଲା । ମୁଁ ୧୯୬୦-୬୧ ଶିକ୍ଷାବର୍ଷ ପାଇଁ ସମ୍ପାଦକ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ଏହି ଛାତ୍ରାବାସ ନୂଆକରି ଜୋବ୍ରାର ମେଜର ଆଣ୍ଡ ସେଚଲମେଣ୍ଟ ଅଫିସ୍ ପଛପଟେ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ଦୁଇତାଲା ପକ୍କାଗୃହରେ ପରଖଟି କୋଠରିରେ ଏକଗଣ୍ଠ ଛାତ୍ରଙ୍କର ରହଣି । ହଷ୍ଟେଲ ଛାତ୍ର ଯୁନିୟନ୍ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଆଡ଼ମ୍ବରଣ ସମୟରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥାଏ, ତା ମଧ୍ୟରେ ପତ୍ରିକା ପାଇଁ କୌଣସି ଅର୍ଥ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ନଥାଏ । ଏଣୁ ୧ମ ଓ ୨ୟ ବର୍ଷ କୌଣସି ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ନଥିଲା । ପଇସା ନଥାଇ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ପାଇବ କିପରି ? ଏହାଥିଲା ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ । ମୋର ପୂର୍ବବର୍ଷର ସମ୍ପାଦକ ଥିଲେ ପ୍ରହଲ୍ଲାଦ ଚରଣ ମହାରଣା । ସେ ‘ସମାଜ’ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ସମ୍ପାଦକ ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହକାରୀ ରହି ଆଇନ୍ କଲେଜରେ ଛାତ୍ର ଥିଲେ ଓ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହୁଥିଲେ । ମଧୁସୂଦନ ଆଇନ କଲେଜରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ପ୍ରକାଶ ହେଉଥିଲା । ତାଙ୍କ ସହ ଏ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶନ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କଲି ।

ଆଜନ୍ ଛାତ୍ରାବାସର ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶନ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଯୋଜନା ଆରମ୍ଭ କରି । ପତ୍ରିକାର ନାମ କ'ଣ ଦିଆଯିବ ତାହା ସ୍ଥିର କଲେ ଆମ ସୁପରିଟେଣ୍ଡଣ୍ଟ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରଥ । ସେ 'ପ୍ରତେନ୍ଦ୍ର' ନାମକରଣ କଲେ ଓ ସମ୍ପାଦନା ମଣ୍ଡଳୀରେ ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଷର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ରଖିଲେ । ଅର୍ଥ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଙ୍କ ଠାରୁ ଦୁଇଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରି । ମାତ୍ର କାହାରିଠାରୁ ତାହା ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ସେଥିରେ ସମସ୍ତ ପିଲାମାନଙ୍କ ନାମ ଓ ଠିକଣା ରଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲି । କଲେଜର ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ୍ ଡକ୍ଟର ସୁନୀଲକାନ୍ତି ଘୋଷ କେଉଁଠାରୁ ଏକଶହ ଟଙ୍କା ଏଥିପାଇଁ ଯୋଗାଡ଼ କରିଦେଲେ ଓ କାରଜ ଆବଶ୍ୟକମତେ ଚୌଧୁରି ବଜାର ନିକଟ ଜଣେ ବଡ଼ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କଠାରୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ଚିଠି ଲେଖି ମୋତେ ଦେଲେ । ଯେହେତୁ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଛାତ୍ର ଏଠାରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ଏକ ଦରଖାସ୍ତ ଲେଖି ବାଣାବିହାର ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଦେଖା କରି । ତାଙ୍କର ଏକ ସ୍ୱଇଚ୍ଛା ପାଣ୍ଠିରୁ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରି । ଆଜନ୍ କଲେଜ ଏହି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର (ପରିଚାଳନାଗତ) ସିଧା ଅଧୀନସ୍ଥ ଥିଲା । ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତରେ ଆଉ କେବେ ଏପରି ଅର୍ଥ ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ ମାଗିବି ନାହିଁ ବୋଲି ଦରଖାସ୍ତର ମାର୍ଜିନ୍ ଉପରେ ଲେଖିବାକୁ କହିବାରୁ ମୁଁ ଲେଖିଦେଲି । ଏହାପରେ ସେ ତିନିଶହ ଟଙ୍କା ଦେବା ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ ଉପରେ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ତାକୁ ନିଜ କଲେଜରେ ଦେଇ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରି । ହଷ୍ଟେଲର ନୂଆ ପାଚେରି ହେଉଥିବାରୁ ସୀମା ଉପରେ ଏକ ବଡ଼ ଗଛ ବିକ୍ରୟ ହେଲା । ଏହାର ପଡ଼ୋଶୀ ଥିଲେ ଜଣେ ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. । ଗଛ ବାବଦକୁ ଏକଶହ ଟଙ୍କା ଦେଲେ । ଆଉ ଦୁଇ ତିନୋଟି ବହି ଦୋକାନରୁ ବିଜ୍ଞାପନ ସଂଗ୍ରହ କରି । ଏତିକି ପାଣ୍ଠି ଯୋଗାଡ଼ କରି ଦିନେ 'ଡଗର' ପ୍ରେସ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ସେଠାରେ ଗୌରବର୍ଣ୍ଣ, ଚେରୁଆ ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧା 'ଫତୁରାନନ୍ଦ'କୁ ଦେଖାକରି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ପରିଚୟ ଦେଲି । ଅର୍ଥାତ୍‌ବାବ କଥା କହିଲି । ଛପାଖର୍ ଅଳ୍ପ ଛାଡ଼ କରିବା ପାଇଁ ଜଣାଇଲି । ଏଥିରେ କେତେଗୋଟି ଫଟୋ ମଧ୍ୟ ବୁଲ୍ କରି ଆର୍ଟ ପେପରରେ ଛପା ହେବାର ଥିଲା । ଏଣୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ବହୁତ ବଢ଼ିଯିବାର ସମ୍ଭବନା । 'ଫତୁରାନନ୍ଦ'କୁ ଦେଖାକରିବା ଏହା ଥିଲା ମୋର ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ।

ତାଙ୍କ ସହ ପ୍ରଥମ ଭେଟ ହୋଇଥିଲା ଏହାର କିଛିମାସ ପୂର୍ବରୁ । ମୋର 'ସାମୟିକ ଗଛ ସଂକଳନ'ର ଏକ ସମୀକ୍ଷା ଡକ୍ଟର ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା

ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି । ତତ୍କ୍ବର ବିଚିତ୍ରାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ସେତେବେଳକୁ ବାରିପଦାରୁ କଟକକୁ ଚାଲି ଆସିଥାନ୍ତି । ବାରିପଦାରେ ଆମର ଅର୍ଥନୀତି ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ ଏସ୍. ଜି. ରାମାୟା ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟସାଜ ବାବାଙ୍କ ବିଷୟ ଆମକୁ କହି ନିଜ କ୍ବାର୍ଟରରେ ପ୍ରତି ଗୁରୁବାର ସନ୍ଧ୍ୟା ଭଜନ ପାଇଁ ଡାକୁଥିଲେ । ସେଠାରେ ତତ୍କ୍ବର ମହାନ୍ତି ଭଜନ ବୋଲନ୍ତି ଏବଂ କେତେକ ଛାତ୍ର ପାଲି ଧରି ଭଜନ ବୋଲନ୍ତି । ଏଠାରେ ଗେରୁଆବସ୍ଥ ପିନ୍ଧା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦେଖିଲି । ସେ ସତ୍ୟସାଜ ବାବାଙ୍କ ଫଟୋଟିଏ ଟାଙ୍ଗିଛନ୍ତି ଓ ସାଜ ଆଶ୍ରିତ ଜାଣିଲି । ମୁଖରେ ଦାଢ଼ି ପାତିଗଲାଣି ଓ ମୁଣ୍ଡର କେଶକୁ ଏକାଠି କରି ବାନ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି । ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାଟିଏ କିଣି ଆଣିଲି । ଏହି ପତ୍ରିକା ବାହାରେ କୌଣସି ଦୋକାନରେ ଆଦୌ ମିଳେ ନାହିଁ । ଏଣୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସେଠାରୁ ଜାଣିଲି ଯେ କେବଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଅବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏଜେଣ୍ଟ ଏହାକୁ ନେଇ ବିତରଣ କରନ୍ତି । ଏହିଠାରେ ସୁସାହିତ୍ୟିକ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଭେଟିଲି । ଆଇନ୍ କଲେଜ ଛାତ୍ରାବାସର ପ୍ରଥମ ପତ୍ରିକା ଏଠାରୁ ମୁଦ୍ରଣ ହେଲା, ଏହାର ପ୍ରଚ୍ଛଦ ଶିଳ୍ପୀ ଶିବ ପାଣିଗ୍ରାହୀ । ସେ ରହୁଥିଲେ ଦୋଳମୁଣ୍ଡାଇ ଛକର ଏକ ଉଡ଼ାଘରେ ଓ ଏହାର ନିକଟରେ ପିଠାପୁର ତଗର ପ୍ରେସ୍ ।

‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ କ’ଣ ? ଶୁଣିଲି ସେ ଜଣେ ତାନ୍ତ୍ରର । ମାତ୍ର କୌଣସି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ହେତୁ ସେ ଚାକିରି ବା ଅନ୍ୟ କର୍ମ କିଛି କରୁନାହାନ୍ତି । ତେବେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ମୋର କଟକରେ ମୋଟାମୋଟି ଛ’ଟି ବର୍ଷ କଟିଥିଲା । ଏହାପରେ ଚାକିରିରେ ଯୋଗଦାନ ପରେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ରହିବାକୁ ହେଲା । ବାଲେଶ୍ବରଠାରେ ଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପରଲୋକ ଘଟିଲା ବୋଲି ସମ୍ବାଦପତ୍ରରୁ ଜାଣିଲି । ପରେ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲି । କୌଣସି ବନ୍ଧୁଙ୍କ ନିକଟରୁ ତାହା ସଂଗ୍ରହ କରି ପଢ଼ିଲି । ମୋର ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରଷ୍ଟ ଦଶକରୁ (ବାଲ୍ୟକାଳରୁ) ଜାଣିବାକୁ ଯେଉଁ ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଦୀର୍ଘ ପଚାଶ ବର୍ଷ ପରେ ଶେଷ ହେଲା । ୧୯୮୮ର ଶେଷ ଭାଗରେ ଏହା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ପ୍ରାୟ ପଚାଶ ବର୍ଷ ବିଳମ୍ବରେ ମୋର ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସିଲା । ଏଥିରୁ ସେ ସମୟର ମେଡିକାଲ ସ୍କୁଲ ଓ କଟକ ସହରର ପରିଚୟ ସହ କିଛି ଘଟଣାବଳୀର ଇତିହାସ ଜାଣି ଆନନ୍ଦିତ ହେଲି ଓ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କଲି । ସେହି ପୁସ୍ତକ ନିଜ ମା’ଙ୍କୁ ସେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ନିମ୍ନମତେ ଲେଖିଛନ୍ତି,

ଯାହାକି ମୋ ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାରୁ ଏହାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ମୋର ପ୍ରଣାମ ତାକୁ ଜଣାଉଛି ।

“ବୋଉ,

ଏ ପିଣ୍ଡରେ ତୁ ଜୀବନ ଦେଇଥିଲୁ ଓ ଜୀବନ ବାରିଧିକୁ ପାରିହେବା ଲାଗି ହାତଗୋଡ଼ରେ ତାକତ ଦେଇଥିଲୁ; କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟ ଦେଇ ନଥିଲୁ । ତାହା ତୋ ଅକ୍ତିଆରରେ ନଥିଲା । ଜୀବନ ବାରିଧି ଅତିକ୍ରମ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପାଲଟଣା ଡଙ୍ଗା ସଂଗ୍ରହ କରି ସେଇଥିରେ ଏକୁଟିଆ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲି । ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ସେ ଡଙ୍ଗା ଫୁଟା ପଡ଼ିଲା । ମୋ ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁ ଚାଲିଗଲୁ । ଭଲ ହେଲା । ତୁ କାହିଁକି ମୋ କାଲୁବାଲୁ ଦେଖୁ ନିଜେ କଷ୍ଟ ପାଇଥାନ୍ତୁ । ତୋର ଜଣା ଅଜଣା ସବୁତକ ଏକାଠି କରି ମୋ ଏ ଫୁଟାଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ ବହିଟିକୁ ତୋ ପାଦତଳେ ନୈବେଦ୍ୟ ରୂପେ ଅର୍ପଣ କଲି । ତୋର ଚନ୍ଦରା ।”

ସବୁ ଫତୁରାନୟ

ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ପୃଷ୍ଠି

ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ୨୨ ବର୍ଷର ଯୁବକ ସେତେବେଳେ ଜଳସେଚନ ବିଭାଗର ମହାନଦୀ ବ୍ୟାରେଜରେ ଚାକିରି ପାଇ କଟକ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ନିଉ ପିଜି ହଷ୍ଟେଲରେ ମୋର ସାଙ୍ଗ ପାଖରେ ରହୁଥାଏ । ଗାଁ, ଘର, ସାଙ୍ଗ ସାଥୀ ଏବଂ ଏକପ୍ରକାର ମନମତାଣିଆ ଜୀବନ ଛାଡ଼ି ପ୍ରଥମ ଚାକିରି ଜୀବନଟା କଷ୍ଟ ତଥା କଠୋର ଲାଗୁଥାଏ । ମନଟା ଏକପ୍ରକାର ମଉଳି ଯାଇଥାଏ । ଏପରି ଜୀବନ ଭିତରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଅଧିକାରୀ ଫେରି କଲେଜ ଛକରେ ବୁଲୁ ବୁଲୁ ପୁରୁଣା ବହି ଦୋକାନରେ ଆଖି ପଡ଼େ । ପ୍ରଥମ ଚାକିରି, କମ୍ ଦରମା, ସେଇ ଭିତରେ ସବୁ ଗୁଜୁରାଣ ମେଣ୍ଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ଉଦାସ ମନଟାକୁ ଉଲ୍ଲାସ କରିବାକୁ ସେଇ ଦରମା ଭିତରୁ ଅଧାଦାମ୍ ଏବଂ ତା'ରୁ ମଧ୍ୟ କିଛି ପାଖାପାଖି ଦରରେ ମନୋପଯୋଗୀ ବହି କିଣି ପଢ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ଶେଷକୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବହିପଢ଼ାରେ ଏପରି ମଜିଗଲି ଯେ ମୋ ପାଖରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ବହି ହୋଇଗଲା ଯେଉଁ ସବୁ ପତ୍ରିକାର ସୂଚିପତ୍ରରେ ଫତୁରାନୟଙ୍କ ଲେଖା ନିଶ୍ଚୟ ଥିବ । ସେ ସବୁ ବହି ଦେଖି ଅଗ୍ରାଧିକାର ଦେଇ କିଣିବାକୁ ମନଟା ଛନଛନ ହୁଏ । କାରଣ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଲେଖା ଅପେକ୍ଷା ତାଙ୍କ ନାଁ'ଟାରୁ ତାଙ୍କ ଲେଖାଟି ପଢ଼ିବାକୁ ମନଟା ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇଉଠେ । ସତକୁ ସତ ତାଙ୍କ ଗପ ପଢୁ ପଢୁ ହସି ହସି ବେଦମ୍ ହୋଇଯାଇ ମନଟା ପୁଲକିତ ହୋଇଯାଏ ସେଇ ଦୁର୍ଗମ ଜୀବନରେ । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଫତୁରାନୟଙ୍କ ଗପର ଚାରୁ ଚରିତ୍ର ସବୁ ମୋ ଶରୀର ଭିତରେ ହୋଲି ଖେଳି ରଙ୍ଗ ବେରଙ୍ଗ କଲେ, ଚାଙ୍ଗୁ ବଜାଇ ତଡ଼ିତ ସୃଷ୍ଟି କଲେ, ବଂଶୀ ପୁଙ୍କିଲେ । ମନଟାକୁ ବେଶ୍ ଖୁଲମଖୁଲା କରିଦେଲେ । ସେଇ ଅୟମାରମ୍ଭରୁ ମୋର ଫତୁରାନୟଙ୍କ ପ୍ରୀତିର ଚରମତା ଆସିଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନୟଙ୍କୁ ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବିଥିଲି ସେ ଜଣେ ପୁରୁଣା କିଂବଦନ୍ତିର ପୁରୁଷ ହୋଇଥିବେ, ମାନେ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରି ସାରିଥିବେ । କିଛି ବର୍ଷ ପରେ

ଦୈବାତ୍ ମୋର ଜଣେ ସତୀର୍ଥଙ୍କ ସହଯୋଗରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋର ଦିବ୍ୟଚକ୍ଷୁରେ ଦର୍ଶନ କରି ସତେ କି ମୋ କଞ୍ଚନାର ସଜ୍ଜକବି ଭାମତୋଇ ।

ତୁଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାପାଇଁ ମନରେ ସଂକୋଚ ନିଶ୍ଚୟ ଥିଲା, ତଥାପି ସେ ଯେତେବେଳେ ଆବଶ୍ୟକ କରୁଥିବା ଜଣେ ସହାୟକ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜକୁ ପହଞ୍ଚାଇଲି ଏବଂ ନମସ୍କାର କରି । ସେ ମୋର ନାମ ଧାମ ପଚାରିବେ ମୁଁ ମୋର ନାମ ସହ ମହାନଦୀ ବ୍ୟାରେଜରେ ଚାକିରୀ କରେ ବୋଲି କହିଲି । ସେ ସେଇଠୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋତେ କହିଲେ ତମକୁ ମୁଁ ଆଜିଠାରୁ ମହାନଦୀ ପୃଷ୍ଠି ନାମରେ ଡାକିବି, ଏବଂ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଡାକି ଚାଲିଲେ ମଧ୍ୟ । ଯାହାକି ମୋତେ ଅତୀବ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଦେଲା । ଏପରି ଜଣେ ବିଜ୍ଞ ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀଙ୍କ ଠାରୁ ନାମକରଣ ପାଇଥିବାରୁ । ଏହି ପ୍ରଥମ ଦେଖାରେ ମୋର ସବୁ ଭୟ ସଂକୋଚ ଉଡେଇ ଗଲା । ମୁଁ ନୂଆ ପରିଚୟ ପାଇଁ ଗୌରବାନ୍ବିତ ହୋଇଥିବା ଜଣେ ନିଆରା ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ । ଫତୁରାନନ୍ଦ ତରଳ ପ୍ରକାଶନ କାଳରେ ସମ୍ପାଦକ ହିସାବରେ ମହାନ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ଲେଖାକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ, ଯଥା— କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର, କବିଚନ୍ଦ୍ର କାଳୀଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ, ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ, ଡକ୍ଟର ମାୟାଧର ମାନସିଂହ, ଗିରିଜା ଶଙ୍କର ରାୟ, ବାନାୟର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ବୈକୁଣ୍ଠ ନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ, କାଳିନ୍ଦୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଗଣକବି ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି, କେଦାର ନାଥ ମହାପାତ୍ର, ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମହାପାତ୍ର, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି, କୃଷ୍ଣ ପ୍ରସାଦ ବସୁ, ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ, ଡକ୍ଟର ଗୋଲୋକ ବିହାରୀ ଧଳ, ଲୋକରତ୍ନ ଡକ୍ଟର କୁଞ୍ଜବିହାରୀ ଦାଶ, ଡକ୍ଟର ରାଧାନାଥ ରଥ, ଡକ୍ଟର ବିଦ୍ୟାଧର ପାଢ଼ୀ, ଡକ୍ଟର ବସନ୍ତ କୁମାର ବେହେରା, ଡକ୍ଟର ସୂର୍ଯ୍ୟକାନ୍ତ ମିଶ୍ର, ଗୁରୁଚାରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଡକ୍ଟର ବୈଦ୍ୟନାଥ ମିଶ୍ର, ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ, କୁଳମଣି ସାମଲ, ଶ୍ରୀହର୍ଷ ମିଶ୍ର, ରାଜକିଶୋର ରାୟ, ଜୟକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର କାହ୍ନୁଚରଣ ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ, ଡକ୍ଟର ନଟବର ସାମନ୍ତରାୟ, ବେଣୁଧର ରାଉତ, ଡକ୍ଟର କୃଷ୍ଣଚରଣ ବେହେରା, ଡକ୍ଟର ଜାନକୀବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି (ଭରଦ୍ବାଜ), ଡକ୍ଟର ଗଙ୍ଗାଧର ବଳ, ଡକ୍ଟର ଭୁବନେଶ୍ବର ବେହେରା, ମନୋଜ ଦାସ, ପଠାଣି ପଟ୍ଟନାୟକ, ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀନିବାସ ମିଶ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରଥ, ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦ୍‌ଗାତା, ଡକ୍ଟର ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ, ଗୌରୀ କୁମାର ବ୍ରହ୍ମା, ଗୋପୀନାଥ ମହାନ୍ତି, ମନ୍ମଥ ନାଥ ଦାସ, ଡକ୍ଟର ବଂଶୀଧର

ମହାନ୍ତି, ଶରତ କୁମାର ମହାନ୍ତି, ଦେବକାନ୍ତ ମିଶ୍ର, ତତ୍କୁର ଧନେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର, ଶାନ୍ତନୁ କୁମାର ଆଚାର୍ଯ୍ୟ, ଯଦୁନାଥ ଦାଶ ମହାପାତ୍ର, ରବି ସିଂ, ମନମୋହନ ମିଶ୍ର, ବିନୋଦ ରାଉତରାୟ, ସଚ୍ଚି ରାଉତରାୟ, ରମାକାନ୍ତ ରଥ, ମନୋରଞ୍ଜନ ଦାସ, ଦୁର୍ଗାଚରଣ ପରିଡ଼ା, ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ, ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକ, ଅଶ୍ୱଳମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ଅତି ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ସାହିତ୍ୟରଥୀ ମାନଙ୍କର । ସେଇ ସବୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ବିନା ମୋତେ ଏତେ ସବୁ ସାହିତ୍ୟ ମନ୍ଦିରର ରଥୀ ମହାରଥୀଙ୍କ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ, ଧାରଣା ଅଜ୍ଞାତ ରହିଯାଇଥାନ୍ତା । ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଥିଲା ସେଇ

“କ୍ଷଣମେବ ସଜନ ସଙ୍ଗତିରେକା.....”

ଅଙ୍ଗବିକାର, ଅନ୍ଧତ୍ୱ, ଏକାକିତ୍ୱ ଭଳି ସବୁ ଲୌକିକ ବିରୋଧତା ତାଙ୍କର ତୁଚ୍ଛ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ପାଖରେ ନିହାତି ତୁଚ୍ଛ ଜଣାପଡୁଥାନ୍ତି । ଭୀମଭୋଇ, ସୁରଦାସ, ମିଳଟନ୍ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧ ଥିଲେ । କିଏ ଜାଣେ ଅନ୍ଧତ୍ୱ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକାଗ୍ରତା ଦେଉ ନଥିଲା ବୋଲି ! ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଅନ୍ଧତ୍ୱ ତଥା ଏକାକୀତ୍ୱ ସହାୟକ ହେଉଥିଲା ନିଶ୍ଚୟ ସାରସ୍ୱତ ସୃଷ୍ଟିରେ । ବେଦନାଦାୟକ ନଥିଲା ସାରସ୍ୱତ କ୍ଷେତ୍ରରେ । ଏଭଳି ଜଣେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିବା ସହିତ ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ଅନେକ ସାହିତ୍ୟ ପର୍ବରେ ଯୋଗ ଦେବାରେ ସୁଯୋଗ ପାଇଲି ଏବଂ ତତ୍ ସହିତ ଶତ ସାହିତ୍ୟିକଙ୍କର ସାନ୍ନ୍ଦିଧ୍ୟ, ସହସ୍ର ସାହିତ୍ୟିକ ସଂଧ୍ୟାକୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କ୍ରମରେ ମୁଁ ନିଜେ ହୋଇଗଲି ଜଣେ ସାହିତ୍ୟ ସାରଥୀ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜଣେ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ମାନବ ଥିଲେ । ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟର ଅମର ସ୍ରଷ୍ଟା ତଥା ‘ମା’ର ରଚୟିତା ମାକ୍‌ସିମ୍ ଗର୍ଜିଙ୍କ ଜୀବନୀ ସହିତ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ତୁଳନାୟ । ଗର୍ଜିଙ୍କ ଜୀବନୀ ଯିଏ ପଢ଼ିଥିବେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ତାଙ୍କ ଜୀବନର କରୁ ଅନୁଭବ, ଡିକ୍ଟ ପ୍ରତିଶୋଧ ପରାୟଣତାରେ ଜର୍ଜରିତ ହୋଇଥିବା ଜାଣିଥିବେ । ସେ (ଗର୍ଜି) ନିଜ ମା’ଙ୍କୁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଲମ୍ବନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ । ଗୁପ୍ତ ଭାଷାରେ କଚୁତାକୁ ମାକ୍‌ସିମ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଜୀବନର ଅତି ଅକଥନୀୟ ଡିକ୍ଟ କଚୁତା ଭରି ରହିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ମାକ୍‌ସିମ୍ ଗର୍ଜି ବୋଲି କୁହାଗଲା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଏପରି ହଳାହଳମୟ ଥିଲା । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସେ ତାଙ୍କ ମା’ଙ୍କୁ ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ ରୂପେ ମାନି ନେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜୀବନୀ ‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଜାର କାହାଣୀ’କୁ ‘ମା’ଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି— “ବୋଉ,

ଏ ପିଣ୍ଡରେ ତୁ ଜୀବନ ଦେଇଥିଲୁ ଓ ଜୀବନ ବାରିଧିକୁ ପାରି ହେବାଲାଗି ହାତ ଗୋଡ଼ରେ ତାକତ ଦେଇଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଭାଗ୍ୟ ଦେଇ ନଥିଲୁ । ତାହା ତୋ ଅକ୍ତିଆରରେ ନଥିଲା । ଜୀବନ ବାରିଧି ଅତିକ୍ରମ କରିବା ଲାଗି ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପାଲଟଣା ଡଙ୍ଗା ସଂଗ୍ରାମ କଲି । ସେଥିରେ ଏକୁଟିଆ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲି । ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ଯେ ଡଙ୍ଗାଟା ଫୁଟା ପଡ଼ିଲା, ମୋ ଡଙ୍ଗା ବୁଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ତୁ ଚାଲିଗଲୁ । ଭଲ ହେଲା । ତୁ କାହିଁକି ମୋ କାଲୁବାଲୁ ଦେଖି ନିଜେ କଷ୍ଟ ପାଇଥାନ୍ତୁ । ତୋର ଜଣା ଅଜଣା ସବୁତକ ଏକାଠି କରି ମୋର ଏ ଫୁଟା ଡଙ୍ଗାର କାହାଣୀ ବହିଟିକୁ ତୋର ପାଦତଳେ ନୈବେଦ୍ୟ ରୂପେ ଅର୍ପଣ କଲି ।

ତୋର ଚନ୍ଦରା”

ତାଙ୍କ ଶତବାର୍ଷିକୀରେ ମୋ ପରି ଜଣେ ଅକିଞ୍ଚନ ପାଖକୁ ସ୍ମରଣିକା ପାଇଁ ଲେଖା ଦେବାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ପରମ ବନ୍ଧୁ ତଥା ପଟ୍ଟଶିଷ୍ୟ ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହଙ୍କ ଆମନ୍ତ୍ରଣ ସେଇ ମହାନ ପ୍ରସ୍ତାବର ସ୍ନେହଭରା ଆଶୀର୍ବାଦର ଫଳସ୍ୱରୂପ ।

ରାମ ମଉସାଙ୍କ ଛତିଆ

ନରେନ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓରଫ୍ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଘର ଥିଲା କଟକ ଝାଙ୍ଗିରାମଙ୍ଗଳାରେ । ତାଙ୍କର ପରିବାର କଟକର ଏକ ବିଖ୍ୟାତ ନାମୀ କବିରାଜ ପରିବାର । ମୋର ଅଜା ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଛତିଆର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି । ତାଙ୍କର ତିନି ପୁଅ ଓ ଚାରି ଝିଅ । ପୁଅମାନେ ହେଲେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦ, ଚତୁର୍ଭୁଜ ନନ୍ଦ ଓ ପରମାନନ୍ଦ ନନ୍ଦ । ଝିଅମାନେ ହେଲେ ଶୁକ, ସାରୀ, ଗୌରୀ ଓ ଗୋଦାବରୀ । ଏଇ ଦୃତୀୟ ଝିଅ ଗୌରୀ ମୋର ବୋଉ ।

ସେ ସମୟରେ ବଂଶର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରଖି ପୁଅ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ବିବାହ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଛତିଆର ନନ୍ଦବଂଶ ସାଙ୍ଗରେ କଟକର କବିରାଜ ପରିବାର ସହ ବହୁତା ସ୍ଥାପନ ଭଲ ହେବ ଭାବି ମୋର ଅଜା ମୋର ମଝିଆଁ ମାଜିଁ ସାବିତ୍ରୀ ସହ ଚତୁର୍ଭୁଜ ନନ୍ଦଙ୍କର ବିବାହ କରାଇଥିଲେ । ମଝିଆଣୀ ମାଜିଁଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଭାଇ । ନାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର । ତେଣୁ ଆମେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ରାମମଉସା ବୋଲି ଡାକୁ । ମୋ ବୋଉକୁ ରାମ ମଉସା ଗୌରାନାମୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି । ମୋ ବୋଉର ଜନ୍ମ ୧୯୧୨ରେ ଓ ରାମ ମଉସାଙ୍କ ଜନ୍ମ ୧୯୧୫ରେ । ମୋ ବୋଉ ରାମ ମଉସାଙ୍କୁ ବହୁତ ସ୍ନେହ କରେ । ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଅନେକ କଥା ଆମେ ଶୁଣୁଥିଲୁ ।

ମାମୁଘର ଛତିଆ ଗାଁ ଆଜିଭଳି ନଥିଲା । ଛତିଆର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମନ୍ଦିରର ବିଶାଳ ବଟବୃକ୍ଷ ଥିବାରୁ ତାକୁ ଛତିଆ ବଟ କୁହାଯାଉଛି । ଏହାର ସେ ବେଳର ପ୍ରାକୃତିକ ଶୋଭା ମୋର ସ୍ମୃତିପଟରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରୁଛି । ମୁଁ ଓ ମୋର ଭାଇଭଉଣୀ, ନିପଟ ଜଙ୍ଗଲିଆ ସୁକିନ୍ଦା ଅତା ଗ୍ରାମରୁ ଆସିଲେ ବୋଉ ସହିତ ଅନ୍ତତଃପକ୍ଷେ ଦୁଇ ମାସ ରହୁଥିଲୁ । ଏକ ପାଖରେ ଧନିଆ ପାହାଡ଼, ମାମୁ ଘରକୁ ଲାଗି ଏକ ବିରାଟ ପୋଖରୀ, ଯାହାର ନାମ ଭଟିଆ ପୋଖରୀ, ଘର ନିକଟରେ ରୁଆ । ଏବେ ସେ ବିଶାଳ ପୋଖରୀର ଅଧାରୁ ବେଶୀ ପୋତା ହୋଇ ନ୍ୟାସନାଲ ହାଇଡ୍ରୋ ଡିଆରି କରାଯାଇଛି । ପାଖରେ ରୁଆରେ ସାରା ବର୍ଷ ପାଣି ଏକ ପାଖରେ

ପଣେ ଓ ଏକ ପାଖରେ ବାହାରି ଯାଏ । ମୋର ମୁଁ, ମାଙ୍କ, ମଉସା, ମାଉସାମାନେ ଏକ ବିଶାଳ ଖଞ୍ଜାରେ ରହୁଥିଲେ । ଗହଳିତହଳି ଆଠକାଳି ବାରମାସା ଲାଗିଥାଏ ।

ଏଇ ଛତିଆର ଦୁର୍ବାର ଆକର୍ଷଣ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କଟକ ସହରରୁ ଟାଣି ଆଣୁଥିଲା । ମୋ ବୋଉ କହେ— ରାମ ତାନ୍ତ୍ରୀ ପଢୁଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଟିକେ ଛୁଟି ପାଇଲେ ଛତିଆ ଚାଲିଆସେ । ରାମ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ହସାଇବାକୁ ବହୁତ ଭଲ ପାଏ । ଛତିଆରେ ଖରାଛୁଟିରେ ଡ୍ରାମା ହୁଏ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ରଙ୍କ ବିନା ଡ୍ରାମା ଅସମ୍ଭବ । ସେ ଭାରି ନବଜିଆ ଲୋକ ଥିଲେ । ମୋ ବୋଉ କହେ ଆମେ ଝିଅମାନେ ରାମର ସୁଆଙ୍ଗ ଦେଖୁ ହସି ହସି ଗଢ଼ିଯାଉ ।

ମୋର ବଡ଼ମାମୁ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦ ଥିଲେ ସେ କାଳର ଯୁନିୟନ୍ ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ । ସେ ଛତିଆ ମନ୍ଦିର ତିଆରି କରିବାରେ ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅଫିସ୍ ଘର ଥାଏ— ତାର ସାମନାଟି ନାଲି ସିମେଣ୍ଟର ଏକ ଚଉତରା । ସେଇଟି ହୁଏ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପେଣ୍ଡାଲ୍ । ତାର ଚାରିପାଖରେ ପଥର ବେଞ୍ଚମାନ ଥାଏ । ସେଇଠି ମାମୁଁ, ମାଉସାଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସାହି ପଡ଼ିଶାର ଲୋକ ବସନ୍ତି— ଚାଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଅଭିନୟ । ତାଙ୍କର ମନ ଭିତରର ଦୁଃଖ କଥା କାହାକୁ କହନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜେ ନ ହସି ଅନ୍ୟକୁ ହସାଇବା ପାଇଁ ଯେପରି ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ ଏ ପୃଥକୀରେ ଜନ୍ମ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ମୋ ବୋଉ ପଚାରେ— ଆରେ ରାମ, ତୁ କାହିଁକି ବାହା ହେଉନୁ ? ସେ କହନ୍ତି— ନାନୀ, ଆମ ବଂଶରେ ଗୋଟେ ରୋଗ ଅଛି । ସେ ରୋଗଟି ମୋଠି ହବାର ଅଛି । ମୁଁ ବାହାହେଲେ ସେଇ ରୋଗଟି ପୁଣି ଆମ ବଂଶକୁ ଆସିବ— ତେଣୁ ମୁଁ ଏଇ ଦୁନିଆରୁ ଯିବି ଓ ସେ ରୋଗ ମଧ୍ୟ ଯିବ । ମୋ ବୋଉ ଏଇ କଥାଟି ମୋତେ ବଡ଼ ଦୁଃଖର ସହ କହେ ।

ମଝିରେ ମୁଁ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ପଢ଼ି କିଛିଦିନ ଚାକିରି କଲା ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ ସହ ବେଶୀ ସମ୍ପର୍କ ରହିପାରି ନଥିଲା । ତାର କାରଣ ମୋର ବଦଳି ଚାକିରିରେ ବାରିପଦା, ଡେକାନାଲ, କେନ୍ଦୁଝର ଆଦି ଜାଗାରେ ରହୁଥିବାରୁ ରାମ ମାଉସାଙ୍କ ସହ ବେଶୀ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ୍ ହୋଇ ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ କଟକରେ ମହାନଦୀ ବିହାରରେ ଘର କରି ରହିଲି, ସେ ମଝିରେ ମଝିରେ ଆମ ଘରକୁ ଆସୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଆସୁଥିଲେ ତାଙ୍କର କକେଜପୁଅ ଭାଇ ପଦ୍ମନାଭ ମିଶ୍ରଙ୍କର ସୁପୁତ୍ର ଶ୍ୟାମ ସୁନ୍ଦର

ମିଶ୍ର । ଶ୍ୟାମ ମଉସା ଜଣେ ଅଧ୍ୟାପକ, ସେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଅତି ଆପଣାର । ଆଜିକାର ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜର ସଭାପତି ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ତାଙ୍କୁ ଧରି ଆମ ଘରକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ଆସୁଥିଲେ— ତାଙ୍କ ପ୍ରିୟ ଗୌରୀ ନାନୀ (ମୋ ବୋଉ)କୁ ଦେଖିବାକୁ । ମୋ ବୋଉ ଅଠାନବେ ବର୍ଷରେ ଆଖି ବୁଜିଲା । କିନ୍ତୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କଥା କହିବାରେ ତାର ପିଲାଦିନର ସୁଖ ସ୍ମୃତି ତା ଓଠରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବାର ମୁଁ ଦେଖୁଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆସିଲେ ପିଲାଦିନର ନାମରେ ମୋତେ ଡାକନ୍ତି । ଆଜି ତାଙ୍କର କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି— ‘ଆରେ ବାବାଜୀ, ତୋ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ଆଣିଛି, ପଢ଼ିବୁ । କେମିତି ଲାଗିଲା କହିବୁ ।’ କେତେବେଳେ ସେଇଟି ‘ସାହି ମହାଭାରତ’, କେତେବେଳେ ସେଇଟି ‘ମଙ୍ଗଳବାରୀଆ ସାହାତ୍ୟ ସଂସଦ’ । ତାଙ୍କରି ପ୍ରଦତ୍ତ କେତୋଟି ବହି ମୋ ମହାନଦୀ ବିହାର, ନିଜ ଘରେ ଥିବା ପାଠାଗାରରେ ଉପଲବ୍ଧ । ପାଠାଗାରଟିକୁ ଚଳାଉଛନ୍ତି ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଭାତୀ । ବୋଉ ନାଁରେ ଲାଇବ୍ରେରୀଟି ‘ଗୌରୀଦେବୀ ପାଠାଗାର’ । ସେ ପାଠାଗାର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ହେଲାବେଳକୁ ରାମ ମଉସା ଏ ଦୁନିଆରେ ନଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନରେ ମୋର ମଝିଆ ମାମୁ ଲୋଭର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ତାଙ୍କ କଟକରେ ଥିବା ଜମିରୁ କିଛି ଭାଗ ପାଇବା ପାଇଁ, ତାଙ୍କ ନାଁରେ ମକଦ୍ଦମା କଲେ । ତାଙ୍କୁ ବଡ଼ ହତସ୍ତ କଲେ । ମୁଁ ମାମୁଙ୍କୁ ବହୁବାର ଏ ମକଦ୍ଦମାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବାକୁ କହିଛି । କିନ୍ତୁ ସେ ନଛୋଡ଼ବନ୍ଦା । ତାଙ୍କର କଥା ହେଲା, ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ ଝିଅ— ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓ ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ । ଝିଅ ସମ୍ପର୍କରୁ ଭାଗ କାହିଁକି ନ ପାଇବ ? ଏଇମିତି ମଧ୍ୟ ସେ ଦେଇଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ କାଲେ ନ ଦେବେ, ଏଇ ଚିନ୍ତାରେ ମାମୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କୋର୍ଟ କଚେରୀକୁ ଟାଣିଲେ । ସେ ଜମି ଦେଲେ, ଯେଉଁ ଜମି ଉପରେ ମୋର ମାମୁପୁଅ ଭାଇ ଶ୍ରୀକାନ୍ତ ନନ୍ଦ (ଅବସରପ୍ରାପ୍ତ ଜିଲ୍ଲାଜଜ୍) ଦୁଇ ମହଲା ଘରଟିଏ କରି ଏବେ ବସବାସ କରୁଛି ।

ରାମ ମଉସାଙ୍କ ଗପଗୁଡ଼ିକ ହାସ୍ୟରସରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଦୁଃଖରେ ଭରା । ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ କଥା ଯେଉଁ ବହିଟିରେ ଲେଖିଛନ୍ତି, ତା’ର ନାମ ‘ମୋ ପୁତାତଜାର କାହାଣୀ’ । ସେଇ ବହିର ଶେଷ ପୃଷ୍ଠାରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନର ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ବ୍ୟର୍ଥତାର ଚିତ୍ର ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇଅଛି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜୀବନରେ ବହୁ ବେଉସାରେ ହାତ ଦେଇ ଅସଫଳ ହୋଇଥିଲେ । ମୁଖ ସମୟରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଏରୋଡ୍ରମ୍‌ରେ ପେଟି କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟର କାମ, ଚାଷ କାମ, ଦୋକାନ ବ୍ୟବସାୟ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପଣି କୌଣସିଥିରେ ସଫଳତା ହାସଲ କରିପାରି ନଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ଲେଖିଛନ୍ତି କିପରି ତାଙ୍କର ଶେଷ ଆଶ୍ରୟ ସାହିତ୍ୟ ସେବା ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ପୁସ୍ତକର ସମାପ୍ତି ଏହିପରି—

“ଶେଷରେ ସାହିତ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରା କରି ସଫଳତା କୁଳ ଆଡ଼େ ଆଗେଇଲି, ମନରେ ଖୁବ୍ ବିଶ୍ୱାସ ଆସିଲା ଏଥିରେ ମୁଁ ସଫଳତା ପାଇବି । ଡକ୍ଟରା କୁଳରେ ବୋଧେ ଲାଗିଯିବ । କିନ୍ତୁ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଲି ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦେଖିଲି ମୋ ଡକ୍ଟରା ଫୁଟା । ପ୍ରାଣପଣେ ଗୋଟାଏ ହାତରେ ମଙ୍ଗ ଧରି ଆଉ ହାତରେ ପାଣି କାଢ଼ିଲି । ମନରେ ଆଶା ହୋଇଥିଲା ଡକ୍ଟରା କୁଳରେ ଲାଗିଯିବ, ଆଉ ଅଳ୍ପବାଟ ବାକି । ମନ ପାପ ଛୁଇଁଲା । ଡକ୍ଟରାରେ ଏତେ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ପାଣି ପଶିଲା ଯେ ଆଶା ଭରସା କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଗଲା । କୁଳରେ ପହଞ୍ଚିବା ଆଗରୁ ଡକ୍ଟରା ବୁଡ଼ିବାଟା ସୁନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ଜାଣି ପାରୁଛି । ଏବେ ପାଣି କଢ଼ା ଛାଡ଼ିଦେଇ ମଙ୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ିଲି । ଦୁଇ ହାତ ଟେକି ମୋର ଇଷ୍ଟଦେବ ଓ ମୋର ପ୍ରିୟ ପାଠକଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ଜଣାଇଲି ।” (ମୋ ଫୁଟାଡକ୍ଟର କାହାଣୀ, ପୃ- ୨୫୫)

ଏହି ମହାନ ହାସ୍ୟରସିକ ଲେଖକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୋର ବିନମ୍ର ପ୍ରଣାମ ଜଣାଉଛି ।

ପୁରାତତ୍ତ୍ୱର ସମର୍ଥ ନାଉରୀ

ହୃଷୀକେଶ ପଣ୍ଡା

ପ୍ରାଚ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ‘ଆନନ୍ଦ’, ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ ସତ୍ତାର ଏକ ବିଶେଷ ଅବବୋଧ । ସତ୍, ଚିତ୍ ଓ ଆନନ୍ଦର ମିଳିତ ସ୍ୱରୂପ ହିଁ ‘ସଜ୍ଜିବାନନ୍ଦ ରୂପ’ । ‘ସତ୍ୟ’ର ଉପଲବ୍ଧ ହେଲେ ମିଥ୍ୟା ଜଡ଼ତା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ, ଅଜ୍ଞତାର ଅନ୍ଧକାର ଦୂରେଇ ଯାଏ । ‘ସତ୍ୟ’ର ଅବବୋଧ ଆସିଲେ ଚେତନାର ଜାଗରଣ ହୁଏ । ଚେତନାର ଜାଗରଣ ଘଟିଲେ, ଆନନ୍ଦର ଅବବୋଧ ଆସେ । ଆନନ୍ଦମୟ ଅବସ୍ଥା ହିଁ ସଜ୍ଜିବାନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ । ‘ଆନନ୍ଦ’ର ଅବବୋଧରେ ରହିବା ହିଁ ବ୍ରହ୍ମର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବା । କାରଣ ‘ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ସହୋଦର’ ।

ଆନନ୍ଦର ଅନ୍ୟ ନାମ ‘ମହାକାମନା’ । ଏହା ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନର ଅନୁଚିନ୍ତା । ଜୈନ ଧର୍ମରେ ‘ଆନନ୍ଦ’ର ଅନ୍ୟ ନାମ ‘କୈବଲ୍ୟ’ । ସେହି ଆନନ୍ଦ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ରୂପରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଅର୍ଥାତ୍ ବାଗୁବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଓଷ୍ଠର ପ୍ରତୀକ ରୂପେ ବିବେଚିତ । ତେଣୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଓଠରୁ ନିରନ୍ତର ଆନନ୍ଦର ଧାରା ଝରୁଥାଏ । ସେଠାରେ ପ୍ରସାଦ ମହାପ୍ରସାଦ ହୋଇ ଆନନ୍ଦବଜାରକୁ ଯାଏ । ଆନନ୍ଦ ବଜାରରେ ଭକ୍ତମାନେ ମହାପ୍ରସାଦ ବାଣ୍ଟିକରି ଖାଆନ୍ତି । ଆନନ୍ଦ ବାଣ୍ଟିଲେ ମଧ୍ୟ ବଢ଼େ । ତେଣୁ, ‘ଆନନ୍ଦବଜାର’ କହିବା ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ଓ ସତ୍ୟ ।

ବେଦରେ କୁହାଯାଇଛି, ‘ଆନନ୍ଦମମୃତମ୍ ଯଦ୍ ବିଭାତି’ । ମନୁଷ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଭିତରୁ ହିଁ ଜାତ ହୋଇଛି । ଆନନ୍ଦ ବାଣ୍ଟିବା ହିଁ ତାହାର ଧର୍ମ । ଆନନ୍ଦ ମାଧ୍ୟମରେ ହିଁ ମାନବ ମାଧ୍ୟବର ସ୍ୱରୂପରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୁଏ । ତେଣୁ, ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନରେ ‘ଆନନ୍ଦ’ର ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ରହିଛି । ଆନନ୍ଦ ଈଶ୍ୱରାନୁଭୂତିର ଚରମ ଅବସ୍ଥା ହୋଇଥିବାରୁ, ସନାତନ ଭାରତବର୍ଷର ଅନେକ ସାଧୁସନ୍ଥ ନିଜକୁ ‘ସନ୍ନ୍ୟାସ ବ୍ରତ ଧାରଣରେ ‘ଆନନ୍ଦ’ର ସ୍ୱରୂପରେ ନାମାକ୍ତିତ କରିଛନ୍ତି । ଯେପରି ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ,

ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ, ଶିବାନନ୍ଦ, ଚିଦାନନ୍ଦ, ପ୍ରେମାନନ୍ଦ, ଆତ୍ମାନନ୍ଦ, ବିଶ୍ୱାନନ୍ଦ, ଚିନ୍ମୟାନନ୍ଦ, ପରମାନନ୍ଦ, ହରିହରାନନ୍ଦ, ଯୋଗାନନ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନରେ ସର୍ଜନଶୀଳ ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଆନନ୍ଦର ଅନେକ୍ଷଣ ହୋଇଛି । ଆଳଂକାରିକ ‘ମମ୍ମଟ’ ଏହାକୁ ‘ଆନନ୍ଦବାଦ’ ନାମରେ ନାମିତ କରିଛନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟରସ ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦ୍ୱାରା ଆନନ୍ଦ ସୃଷ୍ଟିର ପ୍ରୟାସ ହୋଇଛି ।

ସେହିପରି ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଓ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟରସର ଜଣେ ଅନନ୍ୟ ସ୍ରଷ୍ଟା ଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଜଟିଳତାକୁ ଫୁଟକାରରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ ଯିଏ ଆନନ୍ଦ ବାଣ୍ଟି ଦେଉଥିଲେ ସେ ଯଥାର୍ଥରେ ଥିଲେ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ । ତାଙ୍କର ପାଠ ପଢ଼ିଥିବା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ନିଜକୁ ପରିଚିତ କରାଇଥିଲେ ହାସ୍ୟ ବ୍ୟଙ୍ଗର ସ୍ରଷ୍ଟା ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ଭାବରେ ।

ତାଙ୍କ ରସସିକ୍ତ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଧର୍ମୀ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକର ମୁଁ ଥିଲି ଜଣେ ମୁଗ୍ଧ ପାଠକ । ତେବେ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗର ଛାତ୍ର, ଗାବେଷକ, ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବରେ ତାଙ୍କ ଭାବ ଜଗତର ଗଭୀର ଭାବରେ ନିକଟତର ହୋଇଥିଲି ମୁଁ ।

ତାଙ୍କର ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର (୧୯୫୩), ସାହି ମହାଭାରତ (୧୯୫୯), ହେରେଷା (୧୯୫୯), ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ (୧୯୫୯), ବିଦୁଷକ (୧୯୬୩), ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ (୧୯୬୩), ହସକୁରା (୧୯୬୨), ବୃହତ୍ ଭାଷ୍ଟ (୧୯୬୭), ଭୋର୍ (୧୯୮୦), ଗମାର୍ (୧୯୮୨), ନିଦା ବେହେଲ (୧୯୮୩), ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ (୧୯୮୩), ନବଜିଆ (୧୯୮୩), ସାହିତ୍ୟ ବଛାବଛି (୧୯୮୩), ମସୁରା (୧୯୮୪), ଗାପୁରିଆ (୧୯୮୫), ମୁରୁକୁନ୍ଦିଆ (୧୯୯୦), ଖୁଲିଖୁଲିଆ (୧୯୯୩), ଓଡ଼ିଶାର ସିନ୍ ବୋଲର୍ (୧୯୯୩) ପ୍ରଭୃତି ଗଳ୍ପ ପୁସ୍ତକ ଓଡ଼ିଆ ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟକୁ ବହୁଭାବରେ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିଛି । ଏପରିକି ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟ କବିତାଗ୍ରନ୍ଥ ‘ନିଳଠା କବି’ (୧୯୫୫) ଏବଂ ନାଟକ ‘କଲିକତି ଚେକ’ ମଧ୍ୟ ପାଠକ ଓ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଆନନ୍ଦ ଓ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଭରି ଦେଇଛି ।

ତେବେ, ଏସବୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସୌଖ୍ୟ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ମୋ ଜୀବନର ସବୁଠାରୁ ମହାର୍ଦ୍ଦ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ । ୧୯୮୦ ମସିହାଠାରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାରସ୍ବତ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କ ବେଶ୍ ଜଡ଼ିତ ଓ ଗଭୀରତର ହୋଇଥିଲା ।

୧୯୭୭ ରୁ ୧୯୮୦ ଯାଏଁ ବାଲେଶ୍ବରରେ ମୁଁ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିଲି । ୧୯୮୦ରେ ସର୍ବଭାରତୀୟ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କଟକ ଆକାଶବାଣୀରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ତେବେ, ଅଧ୍ୟାପନା ଛାଡ଼ି ଆସିବି କି ନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ମାନସିକ ଦ୍ବନ୍ଦ୍ବରେ ଥିଲି । ଏ ଦିଗରେ ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଓ ଦିଗ୍ଦର୍ଶନ ମୋତେ ଆକାଶବାଣୀକୁ ଆସିବାକୁ ଅନୁପ୍ରେରିତ କଲା ସେ ଦୁଇଜଣ ଥିଲେ ବରେଣ୍ୟ ଡଃ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଓ ଶିକ୍ଷକଗୌରବ ବନମାଳୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ।

ମହତାବ୍‌ଜୀ କହିଲେ, ‘ରାଜ୍ୟରେ ମୁଁ ଆକାଶବାଣୀ କାହାପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲି, ଖାଲି କ’ଣ ଅଣ ଓଡ଼ିଆ ଲୋକ ରହିବେ ? ତୁମ ଭଳି କବି ସାହିତ୍ୟିକ ଯୋଗ ନ ଦେଲେ କ’ଣ ଚଳିବ ? ତୁରନ୍ତ ଆସି ଯୋଗ ଦିଅ ।’

ଦୁଇଜଣ ଯାକ ମୋର ଆଦର୍ଶ ଓ ଦିଗ୍ଦର୍ଶକ । ସେମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ମାନି ମୁଁ କଟକ ଆକାଶବାଣୀରେ ଆସି ୧୯୮୦ରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳାରେ ଥିବା ବନମାଳୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନିମ୍ନ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷକ ସଂଘ ଅଫିସ୍‌ରେ ରହିଲି । ତିନିବର୍ଷ ପରେ ସସ୍ଥାପକ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବାରୁ ସଂଘ ଅଫିସ୍ ଛାଡ଼ି ମୋତେ ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳାରେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଭଡ଼ାଘର ଖୋଜି ଯିବାକୁ ହେଲା । ତେବେ ୨୦୦୨ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳାରେ ହିଁ ରହୁଥିଲି ।

ସଂଯୋଗ କ୍ରମେ କଟକର ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳାରେ ଥିଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ନିଜସ୍ବ ପୈତୃକ ବାସସ୍ଥାନ । ୧୯୧୫ ମସିହା ଜୁନ୍ ମହିଲାରେ ପିତା ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର ଓ ମାତା ସୁଭଦ୍ରା ଦେବୀଙ୍କ ଔରସରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓରଫ୍ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ପୁଣି, ପାଖ ପିଠାପୁର ରାସ୍ତା ପାଖରେ ଥିଲା ‘ଡଗର ପ୍ରେସ୍’ । ଯେଉଁ ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରଥମେ ସହ ସମ୍ପାଦକ ଓ ପରେ ସମ୍ପାଦକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ସୌଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ, ମୁଁ ଡଗର ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ର ଥିଲାବେଳେ ୧୯୭୦ ମସିହାରେ ମୋର ପ୍ରଥମ ଗଳ୍ପ ‘କଣ୍ଠକାର’ ଏହି ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାରେ ହିଁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ପରେ, ‘ପ୍ରେମ ଏକ ନଦୀର ନାମ’ ଓ ‘ସେଇ ଆଖି’ ଆଦି ଗଳ୍ପ

ତଗରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଫକୀରମୋହନ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ବାଲେଶ୍ଵରରେ ମୁଁ ଛାତ୍ର ଥିବା ବେଳେ ରାଜ୍ୟସ୍ତରୀୟ ଗଛ ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇଥିବା ମୋର ଗଛ ‘ସେଇଆଖି’ ଅଧ୍ୟାପକ ମୋହନଲାଲ୍ ସାହୁ ତଗରରେ ନେଇ ଛପାଇଥିଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ ମୋହନଲାଲ୍ ସାହୁ କଟକରେ ପାଠ ପଢ଼ିବା ବେଳେ ତଗରରେ ସହ ସମ୍ପାଦକ ଭାବରେ କିଛିଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଯଦିଓ ତଗରରେ ପୂର୍ବରୁ ମୋର ଲେଖାମାନ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଆସୁଥିଲା, ମାତ୍ର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାକ୍ଷାତର ସୁଯୋଗ ଘଟି ନଥିଲା ।

ଆକାଶବାଣୀ କଟକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଯୋଗ ଦେବା ପରେ ମୁଁ ଏକାଧିକ୍ରମେ କୋଡ଼ିଏ ବର୍ଷରୁ ଉତ୍କଳ ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳାରେ ରହିଲି । ପ୍ରଥମ ତିନିବର୍ଷ ଥିଲା ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳା ନିର୍ମୁଖ୍ୟମାନ ଶିକ୍ଷକ ସଂଘରେ ମୋର ରହଣି । ଶିକ୍ଷକଗୌରବ ବନମାଳୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ରହୁଥିଲେ ସେଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ସଭାପତି ଭାବରେ । ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ମୋତେ ପୁତ୍ରବତ୍ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜେଜେଙ୍କ ନାମ ଥିଲା ହୃଷୀକେଶ ପଣ୍ଡା । ସେ ଥିଲେ ମୋର ଅନ୍ୟତମ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶକ । ଶିକ୍ଷକସଂଘର ରାଜ୍ୟସ୍ତରୀୟ ସମାବେଶ ମାନଙ୍କୁ ସେ ମୋତେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଉଥିଲେ । ମଞ୍ଚରେ ଅତିଥି କରି ବସାଉଥିଲେ ।

ଶିକ୍ଷକ ସଂଘ ଅଫିସରୁ ବାହାରି ଭଗତପୁର ଛକ ଦେଇ ପିଠାପୁର ରାସ୍ତାରେ ହରିପୁର ଦେଇ ବକସି ବଜାରକୁ ବାହାରୁଥିଲି । ସେଠାରୁ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଭବନ ‘ସମାଜ ଅଫିସ୍’ ସମ୍ମୁଖ ରାସ୍ତା ଦେଇ କ୍ୟାଣ୍ଟନମେଣ୍ଟ ରୋଡ଼ରେ ଥିବା ‘ଆକାଶବାଣୀ’ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟରେ ପହଞ୍ଚୁଥିଲି । ଏଇଟା ଥିଲା ମୋର ଦୈନନ୍ଦିନ ଯିବା ଆସିବାର ରାସ୍ତା । ମୋ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ଯାତ୍ରା ପଥରେ ଓ ପାର୍ଶ୍ଵବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳରେ ରହୁଥିଲେ ବହୁ ପ୍ରତିଭାବାନ୍ ଉତ୍କଳ ଜ୍ୟୋତିଷ । ଯେଉଁମାନେ ମୋ ସାରସ୍ଵତ ଜୀବନର ଛାୟାପଥରେ ନିଜ ନିଜ ଦ୍ୟୁତିରେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ କରୁଥିଲେ ଛାୟାମଣ୍ଡଳକୁ । ସେହିମାନଙ୍କ ଦାସ୍ତ ଓ ଦ୍ୟୁତିରେ ମୁଁ ଉଦାସ୍ତ ହେବାକୁ ସେମାନଙ୍କ ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ସୌଖ୍ୟର ସୌଭାଗ୍ୟ ଲଭୁଥିଲି ସମୟ ସୁଯୋଗ ମୁତାବକ ।

ଝାଞ୍ଜିରୀମଙ୍ଗଳା ଶିକ୍ଷକ ସଂଘରେ ତ ରହୁଥିଲେ ତା’ର ପ୍ରାଣପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଶିକ୍ଷକଗୌରବ ବନମାଳୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ । ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ରହୁଥିଲେ ଖ୍ୟାତନାମା ଔପନ୍ୟାସିକ କାହ୍ନୁ ଚରଣ ମହାନ୍ତି । ବାମ୍ଫି ସାହିରେ ରହୁଥିଲେ ଦାର୍ଶନିକ ବାଗ୍ମୀ ହୃଦାନନ୍ଦ ରାୟ,

ମୋର ପ୍ରାକ୍ତନ ପ୍ରିୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ୟାମାପ୍ରସନ୍ନ ମିଶ୍ର, ତେଲେଙ୍ଗା ବଜାର ରଘୁନାଥ ମନ୍ଦିର ପରିସରରେ ‘ଦୁର୍ମୁଖ’ ସମ୍ପାଦକ, ପ୍ରଚଣ୍ଡ ବକ୍ତା ପଣ୍ଡିତ ଅଭ୍ୟୁତାନନ୍ଦ କର । ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳାରେ ରହୁଥିଲେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଲେଖକ ନବ କିଶୋର ରାଜ । ଭଗତପୁର ଛକ ତେଜଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାନ ଭାଇ ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ମିଶ୍ରଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ । ଚିକିଏ ଆଗକୁ ମାଡ଼ିଗଲେ ଡଗର ପ୍ରେସ୍— ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା ନିଳୟ । ବାଁ ପାଖ ମୋଡ଼ ରାସ୍ତା ଛୁଇଁଲେ ‘କୁକୁରିଆପଦା’ । ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ପ୍ରଫେସର ଡଃ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ବାସଗୃହ । ଆଉ ଡାହାଣ ପାଖକୁ ବୁଲିଗଲେ ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ କବି କାଳିନ୍ଦୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କର ପିଠାପୁରସ୍ଥ ‘ସ୍ୱପ୍ନପୁରୀ’ । ଏମାନଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ବିଦ୍ୟା ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋତେ ମିଳୁଥିଲା ।

ଯିବା ଆସିବା ରାସ୍ତାରେ ସମୟ ସୁଯୋଗ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଭେଟୁଥିଲି । ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଆଳାପର ଦୁର୍ଲଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସାଉଁଟୁ ଥିଲି । ଅନେକ ସମୟରେ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ସମାବେଶ ଓ ସଭାକୁ ସାଥରେ ଅତିଥି ମଞ୍ଚକୁ ଯିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳୁଥିଲା । ପୁଣି, ଆକାଶବାଣୀର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଗସ୍ତର ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟ ଆସୁଥିଲା । ସେହି ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳାରେ ଥିଲା ରାଜକିଶୋର ରାଜଙ୍କ ‘ନୀଳଶୈଳ’ର କେନ୍ଦ୍ରୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ । ନିତ୍ୟ ନିୟମିତ ସେଠାରେ ସଭା ସମିତି କବିତା ପାଠୋତ୍ସବ ଆଦି ଆୟୋଜିତ ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ସେ ସବୁରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲି । ନୀଳଶୈଳର ଆଦର୍ଶରେ ମୁଁ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲି । ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ସାହିତ୍ୟ ସଂସ୍କୃତି ଓ ସମାଜ ସେବାର ବିକାଶ ପାଇଁ ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ବାଲିଆପାଳଠାରେ ନୀଳଶୈଳର ଏକ ଶାଖା ୧୯୭୬ରେ ମୁଁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ତେଣୁ ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳାରେ ରହିବା ପରେ ନୀଳଶୈଳର କାର୍ଯ୍ୟଧାରା ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ମୁଁ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି ।

ପିଠାପୁର ଛକର ବାମ ପଟେ ପ୍ରଫେସର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ଘର ସାମନା ଗଳିରେ ବରିଷ୍ଠ ଆଡ଼ଭୋକେଟ୍, ସାହିତ୍ୟିକ, ପରେ ସାଂସଦ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପଣ୍ଡାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୀଳଚକ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଥିଲା । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ, ସାରସ୍ୱତ ଆଲୋଚନା ଚକ୍ର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା । ଯେଉଁଥିରେ ଅନେକଥର ଯୋଗ ଦେବାର ଆମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇଛି ।

ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳା ପ୍ରାଥମିକ ସ୍କୁଲରେ ମୋର କନ୍ୟାମାନେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଥିଲେ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ ବଟକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱାଇଁ । ସେହି ସ୍କୁଲରେ ‘ଧୂବତାରା’

ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଥିଲେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଆକାଶବାଣୀର ପ୍ରଯୋଜକ ନଦୀୟାବିହାରୀ ମହାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଘର ଥିଲା ତଳ ତେଲେଙ୍ଗା ବଜାର । ସେହି ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ‘ଧ୍ରୁବତାରା’ର ଅଧିକାଂଶ ଅଧିବେଶନ ହେଉଥିଲା ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳା ପ୍ରାଜ୍ଞମେରୀ ସ୍କୁଲରେ । ସେଥିରେ ନଦୀୟାବାରୁ (ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ)ଙ୍କ ସହ ସ୍ଥାନୀୟ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଧ୍ରୁବ ଚରଣ ସାହୁ, ରବି ରାଜ, ତପନ ମିତ୍ର, ତାନ୍ତ୍ର ଯୋଗମାୟା ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ସହ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନିୟମିତ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲି ।

ହେଲେ, ଏସବୁ ଭିତରେ ସର୍ବାଧିକ ସମୟ କଟୁଥିଲା ପିଠାପୁର ଡଗର ପ୍ରେସରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ । ଅନେକ ସମୟରେ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା ଭିତରେ ସେ ମଜା ମଜା କଥା କହୁଥିଲେ, ନୂଆ ନୂଆ ଗପ ଶୁଣାଉଥିଲେ । ‘ଡଗର’ରେ ନିୟମିତ ଲେଖୁଥିବା ‘ନାଗବଜା’ ଆଦି କବିତା ପଢ଼ାଉଥିଲେ । ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ବିଚିତ୍ର ଅନୁଭୂତି ବାଣ୍ଟୁଥିଲେ । ସରଳ ଶବ୍ଦ, ସରଳ ଭାଷା କହିବା ଏବଂ ଲେଖାର ଭାଷା ଓ ଢଙ୍ଗ ଏକାପରି । କଥା କଥାରେ ବ୍ୟଞ୍ଜନା କରି ହାସ ପରିହାସ ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରୁଥିଲେ । ପରିବେଶକୁ ଲଘୁ ରସରେ ରସାଣିତ କରି ଦେଉଥିଲେ ।

ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ହାସ୍ୟରସର ଜନକ ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ । ଅବଶ୍ୟ, ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଆଠଗଡ଼ରେ ଜନ୍ମିତ ରାଜକବି ଯଦୁମଣି ହାସ୍ୟ କବି ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କରିଥିଲେ । କବି ଯଦୁମଣି ଆଠଗଡ଼ ଛାଡ଼ି ପରେ ନୟାଗଡ଼ଠାରେ ଜୀବନଯାପନ କରିଥିଲେ । ଯଦୁମଣିଙ୍କ ହାସ୍ୟ କବିତା ଲୋକମୁଖରେ ବିଶେଷ ପ୍ରସାରିତ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର, ବ୍ୟାସକବି ଫକୀରମୋହନ ତାଙ୍କ ଗଛ ଉପନ୍ୟାସ ଆଦିରେ ବୌଦ୍ଧିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ହାସ୍ୟରସର ଅବତାରଣା କରି ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି ।

ହାସ୍ୟରସର ଦୁଇଟି ଧାରା, ଗୋଟିଏ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟରସ ଓ ଅନ୍ୟଟି ବୌଦ୍ଧିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନା । ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିର୍ମଳ ହାସ୍ୟରସର ଧାରାଦେଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟକୁ ସମୃଦ୍ଧ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ତଥାପି ବ୍ୟଞ୍ଜନାର ଆଶ୍ରୟ ମଧ୍ୟ ନେଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗଛଗୁଡ଼ିକରେ ନିର୍ମଳ ଲଘୁ ହାସ୍ୟରସର ପ୍ଲାବନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଏକ କରୁଣ ବିୟୋଗାନ୍ତକ ଅନ୍ତରାଣ ଧାରା ତା’ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଛି । ଯାହାର ମୂଳଉତ୍ସ ମାନବୀୟ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେକୃପିୟରଙ୍କ ନାଟକର ସେହି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଲୋକପ୍ରିୟ ସଂଳାପ କଥା ମନେପଡ଼େ—

"We are humen, tragically humen"

ଆକାଶବାଣୀରେ ଲଘୁ ଆଲୋଚନା, ସାହିତ୍ୟ ବିଭାଗ ଓ 'ଚହଟଚମ୍ପା' କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅନେକ ଥର ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ମୁଁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିଛି । ବିଶେଷ ସାକ୍ଷାତକାର ମଧ୍ୟ ନେଇଛି ।

ତେବେ, କଟକ ଆକାଶବାଣୀରେ ସୁଚନା ମୁହଁନା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ 'ପ୍ରଭାତ ପରିକ୍ରମା', କବିତାବୃତ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ 'ମଂଜରୀ', ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସମସ୍ୟା ଓ ସମାଧାନ ଭିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ 'ଜନମଞ୍ଚ' ଓ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଜିଜ୍ଞାସାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ 'ମାନନୀୟେଷୁ', 'ସାହିତ୍ୟ କୌମୁଦି' ମୁଁ ପ୍ରଥମ କରି ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି । ମାନନୀୟେଷୁ ଖୁବ୍ ଲୋକପ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ । ବହୁ ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପ୍ରତିଭାଧରମାନଙ୍କର ଜୀବନର ଜୀବନ୍ତ ଆଲୋଚ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ବକ୍ତବ୍ୟରେ ତାହା ରେକର୍ଡ ହୋଇ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଛି । ସେଗୁଡ଼ିକ ଜୀବନର ଜୀବନ୍ତ ଦସ୍ତାବିଜ, ଯାହା ଆକାଶବାଣୀର ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ମୂଲ୍ୟ ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ । ଆକାଶବାଣୀର ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସଂଗ୍ରହାଳୟର ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସୁରକ୍ଷିତ ରହିଛି ।

ଅନେକ ଇତିହାସ, ଅନେକ ସାହିତ୍ୟ, ଦର୍ଶନ, ଜୀବନାନୁଭୂତିର ବ୍ୟକ୍ତ ପରିଭାଷାରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ସମୟ, ସମାଜ ଓ ଜୀବନ ପାଇଁ ବିଶେଷ ଉପାଦେୟ । ମୋର ଦୀର୍ଘ ୩୩ ବର୍ଷର ବୃତ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ କେବଳ କଟକ କେନ୍ଦ୍ର ନୁହେଁ, ଜୟପୁର, ଭବାନୀପାଟଣା, ସମ୍ବଲପୁର, ବ୍ରହ୍ମପୁର କେନ୍ଦ୍ରରେ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ବିଖ୍ୟାତ କବି, ଲେଖକ, କଳାକାର, ସ୍ବାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ, ସମାଜ ସେବୀ, ରାଜନେତା, ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାବିତ୍, ବୁଦ୍ଧିଜୀବୀ ମାନଙ୍କର 'ମାନନୀୟେଷୁ' ସାକ୍ଷାତକାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର କରିଛି । ତେବେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଟକର ଇତିହାସ ଅନ୍ୟ । କାରଣ, କଟକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଏହି 'ମାନନୀୟେଷୁ' କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରି ସାକ୍ଷାତକାରର ରେକର୍ଡ କରାଇ ପ୍ରଚାର କରିଛି ଓ ଆକାଶବାଣୀର ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସାଜତିବାର ପ୍ରୟତ୍ନ କରିଛି, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅଛନ୍ତି ହରେକୃଷ୍ଣ ମହାତାବ, ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟ, ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦ୍ବିବେଦୀ, ଚିନ୍ତାମଣି ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥୀ, ଡକ୍ଟର ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶ, ଗୌରୀ କୁମାର ବ୍ରହ୍ମା, କିଶୋରୀ ଚରଣ ଦାସ, ନ୍ୟାୟମୂର୍ତ୍ତି ନବକୁମାର ଦାଶ, ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ, ଶତ୍ରୁଘ୍ନନାଥ, ବୈଦ୍ୟନାଥ ମିଶ୍ର, ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଫତୁରାନନ୍ଦ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ରଥ, ମହାପାତ୍ର ନୀଳମଣି ସାହୁ, ହୃଦାନନ୍ଦ ରାୟ, ସାତକର୍ତ୍ତି

ହୋତା, ରାଜେନ୍ଦ୍ର କିଶୋର ପଣ୍ଡା, ସୀତାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର, ରମାକାନ୍ତ ରଥ, ରବୀନ୍ଦ୍ରମୋହନ ସେନାପତି, ବାଳକୃଷ୍ଣ ଦାଶ, ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର, ନଦୀୟା ବିହାରୀ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଭଳି ବର୍ଷାୟାନ ଲେଖକ, କବି, ସାହିତ୍ୟିକ କଳାକାର ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ମାନନୀୟେଷୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଆଳାପ ଥିଲା ଅନନ୍ୟ । ସାକ୍ଷାତକାର ନେବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ଅନେକ ଲେଖା ମୁଁ ପାଠ କରିଥିଲି । ତେବେ, ସବୁଠାରୁ ଉପାଦେୟ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଜୀବନୀ ‘ମୋ ପୁରାତତ୍ତ୍ୱାର କାହାଣୀ’ ।

ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରତିଟି ସଫଳ ଓ ଅସଫଳ ଅନନ୍ୟ ଅନୁଭୂତିକୁ ଏଥିରେ ସେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ତଥାପି, ଅନେକ ଅଲିଖିତ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଘଟଣା ଓ ଅନୁଭୂତିକୁ ସେ ସେଦିନ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶ୍ରୋତାଙ୍କ ଆଗରେ ମାନନୀୟେଷୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ମାଧ୍ୟମରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ । ହସି ହସି କହିଯାଉଥିଲେ ଦରଦୀ ମରମୀ ହୃଦୟର ସକରୁଣ ଭାଷା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଥିଲେ ‘ମାନନୀୟେଷୁ’ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଜଣେ ବିଦଗ୍ଧ ସଚେତନ ଶ୍ରୋତା । ଆପଣା ଜଙ୍ଗରେ ମନର କଥା ସେ ଲେଖିବସୁଥିଲେ । ତା ୨୩.୧୨. ୧୯୮୯ରେ ସେ ଏକ ଚିଠିରେ ମୋତେ ଲେଖିଥିଲେ—

ପ୍ରିୟ ହୃଷୀକେଶ ବାବୁ,

ଗତ ତା ୨୨ରିଖ ଦିନର ମାନନୀୟେଷୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଅପୂର୍ବ ସଫଳତା ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ବର୍ଷେକାଳ ଅବିରାମ ବଧେଇ ଦେଲେ ହେଁ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁ ବୋଲି ମନରେ ଭାବୁଛି । ଯେଉଁ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ବାଞ୍ଛିଲ ସେ ଯେ ଜଣେ ବର୍ଷାୟାନ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତି ଏଥିରେ କାହାର ଦ୍ୱିମତ ନାହିଁ । ତାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୧୦ ବର୍ଷ ସାନ ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ପନ୍ନ ମହାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଏକାବେଳକେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇ ଆସୁଥିବା ବେଳେ ସେ ଯେ ମାନସିକ ତଥା ଦୈହିକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଅପୂର୍ବ ରଖି ପାରିଛନ୍ତି, ଏହା କମ୍ ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ । ଏହି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଠାରୁ ଆପଣ ଯେ ପ୍ରାୟ ଅଧଘଣ୍ଟା ସମୟ ପ୍ରାୟ ଚୋରାଇ ଆଣିଲେ ତାହା ଆପଣଙ୍କ ପାରିଲାପଣର ବେଶ୍ ପରିଚୟ ଦେଇଛି । ଆପଣ ଯଦି ଆଉ ବର୍ଷେ ଯାଏ ନିପାରିଲାପଣ ଦେଖାନ୍ତି ତେବେ ତାହା ଏହି ପାରିଲାପଣ ଭିତରେ ହଜମ୍ ହୋଇଯିବ । ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ତା’ ଠାରୁ ଯାହା ଯାହା ଦୋହନ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ପାନକରି ମୋ ପରି ସମସ୍ତ ଶ୍ରୋତା ପରିପୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିବେ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । x x x ଆପଣଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ

କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଗୁଡ଼ିକ ଆହୁରି ଉପାଦେୟ ହୋଇ ଉଠିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଏକତ୍ର କରି ରଖନ୍ତୁ, କୌଣସି ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା ଏହାକୁ ନିଶ୍ଚୟ ପୁସ୍ତକ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରିବେ । ବହିଟିର ନାମ ମଧ୍ୟ ହୋଇଯିବ ‘ମାନନୀୟେଷୁ’ । ଆସନ୍ତା ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ଆପଣଙ୍କର ଉତ୍କଳତର କୃତିତ୍ବ ଦେଖିବା ଲାଗି ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ହୋଇ ରହିଲି ।

ଆପଣଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଶୁଭେଚ୍ଛା

ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଥିଲେ ଭାରି ଦରଦୀ ମରମୀ ମଣିଷଟିଏ । ଅନ୍ୟର ଗୁଣକୁ ଖୁବ୍ ଆଦର କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତିଭାବାନମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିଲେ । ତା ୨୦.୦୩.୧୯୯୧ରେ ଆକାଶବାଣୀ ଠିକଣାରେ ମୋ ପାଖକୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲେ । ସେଥିରୁ ଅନ୍ୟର ପ୍ରତିଭା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କେତେ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା ତାହା ଠିକ୍ ବୁଝିହେବ । ହୃଷୀବାବୁ,

ଆପଣଙ୍କ କେନ୍ଦ୍ର ‘ମାନନୀୟେଷୁ’ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୁଚିକର ଏବଂ ଆକର୍ଷଣୀୟ ହେଉଛି । ଏହି ବିଭାଗରେ ଥରେ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ବୟସ୍କମାନଙ୍କର ଠିକଣା ଦେବାଲାଗି ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କରାଯାଇଥିଲା । କାରଣ, ସମସ୍ତ ମାନନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ଓ ଠିକଣା ଜାଣିପାରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ହୁ ହୁ ହୁ ମୁଁ ଜଣକ ବିଷୟରେ ଲେଖୁଛି । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ଜୟକୃଷ୍ଣ ମହାନ୍ତି ଏମ୍.ଡି. (ନ୍ୟୁଜିଲ୍ୟାଣ୍ଡ) ।

ତକ୍କର ପରିଜ୍ଞାଙ୍କ ପରି ସେ ଜଣେ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଖ୍ୟାତିସମ୍ପନ୍ନ ତାନ୍ତ୍ରୀ । ତାନ୍ତ୍ରୀ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ସେ ବହୁ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ତଥ୍ୟ ସବୁ ଦାନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଅନେକ ତଥ୍ୟ ତାନ୍ତ୍ରୀ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ପୁରସ୍କାର (ଓନ୍‌ଥ୍ରପ୍ ଆର୍ଡ଼ର୍) ଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଚାର ସମିତିର ଜଣେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଭ୍ୟ । କେବଳ ତାନ୍ତ୍ରୀ ଶାସ୍ତ୍ର ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଜଣେ ଲବ୍ଧପ୍ରତିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି । ତାଙ୍କର ‘ବୋଇତ ଯାତ୍ରୀ’ ପୁସ୍ତକ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାର ଲାଭ କରିଅଛି ।

ଆମ୍ଭପ୍ରଚାରକୁ ସେ ଘୃଣା କରନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ଖୋଜି ପାଇବା ବଡ଼ କଷ୍ଟକର । ଶୀର୍ଷ ସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ସୁପରିଚିତ । ଭାରତର ଅନେକ ମେଡିକାଲ କଲେଜରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ସେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରି କଟକର ଦୋଳମୁଣ୍ଡେଇସ୍ଥିତ ନିଜ

ବାସଭବନରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନୀ ସଂଗ୍ରହ ନ କଲେ ହୁଏତ ତାଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ଦିନରେ ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଆପଣଙ୍କର ଆଉ ବିଶେଷ କିଛି ଜାଣିବାକୁ ଥିଲେ, ମୁଁ ସେସବୁ ଅତି ଆନନ୍ଦରେ ଯୋଗାଇ ଦେବି ।

ଉତ୍ତର ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ରହିଲି ।

ଆପଣଙ୍କର ବିଶ୍ୱସ୍ତ

ଫତୁରାନନ୍ଦ

ବାସ୍ତବରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ କେବଳ ହାସ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗର ସ୍ରଷ୍ଟା ନଥିଲେ, ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଦରଦୀ ମରମୀ ପ୍ରେମୀ ମଣିଷ । ଭାରି ସରଳ, ନିଷ୍ପପଟ । ଜୀବନର ଯାବତୀୟ ହଳାହଳକୁ ପିଇ ପିଇ ସେ ଅମୃତ ବାଣ୍ଟୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିକରେ ।

ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଂସ୍କୃତିର ପ୍ରସାର ଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ହାସ୍ୟରସ ମାଧ୍ୟମରେ ସାହିତ୍ୟକୁ ରସାଳ କରିବା ଥିଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସିମିତି’ ଗଠନ କରିଥିଲେ । କାନ୍ତକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତଙ୍କ ନାମରେ ‘କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର’ ପ୍ରଚଳନ କରାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜୀବନକୁ ସେ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗା ସହିତ ତୁଳନା କରି ଆତ୍ମଜୀବନୀର ନାମକରଣ କରିଛନ୍ତି ‘ମୋ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର କାହାଣୀ’ ।

ମାତ୍ର, ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାର ସେ ସମର୍ଥ ନାଉରୀ ହୋଇ ଫୁଟାଡ଼ଙ୍ଗାକୁ କୁଳରେ ଲଗାଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ସମୟର ଉତ୍ତାଳ ସମୁଦ୍ରକୁ ସହଜରେ ପାରି ହୋଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ଏଇଟା ହିଁ ତାଙ୍କର ସବୁଠୁ ବଡ଼ ପାରିଲାପଣ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଆଜିବି ପ୍ରଣାମ୍ୟ, ଚିରକାଳ ନମସ୍ୟା ହୋଇ ରହିବେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା

ଶ୍ରୀଚରଣ ମହାନ୍ତି

ପ୍ରଗତି ଉତ୍କଳ ସଂଘ, ରାଉରକେଲାର ଏକ ପୁରାତନ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ଏହାର ଉତ୍କଳ ଦିବସ ଓ ମଧୁସୂଦନ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳନ ଅବସରରେ ତା ୧.୪.୧୯୮୫ରିଖରେ ସେ ସମୟର ଉଞ୍ଜିଉଦନ ପଡ଼ିଆରେ ଏକ ବିରାଟ ସଭାର ଆୟୋଜନ କରାଯାଇ ଥାଏ । ସେ ବର୍ଷ ଏ ସଭାରେ ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ ମୁଖ୍ୟବକ୍ତା ଭାବରେ ଯୋଗଦାନ କରିଥାନ୍ତି ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପ୍ରଦାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇଥାଏ ।

ସେହିବର୍ଷ ଜାନୁୟାରୀ ମାସର ଶେଷ ଭାଗରେ ରାଧୁ ମିଶ୍ର, ପ୍ରଦୀପ୍ତ ମହାପାତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବନ୍ଧୁ ସ୍ଥିର କଲେ ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ରାଉରକେଲାବାସୀଙ୍କ ତରଫରୁ ଏକ ବିରାଟ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପ୍ରଦାନ କରାଯିବ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେମାନେ କଟକ ଯାଇ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କଲୁ ।

ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କଥାବାର୍ତ୍ତା ପରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯିବ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିକଠାରୁ ଲେଖା ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ ପତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଗଲା ତଥା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ଅନୁରୋଧ ବି କରାଗଲା । ଫତୁଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧାଲୁମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏକ ନୂଆ ଉତ୍ସାହର ଦେଉ ହାବୁକା ମାରିଲା । ରାଉରକେଲାର ବିଶିଷ୍ଟ ସଂସ୍କୃତଲେଖକ ପଣ୍ଡିତ ଦିଗମ୍ବର ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଆଧାର କରି ମୋହମୁଦଗରର ପ୍ୟାରୋଡ଼ି ପାଇଁ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ଚାପ ଦିଆଗଲା । ସେହି କ୍ରମରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅଭିନନ୍ଦନ ଓ ମାନପତ୍ର ସଂଗ୍ରହ ହେଲା । ଡକ୍ଟର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାଶଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବହୁ ବରିଷ୍ଠ ଓ ନବୀନମାନଙ୍କଠାରୁ ସେମାନେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କିପରି ଜାଣନ୍ତି ସେହି କ୍ରମରେ ଲେଖା ବି ଆହ୍ୱାନ କରାଗଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଓ ବହୁ ବରିଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତିକଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ କ୍ରମରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ

ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଗିରିଜାଭୂଷଣ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲେଖା ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଲେଖାର ସ୍ମୃତି ରୋମାନ୍ତନ କରି ୧୧/୧୨ ଜଣ ବି ଲେଖା ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ଓଡ଼ିଆ ପତ୍ରିକା ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ‘ଡଗର’ ହିଁ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖକମାନଙ୍କଠାରୁ ‘ମୁଁ କାହିଁକି ଲେଖେ’ କ୍ରମରେ ରଚନା ସଂଗ୍ରହ କରି ମାସିକ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ପ୍ରଥମ ଲେଖା ଲେଖୁଥିଲେ ଡକ୍ଟର ମାୟାଧର ମାନସିଂହ । ଏହି କ୍ରମରେ ବହୁ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକ ଡଗର ପତ୍ରିକାରେ ଏହି ଧାରାରେ ଲେଖା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

ସେ ସମସ୍ତ ଲେଖାକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଡକ୍ଟର ବିଜୟାନନ୍ଦ ସିଂହ ସମ୍ପାଦନା କରି ଏକ ସଂକଳନ କରିଥିଲେ । ତା ପରେ ଡକ୍ଟର ସିଂହ ନିଜେ ବହୁ ଲେଖକଙ୍କର ଠାରୁ ‘ମୁଁ କାହିଁକି ଲେଖେ’ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏକ ବଳିଷ୍ଠ ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ମୁଁ ଏହି ପରମ୍ପରା ସହିତ ଅନ୍ୟ ଏକ ଧାରା ଆଣି କବି କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କ ଘରେ ସାକ୍ଷାତ କରି ‘ମୁଁ କେମିତି ଲେଖିଲି’ ଶିରୋନାମାରେ ଏକ ଦୀର୍ଘ ଆଲୋଚନା ମଗାଇ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲି, ତା’ପରେ କବି ସାମ୍ବାଦିକ ରଜନୀକାନ୍ତ ଦାସଙ୍କଠାରୁ ବି ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଲେଖା ଆଣି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲି । ଯୋଗକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସେହିପରି ଏକ ଲେଖା ‘ମୁଁ କେମିତି ଲେଖିଲି’ ଦେବାପାଇଁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସି ଅନୁରୋଧ କଲି । ସେହି ଲେଖାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ମୁଁ କାହିଁକି ଲେଖେ’ ସହିତ ଅଭିନନ୍ଦନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଦିଆଗଲା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ପାଇଁ ଅନେକ ଲେଖକଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଛଅଜଣ ଆଲୋଚକ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖା ପଠାଇଥିଲେ । ‘ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ରଙ୍ଗବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ’ ଶୀର୍ଷକରେ ଡକ୍ଟର କୁଳମଣି ରାଉତ ଏକ ଦୀର୍ଘ ଆଲୋଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଏବେ ମୂଳ ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ଆସିବା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଗମନ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତି ବୈଠକ ଭାବରେ ରାଉରକେଲାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍କୁଲ, କଲେଜ, ପାଠାଗାର ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ସଭାମାନ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ସେହିପରି ଅଭିନନ୍ଦନ ସଭାରେ ବି ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ କିଛି କହିବାରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲେ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏହା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ରାଉରକେଲା ଆସି ନଥିଲେ । ଶିଳ୍ପନଗରୀ ରାଉରକେଲାର ବହୁତ ଲୋକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଷୟରେ ପ୍ରାୟତଃ ଜାଣି ନଥିଲେ । କେତେକ ଲୋକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବହି ପଢ଼ିଥିଲେ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଅବଗତ ନଥିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଆଖିରେ ଦେଖି ନଥିଲେ । ବ୍ୟାନରରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଗୈରିକ ପୋଷାକ ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଭଳି ଏକ ଅଭୂତ ନାମର ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇଥିବାରୁ ଜଣେ ସାଧୁ ମହାପୁରୁଷ ବୋଲି ଅନେକ ବି ମନେ କରିଥିଲେ ।

ଏଇ ଦୁଇମାସ ଭିତରେ ବିଭିନ୍ନ ବୈଠକ ଓ ସଭା ଯୋଗୁ ରାଉରକେଲାରେ ଚହଳ ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଛବି ଥିବା ଛୋଟ କାର୍ଡ୍ ସବୁ ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀ ଓ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟା ଯାଇଥିଲା, ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା । ଉତ୍ସବର କେତେଦିନ ଆଗରୁ ରାଉରକେଲା ବେଶ୍ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ଥିଲା । ରାଷ୍ଟ୍ରର ଛକମାନଙ୍କରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଗୈରିକ ବେଶର ବିରାଟ ଛବି ସହିତ ବ୍ୟାନରମାନ ଶୋଭା ପାଉଥିଲା । ସବୁ ବ୍ୟାନରରେ ଲେଖାଯାଇଥିଲା ‘ରାଉରକେଲାକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆସୁଛନ୍ତି’ । ପ୍ରାୟ ଅନେକ ସ୍କୁଲ, କଲେଜ, ପାଠାଗାର ଓ ସାଧାରଣ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସଭା ହୋଇ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ତାଲିକା ଓ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ ବିବରଣୀ ସମ୍ବଳିତ କାଗଜ ବଣ୍ଟା ଯାଉଥିଲା । ତା ସହିତ ରିହାତି ମୂଲ୍ୟରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ବି ବିକ୍ରୟ ହେଉଥିଲା ।

ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଏକ ବିରାଟ କର୍ମକର୍ତ୍ତା ମଣ୍ଡଳୀ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ନାକଟା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସକୁ ନାଟ୍ୟକାର ରଣଜିତ ପଟ୍ଟନାୟକ ନାଟ୍ୟରୂପ ଦେଇଥାନ୍ତି । ରାଉରକେଲାର ବିଭିନ୍ନ ନାଟ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନର ସହଯୋଗରେ ନାଟକ ରିହରସାଳ ଚାଲିଥାଏ । ରାଉରକେଲାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିବା ଓଡ଼ିଆ ଅଣଓଡ଼ିଆ ବନ୍ଧୁମାନେ ବେଶ୍ ସହଯୋଗ କରୁଥାନ୍ତି । ରାଉରକେଲା ଝିଲ ପ୍ଲାଣ୍ଟର ଅନେକ ଉଚ୍ଚପାହ୍ୟା ଅଫିସରଙ୍କ ସମେତ ଅନେକ ଏହି ଉତ୍ସବକୁ ସହଯୋଗ ପ୍ରଦାନ କରୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅନେକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଜାଣି ନଥାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ରାଉରକେଲା ଝିଲ ପ୍ଲାଣ୍ଟର ଡେପୁଟି ଜେନେରାଲ ମ୍ୟାନେଜର ପଦବୀ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ର୍ୟାଙ୍କ୍ ଭାବରେ ଗଣାଯାଉଥିଲା ଓ ଏଥିରେ ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କର ଜଣେ ଆଇ.ଏ.ଏସ୍. ଅଫିସର କାର୍ଯ୍ୟ ମକରୁଥିଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପି.କେ.ହୋତା ଥାଆନ୍ତି ଏହି ପଦବୀରେ । ସେ ମହାଶୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ସମ୍ପର୍କୀୟ ।

ଏପ୍ରିଲ୍ ୩ ତାରିଖ ପୂର୍ବରୁ ଉତ୍କଳ ଦିବସ ଅବସରରେ ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ ଉତ୍କଳ ଦିବସ ଓ ମଧୁସୂଦନ ଜୟନ୍ତୀ ପାଇଁ ୧.୪.୧୯୮୫ରେ ଆସିଥିଲେ । ସେ ଦିନ ଭଞ୍ଜଭବନ ପଡ଼ିଆରେ ବିରାଟ ଜନଗହଳି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଥମେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦିଆଗଲା ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନ ।

ବିରାଟ ଜନସମାବେଶରେ ରାଉରକେଲାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସ୍ବାଗତ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ସମ୍ପର୍କରେ ଡକ୍ଟର ଶତପଥୀ ଯାହା ଦେଖିଥିଲେ ତାହା ଥିଲା ଇସ୍ତାହାରର ସମ୍ପାଦକୀୟରେ ଏକ ଦୀର୍ଘ ଆଲୋଚନା । ସେଥିରେ ଚମତ୍କାର ମନ୍ତବ୍ୟ ବି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ପ୍ରଫେସର ଶତପଥୀ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ ଯେ ଏଇ ଦୁଇମାସ ମଧ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ରାଉରକେଲାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ତିନୋଟି ଅନୁଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଉତ୍ସବ ହିଁ ଥିଲା ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ । ଏ ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ରାଉରକେଲାର ବିରାଟ ସଭାଗୃହ ସିଡିକ୍ ସେଣ୍ଟରରେ । ପ୍ରଚୁର ଫୁଲ ଓ ବିରାଟ ମଞ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ଅତିଥିମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ବସିଥିଲେ ଫତୁରାନନ୍ଦ । ସଭାଗୃହ ଭରପୂର । ମୂଲ୍ୟବାନ ଶାଲ୍, ମାନପତ୍ର ଓ ୧୦ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଚେକ୍ ଦେଇ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଦେବାବେଳେ କରତାଳି ଶବ୍ଦରେ କମ୍ପିଉଠିଥିଲା ସିଡିକ୍ ସେଣ୍ଟର । ସଭାରେ ବକ୍ତାମାନେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନୀ ଓ ସାଧନା ସମ୍ପର୍କରେ ଚମତ୍କାର ଆଲୋଚନା ପରେ ପରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ‘ନାଟକା ଚିତ୍ରକର’ ଉପନ୍ୟାସର ନାଟକ ରୂପ ।

ମଞ୍ଚ ସମ୍ମୁଖରେ ଅନ୍ୟ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ବସିଥାନ୍ତି ଫତୁରାନନ୍ଦ । ଦୁଃଖରେ କି ଆନନ୍ଦରେ ଅନବରତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଆଖିରୁ ବହିପଡୁଥାଏ ଲୋତକ ଧାର । କାରଣ ହୋଇପାରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭାବପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଯୋଗରୁ ଆନନ୍ଦ ଅଥବା ଉପନ୍ୟାସର ନାୟକ ନିଜେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏବଂ ନାୟିକା ଏକ ସତ୍ୟଚରିତ୍ର ଉପରେ ଆଧାରିତ । ନାଟକର ଚମତ୍କାର ଉପସ୍ଥାପନା ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ବିମୋହିତ କରି ଦେଇଥିଲା । ନାଟକ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଶେଷରେ ବହୁଲୋକ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବେଢ଼ି ଯାଇଥିଲେ ।

ସେ ଦିନ ନାଟକ ପ୍ରଦର୍ଶନ ସହିତ ସିଡିକ୍ ସେଣ୍ଟର ହଲ୍ ବାହାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପୁସ୍ତକ ରିହାତି ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାହୋଇଥାଏ ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେଥର ରାଉରକେଲାରେ ପ୍ରାୟ ପନ୍ଦର ଦିନ ରହିଥିଲେ । ରାଉରକେଲା ଷ୍ଟିଲ୍ ପ୍ଲାଣ୍ଟର ଇସ୍ତାତ ହୋଟେଲ୍ (ଯାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପଦ୍ମନାଭ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ କଲେଜ ହୋଇଥିଲା) ସେଠାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବହୁ ଅତିଥିଙ୍କ ସହିତ ରହୁଥିଲେ । ଜନଗହଳିରେ ଇସ୍ତାତ ହୋଟେଲ୍ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ।

୧୯୮୫ ମସିହାରେ ୧୦ ହଜାର ଟଙ୍କାର ଉପହାର କିଛି ସାଧାରଣ କଥା ନଥିଲା । ଏତେ ମୂଲ୍ୟବାନ ପୁରସ୍କାର ଓ ଏଭଳି ସମାବେଶ ସମଗ୍ର ରାଉରକେଲାକୁ ଚମକାଇ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ପତ୍ରପତ୍ରିକାରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଭଲ ଖବର ସବୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ବଡ଼ ସହରମାନଙ୍କରେ ସାଧାରଣ ଜନତାରେ ଏଭଳି ସମାବେଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରି ନଥିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ସାରା ଓଡ଼ିଶାରେ ବେଶ୍ ଆଲୋଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

ସଭାରେ ଚେକ୍ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ଭାଷଣରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ସେ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କାକୁ କଟକରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଦାନ କରିବା କଥା ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ । ଦୀର୍ଘ କରତାଳି ମଧ୍ୟରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ବେଶ୍ ଜଣା ପଡୁଥିଲା । ପୁଣି ସଭାସ୍ଥଳରେ ପାଇଥିବା ଦାମୀ ଶାଲକୁ ତାଙ୍କ ସାଥରେ ସହାୟକଙ୍କୁ ବି ଦାନ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଉଦାର ମନୋଭାବ ସେତେବେଳେ ବେଶ୍ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦ୍ଵିତୀୟ ଥର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପାଇଁ ସେହିବର୍ଷ ଆଉଥରେ ରାଉରକେଲା ଯାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେକ୍ଟର-୧୬ ରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରାଉରକେଲାର ଇସ୍ତାତ କଲେଜ ବେଶ୍ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ଥାଏ । ପାଠପଢ଼ା ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଓ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସଭାକୁ କଲେଜ ବାହାରୁ ବି କେତେକ ଲୋକଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇଥିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜ ଲେଖକ ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି କହିଲା ପରେ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀମାନେ ଅନେକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ । ବେଶ୍ ହାସ୍ୟକୌତୁକ ମଧ୍ୟରେ ସଭା ଶେଷ ହୋଇଥିଲା ।

ଗତଥର ଭଳି ଏଥର ବି ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆମ ଘରେ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରହଣି ପାଇଁ ଆମ ଘର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଆଗମନରେ ଚଳଚଞ୍ଚଳ ରହୁଥିଲା ।

ଶେଷରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କର ଏକ ସ୍ମୃତି ପ୍ରସଙ୍ଗ କହି ବିଷୟ ସମାପନ କରିବି । ଏଇ ଦୁଇଥର ରହଣିରେ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ବନ୍ଧୁମିଳନ ବୈଠକୀ ବସେ । ସ୍ଥାନୀୟ

ସଂସ୍ଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଉତ୍ତମ ଜଳଯୋଗର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ଥରେ ସେକୂର-୩ ଅହିରାବନ୍ଧ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ପାଖରେ ଥିବା ଶିତଳା ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ଏକ ବଡ଼ଧରଣର ଆସର ବସିଥିଲା । କବି ରାଜିବ ପାଣି ଏହାର ଆୟୋଜକ ଥିଲେ । ସେ ଦିନର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଥିଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଗୋଟିଏ ଟୁଙ୍ଗୀ ନିର୍ମାଣର ଶୁଭଦାନ ଓ ଗୋଟିଏ ବଟବୃକ୍ଷ ରୋପଣ । ଟୁଙ୍ଗୀର ଶୁଭ ଦିଆଯାଇ କ'ଣ ନାମ ଦିଆଯାଇଥିଲା ମୋର ମନେ ପଡୁନାହିଁ । ସେ ନିର୍ମାଣ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଗୋଟିଏ ‘ଆନନ୍ଦ ବଟ’ ରୋପଣ କରାଯାଇଥିଲା । ଫତୁରାନନ୍ଦ ଭଲରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିପାରୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ବଟ ଗଛ ବିଷୟରେ ପଚାରନ୍ତି । ମୁଁ ରାଉରକେଲାରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ବରଗଛ ଦେଖିବାକୁ ଯାଏ । ଏବେ ବି ପ୍ରତିବର୍ଷ ରାଉରକେଲା ଗଲେ ସେ ଗଛ ଦେଖେ । ଗଛ ବେଶ୍ ବଡ଼ ହେଲାଣି । ତା ମୂଳରେ ଲୋକମାନେ ବସନ୍ତି । ତଥାପି ଏବେବି ଲୋକମାନେ କହନ୍ତି ‘ଆନନ୍ଦ ବଟ’ ।

ରାଉରକେଲାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ

ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶତପଥୀ

(ରାଉରକେଲାରେ ୧୯୮୫ରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ
ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଥିବା ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ସମ୍ପର୍କରେ ଇସ୍ତାହାରର ସମ୍ପାଦକୀୟ)

ଚଳିତ ବର୍ଷ ଏପ୍ରିଲ ପହିଲା ତାରିଖ ଉତ୍କଳ ଦିବସରେ ରାଉରକେଲାର ଛକ
ଓ ମାର୍କେଟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଖୁବ୍ ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟାନରଗୁଡ଼ିଏ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗର ଅକ୍ଷରରେ
ସୁନ୍ଦର ଭାବେ ଆର୍ଟିଷ୍ଟ ଦ୍ଵାରା ଲେଖା ହୋଇ ଝୁଲୁଥିବାର ଦେଖାଗଲା । ମୁଁ ସ୍ଵାଭାବିକ
ଭାବେ ସେ ବ୍ୟାନରଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲି; କାରଣ ତହିଁରେ ଲେଖା
ଥିଲା — “ରାଉରକେଲାରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ — ବିପୁଳ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା — ବହୁ
ସଂଖ୍ୟାରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତୁ” ଓ ଏହିପରି ଆଉ କିଛି । ଜଣେ ଲେଖକ ପ୍ରତି ରାଉରକେଲା
ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ତଥା ଉଦ୍ୟୋଗ୍ଘାତମାନଙ୍କର ଏପରି ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦିତ ହେବା ଓଡ଼ିଶା
ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନୂଆକଥା । କାରଣ ସାଧାରଣତଃ କେନ୍ଦ୍ରରୁ କୌଣସି ବଡ଼ ନେତା
(ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ବା ରାଷ୍ଟ୍ରପତି) ଆସିଲେ ଏପରି କନା ନିର୍ମିତ ବ୍ୟାନର ଝୁଲା ହେବାର
ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ରାଜ୍ୟନେତା ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହେଲେ
କାଗଜର ପୋଷ୍ଟରଗୁଡ଼ିଏ କାନ୍ଥବାଡ଼ରେ ମରାହେବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । କିନ୍ତୁ
ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ବିଜ୍ଞାପନହୀନ, ନିୟତସାଧନାରତ, ହାସ୍ୟରସିକ ଗଳ୍ପସ୍ରଷ୍ଟା,
ଅଭାବପୀଡ଼ିତ ରୁଗ୍‌ଶ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ନିର୍ମିତ ସହରର
ଛକମାନଙ୍କରେ ଏତେ ସଂଖ୍ୟାରେ କନା ତିଆରି ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ ବ୍ୟାନର ଝୁଲା ହେବା
ଓ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଟିଣର ସାଇନ୍‌ବୋର୍ଡ଼ରେ ଏହିପରି କିଛି ଲେଖାଯାଇ ବିଜ୍ଞାପନ
କରାଯିବା ଆମ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରଂପରାରେ ଏକ ବିସ୍ମୟଜନକ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ବୋଲି କହିବାକୁ
ହେବ । ଏପରି ଏକ ସୌଭାଗ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଦ୍ଵିତୀୟ କାହା ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଛି ବୋଲି
ମୋର ମନେ ହେଉନାହିଁ ।

ଆମେ ଦୁହେଁ ତା' ପୂର୍ବଦିନ ଏକାଟ୍ରେନ୍‌ରେ ରାଉରକେଲା ଯାତ୍ରା କରିଥିଲୁ । ଆମ ଡବାରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ବାବୁଲାଲ୍ ଦୋଷୀ ମଧ୍ୟ ସହଯାତ୍ରୀ ଥିଲେ । ଆମେ ରାଉରକେଲା ଷ୍ଟେସନରେ ଟ୍ରେନ୍‌ରୁ ଓହ୍ଲାଉବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରାୟ ବିଂଶାଧିକ ଅନୁରାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଆମକୁ ପ୍ରଚୁର ଫୁଲମାଳ ଓ ଫୁଲ ତୋଡାରେ ସ୍ୱାଗତ ଜଣାଇଥିଲେ । ଆମେ ପ୍ରଗତି ପାଠାଗାର ଆୟୋଜିତ ଉତ୍କଳ ଦିବସ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଏପ୍ରିଲ ପହିଲା ଦିନ ରାଉରକେଲାରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲୁ । ତାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ରାଉରକେଲାରେ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାର ଆୟୋଜନ । ପ୍ରବଳ ପ୍ରଚାର ଓ ବିଜ୍ଞାପନ ଯୋଗୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଜନସାଧାରଣ ଏହି ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଦଶହଜାର ଟଙ୍କାର ଏକ ଥଳି ଭେଟି ଦିଆଗଲା ସଭାସ୍ଥଳରେ; ପୂର୍ବରୁ ଓ ପରେ ପ୍ରାୟ ତାଙ୍କର ଏକଶହ ସେଟ୍ ବହି ବିକ୍ରୀ ହୋଇଥିଲା । ଅନେକ ଅନୁରାଗୀ ବହି ନପାଇପାରି ମନଦୁଃଖରେ ଫେରିଲେ । ଏତେ ପରିମାଣରେ ଘଟଣାସ୍ଥଳରେ ବହି ବିକ୍ରୀ ହେବ ବୋଲି ନିଜେ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଆଶା କରିନଥିଲେ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ଏପରି ଏକ ଚମତ୍କାର ବିସ୍ମୟକର ସମ୍ବାଦ ଓଡ଼ିଶାର ଦୈନିକ କାଗଜମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଖବରକାଗଜର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଏହାକୁ ଏକ ପ୍ରକାଶଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ବୋଲି ମଣିଲେ ନାହିଁ; କାରଣ ଫତୁରାନନ୍ଦ ରାଜନୈତିକ ନେତା ନୁହନ୍ତି, ମନ୍ତ୍ରୀ ନୁହନ୍ତି, ଶିଳ୍ପପତି ନୁହନ୍ତି ବା କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଉଚ୍ଚ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ନୁହନ୍ତି । ତେଣୁ ଚିରାଚରିତ ରୀତିରେ ଏପରି ଏକ ସମ୍ବାଦ ଖବରକାଗଜମାନଙ୍କ ସମ୍ପ୍ରାନ୍ତ ଆଚୋପ ଭିତରକୁ ଆସିପାରିଲା ନାହିଁ । ବରଂ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲି ଯେ କେହି ଅସୁଯା ବ୍ୟକ୍ତି ଏସବୁ ଆୟୋଜନକୁ ଅତିରିକ୍ତ ଓ ଅବାଞ୍ଚିତ ବୋଲି କହି ବିଦ୍ରୁପ କଲେ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ଏ ବୟସରେ ନିଯାପ୍ରଣୀୟା, ମାନ, ଅପମାନ କିଛି ସ୍ପର୍ଶ ନ କରିବା କଥା । ସେ ବିଶେଷ ତରଳି ନଗଲେବି ଜୀବନର ଏପରି ଏକ ମହାର୍ଦ୍ଦ ଅନୁଭୂତି ପାଇଁ ସେଦିନ ସ୍ୱାଭାବିକ ଉଲ୍ଲାସିତ ହୋଇଥିଲେ ।

କଟକ ସହର ପିଠାପୁର ଡଗର ପ୍ରେସ୍‌ର ଗୋଟିଏ ଅନ୍ଧାରିଆ କୋଠରୀରେ ସ୍ୱର୍ ଲାଇଟ୍ ଲ୍ୟାମ୍ପ ପାଖରେ ମୋଟା ଲେନ୍‌ସ୍‌ଟିଏ ଧରି ଗୈରିକ ବେଶବାସ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ କିଛିନା କିଛି ଲେଖୁଥିବାର କେହି କେହି ଦେଖୁଥିବେ । ଡଗର ପ୍ରେସ୍ ଘରଟି ତାଙ୍କ ନିଜ ପିତୃଦତ୍ତ ସଂପତ୍ତି । ସେ 'ଡଗର'ର ପରିଚାଳନା ସଂପାଦକ ଭାବେ ଏହି ପତ୍ରିକାଟିକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାରେ ଅବିଚଳିତ ଭାବେ ସାଧନାରେ

ମାଗୁ । ଏକଦା ଏଇଠି କାନ୍ଥକବି ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ଥ ଓ ତାଙ୍କ ପୁଅ ସୁସାହିତ୍ୟିକ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସତୀର୍ଥ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ‘ଡଗର’ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ମାର୍ଗଶ୍ରମପରି ଓଡ଼ିଶାର ପତ୍ରପତ୍ରିକା ଜଗତରେ ଅସପତ୍ନ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାରକରି ଝଟକୁ ଥିଲା । ‘ଡଗର’ ପତ୍ରିକାର ବିଶେଷାଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ଆଜିବି ସଂଗ୍ରହଣୀୟ ବିଭବ ହୋଇ ରହିଛି । ଏସବୁ ମୂଳରେ ଥିଲା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାଧନାର ସଫଳ ଭୂମିକା । ଆଜି କ୍ଷୀଣାବୟବ ‘ଡଗର’କୁ ବଞ୍ଚେଇ ରଖିବାକୁ ସେ ଏ ବୟସରେ ମଧ୍ୟ ଘୋର ଚିନ୍ତାପାଡ଼ିତ ହେଉଛନ୍ତି, ଏହା ହିଁ ଶୋଚନୀୟ କଥା । କିନ୍ତୁ ଅଧିକ ଶୋଚନୀୟ କଥା ହେଉଛି ତାଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ଏ ଘରଟିର ସେ ମମତା ଓ ଆବେଗରୁ ହସ୍ତାନ୍ତର କରିଦେଇଛନ୍ତି । କେବଳ ଏଇ ଘରଟି ନୁହେଁ, କଟକ ସହରର ଏହି ଜନବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାଙ୍କ ନିଜ ମାଲିକାନାରେ ଥିବା ବହୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ସେ ଦାନ କରିଦେଇଛନ୍ତି । ଆଶା କରିଥିଲେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ସେମାନେ ସାହା ହେବେ, ଆଦର ଯତ୍ନ କରିବେ, ହେପାଜତ୍ କରିବେ — ତେଣୁ ନିଶ୍ଚପଟ ଭାବେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ସମ୍ପତ୍ତି ସେ ଦାନ କରିଦେଇଥିଲେ । ଅବିବାହିତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପାଇଁ ସହରରେ ଏତେ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିଲା ପ୍ରାୟ ବ୍ୟାଧିପରି ଉତ୍ତୁଷ୍ଟ ଉତ୍ପାତକ । ତା’ର ମୋହ ଓ କବଳରୁ ସେ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତକରି ସାହିତ୍ୟ ସାଧନାକୁ ହିଁ ନିଜର ଏକମାତ୍ର ଜୀବନ-ମାର୍ଗ ଭାବେ ବାଛି ନେଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସାଧନାକ୍ଷେତ୍ର ‘ଡଗର ପ୍ରେସ୍’ ଆଜି ତାଙ୍କ ଆଖିରେ ଅସରନ୍ତି ଲୁହ ଆଣୁଛି । ସେ ହା ହତାଶ ହୋଇ ବସି ବସି ସଂସାରର ବିପରୀତ ରୀତି ଅଙ୍ଗେ ନିଭଉଛନ୍ତି । ଏହା ଏକ ଅପ୍ରକାଶିତ ଅଲିଖିତ ଲମ୍ବା କାହାଣୀ— ସେ ହୁଏତ ତାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନରେ ଏ ବିଷୟ ଲେଖି ରଖିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଶକ୍ତ, ଚଳତ୍ ଶକ୍ତିହୀନ, ପ୍ରାୟାଶ୍ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରତିଦିନ ଖାଉଛନ୍ତି ଡଗର ପ୍ରେସ୍ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ମେସରେ । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀକୁ ନହେଲେ ବି ନିଜସ୍ବ ପ୍ରିୟ ପରିଧିକୁ ସେ ଘୋର ସନ୍ଦେହ କରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗଢ଼ା ‘ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି’ରୁ ସେ ପ୍ରାୟ ବିତାଡ଼ିତ — ନିଜେ କହୁଥିଲେ ଯେ ସେ ସମ୍ପର୍କ ଛିନ୍ନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଛନ୍ତି । କାରଣ ତାଙ୍କ ନିଜ ଛାଇ ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଆତଙ୍କିତ କରିଛି— ନିଜ ଗଢ଼ା ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସେ ଅପାତ୍ତକ୍ଲେୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭଙ୍ଗା ଜୀବନର କାହାଣୀ ଶୁଣୁଶୁଣୁ ଛ’ ମାସ ତଳେ ରାଉରକେଲାର ଛକ ରାସ୍ତାରେ ସେଦିନ ଯେଉଁ ଆକର୍ଷଣୀୟ ବ୍ୟାନର ସବୁ ଝୁଲୁଥିଲା ମୋ ଆଖି ଆଗରେ ନୀତି ଉଠୁଥିଲା । ଶାରଳା ପୁରସ୍କାର ସତ୍ତାମଞ୍ଚରୁ ଏଇ ଗେରୁଆ ବେଶଧାରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଦେଖୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣର ଅସରନ୍ତି ଦୁଃଖ କାହାଣୀ କେହି ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି । ଯାହାଙ୍କ ପାଇଁ ଓଡ଼ିଶାର

ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବିପୁଳ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନାର ଆୟୋଜନ ନିଜ ସହରର ନିଜ ଘରଟିରେ ସେ ଆଜି ଏକାନ୍ତ ବିଷୟ, ପ୍ରିୟମାଣ, ଶୋକାତୁର ନିଃସଙ୍ଗ ମଣିଷଟିଏ । ନିଜ ପରିପାର୍ଶ୍ବର ଉତ୍ପାଦନରେ କ୍ଲାନ୍ତ, ଆହତ, ବୃଦ୍ଧ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦିନରାତି କ’ଣ ଚୁଝିପାରୁନାହାନ୍ତି । କୌଣସି ସ୍ନେହ ସୋହଗତରା ବଳିଷ୍ଠ ଆଶ୍ବାସନାର ହାତ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଆସୁନାହିଁ ।

ତଥାପି ସେ ସାହସ ହରେଇ ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଯୋଜନା ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବେ— ସେଇଥିପାଇଁ ତଗର ପ୍ରେସ୍‌କୁ ଲାଗିଥିବା ନିଜ ଅବଶିଷ୍ଟ କେତେଗୁଣ୍ଠ ଜାଗା ସେ ଏଇ ଅନୁଷ୍ଠାନ ନାମରେ ଲେଖୁଦେବେ— ଅନୁଷ୍ଠାନର ନାମକରଣ କରିଛନ୍ତି — ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ । ତାହା ହିଁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଶେଷ ଜୀବନର ଏକାନ୍ତ ଶାନ୍ତି, ଆନନ୍ଦ ଓ ଆଶ୍ବାସନା ହେବ । ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ସେ କାହାଠାରୁ କେତେ ପାଇଲେ ବା ନ ପାଇଲେ ସେ ହିସାବ ସେ ରଖୁନାହାନ୍ତି, ରଖି ଲାଭ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକର ଯେ ବଜାରରେ ବେଶ୍ କାଚ୍‌ତି ଅଛି, ରାଉରକେଲା ତାର ପ୍ରମାଣ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ବହୁ ବେଦନାଦାୟକ ଅନୁଭୂତି ନିଜ ସ୍ମୃତିକୋଷରେ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖୁଛନ୍ତି । ସେସବୁ ହୁଏତ ସେ ଲେଖୁଥିବେ । ଏଇ ଅପ୍ରତିହତ କର୍ମଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ ରାଉରକେଲା ପରି ନିଜର ପ୍ରିୟ ଜନ୍ମଭୂମି କଟକ ସହରରେ କ’ଣ କେବେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେବେ ନାହିଁ ? ୧୯୮୭ରେ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାର ସୁବର୍ଷ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳିତ ହୋଇପାରେ । ଏଇ ଅବକାଶରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କଟକ ସହର ତରଫରୁ ବିପୁଳ ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ଜ୍ଞାପନ କରାଯିବା ଏକାନ୍ତ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେବ । କାରଣ ତଗର ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ ।

(ଗସ୍ତାହାର - ପୂଜାସଂଖ୍ୟା - ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୮୫)

ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବିପ୍ଳବ ସମ୍ପର୍କନାର ଆୟୋଜନ ନିଜ ସହରର ନିଜ ଘରଟିରେ ସେ ଆଜି ଏକାନ୍ତ ବିଷୟ, ପ୍ରିୟମାଣ, ଶୋକାତୁର ନିଃସଙ୍ଗ ମଣିଷଟିଏ । ନିଜ ପରିପାଶ୍ୱର ଉତ୍ପାଦନରେ କ୍ଲାନ୍ତ, ଆହତ, ବୃଦ୍ଧ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଦିନରାତି କ'ଣ ବୁଝିପାରୁନାହାନ୍ତି । କୌଣସି ସ୍ନେହ ସୋହଗତରା ବଳିଷ୍ଠ ଆଶ୍ୱାସନାର ହାତ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଆସୁନାହିଁ ।

ତଥାପି ସେ ସାହସ ହରେଇ ନାହାନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଯୋଜନା ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବେ— ସେଇଥିପାଇଁ ତଗର ପ୍ରେସକୁ ଲାଗିଥିବା ନିଜ ଅବଶିଷ୍ଟ କେତେଗୁଣ୍ଠ ଜାଗା ସେ ଏଇ ଅନୁଷ୍ଠାନ ନାମରେ ଲେଖୁଦେବେ— ଅନୁଷ୍ଠାନର ନାମକରଣ କରିଛନ୍ତି — ‘ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର’ । ତାହା ହିଁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଶେଷ ଜୀବନର ଏକାନ୍ତ ଶାନ୍ତି, ଆନନ୍ଦ ଓ ଆଶ୍ୱାସନା ହେବ । ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକଲବ୍ଧ ଅର୍ଥ ସେ କାହାଠାରୁ କେତେ ପାଇଲେ ବା ନ ପାଇଲେ ସେ ହିସାବ ସେ ରଖୁନାହାନ୍ତି, ରଖି ଲାଭ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକର ଯେ ବଜାରରେ ବେଶ୍ କାଚ୍ଚି ଅଛି, ରାଉରକେଲା ତାର ପ୍ରମାଣ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ବହୁ ବେଦନାଦାୟକ ଅନୁଭୂତି ନିଜ ସ୍ମୃତିକୋଷରେ ସଞ୍ଚୟ କରି ରଖୁଛନ୍ତି । ସେସବୁ ହୁଏତ ସେ ଲେଖୁଥିବେ । ଏଇ ଅପ୍ରତିହତ କର୍ମଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ସାଧକ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଫତୁରାନନ୍ଦ ରାଉରକେଲା ପରି ନିଜର ପ୍ରିୟ ଜନ୍ମଭୂମି କଟକ ସହରରେ କ'ଣ କେବେ ସମ୍ପର୍କିତ ହେବେ ନାହିଁ ? ୧୯୮୭ରେ ‘ତଗର’ ପତ୍ରିକାର ସୁବର୍ଷ ଜୟନ୍ତୀ ପାଳିତ ହୋଇପାରେ । ଏଇ ଅବକାଶରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ କଟକ ସହର ତରଫରୁ ବିପ୍ଳବ ନାଗରିକ ସମ୍ପର୍କନା ଜ୍ଞାପନ କରାଯିବା ଏକାନ୍ତ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେବ । କାରଣ ତଗର ଓ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ ।

(ଭଣ୍ଡାହାର - ପୂଜାସଂଖ୍ୟା - ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୮୫)

ଫରୁରାନନ୍ଦ ସ୍ମୃତି ବିଚିତ୍ରା

ଫରୁରାନନ୍ଦ ପରିଚିତି

ପିତୃଦେବ ନାମ	-	ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର,
ଜନ୍ମ ତାରିଖ	-	୧ ଜୁନ୍ ୧୯୧୫
ପିତା	-	ବିଦ୍ୟାଧର ମିଶ୍ର
ମାତା	-	ସୁଭଦ୍ରା
ଜନ୍ମସ୍ଥାନ	-	ଝାଞ୍ଜିରାମଙ୍ଗଳା, କଟକ
ମୃତ୍ୟୁ	-	୬ ନଭେମ୍ବର ୧୯୯୫

ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା

ମାଟ୍ରିକ୍	-	୧୯୩୧
ଏଲ୍.ଏମ୍.ପି.	-	୧୯୩୮
ଆଇ.ଏ.	-	୧୯୬୫
ବି.ଏ.	-	୧୯୬୯

ଫରୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ

ସରସ ସାହିତ୍ୟ ସମିତି, କଟକ
ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର, କଟକ
କଟକ ଲେଖକ ସହଯୋଗ ସମିତି, କଟକ
କାନ୍ତକବି ପୁରସ୍କାର
'ହସ' ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା

ପ୍ରକାଶିତ ରଚନାବଳୀ

କବିତା

ନିଲଠା କବି

କାବ୍ୟ

ସାହି ମହାଭାରତ

ଉପନ୍ୟାସ

ନାକଟା ଚିତ୍ରକର

ନାଟକ

କଳିକଟି ଚେକ

ଅନୁବାଦ

ଆଦର୍ଶ ହିନ୍ଦୁ ହୋଟେଲ

ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ

ଆବୁ ଜୀବନୀ

ମୋ ପୁଟାତଜାର କାହାଣୀ

ରମ୍ୟ ରଚନା

ଫମାଲୋଚନା

ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ

ଅଜିଗବି ଶିକାର

ନାଲୁର ଚନ୍ଦ୍ର ଯାତ୍ରା

ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ

ହେରେସା

ସାହିତ୍ୟ ଗାଥା

ବିଦୁଷକ

ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ

ହସକୂରା

ବୃହତ୍ ଗାଥା

ଅମୃତ ବେହିଆ

ଗୋଟ୍

ଗମାଡ୍

ନିଦାବେହେଲ

ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣୀ

ନବଜିଆ

ଥଟାଲିବାଜ

ସାହିତ୍ୟ ବନ୍ଧାବନ୍ଧି

ମସୂରା

ଟାହୁଲିଆ

ଟାପୁରିଆ

ମୁରୁକୁନ୍ଦିଆ

ଖିଲିଖିଲିଆ

ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ବିନ୍ ବୋଇଲ୍

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ

ଫତୁରାନନ୍ଦକ ଦୁଷ୍ଟାପ୍ୟ ରଚନା

ସମ୍ମାନ ଓ ଅଭିନନ୍ଦନ

ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ

ଶାରଳା ପୁରସ୍କାର, ଭୁବନେଶ୍ବର

ଯଦୁମଣି ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, ନୟାଗଡ଼

ରାଧାନାଥ ପାଠାଗାର, ସୋର, ବାଲେଶ୍ବର

ସାରଳା ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ, କଟକ

ଉତ୍କଳ ପାଠକ ସଂସଦ, କଟକ

ନାଗରିକ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା, ରାଉରକେଲା

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପଦ୍ମରାମ
(ବିଜୟନାମ ବିହର ପଦ୍ମରାମଙ୍କ ଚିଠି)

Date, ୫/୪/୧୮

Ref.....
 ପ୍ରଭାତ ସନ୍ଧ୍ୟା
 ଦୁମନ୍ତର ପାଦୁକା ଓ ଚୁମ୍ବିତ ପଦ୍ମରାମ ଆଶ୍ରୟ
 ଲାଭ କରିଛି । ମୁଁ ନିଜ ମଧ୍ୟ ସଂପୃକ୍ତତା ନାହିଁ କିନ୍ତୁ
 ତଥା ନାମି ବାହୁ ଶୁଣିଛି । ହୁଏ ଯେହେତୁ
 ଗର୍ବିତାକୁ ସ୍ମରଣ ପଦ୍ମରାମ ପଦ୍ମରାମ ଆଶ୍ରୟ
 କେତେକଟା ସାଙ୍ଗି ମିଶି ଯେ ସହବାସରେ ଥିବା କିଛି
 ବ୍ୟାଧି ଉଦ୍ଭବ ହୁଏକି ସବୁକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବାକୁ
 ଲାଭୁଥିବୁ । ଯଦି ମୁଁ ସୁସ୍ଥିତ ମାତ୍ର ସାଥୀ ହୁଏଲୁକି
 ଯେହେତୁ, ଦିନେ ମୁଁ ଧୃଷ୍ଣିଆ ଯେଠାରେ ଚାହିଁବେ
 ଶୁଣୁଥିବି । ଯେହେତୁ ସଙ୍ଗୀତର ବ୍ୟାଧି ବାହୁ ନାହିଁ
 ଯେଠାରେ ଉପାସ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ
 ସାଧୁଙ୍କ ନାମ ଦେଇ ଯାହା ଆସୁଛି । ସଦା ବିଷେକାନ୍ତ
 ପ୍ରଣାମ କଲି ଦିବ୍ୟ କାଳୀ, ଶିବା ନାଥ ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶକ୍ତି
 ଉଦାୟ । ଯୁଗ ପ୍ରାୟ ଧ୍ୟାନକୁ ଅନା କରାଯିବ

୧୮
 ଶାସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ପ୍ରଦାନ
 ନାହିଁ । ଯେହେତୁ ମନୁଷ୍ୟ ସେ ନାଆଁଟି
 ଦେଲେ ସଂପୃକ୍ତତା, ସମସ୍ତେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ହୋଇ
 ହୁଏ ଉପରେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କଥା କହିଲା, ସେ ମନେ
 କିଛି କହୁ ନାହିଁ ଲାଭ ଉପରେ ।

ନାହିଁ ମାତ୍ର ପାଠ ପଢ଼ିବା ପରେ କେହି
କେଣା ଆସିବୁ କଲି / ଦୁଃଖ ଆସିବିନି ନାହିଁ
କେଣା ପିଲା ପୋଡ଼ାଗଲେ କାଳେ ପାଠ କମାନ୍ତେ
ଦୁଇ ଦୁଇ କାହିଁକି, ଯେତେବେଳେ ଭାରିବାଧା।

କେଣା ପୋଡ଼ା ପରେ ମାମ ଦେବାକୁ ପୁଅ କହି
ନାଆଁ ପୋଡ଼ା ଲାଗି, ଯେତେବେଳେ ଫାଟୁଲାନ

ନାଆଁ ପରେ କହିମାନେ ଫାଟିଗଲି
କାଳେ କାମରେ ଲୁହାଣ ଦେଲି 'ଭାରିଲି
ମାମ ଗାଳିପୁଲି ଆସେ ଯେତେବେଳେ
ଫାଟୁଲାନ ଶାନ୍ତ ; ମୁଁ ଭଲ ମଣିଷ ଲାଗି
କାଳେ କାଳେ ପୁଅକୁ ପୁଅକୁ ମୋର । ମାମ
ପୋଡ଼ା ଆସେ ଯେତେବେଳେ କହି ପୁଲିନି

ମୁଁ ଫାଟୁଲାନ ।
କେଣା ପୋଡ଼ା ପରେ ପୁଅକୁ ପୁଅକୁ

କାଳେ କାଳେ ମାମ କି ଫାଟୁଲାନ ପୋଡ଼ା
କେଣା ପୋଡ଼ା ଲାଗି, ଆମା ଭଲପାଏ

ପୁଅକୁ ପୁଅକୁ
ଫାଟୁଲାନ

ପ୍ରମୁଖସାବାହ -

ଝିଙ୍କାବୁରେ ଆପଣଙ୍କ
ପାରିବାରିକ କାମ ପାଇଁ ଯେଉଁ
ଆପଣଙ୍କ କଲମର ଯାଗା ପ୍ରଦାନ
କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ସାମାଜିକାନ୍ତର
ସ୍ତର ସ୍ତର ସ୍ତର ମନେ ମନେ ସ୍ତର
ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ କଲି । ମୋ କଲମର
ମେଡ଼ିଆ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବାହାରିବ !
ଚନ୍ଦ୍ରାମୟ କୁହା କଲି । ସ୍ବାଗତାପଣ
ମୋ ମନରେ ଯୁକ୍ତ । ଦିନ ସୁଦ୍ଧା
କ୍ଷମା ଦାୟ ଆପଣଙ୍କ ଯେଉଁଦେଖି
ଧନ୍ୟବାଦ ଆପଣଙ୍କ
ଫିଟାମାନ

To

SRI BAMACHARAN MITRA O.A.S

QR. 12/3, TYPE V.A

UNIT - 2

BHUBANESWAR

DAGARO

The oldest Oriya Monthly
PITHAPUR, CUTTACK-1 ୧-୧୦-୬୫

Ref _____

Date _____
ଆ. ସି. ଆ. ଟି. ଟି.

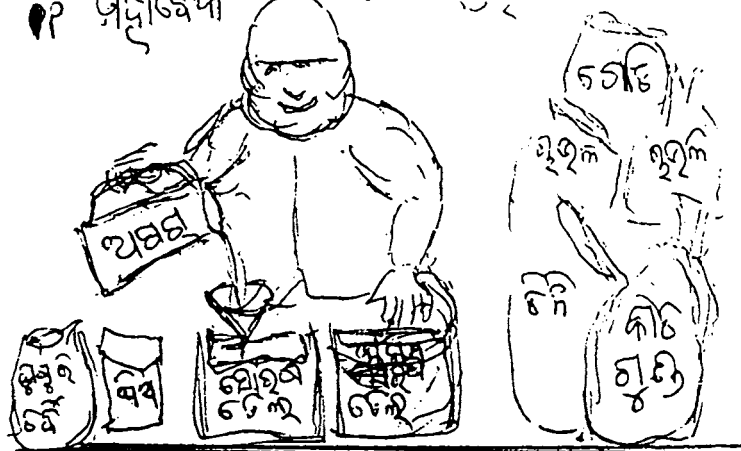

ପତ୍ରରାଜ୍ୟର ବ୍ୟବସାୟ

୧୭

୧୮ ମୁଦ୍ରାକ୍ଷର ଓ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ

ଧିଲୁଆ ଧିରୁରୁ

ପାଢ଼ାଳ ବାଣୀ

ଫଟୋ ଦୁଇଟି...

ପଦ୍ମରାଜଙ୍କ ପୈତୃକ ବାସଭବନର ମୁଖ୍ୟଦ୍ୱାର

କେବଳ କବିରାଜ ହରେକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ ତାହାଣ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିବା ବାଳକ ହେଉଛନ୍ତି ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓରଫ ପଦ୍ମରାମ

ଫତୁରାନନ୍ଦ

ଡିଗ୍ରୀ ଗ୍ରହଣ ଅବସରରେ

ଫଟୁଗ୍ରାଫିକ୍ ଟ୍ରାନ୍ସଲେସନ୍ ଉପରେ

ତା ୨ । ୪ । ୮ ୨ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀମାତାଙ୍କୁ ଜବନପାରେ ଶ୍ରୀ ଅନାଦି ସାହୁଙ୍କ “ପାଣ୍ଡୁର ବଳୟ” ପୁସ୍ତକର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ଉତ୍ସବରେ ଲଳିତ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦର ସଭାପତି ପଦ୍ମରାଜ୍ୟ ସଭାପତିଙ୍କୁ କରୁଛନ୍ତି । ମାନ୍ୟବର ବିଚାରପତି ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରଙ୍ଗନାଥ ମିଶ୍ର ମୁଖ୍ୟ ଅତିଥି, ସାହିତ୍ୟିକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କାଳିଦା ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଉଦ୍‌ଘାଟକ ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।

ଡା ୧୦।। ୩ ଓ ଚିତ୍ତ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଚରଣ ଏକ ସାଗରୀୟ ଉପବେଶେ ଗଢ଼ିରାଜ୍ୟ ।

ସାବ୍ୟସ୍ଥି ପଦ୍ମାବତୀ

ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ନାୟକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ସାରସ୍ୱତ ଜଗତର ବିସ୍ମୟକର ପ୍ରତିଭା । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକ(୧୯୧୫-୨୦୧୫) ପାଳନ ଅବସରରେ ସ୍ମାରକୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା’ ପ୍ରକାଶ ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଓ ସାଧନା ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ପଣ ।

କାବ୍ୟକବିତା, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ରମ୍ୟରଚନା, ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ରଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ବିମଳ ହସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ଅବଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ନିଜ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଜଗତରୁ ସେ ନିଜ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଉପାଦାନ ସାଉଁଛିଛନ୍ତି ଓ ଏହାକୁ ରସଗ୍ରାହୀ, ସରସସୁନ୍ଦର କରି ଭେଟିଦେଇଛନ୍ତି ପାଠକ ସମାଜକୁ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାରସ୍ୱତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷରୁ ସଂପାଦିତ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା’ ତାଙ୍କ ସାଧନାମୟ ଜୀବନ ଓ ସାରସ୍ୱତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଏକ ଆକଳନ ।

ପ୍ରକାଶକ

ହାସ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ନାୟକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଓଡ଼ିଆ ସାରସ୍ୱତ ଜଗତର ବିସ୍ମୟକର ପ୍ରତିଭା । ତାଙ୍କ ଜନ୍ମ ଶତବାର୍ଷିକ(୧୯୧୫-୨୦୧୫) ପାଳନ ଅବସରରେ ସ୍ମାରକୀ ଗ୍ରନ୍ଥ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା’ ପ୍ରକାଶ ତାଙ୍କ ସ୍ମୃତି ଓ ସାଧନା ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାର୍ପ୍ୟ ।

କାବ୍ୟକବିତା, କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, ରମ୍ୟରଚନା, ଶିଶୁସାହିତ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମଜୀବନୀ ରଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ବିମଳ ହସ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ଅବଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ନିଜ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଜଗତରୁ ସେ ନିଜ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଉପାଦାନ ସାଉଁଛିଛନ୍ତି ଓ ଏହାକୁ ରସଗ୍ରାହୀ, ସରସସୁନ୍ଦର କରି ଭେଟିଦେଇଛନ୍ତି ପାଠକ ସମାଜକୁ । ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାରସ୍ୱତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହାସ୍ୟ ବିକାଶ କେନ୍ଦ୍ର ପକ୍ଷରୁ ସଂପାଦିତ ‘ଫତୁରାନନ୍ଦ ପରିକ୍ରମା’ ତାଙ୍କ ସାଧନାମୟ ଜୀବନ ଓ ସାରସ୍ୱତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଏକ ଆକଳନ ।

ପ୍ରକାଶକ

